

รายงานการวิจัย

เรื่อง การปรับตัวของชาวกูยในบริบทพหุวัฒนธรรมเขตอีสานใต้
THE ADAPTATION OF KUY PEOPLE TO A MULTICULTURAL
CONTEXT IN SOUTHERN ISAN

ผู้วิจัย วิลาศ โพธิ์สาร

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๘

ประกาศคุณูปการ

งานวิจัยสำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติผู้ให้ทุนการอุดหนุนการวิจัย ประจำปี 2548 จึงขอขอพระคุณอย่างมา ณ โอกาสนี้ และขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัจฉรา ภานุรัตน์ ที่กรุณาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัยนี้ ทั้งนี้มีศาสตราจารย์ ดร. นัศรทิพย์ นาสสุภา รองศาสตราจารย์จารุวรรณ ธรรมวัตร รองศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูรย์ มีกุศล ท่านให้ทั้งแนวคิด และช่วยผลักดันให้ผู้วิจัยฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ นอกจากนี้ อาจารย์ ดร. ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภคม อาจารย์ ดร.ชยันต์ วรรณะภูติ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรรถนันทจักร อาจารย์ ดร. ปรีชา อุยตระกูล รองศาสตราจารย์สุวิทย์ ชีรสวัสดิ์ ท่านได้ช่วยให้เสนอแนะตั้งแต่ต้นจนสำเร็จลงได้ ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงทุกท่านมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณพ่อวัง คัชญาวัตร พ่อวรรณ แด้มทอง คุณแม่บัวเทศ สว่างโลกกรวด พ่อภูมิ คัชญาวัตร ผู้อำนวยการมนตรี แด้มทอง ผู้เฒ่าผู้แก่และชาวบ้านตรึม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ พระครูวิสุทธิศีลากร (เส่ง วิสุทธิโล) วัดปราสาทเขยไต้ พ่อสวิง โยธี พ่อเสาร์ โยธี คุณสุเทพ โยธี พ่ออภิรัตน์ วงศ์สวัสดิ์ ผู้เฒ่าผู้แก่และชาวบ้านปราสาทเขยไต้ตำบลปราสาทเขยไต้ พ่อชัย บุญเยี่ยม บ้านสวาย ตำบลไพรบึง อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ พ่อแทน แจ่มใส ผู้ใหญ่บ้านทองคำ แจ่มใส ผู้เฒ่าผู้แก่และชาวบ้านม่วงหวาน - โคกเจริญ ตำบลจันทุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ พ่อกิ คำบุญเรือง คุณสำราญ ผึ่งป่า ผู้เฒ่าผู้แก่และชาวบ้านเวินบึก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี พ่อเสถียร วงศ์ยาสุข พ่อเพียร วงเวียน ผู้เฒ่าผู้แก่และชาวบ้านห้วยปอ ตำบลห้วยแถลง อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งบุคคลดังกล่าวนี้ได้อำนวยความสะดวกอย่างดียิ่งตลอดเวลาในการสืบค้นเสาะแสวงหาข้อมูล

เหนือสิ่งอื่นใดที่หาเทียบไม่ได้ที่พระคุณของพ่อโยคี โพธิสาร ผู้ให้ทั้งชีวิต ความรู้ และชี้คุณค่าแห่งความสว่างของงานวิจัย อันเป็นพลังอย่างใหญ่หลวงต่อผู้วิจัยและสังคมจนกระทั่งสิ้นลมและถึงแก่กรรมระหว่างการเขียนงานวิจัยฉบับนี้ ขอให้ดวงวิญญาณพระคุณของพ่อโยคีได้สู่สัมปรายภพเทอญ

ประโยชน์และคุณค่างานวิจัยนี้จะให้แนวคิด เพื่อลงสู่การปฏิบัติแก่ผู้ที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในเขตอีสานใต้ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป หากมีข้อบกพร่องผู้วิจัยขอน้อมรับ เพื่อการปรับปรุงแก้ไขให้งานวิจัยนี้มีคุณภาพยิ่งขึ้น และสุดท้ายความดี ความงาม ขอบอบแด่พระคุณพ่อ พระคุณแม่ และสมาชิกครอบครัว “โพธิสาร” ด้วยจิตสำนึกในพระคุณยิ่ง

วิลาศ โพธิสาร

บทคัดย่อ

ชื่อเรื่อง การปรับตัวของชาวกูยในบริบทพหุวัฒนธรรมเขตอีสานใต้

THE ADAPTATION OF THE KUY PEOPLE TO A MULTICULTURAL CONTEXT IN SOUTHERN ISAN

การศึกษาเรื่อง การปรับตัวของชาวกูยในบริบทพหุวัฒนธรรมเขตอีสานใต้ มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาการปรับตัวของชาวกูยในบริบทพหุวัฒนธรรมเขตอีสานใต้หลังสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ.2484 - 2488) ถึงปัจจุบัน (2) เพื่อศึกษากระบวนการปรับตัวของชาวกูยในบริบทพหุวัฒนธรรมเขตอีสานใต้ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และ (3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และทางเลือกต่อการพัฒนาสังคมชาวกูย ใช้วิธีการศึกษาแบบการสำรวจ สัมภาษณ์ ศึกษาทัศนคติความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ของการปรับตัวของชาวกูยบ้านครึม อำเภอสี่พระยา จังหวัดสุรินทร์, บ้านปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ, บ้านเวินบึก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี, บ้านม่วงหวาน - โลกเจริญ อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์, และบ้านห้วยปอ อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา โดยใช้วิธีวิทยามานุษยวิทยาและการพรรณนาวิเคราะห์เจาะลึก ตรวจสอบข้อมูลจากการสัมภาษณ์และปรากฏการณ์ที่สัมพันธ์แนวคิดและทฤษฎีมารองรับเกี่ยวกับวิถีการปรับตัวของชาวกูยมาประกอบการเชื่อมโยงสังเคราะห์สร้างความสัมพันธ์ให้เป็นรูปแบบกระบวนการปรับตัว ผลจากการศึกษา

พบว่า พื้นที่เขตอีสานใต้มีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์กูย เขมรถิ่นไทย (ไทยเขมร) ไทยโคราช ไทยจีน และแขก ปาทาน (ชาวปากีสถาน) ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์กูยเป็นกลุ่มที่น่าสนใจเพราะได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานไม่น้อยกว่า 300 ปี และอาศัยอยู่หนาแน่นในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์, ศรีสะเกษ และบุรีรัมย์ คุณลักษณะทั่วไป ได้แก่ การทำนา ทำไร่ ทอผ้า เลี้ยงสัตว์ และหาของป่า พยายามเรียนรู้บริบทรอบตัว เช่น ความสัมพันธ์กับระบบนิเวศและกลุ่มชาติพันธุ์ข้างเคียง อัตลักษณ์เด่นของกลุ่มชาวกูยในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง พบว่า พอใจกับการยึดเหนี่ยวทางจิตใจระหว่างระบบนิเวศกับอำนาจเหนือธรรมชาติ สร้างพิธีกรรมให้เป็นรูปธรรม ความเชื่อสูงเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ผสมผสานกับวัฒนธรรมพุทธและพราหมณ์ให้เป็นรูปแบบของชาวกูย เช่น ผีปู่ตา ในยุคโลกาภิวัตน์ได้เกิดการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารและวัฒนธรรมจากภายนอกเข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว ชาวกูยต้องเผชิญกับกระแสจากภายนอกเข้ามาครอบงำจากอำนาจรัฐและทุนนิยมส่งผลกระทบต่อการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของชีวิต และการดำรงรักษาความเป็นชุมชนและรัฐชาติ ลักษณะบริบทของการปรับตัว ได้แก่ ความสัมพันธ์กับระบบนิเวศ สังคม-วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ความเชื่อ ศาสนาและการแต่งกายให้ใกล้เคียงกับสังคมสมัยใหม่

กระบวนการปรับตัวของกลุ่มชาวกูยมีระบบคิดแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นภูมิ-สังคม 1) ด้านระบบนิเวศน์ พบว่า นโยบายของรัฐมีบทบาทการให้นายทุนสร้างความสัมพันธ์กับการใช้ที่ดิน น้ำและป่าจนกลายเป็นพื้นที่เสื่อมโทรมและเสื่อมสภาพ ชาวบ้านเข้าไปใช้พื้นที่เสื่อมสภาพในการทำการเกษตร และใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้ระบบนิเวศน์ที่เกี่ยวกับพรรณพืชและสัตว์หมดไปอย่างรวดเร็วแต่ชาวบ้านยังรักษาระบบนิเวศน์ชุมชนได้บ้าง เช่น ป่าช้า 2) ด้านสังคม พบว่า ชาวกูยยังรักษาความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ “ระบบโคตร” พยายามเรียนรู้ภาษาไทยอีสาน (ภาษาลาว) ภาษาเขมรถิ่นไทย (ภาษาเขมร) รัฐไทยส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาไทยและสามารถใช้เพื่อการต่อรองในการดำรงชีพ 3) ด้านเศรษฐกิจ พบว่ามีวิธีการผลิตที่หลากหลายเป็นการผลิตเพื่อยังชีพเป็นสำคัญ มีการผลิตเพื่อการขายเพิ่มขึ้น เช่น การผลิตข้าวและการเลี้ยงโคกระบือ มีการใช้ทุนและเทคโนโลยีสมัยใหม่สูงขึ้น ก่อให้เกิดหนี้สินสร้างความทุกข์ยากและลำบาก ทางเลือกต้องออกไปขายแรงงานนอกชุมชนและเรียนรู้ประสบการณ์จากภายนอกชุมชนมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต 4) ด้านความเชื่อ พบว่าชาวกูยสร้างสัญลักษณ์ความเชื่อประเพณีพิธีกรรมอำนาจเหนือธรรมชาติมาประกอบความสำนึกร่วมต่อการดำเนินชีวิตในรอบปี เช่น ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากินและเกี่ยวกับชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย 5) ด้านศาสนา พบว่าใช้กิจกรรมในรอบปีสร้างกระบวนการคิดร่วมกันเพื่อจัดระเบียบชุมชนโดยยึดแนวหลักพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต เช่น บุญผ้าป่า วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา 6) ด้านการแต่งกาย พบว่าสะท้อนในรูปธรรมของพิธีกรรมความเชื่อแนวโน้มการแต่งกายสมัยนิยมมากขึ้น และสตรีชาวกูยพยายามปรับภูมิปัญญาการทอผ้าเพื่อประยุกต์ผลผลิตผ้าแบบพื้นบ้านให้มีลวดลายผสมผสานตามรสนิยมของผู้ซื้อ

การขยายและเข้ามาของกระแสโลกาภิวัตน์ รัฐไทย และทุนนิยม เป็นปัจจัยสำคัญที่ได้สะท้อนถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ต่อชุมชน แต่ชาวกูยสามารถดำรงอยู่ได้เพราะมีลักษณะที่สำคัญคือ 1) การผสมกลมกลืนทางด้านวัฒนธรรมโดยใช้ศาสนาพุทธเป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิต วัดเป็นศูนย์กลางของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มาร่วมกิจกรรมทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการปกครอง วัฒนธรรมใหม่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันเพิ่มขึ้น เช่น ใช้ภาษาไทยมากกว่าภาษาพื้นเมือง การแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ เรียนรู้ระบบคิดเกี่ยวกับการซื้อขายแต่การเข้ามาของวัฒนธรรมใหม่ยังอ่อนแอไม่สอดคล้องตามรูปแบบวิถีชีวิตของชุมชน ทำให้วัฒนธรรมเดิมยังไม่สลายหายไปจากชุมชน เช่น จิตสำนึกทางด้านจารีตประเพณี 2) ศักยภาพการดำรงอยู่จากการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม พบว่ามีการใช้ระบบนิเวศน์กับความเชื่ออย่างเป็นรูปธรรมเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง การสร้างกิจกรรมความสัมพันธ์ทางเครือญาติในรอบปี การเรียนรู้ภาษาระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ความสัมพันธ์ด้านการแต่งงานเป็นการลดความรู้สึกด้านอคติทางชาติพันธุ์ และเป็นการสร้างจิตสำนึกร่วมกันทำให้ศักยภาพทางวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็งขึ้นและ 3) ความหลากหลายทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ชาวกูยมีการเลือกสรรในแนวทางดำรงอยู่ที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและดำเนินกิจกรรมร่วมกันกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น ประเพณีการ

ทำบุญพระเวสสันดร ประเพณีทำบุญบั้งไฟจากกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ชุมชนพอใจ
และยอมรับมานานเพราะเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ การรวมกลุ่มเพื่อการซื้อขาย
แลกเปลี่ยนสินค้าที่ชุมชนผลิตเองได้น้อยทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชน

Abstract

THE ADAPTATION OF THE KUY PEOPLE TO A MULTICULTURAL CONTEXT IN SOUTHERN ISAN

The objectives of study about the adaptation of the Kuy's people to a multicultural context in southern Isan of Thailand are:

- Study about the adaptation of Kuy people after World War II - the present.
- Study about the process of adaptation to the Kuy people under globalization.
- Study factors that effected the existence and the ways to develop Kuy people's social by

using exploration, observation, interview, study the dynamic of multi-cultural and the relation of Kuy people's adaptation in Ban Trume, Sri Khorapume district, Surin., Ban Prasat Yur, Praibueng district, Sri Saket., Ban Wern Buke, Khong Jiam district, Ubon Rajthani., Ban Muangwan – Kok Chareon, Pluplachai district, Buriram., and Ban Huaipor, Huai Thalaeng district, Nakon Rajsima. Using anthropology process and deep analysis, verify data from interviewing, and verify from phenomenon that relate to thought and theory support the adaptation process to link, synthesize, and make relation become the process of adaptation.

The study is found that the southeast area of Thailand has various races that are Kuy, Thai-Cambodian, ThaiKorat, Chinese-Thai, and Pakistani. Kuy is an interesting race because they move to Thailand about 300 years ago and densely live in Surin, Sri Saket, and Buriram. Their occupations are farm grain crops, cultivate, weaving, animal farming, and hunting (maybe plants, fruits). They try to learning their surroundings such as relationship to environments and other race nearby. An essentiality of Kuy people after World War II is they satisfy to base upon

environments and supernatural being, build concrete worships, believe in ancestor souls integrate with Buddhism culture and Brahmanism to be Kui race such as ancestor souls.

In globalization, information and culture from outside spreading into their community very fast, they must face the outside tendency from government power and capitalism that effect to their adaptation and community. Their forms of adaptation are relationship with environments, social and culture, economy, belief, religion and costumes.

The process of Kuy people's adaptation is different and depends on each social.

- Ecology, government policy favors the capitalist make use of property, water, and forest till it become decline area. They use the decline area to farming and use newly technology. It causes an environments damage but they keep some social ecology such as graveyard.

- Social, Kuy people still keep relationship between a relative. They try to learn Thai-Eisan language [Lao's language], Cambodian language. Thai government encourages learning Thai language to communicate with Thai people.

- Economy, They produce various products such as rice, cattle. They spend more budgets and use high technology that make debt and make them depressed. They have to go to work another area and bring their new experience to use for their live.

- Belief, they build a symbol of super-natural worship to accompany with their yearly activities such as worship about their occupation and worship about their life from birth to dead.

- Religion, they use their yearly activities make an accompany thoughts to determine their social by adhere with Buddhism such as the Buddhist Lent, the end of the Buddhist Lent.

- Costume, their costumes reflect from their worship. They more dress follow new fashion. Kuy woman adapt their garment by take some new fashion trends integrate their original trend.

The wide spreading of globalization, Thai government, and capitalism are essential factor that affected to Kuy people's life. They still keep their live because they have essentialities are:

- Cultural consistent, they use Buddhism as their ways to live. Buddhist temple is a center that various races come to join activities with, such as economy, culture, and administration. New culture has more concern their daily live such as use Thai language more than their original language, married with other races, learning about trading system, but the spreading of new culture still not has more effect to their original culture, so their original culture still live with them such as thought of tradition

- A potentiality of live in the culture integration, they apply environment system with belief for living together. They made yearly activities with relatives, learning other languages between races. The marriage between races is reduces a race prejudice and it is a making of ideology that cause a potentiality of community culture much stronger.

- Various of economy and culture, Kuy's people choose the way to live that related with nature and do activities with other races such as a tradition of Vejsandorn merit and virtue, a kind of sky rocket festival from Lao's people that was popular and admittable from community because it was suitable with environment, and the accompany to trading their product in and out of their community.

สารบัญวิทยานิพนธ์

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายในการวิจัย.....	10
คำถามหลักในการวิจัย.....	10
ขอบเขตของการวิจัย.....	11
ความสำคัญของการวิจัย.....	12
กรอบแนวคิดในการศึกษา.....	13
แนวคิดนิเวศน์วัฒนธรรม.....	13
แนวคิดกลุ่มชาติพันธุ์.....	16
แนวคิดวัฒนธรรมของกรรมชี.....	18
ทฤษฎีสองระบบ.....	22
วิธีดำเนินการ.....	27
เกณฑ์การเลือกพื้นที่.....	29
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	34
แผนดำเนินงาน.....	35
เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	35
การศึกษาเอกสารงานโบราณคดีและประวัติศาสตร์เกี่ยวกับชาวกูย.....	36
การศึกษาเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับภาษาศาสตร์ของชาวกูย.....	43
การศึกษาเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับมานุษยวิทยา.....	46
2. นิเวศวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตอีสานใต้.....	56
2.1 ความหลากหลายของระบบนิเวศน์ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำมูล.....	61
2.2 ชาวกูยในประเทศไทย.....	62
2.3 ลักษณะวัฒนธรรมของชาวกูย.....	66
2.3.1 ระบบนิเวศวัฒนธรรมของสังคมชาวกูย.....	66
กลุ่มชาวกูยเมโสหรือมลาว.....	66
กลุ่มชาวกูยเขม.....	71
กลุ่มชาวกูยขม.....	74
กลุ่มชาวกูยคำแหงหรือกูยอจิง(กูยช้าง).....	77

2.3.2	โลกทัศน์ของชาวกูย.....	80
	โลกทัศน์ของชาวกูยที่มีต่อธรรมชาติ.....	81
	โลกทัศน์ของชาวกูยที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ.....	84
2.3.3	ความรู้ความสามารถการจัดการของชาวกูย.....	85
	ความรู้ความสามารถการจัดการทางด้านสังคม.....	86
	ความรู้ความสามารถการจัดการทางด้านเศรษฐกิจวัฒนธรรม..	91
2.4.	ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กูยและชาวกูยเยอ กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ.....	95
2.4.1	ความสัมพันธ์ระหว่างชาวกูยและชาวกูยเยอกับเขมรถิ่นไทย.....	95
2.4.2	ความสัมพันธ์ระหว่างชาวกูยและชาวกูยเยอกับไทยโคราช.....	98
2.4.3	ความสัมพันธ์ระหว่างชาวกูยและชาวกูยเยอกับชาวไทยอีสาน...	100
2.4.4	ความสัมพันธ์ระหว่างชาวกูยและชาวกูยเยอกับชาวไทยจีน.....	103
2.4.5	ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กูยและชาวเยอกับแขก ปาตาน.....	109
2.4.6	ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กูยและชาวเยอกับรัฐไทย...	111
2.4.7	ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กูยและชาวเยอกับ โลกาภิวัตน์.....	113
	สรุป.....	123
3	กระบวนการปรับตัวของชาวกูยในบริบทพหุวัฒนธรรมเขตอีสานใต้.....	125
3.1	กระบวนการปรับตัวด้านระบบนิเวศกับการตั้งถิ่นฐาน.....	125
3.2	กระบวนการปรับตัวด้านสังคม.....	134
3.3	กระบวนการปรับตัวด้านเศรษฐกิจ	146
3.4	กระบวนการปรับตัวด้านความเชื่อ.....	162
3.5	กระบวนการปรับตัวด้านศาสนา.....	168
3.6	กระบวนการปรับตัวด้านการแต่งกาย.....	174
	สรุป.....	177
4	ประวัติศาสตร์ชุมชน.....	180
4.1	บริบททั่วไปของชุมชนบ้านดริ่ม.....	180
4.2	ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวกูยบ้านดริ่ม.....	187
4.3	การศึกษาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของชาวกูยบ้านดริ่ม.....	197
4.3.1	ทุน.....	197
4.3.2	การผลิต.....	200

4.3.3	แรงงาน	206
4.3.4	ตลาด.....	208
4.4.	วัฒนธรรมชุมชนบ้านปราสาทเขอ.....	213
4.4.1	บริบททั่วไปของชุมชนบ้านปราสาทเขอ	213
4.4.2	ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวภูบ้านปราสาทเขอ.....	219
4.4.3	เศรษฐกิจวัฒนธรรมชาวภูบ้านปราสาทเขอ.....	227
4.4.3.1	ทุน.....	230
4.4.3.2	การผลิต.....	233
4.4.3.3	แรงงาน.....	236
4.4.3.4	ตลาด.....	238
4.5	วัฒนธรรมชาวภูบ้านเวินบึก บ้านม่วงหวาน-โคกเจริญและบ้านห้วยปอ....	242
4.5.1	บริบททั่วไปด้านนิเวศน์.....	242
4.5.2	การปรับโลกทัศน์และชีวิตทัศน์.....	244
4.5.3	การจัดการด้านความรู้ความสามารถ.....	250
	สรุป.....	251
5	ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ การดำรงอยู่กับทางเลือกต่อการพัฒนาสังคม.....	252
5.1	การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม.....	252
5.1.1	ด้านความเชื่อและพิธีกรรม.....	253
5.1.2	ด้านภาษา.....	254
5.1.3	ด้านการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์.....	257
5.2	ศักยภาพการดำรงอยู่จากการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวภู.....	260
5.2.1	การผสมกลมกลืนด้านความเชื่อกับระบบนิเวศน์.....	261
5.2.2	ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ.....	262
5.2.3	ความหลากหลายทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม.....	265
	สรุป.....	267
6	บทสรุปผล อภิปราย และเสนอแนะ.....	269
	สรุปผล.....	269
	อภิปรายผล.....	283
	ข้อเสนอแนะ.....	285
	บรรณานุกรมและรายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....	287

ภาคผนวก แผนที่และภาพกิจกรรมชาวภู

ประวัติย่อของผู้วิจัย

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดเรื่องการปรับตัวของชาวกูยในบริบทวัฒนธรรม.....	25
ภาพประกอบ 2 แผนที่แสดงพื้นที่การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์กูย.....	61
ภาพประกอบ 3 แผนที่แสดงพื้นที่การตั้งถิ่นฐานกูยในเขตอีสานใต้.....	63
ภาพประกอบ 4 ภาพแสดงรูปร่างลักษณะของชาวกูยเขตอีสานใต้.....	64
ภาพประกอบ 5 แผนที่แสดงชุมชนชาวกูยที่ใช้เป็นสนามศึกษา.....	67
ภาพประกอบ 6 ภาพพิธีกรรมเกลมอช้างเพื่อคุ้มกันโรคของชาวกูยเมโlob้านศรี.....	70
ภาพประกอบ 7 ภาพแสดงกิจกรรมความเชื่อศรัทธาศาสนาพุทธและพิธีเล่นสะเอ็ง ผีบรรพบุรุษเพื่อคุ้มครองสุขภาพของชาวบ้านปราสาทเข.....	72
ภาพประกอบ 8 ภาพแสดงความเชื่อในศาสนาพุทธและวิถีชีวิตของชาวกูยบุรี.....	76
ภาพประกอบ 9 ภาพแสดงการดำรงชีพของชาวกูยคำหยบบ้านคากลาง จังหวัดสุรินทร์.....	78
ภาพประกอบ 10 แสดงพิธีกรรมการจัดระเบียบสังคมของชาวกูยบ้านศรี.....	87
ภาพประกอบ 11 การหาปลา และการนวดข้าวของชาวกูยบ้านศรี.....	94
ภาพประกอบ 12 แสดงบริบทพื้นที่บ้านศรี.....	181
ภาพประกอบ 13 ใบเสมาหินยุคทวารวดีที่ศาลปู่ตาตะกวดและอะเผาะจู้ที่บ้านศรี.....	189
ภาพประกอบ 14 ทับหลังปราสาทบ้านปราสาทเขและคณะกลองยาว บ้านปราสาทเข.....	215
ภาพประกอบ 15 แสดงแผนที่บริบทบ้านปราสาทเข.....	217
ภาพประกอบ 16 ศาลปู่ตาบ้านปราสาทเข.....	221
ภาพประกอบ 17 หลวงปู่มพระเกจิอาจารย์ดังแห่งอีสาน ที่วัดปราสาทเขเหนือ.....	222

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันเคยมีมนุษย์อาศัยอยู่ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และมีการอพยพเคลื่อนย้ายเพื่อตั้งถิ่นฐานในบริเวณใกล้เคียง มนุษย์เหล่านี้มีการปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่ กลายเป็นรูปแบบของสังคม มีการปรับฐานคิดให้สอดคล้องกับระบบนิเวศน์ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม และภูมิปัญญาเพื่อความอยู่รอด ซึ่งให้เห็นว่ามนุษย์มีการสร้าง ภูมิคุ้มกันให้กับชีวิตแล้วปรับภูมิสังคมให้เกิดการรวมกลุ่มอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน จากมิติทาง ประวัติศาสตร์ได้สะท้อนอดีตสังคมให้มองเห็นภาพสามารถรวมกลุ่มชนเป็นสังคมใหญ่ และได้ สร้างอาณาจักรสำคัญในพื้นที่คาบสมุทรอินโดจีน เช่น อาณาจักรกัมพูชา อาณาจักรล้านช้าง และ อาณาจักรไทย ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็เป็นดินแดนส่วนหนึ่งของประเทศไทย

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยหรือภาคอีสานมีพื้นที่ภูมิศาสตร์แตกต่างกัน ทางเหนือของภาคมีแม่น้ำโขงไหลผ่านและมีสาขาที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำสงคราม เขตอีสานตอนกลางมี แม่น้ำชีไหลซึ่งไหลลงสู่แม่น้ำมูลที่อำเภอเมืองอุบลราชธานีและเขตอีสานใต้มีแม่น้ำมูลแล้วไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี แม่น้ำดังกล่าวใช้เป็นเส้นทางคมนาคมระหว่าง ชุมชนภายในกับภายนอกตั้งแต่อดีตจนถึงสมัยปัจจุบัน (ศรีศักร วัลลิโภดม. 2533 : 540) ลักษณะ สภาพภูมิศาสตร์ดังกล่าว จึงมีความสำคัญกับการเคลื่อนย้าย และการตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ตามริมฝั่ง แม่น้ำ เป็นการสร้างความหลากหลายทางระบบนิเวศวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์แห่งหนึ่งของ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. 2546 :14) โดยเฉพาะเขตแม่น้ำมูลพบว่า มี ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและมียุทธศาสตร์พื้นที่หลากหลายเข้ามาอาศัยอยู่หนาแน่น เช่น กลุ่มชาติพันธุ์กูย, กลุ่มชาติพันธุ์เขมร กลุ่มไทยโคราชและกลุ่มชาติพันธุ์ลาว

ทุกวันนี้มีกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่น่าสนใจคือ กลุ่มชาติพันธุ์กูย เพราะได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานใน เขตอีสานได้มานาน พวกเขากระจายอาศัยอยู่มากบริเวณจังหวัดศรีสะเกษ, สุรินทร์, บุรีรัมย์, อุบลราชธานี ชาวกูยกลุ่มนี้ได้เคลื่อนย้ายออกไปอาศัยอยู่ที่อื่นๆ เช่น อำเภอห้วยแถลง จังหวัด นครราชสีมา อำเภอขามศรีสุราช และอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม นอกจากนี้ยังมีกลุ่ม ชาวบ่นซึ่งพูดภาษาในกลุ่มตระกูลมอญ-เขมร (ไพฑูริย์ มีกุล. 2531 : 1) อาศัยอยู่ในเขตจังหวัด นครราชสีมาและชัยภูมิ แต่มีจำนวนค่อนข้างน้อย

กวย เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในอีสานที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร ซึ่งเรียกตัวเองตามสำเนียงหรือกลุ่มที่พูดกันว่า “กวย หรือ กวย หรือ โก๊ย แปลว่า คน” ชาวกวยยังแบ่งกลุ่มตามโคตรออกไปอีก เช่น กวยคำเหรย กวยบรู กวยเขย กวยมลัวหรือกวยมลอ ชาวกวย เรียกตัวเองว่า “กวย” แต่ชาวไทยโดยทั่วไปจะรู้จักกลุ่มชาติพันธุ์นี้ว่า “ส่วย หรือเขมรป่าดง” ในอดีตก่อนจะตั้งเป็นเมืองสุรินทร์ สังขะ ขุขันธ์ และรัตนบุรี ชาวกวยได้ส่งส่วยให้เป็นเครื่องบรรณาการแก่กรุงศรีอยุธยาเป็นประจำทุกปีในรูปของผลผลิตจากป่า จึงทำให้ชาวไทยและชาวลาว เรียกชาวกวยว่า “ส่วย” (จิตร ภูมิศักดิ์. 2540 : 290 – 291) ชาวกวยมีนิสัยชอบย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง และไม่ชอบอยู่ภายใต้การปกครองของใคร ชาวกวยนี้สืบเชื้อสายจากคนรุ่นแรกๆ อาศัยอยู่ในพื้นที่ทางตอนเหนือของประเทศกัมพูชา และอีสานตอนใต้ของประเทศไทย ก่อนที่กัมพูชา จาม และไทยจะเข้ามาอยู่ ต่อมาเชื่อว่าชาวกวยมีการแต่งงานระหว่างชาติพันธุ์กวยกับชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในถิ่นเดียวกันและใกล้เคียงกัน จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการปรับตัวทางสังคม มีวัฒนธรรมหลากหลาย มีความสัมพันธ์ด้วยการแต่งงานกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ส่งผลต่อลักษณะทางชีวภาพของชาวกวยแตกต่างกัน เช่น มีรูปร่างสูง บ้างมีแขนขายาวมุกใหญ่ บ้างก็มีผิวพรรณสวส (เฟเกีย วาน เคอร์ฮาก และบริกิดา วอยคอส. 2533 : 42) ชาวกวยบางกลุ่มมีรูปร่างลักษณะแข็งแรง กำยำ ซื่อสัตย์ ขยันหมั่นเพียร และชอบด้อมดั่ว (Erick Seidenfaden. 1952 : 170) เมื่อ พ.ศ. 2440 เอเจียน แอมอนิเย (A.Aymonier) เสนอว่า ชาวกวยเขตเมืองสังขะ (อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ปัจจุบัน) ชอบสอควู้ สอดเห็น ร่าเริง หูเบา ฉลาด แต่โกร่ง่าย (เอเจียน แอมอนิเย, 2541 : 19) อย่างไรก็ตามมีชาวเขมรชาวลาวเขตอีสานตอนใต้ปัจจุบันนี้มองว่ากลุ่มชาติพันธุ์กวยเป็นผู้มีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกัน รักญาติพี่น้องกันดี เมื่อมีกิจกรรมในชุมชนเขาจะปรับตัวได้เร็วกว่าชาติพันธุ์เขมร และลาว (อนันต์ นิลแก้ว. 2546 : สัมภาษณ์)

ชาวกวยมีการอพยพไปมาในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น ดินแดนตอนเหนือของเขมร และตอนใต้ของลาว ดังที่ พอล เลวี (Paul Levy) นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศสได้กล่าวถึงนิทานปรัมปราซึ่งเป็นตำนาน (Myth) ของชาวกวยว่า แต่เดิมนั้นถิ่นฐานของชาวกวย ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของเมือง

กำปงธมในเขมร ต่อมาได้เกิดแผ่นดินไหว (Dufosse. 1934 : 553) ส่งผลให้ชุมชนชาวกวยอพยพขึ้นเหนือเข้าสู่เขตลาวแถบแคว้นจำปาศักดิ์ แต่ต้องประสบกับภาวะน้ำท่วมอยู่บ่อย ๆ ชาวกวยจึงอพยพเข้าสู่ที่ราบสูงโคราช หรือภาคอีสานของไทย เหตุผลอีกประการหนึ่งคือ การเมืองบริเวณแถบนี้มีการเปลี่ยนแปลง เช่น สมัยเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรสถาปนาอาณาจักรจำปาศักดิ์ (แคว้นจำปาศักดิ์) ช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 ชาวกวยที่อยู่ในเขตนครจำปาศักดิ์จึงได้อพยพหนีภัยทางการเมืองข้ามลำน้ำโขงเข้าสู่ภาคอีสานทางตอนใต้ของของแม่น้ำมูล ทางแก่งสะพือ ซึ่งเดิมเรียกตามภาษากวยว่า แก่งกะชัยผืด (แก่งงูใหญ่) ในเขตอำเภอโขงเจียม (โพงเจียม – ผู่จ้าง) แล้วแยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในพื้นที่ภาคอีสาน

เช่น บ้านเจียงอี (บ้านช้างปวย) ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ บ้านกระโพ - ตากลาง ตำบลกระโพ อำเภอบัวชุม จังหวัดสุรินทร์ (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์. 2533 :120.)

เมื่อชาวกูยตั้งถิ่นฐานแล้วจึงมีการจัดระเบียบการปกครองตนเอง โดยมีผู้สูงอายุหรือโคตรเป็นผู้นำของชุมชน และแต่ละโคตรมีการไปมาหาสู่กันระหว่างชุมชนในฐานะเครือญาติเรื่อยมาจนถึงทุกวันนี้ ในเอกสารหม่อมอมรวงศ์วิจิตรเสนอว่า ช่วงสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสุริยาอมรินทร์ (เจ้าฟ้าเอกทัศน์) พ.ศ. 2302 ได้มีเหตุการณ์พระยาช้างเผือกแตกโรงหนีมาทางบริเวณที่ราบสูงโคราช จึงโปรดเกล้าให้ขุนนางผู้ใหญ่สองท่านเป็นหัวหน้าคุมไพร่พลติดตามพระยาช้างเผือกทางบริเวณที่ราบสูงโคราช และได้เข้าพบหัวหน้าชาวกูย (ส่วย) กลุ่มต่าง ๆ ได้ขอความช่วยเหลือการจับพระยาช้างเผือกกลับคืนมาได้ และยังได้อาสนาพาพระยาช้างเผือกไปส่งยังกรุงศรีอยุธยา ครั้นนั้นหัวหน้าชาวกูย ได้รับความดีความชอบ จึงได้รับโปรดเกล้าแต่งตั้งให้มีบรรดาศักดิ์เป็นหลวง ดังนี้ ตากะจะเป็น หลวงแก้วสุวรรณ และเชียงขันเป็นหลวงปราบอยู่บ้านปราสาทสี่เหลี่ยมดงลำดวน (ปัจจุบันคือบ้านดวนใหญ่ อำเภอวังหิน จังหวัดศรีสะเกษ) เชียงพะเป็น หลวงเพชร อยู่บ้านดงยาง (อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์) เชียงปุมเป็น หลวงสุรินทร์ภักดี อยู่บ้านเมืองที (ปัจจุบันคือบ้านเมืองที จังหวัดสุรินทร์แล้วย้ายไปอยู่ที่อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์) เชียงสีเป็น หลวงศรีนครเดาอยู่บ้านกุดหวาย (หม่อมอมรวงศ์วิจิตร. 2506 : 198-199) (บ้านกุดหวายปัจจุบันคืออำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์) บ้านเมืองชาวกูยดังกล่าวมีการปกครองขึ้นต่อราชอาณาจักรไทย

บทบาทหน้าที่สำคัญคือการสร้างความสัมพันธ์ต่อราชอาณาจักรไทยอีกประการหนึ่งคือ นำสิ่งของเครื่องบรรณาการและส่วยสาอากร ได้แก่ ช้าง ม้า งาช้าง นอแรด ขี้ผึ้ง แก่กรุงศรีอยุธยา (Paitoon Mikusol. 1984 : 49) และไปช่วยราชการสงครามถึงเวียงจันทน์และกัมพูชา ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้เลื่อนบรรดาศักดิ์สูงขึ้น แล้วยกหมู่บ้านเหล่านั้นเป็นเมืองในระยะแรกให้ขึ้นต่อเมืองพิมายต่อมาขึ้นกับเมืองนครราชสีมา อาจกล่าวได้ว่าในอดีตที่ผ่านมาชาวกูยได้สร้างความสัมพันธ์และมีส่วนร่วมในการสร้างประวัติศาสตร์ไทย ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวส่งผลให้เขตอีสานตอนใต้มีความหลากหลายในสายเลือด ดังที่เจริญ ไวรวัจนกุล (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์.2533 : 2) ที่ให้เห็นสามสายเลือดคือ “กลุ่มชาติพันธุ์สายจำปาศักดิ์” ท่านพระครูโพนสะเม็กสถาปนาจำปาศักดิ์ขึ้นเป็นราชธานีแห่งที่สามของลาวแล้วได้แต่งตั้งและมอบหมายให้ขุนนางที่เป็นศิษยานุศิษย์ออกไปกินเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งให้อาจารย์แก้วตั้งเมืองสุวรรณภูมิ (ปัจจุบันคืออำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด) และเชียงสีมาตั้งเมืองที่บ้านกุดหวาย (อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์) บรรพบุรุษสายนี้คือผู้ให้กำเนิดศิลปวัฒนธรรม

และการละเล่นตามฤดูกาลเรียกว่าฮีตสิบสอง คองสิบสี่ เป็นวัฒนธรรมที่พุทธศาสนาเข้ามาอิทธิพลอยู่เป็นอย่างมาก “กลุ่มชาติพันธุ์สายอودية แสนปาง” เหตุที่จำปาศักดิ์ทำสงครามกับเวียงจันทน์จึงจำเป็นต้องแสวงหายุทธปัจจัย เพื่อการทำสงคราม สมัยนั้นช้างเป็นปัจจัยสำคัญ จำปาศักดิ์จึงต้องเปลี่ยนนโยบายการอยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้องกับชาวภูไทแห่งเมืองอوديةแสนปาง เป็นการเข้ายึดครองและบังคับให้จับและฝึกช้างส่งกองทัพ ชาวภูไทที่รักสันโดษอยู่แล้ว จึงอพยพข้ามฝั่งขวาแม่น้ำโขง เข้ามายังถิ่นฐานอยู่ในป่าลึกตามแนวเชิงเขาแดงรักด้านเหนือ บรรพบุรุษสายนี้คือผู้ให้กำเนิดวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับสัตว์คือ วัฒนธรรมช้างมีการฝึกและเลี้ยงช้างให้เป็นสัตว์เลี้ยงไว้ที่บ้าน “กลุ่มชาติพันธุ์สายนครวัด” จากการถูกเกณฑ์แรงงานไปใช้ เพื่อการสร้างเทวาลัยและศาสนสถานสมัยขอม และการรุกรานโดยเพื่อนบ้านทำให้ชาวกัมพูชาส่วนหนึ่งต้องอพยพข้ามสันเขาแดงรักขึ้นมายังถิ่นฐานอยู่ตามแนวเชิงเขาแดงด้านเหนือ บรรพบุรุษเหล่านี้จึงได้กลายเป็นบรรพบุรุษส่วนใหญ่ในเขตอีสานใต้ ได้ก่อร่างสร้างตัวจนประสบความสำเร็จในการตั้งถิ่นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผสมกลมกลืนด้วยวิธีการแต่งงานระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ภูไทกับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรหรือกัมพูชา เช่น เจ้าเมืองสุรินทร์ได้สู่ขอธิดาเจ้าเมืองผไทเพราให้กับบุตรชายตน (พระยาสุรินทร์ภักดีศรีไพทสมัน(รุ่น) (พ.ศ. 2354 – 2394)บุตรพระยาสุรินทร์ (ดี) เป็นการรับเอาระบบทาสและการปกครองของเขมร หรือ กัมพูชาโดยเฉพาะสตรีในระบบเขมรซึ่งเป็นลักษณะวัฒนธรรมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ สตรีมีอิทธิพลในวิถีชีวิตและพิธีกรรม ในที่สุดตระกูลเจ้าผู้ครองเมืองสุรินทร์ ก็เปลี่ยนแนวการดำเนินวิถีชีวิตไปตามแนวทิศทางวิถีชีวิตทางญาติฝ่ายมารดา ดังนั้นบรรพบุรุษสายนครวัดเขตอีสานใต้จึงมีผู้รู้เรียนศิลปวิทยาจากพราหมณ์ฮินดูเป็นผู้รู้เชี่ยวชาญทั้งในเชิงสถาปัตยกรรม ศาสนพิธี จารัตระเพณิและกฎหมาย เป็นรูปแบบวิถีชีวิตชาวอีสานใต้

ลักษณะกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรสายนครวัด และชาติพันธุ์ไทยอีสานสายจำปาศักดิ์มีลายลักษณ์อักษร (อักษรขอมภาษาเขมร และอักษรไทยน้อย)จึงเกิดผลึกว่าภาษามขุแประ(ภาษาของชาวภูไท) โดยเฉพาะการสื่อสารที่มีหลักฐานดีกว่าข้อมูลทางมขุแประ เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์เขตอีสานใต้มีกิจกรรมร่วมกันชาวภูไทจึงต้องปรับตัวให้ผสมกลมกลืนด้านวัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา ความเชื่อภาษาพูดและการดำรงชีวิตเพื่อไม่ให้เกิดปัญหา ดังนั้นชาวภูไทจึงปรับตัวในการใช้ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ได้ดี เช่น ชาวเมืองสุรินทร์ปัจจุบันมีวัฒนธรรมเขมรโดดเด่นกว่าวัฒนธรรมเดิมคือ ภู (ธวัช ปุณโณชก. 2536 : 13)แต่ยังอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของพระราชอาณาจักรไทย

เมื่อราชอาณาจักรไทยสามารถรวบรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ได้จัดรูปแบบการปกครองเป็นมณฑลต่างๆในดินแดนอีสานใต้สำเร็จ ความรู้สึกแปลกแยกต่อต้านทางการเมืองและวัฒนธรรมระหว่างชาวอีสานส่วนใต้กับชาวอีสานเหนือก็ค่อย ๆ ลดหายไป แต่ผลพวงจากการปฏิรูปการปกครองสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ส่งผลดังกล่าวคือ มีการเปลี่ยนแปลงชาติ

พันธุ์เดิมที่เคยมีอยู่แต่ก่อน ได้แก่ ลาว เขมร ส่วย(ญ) ผู้ไทย ฯลฯ ซึ่งให้เห็นวิธีการสร้างชาติ ให้เป็นชาติเดียวกัน (ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. 2531 : 114)

ดังนั้นคนไทยทุกชนทุกพื้นที่ต้องมี การปรับตัวตามนโยบายของรัฐสยาม ดังเอกสารในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกล่าวว่า “พลเมืองแห่งจังหวัดสุรินทร์เป็นเขมรเป็นพื้น เหมือนเช่น บุรีรัมย์ นางรอง มีลาวเจือปนเป็นส่วนน้อย กับมีชาติ ส่วย อีกพวกหนึ่งพูดภาษาของตนเองต่างหาก ... ในเรื่องภาษาเขมรสอบสวนได้ความว่า วิชาหนังสือขอมสูญแล้ว ไม่มีใครเรียน และไม่มีที่เรียนเพราะโรงเรียนสอนภาษาไทยอย่างเดียว เวลานี้มีแต่คนแก่ ๆ เท่านั้นที่รู้ภาษาขอม... ในทางปกครองที่จะให้เกิดสำนึกเป็นคนไทยนับได้ว่าทำได้มากแล้วถ้าจัดการให้โรงเรียนเจริญขึ้นอีก และในต่อไปการคมนาคมกับกรุงเทพฯสะดวกขึ้น พลเมืองพวกนี้คงจะรู้สึกตัวเป็นไทยยิ่งขึ้นทุกวัน”(รายงานตรวจราชการมณฑลอีสานและ นครราชสีมา. 2469 : ม.ป.ป.) และชาวญก็เสียสัญชาติเดิมไปเป็นสัญชาติไทยจนถึงทุกวันนี้ อย่างไรก็ตามลักษณะของความเป็นชาวญที่ยังปรากฏชัด เช่น ในพิธีกรรมการคล้องช้างป่าตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองอัตปือ (ปรานี กล้าส้ม. 2532 : 73 - 75) และพิธีกรรมนายพรานช้างเขตจำปาศักดิ์ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องที่ยังสะท้อนอดีต (เอเจียน แอมอนิเย. 2539 : 38) เมื่อกลุ่มชาวญอพยพเข้ามาอยู่ในเขตอีสานใต้ก็ยังไม่ทิ้งภูมิปัญญาเดิม แม้ว่าสภาพป่าการเลี้ยวช้างลดลง ชาวญก็ยังให้ความสำคัญในการเลี้ยงช้างเอาไว้กับครัวเรือนและยังเชื่อเรื่อง ผีปะกำประจำบ้าน ของหมอช้าง (ศิริ ผาสุก อัจฉรา ภาณุกรัตน์ และ เครือจิต ศรีบุญนาท. 2536 : 165)

นอกจากนี้ชาวญยังมีความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์ เช่น ตะกวดเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ แสดงให้เห็นถึงการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศน์ที่เชื่อมโยงกับความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษในศาลปู่ตา และสิ่งเหนือธรรมชาติ (ปรานี วงศ์เทศ 2539 : 84 - 97) บ่งบอกความเหมือนและความต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ญกับเขมรถิ่นไทย ส่วนวิถีคิดเกี่ยวกับความสำนึก เรื่องเพศยังสะท้อนสัญลักษณ์ให้ความหมายออกมาเชิงอำนาจของสตรีชาวญ เช่น การใช้คำว่า อะเผาะจู ของชาวญ และคำว่าโคนดา เป็นคำของชาวเขมรถิ่นไทย อะเผาะ เป็นคำภาษาญ และคำว่า โคน ที่เป็นคำภาษาเขมร คำนำหน้าคำว่า จู (ญ) และ ดา (เขมร) แทนเพศบุรุษ ซึ่งให้เห็นบทบาทพลังอำนาจในพิธีกรรมของเพศหญิงเท่าเทียมกับบทบาทอำนาจกับเพศชายที่สอดคล้องกับระบบนิเวศน์ ก่อให้เกิดความเชื่อ และการสร้างพลังอำนาจที่เกี่ยวกับสิทธิชุมชนในพื้นที่ และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน ปรากฏการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นกระบวนการความทรงจำร่วมของชาวญที่คงอยู่กับกระแสสังคมโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงผ่านและการพัฒนาอย่างรวดเร็วในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2484 - 2488) ภาคอีสานเป็นพื้นที่ที่มีการผลิตพอยงชีพ การดำรงชีวิตของชาวบ้านยังคงตัวอยู่ในอัตราส่วนที่สูง การเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้น เมื่อรัฐบาลไทย

มีนโยบายสร้างทางรถไฟถึงอุบลราชธานี พ.ศ. 2473 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้สถานีรถไฟมีการปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมก่อนพื้นที่ที่อยู่ห่างจากเส้นทางรถไฟ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2533 : 61) แต่ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองไทยได้สร้างความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา กำหนดนโยบายต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ สหรัฐอเมริกาได้ทุ่มเทช่วยเหลือประเทศไทยทางด้านเศรษฐกิจ วิชาการ และทหาร สมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ. 2491 - พ.ศ. 2500 (ณรงค์ พ่วงพิศ. 2524 :12) ภาคอีสานถูกผนวกเข้าไว้ในระบบเศรษฐกิจการเกษตรแบบการค้า ทำให้ส่วนเกินจากภาคเกษตรถูกเคลื่อนย้ายเข้าสู่กรุงเทพฯ (F. Bell , Peter. 2519 : 42 – 50) ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตอีสานได้สนใจการดำรงชีวิตด้วยการแลกเปลี่ยนสินค้าด้วยเงินตราเพิ่มขึ้น มีพ่อค้าทำการขนถ่ายสินค้าทางรถไฟจากโรงงานอุตสาหกรรมในกรุงเทพฯ ลงตามสถานีต่าง ๆ ได้รวดเร็ว ขณะเดียวกันบรรดาสินค้าประเภทต่าง ๆ เช่น ไม้ ข้าวเปลือก สุกกร ของป่าในเขตอีสาน ได้ได้มีพ่อค้ารับซื้อจากชาวบ้านแล้วส่งลงไปขายยังกรุงเทพฯ ได้รวดเร็ว

การสร้างทางหลวงแผ่นดินเชื่อมโยงระหว่างจังหวัด เช่น เส้นทางหลวงแผ่นดินระหว่างจังหวัดร้อยเอ็ดเข้าสู่จังหวัดสุรินทร์ เส้นทางนี้ตัดผ่านชุมชนชาวกูย เขมร และลาวในท้องที่อำเภอเกษตรวิสัย สุวรรณภูมิ เข้าสู่พื้นที่จังหวัดสุรินทร์ที่อำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์ (ขอโอนเปลี่ยนแปลงประเภทเงิน เงินช่วยเหลือการสร้างทาง ทางสายร้อยเอ็ด – เกษตรวิสัย – สุวรรณภูมิ – ท่าตูม. 2499 : ม.ป.ป.) ทองแดง มีทรัพย์ผู้ใหญ่ม้านหนองาคด เล่าว่า เมื่อเส้นทางสายนี้ตัดผ่านหมู่บ้านชาวกูยบ้านหนองาคด-คาคทอง ตำบลเมืองแก อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ได้มีชาวเขมรจากเมืองสุรินทร์ และชาวลาวจากอำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์เข้ามาอาศัยอยู่ด้วย ชาวกูยได้ปรับภาษาพูดเป็นภาษาอีสานเมื่อพูดกับชาวไทยลาว และพูดภาษาเขมรเมื่อพูดกับชาวไทยเขมร แต่สามารถพูดภาษาลาวเข้าใจเร็วกว่าเพราะภาษาไทยนี้มีความหมายเหมือนภาษาไทยลาว (ทองแดง มีทรัพย์. 2546 : สัมภาษณ์) ส่งผลให้ชาวกูยเข้าใจและสื่อความหมายภาษาไทยลาวได้ดี

การใช้ภาษาไทยอีสานและภาษาเขมรดั้งเดิมไทยนี้มีความสำคัญ เพราะชาวกูยจะใช้ภาษาดังกล่าวในการค้าทางไกล อาทิ ค้างช้าง ค้าสมุนไพร การนำช้างไปปรับจ้างเหมาคนในงานบุญบวชนาคของชาวบ้าน และการออกไปโพยช้างป่าต้องใช้ภาษาสื่อความหมายกับชาวบ้านที่พูดภาษาไทยอีสาน และภาษาเขมรดั้งเดิมไทย และยังใช้ภาษาเขมร (กัมพูชา) ยังสามารถใช้ภาษาเขมร (กัมพูชา) ในการต่อรองเรื่องการค้าผ่านแดนระหว่างไทยกับกัมพูชา ซึ่งแสดงให้เห็นวิธีการปรับตัวในเชิงความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นด้วยการใช้ภาษาเป็นสื่อสร้างความเข้าใจต่อกัน

การปรับตัวของชาวกูยเข้ากับชาวลาว (ไทยอีสาน) ปัจจุบันพบว่า ถนนหนทางติดต่อกันได้สะดวก หมู่บ้านชาวกูยที่ตั้งถิ่นฐานใกล้เคียงกับกลุ่มชาติพันธุ์ข้างเคียงได้มีความสัมพันธ์ด้วยการแต่งงาน มีปรับตัวพูดภาษากลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น ชาวลาวขามได้ ตำบลศรีณรงค์ อำเภอ

ชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ หมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านผสมมีชาวลาวมากกว่าชาวกูย เดิมชาวลาวมองว่าชาวกูยเป็นกลุ่มชนที่สกปรก แต่ทุกวันนี้ชาวกูยเรียนรู้กับโลกภายนอกเพิ่มขึ้นมีการปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมจากสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ หนังสือพิมพ์ โทรศัพท์ ทำกิจการค้าขายเหมือนกับชาวลาว และมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ไม่แตกต่างจากชาวไทยอีสาน (บัวบาน ศรีสุข . 2546 : สัมภาษณ์)

ในช่วง พ.ศ. 2496 - 2501 เป็นสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ชาวกูยมีการปรับตัวตามบทบาทของรัฐ เช่น อพยพไปหาที่ทำกินใหม่ แสวงหาพื้นที่ที่มีธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะตามเขตชายแดนอีสานใต้หรือเขตเทือกเขาพนมดงรัก ขณะเดียวกันรัฐมีโครงการสร้างทางหลวงแผ่นดินสายโชคชัย - เฉลิม (ขอนแก่น-อินทร์) (ขออนุมัติโอนเปลี่ยนแปลงประเภทเงิน “เงินช่วยเหลือสร้างทางสายโชคชัย- เฉลิม (ตอน อ. ปราสาท – ขุขันธ์). 2499 : ม.ป.ป.) เพื่อเป็นเส้นทางสร้างความมั่นคงให้แก่วิถีไทยคือ ใช้เป็นเส้นทางหลวงป้องกันการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ ชาวบ้านปรับแนวคิดใหม่ ด้วยวิธีการแก้ปัญหาชีวิตความเป็นอยู่พร้อม ๆ กับรัฐปรับนโยบายด้านความมั่นคงของชาติไปด้วยกล่าวคือ ชาวบ้านไปบุกเบิกที่ทำกินใหม่โดยอพยพครัวเรือนเข้าไปทำไร่ทำนาตามเขตพื้นที่ถนนหลวงแผ่นดินสายโชคชัย - เฉลิม ก่อนเกิดชุมชนชาวกูยเพิ่มขึ้นตามแนวเทือกเขาพนมดงรัก นอกจากนี้ชาวบ้านเล่าว่าช่วงหลัง พ.ศ. 2488 ได้เกิดภัยแล้งต่อเนื่องกันหลายปีจึงพากัน อพยพออกนอกเขตอีสานใต้ เช่น ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในเขตจังหวัดสระแก้ว จังหวัดปราจีนบุรี(ที ทองหล่อ. 2546 : สัมภาษณ์และบังอร โพธิ์แก้ว. 2547 : สัมภาษณ์)

การปรับตัวในช่วงมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่หนึ่ง (พ.ศ. 2504 - 2509) จนถึงฉบับที่ 9 (2545 - 2549) ด้านการดำรงชีพได้ปรับเปลี่ยนตามความเจริญตามกระแสการพัฒนาของบ้านเมือง ในแผนฉบับที่หนึ่ง ถูกกำหนดแนวทางตามหลักการพัฒนาประเทศโดยเน้นเฉพาะโครงสร้างพื้นฐานเศรษฐกิจ (infrastructure) เป็นสำคัญ เช่น ระบบของคมนาคมขนส่ง สาธารณูปการ ฯลฯ เพื่อเป็นพื้นฐานให้ความสะดวกแก่เอกชนในการลงทุนทางเศรษฐกิจ เพิ่มผลผลิตทางด้านอุตสาหกรรม เพื่อให้เศรษฐกิจของประเทศเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. 2543 : 98) ผลที่เกิดขึ้นต่อกลุ่มชาติพันธุ์เขตอีสานใต้มองวัฒนธรรมในพื้นที่เป็นสิ่งที่ค่อยพัฒนา ลดความสำคัญทางวัฒนธรรมและความเชื่อแต่เดิม เช่น ละทิ้งวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ชาวบ้านหันมานิยมประเพณีตะวันตก ระบบการศึกษา ระบบการสื่อสารมวลชนและนโยบายต่าง ๆ ดำเนินไปตามแผนพัฒนาฯ ส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เขตอีสานใต้สูญเสียความภูมิใจตนเอง หันไปสนใจวัฒนธรรมต่างถิ่น นิยมวัฒนธรรมต่างชาติ ขาดความไม่เชื่อมั่นในความสามารถตนเอง เช่น ด้านสุขภาพอนามัย ชาวบ้านเชื่อมั่นวิธีรักษาหมอแผนใหม่ เพราะการขยายโรงพยาบาลลงสู่พื้นที่ในอำเภอ มีสถานอนามัยในตำบล รัฐได้ละเลยวิธีการรักษาแบบหมอ

พื้นบ้านโดยวิธีการใช้สมุนไพรที่มีอยู่ในธรรมชาติ พิธีกรรมความเชื่อในการรักษาได้ลดน้อยลง หมอพื้นบ้านพยายามปรับตัวเองให้สอดคล้องกับการรักษาแบบหมอแผนปัจจุบัน เช่น พระครูบริ-บารชัย มงคล วัดชัยมงคลมุนีวาส ตำบลตรมไพร อำเภอบึงสามพัน จังหวัดสุรินทร์ รักษาคนป่วยด้วย วิถีแบบองค์รวม ในพิธีการรักษามีการตั้งคำถามภูมิหลังการรักษาโดยเฉพาะผู้ผ่านที่เคยรักษาด้วยหมอแผนปัจจุบัน แล้วทำการพิจารณาอาการของโรคจึงจะตัดสินใจรักษาโรคแบบหมอพื้นบ้าน ด้านการศึกษา รัฐบาลจัดการศึกษาโดยยึดหลักสูตรจากส่วนกลางและละเลยภาษาท้องถิ่น เช่น การศึกษาในระดับมัธยมศึกษาเปิดโอกาสให้นักเรียนทุกหมู่บ้านศึกษาเล่าเรียนร่วมกัน เกิดการปะทะสังสรรค์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ส่งผลให้ชาวกูยปรับตัวความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอยู่ตลอดเวลา ชาวกูยที่รับการศึกษาที่สูงมองข้ามความเป็นชาติพันธุ์เดิมของตน ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมชาวกูยเกิดการปรับตัวในสังคมใหม่ และยอมรับเอาวัฒนธรรมเข้ามาในสังคมของตน ด้านการปกครอง เป็นรูปแบบการปกครองท้องถิ่นรับนโยบายจากภาครัฐมีการกำหนดแผนให้ชุมชนมีความก้าวหน้า เปิดพื้นที่ของคนต่างวัฒนธรรมเชื่อมโยงเข้าหากันในเรื่อง สิทธิและผลประโยชน์ในชุมชน เช่น ชาวจีน ผู้นำชุมชนยอมรับเทคโนโลยี และการสื่อสารใหม่ ๆ และได้ถ่ายทอดความรู้ ความสามารถส่งผ่านกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในเขตพื้นที่อีสานใต้ เพื่อให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นคนปรับตัวทันยุคทันสมัยสามารถสื่อสารความเข้าใจกับทุกคนได้ และส่งผลดีต่อการเคลื่อนย้าย และการกระจายออกไปอาศัยอยู่ที่อื่น ๆ ได้ดี

การศึกษาหมู่บ้านชาวกูย วรรณา เทียนมี สํารวจการกระจายของภาษากูยในประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. 2533 พบว่ามีการกระจายของจำนวนประชากรชาวกูยในสี่จังหวัดอีสานใต้ คือ จังหวัดสุรินทร์มีจำนวนชาวกูย 119,506 คน จังหวัดศรีสะเกษ 105,852 คน จังหวัดบุรีรัมย์ 41,296 คน จังหวัดอุบลราชธานี 6,916 คน รวมทั้งสิ้น 273,570 อำเภอมีจำนวนหมู่บ้านชาวกูยหนาแน่นมากตามลำดับ คือ อำเภอปรางค์ จังหวัดศรีสะเกษ อำเภอบึงสามพัน อำเภอสำโรงตาบุตร และอำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ (วรรณา เทียนมี. 2537 : 121) ชาวกูยเหล่านี้ตั้งถิ่นฐานมีการปรับตัวตามระบบนิเวศและมีวิถีชีวิตประกอบอาชีพการเกษตรเป็นสำคัญ

สมศักดิ์ สันติสุขและคณะ ได้ศึกษา เรื่อง “ความยากจนกับกลุ่มชาติพันธุ์ในอีสาน (2544)” เสนอว่า เขตอีสานใต้มีกลุ่มชนที่พูดภาษาออสโตรเอเชียติก พูดภาษาเขมรจำนวนมากกว่า 1 ล้าน 4 แสนคน กลุ่มชนที่พูดภาษากูยจำนวนกว่า 4 แสนคน ภาษาเขมร 1 แสนคน (สมศักดิ์ สันติสุข. 2544 : ม.ป.ป.) ในเอกสารวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์จังหวัดศรีสะเกษ เสนอว่า พ.ศ. 2523 ประชากรที่ใช้ภาษาไทยอีสานร้อยละ 65 ใช้ภาษาเขมรถิ่นไทยร้อยละ 20 ใช้ภาษากูยร้อยละ 13 ใช้ภาษาเขมรร้อยละ 1 (คณะกรรมการจัดทำหนังสือจังหวัดศรีสะเกษ. 2544 : 141) ชวัญ ปุณณทก เสนอในหนังสือ เที้ยวอีสาน ว่า พ.ศ. 2528 จังหวัดสุรินทร์ มีประชากรเขมรร้อยละ 50.10

ประชากรไทยอีสานร้อยละ 23.32 ประชากรกวยร้อยละ 9.59 มีประชากรที่อยู่ร่วมกันระหว่างชาว ไทยอีสานกับชาวกวย ร้อยละ 9.20 ประชากรไทยเขมรที่อยู่ร่วมกันกับประชากรชาวกวยร้อยละ 3.15 (ธวัช ปุณโณทก. 2532 : 233 – 234) ชาวกวยเขตอีสานได้อาศัยอยู่หนาแน่นมากของจังหวัดศรีสะเกษในเขตอำเภอปรางค์กู่, อำเภอน้ำเกลี้ยง, อำเภอศรีรัตนะ, อำเภอขุนหาญ, และอำเภอไพรบึง ชาวกวยที่อาศัยอยู่หนาแน่นมากในจังหวัดสุรินทร์ในเขตอำเภอศีขรภูมิ, อำเภอสำโรงทาบ, อำเภอ ศรีณรงค์, อำเภอสังขะ, อำเภोजอมพระ และอำเภอท่าตูม ส่วนจังหวัดอุบลราชธานีมีชาวกวยที่อำเภอโขงเจียม อำเภอน้ำขุ่น และอำเภอนาจะหลวย ชาวกวยในจังหวัดบุรีรัมย์ส่วนมากอพยพไปจาก จังหวัดสุรินทร์และจังหวัดศรีสะเกษและมีหมู่บ้านตั้งมานาน เช่น บ้านหนองบัวเจ้าป่า อพยพจาก ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ส่วนชาวกวยในจังหวัดนครราชสีมาอพยพจากจังหวัด สุรินทร์ เช่น บ้านห้วยป้อ อำเภอห้วยแถลงทางราชการให้ตั้งเป็นหมู่บ้านในปี พ.ศ.2494 (เพียร วงเวียน. 2547 : สัมภาษณ์)

ไพฑูรย์ มิกุล สอนในงานวิจัยเรื่อง “ไทยกวย (พ.ศ. 2531)” และ Erik Seidenfaden สอนในงานเรื่อง “The Kui People of Cambodia and Siam (1952)” งานเสนอทั้งสองเรื่องนี้ สอดคล้องกันในการปรับตัวได้ดีกับกลุ่มชาติพันธุ์ข้างเคียง โดยเฉพาะการปรับตัวด้าน ภาษาพูดเมื่อสื่อสารสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น พุคภาษาเขมร (Khmer Soai) หรือพุคภาษา ลาว (Lao Soai) นอกจากนี้กวยมีความสามารถในการทำไร่ ทำนา ทอผ้า ตีเหล็ก และถลุงเหล็ก ภูมิปัญญาดังกล่าวยังพบเห็นในหมู่บ้านชาวกวยเขตอีสานได้ เช่น บ้านขมิ้น อำเภอจอมพระ จังหวัด สุรินทร์ หรือบ้านตาตอ บ้านโนนแะ อำเภอเมืองศรีสะเกษ คุณค่าสำคัญและแนวทางการวิจัยอย่าง ต่อเนื่อง สะท้อนให้เห็นรูปแบบชาวกวยมีวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ที่ยาวนาน ถ้ามว่า ทำไมชาวกวยภาษา กวยไม่หายไปเมื่อภาษา กวยไม่มีอักษรใช้ ทำไมจึงเชื่อศาลผีปะกำ ทำไมจึงเชื่อศาลปู่ตา และชาวกวยมี อะไรเป็นอัตลักษณ์อะไรบ้างในการต่อสู้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนของโลกอย่างรวดเร็ว

กระบวนการประสบการณ์การปรับตัวของชาวกวยในบริบททางวัฒนธรรมในเขตอีสานใต้ที่ ได้ศึกษาภาคสนามเบื้องต้นครั้งนี้ ทำให้มองเห็นโครงสร้างของการปรับตัวของชาวกวยในพหุ- วัฒนธรรมเขตอีสานใต้ที่น่าสนใจคือ (1) ปรับตัวเชิงนิเวศน์ที่สังคมตั้งอยู่ (2) ปรับความสัมพันธ์ ภายในกลุ่มและกลุ่มสังคมชาติพันธุ์อื่นๆ (3) ความเข้าใจในโลกทัศน์ด้านความเชื่อของชาวกวย (4) ปรับความรู้ความสามารถของชาวกวย (5) ปรับทางด้านศาสนา

อย่างไรก็ตามความคิดและโลกทัศน์(beliefs)เกี่ยวกับชาวกวยมีลักษณะโดดเด่น เช่น แนวคิด เรื่อง ความเชื่อ เวนกรรม และการทำบุญซึ่งเป็นแนวคิดที่ก่อให้เกิดพิธีกรรมคล้ายกับกลุ่มคนไทย ทั่ว ๆ ไป (งามพิศ สัตย์สงวน. 2545 : 9) ระบบความเชื่อมีส่วนเกื้อกูลสังคมให้เกิดความเป็น

ปีกแผ่น สร้างความสัมพันธ์ในมิติที่หลากหลาย สังคมมีการจัดระเบียบ เข้าใจ พอใจในระดับ
ท้องถิ่นและยังเกิดผลดีต่อระบบชาติคือ อยู่ร่วมกันได้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

แต่ปัจจุบันนี้ พบว่าชาวกูยกำลังถูกกระแสวัฒนธรรมโลกขับเคลื่อนเข้าสู่สังคมชาวกูยอย่าง
รุนแรงและรวดเร็วและได้กระเทือนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ดังนั้นสภาวะการปรับตัวได้กระเทือนไป
พร้อม ๆ กับรัฐไทย และกระแสโลก พื้นที่ของชาวกูยได้รับผลกระทบและถูกพัฒนาให้ทันสมัย
การปรับตัวจะเหมาะสมหรือไม่ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอในงานวิจัยในเรื่องนี้ เพื่อสร้างแนวทางเลือกที่
ดีของชาวกูยเพื่อความอยู่รอดในสังคมโลกอีกแนวทางหนึ่ง ซึ่งผู้วิจัยจะวิเคราะห์กระบวนการ
ปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์กูย ในบริบทพหุวัฒนธรรมเขตอีสานใต้ท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมโลก
เข้ามาคัดค้านของงานวิจัยนี้ในบทต่อ ๆ ไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการปรับตัวของชาวกูย ในบริบทพหุวัฒนธรรมในเขตอีสานใต้ของไทยหลัง
สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2488 ถึง ปัจจุบัน)
2. เพื่อศึกษากระบวนการปรับตัวในบริบทพหุวัฒนธรรมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์กับ
วัฒนธรรมสังคมชาวกูยในเขตอีสานใต้
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ การดำรงอยู่และทางเลือกต่อการพัฒนาสังคม
ชาวกูย

คำถามหลักในการวิจัย

1. ชาวกูยในบริบทพหุวัฒนธรรมในเขตอีสานใต้ มีการปรับตัวอย่างไร ในช่วงหลัง
สงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2488 ถึง ปัจจุบัน)
2. กระบวนการปรับตัวของชาวกูย ในบริบทพหุวัฒนธรรมเขตอีสานภายใต้กระแสโลกาภิ
วัตน์มีลักษณะอย่างไร ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น มีความสัมพันธ์โยงยี่ดวัฒนธรรมภายใน และสัมพันธ์
กับภายนอกชุมชนแน่นอนหรือไม่ เพราะเหตุใด
3. ปัจจัยต่าง ๆ ของชาวกูยมีอะไรบ้าง ที่ส่งผลต่อความสำเร็จ การดำรงอยู่ และทางเลือก
ต่อการพัฒนาสังคมชาวกูย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตเนื้อหาที่วิจัย

การศึกษาการปรับตัวของชาวกูยในบริบทพหุวัฒนธรรม มีขอบเขตเนื้อหาที่จะศึกษาในประเด็นต่อไปนี้ (1) การปรับตัวของชาวกูยเขตอีสานใต้ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (2488) เช่น ความเป็นมาของชาวกูย ความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น เขมรถิ่นไทย ไทยอีสาน ไทยโคราช ไทยจีน ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ กับ โลกาภิวัตน์ (2) กระบวนการปรับตัวของชาวกูยที่สอดคล้องกับระบบนิเวศและการตั้งถิ่นฐาน ระบบสังคม ระบบเศรษฐกิจ - วัฒนธรรม ความเชื่อ และการแต่งกาย (3) ลักษณะปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จ การดำรงอยู่ และทางเลือกต่อการพัฒนาสังคมชาวกูย

2. ขอบเขตพื้นที่วิจัย

ขอบเขตพื้นที่วิจัยของชาวกูยเขตอีสานใต้มีความหลากหลายซึ่งประกอบด้วย ระบบนิเวศ วัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์เขมร, ลาว และไทยจีน ในจังหวัดสุรินทร์, ศรีสะเกษ, บุรีรัมย์, อุบลราชธานี และนครราชสีมา การศึกษาประวัติความเป็นมาของชาวกูยพบว่า ชาวกูยมีการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง ดำรงชีวิตพึ่งพิงธรรมชาติหรือระบบนิเวศ ปรับรับด้านเศรษฐกิจ-วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อตามกลุ่มชาติพันธุ์ข้างเคียงเพื่อสร้างวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น การแต่งงานระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ การบวชเรียน พิธีการสู่ขวัญ การยอมรับภาษาไทยอีสานเพื่อการสื่อสารในการดำรงชีพร่วมกัน การเลือกสรรค กิจกรรมของชุมชนเพื่อการขัดเกลาทางสังคม ได้แก่ หมอลำ การแข่งบั้งไฟ พิธีเล่นมอหรือเถร ฯลฯ นอกจากนี้ชาวกูยภายใต้การปกครองของรัฐไทยต้องศึกษาภาษาไทย ทุกวันนี้ชาวกูยสามารถสื่อสารภาษาไทย ฟัง พูด อ่าน เขียน ได้ดี

เมื่อรัฐไทยพัฒนาประเทศให้ทันสมัยชาวกูยมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตามกลุ่มชาติพันธุ์ข้างเคียงอย่างต่อเนื่อง ได้รับการยกย่องจากสังคมรอบข้าง เดิมเขาคิดว่าเป็นชนชาติที่ไม่มีภาษาเขียนของตนเองจึงถูกตำหนิอยู่เสมอ เช่น “ทำอะไรไม่เข้าท่าเหมือนพวกส่วยพวกกูยหรือกวย” กลุ่มชาวเขมรในเขตสุรินทร์และบุรีรัมย์ตำหนิว่า “เป็นคนป่าที่ยากจน” ทุกวันนี้ชาวกูยสามารถปรับตัวเรียนรู้จากโลกภายนอก โดยเฉพาะรัฐขยายภาคการศึกษาขั้นพื้นฐานชาวกูยได้เรียนรู้สามารถเข้าใจภาษาไทยใช้เป็นสื่อต่อแนวทางการประกอบอาชีพ สร้างความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจและการปกครอง สามารถกล้าตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมไม่ผิดกฎเกณฑ์ของประชาสังคม เหตุผลดังกล่าวจึงน่าสนใจเกี่ยวกับกระบวนการปรับตัวของชาวกูยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ เชื่อว่าเป็นการสร้างวัฒนธรรมของชาวกูยที่ตั้งถิ่นมานาน สามารถปรับรูปแบบในเชิงการต่อสู้กับสภาพแวดล้อมได้ดี ปรับตัวอยู่รอดกับสังคมได้ดีและเป็นผลดีต่อรัฐไทย

ดังนั้นเรื่องการปรับตัวได้ดี จึงเป็นเรื่องน่าสนใจ ผู้วิจัยจึงมีการสำรวจ เชื่อมโยงข้อมูล ทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความ เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ของชุมชนตัวอย่างของชาวกูยในกระบวนการปรับตัว สามารถดำรงอยู่ได้ในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ คือ บ้านครึม จังหวัดสุรินทร์, บ้านปราสาท เขมร จังหวัดศรีสะเกษ, บ้านม่วงหวาน – โศกเจริญ จังหวัดบุรีรัมย์, บ้านเวินบึก จังหวัดอุบลราชธานี และ บ้านห้วยปอ จังหวัดนครราชสีมา

ความสำคัญของการวิจัย

1. มุ่งองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับกระบวนการปรับตัวของชาวกูยในบริบทพหุวัฒนธรรมในช่วงก่อน และหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และช่วงกระแสโลกาภิวัตน์ที่หล่อหลอมเข้าสู่เขตอีสานใต้ของประเทศไทย ในปัจจุบัน

2. เข้าใจระบบความสัมพันธ์การปรับตัวของคนในชุมชนหมู่บ้านชาวกูยในบริบทพหุ-วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนบ้านกับรัฐ และเชื่อมโยงถึงกระแสโลกาภิวัตน์

3. ผลจากการศึกษาเป็นข้อเสนอต่อการวางแผนพัฒนาทางด้านการเมือง การปกครอง และ ทางด้านสังคมเศรษฐกิจวัฒนธรรมในท้องถิ่น และประยุกต์ใช้เป็นทิศทางการศึกษาในระดับพื้นฐาน และระดับอุดมศึกษาในพื้นที่ชุมชนชาวกูยเขตอีสานใต้

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. กูย เป็นกลุ่มชนที่ใช้ภาษาในกลุ่มภาษาตระกูลมอญ-เขมร (Mon - Khmer) แต่ไม่มี ภาษาเขียนสืบทอดวัฒนธรรม โดยการบอกเล่าสืบต่อกันมา ชาวกูยในเขตอีสานใต้ เรียกตัวเองว่า กูย หรือ กวย แปลว่า คน ในงานวิจัยนี้ใช้คำว่า กูย หมายถึงชาวกูยกลุ่มต่างๆ ทั้งหมด แต่ชาวไทย โดยทั่วไปมักจะรู้จักคนกลุ่มนี้ว่า ส่วย ชาวลาวเรียกว่า ส่วย และ ข่า ชาวเขมร เรียกว่า โก้ย

2. พหุวัฒนธรรม (Multicultural) หมายถึง กลุ่มชนที่อยู่ร่วมกัน แต่มีความแตกต่างกันทางชาติพันธุ์ มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ด้านความคิด ความเชื่อ การต่อสู้ และมี วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สะท้อนให้เห็นทัศนคติการปรับตัว และวิถีการดำเนินชีวิตของแต่ละกลุ่มชนที่อยู่ร่วมกันในสังคมใดสังคมหนึ่ง

3. การปรับตัว (Adaptation) หมายถึง ระบบคิด ความเชื่อ ความสัมพันธ์ กระบวนการบูรณาการทางวัฒนธรรม หรือการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ โดยแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ยัง รักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มไว้ การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์มีหลายรูปแบบ ถ้าสถานการณ์

ปรับเปลี่ยนไปความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อาจมีการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ หรือปรับความหมายจากอัตลักษณ์เดิม

4. ศักยภาพของชุมชน หมายถึง กระบวนการเคลื่อนไหวนำไปสู่การสร้างชุมชนแบบองค์รวมที่เป็นอิสระ พึ่งพาตัวเองได้ มีความรู้ความสามารถและเข้าใจประเด็นเข้ากับเครือข่ายขององค์กรชุมชนในระดับต่าง ๆ เพื่อร่วมกันวางแผนยุทธศาสตร์และร่วมมือกันกำหนดชะตากรรมชีวิตของตนเอง ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน

กรอบแนวคิดในการศึกษา

กรอบแนวคิดในการศึกษาเพื่อตอบคำถามที่ตั้งเอาไว้ โดยเฉพาะคำถามที่เกี่ยวกับการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบททุนนิยม จำเป็นต้องหาทิศทางบูรณาการกรอบแนวคิดให้มองเห็นจุดเด่นสอดคล้องกับความเป็นจริง สามารถช่วยลดข้อจำกัดและเสริมแนวทางการวิเคราะห์ให้มีความชัดเจน และใช้ตอบคำถามการวิจัยได้ดี ได้แก่ แนวคิดนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม แนวคิดกลุ่มชาติพันธุ์ แนวคิดวัฒนธรรมของกรัมสกี (Gramsci) และทฤษฎีสองระบบ

แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

การศึกษานิเวศวิทยาในแง่มุมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม หรือที่เรียกว่า มานุษยวิทยานิเวศน์ (ecological anthropology) อาจจำแนกความสนใจเฉพาะนี้ออกได้ เป็น 3 แนวทาง คือ วัฒนธรรมนิเวศน์ (cultural ecology) ชาติพันธุ์นิเวศน์ (ethnoecology) และระบบนิเวศน์ (ecosystem)

การศึกษาในแนวทาง วัฒนธรรมนิเวศน์ เป็นแนวทางศึกษาผู้ศึกษาที่มีความพยายามที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในฐานะที่มนุษย์เป็นเจ้าของวัฒนธรรม มากกว่าเป็นเพียงอินทรีย์ภาพ ของระบบนิเวศน์ โดยสนใจ วัฒนธรรม ในฐานะเป็นกลไกสำคัญในการปรับตัวของมนุษย์ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม การศึกษาในแนวนี้นี้ได้แตกแขนงออกไปมากมาย เช่น ความสนใจในเรื่องอิทธิพลของลักษณะทรัพยากรธรรมชาติที่มีต่อลักษณะของวัฒนธรรม ประเด็นบทบาทของวัฒนธรรมในการสร้างความสมดุลระหว่างประชากรและทรัพยากร อย่างไรก็ตาม การศึกษา นิเวศวิทยา ในฐานะ ความรู้ ของคนในท้องถิ่น หรือเจ้าของวัฒนธรรมโดยตรงได้เริ่มขึ้นด้วยงานในแนววิเคราะห์ ทางชาติพันธุ์นิเวศน์ (ethno ecology) ซึ่งให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ระบบ ความเชื่อ และการให้คุณค่าการนิยามธรรมชาติด้วยความคิดของมนุษย์ ชาติพันธุ์นิเวศวิทยาเป็นแนวการศึกษาที่ไม่ได้สนใจต่อ นิเวศวิทยา ในฐานะที่เป็นทฤษฎี แต่สนใจการคิด การรับรู้ และโลกทัศน์ ที่กลุ่มต่างๆ มีต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์ที่พวกเขาอาศัยอยู่ ศึกษา

ระบบเกษตรกรรม แนวการวิเคราะห์ด้านภาษาและพฤติกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นระบบความคิดและความรู้ทางนิเวศวิทยาท้องถิ่นซึ่งได้พัฒนาขึ้นจาประสบการณ์ และการเรียนรู้ธรรมชาติโดยตรงเป็นระยะเวลานาน และเป็นระบบความรู้ที่แสดงให้เห็นความเข้าใจในสภาพแวดล้อมอย่างลึกซึ้ง ไม่ว่าจะเป็นความรู้เรื่องดิน พืช หรือการใช้ป่าเพื่อทำไร่ ทำไร่ระบบการเกษตรดั้งเดิมอันนี้มีความมั่นคงในทางนิเวศวิทยามาเป็นเวลานาน (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2539 : 23 – 25) อย่างไรก็ตามผู้วิจัยในแนวมานุษยวิทยา ให้ความสำคัญในภาพองค์รวมที่ให้นมนุษย์เป็นฐานคิดที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ที่ได้ทำให้เกิดระบบคิด องค์ความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน ศึกษาเบื้องหลังของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวกับการใช้ในเบื้องหลัง ในอุดมการณ์อำนาจของกลุ่มชาติพันธุ์วิทยาต่างๆ หรือในบริบทพหุวัฒนธรรม เพื่อค้นหาแนวทางในการพัฒนาของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูยในเขตอีสานใต้ในประเทศไทย

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ เสนอ แนวคิดนิเวศวิทยาจากชาวบ้าน ความยั่งยืนทางนิเวศในภาคปฏิบัติจะประสบความสำเร็จได้ดีที่สุดก็ต่อเมื่อมีการดำเนินการโดยชุมชนท้องถิ่นตนเอง ให้ความสำคัญแก่บทบาทของประชาชนในการพัฒนาตนเองเพื่อความยั่งยืนมากขึ้น ทั่วโลกมีการเคลื่อนไหวระดับรากหญ้าเพื่อเรียกร้องสิทธิสิ่งแวดล้อม และกำหนดสิทธิชะตากรรมกำหนดตนเอง มีแนวโน้มว่าจะทรงพลังมากขึ้น จนศูนย์กลางอำนาจไม้อาจจะนิ่งเฉยอยู่ได้ สำหรับสังคมไทยการเคลื่อนไหวจะมีลักษณะเป็นระบบมากขึ้น ถ้ายึดถือเอาหลักการ “ความยุติธรรมทางนิเวศ” เป็นพลังผลักดันการต่อสู้ระดับพื้นบ้าน หลักการนี้จะมีส่วนช่วยให้มีหลักการกำหนดแนวนโยบายที่สนองความต้องการของประชาชนทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ ในขณะเดียวกันก็ให้ความหมายใหม่แก่คำว่าประชาธิปไตยด้วย หลักการ “ความยุติธรรมทางนิเวศ” จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิด 3 ประการคือ (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. 2541 : 163)

1. ปัญหาทางสิ่งแวดล้อมจะไม่ถูกนำไปเชื่อมโยงกับปัญหาความยากจนอย่างเดียว ปัญหาช่องว่างทางชนชั้น ก็เป็นเรื่องที่สำคัญด้วย เราจะมีคามยั่งยืนทางนิเวศได้ ก็ต่อเมื่อสังคมของเราได้มีการลดความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้นลงไป เช่น ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างถือครองที่ดิน

2. การปฏิบัติการทางการเมืองเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมจะถูกเคลื่อนย้ายจาก “ปริมณฑลรัฐ” ไปสู่ชุมชนท้องถิ่น พื้นบ้านยอมรับจักปัญหาพื้นบ้านของตนเองได้ดีที่สุดและอยู่ในฐานะที่จะจัดการตนเองได้

3 “ประชาธิปไตย” ไม่ใช่เป็นเรื่องของการครอบงำจากกลุ่มธุรกิจการเมืองหากแต่เป็นขบวนการของท้องถิ่นที่ต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพ รวมทั้งความอยู่รอดของชุมชนและธรรมชาติ

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์เสนอแนวคิดนี้สอดคล้องกับ แนวคิดของมหาตมะ คานธี โดยยึด “ความยุติธรรมทางนิเวศ” เป็นอย่างยิ่ง แผนการทางนิเวศวิทยาการเมืองของมหาตมะ คานธี มี

เนื้อหาชัดเจนในการต่อต้านการทำลายล้างของระบบธุรกิจอุตสาหกรรมนิยม รวมทั้งอำนาจ
ส่วนกลาง ในขณะที่เดียวกันก็ปลูกฝังประชาชนให้หวนกลับคืนสู่พื้นบ้านและร่วมกันสร้างความ
ยั่งยืนให้แก่ระบบนิเวศในท้องถิ่นของตนเอง

อานันท์ กาญจนพันธุ์ เสนอคือ การจัดการทรัพยากรในเชิงจิตสำนึก (อานันท์ กาญจน
พันธุ์. 2543 : 11) เพราะพื้นฐานอยู่ที่วิธีคิดแบบบูรณาการอย่างเป็นองค์รวม เป็นวิธีสำคัญไม่มอง
สภาพแวดล้อมธรรมชาติที่แยกส่วนจากระบบสังคมของมนุษย์อย่างเด็ดขาด แต่กลับความพยายาม
ทำความเข้าใจถึงสภาพความเป็นจริง ในการอยู่ร่วมกันของระบบทั้งสอง ซึ่งถือว่ามิปฏิสัมพันธ์กัน
อย่างสลับซับซ้อน ภายใต้งานใจของพื้นที่เฉพาะที่ใดที่หนึ่ง ในระบบนิเวศที่แตกต่างกันอย่าง
หลากหลาย โดยมีจิตสำนึกทางวัฒนธรรมและความมีเหตุผลของแต่ละชุมชนท้องถิ่นทำหน้าที่
เสมือนหนึ่งกลไกในการปรับตัวของมนุษย์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เพื่อรักษาคุณภาพและความ
มั่นคงของการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้เองจึงมีนัยสำคัญในเชิงจิตสำนึก
วัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ชุมชนท้องถิ่นอาศัยอยู่ สำหรับวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นหมายถึง ระบบ
ความคิด จิตสำนึกระบบศีลธรรม จักรวาลวิทยา ระบบคุณค่า และพฤติกรรม ซึ่งมักจะแสดง
ออกมาผ่านจัดการองค์กร และการจัดการเชิงระบบ ในกิจกรรมเกี่ยวกับการดำรงชีวิตด้านต่างๆ ที่
เชื่อมโยงกับระบบและเงื่อนไขของพื้นที่ในระบบนิเวศ

อาจกล่าวได้ว่านิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมมีข้อเด่นคือ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ
ระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อม มนุษย์มีการปรับตัวเข้ากับระบบนิเวศอย่างมีจิตสำนึก มีระบบ
ศีลธรรม มีระบบคิด ระบบคุณค่า และพฤติกรรม ส่วนสิ่งแวดล้อมหมายถึง ทุกสิ่งที่อยู่โดยรอบ
สิ่งมีชีวิต ได้แก่ ดินฟ้าอากาศ อุณหภูมิความชื้น สภาพทางเคมีของอากาศ น้ำ และดิน สิ่งมีชีวิต
ทุกชนิดรวมทั้งมนุษย์ ฯลฯ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมนั้นต้องอาศัยอยู่ด้วยกันซึ่งมีความเอื้ออาทรอยู่
ด้วยกัน มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเสมอ การจัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนนั้นกลุ่มคนที่อยู่ใกล้ชิด
สิ่งแวดล้อมนั้นเข้าไปมีบทบาทจัดการร่วมกัน และเป็นการส่งเสริมระบบคิดในแง่รูปแบบการ
ปกครองประชาธิปไตยไปพร้อม ๆ กันกับระบบนิเวศวัฒนธรรมจึงจะอยู่ด้วยกันอย่างยั่งยืนได้
ลักษณะเด่นในแง่มานุษยวิทยานิเวศวัฒนธรรมจึงเน้น การศึกษาด้านพฤติกรรมและจิตสำนึกของ
ชุมชนท้องถิ่นชาวกูย จึงประกอบด้วยสาขาวิชาต่างๆ เช่น สังคมวิทยา มานุษยวิทยา และ
ภูมิศาสตร์ และ รวมกันเรียกว่า นิเวศวิทยามนุษย์ ทำให้การวิเคราะห์ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับกลุ่ม
ชาติพันธุ์มีความชัดเจน

แนวคิดกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups)

กลุ่มชาติพันธุ์ เป็นกลุ่มคนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน หมายถึงบรรพบุรุษทางสายเลือด และบรรพบุรุษทางวัฒนธรรมผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมอยู่ด้วยพร้อม ๆ กันไป เป็นความรู้สึกผูกพันที่ช่วยเสริมสร้างเอกลักษณ์ของบุคคลและของชาติพันธุ์ และในขณะเดียวกันสามารถเร้าอารมณ์ความรู้สึกให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์นับถือศาสนาเดียวกัน แนวคิดของ ชาร์ลส์ เอฟ ไคส์ (Charles F. Keyes) เสนอว่ากลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งรกรากอยู่ในบริเวณเดียวกันจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ในลักษณะที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกัน เฟรดริก บาร์ท (Frederick Barth) เสนอว่ากลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งรกรากในบริเวณเดียวกันจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในลักษณะแบ่งอาณาเขตกัน (ethnic boundary) (อมรา พงศาพิชญ์. 2541 : 157)

ลักษณะความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ สาเหตุทำให้เกิดแบ่งแยกระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ในลักษณะชนกลุ่มน้อย ละชนกลุ่มใหญ่ได้แก่ เกิดจากการแบ่งแยกโดยวัฒนธรรมจากการแบ่งแยกจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ จากการผนวกดินแดน การย้ายถิ่น จากการตกเป็นประเทศอาณานิคม ในสังคมไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์มากมายหลายกลุ่ม เช่น ชาวเขา ชาวเล ชาวมุสลิม คนไทยเชื้อสายจีน เขมร กูย มอญ พม่า ลาว และญวน เป็นต้น แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมแตกต่างกันไป (งามพิศ สัตย์สงวน. 2545 : น.ป.ป.)

แนวคิดการศึกษาเรื่องการอ้างชาติพันธุ์ (Ethnicity) เป็นการให้ความสนใจในเรื่องลักษณะวัฒนธรรม และสภาพสังคมของกลุ่มคนที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีแตกต่างกันออกไป และเน้นการทำความเข้าใจคนแต่ละกลุ่มจากทุกแง่มุม นักมานุษยวิทยามีความเห็นว่าการจำแนกกลุ่มคนออกเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic groups) พิจารณาการที่กลุ่มชนใด ๆ มีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาพูดเดียวกัน และเชื่อว่าสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน เช่น ไทย จีน พม่า ลักษณะเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์คือ เป็นกลุ่มคนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน ซึ่งมีลักษณะชีวภาพ และรูปร่างหน้าตาเหมือนกัน (เชื้อชาติ) เหมือนกัน รวมทั้งบรรพบุรุษทางวัฒนธรรมด้วย ผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน จะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมพร้อม ๆ กันไป จึงอาจเรียกว่า “สำนึก” ทางชาติพันธุ์ หรืออัตลักษณ์ของชาติพันธุ์

ในกรณีการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์กูยในภาคอีสาน จะชี้ให้เห็นปัจจัยความรู้สึกทางวัฒนธรรม และภาษาพูด (ภาษากูย) ที่แตกต่างจากชาวอีสานส่วนใหญ่ แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์กลุ่มชาวกูยที่ได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ (ไพฑูรย์ มีกุล. 2531 : 4) ในการศึกษาของผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญ ในเรื่องแนวทางการศึกษาในกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูยดังนี้

1. แนวคิดการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ในบริบทวัฒนธรรม ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ลาว และจีนในพื้นที่เดียวกัน เพื่อทำการวิเคราะห์กระบวนการปรับตัวของชาวกูยในการวิเคราะห์ การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์มีหลายรูปแบบ เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนไป ความสัมพันธ์ของกลุ่ม ชาติพันธุ์จำเป็นจะต้องเปลี่ยน ทำให้เกิดการประนีประนอมสถานการณ์ และประเมินตนเอง อาจเห็นได้ จากการที่บุคคลสร้างเอกลักษณ์ใหม่หรือปรับความหมายของเอกลักษณ์เดิม ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบ ใดการปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นจะถึงจุดสมดุล และทำให้เกิดเสถียรภาพได้พอสมควร (อมรา พงศา พิชญ์. 2541 : 168) ตัวอย่างการปรับตัวคือ การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์หรือ การบูรณาการทางวัฒนธรรม โดยแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์รักษาเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมของตนไว้ กรณีที่กลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งอพยพเข้ามาอยู่ในดินแดนใหม่ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์เดิมอยู่แล้ว กลุ่มนั้นอาจ อพยพเข้ามาเป็นแรงงานหรือลูกจ้าง เป็นชนชั้นล่างของสังคม และค่อยๆ เลื่อนฐานะทางสังคม โดยการเปลี่ยนอาชีพหรือเปลี่ยนฐานะทางเศรษฐกิจ จนในที่สุดก็เป็นที่ยอมรับ และถือว่าเกิดการ ผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม แนวคิดนี้มีความสอดคล้องกับการปรับตัวของชาวกูย เพราะชาวกูย รู้สึกว่าตนมีความคล้ายกว่าวัฒนธรรมลาว และเขมร ในเรื่องภาษาเขียนมาตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์ แต่ปัจจุบันนี้ได้ปรับเปลี่ยนสถานการณ์ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นตามแนวนโยบายของรัฐบาล

2. แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ จะเกิดขึ้นเมื่อชนกลุ่มน้อยมีความรู้สึก ว่า ตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่ ในกรณีประเทศไทยถ้าสมาชิกของชนกลุ่มน้อยส่วนใหญ่มี ความรู้สึกว่า ถึงแม้ว่าตนจะเป็นชนกลุ่มน้อยแต่ก็ยังมีส่วนหนึ่งของความเป็นพลเมืองไทยอยู่บ้าง ก็ ถือได้ว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่ ในลักษณะเช่น การผสมกลมกลืน ทางวัฒนธรรม (assimilation) การปรับรับวัฒนธรรม (acculturation) บูรณาการทางวัฒนธรรม (integration) และพหุสังคม (pluralism) ซึ่งเป็นคำที่ให้ความหมายใกล้เคียงกันมาก แนวคิดกลุ่ม ชาติพันธุ์ที่ต่างเข้ากันได้จึงเป็นแนวคิดหนึ่งที่จะใช้ในการอธิบายกลุ่มชาติพันธุ์ในเรื่องกาผสมผสาน การแยกแยะ ติความ การให้ความหมาย ตลอดจนการครอบงำความคิดทางวัฒนธรรมได้

กล่าวสรุปได้ว่าแนวคิดกลุ่มชาติพันธุ์นี้ศึกษาลักษณะวัฒนธรรม สภาพสังคมของกลุ่มคนที่ มีขนบธรรมเนียมแตกต่างกัน ทำความเข้าใจคนทุกแง่มุม กลุ่มชาติพันธุ์มีความสัมพันธ์ต่อกัน ก่อให้เกิดการปรับตัว ยอมรับ ผสมผสาน เลือกสรรสิ่งที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม จะไม่ใช่ ภาษาเพียงอย่างเดียว แต่ขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรมสำคัญกว่า มีการยึดระบบนิเวศ ความเชื่อ ในความสามัคคีร่วม ส่งผลให้การสร้าง ความเข้าใจต่อกันของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่เดียวกันและ ดำรงอยู่ร่วมกันได้ดี

แนวคิดวัฒนธรรม (Cultural Theory) ของกรัมสกี (Gramsci)

แนวคิดวัฒนธรรมของกรัมสกี (Gramsci) เป็นแนวคิดของ อันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci 1891 - 1937) ชาวอิตาลีเป็นผู้เสนอแนวคิดโครงสร้างส่วนบนเหนือโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อให้ได้มาซึ่งระบอบสังคมนิยม สร้างจิตสำนึกของมวลชนให้เป็นระบบ ของชนชั้นผู้ทุกข์ยากมีความเอกเทศ (กาญจนา แก้วเทพ. 2526 : 105 - 122) แนวคิดนี้ช่วยพลิกฟื้นกับกลุ่มที่ถูกครอบงำ เป็นจุดกำเนิดแห่งความสนใจกับปัญหาเรื่องโครงสร้างส่วนบน ช่วยให้วัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มในพื้นที่วัฒนธรรมเดียวกันหรือข้างเคียงกันมีความเข้าใจต่อกันและเคารพในวิถีชีวิตซึ่งกันและกัน ส่วนชนชั้นหลักต้องพยายามชิงความเป็นผู้นำทางด้านจริยธรรมและปัญหาทางสังคม

แนวคิดของกรัมสกี เปิดใจกว้างไม่แบ่งเป็นฝ่าย และปิดตัวเอง ไม่ถูกดูแลโดยมวลชน สนใจหาหลักฐานทำความเข้าใจกับฝ่ายตรงข้าม เป็นเรื่องของนามธรรม และให้ความสำคัญสังคมนิยมที่ห่างไกลจากมวลชน พยายามพลิกฟื้นแนวคิดเกี่ยวกับ เรื่อง บทบาทของจิตสำนึกต่อการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติ สร้าง รูปแบบอย่างเป็นกระบวนการผลักดันกับความเป็นจริงให้กับสังคมใหม่ ด้วยการพัฒนาจิตสำนึกรู้จักการทำลายกับการกดขี่ สร้างปัญญาชนของตนเองขึ้นมาเพื่อเป็นการต่อต้านอุดมการณ์เก่า ขณะเดียวกันมีการปรับปรุงอุดมการณ์ใหม่อยู่ตลอดเวลาการให้การศึกษาแก่มวลชนที่ถูกวัฒนธรรมเดิมครอบงำ สร้างอุดมการณ์ใหม่ให้มีพลังเข้ามาแทนที่ด้วยการคิดค้นต่อสู้ให้หลุดลงอย่างเหนียวแน่น ระหว่างนักปรัชญากับประชาชนชั้นล่าง หัวใจที่สำคัญคือ “วัฒนธรรมผสมผสาน” และ “อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เขาได้เสนออย่างชัดเจนว่า สังคมใหม่จะมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น การแบ่งโครงสร้างฐานะ และโครงสร้างส่วนบนจะทำได้ง่ายขึ้น เพราะความสัมพันธ์ทุกอย่างทางสังคมจะซับซ้อนขึ้น การปฏิบัติแบบใหม่ จะต้องเน้นหนักลักษณะ เป็นไปอย่างรอบด้าน (totality) มีครบทุกด้าน (multi-dimensional)

สิ่งที่กรัมสกีคาดคิดไว้เป็นจริงมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ ในระบบทุนนิยมแบบใหม่มีปรากฏการณ์ใหม่ ๆ เกิดขึ้นอย่างมากมาย เช่น การแตกตัวเป็นประเภทต่าง ๆ ของชนชั้นกรรมาชีพ ปฏิวัติทางเทคโนโลยีที่ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว บทบาทของวิทยาศาสตร์และการศึกษาในการผลิต ในรูปแบบประชาสังคม มาตรฐานและอิทธิพลของแนวคิดแบบ bureaucracy ครอบคลุมไปทั่ว การคมนาคมและการสื่อสารของวัฒนธรรมประชาชน การแบ่งแยกชีวิตส่วนรวม และชีวิตส่วนตัวมีความแตกต่างน้อยลง เป็นต้น การทำงานร่วมของกลไกย่อย ๆ ทุกด้านเหล่านี้ช่วยประสานทำให้ระบบทุนนิยมคงดำรงอยู่ได้ และเมื่อทุนนิยมแบบแข่งขันได้พัฒนาขึ้นมาเป็นทุนนิยมแบบผูกขาดอุปสรรคต่อการปฏิบัติก็เปลี่ยนคุณภาพไปด้วย ข้อเสนอของกรัมสกีที่เรียกร้องให้จัดการกับบรรดาเงื่อนไขเบื้องต้น ที่ต้องทำให้ได้ก่อนจะได้ยึดอำนาจรัฐในการปฏิวัติสังคมนิยมเป็นข้อที่พึงพิจารณา

จุดเด่นในชีวิตของกริมส์ที่พลิกผันเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของแต่ละช่วงสมัย จากแนวคิดแต่ละช่วงสมัยแตกต่างกันไปด้วย ที่แสดงออกในงานเขียน note book 32 เล่ม (Holub Renate. 1992 : 8) เรื่องที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ การศึกษา วัฒนธรรม ปรัชญา บทบาทปัญญาชน ทฤษฎีรัฐ สถานภาพสตรี แนวคิดที่ให้ความสำคัญประวัติศาสตร์ มียุทธศาสตร์พยายามที่จะทำลายยุทธวิธีของระบบสังคมชนชั้นกลาง กล่าวคือ แนวคิดการประสานทฤษฎีกับการปฏิบัติ ความคิดกับการกระทำ เน้นอารมณ์ความรู้สึก การมีส่วนร่วมในการต่อสู้ ชนชั้นปกครองใช้อำนาจครอบงำด้วยความสมยอมพร้อมจ่านองประชาชน มีการวิเคราะห์ ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี Myth การให้มีการต่อสู้ให้ได้มาคือ “ Integrated ” กระบวนการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึก จากอันเดิมไปเป็นอันใหม่ จะแยกไม่ออกจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม การปฏิเสธการปฏิบัติจากเบื้องบน มวลชนมีการปฏิบัติยังรากลึกในชีวิตประจำวันของประชาชน เศรษฐพอประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เปิดใจกว้างให้กับมวลชน (กาญจนา แก้วเทพ. 2526 : 113 – 115) จึงชี้ให้เห็นว่าเป็นแนวคิดครอบงำจากรัฐต่อมวลชน

จุดเด่นสำคัญที่นำมาแสดงให้มองเห็นทิศทางได้ดีแนวคิดเรื่อง การครอบงำทางอุดมการณ์ (กาญจนา แก้วเทพ. 2526 : 120) กริมส์ ได้นำเสนอแนวคิด 2 ด้าน ในเรื่องการครอบงำทางอุดมการณ์ ด้านหนึ่ง เป็นเวลานานแล้วที่ชนชั้นปกครองไม่ได้ “ปกครอง” หากแต่ได้ นำสังคมโดยอาศัยความชอบธรรมด้านภูมิปัญญา (intellectual) และจริยธรรม (moral) กล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือ ทุกวันนี้ชนชั้นปกครองไม่ได้ใช้กำลังบังคับควบคุมเพื่อปกครองประชาชนหากแต่ได้ใช้ “เหตุผลอธิบาย” และใช้ “ความมีศีลธรรม” เป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรม ทั้งที่โครงสร้างในส่วนล่างนั้น มีความขัดแย้งทางเศรษฐกิจปะทุทุกรุ่นอยู่ตลอดเวลา แต่เนื่องจาก “การสร้าง ความชอบธรรม” ของกลุ่มชนชั้นปกครองนั้นประสบความสำเร็จ ทำให้ผู้ที่ถูกปกครอง ผู้เสียเปรียบยอมรับ สนับสนุน หรือเป็นผู้ปกป้องระบบที่ตัวเองเสียเปรียบอยู่เสียเอง ปฏิบัติการ “นำ” สังคมดังกล่าวนี้ทำงานผ่านกลไกด้านอุดมการณ์ทั้งหลายของสังคม เช่น สถาบันครอบครัว โรงเรียน ศาสนา และที่สำคัญคือ สถาบันสื่อมวลชน กลไกเหล่านี้จะอยู่ในปริณิณทาลด้านวัฒนธรรมของสังคม ในทัศนะต่อเรื่องโครงสร้างของสังคม กล่าวว่า โครงสร้างชั้นล่างจะเป็นตัวกำหนดโครงสร้างส่วนบน กริมส์ เชื่อว่า มีหลายกรณีที่โครงสร้างส่วนบนจะทำงานไปอย่างอิสระ และในบางกรณี เช่นเรื่อง อุดมการณ์ วัฒนธรรม ที่มีอยู่ในปริณิณทาลของประชาสังคม อาจจะเข้าไปมีส่วนกำหนดโครงสร้างส่วนล่าง แต่ผลงานส่วนใหญ่กริมส์สนใจกับเรื่องโครงสร้างส่วนบนเป็นหลัก ในวิธีด้านการทำงาน ต้องมีการวิพากษ์ สนใจประชาชนให้มากขึ้น สนใจในมิติทางวัฒนธรรม มิติทางการเมืองที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน ทำงานในสังคมให้มีพลวัต

กรัมซี ได้ให้คำอธิบายโครงสร้าง และกลไกสังคม ผลประโยชน์ของกรรมกรจะขัดแย้งกับนายทุน ชาวนาจะขัดแย้งกับเจ้าที่ดิน การจัดเก็บผลประโยชน์เพื่อกลุ่มของคน รัฐถือกลไกด้านการปราบปรามในลักษณะมี กองทัพ ตำรวจ กฎหมาย ศาล ถูก ฯลฯ การครอบงำทางความคิด สิ่งดังกล่าวนี้จะมีลักษณะเคลื่อนไหวเป็นพลวัต (กาญจนา แก้วเทพ. 2544 : 86) คือ ไม่มีคนกลุ่มใดจะสามารถยึดครองอำนาจรัฐอย่างผูกขาดอยู่ได้โดยปราศจากการท้าทาย ในสถาบันทางสังคมและในกลไกรัฐแต่ละอย่างจะมีตัวแทนจากกลุ่มต่างๆเข้าไปช่วงชิงพื้นที่อยู่ตลอดเวลาเช่นกัน

ในการกำหนดแนวคิดวัฒนธรรมของกรัมซีมาใช้กับงานวิจัยนั้น ต้องพิจารณาจุดเด่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ คตินิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ประเด็นดังกล่าวนี้เกี่ยวข้องกับระบบคิดอย่างไร เรามีทุนอะไรบ้าง อะไรคือระบบสัมพันธ์กับวัฒนธรรมชาวกูย อะไรที่ยังแสดงปรากฏการณ์ในสังคมชาวกูย และมีอะไรบ้างที่หายไป และอะไรบ้างที่เข้ามาครอบงำชาวบ้าน ชาวบ้านใช้วิถีกระบวนการอะไรบ้างในการต่อสู้ในการรักษาความเป็นศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ แนวคิดทฤษฎีวัฒนธรรมของกรัมซีมีแก่นสาระสำคัญที่กำหนดให้มีการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกจากเดิมมาเป็นรูปแบบใหม่ การต่อสู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมภูมิปัญญา ในเรื่องศาสนากรัมซีเสนอว่าสถาบันศาสนาเป็นเงื่อนไขที่จะต้องเปลี่ยนแปลงล่วงหน้าก่อนที่จะทำการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยรวม และสถาบันศาสนาจะต้องปลดปล่อยตัวเอง ต้องรักษาสถานภาพเดิม มีสถานภาพสูงส่งในสังคม ทางออกของศาสนาของชาวกูยนั้นมีความหลากหลายที่โดดเด่น มีทั้งความเชื่อเรื่อง ผี, พุทธ, พราหมณ์ ผสมผสานอยู่ด้วยการ เป็นการแสดงความหมาย และพลังอำนาจสังคมของชาวกูยให้สามารถมีการขับเคลื่อนได้

แนวคิดของครอบครัวกรัมซีเสนอว่า ครอบครัวนั้นมีการสร้างความสัมพันธ์ทางด้านการผลิต เพื่อช่วยคำจุนให้ระบบการผลิตมีประสิทธิภาพ สตรีควรมีกระบวนการต่อสู้กับระบบการกดขี่ของลัทธิพ่อบ้าน และครอบครัวต้องสร้างความอบอุ่นต่อกัน แนวคิดในระบบข้าราชการเป็นระบบที่เอื้อผลประโยชน์ให้กับทุนนิยม มีประสิทธิภาพสูงเพราะระบบสั่งงาน วางแผน การแบ่งงานกลายเป็นค่านิยมที่ชอบทำ การทำงานจะต้องเดินไปเองตามขั้นตอนของกฎเกณฑ์ กรัมซียังนำเสนอแนวคิดของแมกซ์ เวเบอร์(Max Weber) มาผนวกกับเรื่องการต่อสู้ทางชนชั้น เพื่อวิเคราะห์ว่า ความต้องการของระบบราชการนั้นเกิดขึ้นเมื่อระบบทุนพัฒนาเปลี่ยนจากขั้นตอนแรกคือการแข่งขัน และการกระจาย มาเป็นขั้นตอนการผูกขาดที่ต้องการระบบการจัดองค์กรอย่างดี มุมมองที่กรัมซีได้วิพากษ์ คือความ วิเคราะห์ ผสมผสานตลอดทั้งการครอบงำทางการเมืองสามารถนำมาปรับใช้ใหม่ให้สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมชาวกูย เพราะรากเหง้าของชาวกูยนั้นมี

จุดเด่นคือ “วัฒนธรรมผสมผสาน” สามารถผสานวัฒนธรรมที่หลากหลายเข้ามาปรับใช้ใหม่ได้ แต่ชาวภูษัณต้องสร้างสัมพันธเครือข่ายภายใน และภายนอกพื้นที่กับกลุ่มชาติพันธุ์เดียวให้แนบแน่น อาทิ การสร้างจิตสำนึกกับเผ่าพันธุ์ตนเองได้ดีและพร้อมที่จะขับเคลื่อนชุมชนในพื้นที่ไปได้ดี และผสมผสานวัฒนธรรมร่วมกันเพื่อสร้างบริบทในพหุวัฒนธรรมใหม่ในพื้นที่ดำรงอยู่และยั่งยืน

กรัมซี่ยังให้ความสำคัญในเรื่อง “การต่อรอง” กระบวนการสร้างความชอบธรรมให้แก่กลุ่มชนชั้นปกครอง เห็นว่าไม่เคยเห็นการทำงานได้สำเร็จอย่างสมบูรณ์แบบ เพราะว่าที่ใดมีการครอบงำที่นั่นมีการต่อต้านอยู่เสมอ เกี่ยวกับเรื่องของการต่อรองนี้เป็นวัฒนธรรมของพื้นบ้าน (Folk culture) ของประชาชน หรือวัฒนธรรมย่อยของกลุ่มอื่นๆ เขาเห็นว่า วัฒนธรรมของประชาชนเป็นสำนึกที่ประชาชนมีต่อโลก / มีต่อชีวิต และยังเป็นการตรวจสอบวัฒนธรรมของชนชั้นสูง ในส่วนที่เรียกว่า วัฒนธรรมประชานิยม (popular culture) เป็นเวทีสนามประลองกำลังกันของอุดมการณ์ต่างๆ ที่มาพบกัน แต่ต้องศึกษาแนวคิดจึงจะปรากฏชัดในวัฒนธรรมประชานิยม

นักมานุษยวิทยาต้องเข้าถึงความหมายของวัฒนธรรม เข้าถึงทัศนคติของชนพื้นเมืองเจ้าของวัฒนธรรม โดยผ่านการวิธีการตีความหมายที่อาศัยการศึกษาภาคสนามอย่างละเอียด และเข้มข้น งานทางชาติพันธุ์เต็มไปด้วยรายละเอียดและจินตนาการของการเข้าถึงความคิดเห็นในโลกทัศน์ของชาวพื้นเมือง คลิฟฟอร์ด เกียร์ส (Clifford Geertz) นักมานุษยวิทยาพร้อมสมัยสนใจกับท้องถิ่นมาก โดยการเสนอภาพและเรื่องราวของท้องถิ่นแบบเจาะลึกเพื่อเข้าถึงความหมายท้องถิ่นที่ชัดเจน เป็นวัฒนธรรมของท้องถิ่นไม่ต้องการเปรียบเทียบ แต่เข้าสู่ท้องถิ่นด้วยอารมณ์ความรู้สึกและกระบวนการคิดของคนท้องถิ่น จากเสียงพูดของคนพื้นเมืองของ เกียร์สนับได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเริ่มต้นให้กับนักมานุษยวิทยาให้กับสกุลหลังทันสมัยนิยม ดังนั้นการตีความตามแนวของกรัมซี่ เป็นวิธีหนึ่งที่มองเห็น “วัฒนธรรมประชานิยม” และผสมผสานแนวกบวิธีของเกียร์สช่วยให้ท้องถิ่นที่ซ่อนทับอยู่ในแนววัฒนธรรมประชานิยม ที่แตกต่างไปจากคำอธิบายของนักคิดกลุ่มอื่นๆ โดยสิ้นเชิง วัฒนธรรมประชานิยมไม่ใช่เครื่องมือที่ชนชั้นสูงนำมาใช้ครอบงำประชาชน ไม่ใช่สัญญาแห่งความเลื่อมใส ความเชื่อในกลุ่มวัฒนธรรมนิยม (Culturalist) ในทัศนะของกรัมซี่ ปริณิพจน์ที่มีการต่อสู้ระหว่างพลังทางวัฒนธรรมของกลุ่มต่างๆ ในสังคม เขาจึงไม่เห็นด้วยในคำอธิบายให้นำเอาวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์แบบสังคมนิยมมาครอบงำเข้ามาแทนที่วัฒนธรรม ของประชาชน และทางออกที่ดีต้องประสานแนวคิดกับกระบวนการทางสังคมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประชาชนทุกหมู่เหล่ามีจิตสำนึกแบบชุมชนที่แน่นชัด โดยเฉพาะสังคมชายขอบต้องมีจิตสำนึกจากรูปแบบเดิมแล้วพลิกฟื้นสังคมแบบใหม่ ให้กลายเป็นวัฒนธรรมที่ผสมผสานกลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งที่ดำรงอยู่ของชุมชน - หมู่บ้านที่ช่วยตัวเอง แล้วขยายผลช่วยเหลือสังคมอื่นๆ ได้

สรุปได้ว่าแนวคิดวัฒนธรรมของกรัมสกี เป็นการศึกษารอบด้านมีบริบทที่สำคัญทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม ระบบนิเวศ ความเชื่อ สร้างกลุ่มคนให้เข้าใจตนเอง และปกป้องตนเอง จากการ ครอบงำจากรัฐ ข้าราชการ ทุนนิยม การออกมาของคนชั้นกลาง และกระแสโลกาภิวัตน์ โดยใช้ หลักประชาสังคมเป็นแนวทางปฏิบัติ สร้างวัตถุนิยม บริโภคนิยม อำนาจนิยม สุขนิยม เงินตรา เป็นเครื่องล่อใจ ใ้หมายมีชีวิตนำหน้าประชาสังคม เป็นยุทธศาสตร์ของทุนนิยมที่มีการผนวก วัฒนธรรมให้ชุมชนหลงเชื่อซึ่งมีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน โดยเฉพาะสังคมของกลุ่มชาวยุโรป ซึ่งอยู่ในสถานภาพที่ห่างจากสังคมทุนนิยมอย่างมาก เป็นการสร้างความทรมาน และความ ขาดลำบาก ดังนั้นการเข้าใจในระบบทุนนิยมที่เข้ามาหยาบย่นเอาสิ่งรอบด้านพร้อมกับชีวิตชาวยุโรป ไปสร้างสังคมใหม่ซึ่งประกอบด้วยจิตสำนึกแบบชุมชนที่เข้มแข็งร่วมกัน ดังนั้นแนวคิดนี้น่าจะมี ทางเลือกที่ดีกว่าคือ การก้าวข้ามความทันสมัยแบบปัจเจกชน แบบแข่งขันตะวันตก โดยชุมชน ต้องเข้าใจตนเอง ช่วยตนเองด้วยสมัครใจ และสามารถอธิบายให้กับสังคมอื่นเห็นรูปแบบการสร้าง วิธีชีวิตจิตสำนึกร่วม เพื่อความอยู่รอดในท่ามกลางของโลกสมัยสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว หรือการปฏิบัติแบบเชิงรุก มิใช่แบบเชิงรับเพราะไม่สามารถขับเคลื่อนสังคมออกจากพื้นที่ถ้ำ ต้องการสร้างสังคม - วัฒนธรรมแนวใหม่ต่อไป

ทฤษฎีสองระบบ

ทฤษฎีสองระบบ เป็นทฤษฎีหนึ่งที่ใช้เป็นแนวทางพัฒนาชุมชนหมู่บ้านในกระบวนการที่ สังคมวัฒนธรรมไทยในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของไทย ซึ่งผู้วิจัยนำมาอธิบาย เรื่อง การปรับตัวของชาวยุโรปในบริบทวัฒนธรรมในเขตอีสานใต้ เป็นข้อเสนอของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ที่ได้สร้างจากประสบการณ์ของประเทศของตัวนักทฤษฎีนี้ๆ คือ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2544 : 30-34) แนวคิดอนาธิปไตย นิยมในยุโรปได้ แนวคิดนารอดนิก (Narodnik) และทฤษฎี สำนักองค์กรการผลิตของชาวนาของ ชายานอฟ (A.V. Chayanov) (1888 – 1937) ในรัสเซีย แนวคิดของคานธี (1869 – 1948) ในอินเดีย และทฤษฎีสองระบบของโบเค (J.H. Boeke) (1884 – 1956) นักเศรษฐศาสตร์ชาวดัตช์ในหมู่เกาะอินเดียตะวันออก (อินโดนีเซียปัจจุบัน)สมัยเป็นอาณานิคมของเนเธอร์แลนด์ จากแนวคิดของ ชายานอฟ อธิบายว่า เศรษฐกิจของชาวนาเป็นวิถีการผลิตของตัวเอง อยู่ได้ด้วยตัวเอง พอเพียงในตัวเอง เพราะเป็นเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องอยู่กับธรรมชาติ และองค์ประกอบทางชีวะของครอบครัว คือ แรงงานในครอบครัวมากกว่าที่จะพึ่งสังคม ปกติ ครอบครัวที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติอยู่แล้ว ก็มิ่ปัจจัยการผลิตอื่น และมีแรงงานใน ครอบครัวอยู่แล้ว เป็นลักษณะที่พิเศษยิ่ง ทำให้ครอบครัวชาวนาสามารถประกอบทรัพยากร และ แรงงานขึ้นเป็นผลผลิตได้ด้วยตัวเองโดยอิสระ ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

จุดมุ่งหมายของการผลิตเป็นไปเพื่อบริโภคคือเพื่อเลี้ยงในสมาชิกในครอบครัว ไม่ใช่เพื่อขาย ไม่ใช่เพื่อกำไร เป็นการทำการหากินของครอบครัว ชาวนาจึงสามารถปรับการใช้แรงงานที่ตนมีอยู่เพื่อให้เกิดความพอเพียงได้ คือหากยังผลิตได้ไม่พอเพียงก็ใช้แรงงานให้เข้มข้นขึ้น ขยันมากขึ้น ก็จะผลิตได้พอเพียง เนื่องจากไม่ได้จ้างแรงงาน จึงไม่มีการขาดทุนหรือล้มละลายแบบในเศรษฐกิจระบบทุน แม้ชาวนาติดต่อกับระบบทุนก็ไม่จำเป็นต้องเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุน เพียงแต่อาจส่งแรงงานเข้าไปหารายได้ที่เป็นตัวเงินเป็นครั้งคราว โดยพิจารณาเทียบผลได้จากผลผลิตในครัวเรือน และการส่งแรงงานออกไปค้าขายหรือรับจ้าง แต่จุดมุ่งหมายก็เพื่อนำผลได้มาบริโภคให้เกิดความพอเพียงของครอบครัว ยังคงรักษาเป้าหมายของเศรษฐกิจแบบชาวนาไว้ การบริโภคภายในครอบครัวกำหนดปริมาณการผลิต ตลาดเป็นเพียงแหล่งหารายได้เพิ่มเติม เศรษฐกิจชาวนาเป็นระบบเศรษฐกิจอีกชนิดหนึ่งอยู่ขนานกับระบบศักดินา ก็ได้ระบบทุนก็ได้ เส้นทางอนาคตของเศรษฐกิจชุมชน ตามข้อเสนอของชายานอฟ คือการทำเครือข่ายระหว่างชุมชนหมู่บ้าน จัดระบบสินเชื่อ และจัดให้มีกองทุนสหกรณ์ รวมการขายผลผลิตการเกษตร ปรับปรุงเทคนิคการเกษตร จัดระบบสินเชื่อและจัดให้มีกองทุนสหกรณ์ และตั้งศูนย์ชี้นำทางการเกษตร สร้างกิจการแปรรูปวัตถุดิบการเกษตรและตั้งอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องในชนบทเช่น โกดังสาธารณะ ถนน ไฟฟ้า ฯลฯ

แนวคิดทฤษฎีของโบเค โบเคมีความเห็นว่าในประเทศแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีการปะทะกันของระบบสังคมสองระบบ ที่แตกต่างกันมาก อยู่ต่างลำดับขั้นของการพัฒนา ระบบทุนนิยมตะวันตกปะทะกับระบบก่อนทุนนิยม โดยไม่สามารถทำลายหรือดูดกลืนระบบก่อนทุนนิยมได้ สภาวะมีสองระบบไม่ใช่สภาวะชั่วคราวที่เกิดจากการเข้ามาตอติดกันใกล้ชิดของระบบตะวันตกแต่เป็นสภาวะที่ดำรงอยู่ตลอดไป ระบบก่อนทุนนิยมเป็นระบบที่มีกำเนิดของตนเอง เป็นตัวของตัวเองอยู่ก่อนแล้ว คือระบบเศรษฐกิจหมู่บ้าน

ระบบเศรษฐกิจหมู่บ้านนี้ปรากฏในประเทศ เช่น อินเดีย จีน ญี่ปุ่นและรัสเซีย ไม่ใช่ปรากฏในประเทศอาณานิคมเท่านั้น ระบบเศรษฐกิจหมู่บ้านมีความต้องการจำกัด ผลิตเพื่อเลี้ยงชีพ ครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต การแลกเปลี่ยนมีจำกัด ไม่มีจิตใจค้ากำไร หรืออยากแข่งขัน หรือทำธุรกิจ หรือสะสมทุน หรือทำอุตสาหกรรมด้วยเครื่องจักร วัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจถูกควบคุมปรับเปลี่ยนด้วยศาสนา จริยธรรม และประเพณี เป็นวงเขตเศรษฐกิจที่เป็นโลกของตัวเองที่ระบบทุนไม่อาจทำให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยี และการพัฒนาเศรษฐกิจได้ ระบบทุนไม่สามารถทำหน้าที่บูรณาการให้ประเทศมีระบบเศรษฐกิจเดียว คือ เป็นระบบทุนทุกส่วนอย่างที่ได้ทำสำเร็จในประเทศตะวันตก การติดต่อกับระบบทุนทำให้ระบบเศรษฐกิจหมู่บ้านบริโภคมากขึ้น เกิดมี

หนี้สิน ขณะเดียวกันจำนวนประชากรในหมู่บ้านก็เพิ่มขึ้นรวดเร็ว ปัญหาประชากรที่มัลติสเตรนุเดือนไว้จะเกิดขึ้น

ทฤษฎีสองระบบมีข้อเด่นที่สำคัญคือ เป็นเศรษฐกิจอีกระบบหนึ่งต่างหากจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยม มีกำหนดและประวัติความเป็นมาของตนเองเป็นเศรษฐกิจของทั้งเขตและประเทศ เป็นระบบเศรษฐกิจมีการติดต่อ และการปะทะระหว่างระบบเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยม เศรษฐกิจหมู่บ้านไม่ได้อยู่โดดเดี่ยว ผลของการปะทะนี้จะกำหนดเส้นทางทางการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาของประเทศ เป็นเศรษฐกิจที่ไม่ได้อยู่ชั่วคราวแต่จะดำรงอยู่เป็นเวลานาน และไม่ได้ล้มล้าง และเป็นสถาบันชุมชนวัฒนธรรมชุมชนที่มีคุณค่าและมีน้ำใจสูง ฉัตรทิพย์ นาถสุภาเสนอว่า แนวคิดชุมชนปัจจุบันนี้สอดคล้องกับความเป็นจริงของสังคมและวัฒนธรรมไทยตลอดมาในประวัติศาสตร์ สอดคล้องกับความมุ่งหวังของชาวไทยส่วนใหญ่ ขณะนี้แนวคิดนี้ได้ก่อตัวเป็นระบบ เป็นแนวคิดคู่ขนานกับแนวคิดทุนนิยม แต่ยังเป็นรองแนวคิดทุนนิยมอยู่มาก ควรที่จะพัฒนาแนวคิดนี้ให้สมบูรณ์ ให้ประชาชนไทยทุกหมู่เหล่ามีจิตสำนึกแบบชุมชนที่เข้มแข็งสืบเนื่องต่อไป (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2548 : 120) โดยสังคมไทยจะต้องเป็นการกระทำร่วมกันเองของประชาชนทุกระดับ ทั้งระดับท้องถิ่น ภูมิภาคและชาติไม่ใช่ว่าหวังพึ่งให้ผู้นำหรือรัฐเป็นผู้ทำทุกคนต้องช่วยกันผลักดันแนวทางการพัฒนาแบบชุมชนซึ่งเป็นแบบช่วยกันเองโดยสมัครใจ ซึ่งมีพื้นฐานอยู่กับวัฒนธรรมพื้นถิ่น ก้าวข้ามความทันสมัยแบบปัจเจกชน แบบแข่งขัน ตะวันออก

กล่าวสรุปได้ว่าทฤษฎีสองระบบที่สังคมไทยประสบอยู่ขณะนี้ มีลักษณะเป็นทุนนิยมกับแนวคิดแบบชุมชนหรือแบบชาวบ้านเป็นแนวคิดคู่ขนานกันไป แต่แนวคิดแบบชาวบ้านยังเป็นรองอยู่มาก แนวคิดแบบชาวบ้านมีครอบครัว มีแรงงาน มีทรัพยากรธรรมชาติตัวเอง ผลิตด้วยตัวเอง ประกอบด้วยจริยธรรม คุณธรรมช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้วยน้ำใจแบบเอื้ออาทร เป็นการกระทำด้วยร่วมกันของชาวบ้าน ชุมชนไม่ต้องหวังพึ่งพื้นที่ทางการเมือง เป็นวัฒนธรรมของชุมชนที่ก้าวข้ามความทันสมัยเพราะมีความสอดคล้องกับชาวไทยส่วนใหญ่ เพราะเราเกิดมาเป็นปุถุชนธรรมดา การรักษาความสมดุลให้กับชาวบ้าน หรือครอบครัวด้วยความรู้อย่างมีสติ ไม่ลุ่มหลงตามกระแสจนหลุดต้องสนใจทางเลี้ยวด้วยความพอดี ดังแนวคิดของชายานอฟที่เน้นแรงงานของครอบครัว หรือแนวคิดของมหาตมะคานธีที่เน้นหลักศีลธรรม ในสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติหรือบาป 7 ประการ คือ Wealth without work, Consumption without conscience, Knowledge without character, Business without morals, Science without humanity, Religion without sacrifice and Politics without principles.

คำอธิบายกรอบแนวคิดภาพประกอบ 1 เรื่องการปรับตัวของชาวกูยในบริบททุนวัฒนธรรม

จากกรอบแนวคิด ผู้วิจัยใช้เป็นเครื่องมือการวิจัย โดยใช้คำถามการวิจัยเป็นฐานคิดหลักในวิเคราะห์กระบวนการปรับตัวของชาวกูยในบริบทบริบททุนวัฒนธรรมเขตอีสานใต้ มีลักษณะอย่างไร ทำไมจึงเป็นเช่นนั้นในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ผู้วิจัยมองทั้งระบบและมีการบูรณาการ (integration) ในสังคมวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องพันธะระหว่างปรัชญาชาวกูยกับทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม ทุนทางการเมืองและทุนทางวัฒนธรรม ที่มีการปรับตัวตามกาลเวลา สถาบันทางสังคม กำหนดหน้าที่เชื่อมโยงกันเป็นลูกโซ่อย่างไร การขัดเกลาทางสังคมในตัวของมันเอง เพื่อสะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ใหม่อย่างไรในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กูยมีการตอบโต้ ต่อรองกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ รัฐ และกระแสโลกาภิวัตน์อย่างไร ความสลับซับซ้อนของการปรับตัวของชาวกูยที่ปรากฏในสภาพพื้นที่ ต้องมีการตีความ ผสมผสาน แยกแยะ การถูกรอบงำทางวัฒนธรรม เพื่อให้คำตอบอย่างมีระบบจากวิคิดเชิงคุณค่า ความเชื่อ ภูมิปัญญาและอุดมการณ์อำนาจของชาวกูยในพื้นที่เป็นสำคัญ บ่งชี้ให้เห็นศักยภาพของกระบวนการปรับตัวโดยยึดความต้องการของการดำรงอยู่อย่างไร มีส่วนร่วมสร้างตัวอย่างไร มีมาตรการดำเนินงานอย่างไร ถ้าคิด ถ้าทำ ถ้ารับผิดชอบอย่างไร และมีกระบวนการกระทำอย่างต่อเนื่องอย่างไร บ่งชี้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์มีความชื่นชม และมีความชื่นชอบจากสังคมภายนอก หรือในสังคมโลกที่สามารถดำรงเผ่าพันธุ์วัฒนธรรมสังคมอย่างต่อเนื่องถึงปัจจุบัน และดำรงอยู่ต่อไป ทั้งนี้กรอบคิดการวิจัยเรื่องนี้จะเสนอวิธีการตรวจสอบความคิด โดยการตั้งคำถามในการตรวจสอบคำถามในการวิจัยดังนี้

กลุ่มชาติพันธุ์มีการปรับวิคิดอย่างไร เช่น ปรับวิคิดเรื่องเวลาอย่างไร ปรับวิคิดเรื่องพื้นที่อย่างไร ปรับวิคิดเรื่องความรู้อย่างไร ปรับวิคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์อย่างไร ปรับวิคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างไร และปรับวิคิดเกี่ยวกับความจริงอย่างไร ทำให้งานวิจัยนี้มีความหลากหลายใน บริบทวัฒนธรรม คือ มองจากมุมมองที่หลากหลาย ไม่ใช่จำกัดอยู่เฉพาะในสาขาวิชาการอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น

แนวคิดและทฤษฎีดังกล่าวจึงเป็นแนวที่สอดคล้องกับหน่วยวิเคราะห์ เพื่อค้นหาคำตอบจากคำถามที่ตั้งไว้ ในเรื่องการปรับตัวของชาวกูยที่เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ รัฐ และกระแสโลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยพิจารณาในหน่วยวิเคราะห์โลกทัศน์และชีวิตทัศน์วัฒนธรรมเกี่ยวกับพฤติกรรมปรับตัวของชาวกูยคือ การตั้งถิ่นฐานและลักษณะบ้านเรือน ระบบสังคม ระบบเศรษฐกิจการผลิต ความเชื่อและพิธีกรรม และการแต่งกาย ทั้งนี้ชาวกูยจะได้เข้าใจกระบวนการปรับตัว และการดำรงอยู่ในสังคมโลกเช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสหวิทยาการ (interdisciplinary methodology) มีการวิจัยเอกสาร (document research) การวิจัยภาคสนาม (field research) ใช้วิธีการสังเกต สัมภาษณ์ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (document reseach) เป็นการศึกษาจากเอกสารซึ่งแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ เอกสารชั้นต้น (primary sources) เป็นเอกสารจากผู้รู้เห็นเหตุการณ์โดยตรง เอกสารชั้นรอง (secondary sources) เกิดจากผู้ที่ไม่รู้ไม่เห็นเหตุการณ์โดยตรง แต่ได้ยืมได้ฟังมาอีกทอดหนึ่ง

เอกสารชั้นต้น เป็นข้อมูลโครงสร้าง ได้แก่ รายงานการสำรวจข้อมูลพัฒนาตำบลของชาวกูยที่เป็นพื้นที่หน่วยการวิเคราะห์หมู่บ้าน ซึ่งเป็นเอกสารสำรวจของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย บันทึก (record) เช่น หนังสือราชการ บันทึกประจำวัน (diary) เพลงพื้นบ้าน นิยายพื้นบ้าน เช่น ตูภาษิต คำพังเพยซึ่งแสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ของคนในเวลานั้น

เอกสารชั้นรอง ได้แก่ หนังสือ วิทยานิพนธ์ ปรินูณานิพนธ์ รายงานการวิจัยที่เกี่ยวกับหมู่บ้านชาวกูยและหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับชาวกูย และสื่อจากอิเล็กทรอนิกส์ (electronic)

เอกสารหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์พื้นฐานประกอบกับข้อมูลภาคสนาม

1. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ. 2.47/69 รายงานตรวจราชการมณฑลอิสาน และนครราชสีมา 9 ธันวาคม 2469 ที่ 23/820 24 พฤษภาคม 2470 จำนวน 71 หน้า
2. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. หมายเลขเอกสาร (8) มท 5.4.1.53/66 ชื่อเรื่อง รายงานการสำรวจข้อมูลเขตพัฒนาตำบลปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ (มีนาคม - เมษายน 2524) จำนวน 32 หน้า, มท.5.4.1.53/53 ชื่อเรื่อง รายงานการสำรวจข้อมูลเขตพัฒนาตำบลปรังค์กู อำเภอปรังค์กู จังหวัด ศรีสะเกษ (กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม 2524) จำนวน 29 หน้า, มท.5.4.1.53/20 ชื่อเรื่อง รายงานการสำรวจข้อมูลเขตพัฒนาตำบลเมืองจันทร์ อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ (ตุลาคม 2523) จำนวน 26 หน้า, และตำบลอื่นๆ
3. เอกสารชั้นต้นเกี่ยวกับการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. 2428-2465 เอกสารหมายเลข 1 ไพฑูรย์ มีกุลศล บรรณาการ 2534 จำนวน 127 หน้า
4. ตำนานวัดสุปัญาราม จำนวน 85 หน้า

5. งานของพระยาสุนทรพิพิธ (เชย สุนทรพิพิธ) มีจำนวน 4 เล่ม บันทึกความทรงจำ 1 กล่าวถึง การศึกษา การฝึกงานหัวเมือง จำนวน 291 หน้า, บันทึกความทรงจำ 2 กล่าวถึง เมื่อเป็นเลขานุการมณฑลอิสาน(อุบลฯ) จำนวน 203 - หน้า, บันทึกความทรงจำ 3 กล่าวถึง เมื่อเป็นปลัดจังหวัดอุบลฯ จำนวน 476 หน้า , บันทึกความทรงจำ 4 กล่าวถึง เมื่อเป็นปลัดจังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 350 หน้า
6. พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน หม่อมอมรวงศ์วิจิตร จำนวน 395 หน้า
7. บันทึกการเดินทางในลาวภาคหนึ่ง พ.ศ. 2438 จำนวน 216 หน้า
8. บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440 จำนวน 312 หน้า
9. สารานุกรมชนชาติไทย จำนวน 26 หน้า
10. วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : กรณี เขมร ลาว ส่วย สุรินทร์ 284 หน้า
11. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาสุรินทร์ จำนวน 318 หน้า, ศรีสะเกษ จำนวน 390 หน้า, อุบลราชธานี จำนวน 352 หน้า, บุรีรัมย์ จำนวน 251 หน้า.
12. แผนที่ภาษาของชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย จำนวน 72 หน้า
13. พจนานุกรมไทย จำนวน 433 หน้า
14. ความเป็นมาของคำ สยาม ไทย ลาว และขอมและลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ จำนวน 522 หน้า
15. การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย : ไทยกวย จำนวน 128 หน้า
16. การกระจายของภาษาในในประเทศไทย จำนวน 123 หน้า
17. The Kui People of Cambodia and Siam หน้า 144 - 180
18. Minority Groups in Thailand Ethnographic Study Seriesจำนวน34 หน้า
19. Monographie des peuplades Kouys du Cambodge (คนกวยในประเทศไทย เขมร) หน้า 553 - 568

2. การวิจัยภาคสนาม ผู้วิจัยใช้วิธีการสำรวจ สัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ผู้ให้ข้อมูล (key informants) โดยจัดเป็นกลุ่มดังนี้ (1) กลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐ (2) กลุ่มองค์กรในพื้นที่ (3) กลุ่มนักวิชาการ (4) กลุ่มชาวบ้าน ใน 4 กลุ่มดังกล่าวอาจแจกแจงได้ดังนี้คือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น เจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงเกษตร นักการเมืองท้องถิ่นและอื่น ๆ องค์กรในท้องถิ่นทั้งภาครัฐและเอกชน นักวิชาการที่เชี่ยวชาญด้าน

กลุ่มชาติพันธุ์ในสถาบันการศึกษาอุดมศึกษาในเขตอีสานใต้และนักวิชาการอิสระ ผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ส่วนที่เป็นชาวบ้านผู้วิจัยมีวิธีการเก็บข้อมูลใช้การสังเกต 2 รูปแบบคือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ในการสังเกตแบบมีส่วนร่วม กระทำโดยผู้วิจัยเข้าไปในชุมชนเพื่อศึกษาสภาพการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ สภาพเศรษฐกิจการผลิต ระบบสังคม ภาษา ความเชื่อและพิธีกรรม และลักษณะการแต่งกาย การสัมภาษณ์ชาวบ้านเพื่อให้เห็นโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ ที่เป็นแบบเจาะจงและไม่เจาะจงเป็นกลุ่มชาวบ้านที่เป็นชาติพันธุ์ไทย กลุ่มชาติพันธุ์ที่สัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ไทย เช่น เขมร ไทยโคราช ลาว จีนและอื่น ๆ ในการสัมภาษณ์นั้นผู้วิจัยใช้วิธีการ 2 รูปแบบคือ การสัมภาษณ์แบบทางการ และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการเพื่อให้สามารถเข้าถึงข้อมูลที่เป็นจริงมีประสิทธิภาพและเป็นไปอย่างธรรมชาติที่สุด บางครั้งต้องอาศัยสถานการณ์ เช่น เข้าร่วมในกิจกรรมที่ปรากฏขึ้นในชุมชน และการถามข่าวคราวกับชาวบ้านเพื่อสร้างความคุ้นเคย ข้อสำคัญผู้ให้ข้อมูลต้องเป็นผู้มีความรู้ มีประสบการณ์ มีเจตนาดี มีบทบาทต่อการพัฒนาสังคม วัฒนธรรม มีใจเป็นกลางและไม่ถือคติปิดป้องข้อมูล

เกณฑ์การเลือกพื้นที่

พิจารณาหมู่บ้านชาวกูยในเขตอีสานใต้มีจังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ และนครราชสีมา โดยศึกษาหมู่บ้านชาวกูยที่มีรูปแบบการปรับตัวในบริบทพัฒนาธรรมอย่างต่อเนื่อง และมีกระบวนการปรับตัวที่ยังรักษารูปแบบลักษณะของชาวกูย สามารถดำรงอยู่ร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้ามากดดันในสังคมไทยปัจจุบัน สันามวิจัยตามเกณฑ์ดังกล่าวที่เป็นชุมชนชาวกูยในเขตอีสานใต้ ได้แก่ บ้านตรึม อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุรินทร์, บ้านปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ, บ้านม่วงหวาน - โคกเจริญ อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์, บ้านเวินบึก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี และบ้านห้วยป้อ อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา

บ้านตรึม ตำบลตรึม อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุรินทร์ ตั้งอยู่ห่างไกลจากอำเภอสหัสขันธ์ไปทางตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 16 กิโลเมตร ในตำบลตรึมมี 18 หมู่บ้าน บ้านตรึมแบ่งลักษณะการปกครองเป็น 2 บ้าน คือหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 16 รวมทั้ง 2 หมู่ ปี พ.ศ. 2545 มีประชากร 1,770 คน ตำบลตรึมมีหมู่บ้านพูดภาษากูย 16 บ้าน และหมู่บ้านพูดภาษาไทยอีสาน (ลาว) 2 หมู่บ้าน ชาวลาวจะเรียกหมู่บ้านนี้ว่า บ้านโคกทม ชาวบ้านตรึมเป็นชาวกูยเข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ประมาณ 200 กว่าปี ภายในหมู่บ้านพบเสมาหินสมัยทวารวดี มีปราสาทอิฐแต่ได้ปรักหักพังแต่ชาวบ้านใช้ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลปู่ตา มีดินมะขามใหญ่เป็นที่อาศัยของ

ตะกวด พื้นที่ปูตานี้ชาวบ้านให้ความสำคัญทางด้านความเชื่อ ความคิด และความรู้สึก เช่น เชื่อว่าผีปูดเกี่ยวข้องกับตะกวดเป็นผีบรรพบุรุษและอาศัยอยู่ในต้นไม้ใหญ่ที่ศักดิ์สิทธิ์ การมีพิธีกรรมของชาวบ้านครึ้มมาเป็นเวลานานจึงกลายเป็นอัตลักษณ์ของชาวภูบ้านครึ้ม เชื่อว่าศาลปูดาตะกวดนี้ช่วยจัดระเบียบทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการปกครองของผู้คนภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านประกอบอาชีพทำนา ทอผ้า เลี้ยงสัตว์ การตั้งบ้านเรือนใกล้ชิดกัน ผู้หญิงนิยมสวมใส่เสื้อผ้าลายแถบ ปัจจุบันชาวบ้านครึ้มมีการปรับตัวด้วยการออกไปหารายได้เพื่อช่วยเหลือครอบครัว มีการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นกว่าระดับประถมศึกษา บางครัวเรือนสามารถยกฐานะขึ้นค้าภายในหมู่บ้าน และมีกิจการโรงสีขนาดเล็กบริการสีข้าวภายในหมู่บ้าน ส่งผลให้ชาวบ้านครึ้มมีโลกทัศน์และชีวิตทัศน์กว้างไกลกว่าแต่ก่อน แต่ยังรักษาอัตลักษณ์ชาวภูได้ดีในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะการใช้ผีปูดตะกวดช่วยจัดวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวภูในตำบลครึ้ม

บ้านปราสาทเยอ ตำบลปราสาทเยอ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอไพรบึงในระยะทาง 8 กิโลเมตร ในตำบลปราสาทเยอมี 11 หมู่บ้าน บ้านปราสาทเยอแบ่งลักษณะการปกครองเป็น 3 หมู่บ้าน ปี พ.ศ. 2545 หมู่ 1 มีประชากร 575 คน , หมู่ 2 มีประชากร 578 คนและหมู่ 10 มีประชากร 356 คน ตำบลปราสาทเยอมีหมู่บ้านที่พูดภาษาภู 10 หมู่บ้าน พูดภาษาเขมร 1 หมู่บ้าน บ้านปราสาทเยอพูดภาษาภู แต่เขาเรียกตัวเองว่าภูเยอ เพราะชาวบ้านกล่าวว่าสำเนียงพูดเร็วกว่าหมู่บ้านชาวภูอื่น ๆ ภาษาภูเยอไม่มีตัวหนังสือและมีผู้เฒ่าผู้แก่เล่าสืบต่อ ๆ กันมาว่าเฒ่าเยอ เฒ่าส่วย เกิดมาไม่เสียที่เกิดมาเป็นมนุษย์ เพราะมีคำพิงเพยเล่าว่า “ลาวคำกลอน มอญวินัย ไทยพระสูตร พม่าอภิธรรม เขมรอักษรพิธิ เยอ-ส่วยยอดลวดลาย” บ้านปราสาทเยอตั้งมาประมาณ 200 กว่าปี ในบริเวณวัดปราสาทเยอเหนือมีปราสาทสมัยขอมสร้างมากกว่า 1,000 ปีและเป็นสัญลักษณ์ของการตั้งชื่อหมู่บ้าน ชาวบ้านยังมีความเชื่อเกี่ยวกับศาลปูดาทั้ง 3 อย่างเคร่งครัด ที่ในหมู่บ้าน มีพิธีเช่นสรงทุกปีในเดือน 3 และเดือน 6 กรณีพิธีกรรมในเดือน 3 จะมีทำบุญ โดยบู่หรือ บุญข้าวจี ปัจจุบันทุกหลังคาเรือนยังให้ความสำคัญร่วมกันจัดทำในพิธีนี้ ทางด้านศาสนาเชื่อถือ และศรัทธาเขายังรำลึกถึงความดีงามของหลวงพ่อมุม (พระครูประสารณ์ขันธคุณ) ที่ได้มรณภาพ เมื่อปี พ.ศ. 2522 รวมอายุได้ 93 ปี หลวงพ่อมุมถือว่าเป็นบุคคลที่เป็นรูปแบบทางด้านจิตใจที่ดีของชาวภูเยอ ท่านมักน้อย สันโดษ มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ สร้างศาสนวัตถุให้กับวัด และชุมชน มีวิสัยทัศน์กว้างไกล สนับสนุนทางการศึกษา และส่งเสริมให้ชาวบ้านมีกิจกรรมการแสดงทางด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น การแสดงหมอลำพื้นบ้านเป็นต้นาน นิทานชาวบ้าน ในปี พ.ศ. 2515 ด้วยคุณงามความดีของท่านจึงได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมอถวายพระกรุณินัน ที่วัดปราสาทเยอเหนือ และสร้างศาลา ภปร. ถวายแก่หลวงพ่อมุมด้วย

ด้านการดำรงชีวิตของชาวบ้านปราสาทเขยประกอบอาชีพการทำนา ทำสวน หาของป่า มีการไปมาหาสู่กันของชาวเขยอยู่เสมอ และมีการตั้งบ้านเรือนรวมกันเป็นกลุ่ม ๆ เช่นเดียวกับกลุ่มชาวเขยทั่วไปในเขตอีสานใต้ ในเรื่องโลกทัศน์และชีวิตศัสน์นั้นให้ความสำคัญในเรื่องทุนวัฒนธรรม ทุนสังคม ทุนทางระบบนิเวศ รักท้องถิ่นตนเองและรักษาสิ่งที่ดั้งเดิมนำมาประเพณีปฏิบัติ มีการเชื่อมโยงระบบคิดเดิมมาเชื่อมต่อกับระบบคิดใหม่อย่างระมัดระวังในนำมาปรับใช้ ซึ่งบ่งชี้ลักษณะของชาวเขยอีกรูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจต่อสังคมภายนอก

จากการศึกษาเบื้องต้นผู้วิจัยประมวลเกณฑ์การเลือกสนามวิจัย เพื่อเป็นหน่วยการวิเคราะห์การปรับตัวของชุมชนชาวเขย และกำหนดชุมชนหมู่บ้านดริ่ม และบ้านปราสาทเขยเป็นหมู่บ้านมีการปรับตัวอย่างต่อเนื่องในกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก แต่ยังรักษาลักษณะกลุ่มชาติพันธุ์เขย ได้แก่ การใช้ภาษาเขย ความเชื่อและพิธีกรรมสำคัญ การจัดระเบียบสังคม ระบบเศรษฐกิจการผลิต การตั้งถิ่นฐานและบ้านเรือน ลักษณะการแต่งกาย บ่งชี้ถึงโลกทัศน์และชีวิตศัสน์ชาวเขยที่ผู้วิจัยใช้เป็นเกณฑ์การเลือกพื้นที่สนามการวิจัย เป็นชุมชนหมู่บ้านแทนหมู่บ้านชาวเขยอื่น ๆ ในเขตอีสานตอนใต้

บ้านม่วงหวาน - โลกเจริญ ตำบลจันตุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2494 เดิมนั้นอาศัยอยู่ในเขตอำเภอเขวาสินรินทร์ และอำเภอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่ออพยพเข้ามาครั้งนั้นหมู่บ้านได้ขึ้นอยู่ในการปกครองกับบ้านแพงพวย ตำบลจันตุม อำเภอพลับพลาชัย ในปี พ.ศ. 2510 จึงขอแยกทำการปกครองเป็นหมู่ที่ 8 บ้านม่วงหวาน ตำบลจันตุม มีผู้ใหญ่บ้านคนแรกชื่อ พ่อมอญ หาสุข ห่างจากตัวอำเภอพลับพลาชัย 5 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากตัวเมืองบุรีรัมย์ 40 กิโลเมตร ปี พ.ศ. 2533 บ้านม่วงหวานได้แบ่งการปกครองออกอีกหนึ่งหมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 15 บ้านโลกเจริญ ตำบลจันตุม มีผู้ใหญ่บ้านคนแรกชื่อนายทองคำ แจ่มใส

ชาวบ้านเชื่อว่าคนแปดศอกเป็นผู้สร้างปราสาทเมื่อสร้างเสร็จ แล้วมีการร่วมกันเสียสละเรียไรเงินให้กับองค์ปราสาท สิ่งของสำคัญใช้ถวายได้แก่ เครื่องประดับที่เป็น แก้วแหวน เงินทองคำไลแขน กำไลข้อมือ สร้อยคอ กะจอนดุ่มหู และชุดผ้าแต่งกายลายแก้ว แต่สามีภรรยาครอบครัวหนึ่งไม่มีเงินและสิ่งของเสียสละทำบุญ ขณะที่ภรรยาออกไปหาของป่า สามีได้ยกลูกสาว 2 คนเพื่อให้เป็นทานกับองค์ปราสาทและถูกปิดไว้กับองค์ปราสาท จึงกลายเป็นตำนานเล่าขานมาจนถึงปัจจุบันนี้

ปี พ.ศ. 2545 ทั้ง 2 หมู่บ้านมีประชากร 640 คน (ทองคำ แจ่มใส. 2547 : สัมภาษณ์) เป็นชุมชนที่ถูกผลักดันจากสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ มีการต่อสู้กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่ตั้งฐานอยู่ข้างเคียง ความพยายามต่อสู้เพื่อการก่อร่างสร้างตัวอย่างต่อเนื่อง โดยใช้ยุทธวิธีเชื่อมโยง

สัมพันธ์ทางเครือญาติ สร้างวัฒนธรรมกับความเชื่อเดิมด้วยวิธีผูกน้ำใจในการรวมกลุ่ม และ มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดคุณค่าต่อชุมชน มีผู้นำที่ใช้ความสามารถสัมพันธ์กับเจ้าที่กับทางราชการได้ดี เสริมสร้างพลังทางด้านการเครือข่ายภายในชุมชน เช่น การรวมกลุ่มธุรกิจชุมชนเพื่อปรับเข้ากับยุคกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อมิให้กระแสเงินตราไหลออกนอกชุมชนและกระเทือนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ได้ตั้งกลุ่มร้านค้าชุมชนสามารถดำเนินการของให้สมาชิกกู้ยืม ตั้งแต่ 100,000 ถึง 150,000 บาท ผู้นำมีแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม การมีบทบาท การตรวจสอบกิจกรรมการดำเนินงาน ชุมชนตระหนักถึงงานส่วนรวม จนได้รับความน่าเชื่อถือจากทางราชการ และชุมชนข้างเคียง เป็นชุมชนชาวกูยที่สามารถสร้างรูปแบบได้ดีเป็นตัวอย่างด้านการปรับตัวช่วยเหลือตัวเองได้ในยุคกระแสโลกาภิวัตน์

บ้านวินบิก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ชาวบ้านวินบิกพูดภาษาในกลุ่มตระกูลมอญ - เขมร เขาเรียกตัวเองว่า บรู ซึ่งแปลว่า ภูเขา หรือคนที่อยู่ใกล้ป่าเขา หมู่บ้านตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอโขงเจียมประมาณ 8 กิโลเมตร ติดกับแม่น้ำโขง และสภาพทั่วไปมีภูเขาป่าไม้ล้อมรอบหมู่บ้าน ผังตรงข้ามแม่น้ำโขงหรือทิศตะวันออกบ้านวินบิกเป็นพื้นที่ติดกับประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อุดร แก้วใส เล่าว่าหมู่บ้านนี้ตั้งมานานเชื่อว่า ตั้งขึ้นราว พ.ศ. 2457 อพยพมาจากแขวงจำปาสัก ข้ามแม่น้ำโขงมาตั้งทางตะวันออกของอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานีแล้วตั้งถิ่นฐานบริเวณบ้าน "วินบิก" ปี พ.ศ. 2546 มีประชากรชาย 281 คน ประชากรหญิง 258 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 539 คน ทุกวันนี้ชาวบ้านสานหวดสำหรับนั่งข้าวเหนียวทำเพื่อใช้ และขาย การจับปลาในแม่น้ำโขงเพื่อกินและขาย การล่าสัตว์ มีการปลูกข้าวเพียงเล็กน้อย ชาวบ้านจึงต้องซื้อข้าวสารรับประทานเพราะพื้นที่เป็นเนินเขาไม่เหมาะกับการทำนา ด้านโลกทัศน์เชื่อว่าคนกับธรรมชาติอยู่ร่วมกันได้ เช่น การจัดทำพิธีกรรมเกี่ยวกับเข่นสรวงผีปู่ตาหะจันท์ที่ตั้งบนเนินป่าเขาในเดือน หกของทุกปี (อุดร แก้วใส. 2543 : สัมภาษณ์) วิชัย จุฬา เล่าว่า ปัจจุบันนี้ชาวบ้านวินบิกได้ปรับเปลี่ยนตามสมัย เพราะรัฐเข้ามีส่วนผลักดันให้วิถีชีวิตเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น เส้นทางลาดยางเข้าถึงหมู่บ้าน โรงเรียนจัดการสอนถึงระดับ ป. 6 มีสถานีนามขัย มีไฟฟ้าใช้ในหมู่บ้าน การเข้าไปพัฒนาของรัฐได้ส่งผลกระทบต่อการปรับตัว เช่น ชาวบ้านออกนอกชุมชนเพื่อไปรับจ้างถึงกรุงเทพฯ เมื่อเกิดโรงแรมจากในเมืองเข้าใกล้บ้านวินบิกชาวบ้านจึงมีโอกาสเข้ารับไปจ้างทำงานในโรงแรมและมีรายได้เป็นเดือน เช่น ปี พ.ศ. 2543 มีชาวบ้านวินบิกเข้ารับจ้างในโรงแรมทองแสง จำนวน 10 คน เป็นยาม งานสวน และงานความสะอาดภายในโรงแรมมีค่าตอบแทนตั้งแต่ 140 - 170 บาท ถ้าทำเป็นเดือนมีได้ค่าตอบแทน ตั้งแต่ 1,800 - 2,800 บาท (วิชัย ผึ้งป่า. 2546 : สัมภาษณ์) นอกจากนี้ชาวบ้านวินบิกยังปรับเรื่องความเชื่อ เช่น เชื่อในศาลพระภูมิ การใช้เงินตราเพื่อการซื้อขายแลกเปลี่ยน และ

ให้ความสำคัญเทคโนโลยีสมัยใหม่ต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น วิทยุ - โทรทัศน์ รถมอเตอร์ไซด์ เป็นต้น (มาลี ผึ้งป่า. 2547 : สัมภาษณ์)

บ้านห้วยปอ ตำบลห้วยแถลง อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอห้วยแถลงระยะทางห่าง 8 กิโลเมตร พ่อเพียร วงเวียน เล่าว่า การอพยพของชาวกูยมาอยู่ในเขตตำบลห้วยแถลงมาจากบ้านอารางเขตจังหวัดสุรินทร์ อพยพมาเป็นกลุ่ม ๆ ของแต่ละครัวเรือน พ่ออพยพรุ่นที่ 3 พ.ศ. 2497 สภาพพื้นที่บริเวณบ้านห้วยปอ(ตั้งชื่อหมู่บ้านตามชื่อพ่อพาน)ขณะนั้นเป็นป่า บ้านห้วยปอมีลาวโคราชมาอยู่ก่อน 4 ครัวเรือน แล้วมีกลุ่มชาวกูยอพยพเขตอำเภอศีขรภูมิ อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์เข้ามาอยู่ร่วมด้วย กลุ่มชาวกูยได้แยกขยายพื้นที่อาศัยในเขตใกล้เคียงกันได้แก่ บ้านแสนสุข บ้านสันติสุข และบ้านพลวงทอง (บ้านกุง) ทุกวันขึ้นเขตการปกครองอำเภอห้วยแถลง จังหวัด นครราชสีมา กลุ่มชาวกูยเห็นว่าเป็นบริเวณป่าที่อุดมสมบูรณ์จึงปักหลักหักร้างถางป่าทำเป็นที่อยู่อาศัย เป็นที่ไร่ และทำนา ชาวกูยจึงอาศัยอยู่มากกว่าชาวลาวโคราช (เพียร วงเวียน. 2548 : สัมภาษณ์) ปี พ.ศ. 2547 มีประชากรดังนี้ บ้านห้วยปอ 541 คน, บ้านแสนสุข 574 คน, บ้านสันติสุข 749 คน และบ้านพลวงทอง (บ้านกุง) 263 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแถลง. สถิติประชากรหมู่บ้านตำบลห้วยแถลง. 2548. หน้า ม. ป. ป.) ขณะนั้นที่ตลาดห้วยแถลงมีร้านชาวจีน 4 ร้าน โรงเรือนของชาวจีน 2 โรง โรงสีขนาดกลาง 1 โรง ตามเส้นทางไปบ้านห้วยปอต้องเดินเลาะป่า เงินที่ติดตัวเอามาจากบ้านเก่าเพื่อใช้ซื้อข้าวสารรับประทาน บางครัวเรือนขายที่เขตบ้านเก่า แล้วมาซื้อที่ดินใหม่ เช่น ยายสอน วังนุราช อพยพออกจากบ้านอาราง ตำบลศรีม ขายที่บ้านเก่าได้เงิน หนึ่งหมื่นกว่าบาท แล้วมาซื้อที่ดินเขตห้วยปอ 20 ไร่เพื่อปรับพื้นที่เป็นไร่นา (สอน วังนุราช. 2548 : สัมภาษณ์)

การปรับตัวชาวบ้านห้วยปอ ด้วยวิธีการอพยพจากสาเหตุบ้านเดิมนั้นแล้งจากธรรมชาติหลายปี ที่ทำกินลดน้อยลง รัฐใช้พื้นที่สร้างทางรถไฟ ผลกระทบจากการสร้างอ่างห้วยลำพอกของตำบลยางส่งผลให้ชาวเขมรในเขตตำบลยางมาจับจองที่ทำกินบริเวณต่อแดนของตำบลยางกับตำบลศรีม ชาวบ้านเขตตำบลศรีมจึงอพยพย้ายไปหาที่ทำกินใหม่ เช่น เกิดบ้านห้วยปอ และหมู่บ้านอื่น ๆ ในเขตตำบลห้วยแถลงในปี พ.ศ. 2494 เพราะเป็นเขตมีป่าว่างเปล่า ซึ่งขณะนั้นบริเวณบ้านห้วยปอ เป็นหมู่ 15 ตำบลจั่ว ขึ้นเขตอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ต่อมาเกิดตำบลห้วยแถลง อำเภอห้วยแถลงบ้านห้วยปอเปลี่ยนเป็นหมู่ 9 ตำบลห้วยแถลง มีเนื้อที่หมู่บ้านทั้งหมด 2,239 ไร่ ปี พ.ศ. 2509 มีนายสอน พระใหญ่ เป็นลาวโคราชได้เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก ชาวบ้านช่วยกันสร้างโรงเรียนเปิดทำการสอนปี พ.ศ. 2510 มีครู 1 คน นักเรียน 99 คน ปี 2547 นี้ มีนักเรียนอนุบาล 1 ถึง ป.6 มีนักเรียน 135 คน ครู 9 คน ลูกจ้าง 1 คน และมีผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันชื่อนางไพสาร์ สุขเจริญ สำหรับการศึกษาระดับมัธยมศึกษา นักเรียนไป

เรียนที่อำเภอห้วยแถลง พบว่าชาวภูษะเขื่อนนิยมเรียนต่อในระดับสูงเพิ่มขึ้นที่เรียนปีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนปลายมากกว่า 50 ขึ้นไป จึงชี้ให้เห็นว่าชาวภูษะเขื่อนให้ความสำคัญกับการปรับตัวเพิ่มมากขึ้น และได้ใช้ความรู้ในการรับใช้เป็นการราชการ และการค้าการขายในหมู่บ้าน เช่น ร้านของพ่อพัน สารร เปิดทำการขายของชำเป็นร้านแรกของหมู่บ้าน

แม้ว่าชาวบ้านห้วยปอปรับตัวตามประสบการณ์ก็ตาม แต่ภูมิปัญญาเดิมด้านวัฒนธรรมยังรักษาความเป็นชาวภูษะเขื่อน ที่โดดเด่น คือการใช้ภาษาภูษะเขื่อน ในครัวเรือนท่ามกลางกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโคราช แต่เขาใช้ภาษาไทย และภาษาลาวโคราชเมื่อสื่อความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าว ชาวภูษะเขื่อนยังรักษาประเพณีความเชื่อ เช่น พิธีกรรมเล่นมออะจิง (ลาวมีพิธีกรรมผีเถน) การทอผ้า เช่น ใช้ผ้าไหมลายแถบใช้ในพิธีกรรมความเชื่อ ผ้าไหมลายขอมุ่งใส่ในงานกิจกรรมสำคัญของชุมชน การรับประเพณีทำบุญบั้งไฟ แต่รูปแบบความคิดเปลี่ยนไป เช่น ความเชื่อเรื่องหางตะกวดของเค็กรุ่นใหม่หายไป เพราะคนรุ่นใหม่มองว่าเป็นสัตว์ทำลายสัตว์เลี้ยง เช่น กินไข่ไก่ ทำให้การเลี้ยงไก่รับประทานในครัวเรือนลดน้อยลง

ข้อคิดในการศึกษาภาคสนามดังกล่าว พบว่าชาวภูษะเขื่อนมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา การปรับตัวตามประสบการณ์ การต่อสู้กับความเป็นอัตลักษณ์ของชาวภูษะเขื่อน และแนวคิดบางอย่างของชาวภูษะเขื่อนมีการป้องกัน ปะทะสังสรรค์ ผสมกลมกลืนตามกระแสที่เปลี่ยนแปลงตามความเจริญ บางอย่างปรับเข้ากันไม่ได้ แต่มีระบบคิด ความเชื่อแบบเดิมได้รับเปลี่ยนไปจากผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาของอำนาจรัฐ นายทุนที่เน้นกระแสเงินตรา เทคโนโลยีใหม่ ๆ สะท้อนวิถีชีวิตของชาวภูษะเขื่อนต้องทรมาน มีความลำบาก ดังนั้นรัฐและกลุ่มชาติพันธุ์ข้างเคียงต้องเคารพสิทธิมนุษยชนเพื่อให้ชาวภูษะเขื่อนมีอิสระปรับตัวเองซึ่งเป็นทางเลือกที่ดีของการปรับตัว

การวิเคราะห์ข้อมูล

หน่วยการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นปัจเจกบุคคลที่มีการปรับตัวของชาวภูษะเขื่อน และส่งผลต่อปัจเจกกลุ่มชน ซึ่งผู้วิจัยมีการตีความตามบริบท (context) ของพื้นที่ที่ทำการวิจัยเรียกว่า interpretive understanding หมายความว่า เป็นการวิเคราะห์และตีความอย่างมีความเข้าใจในบริบททางสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชนในพื้นที่ที่ทำการวิจัย (อุทัย ดุลยเกษม. 2545 : 62) เพื่อตีความหมาย การแยกแยะ การผสมผสาน ตลอดจนการครอบงำความคิดในทางวัฒนธรรม มีระบบความคิดในการวิเคราะห์ต้องมีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างความคิดในประเด็นต่างๆ ให้เห็นการปรับตัวของชาวภูษะเขื่อนในบริบทพัฒนาวัฒนธรรม แล้วมาเขียนเรียบเรียง เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่สะท้อนพฤติกรรมให้เห็นถึงความรู้สึก ความเชื่อ ค่านิยมที่แสดงภาพรวมการปรับตัวที่บ่งบอกถึงลักษณะเด่นของชุมชนหมู่บ้านและบุคลิกภาพของชาวภูษะเขื่อน ทั้งนี้มีการตรวจสอบแนวทางการ

วิจัยหรือทฤษฎีว่าด้วยการปรับตัวของชาวกูยด้วยคำถาม เช่น ชาวกูยมีการปรับวิถีคิดเรื่องเวลาอย่างไร ปรับวิถีคิดเรื่องพื้นที่อย่างไร ปรับวิถีคิดเรื่องความรู้อย่างไร ปรับวิถีคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์อย่างไร ปรับวิถีคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างไร และปรับวิถีคิดเกี่ยวกับความจริงอย่างไร เป็นการมองจากมุมมองที่หลากหลาย ที่เรียกว่า บริบทวัฒนธรรม ไม่ใช่จำกัดอยู่เฉพาะในสาขาวิชาการวิชาใดวิชาหนึ่ง ทั้งนี้วิเคราะห์บนฐานคิดอย่างเป็นกลาง

แผนการดำเนินงาน

1. ศึกษาเอกสารและสำรวจชุมชน 2 เดือน
2. สร้างแบบสัมภาษณ์และปรับปรุง 1 เดือน และเสนออาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณา
3. ลงสู่ภาคสนามสังเกต สัมภาษณ์ เข้ามีส่วนร่วมกับชาวบ้าน 3 เดือน เสนออาจารย์วิทยากรเดือนละครั้ง
4. วิเคราะห์สังเคราะห์เขียนรายงาน 3 เดือน เสนออาจารย์ที่ปรึกษา 3 ครั้งในเดือนแรก และเดือนที่ 2 เสนออาจารย์ที่ปรึกษา 1 ครั้งและเดือนที่ 3 เสนอที่ประชุมใหญ่ 1 ครั้ง
5. เก็บข้อมูลเพิ่มเติมและแก้ไข 1 เดือน และเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา 2 ครั้ง
6. นำเสนอข้อเสนอแนะจากที่ประชุมใหญ่มาปรับปรุงงานวิจัย เพื่อเสนออาจารย์ที่ปรึกษาขั้นสุดท้าย และทำรายงานฉบับสมบูรณ์เสนอต่อคณะกรรมการมหาวิทยาลัยขอนแก่น

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การปรับตัวของชาวกูยในบริบทวัฒนธรรมบริเวณอีสานตอนใต้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาประมวลเป็นฐานคิดและเชื่อมโยงข้อมูลลำดับความสำคัญให้เป็นระบบสอดคล้องเกี่ยวกับหัวข้อการวิจัยแล้วนำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

1. การศึกษาเอกสารงานโบราณคดีและประวัติศาสตร์เกี่ยวกับชาวกูย
2. การศึกษาเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับภาษาศาสตร์ของชาวกูย
3. การศึกษาเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับมานุษยวิทยาชาวกูย

1. การศึกษาเอกสารงานโบราณคดีและประวัติศาสตร์เกี่ยวกับชาวกูย

งานวิจัยที่มุ่งชี้ให้เห็นโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูย เป็นผลงานที่น่าสนใจอย่างยิ่ง พอล เลวี (Paul Levy) เป็นนักโบราณคดีชาวฝรั่งเศสวิจัยทางโบราณคดี บริเวณมุลไพร รัฐกำปงทม ประเทศกัมพูชาในปี พ.ศ. 2481 หนังสือประกอบด้วยภาพโบราณวัตถุที่พบในบริเวณดังกล่าว ในหนังสือของเขาริบายโบราณวัตถุที่พบเห็นเชื่อว่าเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวกูย เช่น ขวานสัมฤทธิ์ (bronze axe) ขวานปัจจุบัน (Contemporary axe) สร้อยข้อมือสัมฤทธิ์ (bronze bracelet) สร้อยข้อมือหิน (stone bracelet) หม้อดิน (Potsherds founce) หม้อดินปัจจุบัน (contemporary pots) นอกจากนี้งานวิจัยได้ลงภาพถ่ายภาพเกี่ยวกับวิถีชีวิตประจำวันของชาวกูย เช่น การทำไร่ การใช้เครื่องมือล่าสัตว์ การหัตถกรรมการทอผ้า และเครื่องมือจักสานจากไม้ธรรมชาติ และอุปกรณ์จับสัตว์น้ำ

งานการศึกษาของศรีศักร วัลลิโภดม เรื่อง แอ่งอารยธรรมอีสาน (2540) มุ่งชี้ให้เห็นการก่อร่างสร้างตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างในบริเวณอีสานตอนใต้ เช่น กล่าวถึงชาวลาวที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก และเป็นพวกรู้หนังสือก็มีการสร้างวัด พัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ได้รวดเร็ว แต่ถ้าหากเป็นพวกส่วย ข่า หรือพวกกูย ที่ยังมีความล้าหลังทางวัฒนธรรมแล้ว การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมก็มักค่อยเป็นค่อยไปอย่างช้า ๆ กว่าจะลดความสำคัญในเรื่องความเชื่อถือผีมานับถือพระพุทธศาสนาและสร้างวัดวาอารามมีการเรียนรู้หนังสือก็กินเวลานานต้องรับและเลียนแบบอย่างพวกลาวมาผสมผสานก่อนที่จะพัฒนาสิ่งที่เป็นลักษณะเฉพาะตนหรือท้องถิ่นให้มีรูปแบบได้ สภาพทางวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากการปรับตัวเองได้ช้า ของกลุ่มชนที่เรียกว่าพวกข่า พวกส่วย หรือพวกกูยที่มีอยู่มากในท้องถิ่นต่างในเขตจังหวัดศรีสะเกษและสุรินทร์นั้น ทำให้มองเห็นความแตกต่างทางวัฒนธรรมอย่างชัดเจนกับบรรดาจังหวัดที่มีพวกลาวเข้าไปตั้งหลักแหล่งอยู่มาก เช่น อุบลราชธานี ยโสธร และ ร้อยเอ็ด เป็นต้น ความแตกต่างทางวัฒนธรรมเช่นนี้นั่นเองคือที่มาของการเรียกสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชนในเขตจังหวัดศรีสะเกษและสุรินทร์ว่า “เขมรป่าดง” อาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ยังมีภาพถ่าย “ไหขอมรูปช้าง” เป็นภาพที่อธิบายพิธีกรรมของพวกข่าแห่งกลอง ซึ่งเป็นภาพถ่ายเสนอไว้ใน วารสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 กรกฎาคม 2535 ในหน้า 191 ในภาพกล่าวถึง ไหขอมรูปช้าง เป็นไหที่ใช้ในพิธีกรรมสำคัญของชนกลุ่มหนึ่งในสมัยลพบุรี คือราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 อาจเป็นไหใส่เหล้าหรือน้ำศักดิ์สิทธิ์ รอบๆไหประดับด้วยภาพพิธีกรรมของชนเผ่าที่ปัจจุบันเรียกว่าพวก ข่า เป็นพิธีกรรมแห่งกลอง ประเพณีแห่งกลองที่พวกข่าหามันนั้นคล้ายกันกับภาพเขียนสีบนเพิงผาสันเขาก่อนประวัติศาสตร์ที่พบในเขตจังหวัดกาญจนบุรี

การศึกษาของ ธิดา สารยา เรื่อง อาณาจักรเจนละประวัติศาสตร์อีสานโบราณ (2540) , เมืองอุบลราชธานีแห่งราชะ ศรีสง่าแห่งไพรพดุกษ์ (2536) , เจนละที่อุบลราชธานี ในวารสารเมืองโบราณ ปีที่ 16 ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม 2533. ได้กล่าวถึงพวกกวยหรือกวยที่พูดภาษา กระดุมอญ - เขมร เป็นพวกเลือดผสม ระหว่างเวดดิค (veddic) และเมลานีเซียน (Melanesian) จัดอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันกับพวกข่า พวกเหล่านี้อยู่ในแถบเขาพนมดงรัก มีความชำนาญในการจับช้าง เรื่องราวของพวกเหล่านี้ปรากฏอยู่ในจารึกสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 9 อย่างน้อยพอประมาณได้ว่าต้นประวัติศาสตร์ อาจักรเจนละคงมีกลุ่มคนเหล่านี้อาศัยอยู่ ตามเนื้อหาข้อความในจารึกทำให้พอสันนิษฐานได้ว่า มีการผสมผสานแต่งงาน และร่วมวัฒนธรรมกันระหว่างพวกเหล่านี้กับพวกขอม พวกกวย กูย ที่ล้าหลังก็เป็นพวกข่าอยู่ตามป่าดง ส่วนพวกที่ถูกคุกคามให้เข้าสู่กระแสวัฒนธรรมก็เจริญกว่าแข็งแรง ก็กลายเป็นชนชาติผสมไป ในวารสารเมืองโบราณก็ยังกล่าวถึง พวกจามสัมพันธ์กับชนจากภูเขา เช่นพวกกระแด และจารายซึ่งเป็นพวกข่ากลุ่มหนึ่ง ในเอกสาร เมืองอุบลราชธานีแห่งราชะ ศรีสง่าแห่งไพรพดุกษ์ ได้กล่าวถึงพวกข่า มีการเคลื่อนย้ายจากเมืองเชียงคองเชียงทอง (คือหลวงพระบาง) ไปจนถึงนครจำบากนาคบุรีศรีนางแพงได้คู่กับเจ้าหน่อกษัตริย์จากเวียงจันทน์ ได้เปลี่ยนความเชื่อจากการนับถือผีเป็นการนับถือพระพุทธศาสนา เจ้าราชครูวัดโพนสะเม็กเป็นที่เคารพนับถือของพวกลาวและพวกข่า ท่านผู้นี้เองเป็นผู้ทำการราชาภิเษกเจ้าหน่อกษัตริย์แล้วถวายพระนามว่า **เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร** เมื่อ พ.ศ. 2256 และยังได้กล่าวถึงเมืองจามปาศคี่แต่เดิมเคยเป็นศูนย์กลางอำนาจของชาวข่า

ทุ่งกุล “อาณาจักรเกลือ” 2,500 ปี เป็นงานวิชาการฉบับพิเศษ มีผู้เสนองานได้แก่ ศรีศักร วัลลิโภคม, ชลิต ชัยครรจิต, สุกัญญา เบาเน็ค เป็นเอกสารเสนอวัฒนธรรมจากมุมมองทางโบราณคดี การเกิดของรัฐ ชุมชนผู้นำคันทัน จากการศึกษานี้แหล่งโบราณคดีบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ชี้ให้เห็นชุมชนในบริเวณอีสานใต้มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ได้กำหนดอายุประมาณ 2,600 - 1,800 ปีมาแล้ว มีวัฒนธรรม ภาษาบรรพบุรุษกระดูกแบบเคลปซูล วัฒนธรรมพิธีกรรมฝังศพ การผลิตเกลือ เหล็ก การแลกเปลี่ยนผลผลิตภายในท้องถิ่น และนอกท้องถิ่นทุ่งกุล มีความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องจนเกิดมีตำนานเล่าขานถึงพวกกุล กลุ่มชาติพันธุ์กุลน่าจะเป็นกลุ่มหนึ่งได้ร่วมสร้างวัฒนธรรมบริเวณแห่งนี้ เช่น ชุมชนบ้านเมืองเตาได้กล่าวถึงชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาอุยกูมาก่อน และทุกวันนี้ยังปรากฏศาลเจ้าพ่อเมืองเตาที่อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์

เอกสารที่บันทึกและศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มุ่งบันทึกและศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหัวเมืองในอีสานกับรัฐบาล การจัดตั้งเจ้าเมืองปกครอง การจัดเก็บภาษี ความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน การปราบโจรผู้ร้าย การประกอบอาชีพของชาวบ้าน สภาพภูมิอากาศ การ

จัดการศึกษาการศาสนา และมีการกล่าวถึงบทบาทหน้าที่กลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ชาติพันธุ์ขอม – มอญ ไทยลาว จีน และเวียตนาม ได้แก่ ตำนาน พงสาวดารเกี่ยวกับภาคอีสาน ตีพิมพ์ในงานผูกพัทธสีมา จลองค์พระอุโบสถ วัดสุปฏิหาราม จังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. 2479 (2478) ในเอกสารเล่มนี้ยังได้กล่าวถึง พงสาวดารเมืองสุรินทร์ พงสาวดารภาคอีสาน ฉบับของ เหลา ณ ร้อยเอ็ด พงสาวดารภาคอีสาน ฉบับของ แซ่ ประทุมชาติ, พงสาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน ประชุมพงสาวดาร เล่ม 3 (หม่อมอมรวงศ์วิจิตร), รายงานตรวจราชการมณฑลอีสานมณฑลภาคอีสาน และนครราชสีมา ส่วนที่ว่าด้วยการเมืองและพระมหากษัตริย์ทั่วไป ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2469 จอมพลสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิจทรงเรียบเรียงทุกเล่มกล่าวโดยจำนวน 71 หน้า, งานบันทึกความทรงจำของ พระยาสุเมธพิพิธ (เชย สุเมธพิพิธ) ได้บันทึกความทรงจำมีจำนวน 4 เล่ม เล่มที่ 1 จำนวน 291 หน้า เรื่อง การศึกษาและการกีฬา และการฝึกหัดหัวเมือง เล่มที่ 2 จำนวน 203 หน้า เรื่อง เมื่อเป็นเลขานุการมณฑลอีสาน (อุบล) เล่มที่ 3 จำนวน 476 หน้า เรื่อง เมื่อเป็นปลัดจังหวัดอุบลราชธานี เล่มที่ 4 จำนวน 350 หน้า, บันทึกการสำรวจและบุกเบิกในแดนสยาม James Fitzroy Mccarthy เป็นผู้เขียน น.ท.หญิง สุมาลี วีระวงศ์ แปล, เอกสารชั้นต้นเกี่ยวกับการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. 2428 สมาคมประวัติศาสตร์ ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี 2534 ไพฑูรย์ มีกุล บรรณาธิการ (2535), เดิม วิภาคย์พจนกิจ ประวัติศาสตร์อีสาน (2530), สีลา วีระวงศ์ ประวัติศาสตร์ลาว สหประชา เปรมจิตต์แปลเป็นภาษาไทย (2539), เมืองพะเยา พระราชวิสุทธโสภณ, ศรีศักร วัลลิโภคม, พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ (2527) ได้กล่าวถึงขุนเจืองยกกองทัพเข้าปราบปรามพวกแควแมนดาคอก(พวกเขมรดำ) ผู้กลอุทรเขาไม่ได้ พระองค์ไช้ช้างเข้าไปสู่สนามรบช้างพระที่นั่งถล่มลงไปในกลุ่มพวกข้าศึก ได้ใช้ดาบจ้าวฟันพระศอกกับคอช้างพระที่นั่งสิ้นพระชนม์ ณ สนามรบ แนวคิดและอีคอง ท้าวสูง ท้าวเจือง คงเดือน บุญยาว โอทอง คำอินชู เขียน ชาย โพธิ์สีดา สมชาย นิลอาธิ แปล (2540) พบว่าผู้เขียนได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเมืองนครต่าง ๆ ประเพณี วิถีชีวิต จารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาวพื้นเมือง, พระราชพงสาวดารเขมร ทองสีบ สุกะมาร์ค (2526) พบว่ามีการกล่าวถึง หัวในบริเวณอีสานตอนใต้เกี่ยวกับเรื่องความสัมพันธ์เรื่องความมั่นคงของพระมหากษัตริย์ของเขมร เช่นในสมัยพระองค์จันทร์ (2058 - 2098), แผ่นดินพระนั่งเกล้า วอลเตอร์ เอฟ. เวลลา แต่ง พันเอก นิจทองโสภิต แปล (2530) พบว่ามีการกล่าวถึง เมืองขึ้นของไทย เช่น ลาว เขมร ฉวน สงครามเจ้าอนุ การสร้างความมั่นคงให้กับหัวเมืองอีสานต่างๆ และการจัดเก็บภาษีในภาคอีสาน, การปกครองระบบเทศบาลของประเทศไทย พ.ศ. 2435 - 2458 เศษ บุญนาค แต่ง ภรณ์กาญจน์นัฐิ แปล (2532) กล่าวถึงการปฏิรูปการปกครองเป็นระบบเทศบาล กุศลโอบายในการ

ตั้งมณฑลและการปกครองส่วนท้องถิ่น การปกครองอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน, อุดมการณ์พระศรีอารียะกับการเกิดขบวนการผู้มิญญอีสาน ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2444 - 2445) สุนทรี อาสะไวย์ ตีพิมพ์ลงในวารสารรัฐศาสตร์สาร ปีที่ 14 ฉบับที่ 3 - ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 กันยายน 2531 - เมษายน 2532 40 ปี คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวถึงช่วงเวลาในประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ที่ถือกันว่าเป็นช่วงของการเกิดสังคมสมัยใหม่ เริ่มจากหลังปี พ.ศ. 2398 ซึ่งเศรษฐกิจได้มีการเปลี่ยนแปลงเปิดประเทศในทางการค้า ตามด้วยการปฏิรูปทางการเมือง และสังคมครั้งใหญ่ กรณีสังคมชาวนาในอีสานมีผลการเปลี่ยนแปลงในอัตราที่ต่ำ หมู่บ้านยังมีการผลิตพอยังชีพในแบบสังคมจารีต ผลกระทบก่อเกิดสังคมอุดมการณ์พระศรีอารียะตามที่ปรากฏหลักฐานอยู่ในคำภีร์และคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างแพร่หลายทั้งในเอกสารทางราชการและที่เป็นของชาวบ้าน ส่วนระดับชาวนานำไปสู่ขบวนการผู้มิญญอีสาน ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2444 - 2445) จึงเป็นที่มาของอุดมการณ์ของขบวนการผู้มิญญอีสาน, “ความเชื่อพระศรีอารียะ” และ “กบฏผู้มิญญ” ในสังคมไทย พรเพ็ญ อันตระกูล อังนราพร กมฺพพิสมัย บรรณาธิการ (2527) เป็นหนังสือรวมบทความที่ชี้ให้เห็นว่า สังคมไทยได้ผ่านประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มีความเคลื่อนไหวของประชาชนในท้องถิ่น มีการต่อต้านอำนาจรัฐในรูปของ “กบฏ” ในอดีตมีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม และอุดมการณ์ทางศาสนาหรือประเพณี และพิธีกรรม ต่อมาได้ถูกขจัดเลือนหายไปโดยรูปแบบการปกครองใหม่ ปรากฏการณ์ความเชื่อและกบฏผู้มิญญ ดังกล่าวจึงเป็นสัญลักษณ์แทนความเกี่ยวข้องระหว่าง “ศาสนา” กับ “เสรีภาพ” ของมนุษย์อย่างแน่นอน, ประวัติศาสตร์สามัญชน คนทุ่งกุล โดยเดช ภูสองชั้น (2546) กล่าวถึงวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนทุ่งกุล เช่น การทำการเกษตร การค้าขาย และทุ่งกุลแตก เป็นต้น

งานวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มุ่งที่จะศึกษาสภาพสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ ในภาคสนาม และรายงานวิจัยที่เกี่ยวกับชุมชนชาวกูย พบว่าวิถีชีวิตของชุมชนมีการปรับตัวเข้าสู่ระบบทุนนิยม และเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางสภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ตามกระแสทุนนิยมอย่างรวดเร็ว ดังเอกสารรายงานวิจัยดังนี้

ประวัติศาสตร์สังคมอีสานตอนบน พ.ศ. 2318 – 2450 ชีรชัย บุญมาธรรม (2533) มุ่งค้นหา คำตอบสังคมชาวอีสานตอนบนหรือกลุ่มวัฒนธรรมลาวมีแรงผลักดันอะไรบ้างเข้ามากระทบแล้วส่งผลทางสังคมออกมาอย่างไรบ้าง พบว่าอิทธิพลทางการเมืองการปกครองตั้งแต่ราชสำนักกรุงธนบุรี ได้เข้ามีบทบาทเหนือความขัดแย้งระหว่างผู้นำท้องถิ่นของหัวเมืองลาวตะวันออกและได้ถูกกลืนเข้าเป็นวัฒนธรรมไทย-ลาวอย่างชัดเจนเมื่อปี พ.ศ. 2450 และมองเห็นวัฒนธรรมอีสานตอนล่างแตกต่างจากวัฒนธรรมอีสานตอนบน และยังพบเห็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย - ลาวเข้าสู่พื้นที่อีสานตอนล่าง เช่นที่เมืองยโสธร และเมืองอุบลราชธานี, วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ ของประเทศไทย พ.ศ. 2394 - 2475. ประนุช ทรัพย์สาร(2524) พบว่า ความล่าช้า ในการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเกิดจากแรงกดดันจากอำนาจรัฐดึงเอาส่วนเกินออกไปจากหมู่บ้าน เศรษฐกิจเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อมีเส้นทางรถไฟ ต่อมาทุนนิยมโลกเข้าสู่หมู่บ้านก็ได้ดึงเอาส่วนเกินของหมู่บ้านออกมาอีก โดยที่หมู่บ้านไม่สามารถสร้างทุนด้วยตนเอง, การเปลี่ยนทิศทางเศรษฐกิจบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน พ.ศ. 2443 - 2468 ชุมพล แนวจำปา(2532) พบว่ารถไฟสายนครราชสีมาได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ นครราชสีมากลายเป็นศูนย์กลางแห่งการพาณิชย์ของอีสาน, การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนลุ่มแม่น้ำมูลตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน ขอบ ดิสนวโคก และคณะ (2532) พบว่าหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ห่างไกลจากเส้นทางคมนาคมทางรถไฟ มีการปรับตัวได้ช้ากว่าหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ใกล้ชิดกับทางรถไฟ

ประวัติศาสตร์ลาว สุวิทย์ ชีรสอวัต (2543) พบว่า สมัยไทยปกครองลาว (ค.ศ. 1779 - 1893) ให้ลาวใช้วิธีการปกครองแบบเดิม แต่รัฐบาลไทยที่กรุงเทพฯ เป็นผู้แต่งตั้งถอดถอนผู้ปกครองระดับอาญาสี่ รัฐบาลไทยเข้าเก็บภาษีและเกณฑ์แรงงานเป็นครั้งคราว สมัยฝรั่งเศสปกครอง (ค.ศ. 1893 - 1954) ฝรั่งเศสได้ยกเลิกการปกครองส่วนกลางแบบเก่าทั้งหมด ตั้งกองต่างๆปกครองที่เวียงจันทน์มีคนฝรั่งเศสเป็นผู้บริหารทุกระดับ ในส่วนท้องถิ่น เจ้าแขวงและเจ้าหน้ที่ระดับหัวหน้าเป็นคนฝรั่งเศส ผู้บริหารระดับเมืองลงมาเป็นคนลาว ฝรั่งเศสขูดรีดภาษีและแรงงานมากกว่าไทย ได้เกิด กลุ่มชาวข่าเผ่าต่าง ๆ ต่อต้านในภาคใต้และชาวม้งในภาคเหนือ ฝรั่งเศสได้ปราบปรามอย่างรุนแรง หลังสมัยสงครามโลกครั้งที่สองฝรั่งเศสหมดอำนาจชั่วคราว ญี่ปุ่นเข้ามาปกครองแทนเมื่อญี่ปุ่นแพ้สงครามฝรั่งเศสเข้ามามีอำนาจอีก ลาวกลุ่มหนึ่งได้ก่อตั้งขบวนการประเทศลาวในป่าต่อสู้กับรัฐบาลที่เวียงจันทน์ เมื่อฝรั่งเศสพ่ายแพ้ที่เดียนเบียนฟู ในปี 1954 ฝรั่งเศสหมดอำนาจสิ้นเชิงในลาว เวียดนาม และเขมร สมัยลาวได้เอกราช (1954 - 1975) การพัฒนา เศรษฐกิจ การเมืองเกิดขึ้นได้ช้ามาก เพราะเกิดจากการขัดแย้งทางการเมือง มหาอำนาจสหรัฐอเมริกาเข้าแทรกแซงลาวฝ่ายซ้ายได้รับความสนับสนุนจากกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์ จนประสบชัยชนะในปี ค.ศ. 1975 แล้วเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นสังคมนิยม, การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองลาว สุริชัย ศิริไกร (2542) เป็นหนังสือในโครงการวิจัยชุด การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองในเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจและการเมืองภายหลัง ค.ศ. 1975 มีการจัดระเบียบการปกครองให้เป็นระบบสังคมนิยมยึดกิจการอุตสาหกรรม และบริการเป็นของรัฐ ชาวนา เกษตรกร จัดตั้งสหกรณ์เกษตรแบบนารวม แต่การปฏิรูปเป็นไปล่าช้า เพราะมีปัญหาจากภัยจากธรรมชาติ ประชากรขาดการศึกษาและเกิดล้มเหลว ค.ศ. 1986 มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจใหม่ จัดให้มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปี ค.ศ. 1989 ได้ปฏิรูปเศรษฐกิจมากขึ้น มีนโยบายเปิดประเทศ ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

ลงทุนต่างชาติ ปรากฏว่านักธุรกิจไทยนิยมไปลงทุนในลาวมาก ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปี (1996 - 2000) ลาวมีแผนให้ลาวเป็นศูนย์กลางคมนาคมและการค้าในอนุภูมิภาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และมีพรรคประชาชนปฏิวัติลาวยังสามารถมีอำนาจปกครองประเทศลาวอยู่จนถึงปัจจุบัน , ประวัติศาสตร์ลาว ฉบับกระทรวง ศึกษาธิการ สมชาย นิลอาธิ ถอดความ (2545) เป็นเนื้อหาในตำราเรียนประวัติศาสตร์ลาว ชั้นอุดม 3 กล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานของชาติลาว การต่อสู้เพื่อการก่อสร้างสร้างตัวชาติลาวของผู้ในระดับประเทศไปจนถึงกลุ่มชนเผ่าต่างๆกับฝรั่งเศส และมีแนวร่วมแห่งชาติเพื่อทำการต่อสู้กับจักรพรรดิอเมริกา, ปะหวัดฮาดลาว สุเนตร โพธิสถาน (คส. 2000) นักวิชาการลาว มุ่งศึกษาประวัติศาสตร์ลาวตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ในพื้นที่ของประเทศลาว การพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ลาวในยุคต่าง ๆ มีการใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ขั้นต้นและขั้นรอง ทำการศึกษาตำนานในสมัยขุนบรม ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับการปกครอง การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประเทศลาว และประวัติศาสตร์การต่อสู้สร้างชาติเพื่อให้ได้รับเอกราชของชาติลาว, ประวัติศาสตร์และหลักฐานประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอีสาน อรรถ นันทจักร (ม.ป.ป.) มุ่งวิชาประวัติศาสตร์ การให้ความหมายของประวัติศาสตร์ศึกษา สถานภาพการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน วิธีการใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ หลักฐานที่เป็นตำนาน พงศาวดาร เพื่อเป็นการขยายพรมแดนแห่งความรู้ทางประวัติศาสตร์ชาติสยาม และให้ความสำคัญถึงการพัฒนารองของวรรณกรรมอีสาน ไปจนถึงหลักฐานประเภทกฎหมายสมัยจารีตประเพณี และหลักคำคลองเมืองว่าด้วยชีวิต 12 และคอง 14 , การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี สายพิน แก้วงามประเสริฐ (2538) พบว่าผู้เขียนมุ่งศึกษาแนววิธีการเขียนประวัติศาสตร์แหวกแนว ใช้มุมมองจากประวัติศาสตร์ของชาวบ้าน ความจริงในประวัติศาสตร์จะเป็นอย่างไร ก็ยังไม่น่าสนใจเหมือนได้รู้เท่ารู้ทันว่าเขา “สร้าง” ประวัติศาสตร์มา “รับใช้” การเมืองกันอย่างไรบ้าง เริ่มต้นที่ท้าวสุรนารีเป็นสตรีและยังเป็นสามัญชน เพราะเหตุใดวีรกรรมนี้จึงได้รับการตอกย้ำ หรือผลิตซ้ำเสมอมา แล้วได้กลายมาเป็นวีรสตรีแห่งชาติ ผู้เขียนได้ค้นพบว่า “ทุกยุคทุกสมัยประวัติศาสตร์ถูกนำมาปรับใช้การเมืองอยู่เสมอ ความน่าสนใจของเรื่องนี้ อยู่ที่ “ท้าวสุรนารี” ที่ถูกปฏิบัติจากประชาชนเสมือนเป็น “เทพารักษ์” ประจำเมือง อันแทนที่ “เจ้าพ่อหลักเมือง” สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้อย่างไร เพราะเหตุใด ล้วนเป็นคำถามของ “นักเรียนประวัติศาสตร์” ที่จะเสนอประเด็นทางประวัติศาสตร์ในแง่อีกมุมหนึ่งที่แตกต่างจากแบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการที่เน้น เรื่อง “ชาตินิยม” ผู้เขียนได้ใช้ประวัติศาสตร์ของชาวบ้านมาอธิบายเพื่อให้เห็นตัวตนของชาวบ้านในแต่ละพื้นที่ เช่น กรณีเรื่องการขัดแย้งระหว่างกรุงเทพฯ กับเวียงจันทน์ ในสมัยรัชกาลที่ 3 สาเหตุคือ พวกลาวและข้าตามหัวเมืองต่าง ๆ ในอีสานและลุ่มแม่น้ำโขง ได้รับความเดือดร้อนจากเจ้าเมืองนครราชสีมาที่ทำหน้าที่ “ตีข้า” มาเป็นทาสแล้วเกณฑ์ช่วยและ

แรงงานส่งให้กรุงเทพฯ นอกจากนี้ยังอธิบายถึงบทบาทประวัติศาสตร์ของชาวบ้านที่เป็นปรากฏการณ์ในเรื่อง “กบฏผีบุญ” เป็นต้น, การเมืองสองฝั่งโขง คารารัตน์ เมตตาริกานนท์ (2546) มุ่งศึกษาการรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสาน พ.ศ. 2476 - 2494 พบว่า ส.ส.อีสาน มีอุดมการณ์เพื่อประชาชนด้วยจิตวิญญาณที่แท้จริง เช่น นายฟอง สิทธิธรรม (ส.ส.อุบลราชธานี) นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ส.ส.อุบลราชธานี) นายเลียง ไชยกาล (ส.ส.อุบลราชธานี) นายเปลื้อง วรรณศรี (ส.ส.สุรินทร์) นายเตียง ศิริขันธ์ (ส.ส.สกลนคร) นายถวิล อุดล (ส.ส.ร้อยเอ็ด) นายเทพ โชติณัฐ (ส.ส.ศรีสะเกษ) จำลอง ดาวเรือง (ส.ส.มหาสารคาม) ส.ส. ในช่วงนี้มีการต่อสู้ระหว่าง สองค่ายใหญ่ระหว่างทุนนิยม กับค่ายคอมมิวนิสต์ระดับโลกที่มีผลกระทบต่อการเมืองไทย และท้องถิ่นอีสาน แต่ความสำนึกของ ส.ส. อยู่ที่ประชาชนอย่างแท้จริงกล่าวคือ กล้าสู้ กล้าได้ กล้าเสียต่อประชาชนอย่างแท้จริง, ประวัติศาสตร์อารยธรรมอีสาน ไพฑูรย์ มีกุศล (2532) มุ่งถึงความหมายและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอีสาน ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์อีสาน การปฏิรูปการปกครองหัวเมืองอีสานระหว่าง พ.ศ. 2434 - 2436 การปกครองแบบเทศาภิบาลในภาคอีสานระหว่าง พ.ศ. 2437 - 2476 และกล่าวถึงขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับทางสังคมอีสาน, ประวัติศาสตร์อีสานหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน สุวิทย์ ชีรสอวดี และคารารัตน์ เมตตาริกานนท์ (2541) มุ่งศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เน้นประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ สังคมและประวัติศาสตร์ของชาวนาชาวไร่ ซึ่งนักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ละเลย ทั้งที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศไทย และพบว่าชาวไร่ชาวนาได้มีการปรับตัวตามกระแสโลกาภิวัตน์ด้วยการอพยพไปขายแรงงานในเมือง และต่างประเทศ, ความสำคัญของหัวเมืองขุขันธ์ สังฆะ และสุรินทร์ พ.ศ. 2302 - 2450 สุทัศน์ กองทรัพย์ (2536) พบว่า หัวเมืองขุขันธ์ สังฆะสุรินทร์ มีบทบาทด้วยการแสดงให้เห็นถึงอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองกับหัวเมืองอื่นๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ การช่วยสร้างความมั่นใจให้แก่รัฐไทยด้วยการขยายอำนาจไปสู่ลาวและเขมร และการสร้างความสัมพันธ์ทางการค้ากับหัวเมืองในภาคอีสานและเขมร, นอกจากนี้มีงานวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หรือหมู่บ้านที่ทำให้เรามองเห็นสภาพสังคมเศรษฐกิจวัฒนธรรมหมู่บ้านว่า ชาวบ้านเขาอยู่กันอย่างไร มีบทบาทหน้าที่อย่างไร มีความสัมพันธ์กันอย่างไรในหมู่บ้าน มีเครือข่ายโยงใยต่อชุมชนใกล้เคียงหรือนอกหมู่บ้านอย่างไร สถาบันบ้าน วัด โรงเรียน เศรษฐกิจการผลิตเกาะเกี่ยวกันอย่างไร เมื่อมีสถานการณ์จากภายนอกหมู่บ้านเขามีวิธีใช้อุดมการณ์อำนาจป้องกันตัว ต่อรอง ได้แย่ง หรือ การคัดสรรสิ่งที่เหมาะสมมาผสมผสานประยุกต์ใช้อย่างไร ซึ่งทำให้มองเห็นว่าหมู่บ้านมิได้หยุดนิ่งมีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และพร้อมที่จะเคลื่อนไหวการขับเคลื่อนจากฐานคิดเดิมทางวัฒนธรรม สังคม การเมือง และทรัพยากรธรรมชาติสามารถนำไปสู่ความคิดใหม่เพื่อศักยภาพของหมู่บ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้แก่งานวิจัย เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต ฉัตรทิพย์ นาถ

สุภา (2533), เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน : ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจอีสานหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สุวิทย์ ชีรสอวต (2545), เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานได้ สมคิด พรหมชัยและคณะ (2542), การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทแห่งสยาม 2473 คาร์ล ซี จิมเมอร์แมน แปลและเรียบเรียงโดย จิม วีระไวทยะ (2477), ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน : บ้านโปโด จุฬาราชวงศ์ช่วงนิรันดร์ (2527), วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกิน ซึ่งมีเจมส์คีย์ ปิ่นทอง เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย (2534), พลวัตรของชุมชนในการจัดการทรัพยากรกระบวนทัศน์และนโยบาย อานันท์ การอุจน์พันธุ์และคณะ (2543) เป็นต้น

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของชาวกูย จึงประมวลได้ว่า ชาวกูยมีประวัติความเป็นมาและมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง โดยเฉพาะพื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางและตอนล่าง จากหลักฐานทางโบราณคดีชี้ให้เห็นถึงภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมาและสืบทอดของผู้คนหลายสมัย และชาวกูยมิได้อยู่โดดเดี่ยว แต่มีการปรับตัวผสมผสานกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น ลาว เขมร เวียดนาม อินเดีย และชาวจีน ลักษณะการปรับตัวจึงเป็นจุดเด่นมีความเอื้ออาทรในจิตสำนึกของชาวกูย จึงส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูยยังคงอยู่ร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

2. การศึกษาเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับภาษาศาสตร์ของชาวกูย

งานวิจัยทางภาษาศาสตร์ที่เกี่ยวกับชาวกูยมีความสำคัญ เพราะนักภาษาศาสตร์ได้ลงในพื้นที่ภาคสนาม หรือมีการสัมภาษณ์สอบถามกับเจ้าของผู้พูดภาษาทำให้องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากปรากฏการณ์นั้น ๆ ได้แก่ นิทาน ตำนานที่ได้จากประวัติศาสตร์บอกเล่าในแง่ที่มีความหมายคุณค่า ความเชื่อ ภูมิปัญญา อุดมการณ์อำนาจแห่งการต่อสู้กับวิถีชีวิตของชนเผ่าที่ก่อร่างสร้างตัวของชาวกูยในพื้นที่มาจนถึงปัจจุบันดังนั้นงานวิจัยทางภาษาศาสตร์ทำให้เราทราบ เรื่องราวการตั้งถิ่นฐานของชาวกูยว่า ชาวกูยมาจากที่ไหน มีถิ่นอยู่ ณ ที่ใด ตำนานเรื่องเล่าของชาวกูย ภาษา กูย โครงสร้างของสังคม และขนบธรรมเนียม ประเพณี งานวิจัยที่เกี่ยวกับภาษาศาสตร์ของชาวกูย ได้แก่

การกระจายของภาษากูยในประเทศไทย วรรณ เทียนมี (2537) พบว่า จำนวนประชากรกูยในประเทศไทยเพิ่มขึ้นแทนที่จะลดลง ตามความคาดหมายของนักภาษาศาสตร์ ที่ได้เคยสำรวจก่อนหน้านี้ จำนวนประชากรกูยที่ประมาณมีทั้งสิ้น 273,570 คน กระจายอยู่ใน 4 จังหวัดทางอีสานได้มีดังนี้คือ จังหวัดศรีสะเกษ 105,852 คน จังหวัดสุรินทร์ 119,506 คน จังหวัดบุรีรัมย์ 41,296 คน จังหวัดอุบลราชธานี 6,916 คน ผู้วิจัยมีการอธิบายลักษณะเฉพาะทางด้านเสียงของภาษากูยถิ่นต่าง ๆ และมีประโยชน์ในการศึกษาการตั้งถิ่นของชาวกูย

พจนานุกรมกูย (ช่วย) ไทย-อังกฤษ รวบรวมโดยประเสริฐ ศรีวิเศษ ในปี ค.ศ. 1978 ผู้รวบรวมเป็นคนที่หมู่บ้านสังแก ตำบลแดล อำเภอสือรภูมิ เป็นพจนานุกรม 3 ภาษา คือ ภาษาไทย-อังกฤษ โดยมีภาษากูยเป็นหลัก

The Kui People of Cambodia and Siam ของ ไฮเคนฟาเคน เป็นบทความที่เขียนขึ้นในปี ค.ศ. 1952 เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับประชากรกูยในกัมพูชา ได้มาจากการวิจัยของ Paul Levy ส่วนเรื่องของชาวกูยในประเทศไทยนั้นได้มาจากการของ ไฮเคนฟาเคน บทความนี้ได้กล่าวถึงกูยในประเทศไทยว่ามีกูยถิ่นต่างๆ อยู่ 5 ถิ่น อาศัยอยู่ตามถิ่นต่างๆ ของประเทศ ส่วนกูยในประเทศไทยนั้นอาศัยอยู่หนาแน่นในปริมณฑลจังหวัดอุบลราชธานี ทั้งสองฝั่งเหนือ และฝั่งใต้ของลำน้ำมูล พวกกูยมีอยู่ทุกๆ อำเภอ ที่อยู่ทางตอนใต้ของลำน้ำมูล ยกเว้นอำเภอพิบูลมังสาหาร จำนวนประชากรทางฝั่งเหนือลำน้ำมูลมีน้อยลงทุกที เนื่องจากการเคลื่อนตัวลงมาทางใต้ของชาวไทยและลาว ถิ่นที่อยู่ของพวกกูยของชาวไทยนั้น เขตแดนทางเหนือสุดอยู่ที่ลำน้ำมูล เขตแดนทางใต้และตะวันออกเฉียงใต้ของเทือกเขาแดงเร็ก ทางทิศตะวันตกที่ลำน้ำชีและจังหวัดบุรีรัมย์ เปลี่ยนมาใช้ภาษาไทยถิ่น ลาวหรือเขมรแทน สำหรับส่วยไทย-ลาวนั้นได้แบ่งออกเป็น 4 พวกใหญ่ คือ กูยไม กูยอิม-ลอ กูยเขย และกูยอิม-ลัว ในงานชิ้นนี้ได้บอกถึงจำนวนกูยแต่ละพวกว่ามีเท่าใดและมีอยู่ที่ใดบ้าง โดยเริ่มจากทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ของจังหวัดอุบลราชธานี ในสมัยนั้นคือ มีกูยอิม-ลอ ที่อำเภอเขมราฐ และสุวรรณวารี ซึ่งแต่เดิมมีแต่พวกกูยตามคำบอกเล่าของคนแก่ที่นั่น ไหลมาที่โขงเจียม ทางตะวันตกมีกูยไมที่ อำเภอวารินชำราบ ซึ่งแต่เดิมมีแต่พวกกูยถิ่นนี้ทั้งสิ้นในเขตนี้ ที่อำเภอเดชอุดมและบุณฑริกมีพวกกูยไมและกูยเขย ถัดมาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอเดชอุดมเป็นอำเภอกันทรลักษ์ มีพวกกูยอิม-ลอ ถัดขึ้นมาทางเหนือของอำเภอนี้เป็นอำเภอกันทรารมย์ ซึ่งเป็นอำเภอที่อยู่สองฝั่งของลำน้ำมูล พวกกูยถิ่นต่างๆ อยู่ทางตอนใต้ของอำเภอนี้ อำเภอเมืองศรีสะเกษ เดิมถือเป็นอำเภอของพวกกูยนอกจากนี้ก็มีพวกกูยที่อำเภอขุนันท์ อำเภอราษีไศล อำเภออุทุมพรพิสัย อำเภอรัตนบุรี อำเภอสือรภูมิมีหนาแน่นมากที่บ้านสำโรงทาบ (ปัจจุบันยกเป็นอำเภออำเภอลือ) บ้านจอมพระ (ปัจจุบันยกเป็นอำเภอแล้ว) อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย ซึ่งเป็นอำเภอทางตะวันตกเฉียงใต้สุดของจังหวัดร้อยเอ็ดในสมัยนั้น และอำเภอสังขะ จำนวนประชากรกูยถิ่นที่มีมากที่สุดในประเทศไทย คือ กูยอิม-ลอ

Monographia des Peuplades Kouys du Cambodge เป็นงานเขียนของ Dufosse (1934) ได้กล่าวถึงพื้นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวกูย Stung - Treng ในปี ค.ศ. 1914 และกล่าวถึงกูยที่ Kompong-Thom เขายังได้แบ่งกลุ่มของชาวกูยดังนี้ Kouys Auk มีศูนย์กลางอยู่ที่ Talek , Kouys Autor ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ Preas Khleang , Kouys Manik ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ Tonle Ropou , Kouys Mahay ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ Champa-Sak (Bassac) เขายังได้ศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีชาวกูย มี

การถ่ายภาพเอาไว้ที่ Stung-Treng ในค.ศ. 1914 มีการแสดงภาพวาดเครื่องมือการตีเหล็กของชาวกูยและยังได้ศึกษาเปรียบเทียบภาษากูยกับฝรั่งเศส เช่น

Francais	Kouy
Un	Muy
Deux	Par
Trois	Pai
Quatre	Pon
Cinq	Song
Six	Peat
Sept	Thpol
Neuf	Thke
Dix	Chot

ภาษาของนานาชนเผ่าในแขวงเซกอง ลาวใต้ ธีระพันธ์ ถ.ทองคำ (2544) เป็นงานวิจัยบุกเบิกในโครงการวิจัย ภาษาและวัฒนธรรมของชนเผ่าในแขวงเซกอง สปป.ลาว เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการวางแผนวิจัยและพัฒนา นับว่าเป็นงานวิจัยที่มีคุณค่ามากในพื้นที่ลาวตอนใต้ การวิจัยได้ร่วมมือทั้งไทยและลาวเป็นอย่างดี พบว่ามีภาษาชนเผ่าต่างๆ มากมายในแขวงเซกอง รวมทั้งชนเผ่าส่วย (กูย) เช่น เผ่าส่วยที่บ้านขกทง ซึ่งอยู่ห่างจากเขตเทศบาลแขวงเซกองประมาณ 28 กิโลเมตร เป็นบ้านเก่าแก่อายุประมาณ 200 ปี มีประชากร 507 คน ขึ้นอยู่กับเขต 7 ของเมืองท่าแขก ในเขต 7 มีบ้านส่วย 2 หมู่บ้าน คือ บ้านขกทงและบ้านจุนลาใหม่ ในเขต 3 มีบ้านส่วยอีก 1 หมู่บ้าน ชื่อบ้านกะปือ คนส่วยที่บ้านกะปือพูดภาษาเหมือนกับคนส่วยเมืองเสงาม แขวงสาละวัน คนส่วยที่บ้านขกทงพูดภาษาสาขาบัสนาริกของตระกูลมอญ-เขมร คนส่วยบ้านขกทงและบ้านจุนลาใหม่เป็นกลุ่มที่เรียกตนเองว่า “หยุก” มีความสามารถทางด้านจักสาน เช่น การสานขัดและลวดลายต่างๆ เพื่อใช้ทำฝาเรือน สานข้อง ตะกร้า กระบุงขนาดต่างๆ ถังดักปลาไหล สุ่มใส่ไก่ ฯลฯ ประชากรส่วนใหญ่ทำไร่ทำนา และนับถือพุทธศาสนา มีวัดทั้งที่บ้านขกทงและบ้านจุนลาใหม่ นอกจากนี้ยังมีหมู่บ้านชาวส่วยอีกที่บ้าน Tateng ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีการปรับตัวกับความเจริญที่รัฐบาลจัดให้ เพราะมีถนนลาดยางตัดผ่านทำให้มีการติดต่อกับแขวงอื่นๆ ได้สะดวก เช่น แขวงจำปาสักที่ เมืองปากเซ นอกจากนี้ยังมีเผ่าต่างๆ เช่น ตะเวียง อะลัก แะ ตะลัว ตะกั้ว ตะโอย กะตุ แะ จะคอง ส่วย ละแ่ว ละเวน (อยู่ท่าแต้ม) ละวี (มีแค่ 400 คนเท่านั้น เจ้าแขวงบอกว่าคนอื่นไม่ค่อยรู้ภาษาของเขาแต่เขารู้ภาษาหลายภาษา) คนในเมืองมีพวกอะลักมาก

นอกจากนี้ยังมีเอกสารวิจัยทางด้านภาษาศาสตร์ของชนชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย ที่กล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานของชนเผ่าในพื้นที่ที่หนาแน่นของทุกภาค เช่น งานวิจัยเรื่องแผนที่ภาษาของชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย สุวิไล เปรมศรีรัตน์ (2544) เป็นหัวหน้าโครงการ โดยได้รับความสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สังเคราะห์ภาพรวมองค์ความรู้ไทศึกษา ชีระพันธ์ ล.ทองคำ (2541) พบว่ามีการแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ตามภาษาและภาษาศาสตร์ เอกสารดังกล่าวนี้มีการกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์มอญ-เขมร เป็นต้น

ความสำคัญจากเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับภาษาศาสตร์ของชาวกูย ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นวัฒนธรรมทางการใช้ภาษาที่มีบทบาทกับวิถีชีวิตประจำวันที่ใช้ภาษาสร้างความเข้าใจ การปรับตัว บริบทพหุวัฒนธรรม การเข้าใจในความรู้สึกกับพฤติกรรมของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ร่วมกัน โดยใช้ภาษา ในการต่อรอง ได้ตอบ ต่อผู้กับผู้ที่มาเอาเปรียบ เป็นการสร้างศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ นอกจากนี้การศึกษาด้านภาษาศาสตร์ ผู้วิจัยยังเข้าใจถึงเส้นทางการตั้งถิ่น การกระจายออกไปตั้งถิ่นที่อื่น ๆ เข้าใจประวัติความเป็นมาของมนุษย์ที่มีวัฒนธรรมที่เหมือนกันหรือแตกต่างกัน ดังเช่นงานวิจัยของ Dufosse ที่ศึกษาเรื่องภาษากูยในกัมพูชาทำให้ทราบถึงวัฒนธรรมที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไรบ้างกับชาวกูยที่อาศัยอยู่ในบริเวณอีสานใต้หรือการศึกษาของชีระพันธ์ ล.ทองคำ ทำให้ทราบถึงความแตกต่างกัน เหมือนกัน ด้านการปรับตัวของชาวกูย (ส่วย) กับชาวกูยในอีสานตอนใต้ได้อย่างไรบ้าง

3. การศึกษาเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับมานุษยวิทยา

บันทึกการเดินทางในลาว ภาคหนึ่ง พ.ศ. 2438 เอเจียน แอมอนิเย บันทึกการสำรวจทองสมุทร โคเร และสมหมาย เปรมจิตต์ แปล (2539) โดยแปลจากหนังสือเรื่อง Voyage Dans le Laos, Tome Premier (341 หน้า) เป็นหนังสือเกี่ยวกับการเดินทางในลาว แต่ในการสำรวจเป็นพื้นที่ในประเทศไทยร้อยละ 85 อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พื้นที่บริเวณอีสานใต้ผ่านจังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์และไปสุดปลายทางที่โคราช มีการบันทึกถึงเรื่องทรัพยากร ประชากร การหาเลี้ยงชีพ ภูมิประเทศ จารีตประเพณี ความเชื่อทางศาสนา การค้าขายและสินค้า ระบบเงินตรา วัดและศาสนสถาน และอื่น ๆ ที่น่าสนใจ ข้อที่น่าสังเกตของนักสำรวจคือ คนไทยในแถบอีสานใต้ซึ่งมีเลือดขอมปนอยู่นั้น แสดงความเป็นปราชญ์ให้เห็นมากกว่าคนในภาคอีสานทั่วไป นับว่าเป็นนักมานุษยวิทยาในระยะต้น ๆ ที่มีการสำรวจภาคสนามของไทย พบว่ามีการกล่าวถึงเผ่ากูย การคล้องช้างป่า การค้าทาส ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกาะเกี่ยวกันของชนเผ่า ทั้งในลาวได้และอีสานตอนใต้ ในสมุดบันทึกการเดินทางนี้ยังมีการบันทึกเป็นเล่มที่ 2 เป็นเรื่องราวการสำรวจในปี พ.ศ. 2440 จุดประสงค์สำคัญคือการสำรวจหาศิลาจารึกในภาคอีสาน

ตอนล่าง นับว่ามีคุณค่าอย่างมากเพราะได้กล่าวถึงวิถีชีวิตของชนเผ่ากูย ซึ่งแต่เดิมชนเผ่ากูยมีภูมิปัญญาอะไรบ้าง พร้อมกับมีการจัดทำแผนที่ประกอบการเดินทางเมื่อผ่านหมู่บ้านนั้น ๆ อย่างละเอียด

ความเป็นมาของคำสยาม ไทย อว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ. จิตร ภูมิศักดิ์ (2540) เป็นผลงานชิ้นสำคัญที่สุดชิ้นหนึ่งที่เป็นที่ยอมรับในฐานะทางด้านภาษาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ มุ่งค้นคว้าอดีตบางประการของไทย ซึ่งให้เห็นรากและต้นตอของคำแต่ละคำ อย่างมีระบบ ในส่วนที่สำคัญของชื่อชนชาติและฐานะทางสังคมนั้นมีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ ได้กล่าวถึง ข่าและปรัชญาแห่งความเป็นทาส ลาวเทิงประวัติศาสตร์แห่งการต่อสู้ การให้ความหมายของชื่อชนเผ่า เช่น เขมรป่าดง, ส่วย, กูย มีฐานอ้างอิงมาจากการเขียนของ Paul Levy, Dufosse, Seidenfaden อธิบายถึงการต่อสู้ของของกลุ่มชนเผ่าต่าง ๆ ซึ่งนักโบราณคดี และนักมานุษยวิทยาเชื่อว่า พวกกวย กูย ของ เหล่านี้คือ ทาสสำคัญของอาณาจักรกัมพูชายุคสังคมทาสนครทอม เป็นผู้สกัดหิน ผลิต ขนหิน สร้างเทวสถานน้อยใหญ่ภายใต้การควบคุมของหัวหน้างาน สถาปนิกและช่างสลักฝีมือดีชาวเขมร งานชิ้นนี้เป็นแนวคิดสำคัญที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษาของชนเผ่ากูยในบริเวณอีสานตอนใต้

ลัทธิเมืองน่าน ชลธิรา สัตยวิวัฒนา (2530) มุ่งศึกษาชนเผ่าลัทธิทางภาคเหนือของไทย การตั้งถิ่นฐานบนภูเขาคอย วิธีการผลิต โครงสร้างทางสังคม ความสัมพันธ์กับชุมชนกับสิ่งแวดล้อม มรดกวัฒนธรรมลัทธิ พิธีกรรม ความเชื่อ ภูมิปัญญาพื้นบ้านลัทธิ ภาษาถิ่นในสาขามอญ - เขมร สถานภาพลัทธิในประวัติศาสตร์ เป็นการศึกษาภาคสนามด้วยจิตวิญญาณ และมีคุณค่าต่อวงวิชาการทางด้านมานุษยวิทยา ภาษาศาสตร์ หรือประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะผู้สนใจการศึกษาชนเผ่าลัทธิ

วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2537) จุดมุ่งหมายของโครงการวิจัยศึกษาความสำคัญของวัฒนธรรมต่อการดำรงอยู่และศักยภาพของหมู่บ้าน ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเข้าสู่ระบบทุนนิยม ให้ฐานคิดทางด้านประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน ปรัชญาและการจัดระบบของชุมชน การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ทางเลือกยามยากของชาวนา ความสำคัญชี้ให้เห็นทุนทางวัฒนธรรม ทางสังคม และทุนทางธรรมชาติ ที่ชุมชนใช้กันมาอย่างต่อเนื่อง การพึ่งพากันในยามยาก ในครัวเรือน ในชุมชน การปรับตัวเมื่อมีปัจจัยภายนอกเข้ามาปะทะกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ โดยการเลือกสรรสิ่งที่เหมาะสมมาใช้ในชีวิตประจำวันสิ่งที่ยึดเหนี่ยวต่อชุมชนคือ การมีน้ำใจต่อกันทำให้การดำรงอยู่ได้

คติชาวบ้านอีสาน จารุวรรณ ธรรมวัตร (ม.ป.ป.) ศึกษาคติชาวบ้าน วิถีชีวิตของคนในอดีต ข้อมูลได้จากปากคำของชาวบ้าน มีประเด็นหลักสำคัญคือ ประเพณีท้องถิ่นอีสาน ภาษิตตำนานพืดอีสาน (ผะพญา) เพลงพื้นเมืองอีสาน ความทวยอีสาน (ปริศนาคำทาย) ความเชื่อ พิธี

บายศรีสู่ขวัญ การละเล่นพื้นบ้าน ภาษาถิ่นอีสาน นิทานชาวบ้าน สิ่งที่มีมองเห็นได้จากพลังอำนาจจากปากคำของชาวบ้านที่ฝังความหมายคตินิยมต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นวิธีการปรับตัวระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การต่อสู้ดิ้นรนไหลไปกับระบบคิดของชาวบ้านเพื่อชีวิตและสังคม ดังนั้นวิถีชาวบ้านในอดีต ส่งผลให้ชีวิตมนุษย์ในสภาวะการปัจจุบันมีความเข้าใจ และจะส่งผลต่อทิศทางวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในอนาคตของชาวบ้านอีสาน

ชนชาติไทในนิทาน. ศิราพร ณ ถลาง (2544) เป็นหนังสือที่เสนอมุมมองเกี่ยวกับสังคม และวัฒนธรรมของชนชาติไทจากข้อมูลทางคติชน และวรรณกรรม โดยเฉพาะข้อมูลประเภทนิทาน ตำนาน และวรรณกรรมพื้นบ้าน ผลจากการวิจัยได้มองเห็นคุณค่าชนชาติไท ที่มีโลกทัศน์ วิสัยทัศน์ ระบบคิด ด้านความเชื่อที่มีอยู่ในภูมิปัญญาของชาวบ้าน และมีการเสนอแนวทางการศึกษาคติชน วรรณกรรมไทในอนาคต เช่น งานวิจัยในเชิงวัฒนธรรม วิจัยในเชิงเปรียบเทียบ เป็นต้น

ความเชื่อของชาวบ้านพลวง ตำบลก้งแอน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์. สุเมธ คงสวัสดิ์ (2531) พบว่าชาวบ้านมีความเชื่อที่เด่นๆ ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับโชคลาง ฤกษ์ การรคน้ำมันมีส่วนทำให้มีโชค ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องรางของขลัง ความเชื่อเกี่ยวกับความฝัน ความเชื่อเกี่ยวกับเวทมนตร์คาถา โหราศาสตร์ ความเชื่อเกี่ยวกับขากกลางบ้าน ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ ความเชื่อเกี่ยวกับสุขภาพ สวัสดิภาพ ความเชื่อเกี่ยวกับภูต ผี ปีศาจ ความเชื่อเกี่ยวกับขาลัง และอื่นๆ ความเชื่อดังกล่าวถูกถ่ายทอดมาจากรุ่นหลัง มีผู้มิบทบาททางด้านพิธีกรรม ถ้าหากว่าสามารถนำความเชื่อดังกล่าวมาปรับปรุง ส่งเสริมทำให้สังคมชนบทสงบร่มเย็นตลอดไป เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์เขมรมีวิถีชีวิตอาศัยอยู่ใกล้เคียงกับชาวญวนในบริเวณอีสานตอนใต้ ดังนั้นองค์ความรู้ดังกล่าวจึงน่าสนใจต่อการไหลเลื่อนวัฒนธรรมด้านความเชื่ออย่างไรบ้าง

ชนชาติไทย. วิลเลียม คลิฟตัน คีต (2520) หลวงนิพนธ์นิติสรรค์แปลและเรียบเรียง เป็นหนังสือให้ความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของชนชาติไทย วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชาติไทย มีการสำรวจสภาพความเป็นอยู่ ภาษา วัฒนธรรมของคนในเมืองเชียงล้อ เชียงตุง ในเวียงคานเหนือ ในกวางสี ไกวเจา เคยเดินทางผ่านมณฑลยูนนานไปเมืองกวางตุ้ง แล้วบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับชนชาติไทยที่ได้พบเห็นจากการเดินทางไปยังถิ่นต่าง ๆ นอกจากนี้ได้บันทึกเกี่ยวกับชนชาติลาวแห่งแคว้นลาวของฝรั่งเศสกล่าวว่าตนเป็นสาขาหนึ่งของชาติฮ่าลาว และเขายังกล่าวว่า พวกชาวเขาในอินโดจีน ส่วนหนึ่งเป็นชาวพื้นเมืองเดิม เขาไปตั้งภูมิลำเนาตามภูเขา 2,000 ปีผ่านมาแล้ว เพราะทนความบุงกรุกของพวกไทยที่อพยพลงมาไม่ได้ เขามีภาษา วัฒนธรรมที่

คล้ายกัน ไม่รู้จักหนังสือและไม่มีหนังสือของตนเองมีประมาณ 1,000,000 คน พวกเขามี 100,000 คน ซึ่งมีมากกว่าพวกอื่น ๆ และเขายังบันทึกเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวเขาก็คือ

สะพานะเขต สาละวัน เขกอง จำปาสัก และอัตตะปือ. สุภชัย สิงห์ยะบุศย์ และคณะ (2544) กล่าวถึงสภาพภูมิประเทศลาวตอนใต้ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชนเผ่าลาวลุ่ม ลาวเทิง ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ความสัมพันธ์กับประเทศไทยตั้งแต่สมัยอนุภาล ความสัมพันธ์กับชาวเวียดนามทางด้านการค้าของชาวบ้าน ผลกระทบจากการพัฒนาแม่น้ำโขง ด้วยการสร้างสะพานมิตรภาพจะส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเศรษฐกิจอย่างมาก

วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : กรณี เขมร ลาว ส่วย สุรินทร์. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ (2533) กล่าวถึงความซับซ้อนในเชิงเผ่าพันธุ์วิทยาและประวัติศาสตร์ จึงเป็นวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่นเฉพาะของพื้นที่ภาคอีสาน ที่มีการผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรมในเขตอีสานใต้ แต่ชนเผ่าที่ยังรักษาความเป็นอัตลักษณ์ได้ดีเป็นชนเผ่ากูย ได้แก่ วัฒนธรรมการเลี้ยงช้างและความเชื่อในพลังอำนาจของศาลปะกำของชาวกูย ที่สะท้อนถึงจารีตประเพณีของครัวเรือนและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เอกสารที่กล่าวถึงวัฒนธรรมของอีสานที่ทางสถาบันราชภัฏสุรินทร์ส่งเสริมทางภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้วยวิธีการก่อตั้งเป็นอาศรมภูมิปัญญา เขียนเป็นเอกสารด้านวัฒนธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมอินโคจีน, เจริญ ไวรวัจนกุล (2544) กล่าวถึงพื้นที่บริเวณอีสานใต้ที่มีลักษณะเด่นวัฒนธรรม 3 สาย ที่รวมอยู่ด้วยกันคือ วัฒนธรรมสายจำปาสักคือ วัฒนธรรมสายอัตตะปือ แส่นปาง และวัฒนธรรมสายนครวัด เส้นทางช้างสุรินทร์, อัจฉรา ภาณุรัตน์, สุภักดิ์ คลับทอง และปิ่นเพชร ชูทรงเดช (2539) ประเพณีหมอช้าง พิธีกรรมลี้กคำบรรพ, พระหาญ ปัญญาโร, อัจฉรา ภาณุรัตน์ และนภดล พูลสวัสดิ์ (2539) เอกสารสองเล่มนี้นับว่าเป็นการศึกษาภูมิปัญญาของช้างแท้ ๆ ที่เสนอความโดดเด่นภูมิปัญญาของชาวกูยในเรื่องภาษาผีปะกำ หมอช้าง เส้นทางช้างป่าสู่ช้างบ้าน มีการอธิบายคุณค่าในความเชื่อที่ฝังด้วยพลังอำนาจทางไสยศาสตร์ของศาลปะกำ และพิธีกรรมการออกไปจับช้างป่าต้องใช้ภาษาผีปะกำ การอธิบายถึงระดับบทบาทหน้าที่ของหมอช้างคือ ครอบาใหญ่ ตลอดทั้งการมองเห็นโครงสร้างจารีตประเพณีของชาวกูยที่ยังผูกแน่นกับสังคมชาวกูยช้าง

พลวัตและความยืดหยุ่นของสังคมชาวนา : เศรษฐกิจชุมชนภาคเหนือและการปรับกระบวนการทัศน์ว่าด้วยชุมชนในประเทศโลกที่สาม ยศ สันตสมบัติ (2545) เป็นเอกสารนำเสนอในโครงการเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย โครงการย่อยที่ 2 ภายใต้การสนับสนุน จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มุ่งศึกษาบริบทความซับซ้อน การปรับตัวสังคมชาวนา ความเป็นชาติพันธุ์และการเมืองเรื่องพื้นที่ ทูทางวัฒนธรรมชาวนาและเศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยอำนาจเชิงสัญลักษณ์ การจัดการทรัพยากรพันธุกรรม เศรษฐกิจชุมชนกับการเปลี่ยนแปลง

สังคมชาวนาไทย การเปิดพื้นที่และการปรับกระบวนการทัศน์ว่าด้วยชุมชนในสังคมไทย พบว่ามีการศึกษาการช่วงชิงอำนาจต่อรอง ต่อสู้อำนาจเชิงสัญลักษณ์เป็นอำนาจในการครอบงำผ่านการสร้างความชอบธรรม (legitimacy) ทำความเข้าใจและการปรับตัวเข้ากับสังคมด้วยการนำเสนออำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองในรูปแบบที่กลบเกลื่อนหรือปิดบังซ่อนเร้นอำนาจที่แท้จริง การอธิบายการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ลัว่ ด้วยวิธีการต่อสู้ป้องกันจากกระแสภายนอกที่เข้ามาและมุ่งทำลายความหลากหลายทางวัฒนธรรมและวิถีดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ประเด็นเรื่อง ทำไร่หมุนเวียนโดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านเข้าจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเป็นการรักษาชีวภาพและการพัฒนาที่ยั่งยืน ผลงานวิจัยทางชาติพันธุ์ของ ยศ ธันตสมบัติ อีกเรื่องหนึ่งคือเรื่อง หลักช้าง พื้นที่ทำการศึกษายู่ในประเทศจีน ชี้ให้เห็นหมู่บ้าน หลักช้าง กับการสร้างใหม่ของอัตลักษณ์ไทในได้คง โดยใช้ “ข้าว” อธิบายสัญลักษณ์ของการต่อต้านการครอบงำทางวัฒนธรรม งานปอข พุทธศาสนาและความเป็นไท ผลงานที่มองเห็นการต่อสู้ของชุมชนกับกระแสโลกาภิวัตน์ ของ ยศ ธันตสมบัติอีกเรื่อง คือ ท่าเกวียน (2539) เป็นบทวิเคราะห์เบื้องต้นว่าด้วยการปรับตัวของชุมชนชาวนาไทย ท่ามกลางการปิดล้อมของวัฒนธรรมอุตสาหกรรม พบว่า มีการชี้ทางออกเพื่อแสวงหาทางเลือกของชุมชน ด้วยการแสวงหาทางเลือกด้านอาชีพ การปรับรูปแบบและการก่อกำเนิดขององค์กรชุมชน

ชาวเขาในไทย. บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2545) เป็นงานเขียนค้นคว้าชนเผ่าชาติพันธุ์ต่างๆ ในไทย มีการอธิบายความหมายของชื่อชนเผ่า เช่น เผ่าเขาเรียกว่า “ม้อย” ในเวียดนาม พวก “พนอง” หรือ “สะเตียง” กัมพูชาเรียกว่า “คนป่า” ผู้เขียนได้อธิบายประวัติความเป็นมาของชาวเขา วิถีชีวิตประจำวัน และการต่อสู้กับชนเผ่าที่เข้ามาใหม่เมื่อพ่ายแพ้ต้องหลบหนีกำบังตัวเอาตัวรอดอาศัยอยู่ตามภูเขา และต่อมาก็กลายเป็นคนขายของของชนเผ่าที่สามารถก่อร่างสร้างตัวตั้งเป็นประเทศ

ไทยกวย. ไพฑูรย์ มีกุศล (2531) เป็นการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไทยกวย บ้านสะเดาหวาน ตำบลนาฏ(ปี พ.ศ. 2531 เป็นส่วนหนึ่งของอำเภอพยุหะภูมิพิสัย) อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม พบว่าเป็นหมู่บ้านพูดภาษาไทยกวยอพยพมาจากอำเภออุทุมพรพิสัยมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านสะเดาหวานเมื่อประมาณ 100 ปีมาแล้ว บ้านสะเดาหวานมีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง โครงสร้างพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมยังไม่แตกสลาย มีลักษณะเด่นในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม มีความขยันขันแข็ง และความอดทนในการทำงานทำให้ชาวบ้านสามารถดำรงความเป็นกลุ่มชาวกวยได้จนถึงปัจจุบันนี้ และทุกวันนี้มีการปรับตัวหารายได้เพื่อนำมาจับจ่ายใช้สอยในครัวเรือน เช่น การออกไปขายแรงงานนอกหมู่บ้าน และทำงานเจียรไนพลอยภายในหมู่บ้าน เป็นต้น

โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา. สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2544) ใน

เนื้อหาชี้ให้เห็นโครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้ 3 โครงสร้าง ได้แก่ (1) โครงสร้างด้านภูมิ
ลักษณะซึ่งเป็นโครงสร้างทางกายภาพและชีวภาพ (2) โครงสร้างด้านรูปลักษณ์ และสมมุติลักษณ์
ซึ่งเป็นโครงสร้างทางวัฒนธรรม (3) โครงสร้างด้านฐานอำนาจและพลังอำนาจของชุมชน มีการ
อธิบายความหลากหลายทางเผ่าพันธุ์ทางภาคใต้ มีทรัพยากรมนุษย์ในพื้นที่เพิ่มเติม มีการสร้าง
กระบวนการทางวัฒนธรรม แล้วมุ่งถ่ายเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีคุณค่า เป็นฐานอำนาจในการ
ต่อสู้ ต่อรอง อันเป็นยุทธวิธีพัฒนาอัตลักษณ์ให้กับชุมชนทางภาคใต้ ที่จะส่งผลคือการพัฒนา
เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม

สารานุกรมชนชาติไทย. สมทรง บุรุษพัฒน์ (2538) เป็นสารานุกรมที่มีคุณค่าอย่าง
มาก ชี้ให้เห็นพื้นที่อาศัยอยู่ของชาวกูยอย่างหนาแน่นบริเวณอีสานตอนใต้ในจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ
บุรีรัมย์ และอุบลราชธานี กล่าวถึงประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีต
ประเพณี สภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน ทำให้ผู้สนใจได้รู้ถึงวิถีการปรับตัวกับชาติพันธุ์
เขมร ลาว มีการผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรม จนยากที่จะจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ได้ จุดด้อยที่
กล่าวถึงคือการปรับตัวมากจนเกิดการสูญเสียความเป็นอัตลักษณ์ของชาวกูย ข้อดีของเอกสารชุดนี้
คือ การค้นคว้าจากเอกสารที่น่าเชื่อถือทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งจะมีประโยชน์แก่ผู้ที่
สนใจวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูย

ความหลากหลายของชีวิต ความหลากหลายทางวัฒนธรรม. วีรยุทธ บุญมี (2546)
ชี้ให้เห็นอคติตะวันตกนิยมที่แทรกตัวอยู่ในองค์ความรู้ในสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ วิทยาศาสตร์
การแพทย์ หรือปรัชญา การครอบงำองค์ความรู้นี้ มีบทบาทเสริมความครอบงำของตะวันตก
เหนือประชาชาติต่าง ๆ ทั่วโลก ซึ่งนำไปสู่การได้เปรียบเชิง การเมือง เศรษฐกิจ สังคม
วัฒนธรรม ของตะวันตกเหนือผู้อื่นโดยปริยาย นับตั้งแต่ราวในปี ค.ศ. 1950 มีมติใหญ่เกิดขึ้น
คือ เกิดความเคารพ ยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมของมวลชน
หรือวัฒนธรรมคนกลุ่มน้อย ส่งผลให้เกิดประชาธิปไตยทางวัฒนธรรม (cultural democracy)
การตีคุณค่าศิลปวัฒนธรรมแบบใหม่ “การมองโลกไม่ลำเอียง” ผู้เขียนได้พยายามใช้แนวคิดที่
เรียกว่า “หลังตะวันตก” เพื่อปลดปล่อยแห่งเสรีภาพใหม่ควรจะเป็นอย่างไร การแสดงความกล้า
หาญยอมรับว่าปรัชญา ศิลปะของแอฟริกา ของจีน ของอินเดีย ของขอม ชาว ไทย พม่า ลาว
 ฯลฯ มีความลึกซึ้ง ความงดงามของตนเอง บ่งบอกได้ว่าอะไรคือเกณฑ์ที่จะใช้วัดความงามเหล่านี้
โดยไม่ต้องพึ่งพาคูเกณฑ์จากวงวิชาการตะวันตก และพัฒนาคูเกณฑ์ขึ้นไปเรื่อย ๆ จึงชี้ให้เห็น
ถึงการถอดรื้อปรัชญาและศิลปะแบบตะวันตกที่เป็นศูนย์กลาง

วิถีชุมชน. นพ. โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์และคณะ (2545) เป็นคู่มือการเรียนรู้ที่ทำให้
งานชุมชน ง่าย ได้ผล และสนุก เป็นการชี้แนวคิดในการวางรากฐานความเข้าใจชุมชนและ

เครื่องมือศึกษาชุมชน 7 คือ แผนที่เดินดิน, ผังเครือญาติ, โครงสร้างองค์กรชุมชน, ระบบสุขภาพของชุมชน, ปฏิทินชุมชน, ประวัติศาสตร์ชุมชน, และประวัติชีวิตชุมชน เครื่องมือดังกล่าวมีจุดเด่นที่น่าสนใจคือ ทำให้การลงศึกษามีวิธีการที่ชัดเจน, สร้างความเข้าใจในวิถีของชุมชนได้รวดเร็ว, ประยุกต์ใช้ความรู้กับงานบริการสุขภาพให้ดี, ทำให้งานบริการสุขภาพสอดคล้องกับวิถีชีวิตและเชื่อมโยงกับชุมชน, สร้างทัศนคติเชิงบวกต่อการทำงานกับชุมชนได้อย่างมีความสุข

ฉาบปูนเจ็ก - เจ็กปูนฉาบ. ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ (2530) รั้ให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ตั้งถิ่นฐานริมฝั่งแม่น้ำโขง มีความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มมาโดยตลอด โดยสร้างภูมิปัญญาสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน แต่มีกลุ่มที่สามารถสร้างอำนาจได้เข้มแข็งพยายามที่จะเหยียดหยามกลุ่มที่ด้อยกว่า ทั้งที่ความหมายของชื่อกลุ่มเผ่าพันธุ์ต่างๆ ในพื้นที่ต่างก็มีความหมายว่า “คน”

Resettlement & Social Characteristics of New Villages. (1996) เป็นเอกสารการสำรวจ เก็บข้อมูล เพื่อทำการศึกษาการตั้งถิ่นฐานใหม่ของชนเผ่าต่าง ๆ ที่มีอยู่ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยการสนับสนุนจากองค์การ UNESCO อยู่ภายใต้การสำรวจ ORSTOM ในพื้นที่ 6 จังหวัด ได้แก่ หลวงน้ำทา, อุดมไชย, เวียงขวาง, อัดปือ, สาลาวันและเซกอง แต่ละจังหวัดได้ใช้หมู่บ้าน 7 หมู่บ้าน ทำการศึกษา เพื่อเป็นตัวค้นแบบของการวางแผนนโยบายในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และวัฒนธรรม

Siam Mapped. Thongchai Winichakul (1998) เป็นประวัติศาสตร์การสร้างตัวตน เกี่ยวกับชายแดนของประเทศก่อนเป็นรัฐชาตินั้นเป็นอย่างไร เป็นเส้นเขตแดนที่ชัดเจนของแต่ละรัฐได้ไหม ชายแดนนั้นถือว่าเป็นสัญลักษณ์เพื่อทำความเข้าใจกันในการกำหนดความหมาย สัญลักษณ์เป็นการบอกความหมายของพื้นที่เพื่อให้รู้ว่าพื้นที่นั้นคืออะไร จะใช้ทำอะไร จะปฏิบัติต่อมันอย่างไร และเรายังกำหนดว่าภูมิศาสตร์คือเรื่องราวของพื้นที่ อวกาศ ผิวโลก รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพื้นที่ในแบบต่างๆ ผู้วิจัยได้กล่าวว่า “ภูมิศาสตร์เหมือนคำว่าประวัติศาสตร์หลายอย่าง” การกำหนดเรื่องเขตแดนในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้นต้องมีการพิจารณาถึงความสำคัญของการมีรัฐชาติที่เข้ม อันเนื่องมาจาก อำนาจของประเทศตะวันตกกำลังไล่ล่าอาณานิคมอยู่รอบด้าน ดังนั้นการสร้างประวัติศาสตร์สร้างตัวตนนั้นจึงมีความสำคัญต่อความมั่นคงของประเทศชาติอีกด้วย

Social and Cultural History of Northeastern Thailand from 1868 – 1910 : A Case Study of the Huamuang Khamen Padong (Surin, Sangkha, and Khukhan). Paitoon Mikusol (1984) เป็นงานวิจัยที่ใช้วิธีวิทยาทางมานุษยวิทยาและกับวิชาประวัติศาสตร์ ที่กล่าวถึงวัฒนธรรมสังคมบริเวณอีสานตอนใต้ ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ขุขุมลาว การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่เมื่อรัฐเข้าไปจัดรูปแบบการปกครองใหม่ในช่วงสมัย

รัชกาลที่ 5 และ รัชกาลที่ 6 การปรับเปลี่ยนวิธีการจัดเก็บภาษีแบบใหม่เมื่อมีรูปแบบการปกครองมณฑลเทศาภิบาลเพื่อความมั่นคงของรัฐไทย ในท่ามกลางจักรวรรดินิยมกำลังล่าเมืองขึ้น แต่ลักษณะกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่อีสานตอนใต้ก็ยังมีลักษณะเฉพาะตัวของชาวกูย ชาวมอ และชาวลาวซึ่งเป็นการดำรงชาติพันธุ์(ethnicity)ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ไว้สืบมาจนถึงปัจจุบัน

Siamese Domination of the Lao – Cambodian Frontier Region. Martin Rathie (2001) เป็นบทความการประชุม Australian National Thai Studies Conference. RMIT. Melbourne. 12th – 13th July. 2001. เสนอโดย Martin Rathie กล่าวถึงเมืองชุมชนชายขอบรอยตะเข็บชายแดนลาว และกัมพูชาที่เป็นหัวเมืองประเทศราชของไทยตอนเหนือและตอนล่างของเทือกเขาพนมดงรักมีเมือง Veun Sai and Attapeu ในขณะนั้นมี Campasak เป็นศูนย์กลางทางการค้า และมีการจัดเก็บภาษีกับ บ้านและเมือง โดยเฉพาะการกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูย(Kuy)ที่มีบทบาทหน้าที่ต่อเมืองขึ้นในพื้นที่ดังกล่าวส่งไปยังประเทศสยาม ก่อนที่จักรวรรดินิยมฝรั่งเศสเข้าไปมีอำนาจทางการเมืองการปกครองต่อจากประเทศสยาม

Minority Groups in Thailand Ethnographic Study Series (Completed June 1968) Dept. of the Army, Washington D.C. เป็นเอกสารของกระทรวงกลาโหมสหรัฐอเมริกาทำการสำรวจ ถึงการตั้งถิ่นฐานของชนเผ่ากูยตามชายแดนไทย และกัมพูชา กล่าวว่า เป็นชนเผ่าพูดภาษากูยและชนเผ่ากูยกลุ่มนี้ยังพูดภาษากูยในบริเวณชายแดนเชื่อมโยงต่อกันของไทย ลาว เขมรมีมากกว่า 140,000 คน และอยู่ปะปนกับกลุ่มที่พูดภาษา ลาว และเขมร ชนเผ่ากูยยังถูกเรียกว่า “ส่วย” มีการผสมผสานกับลาวและเขมร เรียกว่า “Lao-Sui” และ “Khmer Sui” ชนเผ่ากูยนี้อาศัยอยู่เป็นกลุ่ม ๆ แต่ละกลุ่มมีสำเนียงการพูดแตกต่างกัน แต่ก็ยังสามารถสื่อความหมายเข้าใจกันได้ ได้แก่กูย Mahai, Kouys Mnoh, Kouys ntoh, Kouys Porh, Kouys-Hah นอกจากนี้ผู้สำรวจยังได้กล่าวถึงวิถีชีวิต การเกิด แก่ เจ็บ ตาย ระบบครอบครัว ขนบธรรมเนียม ประเพณี สุขภาพ และลักษณะนิสัย เป็นต้น

The Changing Systems of Belief of the Elephant Hunters of Surin, Thailand. Rote Sodesiri (1972) เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวกับระบบการเปลี่ยน ความเชื่อ ของชาวกูยที่เลี้ยงช้างที่บ้านกระโพ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดสุรินทร์ กล่าวถึงประวัติศาสตร์ชาวกูยในสมัยที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตอนใต้ของประเทศลาว และในประเทศกัมพูชา ระบบความเชื่อในศาสนาฮินดู ศาสนาพุทธ และเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ กล่าวถึงการเคลื่อนย้ายถิ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดสุรินทร์ การโพนช้างป่าที่ประเทศกัมพูชา วิถีชีวิตความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่ความเชื่อในเรื่องพลังจิตวิญญาณนั้นยังเกาะ

เหนียวแน่นกับชาวญ้าง และทุกวันนี้ชาวญ้างได้ยุติการล่าช้างป่าเพราะไทยเกิดการขัดแย้งในเรื่องระบบการปกครอง ชาวญ้างจึงไม่สามารถลงไปจับช้างในกัมพูชา

Food and Population in a Northeast Thai village. Hayao Fukui (1993) ได้กล่าวถึง พื้นทางการเกษตรกับทรัพยากรธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากร ประวัติครัวเรือน ทรัพยากรธรรมชาติที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และนำมาปรุงแต่งใช้ประโยชน์ของชาวอีสาน ดังเช่น อาหารของคนอีสานมี Rice, Tomyam, Oom, Laap, Paat, Thot, Phing, Mok, Nung, Khua, Somtham, Mak, Nam- Phrik, Khanom ยังกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนประชากรกับการผลิตอาหาร และการซื้อขายสินค้าในตลาดของชาวอีสาน

Ethnic Minorities in Vietnam Dang Nghiem Van Chu Thai Son Luu Hung (1993) กล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศเวียดนาม มุ่งศึกษาภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น กลุ่มภาษาตระกูล Austro-Asian Language Family, Austronesian Language Family, Sino-Tibetan Language Family แต่กลุ่มชาติพันธุ์ได้บอกประเด็นหลักเกี่ยวกับชื่อชนเผ่า สาขาของเผ่าย่อยลงไปอีก บอกจำนวนเผ่า ชื่อภาษาที่ใช้พูด และกำหนดพื้นที่ที่อาศัย อธิบายเรื่องชีวิตประจำวัน สถาบันของครอบครัว ความเชื่อ เป็นต้น มีชนเผ่าที่น่าสนใจคือเผ่า Brau เพราะมีตระกูลภาษาอยู่ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีคือชาวบรูที่บ้าน เวินบิก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เป็นกลุ่มภาษา The Mon-Khmer Group ในตระกูล Austronesian Language Family เป็นต้น

สรุปได้ว่า การศึกษาเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับมานุษยวิทยาชาวญ้าง นับว่ามีคุณค่าต่อสังคมไทยนี้มาก เพราะสังคมมนุษย์ที่มีการพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้มนุษย์กลุ่มหนึ่งมีการพัฒนาที่รวดเร็วกว่ากลุ่มหนึ่งและถือโอกาสการเอารัดเอาเปรียบกับมนุษย์อีกกลุ่มหนึ่ง ทำให้นักมานุษยวิทยามีความรู้สึกว่าเรามีโอกาสช่วยเหลือเขาอย่างไรบ้าง หรือ ทำอย่างไรกลุ่มมนุษย์ที่เข้มแข็งจะมีจิตใจและความสำนึกอยากจะช่วยเหลือผู้อื่น มานุษยวิทยาวัฒนธรรมเป็นการศึกษาวัฒนธรรมของมนุษย์ตามทัศนะของมานุษยวิทยา มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาชั่วอายุคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง เช่น มานุษยวิทยาสาขาโบราณคดีทำให้เราได้ทราบถึงวัฒนธรรมเครื่องมือ เครื่องใช้ ประเภทขวานสัมฤทธิ์ กำไลข้อมือสัมฤทธิ์ซึ่งเชื่อว่าเป็นโบราณวัตถุของชาวญ้างในอดีตซึ่งเป็นผลจากศึกษาของ Paul Levy ในเรื่อง Reserches prehistoriques dans la Region de MluPrei หรือการศึกษาสาขาชาติพันธุ์วิทยาทำให้ทราบถึงเบื้องหลังชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์โดยศึกษาผ่าน ตำนาน นิทานพื้นบ้าน เพลง การรำขำฟ้อนรำ ศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรมหรือมานุษยวิทยา

สาขาสังคม ทำให้ทราบ ระบบครอบครัว ระบบเครือญาติ ความสัมพันธ์สมาชิกในครอบครัว เป็นต้น

แนวทางและทฤษฎีทางการศึกษามุ่งที่จะให้ความหมายและความสำคัญกับแนวคิดของชาวบ้านที่สอดคล้องความเป็นจริงของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ มองถึงความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนของพลังวัฒนธรรมที่มีการประดิษฐ์ขึ้นมาจากคนในพื้นที่ การขยายและการเข้ามาของกระแสโลกาภิวัตน์ อำนาจรัฐ และทุนนิยม ชาวบ้านต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่แน่นอน เพราะการเข้ามาของกระแสโลกาภิวัตน์ในชุมชนได้หยิบบั่นทรัพยากรออกไป การซื้อถูกขายแพง การเข้ามาในชุมชนยังปล่อยเงินกู้ให้กับชาวบ้านในลักษณะหยิบเอาผลิตและคิดค่าดอกเบี้ยแพง พร้อมกับนายทุนสร้างความสัมพันธ์กับข้าราชการเป็นการบีบให้ชาวบ้านเกิดความกลัว มีความทุกข์ ทรมานอย่างต่อเนื่อง การพึ่งตัวแทนทางการเมืองกลับต้องสร้างปัญหากดดันมากยิ่งขึ้น ชาวบ้านต้องมองทางเลือกด้วยวิธีการขายแรงงานนอกชุมชน แรงงานชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นแรงงานหนุ่มสาวตรงกันข้ามแรงงานของคนหนุ่มสาวได้ประสบการณ์เรียนรู้แล้วกลับมาสร้างชุมชนรูปแบบใหม่ที่ไม่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ส่งผลให้ชุมชนชาวภู่อ่อนแอ แต่ลักษณะทางด้าน จารีต ประเพณี ชาวบ้านมีความพอใจ วัฒนธรรมชาวบ้านจึงปรากฏรูปแบบท้องถิ่นที่ขนานไปกับทุนนิยม เพราะวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมผสมผสานกับความเชื่อมีรูปธรรมทางด้านพิธีกรรมของกลุ่มทุกชาติพันธุ์เดิม (กูย, เขมร, ไทยโคราช และลาว) กล่าวคือสามารถปกป้องคุ้มครองไว้ได้ดีท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่ถาโถมความรุนแรงทางด้านสื่อมวลชนที่ชาวบ้านดูว่าเป็นของแปลกประหลาด ดังนั้นทางเลือกของชาวบ้านยังรักษาลักษณะระบบคิดที่เกี่ยวกับความเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง ผูกมัดความสัจจะกับผู้นำชุมชนแบบธรรมชาติ การอดทนอดกลั้น รู้จักข่มใจตนเอง เพื่อเก็บผลประโยชน์ที่เหมาะสม นอกจากนี้ชาวภูยยังสามารถยังเลือกสรรค์วัฒนธรรมจากกลุ่มชาติพันธุ์ข้างเคียงหรือชาติพันธุ์เดิมทางด้านความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ประยุกต์ฝีมือให้เป็นบริบทด้านพิธีกรรมมีอัตลักษณ์เด่น ขอมรับประเพณีบุญบั้งไฟ พิธีบายศรีสู่ขวัญ อย่างแนบแน่นซึ่งเป็นแนวทางที่ชาวภูยต้องการเลือกใช้ในกิจกรรมประจำวันในรอบปีอย่างต่อเนื่อง และเป็นข้อคิดที่ดีของชุมชนที่สามารถอยู่ในกรอบกฎหมายหรือระเบียบของรัฐไทยและเป็นฐานเสริมที่มั่นคงของชาติได้คืออีกทางหนึ่งเพราะเป็นทิศทางเส้นสร้างศักยภาพที่ยั่งยืนของชุมชนชาวภูยในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ต่อไป

บทที่ 2

นิเวศวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตอีสานใต้

อีสานใต้ในอดีตมีความหลากหลายทางระบบนิเวศวิทยา มีความสมบูรณ์ของสิ่งมีชีวิต และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งที่ไม่มีชีวิต มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศพยายามสร้างวัฒนธรรมจาก ดิน น้ำ ป่า สัตว์ป่า หรือสิ่งต่างๆที่อยู่รอบด้านของสังคมตัวเองตามลักษณะความสามารถของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แตกต่างกัน พอวัง ดัชฎยาวัตร เล่าว่า “ มีผู้เฒ่าผู้แก่พูดต่อๆมาว่า มีเขตป่ากว้างใหญ่ จากป่าจารพัดทางทิศใต้ของอำเภอศีขรภูมิถึงอำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ และแผ่กว้างออกไปจนถึงเขตที่อกเขาแดงรัก เป็นป่ามีความหลากหลายของชนิดพืชและสัตว์ต่างๆที่สลับซับซ้อนมาก เป็นป่าไม้เต็งรัง ประดู่ พะยุง กล้วยาตามากมาย ช้าง เสือ กวาง เก้ง หมูป่าและนกหลายอย่าง ส่วนเขตบ้านตรึมในอดีตก่อนที่ผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่เนินโคกตรึม มีป่าดงที่บดคดกว้างใหญ่ เฉพาะบริเวณบ้านตรึมมีฝูงนกป่า สัตว์ป่า บรรดาสัตว์ เช่น เก้ง กวาง หมูป่า สุนัขจิ้งจอก นกนานาชนิดมี นกกระสา นกกระยาง นกเป็ดน้ำ เต่า ตะกวด เมื่อผู้คนเพิ่มขึ้นจึงถูกไล่ล่า อพยพหนีไปอยู่ที่อื่น จึงค่อยๆหมดไป ส่วนฝูงนก กา นกกระสา นกกระยาง เพิ่งจะหายหมดไปราวสิบปีมานี้เอง” (วัง ดัชฎยาวัตร. สัมภาษณ์ : 2547) ซึ่งเห็นว่าบริเวณต่อแดนบริเวณเขตอีสานใต้ของไทยกับประเทศราชอาณาจักรกัมพูชาที่มีพื้นที่สูงเป็นเชิงเขาพนมดงรักแล้วค่อยๆเทลาดลงสู่ลุ่มน้ำมูลตอนล่างเป็นบริเวณที่มีความหลากหลายของชนิดพืชและสัตว์และมีความซับซ้อนที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติ แห่งหนึ่งของประเทศไทย แต่ปัจจุบันนี้สภาพระบบนิเวศเขตอีสานใต้ได้ลดความสำคัญลงตามยุคตามสมัย ลักษณะจะเป็นอย่างไรจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ

นิเวศวิทยาวัฒนธรรมเป็นการศึกษาสภาพแวดล้อมที่ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ซึ่งสัมพันธ์แบบเกื้อกูลกันและพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อให้มีชีวิตดำรงอยู่ได้ มีประโยชน์ต่อมนุษย์ทุกด้าน เป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจ เป็นคุณค่าทางวัฒนธรรมและสังคม การศึกษาในแนวนิเวศวัฒนธรรมเป็นการศึกษาระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในฐานะที่มนุษย์เป็นเจ้าของวัฒนธรรม สนใจวัฒนธรรมเพื่อการปรับตัวให้สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์และทรัพยากร

วัฒนธรรมชุมชนไม่ได้มุ่งเน้น “ความรู้นิเวศน์” โดยตรงหากแต่ศึกษาความรู้ท้องถิ่นในฐานะที่เป็นมรดกของท้องถิ่น โดยใช้แนวการวิเคราะห์โลกทัศน์ การนิยามความหมาย สิ่งที่อยู่จากเจ้าของความรู้เอง สนใจประเด็นความเชื่อ เข้าใจชุมชนเอง ทำให้สามารถเข้าใจ “ความรู้ท้องถิ่น” มองเห็นความรู้ที่เป็นพลวัตมากขึ้นมีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงในเงื่อนไขต่างๆมีความสัมพันธ์กับการจัดระเบียบทางสังคมและแบบแผนการดำเนินชีวิตเกี่ยวกับนิเวศวิทยาที่น่าสนใจ 2 ประการ

ประการแรก บริบทการศึกษาเรื่อง “วัฒนธรรม” พบว่าโลกทัศน์เกี่ยวกับนิเวศวิทยา กลับเป็นโลกทัศน์ที่มีความสำคัญในวิถีชีวิตของคนในชุมชนเกษตรกรรม ดังจะเห็นได้จากคติความเชื่อ

ในสังคมไทยชนบท หรือกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เป็นคติความเชื่อที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ซึ่งให้เห็นความสัมพันธ์กับธรรมชาติในแวดล้อมอย่างลึกซึ้ง โลกทัศน์ทางนิเวศน์จึงเป็นรากฐานภายในวิถีชีวิตของชุมชนที่ทำการเกษตร เพื่อการยังชีพมาเป็นเวลาหลายปี

ประการที่สอง วิถีคิดของชุมชนมิได้แยกเอาวิถีคิดด้าน “ภูมิปัญญา” ออกจาก “คุณธรรม” โดยเฉพาะในการอธิบายความรู้ทางธรรมชาติ “คุณธรรม” มีความหมายถึง ความเคารพ การไม่เบียดเบียน การไม่ทำร้าย การอยู่ร่วมกับธรรมชาติแวดล้อมอย่างประสานกลมกลืนอันเป็นส่วนประกอบสำคัญภายในความรู้ทางนิเวศวิทยาของคนในสังคมเกษตรกรรม ที่พึ่งพาธรรมชาติในการเลี้ยงชีพ ปรารถนาในเองความสมดุล การประสานกลมกลืน และความเคารพที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ เป็นวิถีคิดที่มีลักษณะเฉพาะที่ไม่พบในความรู้ในเวศวิทยาสมัยใหม่ (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2539 : 33)

2.1 ความหลากหลายของระบบนิเวศน์ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำมูล

ภาคอีสานมีลักษณะความหลากหลายทางพื้นที่ พื้นที่ราบลุ่มแบ่งออกได้ 2 แอ่ง คือ ที่ราบลุ่มน้ำแอ่งโคราชและที่ราบลุ่มน้ำแอ่งสกลนคร โดยมีเทือกเขาภูพานกั้นทั้ง 2 แอ่ง (ศรีศักร วัลลิโภดม. 2546 : 59)

ในแอ่งโคราช มีที่ราบลุ่มแม่น้ำชี ในเขตจังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด และที่ราบลุ่มแม่น้ำมูล ในเขตจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี ที่ราบลุ่มดังกล่าวประกอบด้วย ที่ราบน้ำท่วมถึง และลานตะพักลำน้ำ ข้อสังเกตคือ บริเวณที่ราบลุ่มน้ำในแอ่งโคราชนี้ ครอบคลุมเนื้อที่ค่อนข้างกว้างขวาง เนื่องจากพื้นที่มีลักษณะเป็นแอ่งกระทะ บริเวณตอนกลางของแอ่งเป็นที่ลุ่ม และราบเรียบ แม่น้ำไหลโค้งคดเวดไปมา ทำให้เกิดลักษณะภูมิประเทศสำคัญ 2 ประการคือ

ประการแรก เกิดมีหนอง บึง ขนาดเล็ก ที่เรียกว่า กุด หรือบึงโค้งเกิดจากแม่น้ำลัดทางเดิน ดัดส่วนของลำน้ำที่โค้งมากนั้นออกไป กุด หรือ บึงโค้ง มีปรากฏเป็นจำนวนมากตามลำน้ำชี และลำน้ำมูลในเขตจังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด และอุบลราชธานี

ประการที่สอง บริเวณที่ราบน้ำท่วมถึงมีอยู่เป็นบริเวณกว้างขวางมาก ไม่เฉพาะแต่ที่ราบริมสองฝั่งลำน้ำเท่านั้น แต่ยังแผ่ขยายจากริมฝั่งสองฝั่งน้ำออกไปเป็นระยะทางไกลๆด้วย ตัวอย่างเช่น บริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ซึ่งเป็นที่ราบลุ่มน้ำดอนที่แม่น้ำชีและแม่น้ำมูลไหลจะบรรจบกัน ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 2.1 ล้านไร่ หรือ 3,372 ตารางกิโลเมตร ในเขตคาบเกี่ยว 5 จังหวัด คือ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ยโสธร และศรีสะเกษ บริเวณนี้ปรากฏว่าน้ำไหลเอ่อท่วมเป็นประจำในฤดูฝน เมื่อน้ำในแม่น้ำชีและแม่น้ำมูลมีระดับสูงขึ้น ส่วนในฤดูแล้งมักแห้งแล้งกันดารน้ำ

นิเวศน์แม่นำมูลในช่วงฤดูแล้ง เขตช่วงอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ อำเภอราศีไศล ถึงเขตอำเภอเมืองอุบลราชธานี พื้นที่ท้องนาในแม่นำมูลเป็นดินทรายและดินดานเป็นตอนๆ บางตอนยาวมาก และมีพืดหิน หินก้อนอยู่ริมตลิ่งบ้าง ตามลำน้ำบ้างเป็นแห่งๆ สองฟากฝั่งมีหาดทรายเป็นระยะๆ ไปสองข้างตลิ่งสูงเป็นป่าโปร่งบ้าง ป่ายางบ้าง และเป็นน้ำท่วมเสียส่วนมาก ฤดูแล้งน้ำไหลเห็นทรายและพืดหินในท้องน้ำบางตอนลึกเพียงศอกเพียงคืบ (พระยาสุนทรพิพิธ (เชย สุนทรพิพิธ. 2516 : 99)

ตัวอย่าง นิเวศน์แม่นำมูลที่บ้านน้ำโจ๊ก ตำบลแก อำเภอรตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ สภาพพื้นที่ริมแม่นำมูลเป็นทรายที่สะอาดมีพื้นที่กว้าง มีป่าทามบางพื้นที่ใช้ทำนาในเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายนเก็บเกี่ยว มีพรรณพืชที่รักษาสภาพดินทรายไว้ได้ดีคือ “ต้นคูนวาว” ถึงฤดูน้ำท่วมก็ไม่ตายถ้าต้นกิ่ง ก้าน สามารถงอกโผล่ขึ้นเหนือน้ำได้ วัว - ควายไม่กินมีรสชาติฝาดขม ถ้าต้นใช้ทำฟืนเผ่าถ่านได้ เป็นพืชไม้พุ่มมีหนาม มีดอกกลิ่นหอม เป็นที่อาศัยของมดแดง กิ้งก่า หนู งู นก ถึงฤดูน้ำหลากปลาเข้าไปวางไข่ในพุ่มไม้ (สิงห์ทอง เพิ่มทอง. 2543 : สัมภาษณ์)

ส่วนเขตริมแม่นำมูลเขตอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดสุรินทร์ เป็นทามริมแม่นำมูลมีกอไผ่ตามเนินดินสูงและมีแอ่งน้ำอยู่ใกล้ๆ ในฤดูร้อนเป็นที่หลบความร้อนของปลา ชาวบ้านกล่าวว่าที่เนินยังมีมันป่าขึ้นและพากันขุดนำมาต้มเป็นอาหาร (ถนอม บุญแต่ง. 2546 : สัมภาษณ์)

ในเขตพื้นที่แก่งตะนะ บริเวณแม่นำมูลตกลงสู่แม่น้ำโขง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี พื้นที่แก่งตะนะเป็นประจุกภูเขาทอดขวางหรือคล้ายประตูใหญ่ เป็นเครื่องป้องกันมิให้น้ำในลำนำมูลไหลออกไปหมดจนแห้ง ถ้าไม่มีแก่งนี้ลำนำมูลก็จะแห้งตลอดไม่มีน้ำเหลือเลย แต่ตอนกลางแก่งมีช่องโหว่ใหญ่ พอเป็นทางระบายน้ำให้ไหลออกได้ และไปตกอีกฟากหนึ่งเสมือนน้ำตกจากภูเขาสูงสู่แม่น้ำ ช่องนี้จึงเป็นทางพอให้เรือพายออกไปได้ แต่ก็มีอันตรายไม่น้อยเพราะช่องนั้นแคบไปมา และน้ำก็ไหลแรง ที่ปากแม่นำมูลฝั่งขวามือหรือฝั่งใต้เป็นเขตเมืองนครจำปาศักดิ์ประเทศลาว ฝั่งซ้ายมือหรือฝั่งเหนือเป็นเขตประเทศไทย มีบ้านราษฎรอาศัยอยู่เรียกว่าบ้านด่าน จุดตรงที่นำมูลไหลไหลลงสู่แม่น้ำโขงนี้มีนิเวศน์ที่เกี่ยวข้องกับปลาอยู่มาก (สะอาด วันดี. 2548 : สัมภาษณ์) จากงานวิจัยไทบ้าน โดยคณะวิจัยไทบ้านสมัชชาคนจนกรณีปากมูน เสนอว่าพบวังปลาเป็นที่อาศัยอยู่ของปลาที่มีความหลากหลายชนิดของปลา เช่น กลุ่มน้ำมูน (แม่นำมูล-ผู้วิจัย) ก่อนการสร้างเขื่อน (สร้างเสร็จ 2537 โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ภายใต้การสนับสนุนเงินทุนจากธนาคารโลก) มีปลาถึง 265 ชนิด หลังปิดเขื่อนมีปลาบริเวณปากมูนเพียง 43 ชนิด ปลาที่พบมากที่สุดคือ ปลาเงิ้ง ปลาแมว ปลาชะโด และปลากระเค็ด เพราะเป็นปลาที่อาศัยอยู่ในน้ำนิ่งได้ดี (คณะนักวิจัยไทบ้านสมัชชาคนจนกรณีปากมูน. 2545 : 67)

แสดงให้เห็นว่าระบบนิเวศน์แม่นำมูลประกอบดินแร่ธาตุ น้ำ ป่า ปลา และพรรณสัตว์น้ำ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ ที่อยู่ภายใต้ระบบธรรมชาติ ได้แก่ สภาพทางภูมิศาสตร์ที่มีลมฟ้า อากาศ ฝน

ในฤดูกาลต่างๆ ได้สัมพันธ์เกี่ยวข้องกันให้เป็นชีวิตและสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวพันกัน แม่น้ำมูลได้มีความสัมพันธ์กับพื้นที่อื่นๆ โดยเฉพาะเป็นพื้นที่รองรับน้ำจากแม่น้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง อีกมาก เช่น สายน้ำหรือร่องน้ำที่เป็นดินน้ำที่เกิดจากเทือกเขาตะนาวศรีที่ตั้งอยู่ทางใต้ของแม่น้ำมูล สายน้ำเหล่านี้ได้เชื่อมโยงเขตอีสานใต้ ให้มีระบบนิเวศที่มีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติก่อให้เกิดแหล่งอารยธรรมในอดีตแล้วพัฒนารูปแบบให้กับสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมปัจจุบัน

อาจกล่าวได้ว่าแม่น้ำมูลแม่น้ำมูลเป็นแม่น้ำที่สำคัญที่สุดใจเขตอีสานใต้ มีต้นกำเนิดจากเขาวง เขาละมั่ง ภูสามง่าม ในทิวเขาต้นกำแพง ไหลจากใต้ขึ้นเหนือ ผ่าน อ.ครบุรี อ.โชคชัย อ.เมืองนครราชสีมา แล้วหักไปทางตะวันออกเฉียงเหนือ อ.จักราช อ.พิมาย อ.ชุมพวง จ.นครราชสีมา เข้าเขตบุรีรัมย์ผ่าน อ.พุทไธสง อ.คูเมือง อ.สตึก แล้วเข้าเขต จ.สุรินทร์ ผ่าน อ.ชุมพลบุรี อ.ท่าตูม อ.รัตนบุรี เข้าเขต อ.ศรีสะเกษ ผ่าน อ.ราษีไศล อ.เมือง อ.ยางชุมน้อย อ.กันทรารมย์ เข้าเขต จ.อุบลราชธานี ผ่าน อ.วารินชำราบ อ.เมือง อ.ตาลชุม อ.พิบูลมังสาหาร และไปลงแม่น้ำโขงที่ อ.โขงเจียม สาขาสำคัญของแม่น้ำมูลฝั่งซ้ายมีลำพระเพลิง ลำตะคอง ลำเชียงไกร ลำสะเท่น ลำพอง ลำปาว ลำเสียวใหญ่ ลำเซบาย ลำเซบก สาขาสำคัญทางฝั่งขวามี ลำแะ ลำจักราช ลำปลายมาศ ลำชี้อย ลำโคมใหญ่ ลำโคมน้อย รวมพื้นที่ลุ่มแม่น้ำมูล 70,100 ตารางกิโลเมตร แม่น้ำยาว 641 กิโลเมตร (สุวิทย์ ชีรสอวต. 2532 : 177)

สาขาของลำห้วยดังกล่าวมีความสำคัญ เพราะได้เชื่อมโยงระบบนิเวศน์จากพื้นที่เทือกเขาพนมดงรักลงสู่พื้นที่ภายในเขตอีสานใต้จนถึงที่ราบลุ่มแม่น้ำมูล พืชพรรณธรรมชาติ และพันธุ์สัตว์ป่า สัตว์น้ำ พื้พลาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติต่อกัน เช่น ลำห้วยที่มีน้ำไหลจากที่สูงตามเทือกเขาตะนาวศรี เมื่อถึงฤดูหน้าฝนน้ำจะถูกชะล้างไหลบ่าเข้าสู่ลำห้วยต่างๆ ดังกล่าวแล้วพัดพาตะกอนแร่ธาตุที่เป็นอาหารบำรุงดินข้าวตามทุ่งนา ประกอบกับมีลมฟ้าอากาศ มีแสงแดดตามฤดูกาลเฉพาะพื้นที่ของภูมิภาค ได้ส่งผลต่อพืชพรรณธรรมชาติเจริญเติบโตดี เช่น ต้นข้าวที่ให้ผลผลิตที่ผู้คนปลูกจะมีรสชาติหอมดี มีคุณสมบัติเฉพาะท้องถิ่นของภูมิภาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (อนุวัติ เตือนประโคน. 2548 : สัมภาษณ์)

เทือกเขาพนมดงรัก เทือกเขานี้เริ่มจากช่องตะโก ที่อำเภอโนนดินแดงทอดตัวยาวไปทางตะวันออก เป็นเส้นกั้นพรมแดนไทย - กัมพูชา ทางตอนใต้จังหวัดสุรินทร์ และศรีสะเกษ สิ้นสุดที่อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานีมีความยาวประมาณ 335 กิโลเมตร ส่วนเทือกเขาต้นกำแพงเป็นเทือกเขาที่ต่อเนื่องจากเทือกเขาตะนาวศรีขึ้นนับตั้งแต่เขาเขียวในเขตอำเภอเมืองนครราชสีมาสิ้นสุดที่ช่องตะโก อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์ซึ่งมีความยาวประมาณ 137 กิโลเมตร และตามทิวเขาพนมดงรักมีช่องเขาอีกมาก ที่สำคัญได้แก่ช่องชะง่า เขตจังหวัดศรีสะเกษ ช่องจอมเขตจังหวัดสุรินทร์ กรณีเขตแดนของจังหวัดอุบลราชธานีที่ติดกับประเทศลาวด้านตะวันออก มีเทือกเขา

บรรทัดแล้วไปเชื่อมต่อกับเทือกเขาพนมดงรัก มีการติดต่อระหว่างประเทศได้คือ ขงเม็กซึ่งเป็น
ด่านสากลที่อำเภอสิรินธร ขงบก และขงอานม้าเป็นด่านชั่วคราวที่อำเภอโนนชัย

ตามแนวเขาระหว่างเทือกเขาดงเร็กลงไปสู่พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำมูลดังกล่าวข้างต้น มีระบบ
นิเวศน์ที่เป็นพรรณพืช พันธุ์สัตว์ป่าอีกมากมาย ตามที่คณะกรรมการจัดทำหนังสือ “วัฒนธรรม
พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ฯ จังหวัดศรีสะเกษ” (คณะกรรมการจัดทำหนังสือวัฒนธรรม
พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ. 2544 : 8 - 9) เสนอว่า เขตพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษเขตป่าไม้ 3
ประเภท ได้แก่ ประเภทแรก ป่าเต็งรัง มีลักษณะโปร่ง ค่อนข้างเป็นทุ่งหญ้า มีต้นไม้ขึ้นห่าง ๆ
กัน พืชธรรมชาติได้แก่ หญ้าคา ไม้ไผ่ หญ้าเพ็ก ไม้สกุลยาง ไม้พลวง ไม้เหียง ไม้สะแบง ไม้
เต็ง ไม้รัง ไม้มะค่า ไม้เต้ ต้นน้ำเกลี้ยง ไม้จะบก ไม้ตะเคียน ประเภทที่สอง ไม้เบญจพรรณ
ได้แก่ ไม้ป่า ไม้รวก สีเสียด ตะเคียนหนู ราชพฤกษ์ รกฟ้า เสลา ประดู่ ชิงชัน มะค่าโมง พญา
กลด มะเกลือ ก้านเหลือง ยางเสี้ยน ตะแบกใหญ่ ประเภทสาม ป่าทาม เป็นป่าในที่ลุ่มฝั่งน้ำ มี
น้ำท่วมขังในฤดูฝน ได้แก่ ป่าบุง ป่าทาม ซึ่งเป็นระบบนิเวศน์ที่ซับซ้อน มีความหลากหลาย
ทางด้านชีวภาพสูง มีประโยชน์ต่อการรักษาคุณภาพของระบบนิเวศลำน้ำ และเป็นแหล่งที่เอื้อ
ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของชุมชน ต้นไม้ที่เกิดในป่าบุงป่าทามเป็นต้นไม้ที่ทนทานต่อการถูกน้ำ
ท่วม เช่น ต้นหว้าถึง ต้นกล้วยน้อย ต้นเคียวไก่ ต้นโคยถึง ต้นเสี้ยว ต้นนมวัว ต้นผักแสง ต้น
ตะเคียน ต้นกระเบา ต้นหว้า ผักกระโดนน้ำ ผักกระโดนทุ่งหรือกระโดนเตี้ย หญ้าแฝก

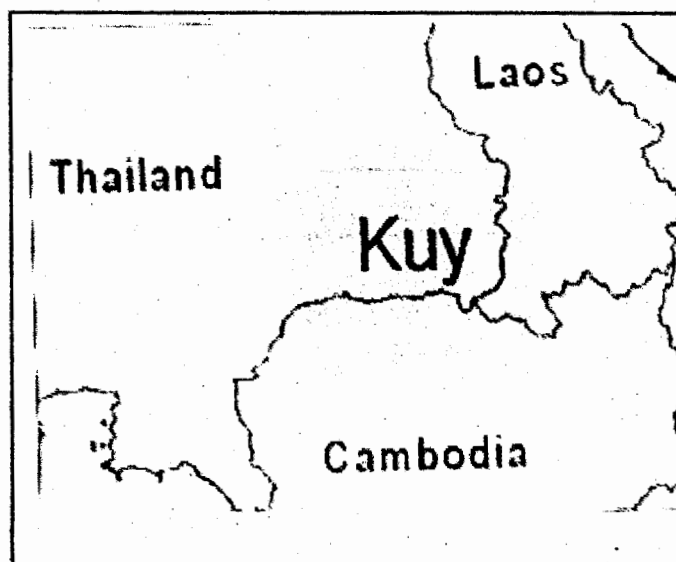
ป่าทามในอดีต จะมีปลักควาย หนองน้ำ บึง และกุด(เส้นทางเดินของน้ำที่เปลี่ยนทางแล้ว
กลายเป็นหนองน้ำขนาดเล็ก) กระจายอยู่ทั่วไปในลุ่มน้ำริมฝั่งแม่น้ำ เป็นแหล่งกำเนิดสัตว์
น้ำ และพืชพรรณที่เป็นอาหารของพืชและสัตว์ ป่าทามใช้เป็นทุ่งทำเลเลี้ยงสัตว์ ไม่ได้เข้าเป็นป่า
สงวน แต่จัดให้เป็นที่สาธารณประโยชน์ พบทั่วไปตามสองฝั่งแม่น้ำมูล แม่น้ำชี ห้วยสำราญ
ห้วยชะยุ้ง ห้วยทับทัน

ป่าบุง จะอยู่ริมฝั่งน้ำ ข้างล่างจะเป็นแอ่งน้ำหรือที่ลุ่ม ข้างบนจะปกคลุมด้วยต้นไม้จนรก
ทึบ สำหรับป่าริมฝั่งน้ำซึ่งมีลักษณะป่าทึบและป่าบุง เป็นแหล่งที่จับน้ำบริสุทธิ์ เรียงรายไปตลอด
ลำน้ำ ปัจจุบันป่าดังกล่าวถูกตัดทำลายจนกระทั่งจดลำน้ำทำให้ขาดแหล่งน้ำซับต่างๆ ไปหล่อเลี้ยง
ลำน้ำจึงขาดน้ำในฤดูแล้ง

นิเวศพันธุ์สัตว์ป่าในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ศรีสะเกษได้ชื่อว่าเป็นดินแดนที่เป็นป่า เสือ
คงช้าง มาก่อน ชาวศรีสะเกษจำนวนมากเคยประกอบอาชีพในการจับช้างส่งไปจำหน่าย เพื่อชัก
ลากไม้สักในภาคเหนือ ในราว พ.ศ. 2500 ยังพบสัตว์ป่าขนาดเล็ก เช่น เม่น หมูป่า นกเค้าแมว
นกไทรคก นกแซงแซวหางบ่วง กระต่าย อีเห็น สุนัขจิ้งจอก เสือ งูเห่ งูสิง นกชนิดต่างๆ
กระรอก กระแต แตน(ตะกวด) กะท่าง (คล้ายกิ้งก่า ตัวสีเขียวปนน้ำเงิน ขนาดใหญ่กว่ากิ้งก่า แต่
เล็กกว่าแตน) กิ้งก่า พังพอน หนู แย้ โดยเฉพาะริมลำห้วยทุกสายซึ่งมีลักษณะเป็นป่าทึบสลับ กับ

ป่าโปร่ง แต่ปัจจุบันสัตว์ป่า ดังกล่าวได้หมดสิ้นไปแล้ว ในเขตป่าเขาพนมดงรักในพื้นที่จังหวัด ศรีสะเกษ ที่ได้ชื่อว่าเป็นสัตว์ป่าที่สูญพันธุ์แล้วก็เชื่อว่าอาศัยอยู่ในป่านี้คือ “กูปริ” ส่วนสัตว์ที่ได้ ชื่อว่าเป็นสัญลักษณ์จังหวัดศรีสะเกษคือ “นกเป็ดน้ำ” แหล่งที่เห็นได้ง่ายคือ บึงใหญ่ไพรบึง อำเภอไพรบึง ลักษณะเป็นนกเป็ดแดง ตัวผู้และตัวเมียมีลักษณะคล้ายกันชอบหากินเป็นฝูง ๆ ผสมพันธุ์ระหว่างเดือนมิถุนายน – สิงหาคม ทำรังตามโพรงไม้ วางไข่ครั้งละ 6-7 ฟอง โดยจะ หนีอากาศหนาวมาจากประเทศจีนทุกปี เป็นนกที่ว่ายน้ำ ดำน้ำและบินได้เก่ง ขณะที่บินจะส่งเสียง ร้องไปด้วย อาหารของนกเป็ดน้ำ คือ ปลา กุ้ง เขียด ไล่เดือน สัตว์เลื้อยคลานเล็กๆ เมล็ดพืช และพืชน้ำบางชนิด

จึงกล่าวได้ว่านิเวศวิทยาเป็นรากฐานสำคัญต่อระบบชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิต ซึ่งลักษณะที่ เป็นบริบทที่แสดงออกมาสัมพันธ์ต่อกัน ส่งผลให้เกิดสรรพสิ่งที่มีฐานที่เข้มแข็งต่อสังคมเพราะ สังคมได้ใช้ประโยชน์จากนิเวศมาช่วยขัดเกลาสติปัญญา มาช่วยจัดระเบียบสังคมให้เกิดความ สมดุลกับธรรมชาติ เขตอีสานได้เป็นพื้นที่แห่งหนึ่งที่เคยสร้างความสัมพันธ์กับธรรมชาติมานานมี อารยธรรมเก่าแก่ที่โดดเด่น มีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ที่สร้างความเชื่อ กฏระเบียบ ข้อ บังคับ ขนบธรรมเนียม ประเพณีอันเป็นลักษณะร่วม และลักษณะต่าง แต่กลุ่มชาติพันธุ์ก็ สร้างความสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันได้ดีตลอดมาเพราะเป็นพื้นที่มีนิเวศที่ราบลุ่มแม่น้ำมูลชีโขงกับ เทือกเขาพนมดงรัก โดยมีสายน้ำในลำห้วยจำนวนมากได้ช่วยหล่อเลี้ยงสิ่งแวดล้อมรอบด้านและ ชุมชนภายในเขตอีสานใต้จะได้เกิดแรงผลักดันจากอำนาจภายนอกได้คิดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

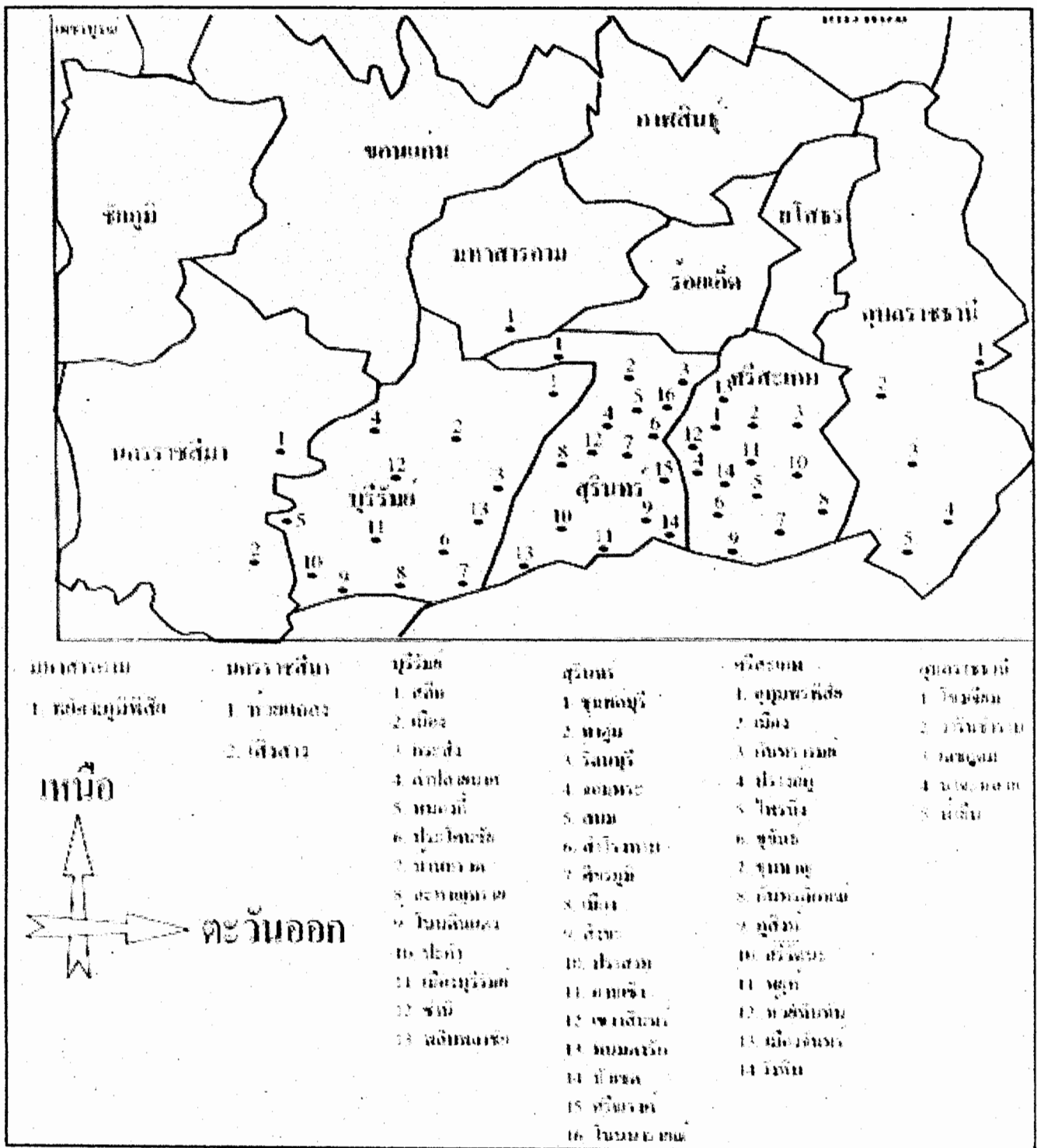
ภาพประกอบ 2 แผนที่แสดง พื้นที่การตั้งฐานของกลุ่มชาติพันธุ์กูย จากการสำรวจของกองทัพบก สหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1968. (Dept. of the Army, Washington D.C.)

2.2 ชาวญวนในประเทศไทย ชาวญวนคนไทยโดยทั่วไปเรียกว่า “ส่วย” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่กระจัดกระจายทั่วไปในเขตอีสานตอนใต้ และอยู่หนาแน่นในจังหวัดสุรินทร์, ศรีสะเกษ, บุรีรัมย์ และจังหวัดอุบลราชธานี ตามลำดับ และยังปรากฏอยู่ประปรายในจังหวัดมหาสารคาม จังหวัดปราจีนบุรี และจังหวัดสุพรรณบุรี ชาวญวนในประเทศไทยมีจำนวนประชากรประมาณเกือบ 300,000 คน (สมทรง บุรุษพัฒน์. 2538 : คำนำ) ส่วนใหญ่อาศัยปะปนอยู่ในชุมชนชาวเขมรและลาว จึงทำให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมเข้ากับชนกลุ่มอื่น

การศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ญวนของ “ไซเดนฟาเดน (Seidenfaden)” เขาเป็นชาวเดนมาร์ก ได้รับราชการ ในศ. พ.ศ. ไซเดนฟาเดน เป็นจเรตำรวจประจำมณฑลอุบลฯ ในช่วงตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และดำรงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สนใจกลุ่มชาติพันธุ์ญวนในประเทศไทย กลุ่มชาวญวนมีสำเนียงพูดซ้ำเร็วแตกต่างกัน แต่พื้นฐานในความหมายของคำ หรือข้อความสามารถฟังเข้าใจกันได้รวมแล้วมีจำนวน 118,760 คน เช่น กลุ่มญวนเยอ “Kui Yo” พูดภาษาญวนเร็วกว่ากลุ่มอื่น ๆ เช่น พูดเร็วกว่ากลุ่มญวนมะโล (Kui M lo) และ ญวนมะลัว (Kui M loa) ซึ่งการอาศัยอยู่ร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ของชาวญวนได้สะท้อนวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกัน การรับและผสมกลมกลืนวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ญวนมีวัฒนธรรมอ่อนกว่ากลุ่มชาติพันธุ์จึงยอมรับวัฒนธรรมเข้ามาปะปนกับวัฒนธรรมของชาวญวน เช่น เป็นส่วยลาวคือ ญวน (ส่วย) ที่พูดลาวมีจำนวน 146,000 คน เป็นส่วยเขมรจำนวน 33,000 คน รวมทั้งสิ้น 179,000 คน (Erick Seidenfaden. 1952 : 178 – 179)

การศึกษากลุ่มชนานพบว่ามีกลุ่มชาวญวนอยู่ที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มญวนเยอที่อำเภอไพรบึง กิ่งอำเภอศิลาลาด และอำเภอราศีไสล จังหวัดศรีสะเกษ กลุ่มญวนมะโล หรือกลุ่มญวนมัวที่อยู่กระจายทั่วไปในจังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดนครราชสีมาในเขตอำเภอห้วยแถลง และยังพบกลุ่มนี้อาศัยอยู่เป็นกลุ่มเล็ก ๆ ในเขตอำเภอน้ำยืน อำเภอนาจะหลวย อำเภอสำโรง อำเภอเดชอุดม ในเขตจังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มดังกล่าวนี้เป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุด ญวนช้างหรือญวนอาจึงหรือญวนช้างพบอยู่เป็นกลุ่มในอำเภอท่าตูม อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ และอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์

ชาวญวนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีผิวพันธุ์ดำ แต่ก็ยังผิดคิดว่าพวกเขามีผิวเล็กน้อย บางคนก็เห็นได้ชัดว่ามีเลือดนิกริโตผสม หญิงสาวชาวญวนในจังหวัดศรีสะเกษที่มีผิวขาวนวลและหน้าตาหมดจดก็มีมาก นักมานุษยวิทยาบอกว่า ชาวญวนนี้จัดเป็นกลุ่มชนตระกูลมอญ – เขมรและเป็นเลือดผสมระหว่างพวกเวดดิค (Weddid Proto – Australian) กับพวกเมลานีเซียน (Melanesian) ชาวญวนนับถือศาสนาพุทธแล้วก็จริง แต่ก็ยังนับถือผีอย่างแนบแน่น มีอาชีพทำการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์เหมือนชาวเขมร ส่วนบ้านเรือนก็ปลูกกันง่าย ๆ และค่อนข้างจะสกปรกมาก (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2515 : 98 – 99)

ภาพประกอบ 3 แผนที่แสดงพื้นที่การตั้งถิ่นฐานของชาวภูในเขตอำเภอเมือง

การศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ของ “ ไซเคนฟาเคน (Seidenfaden) ” เป็นชาวเดนมาร์ก ได้รับราชการ ในยศ พ.ต.ต. ไซเคนฟาเคน เป็นจเรตำรวจประจำมณฑลอุบลฯ ในช่วงตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และขึ้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สนใจกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย กลุ่มชาวภูมียี่สิบเอียงพูดซ้ำเร็วแตกต่างกัน แต่

ภาพประกอบ 4 ภาพแสดงรูปร่างลักษณะของชาวภูมยี่สิบเอียง

บันทึกการเดินทางของเอเจียน แอมอนิเย เพื่อสำรวจหาศิลาจารึกในเขตแดนอีสานใต้ ได้กล่าวถึงประชากรซึ่งประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จำนวนมาก ความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ทรัพยากรธรรมชาติ การค้าการขาย สถานที่ตั้งบ้านเมือง และการทำมาหาเลี้ยงชีพ ซึ่งสะท้อนให้เห็นพฤติกรรมของชาวภูมียี่สิบเอียงที่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น ลาว เขมร ตัวอย่างกล่าวถึงจังหวัดอุบลฯ (ปัจจุบันคือจังหวัดศรีสะเกษ) ช่วง ค.ศ. 1884 ว่า มีจำนวนประชากรที่ขึ้นทะเบียนไว้ 11,000 คน จำค่าภาษีอากรคนละ 2 บาทต่อปีเมื่อมีครอบครัว ชายหนุ่มโสดไม่ต้องจ่าย ค่าภาษีอากรทั้งหมดตกเป็น 98 ชั่งและ 58 บาทต่อปี ประชากรมีทั้งคนเขมร และลาว แต่ส่วนมากเป็นพวกเผ่าภูมยี่สิบเอียง ซึ่งจะต่างกันทางด้านภาษาพูด เรียกว่าภาษาเมโล, มะหาย, อันตอระ และ

เยอ ซึ่งมีความหมายว่า “ไซ้” วิถีชีวิตของผู้คนที่มีการค้าขาย วัวควาย ม้า เขากวาง เขาควายนกหว้า และนกควายและโคมากก็มีครั้งซึ่งเป็นสินค้าสำคัญของจังหวัด มีพ่อค้าเงินจากโคราชมาซื้อเอาในราคาหาบหนึ่งต่อ 8 - 10 - 12 บาท (ขณะนั้นมีการใช้เงินลาด เงินสด 10 ลาด เท่ากับ 1 สลึง 40 ต่อ 1 บาท) พวกเขาเอาผ้าฝ้ายมาขาย การขนส่งอาศัยกองคาราวานเกวียนเป็นหลัก ศูนย์ผลิตที่สำคัญของคุชัณนั้นอยู่รอบพนมเกรบาส “ภูฝ้าย” ซึ่งเป็นเทือกเขาที่มีลักษณะไม่สม่ำเสมอ อยู่ห่างไปจากอำเภอเมืองไป 1 วันโดยการเดินเท้า (เอเจียน แอมอนิเย. 2541 : 16) ชี้ให้เห็นว่าชาวคุชัณมีความลำบากมาเป็นเวลานานเพราะต้องเสียภาษีให้แก่รัฐสยาม (ไทย) มาโดยตลอด และได้มีความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ข้างเคียงคือ ลาวและเขมร และยังได้สัมผัสกับผู้คนต่างแดนที่เข้ามาใหม่ที่เข้ามาหาซื้อสินค้าออกไปนอกท้องถิ่นคือ ชาวจีนที่มาจากโคราช และได้สัมผัสระบบการแลกเปลี่ยนสินค้าด้วยเงินตราจึงเป็นจุดเริ่มกำเนิดต่อการปรับตัวในช่วงเวลาต่อมา

หม่อมอมรวงศ์วิจิตร (มว. ปฐมคนเจร 2506) กล่าวในพงศาวดารมณฑลอิสานคราวรับราชการมณฑลอิสาน เล่ม 3 (พ.ศ. 2436 - 2451 ตำแหน่งสุดท้ายคือ ปลัดมณฑลอุดรราชธานี) เรียกชนที่อยู่ในแถบสุรินทร์และขุขันธ์ (ศรีสะเกษ) ว่า “ เขมรป่าดง ” และกล่าวถึงความสำคัญในรัชกาลสมเด็จพระนั่งเกล้าสุริยาสมรินทร์ (คือเจ้าฟ้าเอกทัศ กรมขุนอนุรักษ์มนตรี) ขึ้นครองราชย์สมบัติ เป็นพระเจ้าแผ่นดินสยามองค์สุดท้ายแห่งกรุงศรีอยุธยาว่า พระยาช้างเผือกแตกโรงออกจากกรุงไปอยู่ในป่าดงเขตเมืองพิมายด้านตะวันออก ซึ่งเป็นบริเวณชุมชนชาวคุชอาศัยอยู่ที่บ้านปราสาทสี่เหลี่ยมโคกลำดวนใหญ่ บ้านคงยางหรือโคกอ้อประเนิง บ้านโคกเมือง บ้านกุดหวาย มีหัวหน้าปกครองคือ ดาจะและเชียงขัน เชียงมะ เชียงปุม เชียงลี ตามลำดับ ผู้นำชาวคุชดังกล่าวมีการติดต่อสัมพันธ์กันไปมาหาสู่กันฉันท์พี่น้องอยู่เสมอ พวกเขามีความชำนาญในการคล้องช้าง ลำสัตว์ ได้อาสาช่วยเหลือจับพระยาช้างให้แก่ไพร่พลที่ติดตามพระยาช้างเผือก จนสามารถจับช้างพระยาช้างเผือกกลับคืนไปและถวายพระเจ้าเอกทัศ ณ กรุงศรีอยุธยา

บทบาทหน้าของหัวหน้าชาวคุชในการจับช้างเผือกครั้งนี้จึงได้รับบรรณาศักดิ์ดังนี้

ดาจะจะเป็นหลวงแก้วสุวรรณ

เชียงขันเป็นหลวงปราบ

เชียงมะเป็นหลวงเพชร

เชียงปุมเป็นหลวงสุรินทร์ภักดี

เชียงลีเป็นหลวงศรีนครเดา

หัวหน้าชาวคุชดังกล่าวมีบทบาทหน้าที่ควบคุมพวกเขมรป่าดงในเขตตำบลที่ตนอยู่นั้น ๆ ทำราชการอยู่ที่เมืองพิมาย และยังได้จัดหาของป่า ช้าง ม้า แก่นสน ปีกนก นอระมด งาช้าง จี๊ผึ้ง เป็นเครื่องราชบรรณาการส่งไป ณ กรุงศรีอยุธยาจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนบรรณาศักดิ์จาก หลวง เป็น “ พระ ”

“...ให้หลวงสุวรรณ (ตากะจะ) เป็นพระไกรภักดีศรีนครลำดวนเจ้าเมือง ขกบ้านปราสาท ที่เหลื๋มดงลำดวน (ปัจจุบันคือบ้านดวนใหญ่ อำเภอลำดวน จังหวัดศรีสะเกษ) เมืองขุขันธ์ ให้หลวงเพชร (เชียงชนะ) เป็นพระสังฆะบุรีศรีนครธวัชเจ้าเมือง ขกบ้านโคกธวัช (หรือบ้านดงยาง) เป็นเมืองสังฆะ (ปัจจุบันคืออำเภอสังฆะ จังหวัดสุรินทร์) ให้หลวงสุรินทร์ภักดี (เชียงปุม) เป็นพระสุรินทร์ภักดีศรีนครธวัชเจ้าเมือง ตั้งบ้านคูประทาย เป็นเมืองประทายสมัน (ปัจจุบันคือเมืองสุรินทร์) ให้หลวงศรีนครเตา (เชียงลี) (หรือตาพ่อควาน) เป็นพระศรีนครเตาเจ้าเมือง ขกบ้านกุดหวาย (หรือบ้านเมืองเตา) เป็นเมืองรัตนบุรี (ปัจจุบันคืออำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์) ขึ้นกับเมืองพิมาย” (หม่อมอมรวงศ์วิจิตร ม.ว. ปฐมคนจร. 2526 : 198 – 199) ซึ่งให้เห็นว่าชาวภูมมีความสัมพันธ์ภายในท้องถิ่นระหว่างกลุ่มของชาวภูมในเขตอีสานใต้ในอดีต แสดงถึงคุณลักษณะที่ขอบเขตกว้างใหญ่ให้กับผู้อื่นที่ประสงค์มาขอความช่วยเหลือและน้ำใจ

2.3 ลักษณะวัฒนธรรมของชาวภูม การศึกษานี้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับนิเวศหรือสภาพแวดล้อมสังคมชาวภูม และความสัมพันธ์ของกลุ่มชาวภูมกับสภาพท้องถิ่นที่อยู่รายรอบชุมชน ความรู้ความสามารถในการจัดการและโลกทัศน์ของชาวภูมที่เชื่อมโยงกับกระแสสังคมภายในและภายนอกที่ก่อให้เกิดการปรับตัวได้ดี โดยศึกษาจากรูปแบบของหมู่บ้านตัวอย่างคือ บ้านดริ่ม จังหวัดสุรินทร์ บ้านปราสาทเขย จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นหมู่บ้านก่อตั้งมานาน และหมู่บ้านชาวภูมที่ตั้งถิ่นฐานในช่วงก่อนหรือหลังสงครามโลกครั้งที่สองไม่นาน

บริบทดังกล่าว ซึ่งให้เห็นความสัมพันธ์และการโยงยัวัฒนธรรมภายในเขตอีสานใต้ และ ถามว่าชีวิตสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นจริงในพื้นที่เขตอีสานใต้เป็นอย่างไร มีกระบวนการสัมพันธ์และโยงยักันอย่างไร คล้ายคลึงทางประวัติศาสตร์อย่างไร จาการากฐานการคิดดังกล่าวจะสะท้อนให้เห็นศักยภาพของชาวภูมในโครงสร้างจริงของชาวภูมดังต่อไปนี้

2.3.1 ระบบนิเวศวัฒนธรรมของสังคมชาวภูม ระบบนิเวศทางด้านการตั้งถิ่นของชาวภูมของเขตอีสานใต้แต่ละพื้นที่ที่มีความหลากหลายแตกต่างกัน สะท้อนให้เห็นรูปแบบการปรับตัวตามบริบทและสร้างเงื่อนไขเกี่ยวกับสังคมภายนอก

กลุ่มชาวภูมเมโสหรือภูมลาว จากการสำรวจพื้นที่เขตอีสานใต้ของเอเจียนแอมอนิเย เมื่อ พ.ศ. 2440 เสนอว่า กลุ่มชาวภูมเมโสมีจำนวนมากกว่ากลุ่มชาวภูมกลุ่มอื่นๆ เขาตั้งถิ่นฐานอยู่ในท้องที่อำเภอศีขรภูมิ อำเภอสำโรงทาบ อำเภอสังฆะ บางพื้นที่ของอำเภอจอมพระ และบางพื้นที่ของอำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ อำเภอปราสาท อำเภอห้วยทับทัน อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ ลำเนียงภาษาพูดแตกต่างกันบ้างแต่สื่อความหมายเข้าใจกันได้ เช่น เขตหมู่บ้านในตำบลดริ่ม ตำบลแดล อำเภอศีขรภูมิ หมู่บ้านเขตตำบลสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ และเขตหมู่บ้านตำบลปราสาท อำเภอปราสาท จังหวัดศรีสะเกษ เขาเรียกตัวเองว่า “ภูม” ส่วนหมู่บ้านในตำบลเสมิง ตำบลตระออม อำเภอสำโรงทาบ, ตำบลดริ่มไพร ตำบลผักไหม อำเภอศีขรภูมิ และตำบลจอม

พระ อำเภอมะนัง และบางหมู่บ้านเขตอำเภอสนม จังหวัดสุรินทร์, บางหมู่บ้านเขตอำเภอยะรัง
 ทับทัน บางหมู่บ้านเขตอำเภออุทุมพรพิสัย บางหมู่บ้านเขตอำเภอขุขันธ์ บางหมู่บ้านเขตอำเภอ
 กันทรลักษ์ และหมู่บ้านเขตอำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เขาจะไม่ออกเสียง “ญ” แต่เขาเรียก
 ตัวเองว่า “กวย” ชาวญะเมโลนี้ประกอบอาชีพทำไร่นาเป็นสำคัญ เชื้อสายสืบบรรพบุรุษหรือสา
 คา กลุ่มที่มีความเชื่อในผีบรรพบุรุษสูงมากคือชาวญะเมโลตำบลตรึม ตำบลแคล และตำบลสำโรง
 ทาบ จังหวัดสุรินทร์ ตำบลพินายและตำบลปรังคัง จังหวัดศรีสะเกษ สิ่งที่เขาเชื่อนี้คือ ตะกวด
 ซึ่งเป็นสัตว์อันเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ และเป็นผีบรรพบุรุษผู้คุ้มครองความปลอดภัย
 แห่งชีวิต ชาวญะเมโลว่ากลุ่มญะเมโลนี้ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานมานานกว่ากลุ่มชาวญะบุร ช่อพิจารณาถ้า
 เป็นหมู่บ้านเก่าตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่เป็นเวลานาน สภาพการตั้งถิ่นฐานจะตั้งอยู่ในพื้นที่โคกเนินสูง
 ใกล้แหล่งน้ำที่เป็นห้วย หนองคลองบึง หรือมีสระน้ำโบราณสมัยอาณาจักรเขมรสร้างไว้ เช่น
 บ้านตรึม บ้านสำโรงทาบ บ้านแคล บ้านจอมพระ บ้านกระโพ-ตากกลาง บ้านเมืองสิง จังหวัด
 สุรินทร์ บ้านปราสาทเขย บ้านปรังคัง จังหวัดศรีสะเกษ ชาวญะเมโลเขาคือสานได้ในช่วงหลัง
 สงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2488) นี้ได้อพยพเคลื่อนย้ายออกไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่จังหวัด
 บุรีรัมย์ เช่น ชาวญะเมโลตำบลตรึม ตำบลแคล อำเภอศีขรภูมิอพยพไปอยู่ในเขตอำเภอเมืองบุรีรัมย์
 อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ หรือชาวญะเมโลตำบลตรึม ตำบลแคลอพยพ อำเภอศีขรภูมิ
 และเขตตำบลสำโรงทาบ อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์อพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ที่ตำบลห้วย
 แกลง อำเภอห้วยแกลง จังหวัดนครราชสีมา ชาวญะเมโลที่อพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่นี้ว่า “บ้านใหม่”
 บ้านที่อพยพออกไปนั้นเรียกว่า “บ้านเก่า” บ้านของกลุ่มชาวญะเมโลที่ไปตั้งถิ่นฐานใหม่นี้สังเกตว่า
 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานเป็นที่ราบ ใกล้แหล่งต้นน้ำ และอาศัยอยู่ร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆเช่น กลุ่ม
 ชาติพันธุ์ลาว กลุ่มชาติพันธุ์เขมร และกลุ่มชาติพันธุ์โคราช ชาวญะเมโลสามารถปรับตัวได้ดี เช่น
 สามารถใช้ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆได้ดี และยังประกอบอาชีพการทำนาเป็นสำคัญ แต่เรื่องความ
 เชื่อได้ลดบทบาทลง เช่น ชาวญะเมโลบ้านแสนสุข บ้านสันติสุข บ้านพลวงทอง และบ้านห้วยปอ
 อำเภอห้วยแกลงเดิมบรรพบุรุษเชื่อตะกวดสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติ ได้ลด
 บทบาทลง และคนรุ่นใหม่เมื่อเห็นตะกวดจะทำร้ายนำไปปรุงเป็นอาหาร ซึ่งไม่เหมือนหมู่บ้านเก่า
 เขตตำบลตรึมมีความเคารพนับถือกับตะกวด โดยไม่ทำร้ายหากว่าทำร้ายเชื่อว่าจะเกิดภัยร้ายต่อ
 ชีวิต ต่อเครือญาติและ เกิดภัยร้ายต่อชุมชน (ภูมิ ศุภญาวัตร. 2547 : สัมภาษณ์)

ตัวอย่าง กลุ่มชาวญะเมโล เขตตำบลตรึม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ชาวญะเมโลกลุ่ม
 นี้ตั้งถิ่นฐานประมาณ 200 ปีกลางหมู่บ้านมีปราสาทปรักหักพังสมัยขอม การสำรวจของเอเจียน
 แอมอนิเย เสนอว่า พ.ศ. 2440 บ้านตรึมเป็นบ้านใหญ่เป็นชาวญะเมโลมีจำนวนครัวเรือน 100 กว่า

หลัง “ สรกดรัมมีกระท่อมเป็นของเผ่ากูยเมโลอยู่ 100 กว่าหลัง นั้นอาจจะอยู่ในเขตเมืองกูชัน” (เอเจียน แอมอนิเย. 2541 : 32) ปัจจุบันชาวบ้านมีความเชื่อศาลปู่ตาตะกวดซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ เป็นภูมิคุ้มกันโรค สัญลักษณ์แห่งความสามัคคี และช่วยเหลือคุ้มครองความปลอดภัยให้กับชีวิตเป็นสถานที่สำคัญในพิธีกรรมเกี่ยวกับกิจกรรมของชุมชนทุกฤดูกาล

สภาพโดยรอบบ้านดรัมนั้นเป็นที่ราบ มีร่องน้ำรอบบ้าน และมีหนองน้ำขนาดใหญ่ติดกับชุมชนหมู่บ้านทางด้านทิศตะวันออก ซึ่งเป็นที่รองรับน้ำจากร่องน้ำธรรมชาติ สภาพโดยรอบหมู่บ้านก่อนที่จะไหลออกไปในเขตอำเภอตำบองทางซึ่งอยู่ทางตะวันออกของหมู่บ้าน และร่องสายน้ำไหลตกห้วยทับทันที่บ้านกะเลา ตำบลหมื่นศรีใหญ่ อำเภอตำบองทาง จังหวัดสุรินทร์ พื้นที่ริมแหล่งน้ำดังกล่าวใช้ประโยชน์ในการทำนา เลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงวัว ควาย โดยเฉพาะการทำนาได้มีการผลิตข้าวอย่างต่อเนื่อง เป็นอาชีพเคียงคู่กับชาวกูยเมโลบ้านดรัม ชาวบ้านจึงมีความชำนาญเกี่ยวกับการทำนา ทั้งนาลุ่ม และ นาดอน และเป็นพื้นที่แหล่งผลิตข้าวหอมมะลิที่สำคัญแห่งหนึ่งของเขตจังหวัดสุรินทร์ ปัจจุบันได้เปลี่ยนโลกทัศน์ใหม่จากการทำนาค้าเป็นนาหว่าน และทำนาเพื่อขายให้ได้เงินตราใช้จ่ายในครัวเรือน

เมื่อชุมชนบ้านดรัมมีประชากรเพิ่มได้ส่งผลให้พื้นที่ทำกินไม่พอเพียง ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงมีการอพยพออกนอกพื้นที่ระยะแรกของการขยายของชุมชนจะออกไปทำการหักร้างพงที่ป่าที่ไม่ห่างจากหมู่บ้านเท่าใด จึงเกิดหมู่บ้านอยู่รายรอบหมู่บ้านเก่า เช่น บ้านจังเอ็ด, บ้านนา, บ้านโคกศิลา, บ้านหนองม่วง, บ้านทรัพย์โคก และบ้านอาราง (เขตตำบลนาทุ่ง อำเภอศีขรภูมิ) เป็นต้น

หลังจากที่รัฐบาลไทยมีนโยบายเพิ่มผลผลิตทางเศรษฐกิจหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงเป็นโอกาสเปิดให้ชาวกูยปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตใหม่ ส่วนหนึ่งชาวบ้านโยกย้ายไปหาที่ทำกินห่างไกลออกไปจากบ้านเก่าและข้ามจังหวัดไปบุกเบิกที่ทำกินใหม่ ชาวกูยเมโลในพื้นที่ตำบลดรัม และ ตำบลแคล อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ และส่วนหนึ่งไปตั้งถิ่นอยู่ที่บ้านหนองบอน ตำบลบ้านยาง อำเภอถ้ำปลา มาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ลักษณะของการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนจะอาศัยอยู่เป็นกลุ่ม ๆ ระหว่างชาวกูย กับ ชาวไทยอีสาน (ทา วงเวียน. 2546 : สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ยังมีกูยเมโลในเขตตำบลตำบองทาง อำเภอตำบองทาง จังหวัดสุรินทร์ และ ตำบลปรังค์กู อำเภอปรังค์กู จังหวัดศรีสะเกษ มีความเชื่อเกี่ยวกับตะกวดว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ ประกอบอาชีพในการทำนา ทอผ้าเป็นสำคัญ หลังฤดูกาลทำนาเสร็จของแต่ละฤดู ชาวบ้านจะออกไปหารายได้ด้วยการขายแรงงานตัดอ้อย ปลูกอ้อยที่จังหวัดชลบุรี เช่นเดียวกับการออกไปขายแรงงานตัดอ้อยของชาวกูยเมโลในเขตตำบลดรัม (วัง คัชฎาวัตร. 2547 : สัมภาษณ์)

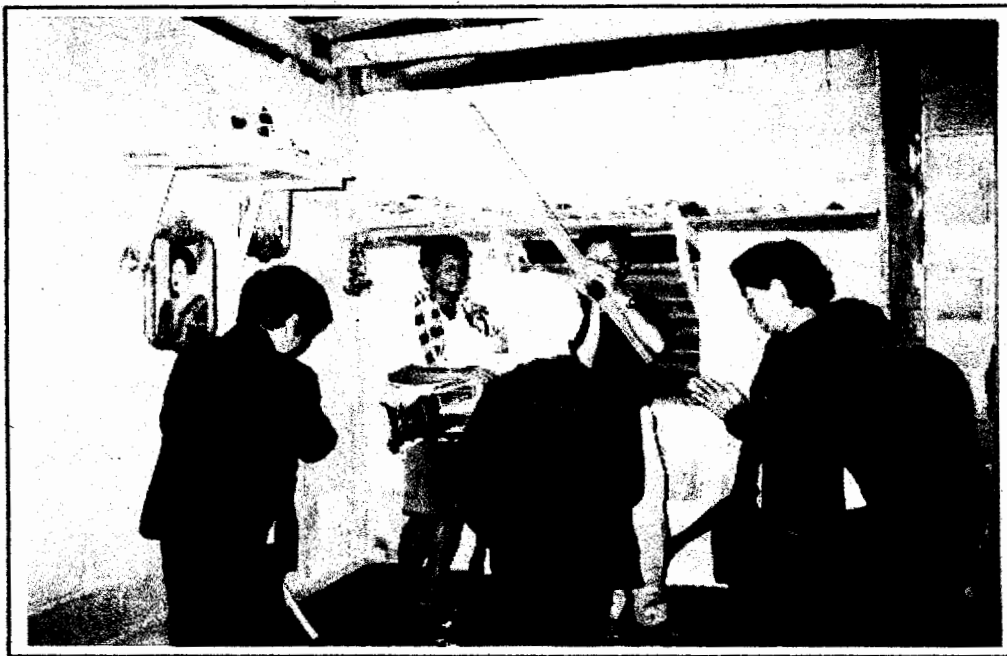

ภาพประกอบ 6 ภาพพิธีกรรมกู่ช้างเพื่อกู้ภัยโรคของชาวญวนเมโสโปเตเมีย บ้านศรีนครินทร์ จังหวัดสุรินทร์

กลุ่มชาวอุยเยอ กลุ่มชาวอุยเยอเป็นชนพื้นเมืองกลุ่มหนึ่งที่จัดเข้าอยู่ในกลุ่มภาษามอญ-เขมร เรียกตนเองว่า “กวย” มีความหมายว่า “คน” สำเนียงภาษาแตกต่างจากกลุ่มมอญ-เขมรโลบั้ง แต่ก็สามารถสื่อความหมายเข้าใจกันได้ ชาวเยออพพพามา เมืองอัตปือ แคว้นจำปาศักดิ์ประเทศลาว อพยพมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนที่บ้านคงโคก อำเภอรามไซส จากนั้นก็แยกย้ายกันไปตั้งบ้านเรือนหาที่ทำมาหากินตามถิ่นต่างๆ ในเขตอำเภอรามไซส ถึงอำเภอศิลาลาด อำเภอไพรบึง อำเภอพยุห์ และอำเภอเมืองศรีสะเกษ ชาวเยอจะอยู่รวมกันเป็นชุมชน ทำมาหากินด้วยอาชีพการเกษตร และหาของป่าบริโภคใช้สอย มีการไปมาหาสู่กันระหว่างชาวเยอด้วยกันอยู่เสมอ จุดเด่นของชาวอุยเยอ คือมีความเหนียวแน่นในการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมทางภาษาของกลุ่มชนไว้เป็นอย่างดี สิ่งที่นาสนใจอีกคือ มีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติ

ตำนานของชาวอุยเยอมือยู่่า พญาคะตะศิลาเป็นหัวหน้านำคนเผ่าเยออพพพามาโดยทางเรือ มาตั้งเมืองคงโคกหรือเมืองคงปัจจุบันนี้ ซึ่งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำมูลอุดมสมบูรณ์ด้วยสัตว์น้ำและเป็นเส้นทางคมนาคมในการติดต่อค้าขาย มูลเหตุในการตั้งชื่อเมืองอาจมาจากการที่พื้นที่เหล่านี้จะมีป่ามะม่วงมาก่อนแล้ว หรือมีการปลูกไม้ผลที่ปลูกง่ายและให้ผลเร็วคือ มะม่วง ที่มีอยู่จำนวนมาก จึงเรียกเมืองตนเองว่า เพาะมะม่วง แปลว่า ดินมะม่วง ต่อมาเพี้ยนเป็นเมืองคง - เมืองคง ปัจจุบันนี้มีรูปปั้นกตะศิลา ที่บึงคงโคก บ้านหุบโมก ตำบลเมืองคง อำเภอรามไซส จังหวัดศรีสะเกษ เป็นที่เคารพของชาวเยอ และมีการบวงสรวงในวันเพ็ญเดือนสามของทุกปี (คณะกรรมการจัดทำหนังสือวัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์จังหวัดศรีสะเกษ. 2544 : 36)

การเสนอของอาเจียนแอมอนิเย กล่าวว่า ชาวเยอเป็นกลุ่มชนหนึ่งที่อพยพมาจากพม่า มีการเคลื่อนย้ายตามเส้นทางของแม่น้ำซึ่งน่าจะเป็นแม่น้ำโขงเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ในแคว้นจำปาศักดิ์ ก่อน และต่อๆมาก็เคลื่อนย้ายเข้าสู่ปากแม่น้ำมูลเดินทางตามเส้นทางแม่น้ำมูล แล้วเข้ามาตั้งฐานฐานเขตเมืองโขง (น่าจะเป็นเมืองคงคือ อำเภอรามไซสปัจจุบันนี้) ต่อมามีการเคลื่อนย้ายเข้าสู่พื้นที่อำเภออุษันท์จังหวัดศรีสะเกษ และทุกวันนี้มีชาวเยออาศัยอยู่เป็นกลุ่มเขตตำบลปราสาทเยอ อำเภอไพรบึง (เดิมเป็นเขตการปกครองของอำเภออุษันท์)

ภาพประกอบ 7 ภาพแสดงกิจกรรมความเชื่อศรัทธาศาสนาพุทธ (ภาพบน) และพิธีเล่นสะเอ็งผี
บรรพบุรุษเพื่อคุ้มครองสุขภาพของชาวบ้านปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ

“พวกเราไปถึงแหลมไค้ของคอนโขง (น่าจะเป็นคอนกง) และก็เป็นแหล่งที่น้ำไหลแรง... ใช้เวลาหนึ่งชั่วโมงครึ่งเลียบขึ้นตามคอน เพื่อจะไปหยุดพักนอนที่ด้านบนตรงหน้าวัดเมืองโขง ซึ่งเป็นเมืองโขงได้สร้างขึ้นเป็นลักษณะพิเศษ บนกองดินที่ริมแม่น้ำมูล และมีกระท่อมอยู่ประมาณ 80 หลัง ลึกเข้าไปภายในพื้นที่ 1,200 เมตรมีเมืองโขงเก่า มีกระท่อมเก่าอยู่ 20 กว่าหลัง มีพวกชนเผ่ากุ่มเย็บ อาศัยอยู่ที่บ้านท่าโพ เป็นหมู่บ้านที่มีกระท่อมอยู่ 20 หลัง ตั้งอยู่เหนือขึ้นไปเล็กน้อย ห่างจากเมืองโขงไปประมาณ 3 ไมล์ ไม่มีใครทราบว่า เพราะเหตุใดพวกชนเผ่ากุ่มเย็บจึงอ้างว่า พวกเขามาจากประเทศพม่า มีคนบอกว่ามีพวกชนเผ่ากุ่มเย็บอยู่แถวๆ... ไปทางทิศตะวันออกเมืองกู๋น... เมืองโขงเก่าขึ้นกับศรีสะเกษ ในวัดมีพระภิกษุเป็นชนเผ่ากุ่มเย็บเหมือนกันกับชาวบ้าน เหตุการณ์นี้จะต้องถูกบันทึกไว้ด้วยว่า ชากที่สุดที่ชนเผ่ากุ่มเย็บจะเข้าอุปสมบทเป็นพระภิกษุประชาชนของที่นี่ปรากฏว่าเป็นคนที่สวยงาม...” (เอเจียน แอมอนิเซ. 2541 : 32)

ข้อคิดเกี่ยวกับชาวภูเยอเป็นกลุ่มชนที่มีความสัมพันธ์กับสายน้ำมาโดยตลอด จึงได้ข้อคิดการใช้ฐานชีวิตจากธรรมชาติที่เป็นแหล่งน้ำมาใช้ประโยชน์ เช่น การประกอบอาชีพในการทำนา หาริมฝั่งแม่น้ำมูล การมีประเพณีการแข่งขันเรือตามประเพณีแสดงถึงวิถีชีวิตที่ผูกพันต่อสังคมวัฒนธรรมเพื่อสืบทอดประเพณีในอดีตนับถึงปัจจุบัน การประกอบอาหารคาวอาหารที่เกี่ยวกับปรุงแต่งปลาจ่อมปราร้าเพื่อเก็บรักษาอาหารไว้บริโภคในยามขาดแคลน อย่างไรก็ตามเหตุการณ์ตามธรรมชาติไม่แน่นอนเนื่องจากพื้นที่ทำนาที่มีลักษณะการทำนาแบบเสี่ยงดวง เพราะผลการผลิตจากการทำนาที่ได้ผลผลิตน้อยเพราะเกิดจากน้ำท่วม น่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ชาวขอมที่เมืองกงหรือราศีไศลต้องค้นร่นอพยพย้ายไปตั้งถิ่นฐานใหม่ เช่น เคลื่อนย้ายไปตั้งถิ่นฐานอยู่บ้านปราสาทเยอ ตำบลปราสาทเยอ เขตอำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ

ตัวอย่างชุมชนบ้านปราสาทเยอ เป็นตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เป็นเนินโคกสูงใกล้กับแหล่งน้ำคือห้วยทาม มีความผูกพันกับป่า และจากน้ำจากตามธรรมชาติเพราะเป็นแหล่งอาหารจากธรรมชาติและใช้พื้นที่ในการทำไร่ทำนา ให้ความสำคัญกับแหล่งโบราณสถาน เช่น บ้านปราสาทเยอใช้โบราณสถานของปราสาทเป็นศูนย์รวมจิตใจสร้างความสำนึกของการรวมกลุ่ม ชาวบ้านเรียกว่า ปู่ตาธาตุ ทุกวันมีประเพณีเกี่ยวกับชุมชน โดยเน้นประเพณีเกี่ยวกับเช่นสรงปู่ตาธาตุกับการผสมเข้ากับวัฒนธรรมใหม่ที่คัดเลือกสรรมาประกอบพิธีเพื่อความสามัคคี และรักษากฎระเบียบศีลธรรมของชุมชน เรียกว่า ประเพณีบุญข้าวจีหรือชาวภูเยอเรียกว่า “บุญโดยบุญ” และยังได้ปรับตามแนวคิดที่เกิดประโยชน์ของชุมชนโดยการสละบุญเป็นข้าวเปลือกเพื่อถวายวัด เพื่อหากองทุนบำรุงวัดอย่างต่อเนื่องทุกปี

พระครูวิสุทธิศีลากร เจ้าอาวาสวัดปราสาทเยอได้ เล่าว่า หมู่บ้านนี้ตั้งมานานประมาณ 200 ปี อพยพมาจากลาวได้ มาตั้งอยู่ที่ตำบลเมืองกง (อำเภอราศีไศลปัจจุบัน) จังหวัดศรีสะเกษ แล้วอพยพมาตั้งบ้านที่บ้านปราสาทเยอ กลางหมู่บ้านมีปราสาทเยอเป็นปราสาทหินศิลาแลงแบบ

ขอม เล่ากันว่าสร้างในสมัยพระเจ้าชัยวรมัน ชาวบ้านใช้ภาษาเขมร ดังนั้นจึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านปราสาทเขมร” ดังนั้นปราสาทจึงเป็นศูนย์กลางตำนานแห่งการตั้งชื่อหมู่บ้าน และยังมีตำนานเล่าขานเกี่ยวกับการทำบุญมาเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผีบรรพบุรุษมาจนถึงทุกวันนี้ (พระครูวิสุทธิลีลากร. 2547 : สัมภาษณ์)

กลุ่มชาวภูยบุรี ชาวภูยบุรีในประเทศไทยมีที่บ้านเวินบึก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม, บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม และบ้านคามูย ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม ทั้ง 3 หมู่บ้านดังกล่าวปัจจุบันอยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดอุบลราชธานี(สำราญ ผึ้งป่า. 2548 : สัมภาษณ์) จากการสำรวจของสำนักงานการปกครองจังหวัดอุบลราชธานี ในเดือนธันวาคม ปี พ.ศ. 2545 บ้านเวินบึกมีประชากร 560 คน จำนวน 121 หลังคาเรือน บ้านท่าล้งมีประชากร 308 คน จำนวน 59 ครัวเรือน และบ้านคามูยมีประชากร 457 คน จำนวน 86 ครัวเรือน ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่รอบของชาวภูยบุรีเป็นชาวไทยอีสาน เช่น กลุ่มไทยอีสานในตำบลโขงเจียม ได้แก่ บ้านด่านเก่า, ด่านใหม่, ห้วยสะคาม, ห้วยเหว, ดงลุง, ห้วยปากแคน, ห้วยหมากใต้, คอนสวรรค์, ท่าแพ, ห้วยเหวพัฒนา 2 และผาประดู่ทอง รวมประชากรไทยอีสาน 4,682 คน และมีจำนวน 1,308 ครัวเรือน พื้นที่ของอำเภอโขงเจียมทั้งหมด 901.80 ตร.กม. ส่วนพื้นที่ของจังหวัดอุบลราชธานีมีทั้งหมด 16,112 ตร.กม.

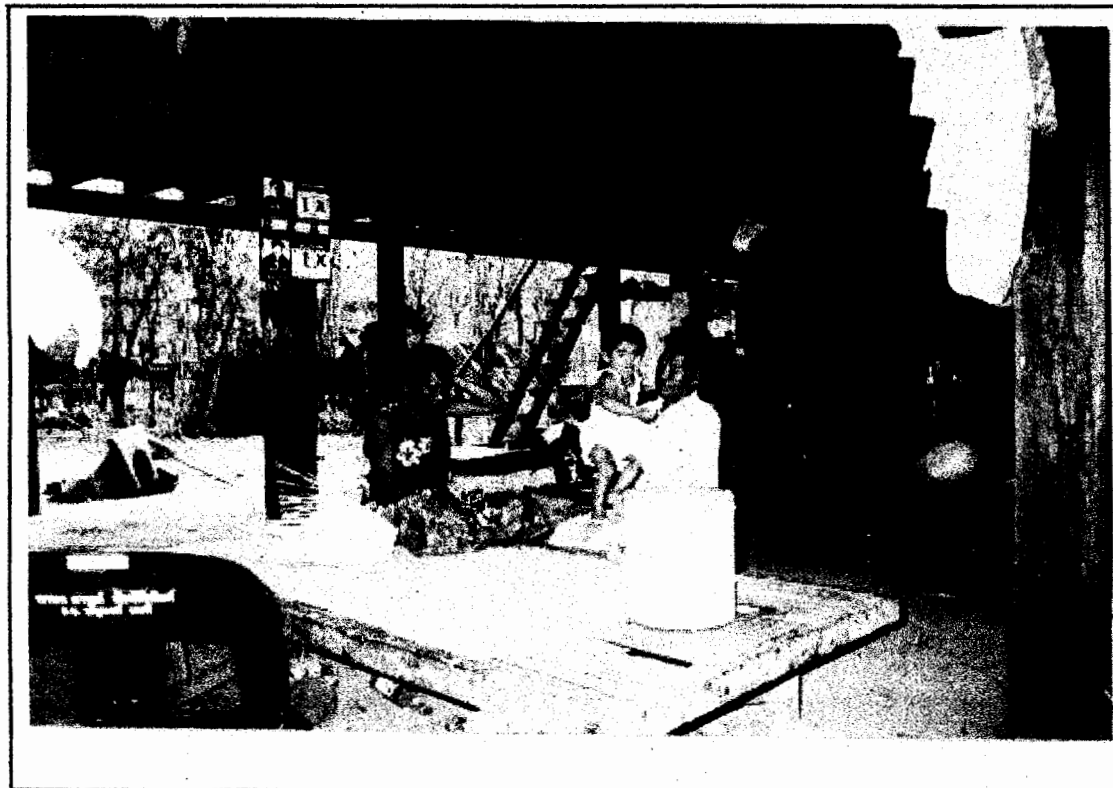
ชาวภูยบุรีมีการตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่บริเวณเชิงเขาสูง มีแม่น้ำสายใหญ่คือ แม่น้ำโขง บริเวณมีลำห้วยไหลจากเนินเขาไหลลงสู่แม่น้ำโขง มีป่าล้อมรอบชุมชน ผู้คนจึงใช้ชีวิตอยู่กับพื้นที่สภาพทางธรรมชาติอย่างแท้จริง สภาพธรรมชาติจึงเป็นแนวทางสร้างชุมชน และวิถีการดำเนินชีวิต เช่น การหาของป่ามาใช้ประโยชน์ การจับปลาตามริบโคก เพื่อการดำรงชีวิต เป็นต้น ชาวภูยมีความคิดที่หลากหลายตามธรรมชาติ เช่น คิดเกี่ยวกับพื้นที่เพื่อให้ความหมายแก่ชุมชน ตัวอย่างการตั้งชื่อหมู่บ้านตั้งชื่อตามสภาพภูมิประเทศ ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “เวินบึก” ตามลักษณะบริเวณน้ำหมุนของพื้นที่ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของแม่น้ำโขง เป็นบริเวณที่มีปลาชุมในอดีตรเรียกว่า “ปลาบึก” ตั้งชื่อหมู่บ้านตามสภาพการใช้ประโยชน์ “ท่าล้ง” เป็นบริเวณที่มีท่าลงน้ำได้ หรือตั้งหมู่บ้านตามผู้นำที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นผู้นำชุมชน คือ “คามูย” เป็นชื่อผู้นำที่เข้ามาตั้งหมู่บ้านคนแรก(บุญทิ้ง แก้วใส. 2548 : สัมภาษณ์)

ตัวอย่าง ชาวภูยบ้านเวินบึก หมู่ที่ 8 ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอโขงเจียม 8 กิโลเมตร ระยะทางน้ำประมาณ 7 เมตร ลักษณะการตั้งบ้านมีภูเขาเตี้ยๆสลับกับร่องน้ำโดยรอบซึ่งไหลเข้าสู่แม่น้ำโขง ทางทิศเหนือหมู่บ้านเป็นแม่น้ำโขงที่ไหลเร็วเข้ามาใกล้หมู่บ้านมีลักษณะเป็นอ่าว มีกระแสน้ำไหลย้อนกลับเป็นระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตรในฤดูน้ำมาก การเดินทางเรือหาปลาในอ่าวนี้ ชาวบ้านเรียกอ่าวตรงนี้ว่า “เวินบึก” หมายถึง บริเวณที่มีน้ำหมุนเป็นบริเวณกว้างใหญ่ (อุพา อุทามนตรี. 2539 : 53)

ชาวยุโรปเดิมอาศัยอยู่ทางตอนเหนือของแขวงจำปาศักดิ์ในประเทศลาว เนื่องจากไม่สามารถทนต่อการขูดรีดภาษีและบีบบังคับแรงงานของฝรั่งเศส ซึ่งเข้ามาปกครองลาวในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2436 - 2457 ได้ จึงอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงในดินแดนประเทศไทยและลาว กลุ่มที่อพยพมาดังกล่าว ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในดินแดนลาว แต่ยังมีชาวยุโรปกลุ่มเล็กๆ อีกกลุ่มหนึ่งได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในดินแดนประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2457 ได้แก่ ชาวยุโรปที่อาศัยอยู่บ้านท่าลี่ และเวินบิกในเขตอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี (จิตรกร โพธิ์งาม. 2536 : น.ป.ป.)

จากสภาพโดยรอบของหมู่บ้านเป็นป่าและเขา ชาวยุโรปจึงพึ่งพาธรรมชาติในการดำเนินชีวิต พื้นที่จึงไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก จะมีพื้นที่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านเท่านั้นที่สามารถทำการเพาะปลูกได้ มีการทำไร่ข้าวหรือปลูกข้าว 10 ครัวเรือน พอสั่ง ฝั่งป่าแล้วอาชีพที่สำคัญของชาวบ้านคือจักสานทำเพื่อใช้ในครัวเรือนและขายทุกวันขายอันละ 10 บาทวันหนึ่งทำได้ 5 อันจะมีผู้มาซื้อถึงหมู่บ้าน โดยใช้ไม้เท้า(หลวงอาเหลียว)อยู่ในภูเขา เดินทางไปตัดเอาเอง ส่วนเรื่องการหาของป่า ถ้าสัตว์นั้นมีความชำนาญเพราะบรรพบุรุษได้สืบทอดความรู้ให้คนรุ่นต่อๆ มาจนถึงปัจจุบัน เช่น นิยมล่าหมูป่า อีเห็น นก ตะกวด บ่าง ไก่ฟ้า กระต่าย งู และอื่น ๆ

นอกจากนี้ชาวยุโรปมีความชำนาญในการหาปลา โดยเฉพาะปลาตามร่องน้ำที่ไหลลงสู่แม่น้ำโขงพวกเขาจะสามารถบอกชื่อปลาได้หมด แต่ปลาที่จับในแม่น้ำโขงชาวยุโรปได้เรียนรู้จากชาวไทยอีสานและทุกวันนี้มีความสามารถจับปลาได้ทัดเทียมกับชาวไทยอีสานแล้ว และสามารถเรียนรู้ชื่อปลาในแม่น้ำโขงมีเทคนิควิธีการจับปลาได้ดี เช่น ปี พ.ศ. 2515 ชาวยุโรปจับปลาบึกได้ 1 ตัว ปี พ.ศ. 2528 ชาวบ้านคำน อำเภอโขงเจียมจับได้ทางตอนเหนือของบ้านเวินบิกอีก 1 ตัว (ไพฑูรย์ มิกุล. 2541 : 8-9) ด้านสภาพทางสังคม และวัฒนธรรมเนื่องจากชาวยุโรปอาศัยอยู่ท่ามกลางวัฒนธรรมไทยอีสานนี้ได้สะท้อนให้เห็นลักษณะเด่นของชาวยุโรปคือ การปรับตัวทางด้านภาษาพูด ชาวยุโรปสามารถพูดภาษาไทยอีสานได้ดีทัดเทียมของเจ้าของภาษาคือภาษาไทยอีสาน แต่สิ่งหนึ่งที่ชาวยุโรปรักษาไว้แบบแน่นของกลุ่มชาติพันธุ์ยุโรปไว้ได้คือ ภาษาญอญ เขาใช้ภาษาญอญเมื่อมีการสื่อสารกับชาวยุโรปด้วยกันเอง เงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งคือการดำรงชีวิตประจำวันต้องพึ่งพาอาศัยร่วมกันในการประกอบอาชีพ เช่น การประกอบอาชีพหาปลาในแม่น้ำโขงร่วมกันในแม่น้ำโขงกับกลุ่มไทยอีสาน(อำพล เวชกามา. 2548 : สัมภาษณ์) และยังคงสรรค์สิ่งที่มีความเหมาะสมต่อการดำเนินชีวิตของการอยู่ร่วมกันได้ดีคือ การปรับความเชื่อด้วยการนับถือศาสนาพุทธตามลักษณะของกลุ่มไทยอีสานทุกวันนี้ชาวยุโรปมีความศรัทธาในศาสนาพุทธทัดเทียมกับกลุ่มไทยอีสาน และสามารถดำเนินขั้นตอนตามหลักศาสนาได้ดีตามแนวพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะยึดหลักพระธรรมเพื่อความเข้าใจร่วมกัน แล้วใช้แนวพุทธศาสนาต่อการดำเนินชีวิต ตลอดจนจัดให้มีงานบุญเช่นเดียวกับกลุ่มไทยอีสาน เช่น บุญไหลเรือเรือไฟในช่วงงานบุญออกพรรษา

ภาพประกอบ 8 ภาพแสดง (ภาพบน) ความเชื่อในศาสนาพุทธและ(ภาพล่าง)วิถีชีวิตชาวภูมบ้าน
เวินบีก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

อย่างไรก็ตามชาวญวนก็ได้สละทั้งวัฒนธรรมเก่าไป เช่น พิธีกรรมบุญละเปิบ สาเหตุเพราะสภาพทางธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป เป็นพิธีกรรมที่ใช้จำมากไม่สอดคล้องกับความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ตลอดจนยอมรับหลักการใหม่ๆที่รัฐจัดให้เพื่อสร้างชุมชนให้พัฒนาทัดเทียมกับชุมชนที่อยู่รอบรอบ เช่น มีโรงเรียนขั้นพื้นฐาน มีสถานีอนามัยประจำหมู่บ้าน (สัง พึ่งป่า. 2548 : สัมภาษณ์) เป็นต้น

ความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติที่กำหนดแนวคิดจัดระเบียบชีวิตการอยู่ร่วมกันภายใน และภายนอกชุมชน ตัวอย่างชาวญวนบ้านเวินบิกเชื่อเรื่องผีที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิต มีความเชื่อเกี่ยวกับ “ศาลผิอาหะจ้านัก” ที่สถิตตั้งไว้บนภูเขา (บรู) เชื่อว่าเป็นประตูเปิดเข้าสู่ป่า เป็นการอนุญาตให้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าในบริเวณภูเขา ดังนั้นชาวบ้านจึงมีพิธีเลี้ยงผีเพื่อขอใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติด้วย ไก่ เหล้า บุชาด้วย ดอกไม้ ธูปเทียน เป็นสัญลักษณ์ของประตูเข้าสู่ธรรมชาติ เพื่อนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างมีคุณค่า และชาวญวนยังเชื่อ “ผีบ้านผีเรือน” เป็นผีบรรพบุรุษที่เชื่อว่าปกปักรักษาคุ้มครองชีวิต และทรัพย์สินภายในบ้าน เรียกว่า “อาหะจ้าว” ซึ่งจะมีพิธีเลี้ยงผีใน เดือน 12 ถ้าชาวญวนทำผิดต่อสังคมตนเองอย่างรุนแรง ต้องมีการเลี้ยงผีด้วยการฆ่า ควาย หรือ หมู เพื่อนำไปเลี้ยงผีตามความเชื่อของชาวญวน (พัน พึ่งคง. 2547 : สัมภาษณ์)

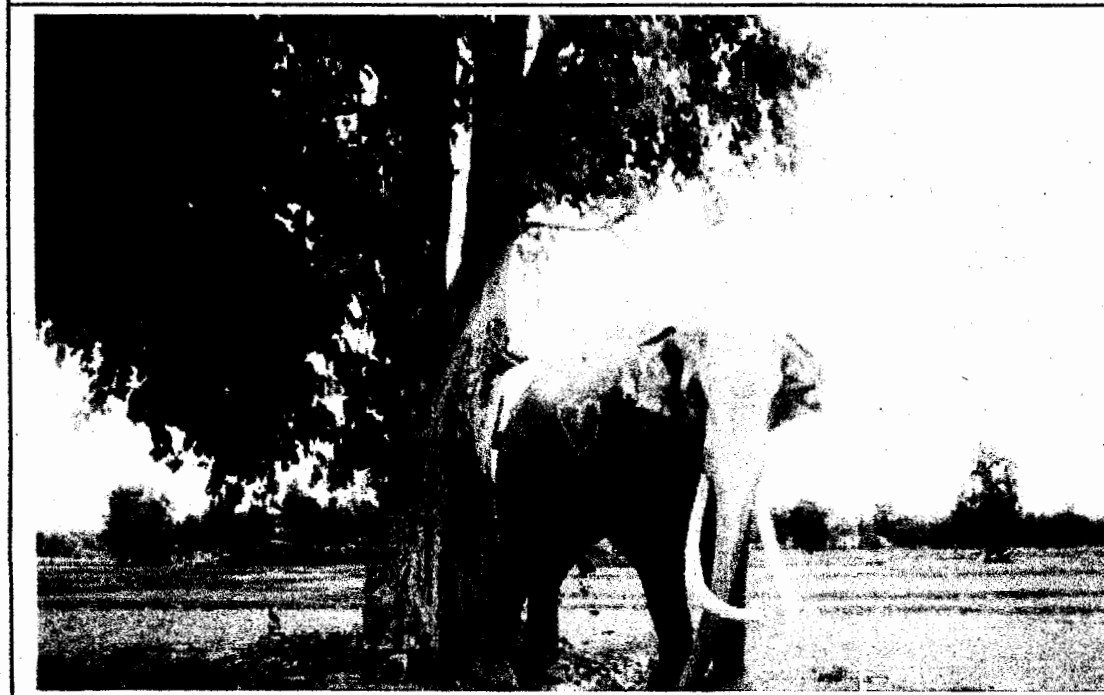
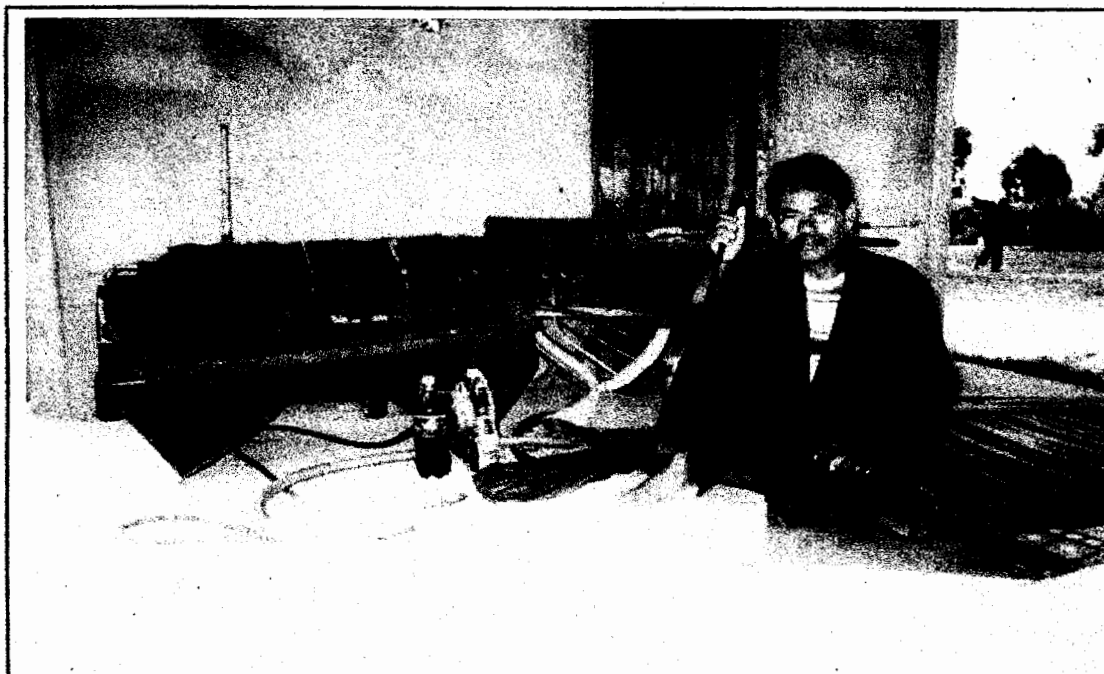
จากการสังเกตในพื้นที่ พบว่าปัจจุบันนี้ชาวญวนบ้านเวินบิกมีการปรับเปลี่ยนไปมาก โดยเฉพาะรัฐช่วยให้เกิดมีเส้นทางลาดยางเข้าสู่หมู่บ้าน ตำราญ พึ่งป่าเล่าว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 ผ่านมานี้ มีการบริโภคแบบทุนนิยมเพิ่มขึ้น ชาวบ้านมีโทรศัพท์มือถือ คีมเหล็กนอก วิทยุรุ่นซีรอมอเตอร์ไซค์ซึ่ง ผู้หญิงวัยรุ่นชอบดูโทรทัศน์ นักเรียนชายชอบเล่นกีฬา ฟุตบอล ฟังเสียงเพลงและมีพฤติกรรมเลียนแบบตามสื่อโทรทัศน์เป็นต้น

กลุ่มชาวญวนค้าเหวหรือญวนอาจิง (ญวนข้าง) ชาวญวนค้าเหวเป็นชาวญวนที่มีบทานคอกกลุ่มชาติพันธุ์อื่นมานาน มีความชำนาญในการจับช้างป่ามาฝึกใช้งานในครัวเรือน ใช้ในพิธีกรรม ขายเป็นเพื่อต้องการเงินใช้ในครัวเรือน และแสดงศักดิ์ศรีบริวารมีของครอบครัวย โดยมากเมื่อก่อนครอบครัวยโคมีช้างถือว่าเป็นผู้มีอันจะกิน หรือแสดงถึงครัวเรือนที่มีฐานะดี และมีสิทธิที่จะไม่เข้าเฝ้ารับราชการให้แก่ทางราชการ

เมื่อกาลล่วงถึงช้างน่าจะพิจารณาถึงพื้นที่การดำรงอยู่ และมีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาตามพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำโขง เทือกเขาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่นเทือกเขาอันนัมซึ่งเป็นเทือกเขาเป็นเส้นแนวเขตแดนระหว่างประเทศลาว (สปป.ลาว) กับประเทศเวียดนาม เทือกเขาพนมดงรักซึ่งเป็นรอยตะเข็บระหว่างชายแดนไทยอีสานกับประเทศกัมพูชา(ราชอาณาจักรกัมพูชา) พิจารณาได้จากประเพณีพิธีกรรมของชาวญวนในพิธีสู่ขวัญที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มีการเฝ้าตามานการสร้างโลกของคนอีสานเป็นมุขปาฐะ เป็นการกล่าวถึงผีบรรพบุรุษเมื่อมีพิธีกรรม

ในกิจกรรม “ปู่สังกะสา-ย่าสังกะสี” เชื่อว่าปู่ແນ່ນຳແນ່ນຳ หรือพระอินทร์ พระพรหมสร้างมนุษย์
คู่แรกที่กลุ่มชาติพันธุ์มีจิตรำนีกร่วมและยังสะท้อนถึงเรื่องราวท้าวสูงหรือขุนเจืองวีระบุรุษยิ่งใหญ่
ที่ปรากฏแพร่หลายในกลุ่มชาติพันธุ์ในดินแดนอุษาคเนย์ (คณพล ชัยสินธุ์และคณะ.2547: 245-246)

กลุ่มชาวกูยในเขตลาวตอนใต้ น่าจะเป็นกลุ่มหนึ่งที่ได้สืบทอดวิถีชีวิตความเป็นอยู่ไว้พบว่า
มีประสบการณ์ในการณ์โพนช้างป่าคังที่เอเจียน แอมอนิเย กล่าวถึงวิธีการใช้ช้างค่อเพื่อ

ภาพประกอบ 9 ภาพแสดงการดำรงชีพของชาวกูยคำแครบบ้านตากกลาง จังหวัดสุรินทร์

ควบคุมในการจับช้างป่า มีการร่ายคาถา สำนวณบริเวณก่อนการจับช้างป่า การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์อย่างเคร่งครัด เช่น ภรรยาที่รออยู่ทางบ้านก็ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ขณะสามีออกจับช้างป่า คือ ภรรยาไม่ตัดผมของตนเอง ถ้าการจับช้างอยู่หากว่าเชือกช้างผูกช้างหลุดทำให้ช้างป่าหนีไปได้ หมายความว่าแม่บ้านได้ทาน้ำมัน (เอเจียน แอมอนิเย. 2539 : 39) เป็นต้น

ชาวญาคูคำหรย หรือญาคูช้างหรือญาคูอะจึงในเขตอีสานใต้ตั้งถิ่นฐานใกล้แหล่งน้ำสายใหญ่มีน้ำตลอดปี เช่น บริเวณปากชีน้อยไหลลงสู่แม่น้ำมูลเขตอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ และอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ เรียกว่า “วังทะลุ” พื้นที่บริเวณนี้ยังมีโคกเนินสูง เหมาะการตั้งบ้านได้ดีและมีสภาพพื้นที่โดยรอบเป็นป่าทาม ใกล้แหล่งน้ำเหมาะในการเลี้ยงช้าง เช่น บ้านกระโพ-ตากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ บ้านโพนเงิน ตำบลท่าม่วง อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ และบ้านหนองบัวเจ้าป่า ตำบลนิคม อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ ปัจจุบันชาวญาคูอะจึงตั้งถิ่นฐานริมฝั่งแม่น้ำมูลบริเวณวังทะลุยังประกอบอาชีพเลี้ยงช้าง เป็นชาวญาคูคำหรยในเขตอำเภอท่าตูม อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ และอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ (โอ๊ะ ศาลางาม. 2546 : สัมภาษณ์) ส่วนป่าที่ยังใช้ประโยชน์ในการเลี้ยงช้างได้บ้างคือป่าคงภูดิน และป่าคงสายทอและเป็นพื้นที่ป่าริมฝั่งแม่น้ำชีน้อย และน้ำมูล (พระอาจารย์หาญ ปัญญาธโร. 2548 : สัมภาษณ์)

ชาวญาคูคำหรยมีความผูกพันกับสภาพทรัพยากรธรรมชาติมาก เพราะป่าสร้างคุณประโยชน์ให้เขา ช้างที่จับได้นำมาฝึกให้เป็นช้างบ้านเพื่อให้รู้ภาษาชาวบ้านและใช้งานได้ดีที่สำคัญมีช้างแล้วเชื่อว่ามีรายได้ดี จากการศึกษาพบว่าการค้าแร่ไปตามหมู่บ้านต่างๆ เขาขายสมุนไพร ขายงาช้างซึ่งเชื่อว่าผู้มียางช้างไว้ในครอบครองจะเป็นผู้ที่โชคดี เช่น ถ้าไปค้าขายก็ทำการค้าขายได้กำไรดี ชาวญาคูยังฝึกช้างป่าเพื่อขายได้ราคาดี ผู้ที่มาหาซื้อมาจากจังหวัดลำปาง, เพชรบูรณ์, ตรัง, เลยและนครนายก โดยมารอพักอยู่ในหมู่บ้านเป็นเดือนเพื่อต่อรองในการซื้อขายกับชาวญาคู เมื่อมันใจจะซื้อต้องคลุกคลีอยู่กับช้าง จนกระทั่งช้างมีความคุ้นเคยกับผู้ซื้อจึงนำช้างกลับไป(แก้ว จินาศรี. 2539 : สัมภาษณ์) สมัยก่อนก็มีการจดทะเบียนช้าง เช่น ช้างที่จดทะเบียนเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2455 (ร.ศ.131) ที่สุรินทร์จดทะเบียน 124 ตัว จังหวัดศรีสะเกษ 51 ตัว จังหวัดอุบลราชธานี 13 ตัว (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. 2455 : ม.ป.ป.) ราคาที่ขาย พ.ศ. 2466 ช้าง 2 ตัว (ชาวญาคูใช้ ตัวแทนคำว่า เชือก) รวมขาย 2,000 บาท พ.ศ. 2467 ช้าง 9 ตัวขายรวมทั้งสิ้น 10,480 บาท (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. 2467 : ม.ป.ป.)

ทุกวันนี้ไม่มีช้างป่า แต่มีการเลี้ยงช้างไว้สืบพันธุ์สามารถใช้ประโยชน์ช่วยงานสังคมได้ดี เช่น การแสดงงานช้างของจังหวัดสุรินทร์ ตัวอย่างการจัดงานช้างจังหวัดสุรินทร์ที่เสนอลงในหนังสือพิมพ์มติชนฉบับวันอาทิตย์ที่ 16 พฤศจิกายน ปี พ.ศ. 2546 มีรายงานว่า “ในปีนี้มีช้างเข้าร่วมการแสดง 300 เชือก จังหวัดตั้งงบประมาณให้ 3 แสนบาท เท่ากับค่าแรงเชือกละ 3,000 บาท ควาญช้างรายหนึ่งกล่าวว่า ปี 2545 ได้ค่าตัว 1,500 บาท ต่อการแสดง 2 รอบ 2 วัน ปีนี้

ได้ 1,000 บาท ข้าวสาร 5 กิโลกรัม เลือ 1 ตัว ช้างแต่ละเชือกมีคนดูแล 3-5 คน ขาดทุนทุกครั้งที่มาช่วยงานจังหวัดสุรินทร์ น้ำตาอาบหน้าทุกครั้งที่ได้รับค่าแรง หากยังเป็นแบบนี้คงไม่มาร่วมงานอีกแล้ว” ชีให้เห็นว่าชาวภูซ้างต้องดิ้นรนมาโดยตลอดตั้งแต่มีงานแสดงช้างจังหวัดสุรินทร์จัดแสดงที่สนามเมืองสุรินทร์ พ.ศ. 2505 ชีวิตยังมีความลำบากค่าตอบแทนไม่คุ้มค่าชีวิตเลี้ยงดูช้างและครอบครัวเพราะเกิดจากการผนวกชาวภูซ้างเข้าสู่การท่องเที่ยว แต่เมืองสุรินทร์ปัจจุบันนี้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับเมืองใหญ่ในกรุงเทพฯ ส่วนหมู่บ้านชาวภูซ้างทุกแห่งวิถีชีวิตยังไม่แตกต่างไปจากอดีต สะท้อนให้เห็นว่ารัฐไม่เข้าใจกับหลักการพัฒนาเพราะพื้นที่สภาพแวดล้อมได้หมดไปและเกิดช้างเร่ร่อนมาโดยตลอดเพื่อเร่หารายได้มาจุนเจือให้กับครอบครัว

กล่าวได้ว่าสภาพการตั้งถิ่นฐานของชาวภูซ้างของแต่ละชุมชนแตกต่างกันของแต่ละพื้นที่ วิถีชีวิตความเป็นอยู่มีการปรับเปลี่ยนตามบริบท ชาวภูซ้างที่เคลื่อนตัวเข้าสู่พื้นที่ราบ ใช้ภูมิปัญญาเลือกความเหมาะสมของพื้นที่ทำประโยชน์ เช่น ชาวภูซ้างใช้พื้นที่รอบชุมชนในการทำนา มีจัดการแหล่งน้ำเพื่อการบริโภคและทำการเกษตร ให้ความสำคัญของป่าวัฒนธรรมได้แก่ป่าช้าและเป็นป่าที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบัน กำหนดพื้นที่ใช้ในกิจกรรมของส่วนรวมเพื่อจัดทำพิธีกรรมร่วมกัน ได้แก่ ป่าคอนปู่ตาที่ชาวภูซ้างมีความเชื่อว่าเป็นพระภูมิเจ้าที่ช่วยจัดระเบียบทางจิตใจของกลุ่ม เป็นพลังใจกับการประกอบอาชีพทางการเกษตร และภูมิคุ้มกันโรค การตั้งบ้านเรือนชาวภูซ้างที่อยู่ใกล้ชิดกันชีให้เห็นความผูกพันทางเครือญาติ พี่พาค้ำค้ำกัน การเพิ่มประชากรได้ปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ใหม่ของชาวภูซ้างคือ ได้เกิดหมู่บ้านใหม่รายรอบหมู่บ้านเก่า เมื่อธรรมชาติที่เคยมีป่าได้เปลี่ยนเป็นไร่เป็นนา ส่งผลให้ชาวภูซ้างส่วนหนึ่งได้เคลื่อนย้ายไปตั้งไปบุกเบิก

ที่ทำกินใหม่ เช่น หมู่บ้านชาวภูซ้างในจังหวัดนครราชสีมา เกิด หมู่บ้านชาวภูซ้างตามชายแดนไทยและกัมพูชา ปัจจัยภายนอกที่สำคัญที่ทำให้สภาพการตั้งถิ่นฐานเปลี่ยนไป คือ นโยบายของประเทศไทยที่พัฒนาประเทศให้เกิดความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ และความมั่นคงของชาติ ส่งผลให้ชาวภูซ้างมีการปรับตัวเข้ากับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น สามารถพูดภาษากลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ได้ดีกับประเทศไทย เช่น ได้ศึกษาในระดับที่สูงขึ้นและได้เข้ารับราชการ สามารถทำการค้าขายแลกเปลี่ยนโดยใช้เงินตราแทนการแลกเปลี่ยนสิ่งของและสามารถยกฐานะบ้านค้ำขึ้นเพื่อทำการขายภายในชุมชน ทำการค้าขายกับชุมชนอื่น ๆ ทุกวันนี้ชาวภูซ้างได้ปรับเปลี่ยนรายได้เพิ่มขึ้นคือ ระยะเวลาหลังจากการทำงานมีการเดินทางไปหาทำงานในเมืองใหญ่ และรับจ้างทำงานในไร่อ้อย ในเขตพื้นที่จังหวัดชลบุรี

2.3.2 โลกทัศน์ของชาวภูซ้าง ชาวภูซ้างมีโลกทัศน์ของความหลากหลายที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เพื่อสร้างความเข้าใจ พอใจ ภูมิใจ มั่นใจ และความต้องการของกลุ่มที่มีต่อตนเองและโลก ให้ความหมายและคุณค่า เพื่อกำหนดรูปแบบของการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ภูซ้างที่สะท้อนออกมาให้เห็นดังนี้

โลกทัศน์ของชาวกูยที่มีต่อธรรมชาติในการดำรงชีวิต ชาวกูยในอดีตเชื่อว่าชีวิตเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ และมีจิตสำนึกตลอดมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งพบเห็นสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติแทบทุกหมู่บ้านของชาวกูย เช่น ศาลปู่ตาประจำหมู่บ้าน ศาลประจำไร่นา จูเพรียม ปูคาหนองน้ำ ที่สะท้อนให้เห็นแนวคิดแบบชาวกูยที่ซึ้งถึงสิ่งเหนือธรรมชาติที่คลั่งคลั่งให้ฝนธรรมชาติตกถูกต้องตามฤดูกาล ช่วยปกป้องรักษาต้นไม้ธรรมชาติ ยังเป็นที่พึ่งของสัตว์ป่า พันธุ์พืชนานาชนิด อนันท์ กาญจนพันธุ์ กล่าวว่า ทำหน้าที่เสมือนหนึ่งกลไกในการปรับตัวของมนุษย์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เพื่อรักษาคุณภาพ และความมั่นคงของการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง (อนันท์ กาญจนพันธุ์. 2543 : 11)

ตัวอย่าง ช่วงฤดูกาลในรอบปีคือ 12 เดือน ที่อยู่ในความคิดของชาวกูยบ้านศรีม แม้จะต่างพื้นที่และด้านวิถีคิดแตกต่างกันกับชาวกูยของหมู่บ้านอื่นตามสภาพแวดล้อม และความเชื่อบ้าง แต่โดยลึกๆแล้วมีจุดประสงค์เดียวกันที่เกี่ยวกับสุขภาพชีวิต และช่วยให้ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ

เดือนห้า ค่ะพระ(ทรงน้ำพระ) ช่วงนี้ชาวบ้านเตรียมเครื่องมือทำไร่ทำนา

เดือนหก จัดแซจัดไซ(พิธีลงไร่ลงนาก่อนทำพิธีหว่านเมล็ดพันธุ์พืช) เช่นสรวงปู่ตาทุกแห่งที่มีในหมู่บ้าน งานขึ้นปีใหม่ บวชนาค แต่งงาน บุญบั้งไฟ (พ่อวัง คัชญาวัตรเล่าว่า เกิดมาก็เห็นประเพณีทำบุญบั้งไฟ)

เดือนเจ็ด พิธีกรรมเกี่ยวกับเข้าทรงแล้วอัญเชิญตะกวดกลับเข้าสู่

หมู่บ้าน (จะทำพิธีกรรมปีที่ต้นฤดูฝนไม่ตก)

เดือนแปด เข้าพรรษา ทำบุญทอดนํ้ามัน นำผ้าอาบนํ้าฝนไปถวายพระสงฆ์ กลุ่มเครือญาติและชาวบ้านใกล้เคียงไปช่วยทำนาแก่ผู้ที่ทำนาเสร็จหลังคนอื่น
เดือนเก้า พระสงฆ์จำพรรษา สานลอบสานไซ ปลุกผักพริกแพง ปลุกข้าวโพด จับปลาเพื่อถนอมอาหาร เช่น ทำปลาจ่อมเก็บใส่ไหเพื่อใช้รับประทานในเดือนอื่นๆ

เดือนสิบ สารทน้อยและสารทใหญ่ จัดอาหารเลี้ยงศิบรรพบุรุษเพื่อระลึกถึงผู้มีพระคุณ

เดือนสิบเอ็ด ออกพรรษา ขึ้น 14 ค่ำแห่ดอกผึ้ง ขึ้น 15 ค่ำดับบาตรเทโว ดำข้าวเม่าถวายพระสงฆ์

เดือนสิบสอง ทำบุญลอยกระทง งานกรฐิน แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่

เดือนอ้าย แข่งว่าว งานผ้าป่าจัดทำบุญได้ตลอดปี (ยกเว้นระหว่างเข้าพรรษาจะไม่ทำบุญผ้าป่า)

เดือนยี่ พิธีกรรมเล่นมออะจิง และมอออ(ทางบ้านปราสาทเขยเรียกว่า เล่นสะเอ็ง)

เดือนสาม ทำพิธีกรรมเผ่าป่า เผาข้าวหลาม กิจกรรมบุญโคขุน (ชาวลาว เรียกว่า บุญข้าวจี้)

เดือนสี่ บุญผาเหวด ปัจจุบันนี้กลุ่มชาวกูย และชาวลาวจัดกิจกรรมร่วมกัน มีการเวียนทำบุญในหมู่บ้านต่าง ๆ ในเขตตำบลตรึม

อาจกล่าวได้ว่าประเพณี 12 เดือน ชาวกูยมีพิธีกรรมเช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การมีขึ้นนี้เพื่อความอยู่รอดของคนด้วยวิถีระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติที่เกิดขึ้นจากความกลัว และความไม่รู้ต่างๆทำให้เกิดความเชื่อ ความเชื่อจึงเป็นส่วนหนึ่งที่มีพลังผลักดันทำให้เกิดศาสนา มีพฤติกรรมแสดงออกมาเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน เนื่องจากธรรมชาติแปรปรวนไม่แน่นอน แต่มีเวลาแน่นอนที่ธรรมชาติจะย้อนกลับเหมือนเดิมใน 1 ปี ที่ต่อมาแบ่งเป็น 12 เดือน

ในช่วงหนึ่ง ๆ เรียกตามลักษณะตามธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงว่า หน้าเกี่ยวข้าวตอนน้ำลด หน้าทำนาตอนน้ำหลาก แต่ภายหลังเรียกตามภาษาทางศาสนาจากชมพูทวีป (อินเดีย) ว่า ฤดู เช่น ฤดูร้อน ฤดูฝน ฤดูหนาว เพื่อความอยู่รอดอย่างต่อเนื่อง จึงเรียกให้ศักดิ์สิทธิ์ว่า ประเพณี 12 เดือน (ปราณี วงษ์เทศ. 2548 : 9-10) แต่ชาวกูยไม่ได้มีลักษณะเหมือนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ทั้งนี้ระบบความคิดย่อมขึ้นกับบริบทหรือสภาพพื้นที่แวดล้อมนั้น ๆ เช่น ประเพณีเช่นเผ็ดกะวาก่อนลงไร่ลงนาในเดือน 6 ประเพณีมีความสำคัญเพิ่มขึ้นเมื่อปีใดฝนฟ้าไม่ตกถูกต้องตามฤดูกาล

ดังนั้นชาวกูยมีโลกทัศน์ผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติ เพราะอาศัยธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันเป็นที่มาของฐานเศรษฐกิจเพื่อความอยู่รอด ตัวอย่าง เรื่องดิน ซึ่งเป็นการใช้ดินเพื่อการเกษตร ถ้าเป็นน้ำก็ใช้น้ำในการบริโภคทั้งดื่มและอาบ ทุกวันนี้ชาวกูยใช้ทรัพยากรชาติเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะพื้นที่ป่าได้ลดลงกลายเป็นที่อยู่อาศัยและเป็นที่ไร่ที่นา เช่น เขตตำบลตรึม

ขอยกตัวอย่างพื้นที่การเกษตรของชาวกูยบ้านตรึมที่ชาวบ้านเล่าให้ฟังดังนี้ พื้นที่ป่าปรับเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัยกลายเป็นหมู่บ้านทรัพย์โกฏี บ้านม่วง หรือปรับพื้นที่ป่าเป็นสถานที่สร้างโรงเรียน ปรับพื้นที่ป่าให้เป็นป่าวนธรรม คือ ป่าช้า ปรับพื้นที่ป่า และทุ่งหญ้าเป็นที่ไร่นาทำให้พื้นที่ทำนาเป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดสุรินทร์ อาจกล่าวได้ว่า ได้พื้นที่ทำไร่นา แต่ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจะได้อีกในแง่หนึ่ง ส่วนการทำนาก็มีการปรับเปลี่ยนตามความเจริญสมัยใหม่ ตัวอย่าง เน้นการปลูกข้าวหอมมะลิ 105 และ กข. 15 แต่พันธุ์ข้าวเป็นปัจจัยภายนอกไม่เน้นความสำคัญเพราะพิจารณาได้จากราคาพันธุ์ข้าวแพง นางร้อยที่เคยปลูกมานานได้ลดบทบาทลง และทุกวันนี้ชาวบ้านยังนิยมรับประทานข้าวหอมมะลิเป็นสำคัญ เพราะดินดี

ตามกระแสโลก มีการปรับพื้นที่ให้เกิดผลผลิตเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งวิธีการปลูกจากนาคำมาเป็นนาหว่าน เน้นการใส่ปุ๋ยเคมีพื้นที่ทำนาของชาวนาบ้านดริ่ม จึงเป็นที่เลื่องลือเช่นเดียวกับของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น แต่บ้านดริ่มนั้นพื้นที่เหมาะสมต่อการทำนา ซึ่งเป็นพื้นที่ของคนอื่นๆ เช่นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรบ้านยาง ตำบลยาง อำเภอสือภูมิกล่าวว่า ทุ่งรวงทอง และยังเป็นจุดสร้างความสัมพันธ์ถึงการแลกเปลี่ยนทางผลผลิตทางการเกษตรระหว่างหมู่บ้านด้วย เช่น กลุ่มชาติพันธุ์เขมรเขตตำบลยาง อำเภอสือภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่อยู่ข้างเคียง ได้เอาพืชผักผลไม้ต่าง ๆ มาแลกเปลี่ยนข้าวกับชาวนาบ้านดริ่ม ส่วนชาวไทยอีสานที่เข้ามาเห็นพื้นที่บ้านดริ่มนี้ชื่นชมว่า “เป็นบ้านคำบ้านดริ่ม” ข้าวจึงเป็นพืชเศรษฐกิจที่ค้าประกันชีวิตของคนบ้านดริ่มเพื่อความอยู่รอด จากการผลิตข้าวบ่อ ๆ ชาวนาบ้านดริ่มจึงชำนาญในการปลูกข้าวและมีการปรับการทำนาคำเป็นนาหว่าน มีการปรับเปลี่ยนการใช้รถไถนาแทนแรงงานสัตว์ ชาวนาสามารถขายข้าวเปลือกเพื่อให้ได้เงินตรามาสร้างที่อยู่อาศัย ส่งบุตรหลานได้เรียนระดับสูง ข้อคิดมีจำนวนชาวนาบ้านดริ่ม 20 กว่าราย พยายามเรียนรู้การรับซื้อข้าวเปลือกนอกหมู่บ้านเพื่อนำออกขายให้ได้เงินตรา โดยการออกรถบรรทุกหกล้อ เพื่อไปหารับซื้อข้าวเปลือกตามหมู่บ้านในภาคอีสานแล้วรถบรรทุกกลับมาขายในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ถ้าเป็นพันธุ์ข้าวมะลิที่ซื้อในเขตตำบลดริ่ม และอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดสุรินทร์ พ่อค้าชาวจีนอยากได้เพราะเป็นพันธุ์ข้าวมะลิที่ตลาดต้องการเพราะสามารถขายออกสู่ตลาดโลกได้ดี ดังนั้นพ่อค้าข้าวเปลือกหรือคนกลางที่ตลาดบ้านกะลัน ตำบลยาง อำเภอสือภูมิจึงเป็นแหล่งขายส่งข้าวเปลือกมะลิออกไปขายยังตลาดสุรินทร์และนอกจังหวัดสุรินทร์ (ทองสา ศุขญาวัตร, 2547 : สัมภาษณ์)

เกี่ยวกับโลกทัศน์การจัดการเรื่องน้ำของชาวนาบ้านดริ่มในเรื่องเศรษฐกิจ ก็ย่อมเปลี่ยนแปลงตามลักษณะระบบคิด วิธีการผลิตไปด้วย เพราะสภาพถึงระบบธรรมชาตินั้นจะต้องเชื่อมโยงกันทั้งระบบด้วย เช่น ดิน น้ำ ป่า และลักษณะสภาพที่ตั้งหมู่บ้านดริ่มก็ปรับเปลี่ยน เช่น ซึ่งชาวนาเล่าว่า สภาพโดยรอบของหมู่บ้านเป็นที่ราบลุ่ม ซึ่งแต่เดิมนั้นมีร่องน้ำขนาดเล็กไหลมารวมกันใกล้ ๆ กับที่ตั้งหมู่บ้าน ความสัมพันธ์กับการพื้นที่การไหลของน้ำมารวมกันก่อให้เกิดภูมิปัญญาในการจัดน้ำเพื่อการเกษตร และการบริโภค และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาธรรมชาติโดยเฉพาะจำนวนปลาจำนวนมากในช่วงฤดูฝน ชาวนามีการขุดบ่อล่อปลาตามทุ่งนา เมื่อถึงหน้าแล้งสามารถวิดสระน้ำจับปลาเป็นอาหาร และยังสามารถนำพามาปลูกพืชผักสวนครัวไว้บริโภคตลอดทั้งปี จุดบริเวณน้ำมารวมกันกลายเป็นแหล่งน้ำสาธารณะเป็นสระ หนองน้ำกว้างใหญ่ เช่น หนองลิ้มบ้านดริ่ม รู้จักกันน้ำเป็นทำนบเพื่อใช้น้ำร่วมกันเพื่อการเลี้ยงสัตว์ เช่น คลองเหมืองหรือห้วยประโดกบ้านดริ่ม เดิมร่องน้ำเหล่านี้มีสภาพปรับเปลี่ยนเป็นไปตามธรรมชาติ การเกิดน้ำท่วมหมู่บ้านไม่รุนแรงเหมือนปัจจุบัน

เมื่อสภาพแหล่งน้ำร่องน้ำถูกปรับให้เป็นร่องน้ำขนาดใหญ่มีน้ำขนาดใหญ่ เมื่อถึงหน้าน้ำ น้ำที่ไหลมา หรือมีฝนตกหนักน้ำท่วมอย่างรวดเร็ว ลูกน้ำฟักการไหลของน้ำมีความรุนแรงผลที่ตามมาคือข้าวกล้าเกิดความเสียหายเพราะเกิดจากน้ำไหล ส่วนที่มีน้ำมากข้าวแช่น้ำเกิน 15 วัน ข้าวเสียหายต้องทำนาอีกครั้งต้องลงทุนเพิ่มขึ้นเพราะเกิดจากน้ำท่วมทุ่งนา ร่องคลองน้ำขาดและถนนขาดสัญจรไปมาไม่ได้ ส่วนพื้นที่ถนนเข้าสู่หมู่บ้านได้ปรับพัฒนาใหม่ยกสูงขึ้นซึ่งเดิมเป็นถนนราบเรียบเท่ากับทุ่งนาเมื่อน้ำมาก็ไหลผ่านข้ามถนนไปอย่างธรรมชาติจึงไม่เกิดน้ำท่วม ถนนสมัยนั้นเป็นพื้นที่แหล่งอาหารของสัตว์วัวควายเป็นอย่างดีเพราะสามารถเลี้ยงสัตว์หน้าฝน ไม่สร้างความเดือดร้อนเกี่ยวกับพื้นที่การเลี้ยงสัตว์ แต่ถนนปัจจุบันเป็นถนนลูกรัง บางส่วนเป็นลาดยางไม่มีกอหญ้า ก่อไฟ พืชล้มลุกอย่างใดจึงเกิดปัญหามากกับการเกษตรของชาวบ้าน เพราะไม่มีที่เลี้ยงสัตว์ในหน้าฝน จึงต้องเลี้ยงสัตว์ไว้ได้ขุนบ้านและเกิดวัฒนธรรมการเลี้ยงสัตว์ได้ขุนบ้านในหน้าฝน แต่เกิดปัญหาทางด้านสุขภาพอนามัย

ดังนั้นชาวบ้านจึงปรับวิถีคิดใหม่ ด้วยวิธีนำกองฟางหลังหน้าเก็บเกี่ยวกองไว้ริมสระหนองน้ำสาธารณะ ส่งผลให้น้ำในหนองน้ำเกิดปัญหาด้านความสะอาดที่จะนำมาใช้บริโภค โดยเฉพาะน้ำใช้อาบ และ สัตว์ยังทำลายสวนพืชผลบริเวณสวนที่อยู่ข้างเคียงแหล่งน้ำ ชาวภูยกบ้านศรีมบ่นอยู่เสมอเมื่อทำสวนปลูกพืชเพราะสัตว์เลี้ยงจะเข้าไปยังสวนผักและทำลายสวนผัก นี่เป็นสาเหตุหนึ่งที่โลกทัศน์ชาวบ้านศรีมเปลี่ยนแปลงไป คือ การทำสวนเพื่อเป็นเศรษฐกิจของครัวเรือนได้เปลี่ยนไป ทางออกของชาวบ้านคือไปขายแรงงานรับจ้างตัดอ้อยนอกพื้นที่เพื่อให้ได้เงินตรามาเพิ่มรายได้ของครอบครัวในหมู่บ้านมาใช้ในการซื้อรถไถมาไถนาแทนแรงงานควาย

โลกทัศน์ของชาวภูยกที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

ชาวภูยกมีความผูกพันกับสิ่งเหนือธรรมชาติสูง ดังจะได้กล่าวต่อไป

ความเชื่อ ชาวภูยกมีความเชื่อสูงในวิญญาณผีบรรพบุรุษที่สิงสถิตอยู่กับปู่ตา เผ่าเจ้าที่ให้ ความปกป้องคุ้มครอง อำนาจประโยชน์สุข ชีวมันในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม เป็นความเชื่อที่ฝังใจลึกลึกแน่นอยู่ในจิตสำนึกของชาวภูยกบ้านศรีม รวมทั้งหมู่บ้านอื่น ๆ ในละแวกเดียวกัน การสืบทอดความเชื่อมาจนพร้อมกับการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวภูยกบ้านศรีม มีบุคคลที่เรียกกันว่า “ตาเผ่าเจ้า” ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของชาวบ้านในการทำพิธีเช่นสรงบูชา เพื่อความเข้าใจระหว่างปู่ตาเผ่าเจ้ากับผู้ที่รับรู้เจตนา และความต้องการของวิญญาณบรรพบุรุษด้วยสติปัญญา รู้เห็นเหตุการณ์ปัญหาอย่างดี เป็นกิจวัตรประเพณีดีงามต่อการปกครองของชุมชน ชาวบ้านศรีมจึงอยู่ด้วยกันโดยสงบ รู้รัก รู้สามัคคี ไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน ไม่เบียดเบียนกัน ซื่อสัตย์รักใคร่ปรองดองกัน ไว้วางใจกัน เคารพอยู่ในโอวาทของผู้อาวุโส ที่เป็นรูปแบบทางคุณธรรมจริยธรรมของหมู่บ้าน และยังเป็นฐานแนวทางหลักการปกครองประชาธิปไตยในระดับพื้นฐานของชุมชน ดังที่ เกียรติ ศรีสุรินทร์ ส.ส. เขตพื้นที่อำเภอศีขรภูมิ กล่าวว่า

คุณลักษณะที่ดีของชาวบ้านครึมคือ เชื่อผู้นำดี “ถ้าชาวบ้านครึมตกลงว่า “เอ” แปลว่า “เอา” ก็จะแอกันทุกคน ถ้าเขาปฏิเสธว่า “เปาะเอเอ๊ะ” แปลว่า “ไม่เอาออก” เท่านั้นผู้นั้นก็หมดหวัง เพราะเขาจะไม่แอ เหมือนกันทุกคน นี่สิ่งที่สะท้อนคุณธรรมที่ดีของชาวภูษบ้านครึมที่แสดงถึงความเชื่อ และความสามัคคี

ความเชื่อเกี่ยวกับการทำนายทางตะกวด พ่อวัง คัชญาวัตร อดีตเฒ่าเจ้าบ้านครึมเล่าว่า “ทางตะกวดคือ สัญลักษณ์ความอุดมสมบูรณ์ตามความเชื่อของชาวภูษเขตละแวกหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลครึม และเชื่อว่าตัวตะกวดเป็นเผาะจั่ว หมายถึง ผีบรรพบุรุษ ชาวบ้านจะไม่ทำร้ายตัวตะกวด ไม่กินตะกวด ชาวบ้านครึมยังทำนายทางตะกวด เพื่อเสี่ยงทายของฟ้าฝนประจำปี โดยมากจะพิจารณาทางตะกวดในเดือน หก หรือก่อนลงไถนา เป็นตะกวดตัวเล็ก แล้วทำนายทางเสี่ยงทาย ถ้าทางออกสีดำ ทำนายว่า ฟ้าฝนจะดี ถ้าออกเป็นสีขาว ฟ้าฝนจะแล้ง หรือออกสีดาสีขาวสลับกัน ก็แสดงว่าฟ้าฝนจะดี และแล้งสลับกันไป และในวันเข่นสรวงปู่ตาในเดือนหกจะมีพิธีกรรมเกี่ยวห่านข้าวกล้าด้วยพันธุ์ข้าวที่หลากหลาย จึงให้เห็นว่าสายเลือดของชาวภูษที่สืบทอดมานานคือการทำไร่ทำนา เหตุนี้เองชาวบ้านครึมจึงมีความรู้ความสามารถได้ดีกว่าการค้าการขาย

ความเชื่อเช่นนี้ได้เกิดส่งผลกระทบต่อกำลังใจต่อการประกอบอาชีพในการทำนา เพราะเขาตั้งใจทำไร่ทำนา เชื่อว่าจะได้ผลผลิตดีมีข้าวเต็มยุ้งเต็มฉาง นี่คือเหตุผลหนึ่งของการเชื่อสืบทอดกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และยังเป็นกรอบความคิดของการเคารพสิทธิต่อระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อม เพราะที่ตรงไหนเป็นที่อาศัยอยู่ของตะกวด ชาวบ้านก็จะไม่ตัดต้นไม้ เพราะเป็นที่อยู่ของผีบรรพบุรุษที่ผูกพันต่อคนรุ่นใหม่ และยังเชื่อว่าเป็นคำสั่งสอนที่ช่วยขัดเกลาชีวิตการอยู่ร่วมกัน ในลักษณะกฎหมายจารีตประเพณี กล่าวคือ เป็นลักษณะกฎหมายไม่มีลายลักษณ์อักษร

นอกจากนี้แล้วชาวภูษยังเชื่อ เรื่องการทำนายคางไก่ ไช้ไก่ คางเต่า ในพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต และพืชผลที่ปลูกประจำปี เป็นเสริมเพิ่มพลังกำลังใจให้กับสุขภาพ เป็นภูมิคุ้มกันโรค ถ้าเฒ่าเจ้าทำนายคางไก่ หรือคางเต่าดูแล้วคางไก่ คางเต่าไปทางเดียวกัน ก็ดีความเป็นสัญลักษณ์ของความสามัคคี ถ้าดูไช้ไก่ในพิธีแต่งงาน เต็มบริบูรณ์ก็แสดงว่าคู่บ่าวสาวที่แต่งงานจะราบรื่นในการครองเรือน

เหตุผลทางวิทยาศาสตร์มีหรือไม่แน่ ถ้าพิจารณาาคางไก่ ชาวบ้านก็ตีความว่าความเชื่อว่าเป็นกรอบของสังคม ความประพฤติของคน ดังนั้นความเชื่อเช่นนี้จึงเป็นเหตุผลและก่อให้เกิดพลังแห่งความรู้กับประสบการณ์การปรับตัวอยู่ร่วมกันได้ เป็นต้น

2.3.3 ความรู้ความสามารถการจัดการของชาวภูษ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับระบบคิด ระบบการต่อรอง ระบบการต่อสู้ของกลุ่มคนในพื้นที่ซึ่งประกอบด้วยทุนทางสังคม-วัฒนธรรม ทุนทางธรรมชาติ-ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางการเมือง-ทุนทางการปกครอง และทุนทางภูมิปัญญา โดยใช้แนวคิดจัดการกระบวนการที่สำคัญลงสู่การปฏิบัติ มีการประเมินผลเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม

อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล แต่ทั้งนี้การสร้างความรู้ความสามารถต้องใช้เวลาการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่อง มีการฝึกอบรมบ่มนิสัยตลอดเวลา และต้องมีการเชื่อมโยงวิเคราะห์ให้เห็นบริบทที่ แสดงออกที่สัมพันธ์ต่อกัน สะท้อนให้มองเห็นรูปแบบของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ชัดเจนในมิติของเวลาที่ หลากหลาย

ความรู้ความสามารถการจัดการทางด้านสังคม ชาวภูยแต่เดิมเป็นสังคมที่เกาะกลุ่มกันมี ลักษณะเป็นกลุ่มเผ่า มีผู้นำกลุ่มที่สำคัญที่เรียกว่า “โคตรหรือพ่อเผ่า” แต่ละหมู่บ้านจะมีโคตรเผ่า หรือโคตรใหญ่หรือผู้ที่มีอาวุโสของแต่ละหมู่บ้าน มีบทบาทที่สำคัญเป็นผู้ให้แนวทางการแก้ปัญหา กิจกรรมสำคัญของชุมชนทั้งภายในชุมชน และนอกชุมชน แต่ลักษณะกลุ่มเป็นกลุ่มที่อยู่ลำพัง ตัวเอง สิ่งที่ยังบอกถึงลักษณะอดีตได้บ้างคือ ขนบธรรมเนียม ประเพณี เช่น ภาษา การแต่งกาย พิธีกรรมและความเชื่อเป็นต้น ปัจจุบันนี้ลักษณะสังคมเผ่าของชาวภูยนั้นได้ลดบทบาทลงไปแล้ว เพราะได้สลายกลายเป็นสังคมชาวนา และสังคมชาวนากำลังผสมผสานกลายเป็นลักษณะของ สังคมเมือง(โยคี โพธิสาร. 2547 : สัมภาษณ์)

อาจกล่าวได้ว่าเขตอีสานใต้ได้มีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ชาวภูย ชาว เขมร และชาวลาว เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ข้างเคียงกัน และกลุ่มชาติดังกล่าวมีการสร้าง สัญลักษณ์ความเชื่อร่วมกัน ตลอดทั้งมีการปรุงแต่งสัญลักษณ์ให้มีความเหมาะสมให้เกิดมี ความหมาย มีคุณค่าที่พอใจร่วมกัน ดังที่ศรีศักร วัลลิโภดมเสนอว่า อาจารย์กองแก้ว วีระ ประจักษ์ ผู้เชี่ยวชาญจารึกได้ศึกษาอักษรธรรมที่ปราสาทศิขรภูมิว่า “เป็นเรื่องของเจ้านาย พระ สังฆราชา และพระสงฆ์ สร้างกุศลอุทิศถวายพระธาตุเจดีย์สามองค์” (ศรีศักร วัลลิโภดม. 2532 : 48-49) บ่งบอกถึงบริเวณอีสานใต้มีการสืบเนื่องทางสังคมวัฒนธรรมอย่างไม่ขาดระยะ แม้ว่าอารย ธรรมขอมจะสิ้นสุดลงไปแล้วก็ตาม ยังมีสังคมที่เป็นบ้านเมือง มีชนชั้นปกครอง และพระสงฆ์ ผู้ใหญ่ในระดับพระสังฆราชารับผิดชอบอยู่ได้ทำการเสริมสร้าง และฟื้นฟูโบราณสถานแต่เดิมให้ เป็นศาสนสถานทางพระพุทธศาสนา จนเกิดเป็นรูปแบบเฉพาะถิ่นและภูมิภาคขึ้น แล้วต่อมาก็มี กลุ่มพวกภูย และพวกลาวสร้างความสัมพันธ์ทางกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ร่วมกัน แต่พวกส่วย ข่า หรือพวกภูยยังมีความล้ำหลังทางวัฒนธรรมซ้ำกว่ากลุ่มพวกอื่นๆ มีการปรับตัวค่อยเป็นค่อยไป กว่าจะลดความสำคัญในเรื่องความเชื่อถือศรัทธาพุทธศาสนา และสร้างวัดวาอาราม มีการ เรียนรู้หนังสือจากกลุ่มพวกลาวและกลุ่มพวกเขมรก็กินเวลานาน ต้องรับและเลียนแบบอย่างกลุ่ม อื่นมาผสมผสาน ก่อนที่จะพัฒนาเป็นลักษณะเฉพาะคนหรือท้องถิ่นให้มีรูปแบบได้

ในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายอำนาจของพระราชอาณาจักรไทยได้แผ่ขยายเข้าสู่ ใน พื้นที่เขตอีสานใต้ ชาวภูยน่าจะรู้สึกยกยอปออำนาจของกลุ่มตัวเองขณะนั้นดี เพราะเป็นกลุ่มที่เคย อยู่ภายใต้อำนาจของเจ้าเมืองจำปาศักดิ์มานาน เป็นกลุ่มชนที่แสวงหาหาความเป็นอิสระ เป็นกลุ่ม ชนหวังพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสังคมร่วมกันเรียกว่า “โคตร” ชาวภูย

ภาพประกอบ 10 แสดงพิธีกรรมการจัดระเบียบสังคมของชาวภูบ้านดริ่ม จังหวัดสุรินทร์

สร้างกลุ่มทางสังคมมีลักษณะเป็นโคตรทั่วเขตอีสานใต้ กลุ่มโคตรนี้พึ่งพาอาศัยกันได้เมื่อมีเหตุจำเป็น เช่น โคตรคาจะจะตั้งกลุ่มครั้งที่ หม่อมอมรวงศ์วิจิตร (ม.ว.ปฐม คเนจร) เสนอเสนอในเอกสาร “พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน เล่ม 3” ว่า มีโคตรชาวภูที่บ้านปราสาท สีเหลี่ยมโคกลำควนใหญ่ (ปัจจุบันคือบ้านควนใหญ่ อำเภอวังหิน จังหวัดศรีสะเกษ), โคตรคาจะจะตั้งกลุ่มที่บ้านคงยาง (ปัจจุบันคืออำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์), โคตรเชียงปุมตั้งกลุ่มที่บ้านเมืองที่ (ปัจจุบันคือบ้านเมืองที่ อำเภอเมืองสุรินทร์ต่อมาย้ายไปตั้งกลุ่มที่บ้านคูศรีโพนสนันต์คือเมืองสุรินทร์ทุกวันนี้), โคตรเชียงสีตั้งกลุ่มอยู่ที่บ้านกุดหวาย (ปัจจุบันคืออำเภอรตนบุรี จังหวัดสุรินทร์, โคตรเชียงสงตั้งกลุ่มอยู่ที่บ้านเมืองถึง อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ และโคตรเชียงชัย

ตั้งกลุ่มอยู่ที่บ้านจารพัด อำเภอศีขรภูมิจังหวัดสุรินทร์ เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมราชาที่ 3 (พระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยารินทร์)(พ.ศ. 2302) ทรงให้สองพี่น้องคิดตามช้างเผือกแตกโรงเข้ามาในพื้นที่เขตอีสานใต้ (หม่อมอมร วงศ์วิจิตร (ม.ว.ปฐมคเนจร). 2506 : 197) และสองพี่น้องขอความช่วยเหลือจากกลุ่มโคตรชาวภูจับช้าง กลุ่มโคตรชาวภูให้ความช่วยเหลือจนสามารถจับได้และส่งคืนทางพระราชสำนักกรุงศรีอยุธยาจนสำเร็จ

จากการช่วยเหลือคราวนี้ชี้ให้เห็นว่า ชาวภูต้องการสร้างสังคมเอื้ออาทรต่อกันหรือไม่ เพราะต่อมากองทัพไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี (พระเจ้าตากสิน) ทรงขยายพระราชอาณาเขตและสร้างความมั่นคงพระราชอาณาจักรทรงเกณฑ์กองทัพเขตเมืองอีสานใต้ไปตีจำปาศักดิ์ และล้านช้าง ได้สำเร็จ และยังได้ผนวกหัวเมืองเขตเมืองสุรินทร์เข้าอยู่ภายใต้อำนาจพระราชอาณาจักรไทยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน นับได้ว่าชนชาติภูเริ่มขาดความเป็นอิสระของตัวเองและตกอยู่ในช่วงเคียวกันที่รัฐปัตตานี (เขตแดนภาคใต้ของประเทศไทยปัจจุบัน) ซึ่งเดิมเคยเป็นอิสระเอกเทศ แต่ถูกยึดเป็นส่วนหนึ่งของสยามเมื่อแผ่นดินรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2548 : 34)

เมื่อจักรวรรดินิยมขยายอำนาจสร้างอาณานิคมเข้าสู่เวียดนาม, กัมพูชา และลาว ประเทศไทยจึงมีนโยบายป้องกันพระราชอาณาจักรไทยให้พ้นจากการเป็นเมืองขึ้น กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในประเทศไทยจึงถูกผนวกเป็นสัญชาติไทย ดังเอกสารกล่าวว่า “...หากมีราษฎรมาติดต่อที่จะต้องใช้แบบพิมพ์ของทางราชการ ให้ปฏิบัติใหม่โดยกรอกในช่องสัญชาตินั้นว่า ชาตินี้บังคับสยามทั้งสิ้น ห้ามมิให้ลงหรือเขียนในช่องสัญชาติว่า ชาตินี้ลาว ชาตินี้เขมร ส่วย (ภู) ผู้ไทย ฯลฯ ดังที่ได้ปฏิบัติมาแต่ก่อนเป็นอันขาด...” (เดิม วิชาญพจนกิจ. 2530 : 464)

ดังนั้นชาวภูได้มีบทบาทต่อสังคมไทย-วัฒนธรรมไทยตามกฎหมายไทย การจัดรูปแบบการปกครองท้องถิ่นได้มีรูปแบบที่ชัดเจนขึ้น ในสมัยต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเพราะการจัดความรู้ความสามารถการปกครองตนเองลดบทบาทลงจากที่เคยมี “โคตร” เปลี่ยนมาเป็น ผู้ใหญ่บ้าน, และกำนัน (ชูวงศ์ ฉายะบุตร. 2539 : 55) บทบาทที่สำคัญต่อมาของ

กลุ่มชาติพันธุ์ภายใต้กฎหมายไทยคือ เสียบาญี และ การเป็นทหารเกณฑ์

เมื่อรัฐจัดรูปแบบการปกครองสมัยใหม่กำหนดให้ผู้นำปกครองเป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นกำนัน ในระยะแรกของการปกครองชาวบ้านมีความพอใจกับผู้นำที่มีความสามารถหลายอย่าง เช่น การป้องกันความปลอดภัยของชุมชน และ พิธีกรรมตามความเชื่อของชาวบ้าน ยุทธวิธีที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมกับชุมชนด้านการใช้แรงงานร่วมกัน

เมื่อรัฐให้ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ กำหนดให้เงินตราเป็นสื่อกลางของการแลกเปลี่ยน มีการซื้อขายสิ่งของ ค่านิยมของผู้ปกครองและชาวบ้านปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เช่น รัฐกำหนดแผนการพัฒนาท้องถิ่น และจัดงบประมาณเข้าช่วยในการจัดการดำเนินการพัฒนา จุดนี้ได้ส่งผลกระทบต่อผู้นำในชุมชนชาวภูยคือ ผู้นำได้แยกส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนามี ผู้นำแบบธรรมชาติ คือ เผ่าเจ้าเป็นผู้นำในพิธีกรรมแบบเดิม กับผู้นำแบบทางการที่เกี่ยวข้องกับภายนอกชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน หรือกำนัน เป็นผู้นำหลักการที่รัฐบ่งการให้กำหนดวิถีชีวิตตามแบบรัฐ โดยเฉพาะการจัดเก็บภาษี การออกเอกสารสิทธิที่ทำกิน การใช้ประโยชน์ในที่สาธารณะเพื่อประโยชน์แก่ทางราชการเป็นสำคัญ ดังที่พ่อวัง ดัชอุยวัตร อดีตกำนันตำบลดริ่ม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เสนอว่า มีการใช้ที่ดินสาธารณะสร้างสถานที่ราชการ หรือทรัพย์สินในที่สาธารณะทางราชการเป็นผู้เก็บผลประโยชน์ เช่น ขายปลาที่ได้จากแหล่งน้ำสาธารณะ การขายไม้ในที่ดินสาธารณะประโยชน์และชาวบ้านไม่ได้รับรู้รายรับรายจ่ายที่ชัดเจนในกิจการของชุมชน (วัง ดัชอุยวัตร. 2547 : สัมภาษณ์) ซึ่งเห็นว่าชาวบ้านถูกลดบทบาทต่อการใช้ทรัพย์สินร่วมกัน

ความรู้ความสามารถการจัดการทางสังคมของชาวภูยที่สืบทอดมานานอีกประการหนึ่ง คือ วัค ซึ่งเป็นศูนย์กลางแห่งความรู้ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนความรู้ด้านการอาชีพ ผู้คนจะมาร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา บุญตามประเพณีของหมู่บ้าน หรืองานบุญที่สัมพันธ์เกี่ยวกับชีวิตของชาวบ้าน เช่น เกิด แก่ เจ็บ ตาย การแสดงธรรมเทศนาจึงเป็นรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องพฤติกรรมที่แสดงตัวตนกับสังคมและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ วัคยังมีแหล่งศาสนสถานที่สำคัญที่ชาวบ้านสร้างดำรงเกี่ยวข้องกับระหว่างศาสนา กับดำรงความสำคัญของแหล่งโบราณสถาน เช่น วัดบ้านปราสาทเขย มีตำนานผูกความสัมพันธ์เกี่ยวกับเรื่องการถวายสิ่งของที่เป็นเครื่องอุปโภคแก่ศิวบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว สะท้อนให้เห็นนามธรรมต่อการสร้างความดีแก่ชีวิตและการอยู่ร่วมกันในชุมชนหรือในสังคมของท้องถิ่นและปราสาทเขย ยังกลายเป็นศาสนสถานเกี่ยวกับงานบุญประจำปีเดือน 3 โดยการสร้างตำนานเกี่ยวกับความผูกพันกับการขอบคุณธรรมชาติ ที่เรียกว่า บุญข้าวจีพร้อมกับผนวกเข้ากับการทำบุญข้าวเปลือกร่วมกันของหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งจัดเป็นบุญประเพณีทุกปี บ่งบอกถึงการร่วมกันพัฒนาทั้งทางด้านจิตใจและพลังความสามัคคีที่เกื้อหนุนทางศาสนาพุทธพร้อม ๆ กัน

นอกจากนี้หลักธรรมคุณธรรมที่พระแสงเทศนาเป็นแนวคิดที่สำคัญที่ชาวบ้านยึดถือ เพื่อนำไปสู่การประกอบสัมมาชีพประจำวัน เช่น คติธรรมทางพุทธประวัติหรือนิทานพื้นบ้านที่สะท้อนรูปแบบด้านวิธีการแสดงออกของท้องถิ่น ตัวอย่าง หลวงพ่อมูมแห่งวัดบ้านปราสาทเขอใช้หมอลำเป็นเวทีการแสดงออกได้หลายรูปแบบ เพื่อเป็นคติสอนชาวบ้านให้เกิดความรู้ต่อการครองคน และสังคม เช่น นิทานจำปาใต้ดิน, นางผมหอม, นางแดงอ่อน, ไก่แก้วและอื่นๆ (พระครูวิสุทธิเสลากรหรือหลวงพ่อเล้ง. 2547 : สัมภาษณ์) เป็นต้น บริบทเหล่านี้ได้แสดงออกให้เห็นรูปแบบของการปรับตัวของชาวภูยกู่ในชุมชนท่ามกลางของกลุ่มชาติพันธุ์ข้างเคียงคือ ชาติพันธุ์ลาว และชาติพันธุ์เขมร

ขอยกตัวอย่างประกอบอีกตัวอย่างหนึ่งคือ การต่อสู้ของสังคมชาวภูยกู่ในจิตสำนึกของกลุ่มชาติพันธุ์ภูยกู่กับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่อยู่ข้างเคียงเพราะเกิดจากการถูกคุกคาม นายทองคำ แจ่มใส ผู้ใหญ่บ้านโคกเจริญ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ (เคยเป็นคนศิริบุรีรัมย์ พ.ศ. 2540 ได้รับแหวนทองคำปี 2541 คนศิริสังคมอีสานของสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นครูภูมิปัญญาไทยด้านบริหารกองทุนธุรกิจชุมชนปี 2543 ได้รับโล่จากพระเทพฯ เรื่อง การใช้หลักธรรมทางศาสนาในการพัฒนาสังคมและชุมชนเป็นรางวัลเสมาธรรมจักร ปี 2543 เคยดูงานที่ญี่ปุ่นปี 2544 ดูงานที่กัมพูชาปี 2545) ชาวภูยกู่ที่เคลื่อนย้ายไปตั้งถิ่นฐานทำมาหากินใหม่ในท่ามกลางกลุ่มชาติพันธุ์เขมรเล่าว่า บ้านม่วงหวาน-โคกเจริญนี้ อพยพมาจากเขตคำบลึง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อปี พ.ศ. 2494 และผู้เล่าผู้แก่เล่าให้ฟังอีกว่า เมื่อก่อนชาวภูยกู่ถูกมองว่าเหมือนชนชาติอื่นที่อาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินไทย จำนวนประชากรมีไม่มาก พูดภาษาท้องถิ่นของตนเอง ไม่มีหนังสือเขียน

ฉะนั้นจะถูกคนไทยเผ่าอื่นที่อยู่ใกล้เคียงเบียดเบียนรบกวนและกระแนะกระแหน อยู่เสมอ เช่น เมื่อก่อนสมัยที่ผมเป็นวัยรุ่น (นายทองคำ แจ่มใส) ปี พ.ศ. 2516 ความรู้สึกส่วนนั้นก็ยังมียุทธศาสตร์คือ พวกหนุ่มชาวภูยกู่เวลาไปไหนมาไหนนอกหมู่บ้านตัวเอง พวกเขาจะต้องพูดกันด้วยภาษาอื่น เช่น ภาษาเขมร ภาษาลาว หรือภาษาไทย เพราะไม่อยากให้ใครรู้ว่าเขาคือชนชาวภูยกู่ และไปไหนมาไหนนอกหมู่บ้านมักจะไปเป็นทีมเป็นคณะ

เมื่อก่อนชนชาวภูยกู่จะรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจ ถ้าเขาถูกชนเผ่าอื่นเรียกเขาหรือว่าเขาเป็นพวกภูยกู่ พระภูยกู่ ผู้ใหญ่บ้านภูยกู่ หรือพวกเด็กภูยกู่ ไม่ทราบเพราะเหตุผลใดที่เขาถูกเรียก สำหรับพวกเด็กผู้หญิงหรือสาวจากจุดค้อยหรือส่วนต่างตรงนี้ ทำให้พวกเขาค่อนข้างเก็บตัว เมื่อก่อนเวลาไปไหนมาไหน เขาจะต้องชวนกันไปเป็นหมู่คณะ ในสังคมภายนอกของเขาจะพูดน้อยมาก เพราะภาษาพูดต่างจากคนอื่น ฉะนั้นไม่แปลกอะไรที่ชาวภูยกู่ 90 เปอร์เซ็นต์ การแต่งงานชายหญิงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันเดียวกัน

เมื่ออยู่ในสังคมที่แคบ ชนเผ่าญาก็มีโอกาสร่วมงานกัน และช่วยเหลือกัน มีการแบ่งปัน และมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น แต่ก่อนชาวญาคิดว่าสังคมภายนอกส่วนใหญ่จะไม่ค่อยเห็นหรือให้ความสำคัญแก่เขา จึงทำให้เขาหันมาพึ่งพากันเองและมีความรักสามัคคีกันกว่าชนเผ่าอื่นๆ ในเมื่อสังคมส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยให้เกียรติให้โอกาสจุดนี้จึงทำให้ชนเผ่าญ เห็นความสำคัญในเผ่าของตัวเอง จะให้ความสำคัญกับผู้นำ ให้ความสำคัญกับผู้อาวุโสและส่งเสริมขนบธรรมเนียม ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ในขณะที่เดียวกันชาวญาก็จะให้ความสำคัญให้เกียรติกับบุคคลหรือคณะอื่นที่ให้ความสำคัญแก่เขา

เมื่อระบบการศึกษาให้แนวคิด การหาโอกาสและการได้มีโอกาสมากขึ้น กระแสสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป บทบาทและการมีส่วนร่วมของคนไม่ได้ถูกจำกัดกำหนดไว้อย่างเดิมแล้ว เมื่อมีการให้เกียรติ การให้โอกาสซึ่งกันและกัน คนเราเริ่มเห็นมีคุณค่าศักดิ์ศรีมากขึ้น ชนเผ่าญเราก็มีความรู้สึกเช่นนี้เหมือนกัน โดยเฉพาะชนเผ่าญที่ม้งหวาน-โคกเจริญ ตำบลจันทุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ถึงวันนี้ทุกคนภาคภูมิใจมากมีกำลังใจอยากช่วยเหลือ อยากมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนกับสังคมภายนอก

ในฐานะที่เกิดและอาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินไทยคนหนึ่งที่เป็นคนดีของสังคม ถึงแม้จะอยู่ในชนบท ประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่เราไม่เอาเปรียบ ไม่สร้างความเดือดร้อนแก่สังคม ความหมายและคุณค่าของความเป็นไทย ไม่ได้ขึ้นอยู่กับว่าต้องเป็นชนเผ่าไหน พุฒภาษานั้น นับถือศาสนาขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง ฉะนั้นในอดีตความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับชนเผ่าญผมไม่สรุปว่าผิดหรือถูกเพราะทุกอย่างในตัวเองกันจะมีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนดีและไม่ดีคู่กันอยู่เสมอ คนเราถึงแม้จะเลือกเกิดไม่ได้ แต่เราก็เลือกที่จะอยู่ หรือเดินไปในทิศทางแห่งความสว่างนั้นได้ (ทองคำ แจ่มใส. 2546 : สัมภาษณ์)

สะท้อนให้เห็นว่าสังคมชาวญานั้นมีโอกาสการปรับตัวได้ ถ้าชาวบ้านมีโอกาสช่วยกันคิดใคร่มีอะไรก็ตามความสามารถก็ช่วยกันคิดและทำ ซึ่งแต่ละคนนั้นย่อมมีแนวคิดที่ไม่เหมือนกัน เช่น ผู้มีประสบการณ์ทางการประสานงาน ผู้มีประสบการณ์ทางด้านวางแผน ผู้มีประสบการณ์ทางด้านเศรษฐกิจ - วัฒนธรรม ผู้มีประสบการณ์ทางการเกษตรและพิธีกรรม แล้วนำมาคิดเชื่อมโยงกัน จัดดำเนินการตามยุทธวิธีภายใต้อำนาจรัฐไทยก็สามารถดำเนินการตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้ คือ แนวทางการพัฒนาสู่การพัฒนาตนเอง โดยให้ความสำคัญแนวทางที่ว่า การมีส่วนร่วม รับรู้มีการตรวจสอบ มีความตระหนักในจิตวิญญาณ และที่สำคัญยิ่ง กล่าวคือการเข้าไปมีบทบาทร่วมกันปฏิบัติ

ความรู้ความสามารถการจัดการทางด้านเศรษฐกิจ-วัฒนธรรม เศรษฐกิจ-วัฒนธรรมของชาวญเป็นเศรษฐกิจที่พึ่งพิงธรรมชาติเป็นสำคัญ สภาพทางภูมิอากาศสร้างความสำนึกให้กับชาวบ้าน เพราะเป็นความหวังเกี่ยวกับความพอใจในชีวิตการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ดังนั้นชาวญจึง

ให้ความสำคัญในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรที่จะกำหนดผลผลิตกำลังใจ สถานที่สำคัญของความเชื่อคือ ศาลปู่ตา ชาวภูยกให้ความหมายของศาลปู่ตาว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์แต่ไม่เห็นตัวคนจับต้องไม่ได้ แต่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะปกป้องคุ้มครองให้ลูกหลานผู้ปฏิบัติดี ให้มีความสุขความเจริญ ในขณะที่เดียวกันถ้ามีบุคคลไหนที่ประพฤติปฏิบัติทำให้สังคมเดือดร้อนเขาควรจะได้รับลงโทษเช่นกัน

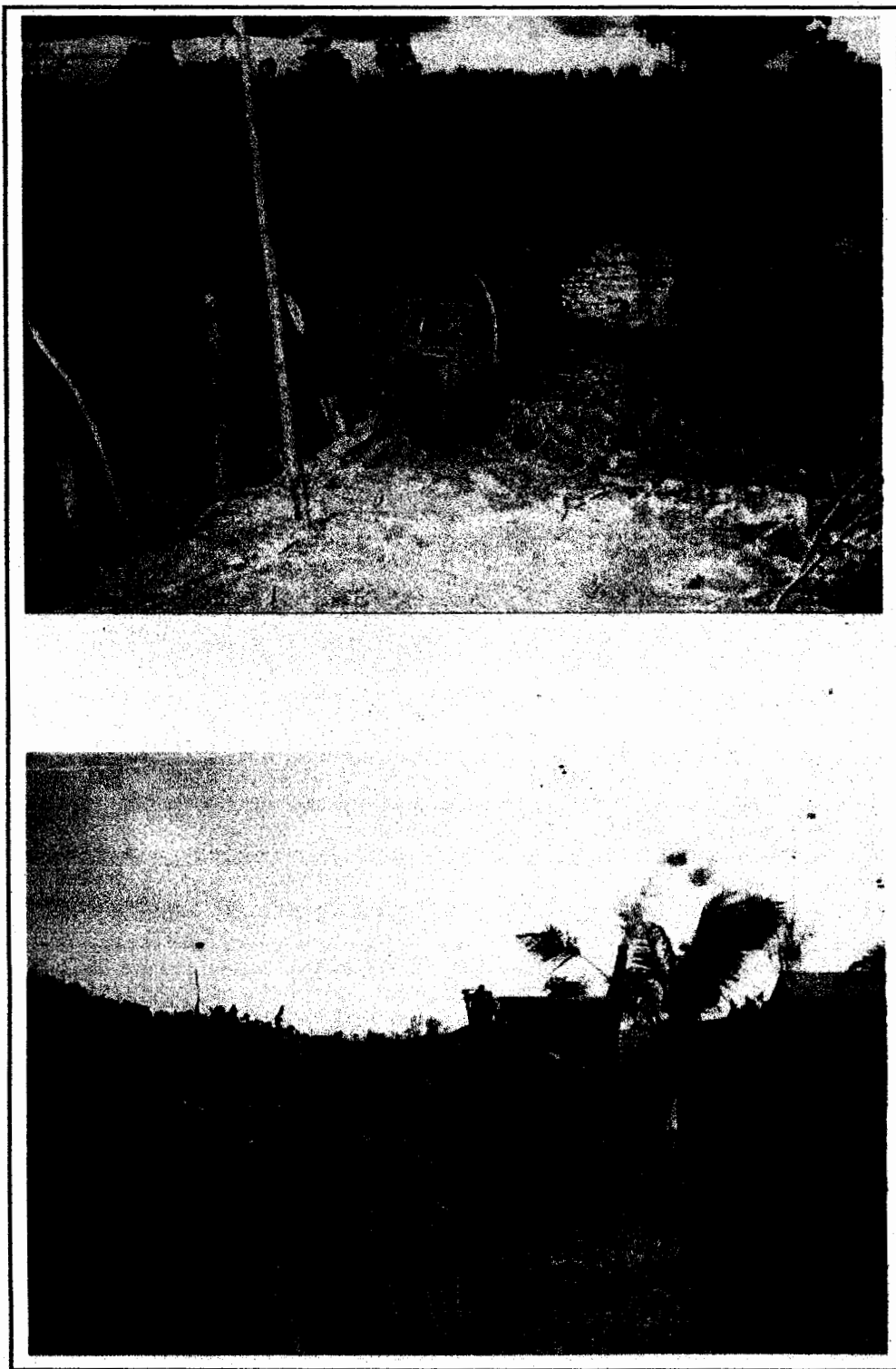
ศาลปู่ตาของชาวภูยกมีที่สถิตที่แตกต่างกันซึ่งเป็นวิถีคิดการต่อสู้การปรับตัวในจิตสำนึกของชาวภูยกที่เกี่ยวกับการอยู่รอดในวิถีชีวิตประจำวันหรือเศรษฐกิจแบบชาวบ้าน เช่น ปู่ตา อาหะฮะจันกบนภูเขาสูงของชาวภูยก การให้โบราณสถานที่เก่าแก่เป็นที่สถิตอยู่ก็คือปราสาทเก่าแก่ หรือ ชาติ เช่น ของศาลปู่ตาชาติบ้านปราสาทเขย ศาลปู่ตากล้วยบ้านดริม ศาลปู่ตาญาติของชาวบ้านม่วงหวาน-โคกเจริญ อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ยังมีศาลปู่ตาของชาวภูยกคำแหบ (ภูยกอาจหรือภูยกช้าง) ที่เกี่ยวกับการออกป่าหรือโพนช้างป่าสร้างไว้ ช้างบ้าน ทุกวันชาวภูยกคำแหบมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการออกหารายได้ของครอบครัวก็มาทำพิธีกรรมบอกกล่าวเจ้าที่กับศาลแห่งนี้ ที่เรียกว่า ศาลผีปะกำ

ชาวภูยกมีพิธีกรรมของศาลปู่ตาเพื่อวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันบ้าง ดังเช่น ศาลปู่ตาที่ให้ความสำคัญเรื่องการทำไร่ทำนา เรียกว่า ผู้เพริชมบ้านแดล อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ แต่ชาวภูยกบ้านดริม อำเภอศีขรภูมิเรียกว่าปู่ตา ระกาซึ่งมีสภาพเป็นป่าไม้ธรรมชาติรอบสระโบราณ ปู่ตาหนองน้ำส่วนมากชุมชนจะสร้างไว้ข้างแหล่งน้ำสาธารณะหรือใกล้ต้นไม้ใหญ่ ๆ ปู่ตาดังกล่าวชาวภูยกจะประกอบพิธีเช่นไหว้อย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง คือ ในวันขึ้น 3 ค่ำเดือน 3 และวันขึ้น 6 เดือน 6 ซึ่งในวันเช่นไหว้ชาวบ้านทุกครัวเรือนก็จะเตรียมตัวแต่เช้ามีค สิ่งที่จะต้องเตรียมไปเช่น ไหว้คือ ไก่ต้มจำนวนตัวหนึ่ง ข้าวสุก 1 ถ้วย เหล้าขาว (ถ้ามี) น้ำหวาน หมาก บุหรี่ ดอกไม้ธูปเทียน พิธีเช่นไหว้จะเริ่มจากจุดธูปเทียนขอขมา ขอโทษปู่ตา แล้วเรียกปู่ตามารับสังเวท พิธีการเรียกจะเรียก 3 ครั้ง แต่ละครั้งจะทิ้งช่วงไป 3-4 นาที และสุดท้ายก็ขอเสี่ยงทายดูคางไก่ ว่าปีนี้ครอบครัวตนเองจะอยู่อย่างสงบสุข ปราศจากโรคภัย ไข้เจ็บหรือไม่ หรือการทำมาหากินในการประกอบอาชีพ จะอุดมสมบูรณ์หรือไม่อย่างไร จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมดังกล่าวชาวบ้านยังคงยึดเหนี่ยว และถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด แต่สิ่งที่สังคมได้คือ ทุกคนมีโอกาสได้มาร่วมพิธีกรรมด้วยการพบปะพูดคุยกัน และสร้างขวัญกำลังใจพอใจในการดำเนินวิถีชีวิตทั้งในปัจจุบัน หรือในรอบปีนั้น ๆ แม้ว่าเศรษฐกิจจะดีหรือไม่คืออยู่ที่กำลังใจ และเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีพลังเกื้อหนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกันเมื่อเกิดปัญหาในชุมชน

เนื่องจากสังคมปัจจุบันได้เกิดความซับซ้อนเพราะบางชุมชนได้มีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นมาอาศัยอยู่ร่วมกัน กลุ่มชาติพันธุ์จีน ศาลปู่ได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของชุมชน เช่น ศาลปู่ตาที่

เปลี่ยนไปเพราะชุมชนเติบโตขึ้นมีความหลากหลายในการดำรงชีพของกลุ่มชน เช่น ศาลปู่ตา บ้านเมืองถึง ตำบลเมืองถึง ศาลปู่ตาปราสาทบ้านจอมพระ อำเภอจอมพระ ศาลปู่ตาเกาะ อำเภอศีขรภูมิ ศาลปู่ตาศรีนครเตา อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ศาลปู่ตาได้ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพทางเศรษฐกิจ - วัฒนธรรม โดยเฉพาะพิธีกรรมในแง่ความเชื่อดี ของความอยู่ดีกินดีมีเงินตราตามเศรษฐกิจทุนนิยมมากกว่าทางเกษตรกรรม แต่พิธีกรรมและความเชื่อของชาวกูยยังปรากฏทับซ้อนอยู่กับระบบทุนนิยม เป็นการผสมผสานระบบสังคมเมืองกับบ้าน ระบบการเกษตรอยู่ร่วมกัน ซึ่งไม่สามารถแยกกระว้างบ้าน และเมือง และพบว่าชาวกูยยังนิยมวิถีชีวิตของคนเมือง พิจารณาได้จากชาวกูยนิยมซื้อสินค้าจากเมืองมาใช้ดำรงชีวิตมากขึ้น โดยเฉพาะสินค้าบริโภคในชีวิตประจำวัน

ชาวกูยประกอบอาชีพทำนาเป็นสำคัญ เป็นการผลิตเพื่อยังชีพค้าเหลือจึงขาย และปัจจุบันทำเพื่อขายเพิ่มมากขึ้น ผู้รับซื้อเป็นพ่อค้าชาวจีน เช่น ตลาดขายข้าวเปลือกของชาวบ้านดริ่ม ส่วนมากขายที่ตลาดกะลันซึ่งเป็นพ่อค้าชาวจีนเป็นผู้รับซื้อ การทำนาเป็นการทำนาปีอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติส่วนมากปลูกข้าวเจ้ามากกว่าข้าวเหนียวเพราะชาวกูยส่วนมากกินข้าวเจ้า แต่ชาวกูยเขตจังหวัดอุบลกินข้าวเหนียว เช่น บ้านเวินบึก ตำบลโขงเจียม บ้านจันลา บ้านแปดอุม อำเภอ น้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี ส่วนชาวกูยในเขตจังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ และ นครราชสีมากินข้าวเจ้าเป็นสำคัญ ส่วนการทำนามีก่อนเริ่มการทำนาตั้งแต่เดือนพฤษภาคมของปีทำการหว่านเตรียมเครื่องมือทำนา เตรียมดินไถแปรกลบขังข้าว หว่านหรือวัชพืช ปลายเดือนพฤษภาคมหว่านกล้าและปักดำ ถึงเดือนตุลาคมเมื่อถึงเดือน พฤศจิกายน เป็นการเก็บเกี่ยวข้าวเบาเป็นข้าวเหนียว เช่น ปองแอา มะลิมะเขือ ข้าวเหนียวดำหรือข้าวกำ พอถึงเดือนปลายเดือนพฤศจิกายน เก็บเกี่ยวข้าวหนัก เป็นข้าวเจ้า เช่น ประทิว ลูกนก นางคง นางร้อย และข้าวลอย จะเก็บเกี่ยวเสร็จในเดือนกุมภาพันธ์ ปัจจุบันนี้ชาวกูยทำนาใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ โดยการจ้างไถ หว่านข้าว เก็บเกี่ยว นวดข้าว และขนข้าวขึ้นยุ้งฉาง หรือบรรทุกข้าวไปขายทันทีหลังเก็บเกี่ยวเสร็จ แล้วซื้อข้าวสารจากท้องตลาดมาหุงรับประทาน พันธุ์ข้าวปลูกมีน้อยลง เช่น พันธุ์นางคง นางร้อย แต่พันธุ์ข้าวที่ปลูกขายมากได้แก่พันธุ์ข้าวเจ้า มะลิ กข. 15 และพันธุ์มะลิ 105 พันธุ์ข้าวเหนียวปลูกน้อยมาก ที่ยังปลูก ได้แก่ พันธุ์ข้าวเหนียวตันปาดอง การทำนาทำเพียงครึ่งเดือนเวลาที่เหลือจากการทำนามีการทอดผ้า เลี้ยงสัตว์ และไปรับจ้างขายแรงงานนอกชุมชน ซึ่งส่วนมากไปค้าขายที่จังหวัดชลบุรี และจังหวัดสุพรรณบุรี ในหมู่บ้านชาวกูยได้สนใจการค้าขายเพิ่มขึ้นแล้ว โดยยกฐานะบ้านแล้วซื้อสินค้าจากตลาดในเมืองเข้ามาขายในหมู่บ้าน

ภาพประกอบ 11 การหาปลา และ (ภาพล่าง)การนวดข้าวของชาวกูยบ้านดริม จังหวัดสุรินทร์

ชาวกูยที่มีความสัมพันธ์กับพ่อค้าข้าว เช่น ชาวกูยบ้านครึม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ รับจ้างขายแรงงานแบกหามข้าวเปลือกกับพ่อค้าข้าวเปลือกที่ตลาดบ้านกะดัน ตำบลยาง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เป็นระยะเวลานับ 10 ปี สามารถเรียนรู้การรับซื้อข้าวเปลือกจากพ่อค้า เมื่อเก็บเงินทองได้ส่วนหนึ่งจึงคิดซื้อรถกระบะออกไปเร่ขาย เพื่อซื้อข้าวเปลือกกลับมาขายในตลาด เขตท้องถิ่นตนเอง ตัวอย่าง มีจำนวน 20 กว่าครัวเรือน บางรายสามารถเก็บเงินทุนได้บ้าง แต่เป็นอาชีพที่มีความลำบากเพราะเกิดจากแข่งขันสูงกับพ่อค้าคนจีน เมื่อทำการเร่หาซื้อข้าวขายระยะหนึ่งก็หยุดทำการเร่ซื้อข้าวเปลือก และบางรายถูกพ่อค้านายทุนยึตรถยนต์คืน เพราะใช้หนี้ที่ผ่อนชำระไม่ทัน แต่มีน้อยรายชาวบ้านเล่าว่าเกิดจากการใช้จ่ายเงินไม่เป็นจึงหยุดเร่ขายหาซื้อข้าวเปลือก

อาจกล่าวได้ว่าสภาพเศรษฐกิจ - วัฒนธรรมของชาวกูยที่พึงพิงธรรมชาติ เมื่อทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยลง ก็เคลื่อนย้ายไปหาธรรมชาติที่แห่งอื่น และชาวกูยได้แนวคิดความเชื่อแบบบรรพบุรุษตามไปด้วยคือ การมีศาลปู่ตา เมื่อมีการปักหลักสร้างถิ่นฐานแห่งใหม่ ก็ยังเชื่อและยึดอยู่กับพิธีกรรม เพื่อเสริมพลังกำลังใจ ความพอใจต่อการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะฐานคิดการดำเนินชีวิตที่ให้ความสำคัญในระบบสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติเป็นทิศทางสำคัญต่อการอยู่ร่วมกัน ทุกวันนี้สภาพการการทำนาของชาวกูยที่เคยมีลักษณะแบบไร้เดือนลอยเปลี่ยนรูปแบบการทำนาคำ และเปลี่ยนเป็นนาหว่าน มีการปรับเปลี่ยนการใช้เทคโนโลยีที่การผลิตแบบใหม่ เช่น การใช้รถไถนาแทนการไถนาที่ใช้แรงงานสัตว์ หรือการใช้รถยนต์บรรทุกผลผลิตแทนการเทียมเกวียน แต่พิธีกรรมแบบชาวกูยยังผสมผสานคงอยู่ในรูปการเกษตรแบบใหม่ โดยไม่ทิ้งรากเหง้าพิธีกรรม แม้ว่าพื้นที่ของชาวกูยได้ปรับเปลี่ยนไปตามบริบทแต่ลึก ๆ แล้วกลุ่มชาติพันธุ์ใหม่ก็ยังสืบทอดต่อกันและใช้พิธีกรรมร่วมกัน เพื่อหวังผลในการดำเนินชีวิตร่วมกัน

2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กูยและชาวกูยเยกกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ

2.4.1 ความสัมพันธ์ระหว่างชาวกูยและชาวกูยเยกกับเขมรอินไทย ชาวเขมรในเขตอีสานใต้อาศัยอยู่มากในจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานีบางส่วน เขาเรียกตัวเองว่า “กแมร” เรียกภาษาและกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองว่า “กแมร-เลอ” แปลว่า “เขมรสูง” เรียกภาษาและชาวเขมรในกัมพูชาว่า “กแมร-กรอม” แปลว่า “เขมรด่ำ” และเรียกคนไทยที่พูดภาษาไทยเป็นภาษาแม่ว่า “ซิม” ซึ่งตรงกับคำว่า “สยาม” ในภาษาไทย (ประกอบ ผลงาม. 2538 : 1) ภาษาเขมรนี้จัดอยู่ในตระกูลมอญ - เขมร อังฉรา ภาณุรัตน์เสนอว่า เขตอีสานใต้ปีใน พ.ศ. 2537 มีประชากรชาวเขมรอินไทยจำนวนทั้งสิ้น 1,311,837 คน (อังฉรา ภาณุรัตน์. 2540 : 55)

โดยทั่ว ๆ ไปแล้วเขมรอินไทยและคนไทยคล้ายกัน คิดแต่ว่าชาวเขมรจะมีผิวคล้ำกว่าไทย และมักนิยมไว้หนวดเครารุ่มร่าม นับถือนับถือศาสนาพุทธ มีขนบธรรมเนียมประเพณี

และวัฒนธรรมในการแต่งกาย ไม่ผิดกับไทยหรือลาวเลย แต่ชาวเขมรยังรักษาของตนไว้ ได้ดีติดกับชาวญวซึ่งละเลยภาษาพูดของคนเสียมาก (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2515 : 95)

ธวัช ปุณโณทก เสนอว่า บริเวณเขตอีสานตอนใต้มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ก่อนสมัยขอมพระนคร และเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดในสมัยขอมพระนครพุทธศตวรรษที่ 16 - 18 ร่องรอยหลักฐานขอมที่ยังปรากฏในปัจจุบัน เช่น โบราณสถานปราสาทหิน ศิลารึก อักษรขอมที่ปรากฏในใบลาน ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ หลังพุทธศตวรรษที่ 18 เมื่อไทยได้ตั้งเมืองสุโขทัย ขอมเสื่อมอำนาจลง ครั้นพระเจ้าอู่ทองได้ตั้งกรุงศรีอยุธยา ได้พยายามแผ่อำนาจปราบอาณาจักรขอม (กัมพูชา) แล้วตกอยู่ใต้อำนาจกรุงศรีอยุธยาเป็นพัก ๆ ปลายอาณาจักรกัมพูชาบริเวณเขตอีสานตอนใต้หลุดพ้นจากอำนาจขอมเป็นอิสระ หรือตกอยู่ภายใต้อำนาจกรุงศรีอยุธยา ต่อมากรุงศรีอยุธยาได้แผ่อำนาจเข้าสู่บริเวณเขตอีสานเพิ่มขึ้น เช่น ตั้งเมืองสุรินทร์ เมืองบุรีรัมย์ เมืองรัตนบุรี และเมืองสังขะในสมัยสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ (พ.ศ. 2302) เมืองทั้งสี่ขึ้นกับเมืองพิมาย (นครราชสีมา)

ปี พ.ศ. 2321 ชาวลาวส่วนหนึ่งอพยพมาจากเวียงจันทน์ มาตั้งชุมชนอยู่บริเวณเมืองอุบลฯ แจ้งมายังกรุงธนบุรี ขอกำลังช่วยปราบทัพพระยาสุโข ซึ่งเป็นแม่ทัพของเมืองเวียงจันทน์ พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงสั่งทัพใหญ่เข้าปราบปรามหัวเมืองลุ่มแม่น้ำโขงเข้าไว้ในพระราชอำนาจ นับตั้งแต่ครั้งจำปาศักดิ์ขึ้นไปตามลำแม่น้ำโขง และเข้ายึดครองเวียงจันทน์ เมื่อ พ.ศ. 2322 ฉะนั้นการแผ่อำนาจของราชธานีเข้าสู่หัวเมืองอีสานอย่างสมบูรณ์ (ธวัช ปุณโณทก. 2536 : 13 - 14)

ธวัช ปุณโณทก จี๊ว่า บริเวณเมืองสุรินทร์และเมืองใกล้เคียงเป็นชุมชนของชุมชนชาวญวอยู่ก่อน และสืบทอดวัฒนธรรมสร้างบ้านแปงเมืองต่อมา การที่หัวหน้าชาวญวได้ช่วยราชการขยายอำนาจร่วมกับไทยในรัชสมัยกรุงธนบุรี และรัชสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น หัวหน้าชุมชนได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เป็นเจ้าเมืองมีบรรดาศักดิ์เป็น “ พระ ” และ “ พระยา ” ได้รับความไว้วางใจในราชการทัพ ในการนี้เมืองสุรินทร์ก็ได้รับพระราชทานครัวจากเมืองเขมรมาตั้งภูมิลำเนา

เมื่อครั้งกองทัพไทยไปตีเมืองเสียมราฐ กำปงสวาย บรรตยาเพชร บรรตยาฆา และเมืองรุงคำเรย์ เมืองเหล่านี้ไม่อาจจะสู้กองทัพไทยได้ ในครั้งนั้นหัวหน้าเขมรได้พาไพร่พลอพยพมาอาศัยอยู่ที่เมืองสุรินทร์ คือ ออกญารินทร์เสนหาจางวาง ออกญาไกรแป้น ออกญาคุม และนางคามมาตว (บุตรีเจ้าเมืองบรรตยาเพชร) ชาวกัมพูชาได้กระจายตั้งภูมิลำเนาอยู่ในเมืองสุรินทร์สังขะ และเมืองบุรีรัมย์จำนวนมาก ในครั้งนั้นมีการแต่งงานกันระหว่างชาวเขมรที่มาตั้ง

ภูมิธำเนาใหม่กับชาวภูยที่เป็นชนกลุ่มเดิม ดังนางคามมาดไวบุตรเจ้าเมืองบรรทายเพชรแต่งงานกับ
 นายสุน บุตรชายเจ้าเมืองสุรินทร์ ภายหลังได้รับแต่งตั้งเป็น พระยาสุรินทร์ภักดีศรีปะทายสมัน
 (สุน) พ.ศ. 2354 – 2394) ชาวเขมรที่อพยพตั้งภูมิลำเนาพร้อมกับชาวท้องถิ่นเดิมคือชาวภูยซึ่งมี
 วัฒนธรรมอ่อนกว่า เป็นปัจจัยสำคัญที่วัฒนธรรมเขมรได้เข้ามาแทนที่วัฒนธรรมเดิม เป็นปัจจัย
 สำคัญที่วัฒนธรรมเขมรได้เข้ามาแทนที่วัฒนธรรมเดิม หรือผสมผสานกันทางวัฒนธรรมจน
 ชาวเมืองสุรินทร์ปัจจุบันพูดภาษาเขมรมากกว่าภาษาภูย และมีวิถีชีวิตแบบเขมรมากกว่าชาวภูย

อีกตัวอย่างหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. 2353 สมัยรัชกาลที่ 2 ออกญา (พระยา) เคาโซ (เมง) เจ้า
 เมืองกำแพงสวาย และนักปรีงน้องชาย วิวาทกับพระอุทัยราชา (นักองจันทร์) เจ้าเมืองกัมพูชา
 ออกญาเคโซ และนักองปรีงอพยพไพร่พลเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารที่เมืองโขง (เขตเมืองนคร
 จำปาศักดิ์) และมาตั้งอยู่ที่บ้านคงปลา ส่วนครัวของนักองปรีงมาตั้งอยู่ที่บ้านเวินซ้อง (เมืองเซ
 ลำภา) ชาวเขมรไพร่พลของออกญาพระยาเคโซ นักปรีง ได้มีความสัมพันธ์กับชาวเมืองสังขะ
 ดังนายพรหมเมืองสังขะได้แต่งงานกับนางมก บุตรีออกญาเคโซ ตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น ชาวเขมร
 แต่งงานกับชาวท้องถิ่นเดิมซึ่งมีวัฒนธรรมที่อ่อนกว่า เป็นปัจจัยให้วัฒนธรรมเขมรเข้าแทนที่
 วัฒนธรรมท้องถิ่นเดิมได้โดยง่าย อีกประการหนึ่งชาวเขมรที่อพยพเข้านั้นมีทั้งชนชั้นสูง และ
 ชาวบ้าน ส่วนชนชั้นสูงมักจะแต่งงานกับชนชั้นสูงของชาวท้องถิ่นเดิม ดังที่นางคามมาดไว บุตร
 ตรีเจ้าเมืองบรรทายเพชรแต่งงานกับบุตรเจ้าเมืองสุรินทร์ และต่อมาได้เป็นเจ้าเมืองสุรินทร์สืบต่อ
 จากพระยาสุรินทร์ภักดีศรีปะทายสมัน (สุน) จึงรับวัฒนธรรมเขมรจากฝ่ายมารดา และญาติจาก
 ฝ่ายมารดา น่าจะเชื่อได้ว่าขุนนางเขมรที่อพยพมาครั้งนั้นคงได้รับราชการเมืองสุรินทร์ เมืองสังขะ
 ต่อมาพบว่าปัจจุบันชาวสุรินทร์ และสังขะได้ปรับวัฒนธรรมไปทางเขมรมากกว่าวัฒนธรรมชาวภูย

กลุ่มชาติพันธุ์เขมรอาศัยอยู่ใกล้เคียงกับกลุ่มชาวภูยในเขตอีสานใต้ มีกิจกรรมร่วมกัน มี
 ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยการแต่งงาน การหิบบิยวัฒนธรรมกันใช้ และเกิด
 วัฒนธรรมท้องถิ่นเฉพาะถิ่นขึ้นมา เช่น ชาวภูยบ้านดริ้ม กับชาวเขมรบ้านยาง อำเภอศีขรภูมิ
 จังหวัดสุรินทร์มีการหิบบิยภาษากันใช้ร่วมกัน เมื่อมีความสัมพันธ์ต่อกันเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยน
 ซื้อขายผลผลิต (สมนึก ค้างาม. 2547 : สัมภาษณ์)

จุดเด่นของชาวเขมรคือการมีตัวอักษรภาษาเขมรใช้ในการเขียน แต่ภาษาภูยไม่มีอักษรเพื่อ
 ใช้ในการเขียน ชาวเขมรมีการบันทึกเรื่องราวเป็นภาษาเขมรและเชื่อว่ามีพลังเมื่อใช้ภาษา
 เขมรในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่นเกี่ยวกับคำสวดในพิธีกรรมสู่ขวัญหรือจารอักษรภาษาเขมรลงในใบลาน
 หรือ ใช้ในพิธีแสดงธรรมเทศนาในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาซึ่งชาวเขมร และชาวภูยมีการนับ
 ถือนศาสนาพุทธเหมือนกัน ดังนั้นชาวภูยที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงในชุมชนเขมรตั้งแต่อดีต เมื่อ

ยอมรับนับถือศาสนาพุทธแล้วยังยอมรับการเรียนรู้ภาษาเขมรและอ่านเขียนภาษาเขมรได้ เช่น การใช้ภาษาเขมรเพื่อเขียน เมื่อมีการบวชเรียนตามหลักธรรมของศาสนาพุทธ ความโดดเด่นทางด้านอักษรนี้เองชาวเขมรจึงยอมรับว่ากลุ่มชาติพันธุ์เขมร และใช้ภาษาเขมรในสังคมที่อาศัยอยู่ใกล้เคียง ชุมชนเขมร (จำรูญ ศิริมาก. 2547 : สัมภาษณ์)

หลวงพ่อดิ่ง วัดปราสาทเขมรได้ กล่าวว่า ชาวเขมรไม่มีภาษาเขียนแต่ชาวเขมรมีใจในความจำเมื่อมีการเรียนรู้จากผู้สอนให้คิดแนวคิด เพื่อสร้างความเข้าใจลงไปสู่การปฏิบัติต่อสังคมหรือต่อตัวเอง แนวทางอย่างที่ปฏิบัติมาถือว่าเป็นการขัดเกลาให้แก่ผู้สนใจใฝ่รู้ได้ จึงกล่าวของชาวเขมรว่า “คาถาลอครอง” หมายถึง วิธีการเรียนรู้โดยที่ผู้ให้ความรู้ หรือผู้สอนแสดงพฤติกรรมออกมาแล้วไม่รู้ว่าตัวเองสอนผู้อื่น แต่ผู้สนใจสามารถจดจำ เข้าใจ และอธิบายลงสู่การปฏิบัติได้ จุดนี้เป็นแนวคิดของชาวเขมรอีกในแง่หนึ่ง และสะท้อนออกมาจากความรู้สึกรักของชาวเขมรว่า กลุ่มชาวเขมรไม่สนใจคิดประดิษฐ์ตัวหนังสือเพื่อสาร ประชาสัมพันธ์ให้สังคมชาวเขมรเรียนรู้ อย่างสังคมชาวเขมรถิ่นไทย หรือ ไทยอีสาน

เกี่ยวกับแนวคิดการใช้ภาษานี้มีอยู่กับผู้ให้ความสำคัญในเรื่อง การใช้คำคาถาเพื่อแสดงตนเป็นผู้รู้ช่วยคนอื่นได้ และเป็นสร้างความน่าเชื่อถือแก่ผู้สนใจในเรื่องการกล่าวคำที่ไม่ต้องใช้ตัวหนังสือ ซึ่งแสดงออกมาในแง่พฤติกรรมที่บ่งบอกถึงผู้สร้างพลังเชื่อโยงให้กับผู้อื่นได้ ตัวอย่างการแสดงพลังศรัทธาของหลวงพ่อมุมแห่งวัดปราสาทเขมรเหนือ สามารถสร้างพลังอำนาจจากการจมน้ำ จมน้ำที่ยอมรับของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ไทยอีสาน ไทยจีน หรือเป็นที่รู้จักของคนเอง การขีดเขียนอักษรภาษาเขมรได้เป็นการสร้างพลังความรู้สึกแก่ผู้อยากรู้อยากเห็น และชาวบ้านเล่าว่าหลวงพ่อมุมสามารถเรียนรู้ภาษาเขมรได้อย่างลึกซึ้ง และยังสะท้อนออกมาเป็นศิลปะแบบเขมร เช่น การออกแบบการสร้างประวัคเป็นศิลปะแบบเขมรที่มีความสัมพันธ์กับชีวิตของชาวเขมรได้ดี

2.4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เขมรและชาวเขมรกับไทยโคราช

กลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในนครราชสีมาเรียกอีกอย่างว่าไทยโคราชเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่สุดในจังหวัดนครราชสีมา ใช้ภาษาเหมือนภาษาไทยในส่วนกลางเพียงแต่เสียงวรรณยุกต์เพี้ยนไปบ้าง ชาวโคราชจะเรียกตัวเองว่าเป็นคนไทย ชาวไทย และไทย มีความสำนึกในความเป็นไทย บางครั้งไม่ยอมรับว่า ตนเองเป็นชาวอีสาน ส่วนชาวลาว เขมรจะเรียกชาวไทยโคราชว่า “ ไทยเบ็งหรือไทยเค็ง ” สรเชต วรคามวิชัย เสนอว่า ทำไมจึงเรียก ไทยเบ็ง และคำว่า เบ็ง หมายถึงอะไร เบ็ง มาจาก บ้าง ถ้าภาษากลางใช้คำว่า บ้าง โคราชจะออกเสียงเป็น เบ็ง ไทยเบ็ง ก็คงจะหมายถึงเป็นไทยอยู่บ้างเหมือนกัน คือ ส่วนหนึ่งเป็นไทย ส่วนหนึ่งเป็น กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น อาจเป็น ไทยลาว เป็นเขมรถิ่นไทย ทั้งสำเนียงภาษาและคำพูด (สรเชต วรคามวิชัย. 2540 : 138)

รวัช ปุณโณทก มีความเห็นว่า ไทยโคราชเป็นกลุ่มที่ใช้ภาษาไทภาคกลาง แต่สำเนียงเพี้ยนเหนือ ก่อนข้างหัวน้ัน และมีคำภาษาไทลาวปะปนอยู่บ้างเล็กน้อย

สายพิน แก้วงามประเสริฐ เสนอว่า “สำเนียงโคราช” กระเด็ดสำเนียงทางชายทะเล ตะวันออก แถบระยอง และจันทบุรี แม้ผู้คนแถบปราจีนบุรี นครนายกเมื่อสัก 50 ปีมาแล้วก็พูด สำเนียงเก่าแบบ “ยานคาย” ไม่ต่างจากสำเนียงโคราชนัก “เพลงโคราช” ก็ฉันทลักษณ์และ ลีลาเดียวกับเพลงพาดควาย, เพลงฉ่อย (ไม่ใช่ลำตัดที่เพิ่งเกิดสมัยรัชกาลที่ 5) นอกจากนั้นยังมี ประเพณีอื่น ๆ อีกเช่น กินข้าวเจ้า, เคี้ยวหมาก, ตัดผมเกรียน, นุ่งโจงกระเบน

และมีศิลปะสถาปัตยกรรมทำวัดวาอารามแบบอยุธยาภาคกลาง (สายพิน แก้วงามประเสริฐ. 2538 : 15)

ไซเคน ฟาเคน เคยบันทึกถึงพวกไทยกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเขาเรียกว่า “ไทโคราช” ว่ามีพวกคั้น กำเนิดเป็นเขมรผสมไท เชื้อชาวญวนการทอดผ้าและเป็นพ่อค้า พูดภาษาไทยถิ่นต่างจากพวกโคราชแท้ ๆ ผิดคล้า กริยาท่าทางบอกว่าสืบมาจากบรรพบุรุษผู้เป็นแรงงานสร้างปราสาทหิน พิมาย อาจ เป็นได้ว่ากลุ่มไทโคราชที่ไซเคนฟาเคนกล่าวนี้คือ ไท - เลียม (สยาม) นี้เอง ซึ่งไม่ใช่ไทแท้แต่ ผสมผสานปะปนกับคนกลุ่มอื่น ส่วนไทโคราชนั้นเป็นไทจากกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ไทยโคราชเป็น กลุ่มที่ใช้ภาษาไทภาคกลาง แต่สำเนียงเพี้ยนเหนือก่อนข้างหัวน้ัน และมีคำภาษาไทลาวปะปนอยู่ บ้างเล็กน้อย (ธิดา สาระยา. 2536.: 66 - 72)

ทุกวันนี้กลุ่มชาติพันธุ์ไทยโคราชอาศัยอยู่ในอำเภอเก่า ส่วนกลางของจังหวัดนครราชสีมา และเมืองที่ขึ้นกับโคราช เช่น นางรอง รวมถึงอำเภอปะคำ หนองกี่ และลำปลายมาศ สระบุรี ความรัช กล่าวถึงลักษณะเด่นของไทยโคราช นอกจากภาษาแล้วมี การแต่งกายโจงกระเบน แต่คน รุ่นปัจจุบันไม่กล้าใส่ เพลงโคราช เป็นการร้องระหว่างชายหญิง ไม่มีดนตรีประกอบใช้วาทยลปะ อย่างเดียวอาจใช้การตบมือให้จังหวะบ้าง ผี-เทวดา เช่น ผีบรรพบุรุษ ผีปู่ตา อาชีพเด่นมีปั้นหม้อ ดินหม้อ จนมีคำกล่าวว่า “ลาวสาวไหม ไทยดินหม้อ” เช่น การปั้นหม้อที่บ้านโก อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ ส่วนชาวไทยโคราชในจังหวัดสุรินทร์พบว่ารับจ้างในโรงสี โรงเลื่อย โรงไม้ตาม โรงงานใกล้ทางรถไฟของชาวจีน สายโคราช - อุบลราชธานี และชาวโคราชยังชำนาญในการค้าหมู เรียกว่านายฮ้อยหมูเพื่อค้าส่งทางรถไฟ เช่น ชาวโคราชได้ได้ทำการหาซื้อหมูแล้วสร้างพื้นที่เลี้ยง หมูก่อนค่อนหมูส่งไปขายยังโคราช และความสัมพันธ์กับผู้คนในท้องถิ่นด้านการการค้าหมูจึง ปักหลักตั้งถิ่นฐานเป็นหมู่บ้านร่วมกับหมู่บ้านชาวกูย ชาวกูยมีบทบาทด้านวัฒนธรรมสูงกว่า โดยเฉพาะด้านภาษาส่งผลให้ชาวกูยใช้ภาษาลาวสำเนียงแบบโคราช เช่น บ้านอาวูร ตำบลแดล อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ (โยคี โพธิสาร. 2547 : สัมภาษณ์)

สระเขตรวคามชัย เสนอว่า ชาวไทยโคราชมีบทบาททางด้านเกษตรกรรม และการค้าเริ่มมีการอพยพออกไปนอกเมืองโคราช และไปสร้างหลักฐานอยู่ทั่วไปทางอีสานใต้ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยโคราชอาศัยอยู่ในอำเภอเก่า ส่วนกลางของจังหวัดนครราชสีมา และเมืองที่ขึ้นกับนครราชสีมา เช่น นางรอง รวมถึงอำเภอปะคำ หนองกี่, และถ้าปลายมาศและมีการนำวัฒนธรรมเดิมไว้ดี เช่น ตำเนียงภาษา และการแต่งกายแบบโจงกระเบน

ลักษณะเด่นของไทยโคราช นอกจากภาษาแล้วมี การแต่งกายโจงกระเบน คิดว่าได้มาจากกัมพูชาโดยผ่านสมัยกรุงศรีอยุธยา ปัจจุบันนี้เด็กรุ่นใหม่ไม่กล้าใส่ การละเล่น - การแสดง เช่น เพลงโคราช เป็นการร้องระหว่างชายหญิง แต่ไม่มีดนตรีประกอบใช้วาทยลปะอย่างเดี่ยว อาจใช้การตบมือกำกับจังหวะบ้างเป็นบางครั้ง ผี-เทวดา กลุ่มไทยโคราชมีพิศลักษณ์กับกลุ่มผีของกลุ่มไทย ลาว และไทยภาคกลาง เช่น ผีบรรพบุรุษ ผีเรือน ผีปู่ตา ที่แปลกคงเป็นผีประจำในหมู่บ้านที่เลี้ยงช้าง จะมีศาลปะคำ มีการทำพิธีบวงสรวงเลี้ยงผีปะคำ และรักษาประเพณีความเชื่อเดิมคู่กับวิถีการดำรงชีพ

อาชีพเด่น มีปั้นหม้อ หรือ ดินหม้อ จนมีการพูดกันว่า “ลาวสาวไหม ไทยดินหม้อ” เช่น การปั้นหม้อดินที่บ้านโก อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ ทำเป็นหลายขนาดมีความคงทน ถาวร ใช้เป็นภาชนะบรรจุน้ำดื่ม น้ำใช้ และมีการผลิตเพื่อขาย เดิมบรรทุกเกวียน ทุกวันบรรทุการถยนต์ไปขาย ปัจจุบันกลุ่มไทยโคราชนี้ยังพูดสำเนียงโคราช สถาปัตยกรรม ผสมระหว่างไทยอีสาน และภาคกลาง คาถาอาคม ได้ปรับคาถาอาคมแบบฮินดูคันตระและพุทธคันตระมีคำขึ้นต้นเป็นโอม ต่อไปเป็นภาษาถิ่น และลงท้ายด้วยโอมอีก อาหาร ชาวไทยโคราชกินข้าวเจ้าเช่นเดียวกับชาวเขมร นอกจากนี้ชาวไทยโคราชยังมีความสามารถจับช้างไม่แพ้พวกชาวกูย ส่วนชาวโคราชในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์พบว่าเข้ามารับจ้างในโรงเลื่อยไม้ โรงสีข้าวของชาวจีน (เกิด เหมรานนท์. 2547 : สัมภาษณ์)

2.4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กูยและชาวกูยเยอกับชาวไทยอีสาน

ชาวกูยมีความสัมพันธ์กับกลุ่มไทยอีสานมานาน เมื่อกลุ่มไทยอีสานเคลื่อนย้ายเข้ามาในเขตอีสานพบว่ามีกลุ่มชนในพื้นที่นับถือและมีความเชื่ออย่างเข้มข้น ดังที่ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เสนอว่า “...ในชนกลุ่มน้อยคือ ส่วย(กูย) ไช่ ข่า ฯลฯ ไม่มีความเชื่อในศาสนาพุทธเลย มีแต่เชื่อผีเท่านั้น” (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2537 :87) ชาวกูยสร้างความสัมพันธ์ด้วยวิธีการขัดเกลาสังคม มีการจัดระเบียบสังคม ตามแนวทางหรือหลักการที่ชาวไทยอีสานเข้ามาสู่พื้นที่ มีการยอมรับศาสนาพุทธสร้างภูมิปัญญาใหม่อยู่ร่วมกัน แต่ชาวกูยยังรักษาความเชื่อเดิมไว้ แม้ว่ารัฐไทยกับฝ่ายผู้นำศาสนาท้องถิ่น ประกาศห้ามไม่ราษฎรนับถือผีต่างใดๆ เช่น เข้าทรงลงเจ้าสุนผี มีผีให้ ผีฟ้า ผีหมเหตักค์หลักเมือง ผีปอบ ฯลฯ ต่างๆ ให้เจ้าหน้าที่หัวเมืองจับผู้ลงผีถือผีนั้นไปทำการได้

สวนพิจารณา ถ้าได้ความจริงให้ปรับเป็นเงิน 12 บาท มีรางวัลให้แก่ผู้แจ้งจับ ถ้าไม่มีเงินเสียได้โทษให้จำคุก 1 เดือน เงินรางวัลหลวงออกให้ ต่อมาก็ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้มีกฎหมายเรื่อง ผิด่างขึ้นเมื่อ ร.ศ. 124 ปรากฏมาจนถึงทุกวันนี้ (เดิมวิพากษ์พจนกิจ. 2530. : 509)

การเข้ามาของชาวลาวในเขตอีสานใต้ได้เข้ามาหลายระลอก พ.ศ. 2257 ท่านพระครูยอดแก้วโพนสะเม็กปกครองเมืองจำปาศักดิ์แทนนางแพง พระครูจึงเชิญเจ้าหน่อแก้วศรีชัยขึ้นเป็นเจ้าแผ่นดินนครจำปาศักดิ์ ถวายพระนามว่า “เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร” ได้แต่งตั้งข้าราชการเป็นเจ้าเมืองต่าง ๆ เช่น จารย์เสียงไปเป็นเจ้าเมืองศรีนครเขต (อยู่ในจังหวัดศรีสะเกษ) ให้จารย์แก้วไปเป็นเจ้าเมืองบ้านทุ่ง (ทุ่งกุลาร้องไห้) ตั้งขึ้นเป็นเมืองสุวรรณภูมิ (สิลา วีรวงศ. 2539 : 163 – 164)

กลุ่มพระวอพระตาเป็นเสนาศิลาภกิดมิดใจกันกับพระเจ้าสิริบุญสาร แห่งเวียงจันทน์ ได้รวมกลุ่มผู้คนอพยพข้ามแม่น้ำโขงลุ่มภู แต่ได้ถูกกองทัพลาวตามตีมพระตาตายในที่รบ ส่วนพระวอได้พาบริวารไพร่พลหนีลงไปถึงนครจำปาศักดิ์ พ.ศ. 2315 พระวอเกิดมิดใจกันกับเจ้าไชยภูมิแห่งนครจำปาศักดิ์ จึงอพยพผู้คนกลับขึ้นมาตั้งอยู่ที่คอนมดแดง (อยู่ริมแม่น้ำมูลห่างไปจากเมืองอุบลราชธานี 16 กิโลเมตร) พอถึงปี พ.ศ. 2319 พระเจ้าสิริบุญสารได้ส่งกองทัพมาตีพระวอที่ออกมาตั้งรับที่บ้านคูบ้านแกพระวอเสียชีวิต ขณะเดียวกันท้าวคำ (บุตรพระวอ) ได้แต่งหนังสือขอกำลังจากพระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์(น้องชาย) ยกทัพมาเกณฑ์พลที่เมืองเขมรเมื่อ พ.ศ. 2321ปราบหัวเมืองตั้งแต่เมืองจำปาศักดิ์ไว้ในอำนาจเบ็ดเสร็จ ในการศึกครั้งนั้นได้เชิญพระแก้วมรกต พระบาง กลับมากรุงธนบุรีด้วย (ธีรชัย บุญมา. 2533 : 17)

ในรัชสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2 พ.ศ. 2352 – 2367) ท้าวแลชาวเวียงจันทน์ ได้พาสมัครพรรคพวกเข้าพึ่งพระบรมโพธิสมภารตั้งหลักแหล่งบริเวณเทือกเขาเพชรบูรณ์และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นที่พระยาภักดีชุมพล เจ้าเมืองชัยภูมิ (ธวัช ปุณโณทก. 2545 : อัดสำเนา) นอกจากนี้ชาวลาวยังได้ถูกกวาดต้อนเข้ามาคราวทัพไทยไปตีเมืองเวียงจันทน์ ได้สร้างความสัมพันธ์กับเจ้าเมืองจนได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าเมือง เช่น พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (บุญจันทร์) ได้เป็นเจ้าเมืองขุขันธ์เมื่อปี พ.ศ. 2327 ถึงปี พ.ศ. 2367 ซึ่งได้ถูกฆ่าตายคราวเกิดกบฏเจ้าอนุเวียงจันทน์ (เดิม วิพากษ์พจนกิจ. 2530 : 156 – 157)

กลุ่มชาวลาวที่เข้ามาปักหลักตั้งถิ่นในเขตอีสานใต้ นี้ มีความสัมพันธ์กับชาติพันธุ์ที่เข้ามาอาศัยอยู่ก่อนแล้ว มีความสัมพันธ์ด้วยวิธีการแต่งงาน มีลูกหลานสืบทอดสร้างวัฒนธรรมผสมผสานกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ มีการแยกย้ายตั้งรกรากทำมาหากินจนถึงเขตใกล้เทือกเขาพนมดงรัก เช่น เขตเมืองขุขันธ์ มีหมู่บ้านบก, บ้านแดง, บ้านสะโน, บ้านสมอ, บ้านคาอุด,

บ้านขุนหาญและบ้านลิ (สุทา ศรีปัดเนตร. 2547 : สัมภาษณ์) เป็นต้น ปัจจุบันเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประชากรที่พูดภาษาลาวมากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆในเขตอีสานใต้

ปัจจุบันนี้ชาวลาวในอีสานใต้มีบทบาทมากในเขตอีสานใต้ เพราะมีวัฒนธรรมภาษาลาวเป็นที่ยอมรับของชาวกูยและชาวเขมร เมื่อสื่อภาษาให้ความหมายเข้าใจกันไม่ได้ เขาจะใช้ภาษาลาวเป็นภาษากลางเพื่อทำความเข้าใจกันเหมือนกับการใช้ภาษาไทย ขณะนี้กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเข้าปะปนอาศัยอยู่กับชาวกูย ชาวเขมรทั่วไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ที่ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่เขตรอยตะเข็บชายแดนไทยและกัมพูชา

กลุ่มไทยอีสานใต้กระจายอยู่ทั่วไปในเขตอีสานใต้มีในจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดศรีสะเกษ (ยกเว้นอำเภอปรางค์กู่พูดภาษากูย) จังหวัดสุรินทร์มีที่อำเภอรัตนบุรี อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดบุรีรัมย์อำเภอพุทไธสง อำเภอนาโพธิ์ กิ่งอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดนครราชสีมาที่อำเภอบัวใหญ่ ประทาย ห้วยแถลง ชุมพล และ สีคิ้ว (สถาบันราชภัฏนครราชสีมา. 2541. : 189) การกระจายประชากรชาวลาวได้แผ่กระจายทั่วไป ส่งผลให้ภาษาลาวเป็นที่นิยมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เพราะสำเนียงฟังแล้วเข้าใจความหมายสามารถสื่อสารได้ตอบได้ เพราะทุกคนเรียนภาษาไทย เข้าใจก็สามารถเข้าใจในความหมายเพื่อสื่อสารด้านการพูดได้ ในหมู่บ้านเก่าแก่ตั้งมานานยังเชื่อเลยว่าแต่เดิมนั้นเป็นหมู่บ้านชาวกูยแต่ทุกวันไม่รู้ว่าตัวเองเป็นกูย และไม่ยอมรับว่าเป็นกูย โดยเพราะชาวเป็นที่เป็นคนรุ่นใหม่ เช่น บ้านควนใหญ่ ตำบลควนใหญ่ อำเภอวังหิน จังหวัดศรีสะเกษ

พรม ควนใหญ่ อาศัยอยู่บ้านควนใหญ่ อำเภอวังหิน จังหวัดศรีสะเกษเล่าว่า ชาวกูยในเขตจังหวัดศรีสะเกษและอุบลราชธานีนิยมใช้ภาษาลาวเป็นภาษากลางเมื่อสื่อภาษากับชาวลาว สาเหตุที่ชาวกูยเสียเอกลักษณ์ทางภาษาพูดเพราะภาษาลาวมีภาษาเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ชาวลาวนับถือศาสนาพุทธ ชาวกูยนับถือศาสนาพุทธเหมือนกัน เมื่อบวชเรียนได้ใช้ภาษาลาวในการเรียนรู้ที่จารเป็นอักษรไทยน้อย (ภาษาลาว) ความนิยมภาษาลาวในการสื่อความหมายในวิถีชีวิตประจำวันส่งผลให้ชาวกูยยอมรับ และใช้ภาษาลาวอยู่ร่วมกันเป็นเวลานานจนมีความคุ้นเคยกับการใช้ภาษาลาว ดังนั้นคนทั่วไปในอีสานจึงเรียกชาวกูยที่ใช้ภาษาลาวว่า ลาวศรีสะเกษ เพราะใช้ภาษาลาวที่มีสำเนียงต่างจากภาษาลาวที่อาศัยอยู่ในจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดอื่นๆในเขตอีสานตอนบน (พรมมา ควนใหญ่. 2547 : สัมภาษณ์) ดังนั้นภาษาลาวจึงเข้าไปมีบทบาทต่อวิถีชีวิตชาวกูย เช่น ด้านความเชื่อ หรือด้านศาสนาเพราะชาวกูยนับถือศาสนาพุทธอย่างแนบแน่น

ชาวกูยมีความสัมพันธ์กับไทยอีสานทางด้านการเชื่อนั้น ทำให้โอกาสของชาวกูยได้ปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ใหม่ จากการนับถือผีที่สัมพันธ์กับศาสนาพุทธอย่างแยกไม่ออก แม้แต่พิธีเกี่ยวกับพื้นที่ของการเชื่อก็ยังต้องใช้พิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น ปรากฏการณ์การสร้างศาลผีปู่ตาเสร็จแล้ว ชาวบ้านมีวิถีคิดแบบพุทธด้วยการสวดมนต์ขึ้นบ้านใหม่โดยนิมนต์พระมาทำ

พิธีสวดมนต์เจริญพระพุทธมนต์เหมือนพิธีขึ้นบ้านใหม่ เช่น พบปรากฏการณ์เช่นนี้ในท้องที่หมู่บ้านชาวภูเขดอำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ อาจกล่าวได้ว่าชาวลาวใช้ศาสนาเข้าเชื่อมโยงกับชาวภูเขเพื่อสร้างวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกัน และพิธีกรรมด้านความเชื่อยังสอดคล้องกับการดำรงชีพด้วย การเกษตร เป็นต้น

การทำนาของชาวลาวเป็นอาชีพหลักอย่างเดียวกับชาวภูเข เพราะให้ผลผลิตไว้บริโภคในครัวเรือน หรือใช้ผลผลิตส่วนหนึ่งเพื่อชุมชน การทำผลเข้าจึงพบว่าชาวลาวกับชาวไทยอีสานคิด มีวิธีการดำเนินการที่ไม่แตกต่างกัน และการจัดได้พัฒนาการไปพร้อมกันซึ่งพบทั้งในหมู่บ้านชาวไทยอีสาน และชาวภูเข เช่น ประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกเพื่อทำบุญช่วยเสริมสร้างพระพุทธศาสนา เช่น การทำบุญข้าวจีที่บ้านปราสาทเขย จังหวัดศรีสะเกษ พร้อมนี้มีการทำบุญข้าวเปลือกเพื่อถวายบุญข้าวเปลือกถวายแก่ทางวัดด้วย อย่างไรก็ตามผลผลิตที่ได้ยังมีปริมาณที่แตกต่างกัน เช่น กลุ่มคนลาวนิยมรับประทานข้าวเหนียว แต่ชาวลาวนิยมรับประทานข้าวเจ้า เรื่องนี้มีได้ยึดคิดในเชิงปฏิบัติ เพราะพบว่า พื้นที่ชุมชนชาวลาวรับประทานข้าวเหนียวเป็นสำคัญ เช่น ชาวลาวที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเขตจังหวัดอุบลราชธานี แม้แต่บ้านศรีม อำเภอศีขรภูมิพบว่า บริโภคข้าวเหนียวในตอนเช้า บริโภคข้าวเจ้า นิยมบริโภคหรือรับประทานในตอนเย็น เพราะชาวบ้านเล่าว่า เหตุที่รับประทานข้าวเหนียวตอนเช้าเพราะรับประทานแล้ว รู้สึกว่าสบายตัวและมีเรี่ยวแรงในการปฏิบัติงานดี เป็นต้น ข้อคิดเห็นคือกระแสวัฒนธรรมนานาชาติในเรื่องการผลิตเพื่อขายได้เพิ่มสูงเพราะทั้งชาวบ้านที่เป็นชาวลาวและชาวไทยอีสาน ผลิตเพื่อขายให้ได้เงินตราจับจ่ายใช้สอยในครัวเรือน

2.4.4 ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ญ้อและชาวเขกับชาวไทยจีน

ชาวจีนกระจายเข้าไปอยู่ทั่วไปตามหัวเมืองต่าง ๆ ในภาคอีสาน อย่างน้อยที่สุดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนจะเข้ามาตั้งหลักแหล่งเมื่อใดไม่ทราบชัด (ประนุช ทรัพย์สาร. 2524 : 44) James Fitzroy McCarty (พระวิภาควรรณ) เสนอว่า มีชาวจีนใช้แรงงานสร้างทางรถไฟระยะทางระหว่างสระบุรีไปโคราช ไม่มีที่ใดน่าสนใจเป็นพิเศษ นอกจากป่าดงพญาไฟ ซึ่งมีชื่อว่าความใช้รุนแรงอย่างยิ่ง ระหว่างสร้างทางรถไฟคนงานชาวจีนคาบไปนับร้อย และกว่าจะสร้างเสร็จก็คงต้องตายอีกหลายราย (James Fitzroy McCarty . 2533 : 37) ไพฑูรย์ มีกุล เสนอว่า ในปี ค.ศ. 1845 (พ.ศ. 2390) เจ้าพระยาบวรราชนิเทศได้ตั้งให้ชาวจีนคนหนึ่งเป็นที่ “ ขุนอินทรสมบัติ ” เป็นเจ้าภาษีผูกขาดภาษีสุราในเขตเมืองนครราชสีมาและเมืองที่ขึ้นต่อเมืองนครราชสีมาทั้งหมด เมื่อพระยามหาอำมาตยาธิบดี (หลุน ศรีเพ็ญ) ได้รับแต่งตั้งเป็นข้าหลวงประจำเมืองตะวันออก (อีสานและดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง) ชาวจีนได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ผูกขาดภาษีฝิ่นในเขตเมืองนครจำปาศักดิ์ สุรินทร์ ขุขันธ์ สังขะ อัคิโป และเมืองที่ขึ้นตรงต่อ

เมืองเหล่านี้ บางเมืองข้าหลวงประจำหัวเมืองตะวันออกได้แต่งตั้งกรมการเมืองตะวันออก ได้แต่งตั้งกรมการเมืองคนใดคนหนึ่งเป็นเจ้าภาษีด้วย (ไพฑูรย์ มีกุศล. 2527 : 4) จุมพล แนวจำปา เสนอว่า พ.ศ. 2423 มีชาวจีนชื่อว่า คันเชียหฺงคุมเรือและสินค้าต่าง ๆ ขึ้นไปตั้งโรงค้าขาย ณ เมืองโคราช เมืองศรีสะเกษ อุบล อุขันธ์ และตามหัวเมืองรายทางฝ่ายเหนือ บรรทุกสินค้าขึ้นล่องไป ณ กรุงเทพฯ จีนคันเชียหฺงยังแจ้งว่า บรรดาถูกหนีซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ เมืองศรีสะเกษ อุบล อุขันธ์ ได้ซื้อเรือสินค้า และกู้เงินไปบ้าง เงินยังค้างอยู่หลายคน มีแจ้งอยู่ในบัญชีและกรรมธรรม์นั้นแล้ว (จุมพล แนวจำปา. 2524 : 95)

จึงชี้ให้เห็นว่ากลุ่มชาติพันธุ์จีนได้กระจายเข้าสู่อีสาน มีการรับจ้างขายแรงงานสร้างทางรถไฟ เป็นกรรมกรแบกหามตามสถานีรถไฟ ทำการค้าขายรับส่งสินค้าขึ้นล่องจากอีสานสู่กรุงเทพฯ ชาวจีนที่มีความสามารถได้สะสมทุน เช่น เปิดกิจการกิจการโรงสีริมทางสถานีรถไฟ รับซื้อข้าว สินค้าของป่า ตรงกันข้ามกับสินค้าในโรงงานจากกรุงเทพฯ ขึ้นล่องโดยบรรทุกทางรถไฟ ส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์จีนสามารถคุมเศรษฐกิจการค้าแนวหน้าของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เมื่อถึง ปี ค.ศ. 1919 (พ.ศ. 2462) มีชาวจีนกระจายอยู่ในภาคอีสานของประเทศไทยจำนวน 6,226 คน คิดเป็นร้อยละ 2.4 ปี ค.ศ. 1929 (พ.ศ. 2472) มีจำนวน 14,933 คน คิดเป็นร้อยละ 3.4 ปี ค.ศ. 1937 (พ.ศ. 2480) มีจำนวน 24,457 คน คิดเป็นร้อยละ 4.9 ปี ค.ศ. 1947 (พ.ศ. 2490) มีจำนวน 21,535 คิดเป็นร้อยละ 4.5 (ประนุช ทรัพย์สาร. 2524 : 44)

จุมพล แนวจำปา เสนอว่า ปี พ.ศ. 2443 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเปิดทางรถไฟสายนครราชสีมา เพื่อพ่อค้าไทยจีนราษฎรทั้งหลายมาทำการค้าขายได้สะดวก มีชาวจีนออกทุนทรัพย์ตั้งโรงประกอบอาหารเลี้ยงเจ้านายข้าราชการที่ได้ตามเสด็จรวมจำนวน 91 ราย เป็นเงิน 2,034 บาท ส่วนมณฑลอุบล (จังหวัดอุบลฯ, ศรีสะเกษ และสุรินทร์) พ.ศ. 2467 มีชาวจีน 882 คน ชาวจีนเหล่านี้ประกอบอาชีพธุรกิจการค้าเป็นสำคัญ กลุ่มชาวจีนในช่วงสร้างทางรถไฟได้ปักหลักตั้งฐานอาศัยอยู่และมีร้านค้าตามสถานีรถไฟก่อน แล้วกระจายออกไปสู่ตามอำเภอที่อยู่ห่างออกไปจากสถานีรถไฟโดยพึ่งพิงกิจการงานใกล้ชิดกับทางราชการ มีการทำการค้าขายก็ส่งผลให้ชาวจีนมีประชากรเพิ่มขึ้น เช่น ปี พ.ศ. 2472 สร้างทางรถไฟถึงอุบลราชธานี (ทำพิธีเปิดให้ราษฎรใช้ประโยชน์ปี พ.ศ. 2473) มีประชากรในมณฑลอุบลฯ จำนวน 13,028 คน ตระกูลชาวจีนได้ดำเนินกิจการธุรกิจการค้าเพิ่มขึ้น เช่น อุบลราชธานี ตระกูลโกศลวัตร ศรีสะเกษ เช่น ตระกูลสิลาวณิช, สุวรรณศิริ, หลาวทอง, วิสมหมาย, เกษจุมพล, จรรยา สุทธิวงศ์, มหาสุวีรชัย และเกียรตินันท์ สุรินทร์ เช่น ตระกูล ศรีสุรินทร์, เรืองกาญจเศรษฐ, รุ่งธนเกียรติ และมั่งเจริญพร ชาวจีนส่วนหนึ่งประกอบการค้ารับซื้อสินค้าบริเวณริมทางรถไฟออกไปขายในหมู่บ้านชาวกูย และเขมร แล้วรับซื้อข้าวเปลือกและสัตว์เลี้ยงหมู เป็ด ไก่กลับไปขายให้แก่พ่อค้าส่งตามริมสถานีรถไฟ ปัจจุบันกลุ่มชาวจีนที่มีความสัมพันธ์กับการซื้อขาย

สินค้ามาก่อนสามารถปักหลักตั้งบ้านเรือนร้านค้าในหมู่บ้าน และสร้างความสัมพันธ์ด้วยการแต่งงานกับชาวบ้านเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้ชาวจีนสามารถผสมผสานกับเศรษฐกิจในเมืองได้

ชุมพล แนวจำปา เสนอว่า พ.ศ. 2443 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 – 2453) ทรงเปิดทางรถไฟสายนครราชสีมา (ชุมพล แนวจำปา. 2524 : 103) เพื่อพ่อค้าไทยจีนราษฎรทั้งหลายมาทำการค้าขายได้สะดวก มีชาวจีนออกทุนทรัพย์ตั้งโรงประกอบอาหารเลี้ยงข้าราชการที่ได้ตามเสด็จรวมจำนวน 91 ราย เป็นเงิน 2,034 บาท และ ปี พ.ศ. 2427 นครราชสีมาเป็นศูนย์กลางการพาณิชย์ มีชาวจีน 800 คน ชาวจีนเหล่านี้ประกอบอาชีพธุรกิจการค้าเป็นสำคัญ และปักหลักจัดทำร้านค้าเพื่อทำการค้าใกล้สถานีรถไฟเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งรถไฟเปิดเส้นทางถึงสถานีรถไฟอุบลราชธานี พ.ศ. 2473 และชี้ให้เห็นว่าตามเส้นทางรถไฟเป็นหัวใจการค้าการธุรกิจของกลุ่มชาติพันธุ์จีนของเขตอีสานตอนใต้

พรรณี ฉัตรพลรักษ์และคณะเสนอว่า มีชาวจีนกระจายอยู่ในอีสานของประเทศไทย ใน ค.ศ. 1919 (พ.ศ. 2462) มีจำนวน 6,226 คน คิดเป็นร้อยละ 2.4 เมื่อถึง ค.ศ. 1947 (พ.ศ. 2490) มีจำนวน 21,535 คิดเป็นร้อยละ 4.5 (พรรณี ฉัตรพลรักษ์และคณะ. 2529 : 202) บทบาทของชาวจีนทำการค้าเพิ่มขึ้นและเชื่อมโยงกับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอที่อยู่ห่างออกไป ทำการซื้อสินค้าของป่าและผลผลิตทางการเกษตรบรรทุกด้วยรถยนต์ แล้วส่งขายในเมืองสุรินทร์และส่งทางรถไฟเข้ากรุงเทพฯ ดังที่ ปรีชา วรเศรษฐสิน เสนอว่า ได้เกิดชุมชนชาวจีนด้านทิศเหนือทางรถไฟถนนสายสุรินทร์ – ท่าตูม (เปิดการเดินรถไฟที่สุรินทร์ พ.ศ. 2469) เขาเรียกชุมชนนี้ว่า (เขียโหล่วเฮียโป๊ย) ร้านค้าจะเปิดรับซื้อสินค้าพื้นเมืองจากชาวบ้าน เช่น หมู เป็ด ไก่ ข้าว นุ่น ครั่ง ไหม เม็ดละหุ่ง ฯลฯ ต่อมาพ่อค้าชาวจีนได้เปิดพื้นที่จากเมืองตามริมทางรถไฟออกไปสู่ชนบทและสร้างความสัมพันธ์ด้วยการแต่งงานกับผู้คนในท้องถิ่นเพื่อทำการค้าอยู่ตามหมู่บ้าน และสร้างธุรกิจได้คิส่งผลให้ผู้คนในหมู่บ้านคุ้นเคยกับการใช้เงินตราเพราะชาวจีนเป็นแหล่งกู้ยืมเงินให้กับชาวบ้าน

ชาวกูยเมื่อก่อนเรียกผู้ที่ทำการค้าขายในชุมชนว่า “เจ๊ก” เพราะประกอบสัมมาชีพด้วยการซื้อขายเป็นสำคัญ ชาวบ้านกล่าวว่า คนจีนนี้มีความอดทน งานหนัก งานเบาก็รับเอาหมดทั้งสิ้น เขาคิดว่าเป็นเครื่องมือในการสร้างวิถีชีวิตของตัวเอง สร้างวงศ์ตระกูล สามารถปรับเปลี่ยนฐานะตนเองจากคนธรรมดาไปสู่ชีวิตรุดได้หรือเป็นผู้นำได้ การแสวงหาทรัพย์สมบัติด้วยการทำงานจึงถือว่าเป็นสิ่งที่มีเกียรติ ไม่ควรอับอายขายหน้า ยิ่งกว่านั้นชาวจีนที่อพยพเข้าเมืองไทยรุ่นแรก ๆ เมื่อ 90 ปีผ่านมามีบทบาทอย่างมาก ถือว่าเป็นการผจญภัยต่างแดน มีการเสี่ยงผจญภัยในการออกมานอกประเทศ เพราะคนจีนรุ่นแรกที่เข้ามาเมืองไทยนั้นต้องการหาทรัพย์สิน เพื่อช่วยเหลือกลับ

ประเทศจีนจึงไม่จับจองที่ดินทำการเกษตร หากแต่จ้างทำกิจการค้าหากำไรกลับไปเมืองจีน (มานิต ทรัพย์ครองชัย. 2548 : ทรัพย์ครองชัย)

คนจีนในรุ่นที่สองถ้ามีชีวิตอยู่ก็มีอายุราว 60 ปี มักจะเล่าความทรงจำร่วมให้ลูกหลานรุ่นที่สาม และรุ่นที่สี่ เพื่อเป็นการจัดเกลาคนจีนรุ่นหลังที่เกิดเมืองไทย เป็นการจัดเกลาให้กับรุ่นหลังปฏิบัติตัวให้มีความมานะบากบั่น รู้จักการสร้างตัว ด้วยวิธีการเก็บหอมรอมริบเอาไว้ คุณสมบัติของคนจนที่พบเห็นในปัจจุบันจึงรักษาแนวคิดการต่อการสร้างชีวิตจนถึงปัจจุบัน และมีหลักการประหยัคทรัพย์สินที่หามาได้ ดังคำกล่าวของชาวอุยกูมองชาวจีนในปัจจุบันว่า “คบกับเจ๊ก เป็นเด็กเลี้ยงควาย” น่าจะหมายถึง คนไทยจีนเป็นผู้คิดหาโอกาสเอารัดเอาเปรียบอย่างต่อเนื่อง ใครผู้ใดที่มีความสัมพันธ์กับชาวจีนแล้วส่วนใหญ่จะช่วยเลี้ยงตัวเองไม่รอด (ประยูทธ สมสระ. 2548 : สัมภาษณ์)

เมื่อรถไฟเดินถึงสุรินทร์ พ.ศ. 2469 ถึงอุบลราชธานี พ.ศ. 2473 ชาวจีนยกร้านค้าตามริมทางรถไฟใกล้สถานีรถไฟเพิ่มขึ้น ทำการประกอบการค้าขายกับชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านห่างออกไปซึ่งสามารถเดินทางกลับปมาวันเดียวได้หรือต่างอำเภอใช้เวลาเดินทางเกวียนใช้เวลา 2 - 3 วัน ชาวอุยกูเล่าว่า สมัยนั้นอยากไปตลาดใกล้สถานีรถไฟเพราะได้เห็นลูกสาวชาวจีนรูปร่างลักษณะสาวขาวสวย และชาวอุยกูจะบรรทุกสินค้าข้าวเปลือก หรือสุกรไปขายให้พ่อค้าชาวจีนซื้อส่งขายตามสถานีรถไฟ

สินค้าที่ชาวจีนรับซื้อสินค้าพื้นเมือง เช่น ข้าวเปลือก น้ำผึ้ง ขี้ไต้ หนังกว หนังกวาง สุกร ฯลฯ ไปขายเมืองโคราช และนำสินค้าจากเมืองโคราชมาขาย เช่น ผ้าด้ายดิบ กางเกงสีเป้า (ขาก้วย) เสื้อตราควาย (ตัดเย็บด้วยผ้าด้ายดิบย้อมสีครามและคำ) ฯลฯ (ปรีชา วรเศรษฐสิน. 2548 : 29)

ชาวจีนทำกิจการค้าดี เข้าถึงผู้นำข้าราชการได้ชาวบ้านมีโอกาสส่งผลผลิตส่งขายให้พ่อค้าสินค้าข้าวกลายเป็นสินค้าสำคัญของอีสานได้ เกิดโรงสีริมทางรถไฟ ชาวจีนมีกิจการเข้มแข็ง แล้วขยายความสำคัญกับผู้คนในพื้นที่ คุณแม่กาหลง ศรีสุรินทร์ ผู้เป็นภรรยาของ ขุนศรีสุรินทร์ (อาเลี้ยต่วน) เล่าให้ฟังว่า สมัยนั้นเมื่อถึงวันออกพรรษา หรืองานสำคัญทางศาสนา ก็จะส่งเหล่าชาวนาไปให้ชุมชนหมู่บ้านชาวอุยกูได้คัมได้กิน

ตัวอย่าง พ่อค้าที่ดำเนินกิจการจนร่ำรวย อยู่ที่ตลาดระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ บ้านระแงงเป็นหมู่บ้านเล็กๆ หลังจากตัดเส้นทางรถไฟผ่านก็กลายเป็นศูนย์กลางความเจริญของอำเภอศีขรภูมิ ได้เกิดร้านค้า มีพ่อค้าคนจีนสร้างโรงสีใกล้สถานีรถไฟ เป็นศูนย์กลางการค้าข้าวเปลือกที่ใหญ่ที่สุดในระดับอำเภอของจังหวัดสุรินทร์ มีพ่อค้าสำคัญเกิดขึ้นคือ นายพิมพ์เจริญ พันธุ์ จึงขอกล่าวบทบาทของพ่อค้าผู้นี้

นายพิมพ์ เจริญพันธุ์ ได้มีความสัมพันธ์กับทางราชการอยู่เสมอ ในสมัยนายอำเภอขุนจระ จิตประหารมย์ (ปรุงจระ จิตประหารมย์) ชาวบ้านจะเรียกว่า อาเสียพิมพ์ บุตรชายคนโตของเล่า แก่บ้านซึ่งเป็นเจ้าของโรงสีไฟฟ้าบ้านสองเป็นโรงแรก ตั้งอยู่ติดกับวัดระแงง อาเสียพิมพ์ เป็น บุตรชายคนโต ช่วยบิดาทำกิจการเกี่ยวกับโรงสี กิจการก้าวหน้าขึ้นจึงได้ขยายกิจการตั้งโรงสีขึ้น อีกแห่ง เป็นโรงสี ข้าวเม็คนเล็ก ต่อมาได้ขยายกิจการไปตั้งที่อำเภอตำโรงทาบ รวมเป็น 3 โรง นอกจากทำกิจการร่ำรวยแล้วยังกว้างขวางในสังคมทั้งในระดับอำเภอ จังหวัด และถึง ระดับประเทศคบค้าสมาคมได้ทั้งประชาชนราษฎร โดยเฉพาะข้าราชการอำเภอในเขตอำเภอกีษรภูมิได้ช่วยเหลืออยู่เป็นประจำ

อาเสียพิมพ์ยังได้ช่วยเหลือทางราชการในสงครามอินโดจีน ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสและ ช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ทางราชการได้ตอบแทนความดี ด้วยการขอให้เป็นข้าราชการรัฐ พานิชย์กิตติมศักดิ์ชั้นพิเศษ และขอเครื่องราชอิสริยาภรณ์ให้ ทำให้ชาวตลาดระแงง เขตอำเภอกีษรภูมิมีตลาดสุขาภิบาลระแงง ตามักศึกษากัน เด็กนักเรียน ชาวตลาดนับถือเคารพท่านมาก เมื่อเกิด ปัญหาในตลาด อาเสียพิมพ์ก็ไกล่เกลี่ยยอมและตัดสินได้ไม่ต้องขึ้นโรงศาล เป็นการแบ่งเบา ภาระทางอำเภอ นายประสงค์ จันทา เล่าอีกว่า เมื่อทราบว่าการก่อตั้งโรงเรียนราษฎรสอน ภาษาจีน สำหรับอาคารเรียน พ่อค้าในตลาดกีษรภูมิซึ่งขณะนั้นนายริ้ว รักไทย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 ตลาดกีษรภูมิได้ยกที่ดินให้สร้างโรงเรียน สำหรับอาคารเรียนพ่อค้าในตลาดกีษรภูมิบริจาคร้างหนึ่ง อาเสียพิมพ์ออกทุนครั้งหนึ่งสร้างอาคารเรียนจนเสร็จสามารถเปิดสอนได้จนถึงทุกวันนี้ ต่อมาอา เสียพิมพ์ได้เปิดขยายกิจการค้าข้าวไปที่จังหวัดอุบลราชธานี และได้เสียชีวิตที่จังหวัดอุบลราชธานี (ประสงค์ จันทา. 2543 : สัมภาษณ์) ชาวบ้านเล่าว่าหลังเสียชีวิตแล้วได้นำศพมาทำพิธีฌาปนกิจ ศพตามพิธีศาสนาพุทธอย่างสมเกียรติที่เมรุชั่วคราวใกล้สถานีรถไฟกีษรภูมิ และกิจการธุรกิจ เกี่ยวกับโรงสีก็ได้ให้ทายาทดำเนินการต่อไปจนถึงทุกวันนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนกับชาวอุษทวิเพิ่มขึ้น เมื่อทั้งฝ่ายมีความประสงค์ในการดำรงชีพแต่วิธีการที่ต่างกัน เพราะชาวจีนมีเงินตราซื้อข้าวเปลือกจากชาวบ้าน การทำนาเป็นอาชีพหลัก เป็นการทำให้พ่อค้าเงินถ่วงดุลซื้อขายให้แก่พ่อค้าชาวจีน เช่น พ่อค้าเสียเกียรติ ศรีสุรินทร์มีโรงสีไฟ ใกล้ริมทางรถไฟบ้านกะตัน อำเภอกีษรภูมิ เป็นสถานีรถไฟห่างจากหมู่บ้านชาวอุษทวิ 6 กิโลเมตร ซึ่งเป็นระยะทางไกลและสะดวกในการขนส่งไปขาย ข้าวจึงเป็นอาชีพหลักที่ช่วย กระตุ้นความรู้สึกละชาวอุษทวิมีความหวังผลการทำนา การซื้อขายได้เปรียบหรือเสียเปรียบ นั้นอยู่ความฉวยในประสบการณ์ของผู้ซื้อและผู้ขาย อย่างไรก็ตามระยะเวลาของกิจการได้บอก ได้ว่าอาเสียเกียรติที่มีทุนเดิมจากกิจการที่เมืองสุรินทร์อยู่แล้ว จึงได้ขยายกิจการโรงเลื่อยไม้ ใกล้เคียงกับกิจการโรงสีเคียงคู่กันเพื่อแปรสภาพไม้ขายส่งทางรถไฟ และขายให้แก่ชาวบ้านด้วย

ต่อมาก็พบว่าชาวภูบ้านตรึมทำการขอยืมเงินจากเสี่ยเกียรติ เพื่อดำเนินธุรกิจส่วนตัว เช่น ปลอมเงินให้ผู้มีฐานะดีไว้ใจได้กู้เงิน ในลักษณะคนกลางเพื่อคนกลางในหมู่บ้านไปปลอมเงินกู้ที่แพง ส่งผลให้คนกลางในหมู่บ้านที่สัมพันธ์กันคิมมีสถานะครอบครัวที่ดีขึ้นกว่าคนอื่น แม้ว่านายทุนเงินกู้ไม่ได้อาศัยอยู่ในบ้านตรึมก็ตาม แต่มีความสะดวกดีต่อผู้คนที่ประสงค์ที่จะยืมตามความต้องการของชาวบ้าน (บัวเทศ สว่างโลกกรวด. 2547 : สัมภาษณ์)

คุณสมบัติของชาวจีนที่พบเห็นอีกคือ ชาวจีนมองว่าหมู่บ้านไหนมีประชากรมาก สภาพนิเวศดีในการผลิตการเกษตรชาวจีนจึงตัดสินใจเข้าไปในหมู่บ้านนั้นๆ ด้วยวิธีการนำสินค้าออกจากเมืองออกไปขายในหมู่บ้านนั้นๆ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีแก่ชาวบ้านของที่หักหักชั่วคราวเพื่อการตั้งสินค้าขายในหมู่บ้าน ข้อสำคัญคนจีนสมัยก่อนนั้นมีน้ำใจดีกว่าทุกวันนี้ บางครั้งให้สิ่งของแก่เจ้าของที่เข้ามาหักหักก่อน เมื่อสะสมเงินได้พอสมควรก็ทำการเช่าที่อยู่อาศัย หรือซื้อที่ดินตั้งบ้านยกร้านค้าขายสินค้าเป็นอาชีพภายในหมู่บ้าน ชื่อนำสนใจชาวจีนคิดสร้างตัวสร้างสถานะด้วยการแต่งงานกับชาวบ้าน ชาวบ้านเมืองถึง ตำบลเมืองถึง อำเภอจอมพระ สมัยนั้นเล่าว่าไม่อยากให้ลูกสาวลูกชายแต่งงานกับชาวจีนเพราะว่าเขามาอยู่นั้นเป็นคนถิ่นอื่น ฐานะยังไม่ดีเพราะมีที่ดินเพียงเล็กน้อย ที่ไร่นาก็ไม่มีชาวบ้านจึงหลีกเลี่ยงไม่ให้ลูกหลานแต่งงานกับชาวจีน

เนื่องจากชาวจีนชำนาญในการค้าเกี่ยวกับการคิดเรื่องทุน คิดแสวงหากำไร มีการเคลื่อนไหวกับกลุ่มพ่อค้าในเมืองบ่อยๆ สามารถเข้าใจเรียนรู้ภายนอกหมู่บ้านและนอกเมืองได้ดีจึงสร้างวิถีชีวิตของครอบครัวได้อย่างราบรื่น โดยเฉพาะการสร้างเครือข่ายในเครือข่ายช่วยเหลือเกื้อกูลในวงศ์เครือญาติได้อย่างแนบแน่น

ตระกูลชาวจีนตระกูล “ทรัพย์ครองชัย” ปัจจุบันดำเนินการโรงแรมเพชรเกษมในตัวเมืองสุรินทร์ เริ่มแรกของตระกูลนี้มาจากเมืองจีน ชื่อว่า “เจ็กเล้ง” มีเมียเป็นคนจีน ทำการค้าขายหลายหมู่บ้านทั้งหมู่บ้านเขมรถิ่นไทยที่บ้านสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ ค้าขายในเมืองสุรินทร์และตัวอำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ต่อมาได้แต่งงานใหม่กับชาวเขมรถิ่นไทย มีลูกชายลูกสาวหลายคนและบรรดาลูกๆก็ได้แยกย้ายทำการค้าทั้งในหมู่บ้านนอกเมืองสุรินทร์ เช่น แม่เขียน สาธร ได้แต่งงานกับลูกหลานชาวบ้านที่บ้านตรึมชื่อ พ่อน้อย สาธรสามารถทำมาหากินด้านธุรกิจการค้ามีฐานะดี หรือ เสี่ยฉัตร ทรัพย์ครองชัย ได้แต่งงานกับชาวภูบ้านแด่ ทำธุรกิจรับซื้อเปลือก มีโรงสีในหมู่บ้าน ปลอมเงินกู้ให้แก่ชาวบ้าน เคนรถโดยสารสองแถวระหว่างหมู่บ้านชายภูในเขตตำบลแด่กับตลาดระแงง อำเภอศีขรภูมิ สร้างฐานะดีส่งลูกเรียนหนังสือได้รับราชการ และทุกวันนี้มีส่วนกิจการโรงแรมเพชรเกษมในเมืองสุรินทร์ เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่าชาวจีนที่มีความสัมพันธ์กับหมู่บ้านชาวภู ตั้งแต่สมัยรถไฟเข้าสู่เมืองสุรินทร์ และสนใจเข้าไปทำการค้าของป่า หรือผลิตผลของชาวบ้านออกไปขายในเมือง ครงกันข้ามนำสินค้าใหม่ที่เป็นเครื่องอุปโภคต่างๆเข้าไปขายในหมู่บ้าน มีการสะสมเงินเพื่อนำมา

ลงทุนสร้างฐานะให้กับครอบครัว เปิดให้ชาวบ้านกู้เงินด้วยดอกเบี้ยแพงๆ มีกิจการเดินรถระหว่างหมู่บ้านกับเมือง สร้างความรู้จากประสบการณ์อย่างต่อเนื่องรู้เหตุการณ์บ้านเมืองดี สร้างแนวคิดสร้างฐานะสำนึกกว่าข้าราชการในหมู่บ้าน เมื่อกิจการดีขึ้นก็กลับไปดำเนินการการธุรกิจในเมือง ทุกวันนี้ชาวบ้านมีฐานะดีสามารถเปลี่ยนแนวคิดใหม่เข้าเล่นการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศชาติ

2.4.5 ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กูยและชาวเขากับชาวปากีสถาน (แขก ปาทาน)

ชาวปากีสถานนี้ ชาวบ้านเรียกว่า “แขก” เข้ามาช่วงต้น ๆ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อามีน ปาทาน ชาวปากีสถานรุ่นลูก อาศัยอยู่ที่อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ กล่าวว่า คุณพ่อเข้ามาอยู่ที่บ้านระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ที่เข้ามาด้วยกันมี 3 คน คุณพ่อชื่อ นายแอนอาร์ชาร์ ประทาน อายุ 87 ปี (เสียชีวิต พ.ศ. 2536) เข้าประเทศไทยเมื่ออายุ 19 ปี เพื่อแสวงโชค ประกอบอาชีพรับจ้างเป็นยามตีระฆังบอกเวลาตอนกลางคืนในตลาดระแงง ชาวบ้านเรียกว่าแขกยาม แต่อาชีพสำคัญคือ ซื่อว่า ควบจากชาวบ้าน แล้วขายส่งต่อไปยังภาคกลาง ส่วนหนึ่งนำข้าวและขายในตลาดสุขาภิบาลระแงงและให้ชาวบ้านเข้าไปทำนาได้ ค่าตอบแทนควาย 1 ตัวต่อข้าวเปลือก 35 - 40 ถึง ทางราชการถือว่าเป็นคนต่างด้าวจึงเรียกเก็บภาษีคนต่างด้าวทุกปี ๆ ละ 400 บาท ปัจจุบันมีลูกหลานเป็นรุ่นที่ 3 ได้สัญชาติไทยสามารถประกอบการธุรกิจการค้าขาย และเป็นนักการเมืองท้องถิ่น จนถึงระดับชาติ ได้แก่ นาง ฟาริดา สุไลมาน

ชาวกูยกับชาวแขก ปาทาน (ปากีสถาน) มีความสัมพันธ์ต่อกัน เพราะเกี่ยวข้องการจัดซื้อควายตามหมู่บ้าน ชาวปากีสถานชาวบ้านเรียกว่า แขกเลี้ยงควาย เขาเป็นแขกนับถือศาสนาอิสลาม บางครั้งผูกเสี่ยวกันและเข้าไปอาศัยในหมู่บ้าน พ่อวัง ดัชฎาวัตร สมัยนั้นเป็นผู้ใหญ่บ้านตรีม อำเภอศีขรภูมิ เล่าว่า แขกใจดีมีความเอื้ออาชริ์ บางทีซื้อควายได้แล้วก็ให้ชาวบ้านเลี้ยงเพื่อไว้ใช้แรงงานทำการเกษตรหรือทำนา แล้วเก็บค่าควายเป็นข้าวเปลือกควายตัวหนึ่งต่อข้าวเปลือก 35 - 40 ถึง บางโอกาสที่ชาวกูยเข้าไปตลาดอำเภอศีขรภูมิก็แวะเยี่ยมที่บายแขกปากีสถานกัน เขาจะต้อนรับดีเหมือนญาติพี่น้องกัน แต่ปัจจุบันนี้แขกชาวปากีสถานมีนิสัยใจคอตรงกันข้ามกับสมัยแต่ก่อนมาก เขาสนใจการเมืองระดับท้องถิ่นในเริ่มแรก และสร้างกิจกรรมการเมืองเพิ่มขึ้นเมื่อ ลูกหลานทยอยได้เป็นนักการเมืองในหมู่บ้านระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และปัจจุบันได้เป็นนักการเมืองระดับชาติคือ นางฟาริดา ปาทาน หรือฟาริดา สุไลมาน ได้ใช้โครงสร้างอำนาจทางการเมืองผูกผ่านชาวบ้านกูย และบ้านอื่นๆมาหลายสมัย และเขาประกาศตัวว่า “เป็นนักการเมืองมืออาชีพ”

อามีน ปาทาน ทายาท อาศัยอยู่ที่อำเภอศีขรภูมิ ทายาทชาวปากิสถานแล้วว่า แยกรุ่นแรกที่เข้ามาอยู่ที่ศีขรภูมิเขาอ่านหนังสือไม่ได้ เขียนภาษาไทยไม่ได้ เขาออกจากประเทศปากิสถานในช่วงคันรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะประชากรเขาทำมาหากินลำบาก มีการแยกประเทศปากิสถานออกจากประเทศอินเดียใหม่ๆ แยกกลุ่มนี้มีอยู่ 3 คน ออกนอกประเทศเป็นการแสวงโชค พวกเขาเข้าสู่ประเทศไทยทางภาคใต้ก่อน แล้วเข้าไปรับจ้างเป็นกรรมกรเขตบางรัก ในกรุงเทพมหานครก่อน ได้เรียนพื้นฐานเมืองไทยได้ดี โดยเฉพาะชาวบ้านที่ประกอบการค้าขายในเขตอีสานตอนใต้ จึงตัดสินใจเดินทางโดยรถไฟไปลงที่สถานีรถไฟบ้านระแงง (ปัจจุบันคือสถานีรถไฟศีขรภูมิ) ได้เช่าเรือนแถวเล็กๆ อาศัยอยู่ใกล้ศาลปู่ตาและของตลาดระแงง ทำการซื้อวัว - ควายในราคา 12 บาท เมื่อปี พ.ศ. 2480 เขาแสวงหาซื้อวัวควายตามหมู่บ้านในอำเภอและอำเภอใกล้เคียง และทำความรู้จักกับผู้ที่ใหญ่กับหมู่บ้านต่างๆ ส่วนงานเสริมรายได้ก็อย่างหนึ่งคือ เป็นแขกยามตีระฆังยามเหตุการณ์ให้กับชุมชนท้องถิ่นตนเอง และเผ่ายามโรงสีให้แก่อาสาสมัคร โดยได้รับค่าตอบแทนเดือนละ 15 บาท ชาวบ้านเชื่อว่าเขานี้เป็นคนจากถิ่นอื่น และทางราชการก็ให้เสียภาษาค้นค้าตัวทุกปี เพราะมีรายได้จากการค้าและขายในตลาด ภาษีนี้นี้เรียกว่า “การขายกิจกรรมอันเป็นที่น่ารังเกียจ” เสียปีละ 400 บาท (อามีน ปาทาน. 2543 : สัมภาษณ์) ปัจจุบันลูกหลานที่เกิดในเมืองไทยได้สัญชาติเป็นไทยแล้ว

เมื่อแยกได้สร้างฐานะได้ดี มีความรู้ชุมชนได้ดี การเข้าเล่นการเมืองจึงสะดวกเพราะสร้างฐานะให้กับชาวบ้าน พร้อมนี้ได้เปลี่ยนกิจการทำการค้าขายขนานคู่กับการเมืองและเป็นที่รู้จักของคนทั้งจังหวัดสุรินทร์และกิจการที่สำคัญยิ่งคือ เป็นผู้นำทางการรับซื้อควายมีตลาดนัดควายตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 กิจกรรมเกี่ยวกับตลาดนัดควาย มีความสัมพันธ์ไปถึงจังหวัดพะเยา อุทัยธานี อุดรธานี อ่างทอง กรุงเทพฯ สุพรรณบุรีและทั่วไปในจังหวัดต่างๆ ของภาคอีสาน จากข้อมูลสำนักงานอำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เสนอว่า กิจการตลาดนัดโค - กระบือนี้ในปี พ.ศ. 2529 ทำให้เงินหมุนเวียนในช่วงมีตลาดนัดแต่ละครั้งจำนวน 4,000,000 - 6,000,000 ล้านบาท

จึงกล่าวได้ว่าชาวภูมิตมีความสัมพันธ์กับชาวปากิสถาน เพราะเกิดจากนิเวศในชุมชนภูมิตเหมาะในการเลี้ยงวัว - ควาย ซึ่งเป็นความสนใจตรงกันเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์เพื่อขายไว้ใช้ในครัวเรือน และยังผูกพันทางด้านการเมืองจนถึงปัจจุบันนี้ เช่น หมู่บ้านมีกิจกรรมในชุมชนเขาเข้าไปสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้าน โดยมีการบริจาคอาหารขณะจัดกิจกรรม หรือ มีบุคคลสำคัญของของชาติ เช่น นายสุริยา ศัชฎาวัตร เป็นตัวแทนนักกีฬาโอลิมปิกประเภทยกน้ำหนักจะเข้าไปสร้างสัมพันธ์ต่อสังคมในชุมชนและบริจาคทรัพย์สินอันมีค่าให้ (มนตรี แด้มทอง. 2548 : สัมภาษณ์) ทุกวันนี้แขก ปาทานมีความสัมพันธ์กับองค์กรท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น

2.4.6 ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และชาวเยอกับรัฐไทย

ชาวญมมีความสัมพันธ์กับรัฐไทย เมื่อรัฐต้องการจัดเก็บภาษีอากรเช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในประเทศไทย เช่น สมัยเริ่มปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. 2434 มีพระไชยณรงค์ภักดี (บุญนาค) เป็นเจ้าเมืองสุรินทร์ มีการเร่งรัดช่วยสาอากร เดิมเก็บคนละ 2 บาท ขึ้นเป็น 3 บาท 50 สตางค์ ถึง พ.ศ. 2453 ได้ปรับปรุงช่วยสาอากรเพิ่มเป็นละ 4 บาท และยังมีการเกณฑ์ราษฎรชุดแต่งถนน ขุดดินคัดคันไม้พูนดินทำถนน ใช้อำนาจด้วยการลงทัณฑ์กับผู้ที่ไม่ร่วมลงมือด้วยความทารุณ ถูกจับกุมส่งตัวไปคุมขังไปที่เมืองศรีสะเกษ และอุบลราชธานี (สิงหะ ชโยจ. 2531 : 24 – 25)

เส้นทางเขตตำบลตรึมสมัยสงครามอินโดจีน และเหตุการณ์สงครามต่อเนื่องสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484 – 2488) ผู้นำหมู่บ้านให้ชาวบ้านชุดเส้นทางสายจากอำเภอศีขรภูมิเข้าสู่หมู่บ้าน มีสมัชชาชนัน คัชฎาวัตรเป็นกำนันตำบลตรึม ใครไม่ทำต้องถูกเกณฑ์ให้ไปราชการทหารทางเชียงตุง เพชรบูรณ์ ถูกจับไปนับ เกือบ 1,000 คน ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่า เมื่อกลับถึงหมู่บ้าน มีการตีกลองเป็นสัญญาณบอกให้มากินข้าวพร้อมกันที่วัด บางคนเหยียบกันตายเพราะแย่งกันกินข้าว ตอนขากลับจากสงครามจากเพชรบูรณ์มาถึงเขตตำบลตรึมนั้นทุกคนเดินเป็นแถวมีอิเร้ง และกาบิณตามรอกินคนตายระหว่างการเดินทาง ช่วงนั้นเป็นสมัยจอมพล ป. พิบูล. สงคราม และบางคนกลับถึงบ้านแล้วตายไปก็มาก (สม คัชฎาวัตร. 2548 : สัมภาษณ์)

สมัยคุณพ่อวัง คัชฎาวัตร เป็นกำนัน (2524 – 2532) ก็ยังได้ปรับเปลี่ยนเป็นลักษณะขอแรงช่วยเหลือพัฒนาถนนหนทางระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้านภายในตำบลตรึม โดยเฉพาะช่วงจะถึงบุญกฐินประจำปี ชาวบ้านช่วยกันตัดแต่งถนนจนสามารถเดินเกวียน เดินรถยนต์ได้สะดวก ซึ่งเป็นผลประโยชน์ต่อรัฐอีกแนวทางหนึ่งที่ผู้นำมีความสำนึกพื้นที่ท้องถิ่นตนเอง และต่อมารัฐเข้าจัดการสร้างถนนสร้างสะพานเอง โดยใช้งบจากรัฐบาลในการก่อสร้าง วิธีการนี้เป็นแนวคิดใหม่ที่ส่งผลต่อชาวบ้านในยุคหลังต่อมา เพราะชาวบ้านลดบทบาทการพัฒนา และคิดว่ารัฐบาลจะเข้ามาสร้างสาธารณูปโภคเอง แรงงานที่เคยก่อสร้างร่วมกันเพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกันได้หมดไป และคิดหวังรอจากองค์กรท้องถิ่นมาช่วยแก้ปัญหาให้ (วัง คัชฎาวัตร. 2547: สัมภาษณ์)

รัฐยังเข้ามาช่วยเหลือทางการศึกษาดังแต่ระดับประถมศึกษา เช่น พ.ศ. 2511 เปิดทำการสอนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ปี พ.ศ. 2534 ได้เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และขณะนี้ได้เปิดสอนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้านการสาธารณสุขมีการสร้างสถานีอนามัยในตำบลในปี พ.ศ. 2508 รัฐเข้าช่วยเหลือด้านงบประมาณให้แก่องค์กรท้องถิ่นเพื่อสร้างงานให้แก่ชุมชน เช่น ด้านแหล่งน้ำของหมู่บ้าน ถนนเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้าน และถนนคอนกรีตภายในหมู่บ้าน แม้ว่ารัฐส่งเสริมชุมชนให้เกิดการพัฒนา แต่ผลตอบแทนให้กับชุมชนยังน้อย เช่น

ชาวบ้านสำเร็จการศึกษาแล้วจะออกนอกชุมชนเพื่อขายแรงงานต่างถิ่น เช่น ใช้แรงงานตัดอ้อยที่จังหวัดชลบุรี

ส่วนที่บ้านปราสาทเขอพบว่า รัฐเข้าพัฒนาด้านสาธารณูปโภคในเขตตำบล เช่น สร้างถนนจากจังหวัดศรีสะเกษตัดผ่านใกล้บ้านปราสาทเขอ ชาวบ้านเล่าว่า พ.ศ. 2502 ผู้คนในหมู่บ้านปราสาทเขอไม่ให้ตัดถนนตัดเข้าใกล้หมู่บ้าน เพราะกลัวว่าตำรวจสรรพสามิตมาตรวจจับชาวบ้านที่ดื่มเหล้าที่บ้าน (เหล้าสาโท) ข้อคิดนี้เป็นผลดีเพราะรัฐตัดถนนออกห่างจากหมู่บ้านตามที่ต้องการ (ทา โยธี. 2547 : สัมภาษณ์) อย่างไรก็ตามรัฐใช้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจด้วยวิธีการตัดถนนผ่านทางที่มีข้าวในทุ่งนากำลังรอการเก็บเกี่ยว และไม่ให้ค่าตอบแทนผลเสียหายที่เสียหาย

ปี พ.ศ. 2524 – 2543 มีพ่อเต็ง สุภาพ เป็นผู้ใหญ่วัยยังเข้าไปพัฒนาด้วยวิธีการขุดลอกทางเกวียนโบราณให้เป็นคลองส่งน้ำรอบบ้านมีหน่วยงานท้องถิ่นคือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดศรีสะเกษเป็นผู้ดำเนินการขุดโดยรถขุด ร่องน้ำสายนี้สามารถช่วยชาวบ้านได้บ้างเมื่อปีใดฝนตกน้อย ชาวบ้านสามารถใช้เครื่องสูบน้ำข้าวนาด้วยเครื่องสูบน้ำข้าวนาเมื่อปีใดฝนแล้งหรือมีฝนธรรมชาติตกน้อย(ทา โยธี. 2547 : สัมภาษณ์)

การศึกษาของบ้านปราสาทเขอได้เปิดทำการสอนในระดับที่สูงขึ้นจากระดับประถมศึกษา เปิดสอนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเมื่อปี พ.ศ. 2534 มีการส่งเสริมครู – อาจารย์พัฒนาวิธีการสอนโดยส่งครู – อาจารย์เข้ารับการอบรมให้เกิดทักษะการสอนให้ทันกับสภาพความเจริญอย่างต่อเนื่องทุกปี และมีผลผลิตจากการแข่งขัน เช่น ปี พ.ศ. 2535 นางสาวจารุรินทร์ หงส์ทอง ได้รับการประเมินให้เป็นครูสอน ส.ป.ส. ดีเด่นของ ส.ป.อ. ไพรบึง ส่วนบทบาทของนักเรียนได้จัดการเรียนการสอนเน้นวิชาการนอกชุมชน เช่น การแข่งขันด้านวาดภาพประกอบแสงและเงา การแข่งขันฟุตบอล การตอบปัญหาด้านวิชาการ

การบริหารจัดการศึกษา โดยมีคณะกรรมการศึกษาเพื่อเสนอความต้องการของชุมชนในรูปแบบหลักสูตรของชุมชน เช่น ปี พ.ศ. 2547 คณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 9 คน มีนายอภิรัตน์ วงศ์สวัสดิ์ เป็นประธานกรรมการ นางสาวสุเทพ โยธี เป็นผู้แทนชุมชน (อภิรัตน์ วงศ์สวัสดิ์. 2547 : สัมภาษณ์)

ด้านศาสนาผู้นำในระดับจังหวัดได้เข้าช่วยผลักดันเกี่ยวกับการเสริมสร้างกิจกรรม ด้านการจัดหางบประมาณด้วยวิธีการประสานงานกับหน่วยงานราชการ เอกชน ชุมชนในพื้นที่จังหวัดและชุมชนหมู่บ้านปราสาทเขอ เพื่อให้ได้งบประมาณการก่อสร้างสร้างโบสถ์วัดปราสาทเขอได้ในวันที่ 27-28 กุมภาพันธ์ ถึงวันที่ 1-3 มีนาคม 2548 โดยจัดงานในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น ทำบุญผ้าป่าเข้าวัด จัดเช้าเหรียญเกจิอาจารย์หลวงพ่อบุญแห่งวัดบ้านปราสาทเขอ จัดในลักษณะงานผูกพัตรสีมาปิดทองฝังลูกนิมิต (พระครูวิสุทธิศีลากร หรือหลวงพ่อเต็ง. 2547 : สัมภาษณ์)

ชี้ให้เห็นว่าบทบาทของรัฐเข้ามามีส่วนร่วมกับชาวบ้านได้ลงสู่ปฏิบัติจากรัฐเข้าสู่ชุมชน เป็นหลัก แต่ชุมชนเป็นผู้รับมากกว่าเป็นความรู้สึคนักคิดที่สะท้อนออกมาด้านการวางแผนงาน และการปฏิบัติเพื่อแสดงเป็นภูมิปัญญาของชุมชนเอง ดังนั้นชาวบ้านจึงลดบทบาทการแสดงจิตสำนึก ออกมาน้อยลง ภูมิปัญญาของคนในหมู่บ้านหันไปสนใจหางานปฏิบัติในเมืองเป็นสำคัญ การมีโครงการพัฒนาแหล่งทรัพยากรหรือระบบนิเวศจะเป็นลักษณะการปฏิบัติงานจากบนสู่ล่างมากกว่า บทบาทของชาวบ้าน

จิตสำนึกที่ชาวบ้านตระหนักในหมู่บ้านจึงขาดการสนับสนุนส่งเสริมเพราะการทำไป และผลงานที่ออกมานั้นขาดการสื่อสารประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานของรัฐ และยังสะท้อนต่อรูปแบบ ความคิดของชาวบ้านที่สนใจความดีเด่นเฉพาะผลงานที่มาจากนอกชุมชน เช่น การปกป้องพื้นที่ที่ ป่าของชุมชนริมห้วยทาของชาวบ้านปราสาทเขย เพราะปล่อยพื้นที่ป่าของชาวบ้านกับแสดงความเป็นเจ้าของไม่ชัดเจน ส่วนบทบาทขององค์กรชุมชนให้ความสนใจน้อย แต่สนใจตาม โครงการผู้มีบทบาททางการเมืองระดับชาติมากกว่าโครงการที่คิดเองจากชาวบ้าน

2.4.7 ความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์กวย และชาวเขากับโอกาสชีวิต

บริบทสำคัญต่อการปรับตัวของชาวกวยในเขตอีสานใต้ เป็นกระแสวัฒนธรรมจากภายนอก ที่ส่งผ่านรัฐไทย โดยเฉพาะฝรั่งเศสและอังกฤษในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484 – 2488) ซึ่งมีพลังอำนาจสำหรับการต่อรองกับรัฐไทย โดยเฉพาะพลังทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหนือกว่ามาก เพื่อบีบบังคับประเทศใกล้เคียงกับไทยในรูปแบบลักษณะการค้าอาณานิคม และเมื่อ ฝรั่งเศสใช้อำนาจเหนือต่อประเทศเวียดนามแล้ว ต่อมาก็ใช้อำนาจบังคับรัฐไทยเพื่อเข้ามามีบทบาท ในพื้นที่ประเทศกัมพูชา และลาว ดังนั้นรัฐไทยตั้งแต่สมัยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2543) และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 – 2468) พยายามใช้นโยบายพิจารณาและต่อสู้เพื่อปรับพื้นที่เขตอีสานใต้เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับ รัฐไทย เช่น ปฏิรูปการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และ การคมนาคม เหตุการณ์ครั้งนั้น ซึ่ง ผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตและการปรับตัวชาวไทย โดยเฉพาะชาวกวยและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในเขตอีสานใต้ ก็ได้ผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าวทุกรูปแบบ ดังต่อไปนี้

สภาพการคมนาคมก่อนมีเส้นทางรถไฟสายนครราชสีมา - อุบลราชธานี

ความสัมพันธ์ของสังคมในเขตอีสานใต้ ในช่วงก่อนมีเส้นทางรถไฟชาวบ้านพึ่งพิง สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญ เช่น ทางเรือใช้เส้นทางน้ำในแม่น้ำมูลเพื่อการคมนาคมในช่วงฤดูน้ำหลาก และการเดินทางเกวียนระหว่างเมืองและบ้านในฤดูแล้ง

การคมนาคมบริเวณอีสานตอนล่างนั้นมีความยากลำบากมากในเส้นทางบก และทางน้ำ ทางบกมีการเดินเท้า เทียมเกวียน และช้างยังเป็นสำคัญ การเดินทางเริ่มที่เมืองนครราชสีมาไปทาง

ร้อยเอ็ด แล้วไปอุบลฯ ใช้เวลา 14 วันเป็นการเดินทางของบุรุษไปรษณีย์ กับอีกเส้นทางหนึ่งคือ จากเมืองสุรินทร์ รัตนบุรี ศรีสะเกษ อุบลฯ ใช้เวลา 22 วัน แต่บุรุษไปรษณีย์เดินทางด้วยการแบกถุงเดินไป ซึ่งเร็วกว่าทางเกวียนมาก

การเดินทางน้ำนั้น มีแม่น้ำมูลเป็นสำคัญ ผู้คนใช้เส้นทางนี้ในฤดูน้ำมากใช้ได้สองเดือนหรือ สามเดือน ราว ๆ เดือนกันยายน เดือนตุลาคม และพฤศจิกายน ในเดือนอื่นๆ น้ำจะแห้งมากใช้ไม่ได้เพราะน้ำไหลลงแม่น้ำโขงเรื่อยๆ น้ำไม่ขึ้นเลย หมดฝนก็หมดน้ำ คือขอบกพร่องของแม่น้ำที่มีความแตกต่างจากแม่น้ำในภาคกลางของประเทศไทย ที่สามารถใช้เป็นเส้นทางเรือได้ตลอดทั้งปี แต่ส่วนที่เป็นบริเวณใช้เส้นทางเรือทั้งปีได้นั้น คือ บริเวณจังหวัดอุบลราชธานี เพราะมีแก่งตะนะในท้องที่อำเภอโขงเจียมกั้นน้ำให้เหลืออยู่บ้าง ดังนั้นแม่น้ำมูลในท้องที่จังหวัดอุบลราชธานีจึงสามารถเดินทางติดต่อเฉพาะภายในจังหวัดอุบลราชธานี รายงานของเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถยังได้กล่าวถึงขอบกพร่องจากการเดินทางในแม่น้ำในเขตอีสานตอนล่าง 3 ประการดังนี้

1. แม่น้ำมูลไม่ถึงเมืองนครราชสีมาซึ่งเป็นปลายทางรถไฟนั้นเพราะหักตรงที่ทำซ้าง คือ ดันแม่น้ำอยู่ทางใต้ไหลจากทางใต้มาทางเหนือมาทำซ้าง ซึ่งเป็นจุดที่ใกล้นครราชสีมาที่สุดไปยังอุบลราชธานีและตกแม่น้ำโขง แต่ความบกพร่องอันนี้แก้ไขไม่ยากนัก เพราะระยะทางระหว่างนครราชสีมากับทำซ้างห่างกันเพียง 174 เส้นทางเท่านั้น การไปมาทางเกวียนพอทำได้ หรือจะต่อทางรถไฟไปจนถึงทำซ้างก็ไม่ยากเย็นอันใด กระทรวงกลาโหมก็กำลังดำริจะทำทางรถไฟขนาดย่อมจากโรงทางรถไฟนครราชสีมาไปยังทำซ้าง ต้องการเงินลงทุนระหว่างหกหมื่นกับหนึ่งแสน แต่ยังไม่สามารถตกลงกับกระทรวงพระคลังไม่ รถไฟสายนี้คิดด้วยเกล้าว่าอาจได้ประโยชน์เป็นกำไรประมาณปีละสองหมื่นบาท

2. แม่น้ำในย่านระหว่างทำซ้างกับท่าหว้า ในเขตอำเภอพิมายนั้นแคบและคดเคี้ยวมากมาย ทั้งประกอบกับราษฎร ตั้งรหัสสำหรับวิดน้ำเข้ามาระเคระกะไปทำให้การเดินทางเรือลำบากไม่น้อยแต่ก็เป็นไปได้ เวลาเดินทางเรือไปต่อสายรถไฟไปถึงท่าหว้าอำเภอพิมาย ทำให้การขนสินค้าก็คงสะดวกยิ่งขึ้นเป็นอันมาก

3. แม่น้ำมูลนั้นใช้เรือไฟได้แต่ในฤดูน้ำเพียงสองเดือนต่อปีหนึ่งเท่านั้น นอกจากนั้นน้ำแห้งมากใช้ไม่ได้ เพราะน้ำไหลลงไปหาแม่น้ำโขงเรื่อยๆ น้ำขึ้นไม่มีเลย หมดฝนก็หมดน้ำ จึงชี้ให้เห็นขอบกพร่องสำคัญที่สุดในช่วงที่มีน้ำมากเพียง สองเดือนจุดสำคัญที่ทำให้น้ำไม่ไหลลงไปสู่แม่น้ำโขงหมดยังมีเหลือน้ำกักขังไว้ในฤดูแล้ง จะเป็นบริเวณเมืองอุบลราชธานีเท่านั้น (รายงานการตรวจราชการมณฑลนครราชสีมา 15 ตุลาคม พ.ศ. 2548)

จุดเปลี่ยน เคลื่อนจากพื้นที่แม่น้ำมูลมาเชื่อมต่อกับเส้นทางรถไฟในมณฑลนครราชสีมา การบริการด้านการคมนาคมจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้คนมีการปรับตัวกับภายนอกชุมชน และเป็นรากฐานการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการเศรษฐกิจ สังคม และการปกครองในเวลาต่อมา

บริบทการคมนาคมทางรถไฟสายนครราชสีมา - อุบลราชธานี

การคมนาคมทางรถไฟเข้าสู่เขตอีสานตอนใต้เป็นปัจจัยสำคัญ ที่กระทบต่อวิถีชีวิตชาวอีสานตอนใต้อย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ผู้คนมีการปรับวิถีคิดและมีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เพื่อขาย สร้างความความสัมพันธ์กับกลุ่มคนอื่น ๆ กระแสสังคม - วัฒนธรรมสมัยใหม่ได้กระเทือนเข้าสู่โครงสร้างสังคมชุมชนหมู่บ้านใกล้เคียงเส้นทางรถไฟก่อน เกิดมีกลุ่มชาวโคราชเข้ามาหาซื้อสุกรในท้องที่ชุมชนชาวภูษ เช่น เขตหมู่บ้านชาวภูษในท้องที่อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ และยังมีชาวไทยโคราชเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นหมู่บ้าน เพื่อซื้อสุกรส่งขายทางรถไฟให้กับพ่อค้าส่งทางรถไฟ เช่น บ้านอาวฐ ตำบลแกลง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ (โยคี โพธิสาร. 2548 : สัมภาษณ์)

ระบบสังคม-วัฒนธรรมของผู้คนมีการเคลื่อนไหวตามเส้นทางรถไฟ แทนที่ชุมชนริมฝั่งแม่น้ำมูล สภาพแวดล้อมตามเส้นทางรถไฟช่วงระหว่างนครราชสีมาถึงสุรินทร์ เคยมีลักษณะเป็นป่าโปร่งมีไม้เต็งรังเป็นพื้น ได้ถูกผู้คนหักล้างถางพงทำเป็นไร่นา แต่ส่วนมากเป็นบริเวณที่อยู่ใกล้หมู่บ้านและเมือง เช่น ที่บ้านลำปลายมาศ เมืองบุรีรัมย์ เป็นต้น ส่วนพื้นที่ใกล้เข้าไปยังเมืองสุรินทร์ ปรากฏว่ามีท้องนาเพิ่มมากขึ้น (ประกาศเปิดการเดินรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือ. วันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2471)

นอกจากนี้ชาวจีนได้เข้ามาพร้อม ๆ กับการสร้างทางรถไฟเพิ่มขึ้น มีการตั้งร้านค้าและสร้างคอกแถวอาศัยอยู่ใกล้สถานีรถไฟประกอบอาชีพการค้าเป็นสำคัญ ดังเอกสารกล่าวว่า

“...สังเกตดูบ้านเมืองในเขตที่รถไฟผ่านไปเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว แม้แต่รถไฟยังไม่ทันถึง ก็ตั้งอยู่แถวโรงแถวเตรียมการรับรถไฟอยู่แล้ว แต่พลเมืองที่เกิดขึ้นไม่ใช่คนพื้นเมืองเป็นจีน พวกที่เข้ามาใหม่โดยมากแทนที่จะตั้งโรงเรียนคินคิบมุงแปล หรือกระท่อมอยู่ห่างกันตามวิถีไทยนั้น มักจะใช้โรงแถวปลูกขึ้นด้วยไม้ แต่ดีกว่าอย่างแต่ก่อนเป็นอันมาก ถ้าไม่ได้จีนพวกนี้มาตั้งทำเลอยู่แล้วการค้าขายในแถบนี้ก็จะไม่เจริญแต่เมื่อสังเกตดูตลอดทางรถไฟรู้สึกว่าจะจนจะเป็น Colony จีน ... ได้สังเกตรู้สึกทันทีว่า เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองท้องที่ในเวลานี้เปลี่ยนความประพฤติไปกว่าเดิม ขมกเขม้นต่อทางราชการ...” (รายงาน

ตรวจราชการกรมชลประทานและนครราชสีมา. 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2470.)

เมื่อสร้างทางรถไฟคอนโคเตร์เสร็จเรียบร้อยบริบูรณ์ก็ทำการเปิดทางตอนนั้นเป็นช่วง ๆ เพื่อรองรับผู้โดยสารและสินค้า ดังต่อไปนี้

วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2465 เปิดทางจากสถานีนครราชสีมา มาถึงสถานีท่าช้าง 21 กิโลเมตรเศษ

วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2468 เปิดทางจากสถานีท่าช้าง มาถึงสถานีบุรีรัมย์ 91 กิโลเมตร

วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2470 เปิดทางจากสถานีสุรินทร์ถึงสถานีหัวขัณฑ์ 61 กิโลเมตร

วันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2471 เปิดทางจากสถานีหัวขัณฑ์ถึงสถานีศรีสะเกษ 34 กิโลเมตร

วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2473 เปิดทางจากสถานีศรีสะเกษถึงสถานีอุบลราชธานี (วารินชำราบ) 61 กิโลเมตร (เดิม วิชาญพจนกิจ. 2530 : 476)

ชี้ให้เห็นว่ามีชุมชนในพื้นที่ทำการประกอบอาชีพทำนาเป็นสำคัญตามเส้นทางรถไฟ ข้าวจึงเป็นสินค้าสำคัญในเขตอีสานใต้ เพราะสามารถผลิตแล้วมีผู้รับซื้อดีและมีการบรรทุกส่งทางรถไฟได้สะดวก พร้อมนี้พ่อค้าชาวจีนมีการแปรสภาพข้าวเปลือกเพื่อขาย และส่งขายทางรถไฟด้วย ปรากฏว่า เขตอีสานใต้มีโรงสีตั้งขึ้นหลายแห่งดังนี้ ใน ค.ศ. 1930 (พ.ศ. 2473) ที่โคราช 13 โรง, อุบลฯ 5, ขุขันธ์ 5, สุรินทร์ 4, บุรีรัมย์ 2 อีสานกลางมีที่ ร้อยเอ็ด 1 และที่ขอนแก่น 3 เห็นได้ว่าการผลิตข้าวเพื่อการค้าขายทั่วไปทางอีสานใต้ตามทางรถไฟส่วนทางอีสานกลางและอีสานเหนือยังไม่ถูกกระทบเลย ตลาดข้าวอยู่ที่นครราชสีมา แต่ผู้ซื้อไม่สามารถจะนำเข้ามาขายยังตลาดได้ ด้วยทางคมนาคมไม่สะดวก ราคาข้าวไม่พอแก่ค่าพาหนะ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2533. หน้า 61)

ความสำคัญของการสร้างทางรถไฟเข้าสู่อีสานนี้ ทำให้การคมนาคมระหว่างนครราชสีมา กับกรุงเทพฯ มีความสำคัญสะดวกรวดเร็วขึ้น ซึ่งแต่เดิมนั้นมีการคมนาคมเป็นไปด้วยความยากลำบากเพราะต้องข้ามเขา ที่ล้อมรอบที่ราบสูงโคราชได้ลดบทบาทลง ผู้คนหันมาใช้บริการตามเส้นทางรถไฟเพราะสะดวก รวดเร็ว และสามารถบรรทุกสินค้าได้ปริมาณมากกว่าเดิม

วิถีชีวิตด้านการผลิตพบว่ามีเริ่มมีการผลิตเพื่อขาย ในช่วงที่รถไฟเข้ามาในพื้นที่อีสานใต้ (ที่สถานีรถไฟนครราชสีมา พ.ศ. 2443, ที่สถานีรถไฟสุรินทร์ 2469 และ ที่สถานีรถไฟอุบลราชธานี 2473 ส่งผลให้ผู้คนมีการปรับตัวด้านการผลิตเพราะเริ่มมีการผลิตเพื่อขายควบคู่กับการผลิตเพื่อบริโภค โดยเฉพาะการผลิตข้าว ผู้คนได้ขยายพื้นที่เพาะปลูกมีการหักล้างถางพงที่กว้างว่างเปล่าเพื่อทำการเพาะปลูกข้าวใกล้ๆกับเส้นทางรถไฟ ตั้งแต่พื้นที่จังหวัดนครราชสีมาจนถึงอุบลราชธานี และได้ปรากฏว่ามีการขยายพื้นที่ทำนาในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างเพิ่มขึ้นในบริเวณจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี

ดังเช่น ปีพ.ศ. 2468 มีเนื้อที่นา 1,352,240 ไร่ (จดหมายเหตุแห่งสภาเผยแผ่พาณิชย์. ฉบับที่ 26 ตุลาคม 2547 : 214) เมื่อถึงปี พ.ศ. 2472 เนื้อที่นาเพิ่มขึ้น 1,725,050 ไร่ (จดหมายเหตุแห่งสภาเผยแผ่พาณิชย์. ฉบับที่ 37 กรกฎาคม 2473 : 121) กล่าวคือเพิ่มขึ้นจากเดิม 372,810 ไร่ ในปี พ.ศ. 2475 พบว่าตามสถานีรถไฟจากสถานีรถไฟที่สุรินทร์ถึงอุบลได้ส่งข้าวเปลือกจำนวนทั้งสิ้น 14,841 ตัน และส่งข้าวสารในปีเดียวกันจำนวน 20,809 ตัน (Thirty Sixth Annual Report on the Administration of the Royal State Railways for the Year B.E. 2475. : ตาราง 3)

แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านในเขตอีสานใต้ให้ความสำคัญต่อการผลิตข้าว ซึ่งสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตการเปลี่ยนแปลง และการปรับตัววิถีชีวิตของชาวบ้านตามกระแสความเจริญที่ไหลเข้ามาสู่ชุมชนที่สะท้อนให้เห็นถึงการผลิตเพื่อขาย เพราะข้าวเปลือกที่พ่อค้าชาวจีนซื้อนั้นได้ซื้อมาจากชาวบ้าน สำหรับการบรรทุกข้าวเปลือกของชาวบ้านนั้นบรรทุกทางเกวียน และหาบคอนข้าวที่บรรจุด้วยกระบุงหรือตะกร้าไปขายให้กับพ่อค้าใกล้สถานีรถไฟหรือเจ้าของโรงสีข้าว กรณีชาวภูบ้านครึม อำเภอศีขรภูมิ บรรทุกข้าวเปลือกไปขายที่สถานีรถไฟศีขรภูมิ (เดิมคือสถานีรถไฟบ้านระแงง) หรือ ขายให้ที่โรงสีอาเสี้ยเกียรติ ศรีสุรินทร์ริมทางสถานีรถไฟบ้านกะลัน 6 กิโลเมตร ที่บ้านปราสาทเขอ อำเภอไพรบึง บรรทุกข้าวเปลือกไปขายให้พ่อค้าข้าวใกล้สถานีรถไฟศรีสะเกษในระยะทาง 50 กิโลเมตรใช้เวลาเดินทาง 1 ถึง 2 วัน (เสาร์ โยธี. 2547 : สัมภาษณ์)

จากเอกสารตรวจราชการมณฑลอีสานและนครราชสีมา พ.ศ.2469 เสนอว่า สภาพแวดล้อมทางภูมิประเทศไร่นาจากนครราชสีมาถึงสุรินทร์ถูกไถ่นาปลูกข้าวมานานแล้ว โดยเฉพาะบริเวณใกล้หมู่บ้าน ส่วนพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ถึงอุบลราชธานีนั้น มีลักษณะอุดมไปด้วยไร่นามีที่เหลือน้อยเป็นป่าอยู่น้อยแล้ว แต่ที่โคกคอนเป็นที่ทำนาไม่ได้ พื้นที่นาบริเวณนี้มีคันไม้ใหญ่อยู่ตามไร่นาระยะห่างกันอย่างสม่ำเสมอตลอดไป คันไม้ขนาดเล็กตัดทิ้งไป เป็นพื้นที่นาเพิ่งถากถางทำขึ้นใหม่ น่าจะได้รับจากผลกระทบความสะดวกทางคมนาคม แต่ข้อด้อยเขตนี้อุดมเป็นดินทราย ทำนาแล้วจืดเร็ว น่าจะทำการด้วยวิธีการใส่ปุ๋ยอย่างต่างประเทศ รัฐบาลน่าจะนำข้อมูลนี้ไปพิจารณา เกี่ยวกับการบำรุงดินให้ดีขึ้น บางทีอาจจะไถ้ดงคางคก เช่น ปุ๋ยคอกประสิ่ว

เมื่อพิจารณารูปแบบชีวิตชาวบ้านแล้วยังมีความโง่เขลาอยู่มาก ไม่มีทุนรอนซื้อปุ๋ย ถ้าแนะนำให้ใช้ปุ๋ยธรรมชาติปลูกผักปลูกถั่วหลังว่างจากการทำนาเมื่อเก็บผลผลิตแล้ว ก็เผาคันให้เป็นปุ๋ยน่าจะได้รับความนิยม ขณะนี้ใช้วิธีเผาฟางข้าวเท่านั้นซึ่งเป็นประเพณีที่สืบทอดความเจริญเมื่อเปรียบเทียบกับการทำงานกับมณฑลอื่นใน การเก็บเกี่ยวข้าวส่วนมากต่างคนต่างเกี่ยวกว่าจะเสร็จก็หลายวัน ถ้านาอยู่ไกลก็ไปนอนเฝ้า เมื่อพระยาปทุมเทพภักดี ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบล ได้ลองแนะนำให้ใช้วิธีลงแขก ก็ได้ผลดีนิยมนกันขึ้นบ้างและต่อมาได้เกิดความแพร่หลาย สำหรับการนวดข้าวนั้นไม่ใช้นวดกับลานใช้แรงกระบืออย่างมณฑลอื่นใน เขตอีสานนี้เขาใช้วิธีหีบเป็นฟ่อน ๆ ฟาดด้วยแรงคน ซึ่งเป็นการลำบากและเหน็ดเหนื่อยมาก

ข้าวที่ปลูกเขตพื้นที่จังหวัดอุบลบางส่วนของจังหวัดศรีสะเกษ ปลูกข้าวเหนียวมากกว่าข้าวเจ้า เพราะราษฎรยังบริโภคข้าวเหนียว และพบว่ามีการขายข้าวเหนียวส่งไปขายนอกท้องถิ่น คือ นครราชสีมาและกรุงเทพฯ กลับขายได้ราคาดีกว่าข้าวเจ้า

เขตอีสานใต้มีพบว่า มีการทำนาผสม (Mix Farming) ใช้เวลาว่างจากการทำนาเพาะปลูกผัก เช่น หอม กระเทียม แต่ยังทำไว้เพื่อการบริโภค มีการแลกเปลี่ยนกันเล็กน้อย ๆ ในท้องถิ่นเท่านั้น ข้อคิดพบว่าชาวบ้านใช้พื้นที่ดินที่เป็นจอมปลวกในท้องถิ่นทำเป็นสวนผัก ทำกัน

พร้อมกันไปโดยไม่ต้องให้รอนาว่าง วิธีขุดดินเป็นร่องเป็นวงกลมตามรูปจอมปลวกหลายร่องเป็นชั้น ๆ หล่นกันไปจนถึงยอดแล้วแต่มีมากน้อย พรวนดินในร่องนั้นก่อนเพาะปลูกผัก กล่าวกันว่าดินจอมปลวกเป็นดินมีปุ๋ยคอกสำหรับการปลูกผัก ผลผลิตที่ทำได้จะทำให้เป็นสินค้าสำคัญเพื่อถึงจำหน่ายออกนอกท้องถิ่นก็เห็นจะ ไม่มีเพราะจุดประสงค์การผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน

แต่เวลานี้มีการเปลี่ยนแปลงด้านคมนาคมเกี่ยวกับทางรถไฟแล้ว โดยจะเก็บค่านาเป็นบางจังหวัด เช่น จังหวัดสุรินทร์มีการค้าข้าวออกนอกพื้นที่ จังหวัดบุรีรัมย์ (ศรีสะเกษ) ก็มีมากขึ้น ทั้งสองจังหวัดนี้น่าจะลงมือเก็บค่านาได้ ส่วนมณฑลนครราชสีมาได้เก็บค่านากันมานานแล้ว หากว่าจังหวัดใดมีการค้าข้าวควรจะเก็บค่านาได้เหมือนกับมณฑลนครราชสีมา

เดิมมณฑลอีสานนี้ราษฎรยังด้าหลัง การจะบังคับเกณฑ์อะไรก็ทำได้ง่าย ไม่มีปากเสียง แต่รถไฟจะทำให้เกิดความคิดใหม่ ถ้ารัฐบาลยังเพอเธออยู่หรือด้าเข้าอาจจะมิเลียงร้องทำความเดือดร้อน ดังนั้นควรจะรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงเพราะรถไฟจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

อาจกล่าวได้ว่า เขตอีสานใต้ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สองนี้รัฐได้เริ่มมีบทบาทต่อการผลิตสินค้าการเกษตรกับชาวบ้านแล้ว เช่น การทำนา และการเลี้ยงสัตว์ แม้ว่านโยบายการสร้างทางรถไฟเพื่อความมั่นคงของชาติแต่ก็ได้ผลทางด้านเศรษฐกิจด้วย เพราะรถไฟสามารถช่วยบริการความสะดวกแก่ประชาชนทางด้านการขนส่งสินค้า และการสัญจรไปมาได้สะดวกรวดเร็ว ที่น่าคิดคือ ชาวจีนเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจอย่างแนบแน่นเป็นผู้ผูกขาดด้านการค้า ซึ่งรัฐได้ปล่อยโอกาสเหล่านี้ให้แก่ชาวจีนทำมาค้าขายกับชาวบ้าน จนมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีกว่าชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของพื้นที่มาก่อน และการดำเนินการค่านั้นมีความสะดวกเพราะชาวบ้านยังขาดประสบการณ์ด้านการค้า และมีวิธีคิดแบบเอื้ออาทรซึ่งแตกต่างวิธีคิดแบบชาวจีน เขาคิดหวังกำไรเป็นสำคัญ เช่น ชาวจีนทำการค้าบริเวณใกล้สถานีรถไฟก่อนแล้ว จึงคิดหาโอกาสขยายเข้าไปทำการค้าตามหมู่บ้าน และเข้าไปทำการค้ากับหมู่บ้านที่มีจำนวนประชากรมาก หรือเป็นหมู่บ้านอยู่ไม่ห่างไกลจากเส้นทางรถไฟ เช่น ที่บ้านจารพัต, บ้านแผล อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดสุรินทร์

ชาวจีนยังมีความสัมพันธ์กับชาวบ้านด้วยวิธีการแต่งงาน เป็นแนวทางหนึ่งที่สร้างกิจการค้าและเข้าถึงกับชาวบ้าน เมื่อกิจการค้าดีขึ้นก็สามารถตั้งกิจการร้านค้าอยู่ใกล้พื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนหรืออยู่ใกล้เขตวัฒนธรรมของหมู่บ้าน เช่น ใกล้เขตวัดเพราะวัดคือศูนย์กลางของชาวบ้านที่เข้าไปทำพิธีกรรมทางศาสนา นอกจากนี้ชาวจีนยังสร้างความสัมพันธ์กับผู้นำหมู่บ้าน หรือผู้นำทางศาสนา กล่าวคือ เข้ามีส่วนร่วม มีบทบาท เกี่ยวกับชุมชนด้วยวิธีการ สละเงิน หรือสิ่งของร่วมพัฒนาชุมชน เป็นการแสดงตัวว่าเป็นว่าเป็นคนบ้านเดียวกัน ลักษณะการเปิดตัวของชาวจีนให้ชาวบ้านได้รับรู้ว่าเป็นคนบ้านเดียวกัน จึงชี้ให้เห็นสู่ทางหนึ่งของการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจด้านการค้า โดยการนำสินค้าจากในเมืองออกไปขายแลกเปลี่ยนกับชาวบ้าน ตรงกันข้ามซื้อสินค้าหรือผลผลิตของชาวบ้านกลับไปขายในเมือง ส่งผลให้เกิดการขยายกิจการค้าในหมู่บ้านนั้น ๆ ได้ดี

กล่าวคือ ชาวจีนเป็นผู้เปิดโลกทัศน์ภายนอกให้แก่ชาวอุยกูร์เกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่ เช่น ราคาค่าของเงิน ได้สัมผัสเครื่องใช้ เครื่องอุปโภค หรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ เป็นต้น

การซื้อขายแลกเปลี่ยนจึงเป็นกิจกรรมที่สำคัญประการหนึ่ง ของหมู่บ้านชาวอุยกูร์ในเขตอิสานใต้ที่ส่งผลต่อการขยายผลผลิตเพิ่มขึ้น เช่น การบุกเบิกพื้นที่ทำการเกษตร ปลูกข้าว และการเลี้ยงสัตว์ เพื่อให้ได้เงินตราจับจ่ายใช้สอยในครัวเรือนและพัฒนาตามรูปแบบสมัยใหม่

โดยเฉพาะศูนย์กลางการปกครอง เช่น อำเภอ และหมู่บ้านเก่าแก่และมีประชากรมากสามารถขนถ่ายสินค้าข้าว สุกกร และของป่าจากหมู่บ้านเข้าสู่เมือง และยังบรรทุกสินค้าส่งทางรถไฟเข้ากรุงเทพฯ ครบถ้วนข้ามชาวจีน จัดซื้อสินค้าในเมืองหรือจากกรุงเทพฯ กลับมาขายตามหัวเมือง และ ยังส่งออกไปขายถึงหมู่บ้านที่อยู่ห่างออกไปจากเมือง การสร้างตัวด้วยการค้าของชาวจีนเช่นนี้จึงก้าวหน้าคืบคลานถึงชั่วลูกหลานปัจจุบันนี้

สินค้าประเภทปลาแห้งจากเขมรโดยบรรทุกเกวียนผ่านทางด่านช่องจอมมาขาย แล้วซื้อเกลือ น้ำปลาและเสื้อผ้าของใช้กลับไป สินค้าอื่น ๆ เช่น เครื่องเขียนเพื่อฝึกฝนเรียนอ่าน ของใช้ในบ้าน เครื่องสำอาง เครื่องใช้ไม้สอยเกี่ยวกับงานช่าง เสื้อผ้า โดยมีพ่อค้าตัวแทนเดินทางไปบางกอก เพื่อติดต่อเป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้า แล้วจะมีกองคาราวานเกวียนจากหมู่บ้านที่อยู่ห่างออกไปตามอำเภอต่าง ๆ เช่น จอมพระ ท่าชุม บรรทุกสินค้าผลผลิตมาขายที่เมืองสุรินทร์ แล้วซื้อสินค้าในเมืองสุรินทร์กลับไป (แดง มีทรัพย์. 2541 : สัมภาษณ์)

ปี พ.ศ. 2515 เกิดมีรถไฟใช้น้ำมันดีเซลแทนที่หัวรถจักรไอน้ำ มีจักรยานยนต์ (มอเตอร์ไซด์) เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ล้วนทันสมัยถูกใจผู้ซื้อ ทำให้ประเทศไทยต้องขาดดุลการค้ามหาศาลให้แก่ประเทศญี่ปุ่น วิถีคิดวิธีการค้าการลงทุนในจังหวัดสุรินทร์เริ่มเปลี่ยนไปตามสถานการณ์การค้าขายตัวของผลเศรษฐกิจโลก การลงทุนขายกิจการจากเดิม เริ่มสะสมทุนจากเล็กไปสู่อะลุใหญ่ พอถึงยุคสมัยนี้มีธุรกิจใช้ทุนจำนวนมาก ธุรกิจรุ่นใหม่เริ่มเข้ามามีบทบาทบริหารธุรกิจมากขึ้น การกู้เงินจากธนาคารเข้ามามีบทบาท จากแนวคิด เริ่มจากการสะสมทุน ในรุ่นเดียวกำลังจะกลายเป็นสิ่งที่ล้าสมัย ใครที่กู้หนี้ขึ้นเงินจากค่านิยมเดิมจะเป็นเรื่องที่น่าอับอาย ต้องปิดบัง กลับถูกวิพากษ์แทนที่แบบตะวันตก

ชาวจีนจึงเป็นผู้เปิดเศรษฐกิจการค้าเข้าสู่กระแสโลกาภิวัตน์เพิ่มมากขึ้น ในเขตอิสานใต้และขยายพื้นที่ถึงหมู่บ้านชาวอุยกูร์ และกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ส่งผลให้ชาวอุยกูร์ได้ปรับตัวเรียนรู้การค้าตามรูปแบบชาวจีน แต่การค้าของชาวอุยกูร์ไม่สามารถเชื่อมโยงกับการค้าในเมืองเพราะกลุ่มชาวอุยกูร์เป็นกลุ่มชนที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติเป็นสำคัญ กล่าวคือไม่มีเครือข่ายด้านการค้าในเมืองที่จะช่วยผลักดันให้เกิดกิจการก้าวหน้าอย่างชาวจีน แต่จะทำการค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ ในหมู่บ้านหรือถ้ามีในเมืองก็ไม่สามารถขยายกิจการได้

การค้าของพ่อค้าท้องถิ่นได้สร้างประสบการณ์การค้าตามรูปแบบชาวไทยจีนพบว่า เขาสามารถสร้างตัวเองได้ดีเพราะบรรพบุรุษได้เป็นสร้างรูปแบบวิถีดำเนินชีวิตได้ดีมาก่อน มรดกตกทอดจึงเป็นรากฐานสร้างฐานะได้ดีทัดเทียมการค้า และสามารถดำเนินการผลิตและการค้าได้ทัดเทียมกับพ่อค้าชาวจีน ตัวอย่าง นายญาติ ไหวดี อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 7 สมัย แห่งจังหวัดสุรินทร์ ได้บันทึกในหนังสือ “ชีวิตและผลงานของข้าพเจ้า ญาติ ไหวดี” ว่า เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2469 กรมรถไฟหลวงปัจจุบันเป็นรัฐวิสาหกิจ เรียกชื่อว่า “การรถไฟแห่งประเทศไทย” นับเป็นการผูกขาดเพื่อรูปแบบสังคมนิยม ได้ทำการเปิดสถานีรถไฟสุรินทร์รับส่งผู้โดยสารและสินค้า จึงมีพ่อค้าชาวสุรินทร์ และต่างจังหวัดอพยพมาประกอบอาชีพที่ตลาดสุรินทร์เป็นจำนวนมาก พ่อและแม่ได้สร้างร้านค้า โดยเช่าที่ดินริมถนนธารของพ่อแผน นิยมตรง สร้างเป็นห้องแถวสูง 2 ชั้น 2 ห้อง แล้วทำการค้าแบบขายปลีก ส่วนการทำนาก็ถือเป็นอาชีพหลักต่อไป แต่จ้างลูกจ้างมาทำแทน ให้ชาวนาเช่าควายที่มีอยู่ 20 ตัว ทำให้ข้าวเปลือกเต็มยุ้งถึง 2 ยุ้งทุกปี ยิ่งกว่านั้นพ่อยังขายกิจการอีกคือ ซื้อจักรเย็บเย็บให้มารับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้า ให้ผมควบคุมไม้ที่ตัดจากป่าแถวตำบลท่าสว่างไปขายให้พ่อค้าที่สร้างร้านค้า ซึ่งต้องการไม้แปรรูปต่างๆ ปริมาณมาก

ต่อมาให้ผมซื้อข้าวเปลือกในฤดูเก็บเกี่ยวและนำออกขายแก่โรงสีข้าวในฤดูปักดำ เวลากลางคืนให้ผมไปควบคุมโรงละครลิเก ซึ่งพ่อสร้างขึ้นเป็นครั้งแรกในสุรินทร์เพื่อให้เช่าบ้าง และเป็นที่ได้ไผ่ด้วยตนเองบ้าง อันเป็นการหารายได้แข่งกับโรงภาพยนตร์ในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งมีในสมัยนั้นเพียง 2 โรง นักเรียนรุ่นเดียวกันที่ประกอบอาชีพทางการค้าเหมือนกันกับผมก็คือ น้าโกสินทร์ สายแสงจันทร์

พอถึงปี พ.ศ. 2472 ก็เกิดเศรษฐกิจตกต่ำติดต่อกันทุกปีมา จนรัฐบาลสมัยนั้นต้องปลดข้าราชการออกหลายคน ทำให้รายได้จากการค้าตกต่ำ ข้าวเปลือกมีราคาถูกลง จึงต้องขาดทุนอย่างยับเยิน ต้องเอาสินค้าในร้านขายอย่างถูก ญาติ ไหวดี กล่าวว่า ราคาเกลือทางกงตั้งละ 25 สตางค์ ก็ต้องขาย เอามาจ่ายเป็นค่าอาหาร ตอนนั้นผมต้องช่วยเหลือพ่อแม่ทำกับข้าวเช้าเย็น ต้องดักน้ำดื่ม ดำข้าว หรือสีข้าวด้วยมือ ซักเสื้อผ้าและรีดให้พ่อแม่ใช้ เมื่อมีงานฉลองพระพุทธรูปที่เจ้าสวามี มีงานฉลองพัทธสีมาที่วัดบ้านแผลซึ่งเป็นหมู่บ้านชาวกูยในเขต อำเภอศีขรภูมิ ได้นำทองเปลวที่พ่อซื้อมาจากนครราชสีมาไปขายให้แก่พุทธศาสนิกชนที่นิยมศรัทธาในการปิดทอง ได้เงินเหรียญบาทคราวละหลายๆ แบ่งกำไรกันและแบ่งให้พ่อแม่ไว้ใช้ในยามยาก และเคยนำทองรูปพรรณจากร้านค้าไปขายถึงอำเภอชุมพลบุรี ขายดีมีกำไรพอสมควร เมื่อมีการฉาบปูนกิจศพของผู้มีอันจะกินในตำบลแกใหญ่ ตำบลท่าสว่าง นอกจากนี้ยังหาน้ำหวานและขนมข้าวพองไปขายให้แก่เด็กๆ การเที่ยวเร่ขายครั้งนั้นไม่คิดละอายเพื่อนๆ และสาววัยรุ่น เพราะพ่อสอนให้ทำงานทุกอย่าง ชนิดหนักเอาเบา ผู้ขอให้ได้รายได้มาทางสุจริต (ญาติ ไหวดี. “ชีวิตและผลงานของข้าพเจ้าญาติ ไหวดี,” ใน ผู้ว่าเสนาอนุศาสตร, 30 กันยายน 2530 : 84-85)

วิเคราะห์ได้ว่า รถไฟมีส่วนผลักดันให้เศรษฐกิจหมู่บ้าน ตามเส้นทางรถไฟสาย นครราชสีมา-อุบลราชธานี ได้เปลี่ยนแปลงทางด้านการค้า และยังได้แผ่กระจายออกไปตามหมู่บ้าน ที่อยู่ห่างไกล ซึ่งส่งผลกระทบที่เห็น ผู้คนในท้องถิ่นได้เกิดการเรียนรู้มีประสบการณ์แบบใหม่ เช่น รู้จักการค้าขาย โดยเฉพาะการซื้อขายสินค้าจากพ่อค้าคนกลางตามริมทางรถไฟบรรทุกส่งไปขาย ตามหมู่บ้าน ระบบเงินตราจึงได้เข้ามาส่วนกับวิถีชีวิตประจำวัน ได้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจนถึง ปัจจุบัน การทำนา เพื่อขายข้าวเปลือกให้กับพ่อค้า แล้วซื้อสินค้าใหม่ๆ ที่มาจากทางรถไฟไป บริโภค เช่น ปลาหมึก ปลาทุบเค็ม ส้มโอหวาน ทุเรียนกวน

พริก กะปิ น้ำปลา ตลอดจนเสื้อผ้าที่ผลิตจากโรงงานได้เข้ามาแทนที่เสื้อผ้าที่ผลิตเองภายใน หมู่บ้าน และเป็นที่นิยมของชาวบ้านมากเพราะมีราคาถูกกว่า

กล่าวได้ว่ารถไฟทำให้พื้นที่ของบ้านเมืองที่รถไฟตัดผ่าน การค้าขายเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในระยะแรกเริ่มที่รถไฟเข้าถึงพื้นที่เขตอีสานใต้ เช่น เมืองสุรินทร์ เมืองศรีสะเกษไม่ทันถึงรอบปี การเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วผู้คนแทบจะปรับตัวไม่ทัน ตลอดทางที่รถไฟตัดผ่าน ตำบล หมู่บ้าน ได้ปรากฏขบวนดังอยู่ริมทางรถไฟจำนวนมาก การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกอย่าง หนึ่งก็คือ การเข้ามามีบทบาททางการค้าของพ่อค้าชาวจีน ซึ่งทำให้ระบบเศรษฐกิจการค้าขายตัว ขึ้นอย่างรวดเร็ว พ่อค้าชาวจีนเหล่านี้ได้ตั้งร้านค้าอยู่ตามเมืองต่างๆ โดยเริ่มจากเมืองอันเป็นที่ตั้ง มณฑลและเป็นศูนย์กลางคมนาคมระหว่างภาคกลางกับภาคอีสาน คือ จังหวัดนครราชสีมา แล้วขยาย ไปยังเมืองอื่นๆ ของภูมิภาคอีสานในเวลาต่อมา เช่น สุรินทร์ ร้อยเอ็ด หนองคาย เป็นต้น สำหรับ พ่อค้าในเขตอีสานใต้นั้นเป็นกลุ่มคนจีนที่อพยพมาจากนครราชสีมาเมื่อประมาณ พ.ศ. 2450

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนจีนที่อพยพมาจาก พนมเปญ ประเทศกัมพูชา(สมจิต ทองลาย. 2548 : สัมภาษณ์) มาประกอบอาชีพค้าขายและตั้งรกรากถิ่นฐานอยู่อย่างถาวรในเมืองสุรินทร์ ศรีสะเกษ จนมีทายาทลูกหลานสืบทอดกิจการต่อมาตามลำดับ ลูกหลานของพ่อค้าชาวจีนเหล่านี้ได้มา กลายเป็นชาวไทยเชื้อสายจีน กลุ่มพ่อค้าจีนเหล่านี้ได้มีส่วนสำคัญที่ทำให้โฉมหน้าของเขตอีสาน ได้มีการปรับตัวและ เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จากการค้าขาย การทำอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้า ต่างๆ กลุ่มพ่อค้าชาวจีนที่สำคัญตระกูลหนึ่งของเมืองสุรินทร์ ได้แก่ กลุ่มตระกูลแซ่ตั้ง ซึ่งได้รับ คำสั่งจากเจ้าเมืองนครราชสีมาย้ายมาอยู่ที่เมืองสุรินทร์ ที่มีชื่อเสียงที่สุดในกลุ่มนี้คือ ขุนศรีสุรินทร์ พาณิช ซึ่งได้เข้ามาดำเนินธุรกิจโรงเหล้าบริเวณใกล้วัดศาลาลอย แล้วขยายกิจการออกไปอีกหลาย อย่าง ได้แก่ ขยายกิจการไปที่ บ้านระแงง (ปัจจุบันคืออำเภอศีขรภูมิ) ตำบลระแงง และบ้านกลั่น ตำบลยาง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ มีกิจการ โรงสีไฟ โรงภาพยนตร์ โรงไม้ กิจการเหล่านี้ หมู่บ้านชาวภูมิจึงมีความสัมพันธ์ทางการซื้อขาย โดยเฉพาะการขายข้าวให้กับโรงสี และเป็นแหล่งกู้

เงินให้กับพ่อค้าในหมู่บ้าน เช่น พ่อค้าโรงสีในหมู่บ้านคริม (บันทึก สว่างโลกกรวด. 2547 : สัมภาษณ์) เป็นต้น

ส่วนชาวกูยที่บ้านปราสาทขอพบว่า กระแสการบริโภค มีรูปแบบวัฒนธรรมตามเมืองเพิ่มขึ้นเพราะผู้ที่เข้าไปขายแรงงานในกรุงเทพฯ รับเอาประสบการณ์ในเมืองมาปฏิบัติจนคุ้นเคย เช่น รูปแบบการแต่งกายโดยนุ่งกางเกงขาสั้นแทนผ้าเต็น นิยมรับประทานก๋วยเตี๋ยว นักเรียนระดับมัธยมศึกษาชอบฟังเพลง เล่นกีฬา นัยใจคอนับถือบุคคลที่มีฐานะดี นิยมชมชอบเลือกสมาชิกผู้แทนราษฎรที่ให้อะไรหรือเงินทอง นิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในเมือง เงินเป็นปัจจัยสำคัญคนมีความรู้ท้องถิ่นตนเองคิดกลับไม่นิยม เป็นต้น (สุวรรณ โยธี. 2547 : สัมภาษณ์)

การผลิตเป็นการผลิตเพื่อขาย ทำนาข้าวเจ้าพันธุ์มะลิ กข. 15 , กข. 105 พื้นที่ปลูกข้าวเหนียวไว้กินตกลดมาก และ พันธุ์ข้าวแต่เดิมลดความสำคัญลดลง เช่น พันธุ์ข้าวลอม, เล็บมือนาง, พันธุ์อินคำ, พันธุ์อินแดง, พันธุ์ปาดลาด, พันธุ์หนูแวน, พันธุ์ระทั่ง , พันธุ์กอดตะฮู ได้หมดไปจากชุมชน เพราะปลูกแล้วไม่มีราคา ชาวบ้านจึงปลูกพันธุ์ข้าวที่ขายให้ตลาดโลกได้ (นวล โยธี. 2547 : สัมภาษณ์)

ด้านการซื้อขายผลผลิตข้าวเขตบ้านปราสาทขอต้องขายให้พ่อค้าชาวจีน ที่ตลาดอำเภอไพรบึง เช่น เจ็กไทน์, เจ็กเส็ง, เจ็กคง , เจ็กชัย ชาวจีนเหล่านี้เข้ามาจับบทบาททางการค้าและการเมืองท้องถิ่น เช่น เจ็กชัย ได้เป็นสมาชิกสภาจังหวัด มีความสัมพันธ์กับชาวบ้านด้วยการรับซื้อที่ดินจากชาวบ้านที่ต้องการขาย (ชัย บุญเยี่ยม. 2548 : สัมภาษณ์) ส่วนเจ็กไทน์ สร้างความสัมพันธ์กับหลวงพ่อมุมแห่งวัดบ้านปราสาทขอเหนือ ได้ติดสนิทกับหลวงพ่อมุมและให้บทบาทดูแลทรัพย์สินที่เป็นที่ดิน แต่เบื้องหลังวิธีคิดได้ใช้สิทธิ์ลงเอกสารสิทธิ์เป็นพื้นที่ดินส่วนตัวจนกระทั่งเกิดปัญหากับชุมชนที่เรียกร้องที่ดินคืน แต่การต่อสู้วิธีการตามหลักกฎหมายบ้านเมืองในเรื่องเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร ชาวบ้านจึงไม่สามารถเรียกร้องที่ดินกลับคืนได้ (สุเทพ โยธี. 2547 : สัมภาษณ์)

ชี้ให้เห็นว่ากระแสโลกาภิวัตน์(Globalization) แล่วัฒนธรรมจากศูนย์กลางที่สำคัญหลายแห่งทั้งในยุโรป อเมริกา และเอเชีย เข้าสู่ประเทศไทยเป็นไปอย่างรวดเร็ว ผ่านเทคโนโลยีสื่อสารมวลชนในรูปแบบต่างๆ รัฐไทยใช้นโยบายที่เปิดกว้าง โดยมีชาวจีนเป็นคนกลางเชื่อมโยงในเรื่องการค้า การขาย การใช้เงินตรา เทคโนโลยีใหม่ๆ เข้าไปถึงชาวบ้านต่างๆ กลุ่มชาวกูยเป็นกลุ่มหนึ่งที่ได้รับผลกระทบอย่างรวดเร็วแทบจะหาที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่จุดเด่นอย่างหนึ่งที่กระแสนอกยังทิ้งร่องรอยไว้บ้าง และสามารถมองเห็นหน่ออ่อนที่จะแตกแขนงออกมาพลิกฟื้นฟูได้ เช่น วัฒนธรรมความเชื่อการจัดระเบียบสังคม สร้างความสัมพันธ์ชาวบ้าน เครือญาติ และครอบครัว ได้แก่การสร้างหลากหลายทางระบบนิเวศเข้ากับความเชื่อ เช่น การเชื่อผีบรรพบุรุษในศาลปู่ตาของหมู่บ้าน ซึ่งขณะนี้ชาวบ้านยังรักษาน้ำใจช่วยเหลือกันในพิธีกรรมเมื่อถึง

ฤดูกาล เช่น พิธีกรรมเดือน 6 ของชาวบ้านคริม หรือ พิธีกรรมทำบุญข้าวจี (โดยบู๊) กระทำพิธีรวมน้ำใจด้วยการก่อกองข้าวเปลือกช่วยสนับสนุนกองทุนให้แก่วัดของหมู่บ้านในเดือน 3

การคมนาคมทางรถไฟและรถยนต์ที่สะดวกรวดเร็ว ส่งผลให้ชาวบ้านต้องปรับตัวตามกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่สอดคล้องกับความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เช่น ชาวบ้านคริม หรือชาวภูบ้านปราสาทเขยอชมจัดงานบุญบั้งไฟคล้ายประเพณีของลาว ความเชื่อในระบบคิดและลงสู่การปฏิบัติตามประเพณีของเขมรถิ่นไทย เช่น เชื่อไสยศาสตร์เพื่อความเชื่อมั่นในการดำรงชีพ วัฒนธรรมดังกล่าวถ้าผู้นำนำมาสร้าง สื่อสารสัมพันธ์กับผู้คนในทางที่ดี มีศีลธรรมย่อมที่จะปรับเปลี่ยนชีวิตที่อยู่ขณะนี้สู่กับกระแสโลกาภิวัตน์ ได้แก่ แนวเกษตรพอเพียงตามวิถีพุทธไม่ทิ้งเพื่อเกินไป เพื่อลดกระแสการบริโภคสูง โดยใช้ภูมิปัญญา และแรงงานของคนในท้องถิ่นเสริมสร้างงานให้ดีกว่านี้ได้ ซึ่งแนวคิดที่ยังมีความทรงจำร่วมของชาวบ้านยังมีอยู่ที่พลิกฟื้นแนวทางเกษตรที่ใช้ระบบนิเวศ นำทาง และแนวพุทธสร้างความเข้าใจกัน และช่วยสืบสานความรู้เดิมให้กับชุมชนปัจจุบันให้ดำรงอยู่ จากสิ่งที่พบเห็นที่บ้านปราสาทเขยอ พื้นที่ศาลปู่ตาบ้านปราสาทเขยอชาวบ้านได้สร้างพลังร่วมด้วยน้ำใจสละสิ่งของหรือเป็นเงินเพียงไม่มากนัก แล้วสร้างสัญลักษณ์ใหม่ขึ้นมาอย่างโดดเด่น โดยไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากภายนอกของชุมชน หรือชาวภูบ้านคริมใช้ตะกวดเป็นสัญลักษณ์รักษาความสามัคคีให้กับชุมชน และมีผลต่อระบบนิเวศน์ที่เป็นป่าหมีด้นไม้เพราะเป็นที่อยู่อาศัยของตะกวด และรักษาแหล่งน้ำให้เป็นที่อยู่อาศัยของเต่า และพันธุ์ปลา

สรุปได้ว่า ชาวภูกับการปรับตัวในเขตอีสานใต้ปัจจุบันนี้ผู้คนส่วนใหญ่มองว่า เป็นกลุ่มชนที่มีการปรับตัวได้ช้ากว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เมื่อผู้ศึกษาภาคสนามพบว่า ชาวภูเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้ามามีบทบาทด้านระบบนิเวศน์ สังคม-วัฒนธรรมมานาน และน่าจะเป็นรูปแบบหนึ่งที่จะมีส่วนปรับแนวคิดใหม่ในพื้นที่ เช่น การใช้ทรัพยากรในระบบนิเวศน์อย่างระมัดระวัง ทุกวันนี้ในชุมชนชาวภูจะมีกลุ่มชนอื่นๆเข้ามาหิบบนทรัพยากร และทำลายระบบนิเวศน์ เช่น รัฐไทยให้ความสะดวกแก่พ่อค้านายทุนมาคิบบนทรัพยากร เช่น ดิน น้ำ ป่า สัตว์บก พรรณสัตว์น้ำเอาออกไปในลักษณะนำไปขาย และใช้เทคโนโลยีมาเกินขอบเขต สะท้อนระบบนิเวศน์เขตอีสานใต้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งในความหมายเดิมของคำว่า “เขมรป่าดง” ได้เปลี่ยนแปลงไป ผู้คนต้องหมุนตามกระแสวัฒนธรรมโลก ทำให้ชาวภูได้เห็นรูปแบบที่แท้จริงนโยบายของรัฐที่เอื้ออาทรให้กับนายทุน หรือตามกระแสวัฒนธรรมนาชาติ สกัดทิ้งกระแสวัฒนธรรมสากลไป ดังนั้นในชุมชนภู และชาวภูเขยอจึงสัมผัสกระแสโลกาภิวัตน์อยู่ขณะนี้ พบว่าคิดสังคมบริโภคมากเกินไป เกินกำลังตนเอง การสร้างหนี้จากภาคชนบทจากกองทุนหมู่บ้าน เกิดสังคมวัตถุนิยมมากขึ้น มีการสะสมทรัพย์สินวัตถุมากเกินไป เช่น จัดซื้อราคาแพงที่ไม่สอดคล้องกับการดำรงชีพ คิดสังคมสุขนิยม ชอบสนุกสนานกับงานรื่นเริง เกิดมายาชีวิต ชอบนักแสดงเป็นพิเศษ เกิดลัทธิ

บุชาเงินทอง ยกย่องบุคคลที่เบียดเบียนสังคมในทางที่ผิด เชื้อมั่นในคุณงามความดีน้อยลง แต่ถูกใจกับคนที่ปรับตัวรวดเร็วกว่าผู้อื่นโดยไม่มีจริยธรรม หลงอำนาจนิยมทางการเมืองจนลืมตัว เช่น แข่งชิงแข่งขันการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล อย่างไรก็ตามในชุมชนชาวกูยยังมีลักษณะความเป็นชุมชนอยู่ ถ้าได้หยิบยื่นปรัชญาของชาวกูยที่มีอยู่แล้วมาจัดระเบียบและจัดกลาใหม่ลงสู่การปฏิบัติตามแนวนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมที่มีอยู่แล้วใช้อย่างพอเพียงมาผสมผสานกับความเชื่อศรัทธาบุญและแก่นของศาสนาพุทธตามแนวของหลวงพ่อบุณ แห่งวัดบ้านปราสาทเขื่อนเหนือ ตลอดจนทั้งแนวทางของภูมิปัญญาชาวบ้านผู้มีประสบการณ์ในพื้นที่ เช่น ภูมิปัญญาชาวบ้านของพ่อวัง คัชฎาวัตร บ้านตรึม อำเภอศีขรภูมิ ซึ่งแนวคิดนี้ยึดถือว่า “มนุษย์เป็นกาฝากของธรรมชาติ” เราต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างพอคี่ๆ ชีวิตของชุมชนชาวกูยและกลุ่มชาติพันธุ์ๆ จะได้มีพลังดำรงอยู่ได้โดยไม่ต้องใช้แนวคิดที่เน้นแนวคิดตะวันตก และควรจะมีรูปแบบแนวคิดหลักการนำไปสู่ปฏิบัติของแนวคิดของตะวันออก น่าจะเกิดผลดีอีกแนวทางหนึ่งที่สังคมจะได้มีส่วนร่วมอย่างพอเพียงและยั่งยืน

บทที่ 3

กระบวนการปรับตัวของชาวกูยในบริบทพหุวัฒนธรรมเขตอีสานใต้

กระบวนการปรับตัวคือให้ความสำคัญเกี่ยวกับบริบทพหุวัฒนธรรมชาวกูยที่แสดงออกมาในรูปแบบใดแบบหนึ่ง เช่น ระบบนิเวศน์ สังคม เศรษฐกิจ ความเชื่อ ศาสนา และการแต่งกาย นำความรู้ดังกล่าวมาสร้าง เพื่อผสมผสานประยุกต์ใช้ให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตเป็นอยู่ของผู้คนแต่ละท้องถิ่น หรือเป็นแนวทางเลือกใหม่ของการปรับตัว หรือปฏิสัณฐานวัฒนธรรมใหม่ที่มาจากภายนอก เมื่อมีการกลั่นกรองจากประสบการณ์อย่างรอบคอบแล้วกระบวนการนั้นอาจปรับตัวช้าบ้างเร็วบ้างแตกต่างกันไปตามสภาพของสังคม หากว่ากระบวนการใดไม่เรียนรู้และไม่สามารถปรับตัวย่อมมีผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของกลุ่มนั้น ดังนั้นกระบวนการปรับตัวของมนุษย์จึงเป็นการสร้างความรู้และการจัดการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมกลุ่มหนึ่งๆ เพื่อแสดงลักษณะการเปลี่ยนแปลงการดำรงอยู่ และพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในเขตอีสานใต้ได้มีพยายามปรับตัวอย่างต่อเนื่องเพื่อการดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

จากประวัติศาสตร์การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในเขตอีสานใต้มีการปรับตัวมานาน ถ้าพิจารณาในช่วงหลังเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 (ช่วง 2484 - 2488) ถึงปัจจุบัน ได้เกิดปรากฏการณ์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่เข้าสู่ประเทศไทยอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดความสับสนแก่สังคม ระบบศีลธรรม ระบบคุณค่า ลักษณะสังคมไทยได้เสื่อมถอยลงไป ผู้นำรัฐไทยพยายามปรับกระบวนการหลายรูปแบบตามกระแสโลก เพื่อแสดงสัญลักษณ์แห่งความเจริญ และมองภาพให้เห็นวิธีการปรับทิศทางจากแนวทางเดิมที่เคยปฏิบัติมาให้ทันยุคทันสมัย ผลที่ได้รับนั้นสะท้อนกลับสู่ความรู้สึกของชาวบ้านอย่างไร ความพยายามรักษาวรรณแบบดั้งเดิมกับความพยายามรักษาอ่อนอ่อนของวัฒนธรรมให้เติบโตอย่างเป็นกระบวนการต่อไปได้หรือไม่ ถ้าหากว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงจะละเมิดสิทธิชุมชนและชุมชนอาจมีการตอบโต้ ยืนยันสิทธิชุมชนของชุมชนได้ (คณพล ไชยสินธุ์และคณะ. 2547 : 257) ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดและดำรงอยู่ต่อไป

3.1 กระบวนการปรับตัวด้านระบบนิเวศกับการการตั้งถิ่นฐาน

จากตำนานเล่าขานในเขตอีสานใต้ที่เรียกตามภาษาพูดของชาวกูยว่า “มะนากูย” หมายถึงตำนานหรือเรื่องเล่าเป็น “มุขปาฐะ” ที่เล่าสืบทอดต่อกันมามีสาระข้อเท็จจริงอยู่บ้างในตำนานบอกเล่า ที่บ่งบอกถึงลักษณะวิถีชีวิตให้ความสำคัญเกี่ยวกับบริบทนิเวศน์และความหลากหลายทางชีวภาพที่เกี่ยวกับแนวทางสำคัญต่อวิธีการปรับตัวในการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ดังนี้

“แจมกลอ เอย หมวง บวย จา หนอ
(นกกระสาเอย ออกไปหากินอะไร

บวยจากา
ออกไปหากินปลา)

กา เอย เกิด หนอ บิหวัง	เถอะบึง
(ปลาทำไมไม่ขวานน้ำเล่นบ้าง	เพราะกอบึงมันกึกกันไว้)
บึง เอย เกิด หนอ ตี เถอ	ครี๋ บิ จา
(กอบึงทำไมต้องงอกออกมากึกกัน	เพราะควายไม่กิน)
ครี๋ เอย เกิด หนอ ตี บิ จา	โปลส ผุง
(แล้วทำไมควายไม่กินกอบึง	เพราะท้องเสีย)
ผุง เอย เกิด หนอ ตี โปลส	เหมีย ฉาส
(ทำไมท้องจึงเสีย	เพราะฝนตก)
เหมีย เอย เกิด หนอ ตี ฉาส	อูก กเหยียม
(ทำไมฝนจึงตกสาครกระเด็น	เพราะกบมันร้อง...)"

จากคำเล่าเรื่องนี้ชาวภูเรียกว่า “อินเถียนแจมกลอ” หมายถึง “นิทานนกกกระสา” เมื่อเล่าต่อกันมาจนเป็น “มะนาญ” (เพ็ญ วานเดอร์ฮาร์ต นักภาษาศาสตร์ชาวเนเธอร์แลนด์ผู้ซึ่งทำการศึกษาเรื่อง ชาวภูโดยเฉพาะการรวบรวมนิทานภูไว้ กลายเป็นข้อมูลที่มีความหมายมีความสำคัญต่อชาวภูในเขตอำเภอสีขภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อเดือน สิงหาคม 2534) บอกได้ว่าชุมชนหมู่บ้านชาวภูนั้นตั้งอยู่ในระบบนิเวศที่หลากหลาย มีพื้นที่มีลักษณะเป็นเนิน เป็นโคก แสดงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่สะท้อนทางระบบชีวภาพที่เกี่ยวกับชีวิตสัตว์เลื้อยพิชพรรณต่างๆ รอบๆหมู่บ้านชาวภูมีสภาพเป็นพื้นที่ลุ่มมีหนองน้ำ ลำห้วย ใกล้เคียงชุมชนมีป่า เป็น ดินน้ำลำธาร เมื่อเข้าสู่พื้นที่ที่มีสภาพคล้ายภูมิน้ำล้อมรอบที่ตั้งของชุมชน ดินฤดูฝน กบ กุ้ง หอย ปู ปลา อี้อ่างมีมาก นับว่าเป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ ชีวิตสัตว์ดินฤดูฝนที่ปรากฏออกมาเพื่อสืบทอดพันธุ์สัตว์ให้เพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ เอเจียน แอมอนิเย ที่สำรวจหมู่บ้านคริมเมื่อ พ.ศ. 2440 เสนอว่า สภาพท้องถิ่นนั้นสอดคล้องกับคำเล่าของผู้สูงอายุนคริมที่เล่าว่ามีพรรณพืชและพันธุ์สัตว์ตามธรรมชาติ และที่สระหนองกาซึ่งเป็นสระเก่าแก่ของหมู่บ้าน เวลาพลบค่ำมีนกกาหลายชนิดเข้ามาหาถ้ำบนอนมากมาย แต่เอเจียน แอมอนิเยเสนอว่า “...เดินทางออกจากสรกคริมก่อนเวลา 6 โมงเช้า โดยผ่านทุ่งและเนินเตี้ยๆ ซึ่งเต็มไปด้วยดินเตี้ยๆ แล้วก็ยังมีทุ่งและป่าไม้อีก...” (เอเจียน แอมอนิเย. 2541 : 172)

พื้นที่เนินสูงกลางหมู่บ้านคริมชาวบ้านเล่าว่า “เป็นใจบ้านใจเมือง เป็นศาลปู่ตาตะกวอด ทุกวันนี้มีต้นมะขามใหญ่ยังเป็นที่อยู่อาศัยของตะกวอด ที่ชาวบ้านคริมเชื่อว่าเป็น เผาะจู้ แปลว่า ผีบรรพบุรุษ ที่โคกเนินนี้ เคยมีปรากฏการณ์เป็นที่อาศัยของฝูงนกป่า สัตว์ป่า นานาชนิด ได้แก่ เก้ง กวาง หมูป่า หมาจิ้งจอก และสัตว์สี่เท้าอื่นๆ นกนานาชนิด มีนกกกระสา นกกระยาง นกเป็ดน้ำ สัตว์เลื้อยคลาน เช่น เต่า ตะกวอดมีมากมาย” (วัง คัชฎาวัตร. 2547 : สัมภาษณ์)

กลางหมู่บ้านตรึมมีต้นมะขามใหญ่เชื่อว่ามีความศักดิ์สิทธิ์เป็นภูมิจานภูมิจเมืองมานาน เป็น
สัญลักษณ์แห่งความเชื่อที่สิงห์สถิตดวงวิญญาณผีบรรพบุรุษ และพ่อวังเล่าว่าเมื่อ 10 กว่าปีผ่านมา
ชาวบ้านเชื่อในเหตุการณ์ เกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง กิ่งก้านต้นมะขามหักตกลงมาชาวบ้านเก็บรวบรวม
ทำพิธีเผ่ากิ่งไม้มะขามใหญ่นี้มาทำบุญคล้ายทำบุญเผาศพของคนตาย มีพิธีกรรมทางศาสนา
พระสงฆ์ พิธีเกี่ยวกับการเก็บเผ่าถ่านกิ่งไม้มะขามไปเก็บไว้ในเขตวัดบ้านตรึม แต่พิธีกรรมนี้ได้ลด
บทบาทลงตามสภาพความเจริญสมัยใหม่ (วัง คัชญาวัตร. 2547 : ถิ่นภาษา)

นอกจากนี้ชาวไทยอีสาน(ไทยลาว)เขตอำเภอสนมจังหวัดสุรินทร์ ก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับเรื่อง การตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านชาวภูบ้านครึมแห่งนี้ เมื่อถามถึงบ้านครึม เขาจะเล่าว่า บ้านครึมนี้สร้างอยู่บนพื้นที่เป็น “โคก” จึงเรียกว่า “โคกทม” ต่อมาปรับเปลี่ยนชื่อ “ทม” เป็น “ครึม” (ทม ภาษาเขมรถิ่นไทยหมายถึง ใหญ่) และชาวเขมรถิ่นไทย(ชาวเขมร)บ้านยาง-อนันต์ อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ สามารถรู้ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของบ้านครึม เขาเชื่อว่า ตั้งชื่อตามชื่อต้นไม้ตามสภาพพื้นที่คือ “คันทรม” เป็นพรรณไม้ล้มลุกพุ่มเล็กใช้ใบมาแปรรสภาพให้เป็นสีย้อมผ้าได้ดีและให้สีคราม จึงเห็นว่าผู้คนอื่นๆ ได้มีความสัมพันธ์กับชาวภูบ้านครึมมานานแล้ว

เมื่อผู้ศึกษาเข้าศึกษาพระธรรมไม้ไผ่ในเขตป่าช้าบ้านตรึมพบว่า เป็นพื้นที่ป่าโปร่งมีพรรณไม้นานาชนิด มีต้นไม้พุ่มชนิดหนึ่งลักษณะแตกกิ่งก้านออกจากลำต้นมีหนามแทงออกมาจากลำต้น การสอบถามผู้เลี้ยงควายในป่าช้าชื่อว่า “คันตรึม” ทุกวันนี้ไม่เห็นชาวบ้านเอาไปสะกิดเป็นสีย้อมผ้า เมื่อถูกสุกชาวบ้านตรึมเก็บกินได้ เชื่อว่าพระธรรมไม้ชนิดนี้เมื่อก่อนน่าจะมีตาม โลกในเขตพื้นที่ตำบล ตรึม เป็นประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับการตั้งชื่อหมู่บ้านตรึมตามพระธรรมไม้ชนิดนี้

กรณีกลุ่มชาวภูเยอที่บ้านปราสาทเขอ จังหวัดศรีสะเกษ ชาวบ้านเล่าว่า เคยเชื่อเกี่ยวกับเรื่องตะกวดเหมือนกับบ้านครึม หมายถึง อันเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ แต่ทุกวันนี้ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องตะกวดได้ลดบทบาทลง แต่ความเชื่อเรื่อง ศาลปู่ตาธาตุปราสาทเขอนั้นไม่เปลี่ยนแปลง มีพิธีกรรมผสมผสานด้านวัฒนธรรม เช่น การทำบุญข้าวจี ทำบุญข้าวเปลือก มีการสร้างค่านานการตั้งถิ่นฐาน ปรับความเชื่อศิบรรพบุรุษเข้าผสมผสานกับวัฒนธรรมพุทธ และยังมีชุมชนไทยอีสาน(ชาวลาว)ก็เข้ามาตั้งถิ่นฐานใกล้เคียงกันกับหมู่บ้านปราสาทเขอ มีการปรับความเชื่อของชีวิตของการอยู่ร่วมกัน ขอมรับในระบอบนิเวศน์ด้วยกัน เช่น การใช้ทรัพยากรน้ำ ดิน ร่วมกันก่อให้เกิดการเรียนรู้และปรับอาศัยอยู่ตัวร่วมกัน เช่น ประเพณีทำบุญบั้งไฟ (เสาร์ ไชย. 2547 : สัมภาษณ์)

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชาวภูบ้านปราสาทเขอบ้านตั้งอยู่ใกล้ห้วยทา เป็นสาขาห้วยขยุงไหลลงแม่น้ำมูลที่แบ่งเขตอำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ กับอำเภวารินชำราบ จังหวัด

อุบลราชธานี แม่น้ำสายนี้สร้างวัฒนธรรมเศรษฐกิจทางการเกษตร (ปี บริสุทธิ์. 2547 : สัมภาษณ์) เช่น การจัดการน้ำเพื่อการทำนา ทำไร่ การเลี้ยงสัตว์และหาของป่าริมห้วยทา

บ้านเวินบึกเป็นหมู่บ้านชาวภูษร คำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ตั้งอยู่ที่ปากมูลไหลลงสู่แม่น้ำโขง สภาพแวดล้อมของหมู่บ้านมีภูเขา ป่า ร่องน้ำไหลผ่านหมู่บ้าน และชาวบ้านได้สร้างวัฒนธรรมในการทำไร่และหาของป่า (กิ คำบุญเรือง. 2549 : สัมภาษณ์)

บ้านกระโพ- ดากกลาง หรือหมู่บ้านช้าง จังหวัดสุรินทร์ ตั้งถิ่นฐานใกล้ปากแม่น้ำชีน้อย และจุดที่กระแสน้ำไหลตกมูลเรียกว่า “วังทะลุ” เป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์มีพันธุ์ปลาธรรมชาติมาก และเขาได้สร้างวัฒนธรรมเกี่ยวกับคนเลี้ยงช้าง ส่วนบ้านภูอื่นๆ ที่ตั้งถิ่นฐานใกล้ห้วยหรือร่องน้ำเล็ก และมีแหล่งน้ำโบราณ เรียกว่า “บาราย” สมัยขอม เป็นสระใหญ่มีน้ำตลอดปี เช่น บ้านจอมพระ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ มีห้วยระวี บ้านตรึมมีคลองเหมือง (ร่องน้ำเล็ก) และมีสระขนาดใหญ่มีน้ำตลอดปี และฤดูแล้งชาวบ้านดอนสัตว์เลี้ยงมีวัว-ควายไปค้ำน้ำที่สระสี่เหลี่ยม หรือมีบารายใกล้ปราสาทศิขรภูมิ ถ้าวิเคราะห์หมู่บ้านสร้างใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่สองพบว่า การสร้างบ้านใกล้ปลายลำห้วยเช่นกัน เช่น บ้านม่วงหวาน – โคกเจริญ อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ตั้งอยู่ใกล้ห้วยตะแบกสาขาลำน้ำชีมูล บ้านห้วยปอ คำบลห้วยแดงตั้งอยู่ใกล้ห้วยปอ ซึ่งเป็นสาขาลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์เป็นต้น จึงชี้ให้เห็นลักษณะความหลากหลายในการปรับตัวตามระบบนิเวศของการตั้งถิ่นฐานชาวภูที่แตกต่างกันไปตามลักษณะทางภูมิศาสตร์

นอกจากนี้พบว่า การตั้งบ้านยังมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาตามรูปแบบรัฐ เช่น ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีโครงการสร้างอ่างเก็บน้ำลำพอก พ.ศ. 2493 เขตคำบลยาง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เป็นสมัชชาอำเภอชนค์ ประพิตรภา ซึ่งเป็นพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงกัน จากโครงการปิดกั้นอ่างเก็บน้ำจากบ้านคาพรหมไปถึงบ้านสะดี คำบลยาง ระยะทาง 2 ก.ม. หน่วยเหนืออนุมัติงบประมาณเริ่มดำเนินโครงการ ได้แก่ การดำเนินการปิดกั้นอ่างเก็บน้ำยังไม่เสร็จ ร.ต.ท. ชนค์ ประพิตรภา ก็ถูกย้ายไปเป็นนายอำเภอขุนันธ์ จังหวัดศรีสะเกษเมื่อปี 2495 ด้วยเหตุผลทางการเมือง โครงการปิดกั้นอ่างเก็บน้ำหยุดชะงักเพียงทุนดินไว้เป็นแนวทางเท่านั้น (ศิขรภูมิ . 2526 : 14)

โครงการนี้ได้รับผลกระทบต่อสภาพวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่เพราะเกี่ยวกับการประกอบอาชีพทำนาในพื้นที่อ่างเก็บกักน้ำ รัฐกำหนดพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติให้แก่ชาวบ้านเพื่อบุกเบิกในการทำนาในเขตคำบลยาง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เพื่อชดเชยที่นาที่ใช้ทำอ่างเก็บน้ำลำพอก ส่งผลให้เกิดหมู่บ้านเกิดขึ้นใหม่ภายหลังจัดทำอ่างน้ำในบริเวณป่าสงวนแห่งชาติเช่น บ้านโคกสงวน คำบลภูควาย อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อเหตุการณ์ดังกล่าวปรากฏขึ้นได้ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านนอกพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนเข้าไปสร้างถิ่นฐานอยู่ร่วมกันเช่น มีกลุ่มชาวภูบ้านตรึมส่วนหนึ่งได้เคลื่อนย้ายไปตั้งถิ่นฐานใหม่เขตป่าสงวนแห่งชาติจารพัด เขตอำเภอศีขรภูมิ

จังหวัดสุรินทร์ซึ่งรัฐส่งเสริมให้เข้าไปอาศัยอยู่อาศัย และต่อมาบริเวณนี้มี กลุ่มไทยอีสาน เขมรดินไทย เข้ามาอาศัยอยู่ร่วมจึงกลายเป็นหมู่บ้านร่วมที่ใช้ภาษาพูดแตกต่างกันทางด้านภาษาพูด ได้แก่ บ้านโคกสงวน บ้านรำแดง ตำบลกุดหวาย บ้านหนองไผ่ บ้านกางของ บ้านยางเคี้ย ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

พบว่าชาวกูยในจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดศรีสะเกษเคลื่อนย้ายตั้งถิ่นฐานออกจากหมู่บ้านเดิม เพื่อทำการบุกเบิกที่ทำกินใหม่ เช่น ชาวบ้านศรีม้าย้ายไปตั้งถิ่นฐานใหม่ที่จังหวัดบุรีรัมย์ ย้ายไปที่บ้านโนนโนนแดง อำเภอกระสัง, บ้านทะเลก อำเภอนูรัมย์ และบ้านห้วยปอ บ้านสันติสุข บ้านแสนสุข และบ้านพลวงทอง อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา(เพียร วงเวียน. 2548 : สัมภาษณ์) ชาวกูยจังหวัดศรีสะเกษอพยพไปอยู่เขตชายแดนติดกับประเทศกัมพูชา เช่น ในตำบลกระแส อำเภอกันทรลักษณ์ บางหมู่บ้านก็อาศัยปะปนอยู่ร่วมกับชาวเขมร เช่น บ้านโนนสูง, หนองทา, บ้านเขวา, บ้านไผ่, บ้านโคก (เมื่อก่อนอำเภอเบญจลักษณ์อยู่ในดินการปกครองของอำเภอกันทรลักษณ์) ที่ซึ่งอำเภอกันทรลักษณ์ก็มีหมู่บ้านชาวกูยไปตั้งถิ่นอาศัยอยู่เช่นกัน ได้แก่ บ้านตาลอย บ้านหนองคัน บ้านแก บ้านขอนแก่น ในตำบลจารย์ (สมเภา อภัยศิลา. 2547 : สัมภาษณ์) เหตุที่ย้ายออกไปตั้งถิ่นฐานใหม่เพราะวัฒนธรรมชาวกูยผู้ชายต้องออกไปหาที่ทำกินใหม่

ชี้ให้เห็นว่าชาวกูยตั้งฐานมานานมีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศน์เมื่อดั้งชุมชนขึ้นใหม่แล้ว ก็สร้างวัฒนธรรมของกลุ่มตัวเอง ชาวกูยที่บ้านเวินบึกปรับการตั้งถิ่นฐานตนเองโดยยึดธรรมชาติรอบด้านมาสร้างชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การหาของป่า หรือหาปลาตามร่องน้ำที่ไหลลงจากภูเขา หรือสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น กลุ่มไทยอีสานด้วยการหาปลาร่วมกันในเขตน่านบ้าน (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งอำเภอโขงเจียม) เรียนรู้วิธีการหาปลาจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทยอีสาน เรียนรู้วิธีหาปลาในแม่น้ำโขง และแม่น้ำมูลจากกลุ่มไทยอีสาน ปรับเครื่องมือจับปลาจากหมู่บ้านอื่นๆ ทำให้ได้ผลผลิตจากธรรมชาติเพิ่มขึ้น ผลผลิตที่ได้นำไปแลกเปลี่ยนข้าวเปลือกกับหมู่บ้านอื่นเพื่อนำมาบริโภค เพราะสภาพพื้นที่ของบ้านเวินบึกไม่เหมาะในการทำนาแต่สามารถทำนาไร่ได้บ้างตามเชิงเขา (สัง พิงป่า. 2548 : สัมภาษณ์)

ส่วนหมู่บ้านชาวกูยที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ราบทำนาเป็นหลักเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ตั้งถิ่นฐานมานานนับ 200 ปี เช่น บ้านศรีม บ้านปราสาทเขย เป็นการทำนาเพื่อกิน และขาย ปัจจุบันนี้ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก จากการพัฒนาให้ทันสมัยชาวบ้านจึงถูกผนวกให้เข้าใกล้ชิดกับสังคมชาวเมืองมากขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง จนอาจกล่าวได้ว่าสังคมชาวกูยในขณะนี้แทบจะไม่เหลืออะไรที่จะดำรงความเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง

ลักษณะโดดเด่นในกระบวนการสร้างถิ่นฐานของชาวกูยพบว่า มีความหลากหลายทางระบบนิเวศวัฒนธรรม ปรับที่อยู่อาศัยตามลักษณะภูมิประเทศ เช่น ถ้าพื้นที่เป็นภูเขาใช้ประโยชน์ในการทำไร่ พื้นที่ราบใช้ทำนา ปรับการใช้พื้นที่ในการเลี้ยงสัตว์และสร้างสัญลักษณ์เพื่อแสดง

ความเคารพต่อธรรมชาติ เช่น สร้างวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตาเพื่อการจัดระเบียบสังคมร่วมกัน มีการจัดเทศกาลสังคมเพื่อสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มสังคมและสื่อความเข้าใจของสังคมในชุมชน บ่งบอกถึงมีแนวคิดการปรับตัวตามแนวโน้มวัฒนธรรม พบว่าเขตนิเวศน์ของหมู่บ้านชาวกูยที่มีการตั้งถิ่นฐานมานานมีลักษณะการปรับตัวตามลักษณะระบบนิเวศน์ดังนี้

1. พื้นที่โลกสูงสุดภาษากูยเรียกว่า “บลู” ให้เป็นพื้นที่ใจบ้านใจเมือง สร้างให้เป็นสัญลักษณ์ในความเชื่อ เป็นโลกทัศน์ในความคิดของชาวบ้านที่ทุกคนควรเคารพปกป้องรักษาไว้เชื่อว่าเป็นวิญญาณของผีบรรพบุรุษสถิตอยู่เพื่อเฝ้าดูแลลูกหลานให้ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันได้ดี พื้นที่ตรงนี้ปัจจุบันคือ ศาลปู่ตา จุดนี้ยังประกอบด้วยประกอบด้วยหลักฐานที่เป็นพรรณพืช พรรณไม้พันธุ์สัตว์ และโบราณสถานโบราณวัตถุสมัยขอมที่บรรพชนสร้างเก็บรักษาไว้ สภาพปัจจุบันองค์กรชุมชนคิดสร้างใช้พื้นที่ระบบนิเวศน์นี้เพื่อสร้างวัฒนธรรมด้านการเมืองการปกครอง

2. พื้นที่เป็นดุง (เขตบ้าน) ใช้เป็นที่อยู่อาศัยสร้างบ้าน และสร้างวัด บ้านเรือนสร้างอยู่ชิดกันที่แสดงถึงความผูกพันทางเครือญาติ แบ่งลักษณะเป็นคุ้ม เช่น คุ้มวันอาทิตย์ไปจนถึงวันจันทร์ ปัจจุบันนี้มีการปรับเปลี่ยนชื่อคุ้มให้ถูกใจแก่ทางราชการ เช่น คุ้มปู่ตา คุ้มสระหลวง คุ้มท่าเรือ คุ้มสะเคาหวาน และ ชาวบ้านปรับพื้นที่นิเวศน์แห่งนี้ให้เป็นที่อาศัยเป็นเมือง เช่น สร้างบ้าน รั้วบ้านเป็นวัสดุคอนกรีตแทนพรรณพืช ใช้พื้นที่อย่างเข้มข้น เช่น สร้างที่จอดรถยนต์ สร้างห้องน้ำห้องส้วม ปรับพื้นที่รอบที่อยู่อาศัยให้เป็นไม้ประดับมากกว่าพืชพรรณเพื่อรับประทานในครัวเรือน

3. พบว่าเป็นข้าวดุง (เขตสวนใกล้บ้าน) ปลูกพืชเพื่อใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เช่น หม่อน ถั่วฝักยาว พืชผักสวนครัว ผัก ไม้ กล้วย มะพร้าว มะม่วง และพืชผักสวนครัว เขตสวนนี้มีรั้วป้องกันสัตว์เลื้อยเข้าไปกิน เหยียบ ทำลาย และถึงคันหน้าฝนใช้เป็นที่สวนหนึ่งในการหว่านกล้าเพื่อนำไปปักดำนาที่อยู่นอกหมู่บ้าน กล่าวได้ว่าเป็นเขตคลังเสบียงอาหารตลอดทั้งปี เพราะใช้เป็นที่เลี้ยงเป็ด ไก่ หนู ปล่อยเลี้ยงตามธรรมชาติและยังเป็นที่ทิ้งขยะมูลฝอย ขยะมูลคั่วไหม ปลูกทุกขั้วของเจ้าของครัวเรือนให้กลายเป็นปุ๋ย มีสัตว์ตามธรรมชาติเข้าไปอาศัยอยู่ เช่น จิ้งเหลน กิ้งก่า ตะกวด จิ้งหรีด อึ่งอ่าง กบ เขียด และได้เดือนซึ่งชาวบ้านขุดเอาไปใส่เบ็ดล่อปลาตามธรรมชาติ สภาพนิเวศน์ปัจจุบันใช้เป็นที่อยู่อาศัยของคนรุ่นใหม่ เป็นที่เก็บกองฟางเลี้ยงสัตว์ ทำเป็นคอกสัตว์เลี้ยง เช่น วัว-ควาย เป็ด ไก่

4. พื้นที่แซ-ทรุ (เขตนาถัก) เป็นเขตนาทาม(บ้านปราสาทเขย) เป็นที่ราบลุ่มลึกรอบๆ หมู่บ้าน เป็นเขตทำนาที่ได้ผลผลิตสูง มีพันธุ์ปลาตามธรรมชาติมาก เช่น ปลาดุก ปลาช่อน ปลาหมอ ปลาไหล และปลาชิว อื่นๆ มีกุ้ง หอย ปู พรรณพืชน้ำ เช่น บัว ผักแว่น ผักพริกพวย ผักกะโตะ เต้า เมื่อ 30 ปีผ่านมาเป็นนาที่ได้มูลฝอยที่ข่อยสะสมเมื่อถึงหน้าฝนน้ำฝนจะชะล้างไหลลงนาซึ่งไหลลงมาในหน้าฝน จึงมีปุ๋ยมากมีข้าวเจริญงอกงาม ผลผลิต ไร่หนึ่งได้ผลผลิตไม่ต่ำกว่า 30 ถัง (ถังละ 20 กิโลกรัม) พันธุ์ข้าวที่ปลูกมีพันธุ์ข้าวเจ้า มีพันธุ์นางคง นางร้อย เป็นพันธุ์ข้าวใช้ใน

การทำนวมจีนได้ดี ชาวภูษนิยมนชอบรับประทาน พื้นที่บริเวณนี้ถ้าถึงหน้าแล้งใช้เป็นที่พักของพ่อค้าเกวียนค่างถิ่น เช่น ชาวลาวมีปลาร้านำมาขายและแลกเปลี่ยนข้าวเปลือก หรือชาวเขมรบรรทุกปลาร้าเขมร ปลาแห้ง มาหยุดพักขายในช่วงหลังเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว ทุกวันนี้บริเวณได้ปรับเปลี่ยนไปบ้างที่นาได้สูงขึ้นเพราะเกิดจากการพัฒนาถนนสมัยใหม่เข้าสู่หมู่บ้าน และปีโคฝนตกหนักน้ำจะท่วมเร็ว สภาพปัจจุบันบริเวณที่ตัดเข้าสู่หมู่บ้านมีการถมดินที่ลุ่มริมถนนเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยคล้ายเขตชานเมือง ส่วนมากผู้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีเป็นผู้คิดปฏิบัติก่อนเพราะต้องใช้งบประมาณลงทุนถมดินสูง

5. พื้นที่แซ-จอก (เป็นพื้นที่ทะเลาะ) เป็นเขตที่นาปีโคฝนตกดีได้ผลผลิตมาก ใช้ทำนาปลูกข้าวได้ทั้งพันธุ์ข้าวหนัก (4 เดือนเก็บเกี่ยว) และปลูกข้าวเบา (3 เดือนเก็บเกี่ยว) ได้ดี การทำน่าน้ำจะไหลลงสู่ลำน้ำ (แซ-ทง) การไหลของน้ำชาวบ้านเล่าว่าทำให้เข้าแตกกอดี มีพรรณพืช เช่น ผักถั่วงอกตามคันแทนนา ผักอีออม (ผักแขยง) มีจอมปลวกเป็นที่เกิดของเห็ดหลายชนิด และผักกะทกรก ที่อาศัยของกบ เขียด แมงกิ้งกือ งู นก กิ้งก่า ปัจจุบันพื้นที่คันแทนนากำลังปรับให้เป็นนาเรียบโดยใช้รถไถปรับและเปลี่ยนให้เป็นนากว้าง ตามความต้องการและสะดวกของการใช้รถไถทำนาแบบสมัยสมัย สภาพดินไหลลงสู่ลำน้ำ ที่ดินถูกใช้ประโยชน์มานานและเสื่อมคุณภาพเวลาทำนาต้องใช้ปุ๋ยเพื่อเพิ่มผลผลิต ปรับเปลี่ยนพื้นที่เป็นนาหว่าน

6. พื้นที่แซ - โยะ (พื้นที่นาโลก) เป็นที่ดอนที่โลกห่างออกไปจากหมู่บ้าน เป็นที่นาโลกทำนาข้าวเบาเช่นข้าวเหนียวพันธุ์ปองแฉว ข้าวพันธุ์เมล็ดมะเขือ และยังเป็นเขตเลี้ยงวัว - ควาย ในหน้าฝน แต่ปัจจุบันใช้ปลูกข้าวพันธุ์หอมมะลิ 105 และ กข. 15 และได้กลายเป็นที่เกิดหมู่บ้านใหม่ที่แยกออกจากหมู่บ้านเก่า เช่น บ้านม่วง - ทรัพย์โคก บ้านขาม บ้านอาว บ้านคู - อาราง บ้านหนองหิน ถ้าเป็นบ้านปราสาทเขมรมีบ้านพิทักษ์ บ้านเดรียะ และบ้านจิงเอน เป็นต้น

7. พื้นที่แซ-เบียง (พื้นที่นาหนอง) เป็นพื้นที่หนองน้ำตามธรรมชาติ และหนองบางพื้นที่จะมีร่องน้ำไหลผ่าน บ้างพื้นที่ที่อยู่ใกล้หมู่บ้าน บางพื้นที่ที่อยู่ห่างจากหมู่บ้าน บริเวณรอบหนองน้ำใช้ทำนาพันธุ์หนัก เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา กบ เขียด อึ่ง จะมีน้ำตลอดปีเป็นที่พึ่งของชาวบ้านเพราะเหมาะการนำสัตว์เลี้ยงวัว - ควายไปลง และคั้นน้ำ และชาวบ้านมักจะขุดบ่อน้ำข้างหนองเพื่อใช้ดื่มเชื่อว่าเป็นน้ำที่สะอาดเพราะห่างไกลจากสิ่งสกปรกจากมูลสัตว์และคน เขตบ้านดริ่มจะมีร่องน้ำคลองเหมือนไหลผ่านหนองหว้าแล้วร่องน้ำไหลผ่านใกล้บ้านดริ่ม เขตบ้านปราสาทเขมรมีร่องน้ำคั่ง ไหลผ่านหนองทาม หนองคูณ ใกล้บ้านปราสาทเขม ปัจจุบันนี้หนองน้ำ ร่องน้ำผู้นำได้ทำโครงการลอกหนอง และร่องน้ำ ทำให้สภาพแบบธรรมชาติหายไป เช่น เคยมีกอไผ่ที่ถูกถากถางโค่นจนหมดแล้วใช้พรรณพืชใหม่มาปลูกแทน เช่น ต้นกระถินณรงค์ ต้นยูคาลิปตัส ตามร่องน้ำมีการปรับเปลี่ยนทำนบดินมาเป็นทำนบกอนกรีต การเขียนโครงการขุดลอกร่องน้ำก่อให้เกิดปัญหาใหม่คือ ความไม่โปร่งใสของนักการเมืองท้องถิ่นที่

ไม่เห็นด้วยและเกิดขัดแย้งภายในหมู่บ้าน เพราะต้นเหตุมาจากเบื้องหลังของนักการเมืองท้องถิ่น เช่น โครงการอีสานเขียวขุดลอกคลองเหมืองสมัยกำนันทองสุข คัชฎาวัตรเกิดจากโครงการ และดำเนินการขุดลอกจากคนนอกท้องถิ่นที่ไม่สัมพันธ์กับอำนาจการเมืองจึงเกิดปัญหาอ้างว่าเป็นเรื่องปิดบังเกี่ยวกับงบประมาณค่าใช้จ่าย เหตุการณ์ครั้งนี้กำนันทองสุข คัชฎาวัตรถูกปลดออกจากกำนัน ทองสุขกำลังชี้ให้เห็นว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจจากภายนอกชุมชนเข้ามามีบทบาทต่อชาวบ้านและเป็นสาเหตุหนึ่งที่คนชุมชนได้เกิดความรู้สึกรูปแบบใหม่

กล่าวได้ว่า ประสบการณ์การปรับตัวในการตั้งถิ่นฐานแตกต่างกันไปตามลักษณะภูมิประเทศ เช่น การประกอบอาชีพทำนาตั้งถิ่นที่ราบลุ่ม เช่น บ้านครึม อำเภอกีษะภูมิ จังหวัดสุรินทร์ การประกอบอาชีพการประมงและทำไร่เชิงภูเขา เช่น บ้านเวินบึก จังหวัดอุบลราชธานี การประกอบอาชีพทำนาและทำไร่ เช่น บ้านปราสาทเขย อำเภไพรบึง สำหรับการเพาะปลูกพืชมีการเพาะปลูกตามสภาพของพื้นที่ เช่น ข้าวเมล็ดเล็กหรือข้าวพันธุ์หนัก เช่น พันธุ์นางคง และนางร้อย ปลูกในที่ลุ่ม ข้าวเบา เช่น ข้าวเหนียวจะปลูกพื้นที่โคกหรือที่โนน เช่น พันธุ์ปองแหว พันธุ์เมล็ดมะเขือ

การปรับตัวที่สำคัญเป็นเรื่อง เกี่ยวกับ ดิน น้ำ ป่า และสภาพแวดล้อมที่สัมพันธ์อย่างมีระบบตามธรรมชาติเป็นเรื่องความอยู่รอดโดยอาศัยธรรมชาติ อาชีพการทำนาเป็นอาชีพหลักของชาวกูย เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่เข้ามาอาศัยอยู่ในเขตอีสานได้เพิ่มมากขึ้น มีการหักร้างทางพงจากระบบนิเวศน์เพื่อการทำนา เกิดผลกระทบต่อนาทาม นาถุ่ม และนาคอน แล้วค่อยๆขยายพื้นที่นาออกไกลจากหมู่บ้าน ถ้ามองว่ายุคบ้านป่า (ก่อน พ.ศ. 2500) มีการดำรงชีพจากป่าซึ่งมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ มีการหาอาหารจากป่า มีการจับสัตว์ป่า และสัตว์น้ำโดยใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ที่สร้างขึ้นเอง จัดหาสมุนไพรจากป่า ได้ใช้ไม้สำหรับการดำรงชีวิต เช่น สร้างที่อยู่อาศัย ใช้เป็นพื้นและเป็นถ่านเพื่อการหุงต้ม (ประยงค์ เนตยารักษ์และบัณฑิร อ่อนคำ. 2535. : 207) เมื่อมีการปรับตัวตามบทบาทของรัฐ และการออกมาของนายทุนเข้ารับซื้อข้าวจากชาวบ้านแล้วบรรทุกไปขายออกนอกพื้นที่ ชาวบ้านจึงผลิตข้าวเพื่อขาย ผลที่ได้รับจากการทำนาคือ สภาพป่ากลายเป็นทุ่งนา ทุกวันนี้ชาวกูยประกอบอาชีพทำนาและมีการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง เมื่อยาได้ไม่พอใช้จ่ายในครัวเรือน ชาวบ้านจึงออกไปหารายได้ด้วยการขายแรงงาน เช่น รับจ้างตัดอ้อยที่จังหวัดชลบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี และทำสวนผลไม้ที่จันทบุรี และเด็กรุ่นใหม่ที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจะออกไปรับจ้างในโรงงานที่กรุงเทพฯ

อาจกล่าวได้ว่าชาวกูยมีการปรับตัวในการตั้งถิ่นฐาน โดยให้ความสำคัญด้านสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะปัจจัยเรื่อง “ดิน น้ำ ป่าและสภาพทางภูมิศาสตร์” ที่สะท้อนให้เห็นในรูปแบบวิวัฒนาการของชุมชนใน แต่ละยุคสมัยที่เกี่ยวกับการจัดการน้ำ ระบบนิเวศน์จึงเกี่ยวข้องและเป็นตัวกำหนดประวัติศาสตร์ของมนุษย์ (นิธิ เอียวศรีวงศ์และอาคม พัชริยะ. 2525 . 218)

พบว่าชาวภูยสามารถจัดการน้ำได้ดีเพื่อใช้ในการเกษตรระดับครัวเรือน และ ใช้แรงงาน และน้ำใจ ช่วยกันจัดการน้ำเพื่อการบริโภคของชุมชน เช่น บ้านตรึม บ้านปราสาทเขย บ้านแคล และบ้านจอมพระ บ้านลำโรงทาบ ส่วนการใช้แหล่งน้ำชุมชนชาวภูยที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ห้วย หนอง คลอง บึง ลำธาร และแม่น้ำ เกิดวัฒนธรรมเกี่ยวกับแหล่งน้ำ กล่าวคือ เป็นการปรับตัวของมนุษย์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นทุกยุคทุกสมัย(ศรีศักร วัลลิโภคม.2546 : 59) กรณีบ้านตรึม ประกอบอาชีพการเกษตรเป็นสำคัญ ดังนั้นชาวบ้านจึงปรับนิเวศน์ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ผสมผสานกับความเชื่อเพื่อให้มีน้ำตามฤดูกาล จึงเชื่อว่าตะกวดที่ออกมาให้ชาวบ้านพบเห็นบ่อยๆ แสดงว่า ความอุดมสมบูรณ์กำลังจะเกิดขึ้นในหมู่บ้านแล้ว ถ้าฝนไม่ตกหรือตกทิ้งช่วง เช่น ถึงเดือน 7 เดือน 8 แล้วฝนตกน้อยทำนาไม่ได้ ชาวบ้านก็จะมีการขุดฝายจากตะกวด

กล่าวสรุปได้ว่า ชาวภูยในเขตอีสานใต้ได้ปรับเปลี่ยนไปมากเพราะชาวบ้านใช้ระบบนิเวศน์สภาพแวดล้อมเพื่อการเกษตรเป็นสำคัญ โดยเฉพาะการประกอบอาชีพในการทำนามีการปรับพื้นที่เป็นจากป่าเป็นนา การปรับสภาพเป็นนาได้เกิดขึ้นมากในช่วงหลังตัดเส้นทางรถไฟ และเมื่อถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484 - 2488) สภาพพื้นที่ป่าได้ถูกใช้ไปอย่างรวดเร็ว เพราะนโยบายของรัฐตั้งแต่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 พบว่าชาวภูยมีการอพยพจนถึงพื้นที่เขตรอยตะเข็บชายแดนอีสานได้กับประเทศกัมพูชาเริ่มจากการหักร้างถางพง ทำเป็นไร่เป็นนา เช่น ชาวภูยบ้านจันลา แปรอุดม เขตอำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี การทำไร่ ทำนา ชาวภูยบ้านม่วงหวาน - โคกเจริญ อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ และการทำนาของชาวภูยบ้านห้วยปอ บ้านแสนสุข บ้านสันติสุข และบ้านพลวงทอง สำหรับชุมชนชาวภูยที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานใกล้กับทางรถไฟพบว่าประกอบอาชีพทำนาเป็นสำคัญ ปัจจุบันทำนาใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ มีรถไถนา ใช้สารเคมี เมื่อรัฐจัดรูปแบบการปกครองท้องถิ่นให้เป็นสภาตำบล ต่อมาปรับรูปแบบเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลชาวภูย และชาวบ้านได้ถูกดึงเข้าสู่เมือง ปรับเปลี่ยนความคิดแบบเมือง ให้ความสำคัญเรื่องเทคโนโลยีสมัยใหม่ ชีวิตความเป็นอยู่ขาดความเป็นอิสระเพิ่มขึ้น ทุกวันนี้ชาวบ้านส่วนหนึ่งมีความคิดโน้มเอียงตามวิธีการของผู้นำองค์กรท้องถิ่น สภาพนิเวศน์ที่เป็นห้วย หนอง บ่อน้ำ สระน้ำ ถูกปรับเปลี่ยนใหม่ ซึ่งสามารถพบเห็นจากระบบนิเวศน์ได้ถูกทำลายไป และพรรณพืช พันธุ์สัตว์ลดลง อย่างไรก็ตามยังพบพันธุ์ข้าวสมัยเดิมอยู่บ้างเพราะชาวบ้านเพาะปลูกไว้กินเป็นสำคัญ เช่น พันธุ์ข้าวนางคง นางร้อย พันธุ์ข้าวเหนียว เช่น พันธุ์ข้าวปองแหว พันธุ์ข้าวสันป่าคอง ข้าวเหนียวดำ ข้าวเมล็ดมะเขือ ส่วนการทำนาเพื่อขายนั้นมีพันธุ์ข้าวหอมมะลิ 105 และ กข. 15 เพราะตลาดต้องการซื้อทั้งในประเทศ และต่างประเทศ พรรณพืชผักธรรมชาติที่ลดลง เช่น พืชผักลิ้มผั่วที่ออกตามที่นาลาด หรือที่เนินต่ำ หรือที่จอมพลอกในไร่นาเดิม เป็นที่เกิดเห็ดตามธรรมชาติก็ได้ลดลง และขณะนี้ชาวบ้านใช้สารเคมี ทำให้สารพิษตกค้างในในพื้นที่การบริโภคน้ำจากบ่อธรรมชาติใช้ดื่มไม่ได้ ชาวบ้านต้องซื้อน้ำดื่มจากตลาด หรือมีการรอง

รับน้ำฝนใส่โอ่งน้ำขนาดใหญ่ไว้บริโภค อาจกล่าวได้ว่าน้ำบริโภคในอนาคตแนวโน้มเรื่องจะมีปัญหามากเพราะเกี่ยวกับปัญหาทางระบบนิเวศน์ที่ได้รับจากผลกระทบกับการกระทำของมนุษย์ทางออกควรให้ชาวบ้านเข้าใจระบบนิเวศน์ในท้องถิ่นตนเอง เน้นแนวการจัดการศึกษาหลักสูตรระบบนิเวศน์ให้แก่คนในชุมชน โดยให้ความรู้ให้แก่ท้องถิ่นเข้าใจปัญหาที่เกี่ยวกับระบบนิเวศน์ เน้นการศึกษาให้กับเยาวชนควบคู่กับคุณธรรมและจริยธรรม

3.2 กระบวนการปรับตัวด้านสังคม

แนวทางการปรับตัวของชาวกูยนำมาสู่การปฏิบัติเพื่อการปรับตัวมากขึ้นแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ เช่น ชาวกูยบุรี จังหวัดอุบลราชธานีที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามชายแดนประเทศสาธารณประชาธิปไตยประชาชนลาว ด้านปัญหาความมั่นคงจึงเป็นที่สนใจของประเทศ ชาวบ้านได้รับการช่วยเหลือการดำรงชีพในลักษณะสวัสดิการสงเคราะห์ เพื่อสร้างความสำนึกความเป็นคนไทย ส่วนชาวบ้านมีปัจจัยด้านสัมพันธภาพทางธรรมชาติเป็นสำคัญเพื่อความอยู่รอด เช่น การหาของป่า ทำไร่ จากปัญหาการคมนาคมลำบาก เหตุผลดังกล่าวรัฐจึงสร้างเส้นทางคมนาคมเข้าสู่ชุมชน ผลที่ได้คือชาวบ้านได้ติดต่อกับสังคมภายนอก ได้เรียนรู้จากสังคมภายนอกชุมชน สนใจต่อการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง พบว่าทุกวันนี้ชาวกูยบ้านเวินบึกใช้ชีวิตความเป็นอยู่ที่ไม่แตกต่างจากสังคมชาวเมือง การซื้อขายแลกเปลี่ยนด้วยเงินตราเป็นปัจจัยสำคัญของชาวบ้าน ต้องแสวงหารายได้นอกชุมชน ตำรายา ฝังป่า ชาวบ้านเวินบึก กล่าวว่า รัฐได้เข้ามามีส่วนทำให้เกิดการปรับตัวจากการพัฒนารอบด้าน ลักษณะการปรับตัวทางสังคมของชาวบ้านแตกต่างกันของแต่ละช่วงเวลา และมีลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมของผู้คนในหมู่บ้านดังนี้

พ.ศ. 2530- 2535 เริ่มเปลี่ยนแนวคิดเพราะชาวบ้านมีการศึกษาสูงถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 (พ.ศ. 2547)

พ.ศ. 2536 - 2540 ชาวบ้านขยันเพิ่มขึ้น เป็นช่วงมีถนน เดิมเดินทางเรือไปติดต่อกับอำเภอโขงเจียม มีไฟฟ้า และมีน้ำประปาในหมู่บ้าน

พ.ศ. 2541 - 2545 ด้านสาธารณสุขโลกปรับเปลี่ยนเกี่ยวกับอาหารรับประทานมี ก๋วยเตี๋ยวอาหารสำเร็จรูป

พ.ศ. 2546 - ถึงปัจจุบัน บริโภคแบบทุนนิยม มีโทรศัพท์มือถือ คีมเหล้านอก วิทยุมีรถมอเตอร์ไซด์ซึ่ง ผู้หญิงวัยรุ่นชอบดูโทรทัศน์ นักเรียนชายชอบเล่นกีฬาฟุตบอล และฟังเพลงและเลียนแบบตามสื่อโทรทัศน์ เป็นต้น

ส่วนบ้านจันลา อำเภอน้ำอ้น จังหวัดอุบลราชธานี สัญญา สรคำ กำนันตำบลโคมประดิษฐ์ อำเภอน้ำอ้น จังหวัดอุบลราชธานี เล่าว่าบ้านจันลา เป็นหมู่บ้านชาวกูย เป็นบ้านเก่าตั้งมาเกือบ 200 ปี พ.ศ. 2545 ทุกวันนี้มีจำนวน 265 หลังคาเรือน มีประชากร 1,273 คน มีร้านค้า 6

หลังคาเรือน ร้านซ่อมรถมอเตอร์ไซด์ 3 แห่ง นิศัยของชาวบ้านชอบเดินป่า ขณะนี้เส้นทางคมนาคมมีความสะดวกสามารถติดต่อกับหมู่บ้านอื่นๆ และอำเภอเมืองอุบลราชธานีภายในวันเดียวได้ ชาวบ้านมีนิสัยชอบใช้เงินตราเป็นปัจจัยสำคัญในการซื้อขาย ใช้ชีวิตคล้ายๆกับคนเมืองซึ่งแตกต่างจากเมื่อก่อน คือ ก่อน พ.ศ. 2518 ร้อยศรีสุรพล จินาภูล เล่าว่า เป็นพื้นที่มีภัยจากคอมมิวนิสต์จากต่างชาติ แต่ทหารไทยสามารถกู้คืนได้ในช่วงปี พ.ศ. 2526 – 2532

ส่วนบุตรหลานชาวบ้านจันทาพบว่า เป็นลูกผสมหลายกลุ่มชาติพันธุ์มีภูมิลำเนาถิ่นไทยและไทยอีสาน แต่กลุ่มชาวภูมิมียากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ (ร้อยศรีสุรพล จินาภูล. 2548 : สัมภาษณ์) จากการสอบถามเรื่องการเรียนการสอนของผู้บริหารโรงเรียนบ้านจันทา เมื่อ พ.ศ. 2543 เล่าว่า สมัยก่อนนี้เด็กๆชาวภูมิลำเนาอยู่ในโรงเรียนนั้นสอนยากลำบากปรับตัวยากกว่ากลุ่มเด็กไทยอีสาน มีชีวิตความเป็นอยู่สกปรก เสื้อผ้าสกปรก ไม่สนใจดูแลสุขภาพตนเอง ดำรงชีพด้วยการล่าสัตว์ และหาของป่ามาขาย แต่ทุกวันนี้ดีขึ้นเพราะเขาได้เรียนรู้และปรับตัวโดยการมีชีวิตความเป็นอยู่กับการปรับตัวตามกลุ่มไทยอีสาน และได้ความรู้จากทางโรงเรียนสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

คงเจตน์ พร้อมนำพล ผู้เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ในเหตุการณ์ตามชายแดนอีสานตอนใต้และบันทึกเลียด พนมคงเร็ก ว่า “ตัว(ภูม) เป็นชนชาติที่น่าสงสารที่สุด ไม่มีปากมีเสียง มักถูกรังแก และกลายเป็นลูกไล่ แม้แต่เมื่อข่าวในขบวนการปฏิวัติแล้ว ปรากฏการณ์เช่นว่านี้ยังมีให้พบเห็นอยู่บ่อยๆ...” (คงเจตน์ พร้อมนำพล. 2542 : 18)

อย่างไรก็ตามหมู่บ้านในเขตนี้ชาวบ้านได้รับความช่วยเหลือเกี่ยวกับปัจจัยสี่ จากองค์การสหประชาชาติ เช่น อาหาร และเสื้อผ้า เมื่อรัฐสร้างทางลาดยางเลียบชายแดนผ่านบ้านจันทาแปดคั้งใน พบว่า ปี พ.ศ. 2526 ชาวบ้านมีการจับจองที่ดินตามเขตชายแดนไทยกับกัมพูชาเพื่อขายให้แก่คนไทยอีสานโดยขายไร่ละ 20,000 บาท ชาวบ้านยังสามารถผลิตข้าว พืชไร่เพื่อขายโดยบรรทุกรถยนต์ไปขายที่ตัวอำเภอน้ำยืน (สัญญา ศรีคำ. 2548 : สัมภาษณ์)

กรณีชาวภูมิมียาวนาน – โลกเจริญ อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่ออพยพไปตั้งถิ่นอาศัยอยู่ข้างเชิงเขาชนเขมรบ้านแพงพวย ตำบลจันทุม เมื่อแยกตั้งหมู่บ้านเป็นหมู่ที่ 8 ในปี พ.ศ. 2510 และคุ้มโลกเจริญแยกการปกครองตนเอง พ.ศ. 2533 เป็นหมู่ที่ 15 ปี พ.ศ. 2546 มีประชากรทั้ง 2 หมู่มีจำนวน 693 คน จำนวน 179 ครัวเรือน ผู้นำพยายามพาชาวบ้านปรับชีวิตความเป็นอยู่ตามความเหมาะสม ทองคำ แจ่มใสผู้ใหญ่บ้านโลกเจริญเล่าว่า แนวทางการปรับตัวเพื่อพัฒนาใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านจากคนรุ่นก่อนมาพิจารณาตัดสินใจก่อนการพัฒนาหมู่บ้าน โดยมีพ่อแทน แจ่มใสอดีตผู้ใหญ่บ้านม่วงหวานช่วยให้ข้อคิดเกี่ยวกับปัญหาการปกครองหมู่บ้านอยู่เสมอ การก่อสร้างบ้านให้เป็นหมู่บ้านธุรกิจชุมชนได้ดี ต้องพึ่งตัวเองก่อน เมื่อชาวบ้านต้องพอใจกับชีวิตความเป็นอยู่ แต่ถ้าครอบครัวใดต้องการออกไปหารายได้ชาวบ้านทุกคนก็ยินดี แต่ขอให้เป็นคนดี

ของสังคม ชาวบ้านม่วงหวาน - โศกเจริญมองว่า ความสำคัญของแนวคิดที่จะลงมือปฏิบัติกิจการของหมู่บ้าน จุดเริ่มที่สำคัญคือ ชื่นชมและภูมิใจกับความรู้ความสามารถตัวเองหมู่บ้านตัวเองก่อน และชีวิตของครอบครัวควรมีความสามารถสะสมรายได้ ขณะนี้พบว่าชาวบ้านขอกู้เงินกองทุนจากร้านค้าหมู่บ้านเพื่อซื้อที่ดินเพิ่ม โดยชาวบ้านจะซื้อที่ดินจากกลุ่มเขมรถิ่นไทยที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ข้างเคียง (ทองคำ แจ่มใส. 2546 : สัมภาษณ์)

กรณีชาวบ้านห้วยปอ ตำบลห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา ชาวบ้านอพยพมาจากเขตหมู่บ้านชาวกูยในอำเภอศีขรภูมิ อำเภอสำโรงทาบ ชาวบ้านเล่าว่า บ้านเก่ามีที่ทำกินน้อย และประเพณีของชาวกูยทรัพย์สินที่เป็นที่ดินเมื่อแต่งงานแล้วผู้หญิงเป็นผู้ได้รับมรดก ดังนั้นผู้ชายที่ต้องการปรับตัวตามสมัยใหม่จึงคิดริเริ่มสร้างตัวเองเพื่อความอยู่รอดของครอบครัวจึงอพยพไปหาที่ทำกิน ในพื้นที่ยังมีป่า จึงพากันไปหาที่ทำกินใหม่ในเขตอำเภอห้วยแถลง บางคนก็ซื้อจากชาวไทยโคราชบ้าง ต่อมาก็ชักชวนเพื่อนบ้านเก่าไปด้วยทำให้เกิดหมู่บ้านชาวกูยในพื้นที่เดียวกันจำนวน 4 หมู่บ้านในอำเภอห้วยแถลงได้แก่บ้านห้วยปอ บ้านแสนสุข บ้านสันติสุข และบ้านพลวงทอง มีประชากรในปี พ.ศ. 2548 จำนวน 2,378 คน จำนวน 508 ครัวเรือน

ชาวกูยพื้นที่แห่งนี้เดิมปรับตัวตามนิเวศธรรมชาติเป็นสำคัญ เมื่อใช้ทรัพยากรธรรมชาติหมดแล้ว ป่าได้ปรับมาเป็นทุ่งนาและพื้นที่มีฝนแล้งบ่อย ชาวบ้านเล่าว่า แล้ง 5 ปี และจะมีฝนดี 1 ปี แต่ลักษณะที่ตั้งหมู่บ้านใกล้แหล่งอุตสาหกรรมในเมืองโคราช และมีไร่อ้อยในพื้นที่ทั่วไปในเขตอำเภอห้วยแถลง และอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา จึงได้รับจ้างเพื่อรับค่าตอบแทนการดำรงชีวิตเลี้ยงครอบครัวได้ แต่บางครอบครัวปรับตัวโดยให้ส่งลูกหลานได้รับการศึกษาจนสามารถเข้ารับราชการมีรายได้สะสมสร้างงานใหม่เพิ่มขึ้นอีกคือ การปลูกอ้อยเป็นอาชีพเสริมจากการรับราชการ เช่น ครอบครัวของผู้อำนวยการเรียน สาทร (เสถียร วงศ์ษาสุข. 2548 : สัมภาษณ์) อย่างไรก็ตามชาวกูยกลุ่มนี้ยังมีความสัมพันธ์กับหมู่บ้านเก่ามีการไปมาหาสู่กันทุกปี เมื่อมีกิจกรรมเกี่ยวกับเครือญาติ แต่งงาน งานบวช งานบุญต่างๆ งานขึ้นบ้านใหม่ ข้อสังเกตกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวกูยห้วยแถลงนี้พบว่ายังรักษาวัฒนธรรมการทอผ้า การแต่งกาย การถนอมภูมิปัญญาแบบลายผ้ายังรักษาไว้ได้ เช่น ทอผ้าไหมลายขอ ลายเก็บ การรักษาโรคด้วยการละเล่นหมอ แต่วัฒนธรรมที่หายไปคือ การเชื่อเรื่องตะกวด นายเพชร วงเวียน เล่าว่า มีลูกหลานไปเยี่ยมญาติที่ตำบลครีมนี่เชื่อเรื่องตะกวด ขณะที่ลูกหลานเห็นตะกวดที่หมู่บ้านเก่าจึงไล่ตีตะกวดเพราะไม่เคยเห็น (เพชร วงเวียน. 2548 : สัมภาษณ์)

กรณีการปรับตัวของหมู่บ้านที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ราบมานาน เช่น บ้านครีมน จังหวัดสุรินทร์ และบ้านปราสาทเขย จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ทับซ้อนมาก เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางเครือญาติพบว่า ข้อความที่ชาวกูยกล่าวในพิธีงานแต่งงานหรือพิธีมงคลสมรสพบว่า พบว่าคำกล่าวสวดแทรกกับข้อความจากภายนอก เช่น คำกล่าวในพิธีการแต่งงาน ดังนี้

“เจ้าข้า...กลองสะเตาะ...หมุย...กะปาด...กะดิม...บอระบัด...เตาะ...โผเผ่า...(แล้วบอกชื่อญาติผู้ที่ถูกถวายสิ่งของทางฝ่ายเจ้าบ่าว แล้วมีเสียงเฮของญาติต่างๆที่มาร่วมพิธี) ต่อ...ก๊ก...ฉีก(หมายถึงสามารถต่อของถวายได้อีก)” “เจ้าข้า” หมายถึงให้ญาติทุกคนได้รับรู้ทั่วทั้งที่มาร่วมพิธี “กลองสะเตาะ” หมายถึง ผลหมากเป็นสัญลักษณ์สื่อความรักระหว่างคู่บ่าวสาว ซึ่งเมื่อก่อนนี้ของฝากที่ผูกใจรักคือ ชันหมากที่ขบเคี้ยวแล้วคายออกเพื่อมอบเป็นสื่อแห่งความรักต่อกัน “หมุย” กะปาด หมายถึงหมากที่ปาดเป็นชิ้นหนึ่งชิ้น “กะดิม” หมายถึง เจ้าบ่าว (กะมัน หมายถึงเจ้าสาว) “บอระบัด” หมายถึง ผูกมัดไว้ “เตาะ” หมายถึง ถึงผู้รับของถวายที่เป็นญาติทางเจ้าสาว “โผเผ่า” หมายถึง พ้อเผ่า แล้วบอกชื่อผู้ถูกถวาย ส่วนคำว่า “ต่อก๊ก” คำนี้น่าจะเป็นการเสริมคำมาภายหลัง เพราะชาวภูมิจึงมีความสัมพันธ์กับไทยจีนในแง่ของการซื้อสินค้าจากไทยจีนน่าจะเป็นคำใหม่ ซึ่งชี้ว่าชาวภูมิจึงเชื่อว่าเหล่าเป็นของสูงต้องถวายพระภูมิเจ้าที่ให้ได้เป็นสิ่งแรกเพื่อขอบคุณเจ้าแม่ธรณี เรื่องนี้เป็นเรื่องการเสียภูมิปัญญาในการทำเหล้าพื้นเมืองแล้วรัฐไทยมีนโยบายผลิตเหล้าพื้นเมือง แต่ยังไม่เชื่อในพิธีกรรมจำเป็นต้องซื้อเหล้าจากชาวจีนแทนเหล้าพื้นเมือง ซึ่งสมัยนั้นมีชาวจีนมาผูกสัมปทานทำเหล้ากลั่นถึงหมู่บ้านชาวภูแล้ว ผู้ประมูลได้คือ เสียด่วน ศรีสุรินทร์ เจ้าแห่งเมืองสุรินทร์ซึ่งมีโรงคัมภีร์สุราอำเภอที่อำเภอเมืองสุรินทร์ อำเภอศีขรภูมิ อำเภอศีขรภูมิ และอำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์เมื่อถึงวันสำคัญของชาวบ้าน เช่น วันสำคัญทางศาสนา คุณแม่กาหลง ศรีสุรินทร์เล่าว่าจะบรรทุกเหล้าไปเลี้ยงชาวบ้านในงานบุญใหญ่ เช่น เอมมาให้ชาวบ้านคัมภีร์เลี้ยงถึงบ้านชาวภูบ้านแดล หมู่บ้านอื่นๆในเขตอำเภอศีขรภูมิ และหมู่บ้านอื่นๆ ในจังหวัดสุรินทร์ด้วย (กาหลง ศรีสุรินทร์. 2534 : สัมภาษณ์)

เหล้ากลั่นโรงงานนี้เป็นต้นเหตุของภูมิปัญญาชาวภูหายไป เพราะชาวภูเชื่อว่าการถวายของที่เจ้าแม่ธรณีชอบตามความเชื่อในเครือญาติ หรือศิบรรพบุรุษต้องเป็นเหล้าเท่านั้นมาเช่นสรวง แม้ว่าชาวภูถูกจับในแง่ละเมิดการผลิตสินค้าเถื่อนก็ตามแต่ก็ต้องใช้ในพิธี เชื่อว่าชาวจีนที่เข้าถึงหรือมีโอกาสเข้าถึงผู้มีอำนาจของบ้านเมืองสามารถกระทำการให้เจ้าที่ที่เรียกว่า “สรรพมิตร” เป็นการแสดงความรู้อย่างหนึ่งที่ส่งผลให้ชาวภูทุกวันนี้กลัวอำนาจผู้เป็นเจ้าน้ำที่ดำรงมาก ผู้ทำเหล้าพื้นเมืองเพื่อกิจกรรมตามประเพณีของหมู่บ้านมักเกิดอาการสั่นกลัว มีความทุกข์ ทรมานใจมาก ถ้าได้ยินข่าวคราวว่าตำรวจจะมาตรวจเหล้าพื้นบ้าน (เหล้าโทหรือสาโท)

ปัจจุบันนี้ประเพณีการแต่งงานแบบพื้นบ้านมีอยู่และรักษาสัญลักษณ์สื่อความสัมพันธ์ ของชุมชนได้ดี เช่น การแต่งงานบ้านดริ่มยังพบว่า เมื่อถึงวันแต่งงานทางฝ่ายเจ้าบ่าวต้องมอบสื่อความสัมพันธ์รักสัญญาเจ้าบ่าวและเจ้าสาว ได้แก่

1. เหล้า 4 ไห
2. ไก่ 4 ตัว
3. ขอดเสดดา 4 ขอด

4. หวาย 4 ขด

5. ปลาแห้ง 4 ตัว (ถ้าหาไม่ได้)

การแต่งงานของชาวกูย พบว่ามีการปรับประเพณีจากเมืองปรากฏผู้มีฐานะดีก่อนหรือผู้รับราชการ ลักษณะพิธีมงคลสมรสผู้หญิงมีชุดเจ้าสาว เจ้าบ่าวแต่งตัวชุดสากลผูกเนคไท แต่ชาวบ้านตรึมยังยึดประเพณีของชาวบ้านเป็นสำคัญควบกับประเพณีสากล (เชย สาร. 2548 : สัมภาษณ์)

งานแต่งงานนี้ผู้ที่เป็นโคตร ในปัจจุบันจะได้เชิญเป็นเกียรติในงาน และจะได้รับของถวายจากชาวบ้าน ซึ่งปัจจุบันโคตรในหมู่บ้านเริ่มบ่นถึงประเพณีนี้เพราะต้องใช้จ่ายสูงช่วยพิธีงานต่างงาน และโดยมากการแต่งงานของชาวกูยมักจะแต่งงานในวันเดียวกันหลายคู่บางปีวันเดียวกันแต่งงานถึง 10 กว่าคู่ก็มีนับว่ามีความลำบากมากต่อการใช้จ่ายเงินหรือสิ่งของช่วยงานประเพณีแต่งงาน (วรรณ แด้มทอง. 2547 : สัมภาษณ์)

ประเพณีแต่งงานชาวบ้านตรึมทุกวันนี้มีการปรับตัวแบบให้มีลักษณะเป็นเมืองแล้ว แต่ยังรักษาลักษณะวัฒนธรรมสังคมของชาวกูยในแง่หลักการ ส่วนที่ปรับเปลี่ยนไปจะเป็นเรื่องอุปโภคบริโภคที่เป็นของถวายเพื่อนเจ้าบ่าวเจ้าสาวต้องซื้อจากในเมือง เพราะต้องปรับตามระบบเศรษฐกิจที่ได้รับผลกระทบจากกระแสทุนนิยม เครื่องพิธีกรรมเช่นเหล้ากลั่นแบบพื้นบ้านหมดไปต้องซื้อเหล้าโรงงานจากตลาด

ทุกวันนี้การแต่งงานหนุ่มสาวมีความสัมพันธ์ผู้คนภายนอกหมู่บ้าน โดยเฉพาะเด็กรุ่นใหม่ ที่ไปทำงานในเมือง หรือไปขายแรงงานรับจ้างต่างจังหวัด ความสัมพันธ์ด้านการแต่งงานกับคนต่างถิ่น เช่น เขมรถิ่นไทย, ไทยอีสาน และ ไทยจีน และหลังแต่งงานได้สร้างชีวิตครอบครัวในหมู่บ้านชาวกูยซึ่งปรากฏเห็นแทบทุกหมู่บ้าน เป็นต้น

สังคมชาวกูยยังพบเห็นในพิธีกรรมขนบธรรมเนียมประเพณีอื่นๆ เช่น ประเพณีตัดผมไฟ เชื่อว่าเด็กเติบโตแล้วมีความก้าวหน้าในอาชีพส่วนตัวและทางราชการ เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับโกนผมไฟให้เด็ก พบว่าครอบครัวของพ่อน้อย สาร ได้จัดพิธีโกนผมไฟให้ลูกชาย จัดให้มีกระดังข้าวเปลือกมีก้อนหินอยู่เหนือข้าวเปลือก เหนือก้อนหินให้เด็กนั่งทับก้อนหิน และจัดหาสมุดดินสอวางไว้บนข้าวเปลือก แสดงให้เห็นว่า เป็นโลกทัศน์ของชาวกูยต้องการให้เด็กเติบโตขึ้นมีความพร้อมหลายด้าน มีฐานหนักแน่นทางด้านสุขภาพ สติปัญญาได้ขจัดเกลามาจากการเรียนรู้ซึ่งมีสมุดดินสอคำเป็นสัญลักษณ์ด้านสติปัญญา เมื่อเติบโตสามารถอยู่ในสังคมได้ดี นอกจากนี้มีพิธีกรรมเกี่ยวกับการสู่ขวัญ การโกนจุก งานบุญศพ พิธีกรรมดังกล่าวช่วยให้การขจัดเกลามาทางสังคม สร้างความสัมพันธ์ และจัดระเบียบทางสังคมได้ดี

ประเพณีทำบุญบั้งไฟในทุกปีคณะกรรมการหมู่บ้านชาวกูย เช่น บ้านตรึม หรือบ้านปราสาทเขยจัดให้มีประเพณีทำบุญบั้งไฟ เชื่อว่าเป็นประเพณีของชาวไทยอีสานที่ชาวกูยรับมา

ปฏิบัติเป็นเวลานาน เป็นการปรับการเรียนรู้อด้านสังคมชาวไทยอีสาน เช่น การขับร้องเพลงเซิ้งบั้งไฟเป็นภาษาลาวได้ช่วยให้ชาวภูไทเข้าใจสังคมชาวไทยอีสานและสามารถสื่อสารภาษาไทยอีสานได้

ประเพณีทำบุญพระเวส พบว่าชาวบ้านจัดทำบุญร่วมกับหมู่บ้านพุกชาวไทยอีสานคือบ้านกาเจาะ ทั้งสองหมู่บ้านจัดให้ใช้พื้นที่ป่าหนองกาใกล้หมู่บ้านตรึมเป็นพิธีแห่พระเวสต้นครอกจากป่าด้วยช้างกลับไปทำบุญพระเวสที่วัดบ้านกาเจาะ มีการทำบุญร่วมกันรับฟังเทศน์มหาชาติทุกคืนชั่วน้ำนอน จึงเห็นว่าสังคมที่เกี่ยวกับทางพระพุทธศาสนาได้ช่วยให้สังคมกับหมู่บ้านข้างเคียงหรือต่างกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกันเข้าใจกันได้ แสดงให้เห็นลักษณะของสังคมทางเขตอีสานตอนใต้ นอกจากนี้ยังมีสังคมที่เกี่ยวข้องกันสร้างสังคม ปรับสังคมให้อยู่ร่วมกันได้ดี เช่น งานบุญวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีวันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันพระ วันคล้ายวันตรุษไทย พิธีทอดผ้าป่า ประเพณีสารท ประเพณีบวช ประเพณีสงกรานต์

กิจกรรมต่างๆที่ชาวภูไทคิดสร้างเพื่อการปรับตัวอยู่ในสังคมภายใน และสังคมภายนอก ถ้าทำความเข้าใจประวัติความเป็นมาบทบาทสังคมจากหลักฐานที่สนใจ ดังที่ ศรีศักร วัลลิโภคม เสนอว่า ทุกกลุ่มมิได้้อยู่อย่างโดดเดี่ยวแต่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มชนอื่นๆ ในกลุ่มตัวเอง และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น จารึกที่ปราสาทศิขรภูมิเป็นจารึกภาษาไทยอักษรธรรมแต่ไม่เหมือนอักษรลาวทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 22 – 23 มีใจความเกี่ยวกับเรื่อง ของเจ้านายพระสังฆราชา และพระสงฆ์สร้างกุศลอุทิศถวายพระธาตุเจดีย์สามองค์ ปราสาทแห่งนี้การซ่อมสร้างขึ้นควบคู่ไปกับ การฟื้นฟูศาสนสถานของระบบความเชื่อให้กลับมีชีวิตขึ้นมาอีก เดิมเคยเป็นเทวาลัย ได้ถูกเปลี่ยนเป็นสถูปเจดีย์ในทางพุทธศาสนาที่เรียกว่าธาตุ ผู้คนเหล่านี้คงไม่ใช่พวกเขมรป่าดงหรือ ส่วย หรือ ภูไท ที่นับถือผีและเป็นกลุ่มชนที่ไม่มีลายลักษณ์อักษร ทั้งนี้ไม่ใช่พวกลาวแม้ว่าจะเป็นผู้นับถือพุทธศาสนา และมีความรู้เรื่องลายลักษณ์อักษรมาช้านานแล้ว หากเป็นเรื่องของคนท้องถิ่นที่อาจจะมาหลายพวก หลายเผ่าพันธุ์ผสมปนเปกันจนมีความเจริญร่วมกันในระดับหนึ่ง มีความสัมพันธ์กันทางสังคมและการเมือง ในลักษณะที่เกิดเมืองขึ้นหลายท้องที่ ได้แก่ เมืองประทายสมันต์ เมืองศิขรภูมิ เมืองขุขันธ์ และเมืองอื่นๆ บ่งบอกถึงระดับความเจริญของชุมชนในภูมิภาคนี้ (ศรีศักร วัลลิโภคม, “ศรีสะเกษเขตเขมรป่าดง,” 2532 : 46 – 47)

จึงให้เห็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ร่วมกับกลุ่มอื่นๆเพื่อสร้างวัฒนธรรมในเขตอีสานใต้ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ดังที่ หม่อมอมรวงศ์วิจิตร เสนอว่า ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายมีช้างเผือกแตกโรงออกไปอาศัยอยู่ในเขตหมู่บ้านชาวภูไท เจ้าเมืองพิมายขอความช่วยเหลือจากชาวภูไทจับช้างเผือกเพื่อถวายคืนแก่กรุงศรีอยุธยา และสามารถช่วยจับช้างเผือกถวายคืนได้ต่อมาได้รับความดีความชอบ และทรงมอบบทบาทหน้าที่ให้แก่ผู้นำชาวภูไทในการจัดการดูแลความเรียบร้อยของชุมชนชาวภูไทเขตอีสานใต้จนได้รับตำแหน่งสูงขึ้น เช่น เมืองขุขันธ์, เมืองสังขะ, เมืองสุรินทร์, เมืองศรีนครเดา (อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์) เมืองจารพัต (บ้านจารพัต

อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์) เป็นต้น (หม่อมอมรวงศ์วิจิตร . 2506 : 198 – 199) รูปแบบความสัมพันธ์เช่นนี้ถือว่าการปรับตัวที่เกื้อกูลต่อกัน ที่ใช้ภูมิปัญญาของกลุ่มแต่ละพื้นที่สร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาวภูยกับระดับชาติ โดยใช้ระบบนิเวศวัฒนธรรมในการสร้างชุมชนและพระราชอาณาจักรไทย ร่วมกัน แต่ลักษณะความคล้อยตามไม่แน่นอนเมื่อความสัมพันธ์ลดบทบาทลงตามมิติของเวลา ผลสะท้อนกลับดังที่ จิตร ภูมิศักดิ์ เสนอว่า “...คกถึงปลายรัชกาลที่ 4 ก็เข้ารอบวิกฤตอีกตามเคย คือ ข่าส่วย ไม่มีส่วยส่งของ ส่งเอาตัวคนส่วยส่งแทน...” (จิตร ภูมิศักดิ์. 2524. : 445)

สถานการณ์ที่ซับซ้อนได้ขยายอำนาจสู่บริเวณอินโดจีน เมื่อพระราชอาณาจักรสยามปรับเปลี่ยนนโยบายเพื่อความมั่นคงโดยให้ความสำคัญกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย ชาวภูยในเขตอีสานใต้เป็นกลุ่มหนึ่งที่ถูกปรับเปลี่ยนสัญชาติภูยกเป็นสัญชาติไทยสมัยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) (ทวิศลิป สืบวิณะ. “ลาวในทรงสนะของผู้ปกครองไทยสมัยรัตนโกสินทร์,” . 2531 : 114)

พบว่า ราชอาณาจักรสยามได้ปรับให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในเขตแดนของประเทศไทยเรียนหนังสือไทย โลกทัศน์กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เกิดความสำนึกเป็นคนไทยโดยใช้ภาษาไทยร่วมกันสร้างความเป็นชาติเดียวกัน เกื้อกูลช่วยเหลือกัน เช่น ช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ชาวภูยรับใช้ชาติเพื่อปกป้องความเป็นชาติไทยโดยใช้ภาษาภูยช่วยเสริมสร้างความเข้าใจต่อกัน

ภาษาไทย	ภาษาภูย
เลขวาจัด	กนา คำ ชแนน
แลตรง	จีร ครื่อง
ขวหัน	กนา คำ หวิส
หน้าเคิน	กนา มะแนนฮ์ หวูจ
แถวหยุด	ฉาว หลุง
ชอยเท้า	อินจับ หยิง
วันทะหัด	กบัง อเต
ลคมือลง	แอ อเต แซญ
แบกอวูร	คอลล อิมเผลิง
จังหวะ หนึ่ง ...สอง	จังหวะ หมู...เบีย

(โยคี โพธิสาร. 2547 : สัมภาษณ์)

ชาวภูยถูกดึงเข้าสู่กระแสใหม่ซึ่งเป็นกระแสความทันสมัย ชาวภูยอะจิง (ภูยช้าง) ได้ถูกดึงออกมาจากชุมชนเข้าสู่เมือง โดยเริ่มขับเคลื่อนในรูปแบบข้าราชการหนูนกระแสนิยม (อศท. องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือ ททท. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย) จาก

หมู่บ้านช้างเขตตำบลกระโท เข้าสู่งานแสดงของช้างที่อำเภอท่าตูมในวันที่ 18 พฤศจิกายน 2504 แล้วงานแสดงของช้างในปีถัดมา ปี พ.ศ. 2505 ไปถูกดึงเข้าสู่พื้นที่งานแสดงของช้างที่อำเภอเมืองสุรินทร์

กลุ่มข้าราชการเมืองสุรินทร์ ชาวไทย และชาวต่างประเทศ กล่าวว่า “...ชื่นชมกับงานนี้มากเกินความคาดฝันซึ่งนั่นเป็นนิมิตหมายอันดียิ่งนัก คณะรัฐมนตรีของรัฐบาลสมัยนั้นจึงลงมติให้งานแสดงของช้างเป็นงานประเพณีของชาติจะต้องจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี และนี่คือ ความภาคภูมิใจของชาวไทยในแผ่นดิน” (คณะทำงานจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ช้างสุรินทร์. ม.ป.ป. : 41)

พ่อจิต ศาลางาม ชาวภูบ้านหนองบัวเจ้าป่า (หนองบัวเหนือ) ตำบลนิคม อำเภอสะตึก จังหวัดบุรีรัมย์ เล่าว่า “อยากได้ป่ากลับคืนมาเพื่อใช้เลี้ยงช้างเหมือนแต่ก่อน เพราะพื้นที่เลี้ยงช้างทุกวันนี้ รัฐได้นำไปใช้สร้างเป็นสนามบิน” (จิต ศาลางาม. 2540 : สัมภาษณ์) ซึ่งให้เห็นว่าเป็นการแย่งสิทธิพื้นที่ไปเป็นของคนเมือง เป็นการวิครอนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวภูเลี้ยงช้าง

หนังสือพิมพ์มติชนฉบับวันอาทิตย์ที่ 16 พฤศจิกายน 2546 หน้า 11 เสนอว่า ช้างสุรินทร์ที่ไปแสดงช้างได้ค่าตัวในการแสดงร่วมงานเพียงหนึ่งพันบาท เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน ที่อนุสาวรีย์เจ้าเมืองสุรินทร์ มีพิธีเลี้ยงช้างกว่า 250 เชือก ก่อนเข้าร่วมงานแสดงช้างปี 2546 วันที่ 15 - 16 พฤศจิกายน มีนายเกษมศักดิ์ แสนโกธน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ เป็นประธาน มีนักท่องเที่ยวไทย และชาวต่างชาติกว่า 10,000 คนร่วมงานซึ่งจะมีการบันทึกลงในกินเนสส์บุ๊ก ว่าเป็นการจัดโต๊ะเลี้ยงอาหารช้างที่ใหญ่ที่สุดในโลก จากนั้นขบวนช้างจะเข้าพักแรมที่ค่ายวีรวัฒน์โยธิน มีผู้สื่อข่าวรายงานอีกว่า “ในปีนี้มีช้างเข้าร่วมแสดง 300 เชือก จังหวัดตั้งงบประมาณให้ตามแสนบาท เท่ากับค่าจ้างเชือกละ 3,000 บาท ความรู้ช้างรายหนึ่งกล่าวว่า ปี 2545 ได้ค่าตัว 1,500 บาทต่อการแสดง 2 รอบ 2 วัน ปีนี้ได้ 1,000 บาท ข้าวสาร 5 กิโลกรัม เสื่อ 1 ตัว ช้างแต่ละเชือกมีคนดูแล 3-5 คน ขาดทุนทุกครั้งที่มาช่วยงานจังหวัดสุรินทร์ น้ำตาอาบหน้าทุกครั้งที่ได้รับค่าแรง หากยังเป็นเช่นนี้คงไม่มาร่วมงานอีกแล้ว”

ความซับซ้อนจากฝ่ายราชการและทุนนิยมกับชาวภูมีผลประโยชน์แตกต่างกัน ไกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ เสนอว่า ความรู้สึกของชาวภูนั้นมี ความลำบาก ความทรมาน เกิดจากความอ่อนแอหลาย ๆ อย่าง เพราะใช้อำนาจที่เหนือกว่าเข้าไปทับซ้อนกับความทุกข์ยากของชาวภู ส่งผลให้ชาวภูเสียขวัญมีพฤติกรรมเสื่อมลง ปัญหาเรื่องเงินตราทำให้พฤติกรรมชาวภูช้างแสวงหารายได้อย่างเข้มข้น แต่ในมุมมองความรู้สึกจากชาวจีนในเมืองสุรินทร์ผู้หนึ่งแสดงความรู้สึกว่า ถ้าพูดถึงชาวภูช้างเดินเร่หารายได้ในเมือง

นายบุญ ศาลางาม เจ้าของช้างงายาวสวยงาม ชื่อว่าทองใบ มีนิสัยดี เคยแสดงโฆษณาเบียร์ช้างเล่าว่า ช้างทองใบออกไปแสดงกิจกรรมในงานมงคลต่าง ๆ ตลอดทั้งปี ได้ค่าตอบแทนเฉลี่ยเดือนละ 10,000 กว่าบาท แต่ต้องใช้จ่ายเงินเพื่อซื้ออาหารให้ช้างทองใบเดือนละ 6,000 บาท

ชี้ให้เห็นว่าช่างเลี้ยงคน และคนก็เลี้ยงช้าง ต้องพึ่งพาอาศัยกันจึงอยู่ด้วยกันได้ทั้งช้างและคน (นุช ศาถางาม. 2548 : สัมภาษณ์)

สังคมชาวภูยที่บ้านปราสาทเขยเป็นสังคมเกษตรกรรม มีความผูกพันอยู่กับการปลูกข้าวเป็นหลัก มีการทำมาหากินด้วยการทำนาเป็นการปลูกข้าวเพื่อการเลี้ยงชีพ และส่วนหนึ่งนำออกไปขาย แต่เดิมชาวบ้านมีความผูกพันกันคึกคักมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกัน ถ้าครัวเรือนเพื่อนบ้านทำนาเสร็จก่อนครัวเรือนอื่น ๆ ก็ไปช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกันได้ เช่น แรงงานครัวเรือน และเครื่องมือในการทำนา ได้แก่ ไร่ คราด จอบ เสียม มีด และแรงงานจากสัตว์เลี้ยง

นอกจากทำการเกษตรแล้วชาวภูยยังมีความสามารถสร้างผลผลิตทางด้านหัตถกรรม เช่น การทอผ้า เป็นผ้าทอมือ ปัจจุบันมีกลุ่มทอผ้า ได้ช่วยกันพลิกฟื้นลายผ้าแถบเป็นลายผ้าดั้งเดิมที่ยังรักษาไว้ได้ ทำการปรับให้เป็นสีที่หลากหลาย สดใสมากกว่าเดิม ดัดสวมใส่รูปทรงสมัยใหม่ แต่ที่ยังสวมใส่ในพิธีกรรมเล่นสะเอ็ง แต่ทุกวันนี้ชาวบ้านยังรักษาการแต่งกายใส่ชุดเสื้อผ้าสีดำ พิธีกรรมความเชื่อของชาวบ้านที่เกี่ยวกับปราสาทด้วยการทำบุญกองข้าวเปลือกถวายวัดร่วมกันทุก ครัวเรือนเรียกว่า บุญข้าวจี หรือ โคขี้ ตอนเช้าทำบุญตักบาตรเป็นประจำทุกปี โดยมีสัญลักษณ์สายสัมพันธ์เครือญาติภายในหมู่บ้านที่สำคัญคือ พิธีกรรมโยงค้าสายสัมพันธ์ไปทั่วทุก หลังคาเรือน

ปัจจุบันการคมนาคมที่สะดวกระหว่างเมืองกับหมู่บ้านชาวภูยความ มีถนนลาดยาง หรือ ถนนกึ่งคลุก หรือถนนโรลูกรังรถยนต์สามารถวิ่งได้ทุกฤดูกาล การเข้าไปหารายได้ในเมือง รวดเร็ว เช่น การออกไปทำสวนผลไม้เขตภาคตะวันออกที่ จังหวัดจันทบุรี หรือที่กรุงเทพฯ การออกนอกชุมชนส่งผลให้ชาวบ้านเรียนรู้ประสบการณ์ด้านการดำรงชีพ วิถีชีวิตแบบคนเมืองและรับวัฒนธรรมแบบคนเมือง ตลอดทั้งมีโอกาสแต่งงานกับคนนอกชุมชน เช่น แต่งงานกับคนไทย อีสาน เขมรถิ่นไทย คนต่างถิ่นได้นำความรู้แนวใหม่เข้ามาผสมผสานใช้ร่วมกันกับชุมชนชาวภูย โดยเฉพาะด้านปัจจัยสี่ ด้านโลกทัศน์แบบคนเมือง จัดกิจกรรมแบบคนเมือง เช่น จัดงานมงคล สมรสมีชุดแต่งกายแบบสากล คือ ชุด เจ้าบ่าว เจ้าสาว จัดงานแบบมีบัตรเชิญ งานเลี้ยงแขกแบบ โต๊ะจีน ในงานก็มีมินิวงกรรมหรือเทคโนโลยีสมัยใหม่และประกอบกิจการงานเหมือนคนเมือง เช่น มีดนตรีบรรเลง การแสดงกิจกรรมบนเวทีงาน ทั้งผู้หญิง , ชาย และเด็กๆ เป็นต้น

ผู้หญิงสนใจแฟชั่นตามในเมืองเพิ่มขึ้นและนิยมการนุ่งกางเกงแทนผ้าสี่เหลี่ยมซอผ้าซิ่นจาก ตลาดในเมืองเพราะราคาถูกกว่าผ้าทอมือ ชาวบ้านลดการกินหมาก เด็กนักเรียนนิยมพูดภาษาไทย แทนภาษาภูย การรับประทานอาหารแบบคนเมือง เช่น ก๋วยเตี๋ยว ขนมบรรจุซองที่ผลิตจาก โรงงาน รู้จักการค้าขายในหมู่บ้าน มีประสบการณ์ในการทำสวนเพิ่มขึ้น ค่านิยมแบบใหม่มี บทบาทมากคือการใช้เงินตราในการซื้อขายสิ่งของแทนการแลกเปลี่ยนสิ่งของ หรือแรงงานคิด

เป็นค่าจ้างด้วยเงินตรา แต่ปรากฏว่า ยังเชื่อเรื่องตำนานปราสาทเขมมิได้ลดน้อยลง จึงให้เห็นถึงความมั่นคงทางด้านจิตใจ ความสำนึกร่วมของคนท้องถิ่น

เดิมชาวบ้านปราสาทเขมเรียนที่ศาลาวัดบ้านปราสาทเขมเหนือ ต่อมาสร้างโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ได้เป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาเปิดระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในปี 2534 มีครู 11 คน 10 ชั้นเรียน โรงเรียนได้รับเกียรติบัตรหลายอย่าง เช่น ปี 2525 เป็นโรงเรียนผู้นำการใช้หลักสูตร 2521 ได้รับการประเมินให้เป็นครูผู้สอนดีเด่นของ สปอ. ไพรบึง ผู้บริหารการศึกษา ได้รับการประเมินเป็นผู้บริหารดีเด่น ปี 2528 นักเรียนได้รับการคัดเลือกให้เป็นนักเรียนมารยาทดีเด่น ในการประกวดมารยาทเยาวชนในสถานศึกษา จากเลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ปี 2532 เป็นโรงเรียนดีเด่นในโครงการ กศ.พช. ของ สปช. ศรีสะเกษ นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาได้ศึกษาต่อระดับสูงและทำการประกอบอาชีพรับราชการ และธุรกิจส่วนตัว

การพิจารณาโดยรวมแล้วชาวบ้านปราสาทเขมสนใจการศึกษาเพิ่มขึ้นในช่วงหลัง ปี พ.ศ. 2525 เพราะรัฐให้โรงเรียนแนะแนวให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญทางการศึกษา ขยายการศึกษาบังคับระดับการศึกษา จาก ป.4 ถึง ป.6 และรัฐได้ส่งเสริมให้มีเส้นทางคมนาคมระหว่างหมู่บ้านเข้าเมืองศรีสะเกษ ทำให้เกิดมรดกโดยสารถรับส่งผู้โดยสารและรับส่งผลผลิตของชาวบ้านไปขายในตัวเมืองได้รวดเร็ว นอกจากนี้การมีถนนความมั่นคงตามชายแดนตัดผ่านไปยังภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่งผลให้ชาวบ้านไปรับจ้างทำสวนเพื่อหารายได้ใช้จ่ายในครอบครัวและมีประสบการณ์กลับมาทำสวนในบ้านปราสาทเขม บางรายเรียนวิชาช่างเครื่อง สามารถเปิดร้านค้าส่วนตัวขนาดเล็กและซ่อมรถมอเตอร์ไซด์ภายในหมู่บ้าน (อภิรัตน์ วงศ์สวัสดิ์. 2547 : สัมภาษณ์)

อภิรัตน์ วงศ์สวัสดิ์คืออดีตผู้อำนวยการบ้านปราสาทเขม เล่าว่าพิธีทำบุญเผาศพชาวบ้านที่เมรุวัดบ้านปราสาทเขมเหนือ ชาวบ้านมาร่วมพิธีใส่ชุดดำ ขอสั่งศพพบว่ามีหรีดดอกไม้มอบไว้อาลัยแก่ผู้ตาย มีการจ้างรถบรรทุกศพ พร้อมเครื่องขยายเสียงจากในเมืองเพื่อเป็นเกียรติงานในพิธี โดยที่เจ้าภาพไม่ต้องวางแผนงานช่วยเหลือจากญาติพี่น้องหรือบ้านใกล้เคียงเหมือนแต่ก่อน การแต่งกายมาในพิธีบุญศพชายนุ่งโจงกระเบน และหญิงใส่เสื้อผ้าลายแก้วและสไบแก้ว ในพิธีทอดผ้าบังสุกุลจะให้เกียรติแก่ผู้อาวุโสคือ คุณพ่ออภิรัตน์ วงศ์สวัสดิ์เป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพ แต่ในพิธีงานบุญศพของชาวบ้านที่มีความสัมพันธ์กับผู้นำทางราชการก็มีการเชิญมาเป็นเกียรติ เช่น บุญศพของคุณพ่อสุเทพ โยธี ผู้มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับโครงการเครือข่ายของหมู่บ้านท่านก็เชิญท่านนายอำเภอมาเป็นเกียรติในพิธีทอดผ้าบังสุกุล ในพิธีบุญศพมีการใช้เส้นไหมเชื่อมโยงศพกับลำต้นอ้อยขณะแห่ศพ มีพิธีโปรยทาน จุดพลุดะไลในพิธี

นอกจากนี้คุณพ่ออภิรัตน์ วงศ์สวัสดิ์เล่าว่า การปรับตัวของสังคมปราสาทเขมได้เพิ่มขึ้นเมื่อมีเส้นทางจากเมืองศรีสะเกษผ่านอำเภอพยุห์ อำเภอไพรบึง และอำเภอบุณฑล และในปี พ.ศ. 2534 โรงเรียนปราสาทเขมได้เปิดสอนระดับ มัธยมศึกษาตอนต้น บางครัวเรือนส่งบุตรหลานเข้า

ไปศึกษาระดับสูงถึงขั้นอุดมศึกษา มีผลต่อการปรับตัวการดำรงชีวิตแบบคนเมือง เช่น การแต่งกาย อาหาร ที่อยู่อาศัย และการรักษาโรคแบบแผนปัจจุบัน เพราะชาวบ้านคุ้นเคยกับการไปมาหาซื้อขายสิ่งของบริโภคอุปโภคในเมือง และส่งบุตรหลานได้รับการศึกษาสูง โดยเฉพาะสถานการศึกษาเป็นประตูเปิดให้บุตรหลานในหมู่บ้านได้เข้าใจเรียนรู้ในหลักสูตรที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตกับคนเมืองสูงขึ้น เช่น ประสบการณ์เรียนรู้ในการใช้เงิน การใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ การจัดเวลาทางการศึกษาเข้าสู่กระแสวัฒนธรรมโลก ด้วยการสร้างเกียรติประวัติกับการแข่งขันทางการศึกษา เช่น เกียรติประวัติโรงเรียนบ้านปราสาทเขย ด้วยการเข้าร่วมแข่งขันทางการบริหารการศึกษา ครูผู้สอน นักเรียน และการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน เช่น การเป็นคณะกรรมการสถานศึกษา เพื่อเสนอหลักสูตรท้องถิ่นให้กับทางโรงเรียน (สุเทพ โยธี. 2546 : สัมภาษณ์)

ผลงานของครู และนักเรียนสะท้อนให้เห็นว่า การจัดการศึกษามีความหลากหลาย การใช้หลักสูตรท้องถิ่น ที่เน้นรูปแบบในเมืองมากกว่ารูปแบบเดิมที่มีความสอดคล้องกับท้องถิ่นตามหลักแนวคิดของหลวงพ่อบุณที่เน้นการสอนเพื่อชีวิต วิชาชีพ และ การสอนเสริมจริยธรรมของการใช้วิถีชีวิตในสังคม ให้มองเห็นคุณค่าปรัชญาพื้นฐานของชีวิตในเรื่องหาบทสวดมนต์สรภัญญะ กิจกรรมความงามและได้สมาธิจากกิจกรรมประกวดร้อยพวงมาลัยและการวาดภาพ การให้ความรู้ด้านเกษตรพื้นบ้านเพื่อการดำรงชีวิตประจำวัน การพัฒนาการก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เพื่อสร้างรากฐานชีวิตอย่างมีเหตุผล การออกกำลังกายเพื่อสุขภาพด้วยการแข่งขันกีฬาให้สอดคล้องกับสุขภาพทางใจ การจัดการศึกษาเพื่อให้รู้โลกกว้างภายนอกชุมชน เช่น จัดการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษ เป็นต้น

ครูควรเป็นตัวอย่างให้แก่เด็กและชุมชน ผู้เกี่ยวข้องทางการศึกษาด้วยการสร้างขวัญกำลังใจให้กับผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอน ขกย่องครูทำกิจกรรมเพราะเป็นรูปแบบการปรับตัวของนักเรียนเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ดังนั้นผู้สำเร็จการศึกษาได้ประกอบอาชีพอยู่ในชุมชนด้วยความเข้าใจกัน บางคนได้เป็นครูผู้ใหญบ้าน กำนัน ตำรวจ เจ้าหน้าที่อนามัย เป็นพ่อค้าในหมู่บ้านออกไปทำงานร่วมกับบริษัท ซึ่งเป็นการพื้นฐานให้กับสังคมได้ระดับหนึ่ง

อดีตผู้อำนวยการอภิรัตน์ วงศ์สวัสดิ์ เล่าว่า เมื่อ พ.ศ. 2525 กลุ่มชาวภูเขยยังศึกษาต่อในระดับสูงยังน้อย และชาวบ้านปราสาทเขยเริ่มมองเห็นคุณค่าทางการศึกษาเพิ่มมากขึ้น เมื่อโรงเรียนบ้านปราสาทเขยเปิดสอนเป็นโรงเรียนขยายโอกาสจาก ระดับ ป.6 – ถึง ม.3 ในปี พ.ศ. 2534 เมื่อสำเร็จการศึกษาที่โรงเรียนบ้านปราสาทเขยแล้ว ได้มีนักเรียนสนใจเรียนศึกษาต่อระดับสูง เช่น ต่อสายการอาชีพ และสายสามัญจนถึงระดับปริญญาตรี (อภิรัตน์ วงศ์สวัสดิ์. 2547 : สัมภาษณ์)

การจัดการศึกษาดีขึ้นในระดับหนึ่งของชุมชนบ้านปราสาทเขย แต่ยังมีจุดอ่อนเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษาอย่างต่อเนื่องของชีวิต เช่น ผู้สำเร็จการศึกษาแล้วยังการปรับวิถีชีวิตความเป็นอยู่

ของตัวเองหรือสังคมยังน้อย เพราะพื้นที่สภาพทางธรรมชาติลดน้อยลง การดำรงชีพมีความลำบาก จำนวนประชากรเพิ่มสูงขึ้น ความรุนแรงจากในเมืองไหลเข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว ชาวบ้านต้องปรับตัวเพื่อหารายได้ให้กับครอบครัว เช่น การออกไปประกอบอาชีพรับจ้างขายแรงงานที่กรุงเทพฯ และทำสวนที่จังหวัดจันทบุรี

โดยเฉพาะหลักสูตรการเรียนการสอนยังไม่สอดคล้องกับชุมชน ทำให้สังคมชาวภูยกเกิดความอ่อนแอ เกิดต่อการปรับตัวเข้ากับรัฐ กับกลุ่มชนอื่นๆลำบาก เช่น ชาวจีน และสิ่งดี ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนไม่ได้นำมาศึกษาผสมผสานให้มีความเหมาะสมต่อการดำรงชีวิต คุณลักษณะดังกล่าวทำให้คนในชุมชน เกิดความทุกข์ยากและลำบาก เป็นช่องทางหนึ่งให้นายทุนที่หวังผลกำไร และนักการเมือง แสวงหาผลประโยชน์ ตลอดทั้งกระบวนการการปกครองของไทยที่ทำให้ชุมชนชาวบ้านมีส่วนร่วมในการปกครองน้อย เป็นต้น

วัดมีส่วนช่วยจัดกลาแบบความคิด แบบพฤติกรรมของชาวบ้าน เช่น การฟังธรรมะในวันสำคัญทางศาสนา โดยเน้นสาระการเทศน์ด้านคุณธรรมให้กับชาวบ้าน มีพระครูวิสุทธิสีลากร ฉายา วิสุทธิโล อายุ 63 พรรษา (2484) วัดปราสาทเขยไค่ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดปราสาทเขยไค่ตั้งแต่ พ.ศ. 2518 จนถึงปัจจุบัน เกิดที่บ้านปราสาทเขย พ.ศ. 2497 สำเร็จชั้นประถมปีที่ 4 ที่โรงเรียนบ้านปราสาทเขย พ.ศ. 2499 บรรพชาที่วัดปราสาทเขยเหนือ พระอุปัชฌาย์พระครูประสาธน์ขันธคุณ (หลวงปู่่ม) พ.ศ. 2505 อุปสมบท ที่วัดปราสาทเขยเหนือ พระอุปัชฌาย์พระครูประสาธน์ขันธคุณ (หลวงปู่่ม) พ.ศ. 2515 สอบได้นักธรรมเอก จากสำนักเรียนคณะจังหวัดศรีสะเกษ สามารถอ่านเขียนอักษรไทยเดิมได้ พ.ศ. 2518 สำเร็จการศึกษาระดับ 4 โรงเรียนการศึกษาผู้ใหญ่ไพรบึงวิทยา อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ จำนวนในการสอนปริยัติธรรมนักธรรมชั้นตรี โท เอก ตั้งแต่ พ.ศ. 2538 - 2540 และในปี พ.ศ. 2532 - 2532 เป็นพระธรรมทูตฝ่ายปฏิบัติการออกอบรมศีลธรรมแก่ประชาชนในเขตอำเภอไพรบึง ตั้งแต่ พ.ศ. 2528 เป็นกรรมการศึกษาโรงเรียนบ้านปราสาทเขยจนถึงปัจจุบัน

ด้านงบประมาณพระครูวิสุทธิสีลากร ได้มอบทุนการศึกษาให้โรงเรียนปราสาทเขยเป็นประจำทุกปี ช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษาให้แก่โรงเรียนทั้งฝ่ายฆราวาสและฝ่ายสงฆ์ กิจกรรมที่เกี่ยวกับชาวบ้านมีการอบรมศีลธรรมคือ เทศน์อบรมศีลธรรมแก่ประชาชนที่วัดเป็นประจำในวันเทศกาลเข้าพรรษา ออกพรรษา วันมาฆบูชา อาสาฬหบูชา วันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ หรือทางโรงเรียนบ้านปราสาทเขย

สรุปสังคมชาวภูยกมีความสัมพันธ์ในครอบครัว และชุมชนสูงปัจจุบันมีการปรับตัวตามกระแสความเจริญจากภายนอก ชาวภูยกถูกรัฐและทุนนิยมดึงเข้าไปในรูปของการไปหารับจ้างขายแรงงานต่างถิ่น นิยมชมชอบผลผลิตจากโรงงาน ภูมิใจในความรู้ความสามารถน้อยลง เช่น การ

อยู่ส่วนหนึ่งดำเนินชีวิตรูปแบบคนเมืองเพิ่มขึ้น นิยมชมชอบผลผลิตจากภายนอกชุมชน ภูมิใจใน
 ความรู้ความสามารถตนเองน้อยลง เช่น การเลือกผู้แทนเข้ารับใช้บ้านเมือง ชอบเลือกบุคคลที่
 เป็นนักธุรกิจมากกว่าบุคคลที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมหรือระบบนิเวศที่อยู่ใกล้กับ
 ชุมชน ชอบสังคมแบบอำนาจนิยม ชอบสังคมแบบเงินตราและสุขนิยม ส่วนเด็กและเยาวชนพบว่า
 มีความกล้าและตัดสินใจตัวเอง แต่ชาวภูยกีพยายามรักษาวรรณธรรมชาวบ้านไว้ และปรับเข้ากับ
 สังคมกับกลุ่มชาติพันธุ์ข้างเคียงได้ในท่ามกลางความเจริญสมัยใหม่ เช่น พิธีกรรมการเกิด การตาย
 ประเพณีการแต่งงานแบบพื้นบ้าน ขึ้นบ้านใหม่ พิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนา และพิธีกรรม
 บุญสารท เป็นต้น

3.3 กระบวนการการปรับตัวด้านเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจของชาวภูยกีเป็นเศรษฐกิจเพื่อเลี้ยงชีพ ทุกวันนี้ได้ปรับเปลี่ยนเป็นเศรษฐกิจเพื่อ
 เลี้ยงชีพควบคู่กับเศรษฐกิจเพื่อขาย โดยเฉพาะชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานใกล้เส้นทางรถไฟ กล่าวได้ว่าชาว
 ภูยกีมีการผลิตข้าวเพื่อขายตั้งแต่รถไฟเข้าสู่พื้นที่อีสานใต้ (พ.ศ. 2469) ซึ่งปรากฏว่ามีพ่อค้าชาวจีน
 รับซื้อข้าวเปลือกส่งทางรถไฟและสีข้าวเปลือกเพื่อแปรสภาพเป็นข้าวสารส่งทางรถไฟชาวบ้านเล่า
 ว่า ช่วงที่รถไฟเข้าสู่เขตอีสานใต้ใหม่ๆ ยังมีสภาพเป็นป่าทั่วไป พื้นที่ระหว่างอำเภอหนึ่งกับอีก
 อำเภอหนึ่งยังเป็นป่าทึบ โดยเฉพาะพื้นที่จากเส้นทางรถไฟสายโคราชและอุบลราชธานีไปสู่
 เทือกเขาครกเป็นป่าทั้งสิ้น เป็นทางหลบหลีกของเกวียนระหว่างการเดินทางลำบาก ผู้เทียมเกวียน
 สามารถหลบหลีกกันได้เฉพาะถนนในเขตหมู่บ้าน ถ้าเป็นถนนนอกหมู่บ้านมีต้นไม้ริมทาง
 หนาแน่นมาก หลัง พ.ศ. 2488 ชาวภูยกีในเขตอำเภอศีขรภูมิพากันไปหารับจ้างตัดไม้เขตใกล้
 สถานีรถไฟลำชี อำเภอเมืองสุรินทร์ สถานีรถไฟหนองเต็ง อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ เพราะ
 รถไฟสมัยนั้นต้องใช้หินเดิมเครื่องจักรเพื่อให้มีพลังขับเคลื่อนไปได้ และรับจ้างตัดไม้หยา เพื่อใช้
 เป็นไม้หมอนรถไฟ เรียกว่า “ไม้หยา” รัฐยังให้ผู้รับสัมปทานตัดไม้บรรทุกรถยนต์ออกจากป่าเข้า
 สู่วังเลื้อยของชาวจีนที่ตั้งอยู่ในเขตตัวเมือง และสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านด้วยการจ้าง
 แรงงานชาวบ้านเข้าทำงานในโรงเรื้อย

นอกจากนี้แม่น้ำมูลยังใช้เป็นเส้นทางลำเลียงไม้ขนไปเข้าโรงเลื้อยไม้ของชาวจีน เช่น คัด
 ไม้ในเขตอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ ชาวบ้านเล่าว่า พบเห็นขนไม้ขนาดใหญ่ถูกควบคุมให้
 ลอยแพไปตามกระแสน้ำมูลไปทางเมืองอุบลราชธานี (ประยูร สมสุระ. 2548 : สัมภาษณ์) ส่วน
 โรงเลื้อยไม้เขตอำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ที่มีสถานีรถไฟบ้านกะลัน เป็นธุรกิจของชาวจีน ทำ
 การแปรสภาพไม้ส่งทางรถไฟไปยังกรุงเทพฯ ส่วนชาวบ้านได้รับค่าจ้างเป็นการเพิ่มรายได้โดยไม่
 ต้องไปขายแรงงานนอกเขตภาคอีสาน ส่วนพื้นที่ที่เอาป่าออกแล้วชาวบ้านก็ได้ปรับสภาพเป็นนา
 เพราะเขตอีสานใต้สามารถทำนาฝนธรรมชาติพอเพียงกับการบริโภคในครัวเรือนได้

การทำนาเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านได้เริ่มขยายเพิ่มขึ้นการบุกเบิกที่ทำกินมีการปรึกษากันก่อน มักใช้จอมปลวก ดินไม้สระหนองธรรมชาติเป็นหลักเขตแบ่งและปรับพื้นที่ดิน ถ้าทำไม่หมดก็ทิ้งให้ลูกหลานทำต่อเพราะที่ดินส่วนมาก ความสัมพันธ์ในครัวเรือนของชาวภูซูกเขยนี้สำคัญเพราะสามารถช่วยบุกเบิกที่ดินที่ไร่นาเพิ่มขึ้น ชาวบ้านเขตอีสานใต้โดยมากไม่ขัดแย้งกันเพราะที่ดินมีมาก บางครั้งทำเสร็จแล้วยังยกให้เพื่อนบ้านเพราะต้องการเพื่อนบ้านอยู่ร่วมกันเพิ่มหมู่บ้านจะได้เติบโตเร็ว มีการช่วยกันจัดหาที่ดินกองกลางหรือที่สาธารณะไว้ เช่น ที่ป่า คอนปู่ตา ป่าช้า ที่หนองน้ำเพื่อใช้ร่วมกัน ที่สร้างวัด ที่บ่อน้ำ เส้นทางภายในหมู่บ้าน เส้นทางเกวียนไปไร่นา หลังจากที่มีรัฐทำการออกเอกสารเกี่ยวกับที่ดินในช่วง พ.ศ. 2498 แล้ว ทำเป็นเอกสาร สก. 1 ความสำคัญของที่ดินมีความสำคัญเพราะ มีการซื้อขายที่ดิน โดยเฉพาะหมู่บ้านเก่าพากันอพยพไปหาที่ดินทำกินใหม่ (วิศิษฐ์ วิบูลย์อรต. 2548 : สัมภาษณ์) เช่น ชาวภูซูกเขตอำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ อพยพไปหาที่ดินทำกินใหม่ที่อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา

เมื่อรัฐไทยมีนโยบายสร้างทางเพื่อความมั่นคงสายปึกธงชัย-เดชอุดม เป็นช่วงมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 และพยายามสร้างถนนออกสู่ตามชนบทคัดผ่านอำเภอและหมู่บ้านต่างๆ กระตุ้นให้ชาวบ้านตัดสินใจอพยพไปสร้างบ้านใหม่ตามชายแดนไทยและเขมร ผลที่ตามมาอีกประการหนึ่งคือ การออกไปขายแรงงานจนกลายเป็นประเพณีของชาวภูซูกไปค้าขายที่จังหวัดชลบุรี การออกไปรับจ้างทำสวนที่จันทบุรีของชาวภูซูกเขย ชาวภูซูกจึงได้ประสบการณ์เรียนรู้จากภายนอกชุมชน เรื่อง การเรียนรู้เรื่องการค้าการขาย ส่วนอาชีพหลักของชาวภูซูกได้แก่ การทำนาอาชีพรอง เช่น เลี้ยงสัตว์ ทอผ้า หาของป่า ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมดังกล่าวส่งผลให้สภาพป่าที่เคยมีมากได้เปลี่ยนเป็นไร่นาทัวไป ปัญหาจากการเพิ่มประชากรของครัวเรือนในเรื่องที่ดินกลายเป็นปัญหาสำคัญตามกระแสความเจริญของบ้านเมือง ความขัดแย้งเรื่องที่ดินทำกินและที่ดินสาธารณะจึงเกิดขึ้นบ่อย และเป็นเรื่องสำคัญของผู้นำหมู่บ้านหรือองค์กรชุมชนให้ความสำคัญเกี่ยวกับการใช้ที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและการทำการเกษตรของชาวบ้าน

ทุกวันนี้พบว่าที่สาธารณะ ที่ป่าริมหนอง ป่าช้า สระน้ำ บ่อน้ำ หนองน้ำ ถนน กลายเป็นปัญหาเพราะ ชาวบ้าน และองค์กรระดับหมู่บ้านต้องการเอาไปใช้ประโยชน์โดยไม่สอดคล้องกับปัญหาทางนิเวศน์ และเกิดประโยชน์ต่อชุมชน ส่วนที่ดินของชาวบ้านหรือทรัพย์สินของครัวเรือนลูกหลานมองว่ามีความสำคัญและมีคุณค่าต่อชีวิต ลูกหลานกล้าออกปากอยากได้ที่ดิน ซึ่งขัดประเพณีของชาวภูซูกในเรื่องทรัพย์สินที่ดินต้องแบ่งให้ลูกสาว โดยเฉพาะลูกสาวคนสุดท้ายต้องตามประเพณีควรจะได้ที่ดินมากที่สุด ส่วนลูกผู้ชายต้องไปเอากับภรรยาที่แต่งงานแล้ว (วัง คัชฎาวัตร. 2547 : สัมภาษณ์)

เกี่ยวกับระบบคิดเรื่องที่ทำกินของชาวภูยปรับเปลี่ยนไป เช่น แต่เดิมนั้นชาวภูยไม่คิดสร้าง ความสัมพันธ์ด้วยการแต่งงานกับชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น การแต่งงานกับชาวจีน เพราะกลัวว่าจะ ลำบาก เขามองว่าชาวจีนสมัยนั้นไม่มีที่ดินทำกิน แต่ปัจจุบันนี้ชาวยกมีความสัมพันธ์กับชาวจีนด้วย การแต่งงาน แม้แต่การขอแต่งงานกับผู้เป็นข้าราชการก็ไม่อยากให้แต่งงานด้วย เพราะผู้ที่เป็น ข้าราชการไม่มีเวลาทำอะไรทำนาคิดว่าจะลำบากในวันข้างหน้า ใครจะแต่งงานกับลูกสาวลูกชาย จะต้องลาออกจากราชการก่อน แต่ทุกวันนี้ชาวภูยปรับความคิดใหม่อยากให้ลูกสาวลูกชายได้เป็น ข้าราชการ และแต่งงานกับชาวจีนเพราะโอกาสมีเงินใช้ในครัวเรือน ถ้าเป็นข้าราชการก็มีเงินเดือน ทุกวันนี้การทํานานั้นลำบากมากขึ้นเพราะที่ดินคงเดิม และการทำนาก็ทำตามสภาพธรรมชาติ และ เป็นการทำนาจากน้ำฝนจากธรรมชาติและมีผลผลิตไม่แน่นอน (ประยูร สมสุระ. 2547 : สัมภาษณ์)

ขณะนี้ชาวภูยสร้างความสัมพันธ์กับชาวไทยจีน ตั้งแต่มีการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าตั้งแต่ รถไฟเดินเข้าสู่สถานตอนใต้ ค่อมชาวจีนได้สร้างสัมพันธ์เกี่ยวกับการซื้อขายถึงหมู่บ้าน เมื่อ สามารถสร้างชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นก็สามารถสร้างความสัมพันธ์ด้วยการแต่งงานกับชาวบ้าน การ ทำการค้าของชาวจีนสามารถทำการเชื่อมโยงค้าขายกับพ่อค้าในเมือง ส่งผลให้ชาวจีนในพื้นที่ ชุมชนชาวภูยสามารถสร้างฐานะให้กับครอบครัวได้ดี และขยายกิจการค้ากลับเข้าสู่เมือง

กระบวนการที่กระหว่างชาวภูยกับชาวภูยแตกต่างในระบบคิดของชาวจีนคือ ฐานคิดของ ความภูยเป็นเรื่องการให้ความสำคัญของธรรมชาติเพราะธรรมชาติทำให้ให้เกิดชีวิต และความ ยังยืนในสังคมเชื่อว่าคนกับธรรมชาติอาศัยอยู่ด้วยกันได้ ส่วนฐานคิดของชาวจีนให้ความสำคัญ ของการค้าเพื่อหวังให้ได้กำไร การกระทำของคนจีนมองถึงการจัดการชีวิตในอนาคตเป็นหลัก สำคัญ การค้าขายจะได้ผลมากน้อยเพียงไรคนจีนมองถึงพลังในการซื้อขายสินค้า จึงพยายามที่จะ สร้างศักยภาพเพื่อให้เกิดประโยชน์ จากการค้าอยู่ในเมืองแล้วขยายกิจการออกสู่หมู่บ้านบริเวณที่มี คนอาศัยอยู่หนาแน่น พบว่าชาวจีนจัดสร้างร้านค้าเกาะติดอยู่กับวัดหรือจุดศูนย์กลางของหมู่บ้านที่มี ประชากรอาศัยอยู่มากของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นแนวคิดเพื่อทำการค้าเพื่อหวังกำไรเป็นปัจจัยที่สำคัญ

ชาวจีนที่การแต่งงานกับชาวพื้นเมือง แล้วขยายกิจการค้าออกไปทำมาหากินกับหมู่บ้าน และชาวจีนเชื่อว่าผู้หญิงชาวเขมรสนใจทำการค้าขายดีกว่าชาวภูย แต่การเข้าไปทำการค้าใน หมู่บ้านภูยเป็นโอกาสดีในช่วงชีวิตสร้างฐานะใหม่ เมื่อใช้ความสามารถสร้างชีวิตที่ดีในหมู่บ้าน แล้วต่อไปก็จะกลับไปทำมาหากินในเมือง พบว่าวิธีการการแต่งงานกับคนในหมู่บ้านเป็นแนวทาง อีกแนวทางที่จะเปิดมิติใหม่ในการปล่อยเงินกู้ยืมให้กับญาติพี่น้องและสามารถเก็บดอกผลกำไร พร้อมกับโอกาสเดียวกันก็ขยายกิจการให้เกิดความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง

ชาวจีนมองชาวภูยในขณะนี้ว่า มีความอดทนน้อย ชอบทำอะไรสบายๆ ทำอะไรก็ได้แต่ไม่ รอบคอบขอสักแต่ว่าทำ ไม่สู้งาน ชอบดื่มเหล้า ชาวภูยที่แต่งงานกับชาวจีนเล่าว่า เมื่อแต่งงาน กับชาวจีนแล้ว เหตุการณ์การใช้ชีวิตร่วมกับครอบครัวชาวจีนจะให้ความสำคัญทางเครือญาติน้อย

ถ้าหญิงสาวชาวญวณหลังพิธีแต่งงานไปอาศัยอยู่กับญาติทางฝ่ายชาย จำเป็นต้องปรับตัวให้เหมือนญาติฝ่ายชายที่เป็นชาวจีน ต้องปรับตัว ต้องขยันทำงาน หนักเอาเบาสู้ ประหยัด อดทน คำนึงแต่เช้า แต่งตัวต้องดูดีซึ่งชาวจีนถือมาก ต้องดูแลพ่อแม่เกี่ยวกับความเป็นอยู่และเคารพญาติตระกูลทุกคนตามศักดิ์ด้วยอายุ โดยเฉพาะศักดิ์อายุของบุตรชาย ถ้าปฏิบัติตัวดีขยัน พ่อแม่ทางฝ่ายสามีชาวจีนก็เกิดความเกรงกลัว ข้อดีของชาวญวณเมื่อแต่งงานกับชาวจีนแล้วคือ ยังมีความสำนึกเป็นชาวญวณ (เพ็ชรเลิศ เฉลิมจันทร์. 2546 : สัมภาษณ์)

ชาวจีนมีบทบาททางด้านเศรษฐกิจในชุมชนหมู่บ้านชาวญวณ สร้างโลกทัศน์ใหม่นอกกรอบนอกเกี่ยวกับเรื่องการผลิตและการค้า วิธีการเข้าสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้าน โดยใช้สินค้าจากในเมือง เป็นสินค้าประเภทปัจจัยสี่ที่ชุมชนไม่สามารถผลิตเองได้ หรือสินค้าที่ไม่มีในท้องถิ่นเข้าไปขายในชุมชน ชาวญวณโดยมากภูมิใจกับการแลกเปลี่ยนซื้อขายเพราะเป็นสินค้าแปลกใหม่ เช่น เสื้อผ้าที่ผลิตจากโรงงานและยังมีราคาถูกกว่าเสื้อผ้าที่ชาวบ้านผลิตเอง ปลาทุ้มเป็นอาหารที่นิยม น้ำมันก๊าดมีความสะดวกในการใช้ได้ดีกว่าขี้ได้ ยาแก้ไข้แก้ปวด วัสดุก่อสร้างประเภทสังกะสี ดาปู เลื่อยไม้ จอบ มีด ชาวจีนสามารถปรับตัวได้ดี โดยเฉพาะเรียนรู้วัฒนธรรมพื้นบ้าน เรียนสามารถใช้ภาษาญวณเพื่อการติดต่อการค้ากับชาวบ้านได้ดี ช่วยเหลือสนับสนุนเกี่ยวกับกิจกรรมทางศาสนาและสามารถเข้าถึงจิตใจความต้องการของเจ้าอาวาสได้จึงเป็นที่ปรึกษาถึงความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมือง เช่น ชาวจีนที่บ้านปราสาทเขยสามารถสร้างความสัมพันธ์กับพระสงฆ์ได้อย่างสนิทจึงเป็นคนบุคคลสำคัญและมีบทบาทเกี่ยวกับทรัพย์สินของวัด

ชาวจีนมองเห็นช่องทางเศรษฐกิจในพื้นที่ได้ดีในเขตอีสานใต้ โดยเฉพาะเศรษฐกิจข้าว ความพยายามของชาวจีนที่ประสบผลคือ การให้ชาวบ้านกู้ยืมเงินโดยเก็บดอกเบี้ยสูงถึงร้อยละ 10 แต่ที่พบเห็นส่วนมากกู้เป็นเงินแล้วคืนเป็นข้าวเปลือก จุดนี้เป็นเรื่องสำคัญเพราะชาวบ้านไม่สามารถใช้เป็นดอกเบี้ยสิ่งของ เพราะการทำมาจะได้ผลผลิตหรือไม่อยู่ที่สภาพลมฟ้าอากาศ เช่น บางปีฝนแล้ง บางปีน้ำท่วม ปัญหาเกี่ยวกับการใช้ดอกเบี้ยจากการกู้ยืมเงินมีค่าน้ำหนักมากในการชดเชยหนี้ ต้องขายที่ไร่นาให้แก่นายทุนชาวจีน ชาวจีนบางรายเมื่อทำการการค้าได้ดีแล้วกลับขายกิจการธุรกิจเข้าสู่ตัวอำเภอ ในเมือง ตรงกันข้ามปล่อยความทุกข์ยากให้กับชาวบ้าน ต้องหาทางออกด้วยวิธีออกไปรับจ้างขายแรงงาน เช่น การออกไปขายแรงงานตัดอ้อยของชาวญวณในเขตอำเภอดิขุภูมิ จังหวัดสุรินทร์

เศรษฐกิจบ้านดริม เป็นพื้นที่ทำนาเพื่อเลี้ยงชีพและขาย สามารถขายผลผลิตให้แก่พ่อค้าชาวจีนที่บ้านกะถันเพราะที่บ้านกะถันนี้มีพ่อค้ารับซื้อข้าวเปลือกส่งขายทางรถไฟสายโคราช - อุบลราชธานีคือ สถานีรถไฟบ้านกะถันซึ่งอยู่ห่างจากบ้านดริม 6 ก.ม. ยังมีโรงสีไฟรับซื้อข้าวเปลือกคือ โรงสีของตระกูลศรีสุรินทร์(ทุกวันนี้ได้หยุดกิจการแล้ว) และมีร้านค้ากิจการรับซื้อข้าวเปลือกของชาวจีนอื่นๆ อีกไม่น้อย 5 แห่งโดยรับซื้อข้าวเปลือกจากชาวนาทัวไป

พื้นที่ทำนาอยู่รอบหมู่บ้าน สภาพพื้นที่ส่วนมากเป็นที่ราบลุ่ม มีลำห้วยประโดก ชาวบ้านเรียกว่า “คลองเหมือง” ต้นน้ำเริ่มจากเขตอำเภอมะนัง จังหวัดสุรินทร์ ไหลผ่านพื้นที่ตำบลแด่ ตำบลขวาวใหญ่ ตำบลหนองขวาว ตำบลนาทุ่ง อำเภอศีขรภูมิ ไหลมาบรรจบกับห้วยแดงซึ่งมีต้นลำห้วยมาจาก เขตอำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ห้วยแดงนี้ไหลลงสู่คลองเหมืองหรือห้วยประโดกทางเหนือบ้านนาทุ่ง อำเภอศีขรภูมิ แล้วไหลลงสู่เขตทางใต้ของตำบลศรี (เดิมเขตตำบลนาทุ่งเป็นเขตปกครองของตำบลศรี) สภาพโคยรอบบ้านศรีนี้มีร่องน้ำไหลทั่วไปจึงเหมาะในการทำนา และมีนาโคกเล็กน้อย ลำห้วยนี้ได้ไหลเข้าสู่เขตตำบลหนองแ่ง ตำบลสำโรงทาบ ตำบลหมื่นศรีใหญ่ อำเภอสำโรงทาบและไหลเข้าสู่ห้วยทับทัน บริเวณบ้านกุฉีวิ ตำบลหมื่นศรีใหญ่ อำเภอสำโรงทาบ ห้วยทับทันเป็นลำห้วยแบ่งเขตจังหวัดสุรินทร์กับจังหวัดศรีสะเกษ ระหว่างอำเภอสำโรงทาบกับอำเภอห้วยทับทันแล้วน้ำไหลไปตกแม่น้ำมูลที่ตำบลคอนแวนต์ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์และตำบลบึงนาราง อำเภอบึงนาราง จังหวัดศรีสะเกษ

นางเงิน คัชญาวัตร เล่าว่า ทิศใต้บ้านศรีเป็นพื้นที่ลุ่มมีร่องน้ำหลายสายมีร่องน้ำประโดก และมีร่องน้ำเล็กๆ ถึง 10 ร่อง ชาวบ้านเรียกว่า “บางและคลองเหมือง ต่อมามีการลอกคลองในสมัยรัฐบาลคึกฤทธิ์ ปราโมช เรียกว่า คลองอีสานเขียว มีสภาพเป็นที่ลุ่มเหมาะในการทำนา เรียกว่าแซง (นาดี) มีร่องน้ำสั้น ๆ อีกในบริเวณทิศตะวันออกบ้านศรี ไหลลงสู่พื้นที่เขตอำเภอสำโรงทาบ ลงสู่ห้วยทับทันเขตบ้านกะเลา ตำบลหมื่นศรีใหญ่ อำเภอสำโรงทาบ พื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเล 132 เมตร

ทิศเหนือบ้านศรีมีร่องน้ำกระเอาหรือห้วยกระเอา ไหลจากเขตบ้านหนองจอก ตำบลกาละเมะ อำเภอศีขรภูมิ ไหลผ่านเขตตำบลศรี เข้าเขตบ้านบก บ้านบุไพร เป็นพื้นที่นาโคก (แซงโ๊ะ) แล้วไหลเข้าสู่บ้านหัวแรดเป็นทุ่งนาลาดชัน (แซงจืด) ไหลเลียบผ่านทางทิศเหนือบ้านศรีเป็นพื้นที่รอบบ้านศรีเดิมใช้เป็นพื้นที่หว่านกล้าชาวกูยเรียกว่า เหลียน แล้วไหลไปทางตะวันออกบ้านศรีเข้าสู่หนองสิม ช่วงฤดูฝนน้ำจะไหลเอ่อเข้าสู่ห้วยประโดก แล้วไหลผ่านตะวันตกบ้านหัวแวง อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ก่อนไหลลงสู่ห้วยทับทันที่บ้านกะเลา

ตะวันตกหมู่บ้านศรีมีพื้นที่เป็นโคกมีป่าช้า และโรงเรียนบ้านศรี (เป็นขยายโอกาสเปิดสอนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย) โคยรอบหมู่บ้านมีสภาพคล้ายกุย เป็นแหล่งผลิตข้าว พันธุ์สัตว์น้ำ ที่มีความสัมพันธ์กับห้วยทับทัน เป็นแหล่งอาหารจากธรรมชาติ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา ชาวบ้านจับมาบริโภคในชีวิตประจำวัน ทุกวันนี้ได้ปรับสภาพพื้นที่เป็นร่องน้ำเรียกว่า “ห้วยอีสานเขียว” แต่ชาวบ้านยังเรียกชื่อเดิม เรียกว่า “คลองเหมือง”

พบว่าผู้นำท้องถิ่นได้จัดทำโครงการของงบประมาณจากรัฐทำการขุดลอกหนองน้ำ และสร้างสะพานคอนกรีตถึง 3 แห่ง และริมคลองเหล่านี้ปลูกต้นยูคาลิปตัสทั่วไป สะพานมีความ

กว้าง 40 เมตรใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างตำบลตรึมกับตำบลนารุ่ง และยังเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ชาวบ้านได้เลือกพื้นที่น้ำไหลมารวมกันหรือที่ลุ่มต่ำ ขุดบ่อล่อปลาให้เข้าอยู่ในบ่อช่วงฤดูฝน ขุดบ่อกว้าง 10 เมตร ยาว 10 เมตร ลึก 3 เมตร โดยจ้างรถขุดขนาดกว้างยาวและมีความลึกให้ค่าจ้าง 3,000 บาท เช่น สระของ นายทุ ดัษฎยาวัตร จ้างรถขุด ครั้งแรก 3,000 บาท ครั้งที่สอง 2,500 บาท ครั้งที่สาม 2,500 บาท ครั้งที่สี่ 6,000 บาท สระนี้เคยสูบน้ำจับปลา แต่ครั้งได้ปลาดัง 10 กิโลกรัม แต่ปี 2547 นี้ซื้อปลานิลมาเลี้ยงปล่อยลงสระ 1,200 ตัว แต่เกิดฝนตกหนักน้ำท่วมปลาออกไปตามกระแสน้ำหมด และบางปีตะกวดลงไปกินปลาในสระจนหมด ชาวบ้านเรียกตะกวดที่ลักกินปลา กินไข่ไก่ในรังตามบ้าน ว่า โจร แต่ชาวบ้านเห็นไม่ดีไม่นำ เพียงแต่ไล่ให้ออกไปเพราะเชื่อว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์

บ้านตรึมทำน่าน้ำฝนจากธรรมชาติ ปีใดแล้งที่น้ำลุ่มได้ผลผลิตบ้าง พอที่จะเก็บข้าวไว้ทำพันธุ์ เช่น ปี พ.ศ. 2546 ดินปีน้ำฝนตกน้อย แต่เขตอื่นมีฝนตก เช่น เขตตำบลขาวาวใหญ่ ตำบลแควเป็นเขตพื้นที่สูงกว่าเขตบ้านตรึมน้ำได้ไหลเข้าสู่บ้านตรึม ปีใดฝนตกน้อยในช่วงกลางของฤดูฝนแต่น้ำจะไม่แห้งขุดยังมีน้ำใช้ทำนาได้ ส่วนมากชาวบ้านตรึมจะทำนาเสร็จก่อนบ้านอื่น ๆ และใช้โอกาสที่หมู่บ้านอื่นทำนาเสร็จช้ากว่า แล้วพากันออกไปเป็นกลุ่มๆละ 15 ถึง 20 คน เพื่อรับจ้างทำนากับหมู่บ้านข้างเคียงและในเขตตำบลอื่นๆ

เมื่อก่อนชาวบ้านตรึมทำนาข้าวเหนียวมากกว่าทำนาข้าวเจ้า ปัจจุบันทำนาข้าวเจ้าร้อยละ 90 ทำนาข้าวเหนียวร้อยละ 10 เหตุทำนาข้าวเจ้าเพิ่มขึ้น เพราะชาวบ้านต้องการขายตามกระแสการพัฒนาของประเทศ โดยเฉพาะขายข้าวพันธุ์ข้าวมะลิสะควกมาก ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวที่ตลาดต้องการซื้อเพื่อขายส่งออกต่างประเทศ แต่พันธุ์ข้าวพื้นเมืองปลูกน้อย เช่น พันธุ์นางคง และนางร้อย ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวเมล็ดเล็ก ส่วนข้าวเหนียวก็ปลูกน้อยมีพันธุ์ปองแฉว และสันป่าตอง

วิธีการทำนาทุกวันนี้ปรับเปลี่ยนจากอดีตเป็นการทำนาค้ำแทนการทำนาหว่าน พื้นที่ทำนาเรียกตามสภาพพื้นที่ เช่น นาถุ่ม(แซ-ถุ) แซเหลียน(นาหวานกล้า) นาโคก (แซ-โจะ) นาลาด (แซ-จ็อค) นาหนอง (แซ-เบียง) มีการใช้ปุ๋ยเคมีหรือชีวภาพใส่หน้าข้าวแทบทุกพื้นที่ ส่วนพื้นที่นาโคกได้ขยายเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เป็นบริเวณทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านซึ่ง 50 ปี เป็นป่า ทุกวันนี้คือพื้นที่บ้านทรัพย์โกฏีและพื้นที่เขตตำบลนารุ่ง(เดิมขึ้นเขตปกครองของตำบลตรึม) เมื่อ 6 ปีผ่านมาชาวบ้านทำนาค้ำ ผู้นำวิธีการทำนาหว่านของหมู่บ้านคนแรกคือ นายแจ้ง สว่างโคตรวง ครั้งแรกทำนาหว่านไม่ได้ผลเพราะมีหญ้าออกขึ้นมากับต้นข้าวมาก ปีถัดไปทำนาหว่านอีกมีฝนตกดีถูกช่วงทำให้ได้ผลผลิตดี เมื่อชาวบ้านเห็นผลผลิตดีจึงเชื่อว่าการทำนาหว่านผลผลิตดีเช่นเดียวกับนาค้ำ และทำนาหว่านยังลงทุนน้อยกว่า จึงนิยมทำนาหว่านมาจนถึงปัจจุบันนี้

ปัจจุบันการทำนามีการลงทุนเพิ่มขึ้นเพราะปรับเปลี่ยนจากแรงสัตว์เป็นรถไถเดินตามและพัฒนาเป็นรถไถนั่งขับ ใช้เวลาในการทำน้อย พื้นที่นา 10 ไร่ใช้เวลาทำ 2-3 วันเสร็จ ส่วนเวลาที่เหลือชาวบ้านเล่าว่า คนหนุ่มสาวออกไปรับจ้างขายแรงงานที่กรุงเทพฯ และตัดอ้อยที่จังหวัดชลบุรี เป็นการเพิ่มรายได้รายจ่าย ส่วนมากผู้ที่มิที่นาน้อยจะออกไปรับจ้างนอกชุมชนทุกปี

นายทุ ศัญญาวัตร เล่าว่า นานบริเวณริมถนนสายบ้านดริ่มทางไปตลาดกะลันเป็นนาลุ่มพื้นที่บริเวณนาลุ่มนี้ปี พ.ศ. 2546 ทำนาจำนวน 25 ไร่ได้ผลผลิต 325 ถัง (ถังหนึ่งหนัก 20 กิโลกรัม) ซึ่งได้ผลผลิตน้อยกว่าทุกปีเพราะฝนตกน้อยกว่า ถ้าปีไหนฝนดีได้ 560 ถัง

สภาพโคยรอบของบ้านดริ่มยังเหมาะในการเลี้ยงวัว - ควาย ทำการเลี้ยงเกือบทุกหลังคาเรือน ทั้งหมู่ 1 และหมู่ 16 มีจำนวน 1,000 กว่าตัว บางครัวเรือนเลี้ยงถึง 20 ตัว แต่ส่วนมากเลี้ยง 5 ถึง 10 ตัว ช่วงฤดูแล้งการเลี้ยงวัว - ควายสะดวก โดยคือนออกไปให้หากินหญ้าอยู่นอกหมู่บ้าน วัว-ควายจะอยู่รวมกันเป็นฝูงใหญ่และอยู่ใกล้สระน้ำหรือห้วย พอตกเย็นฝูงวัวก็กลับเข้าหมู่บ้าน เจ้าของวัวมารอรับเพื่อคือนเข้าคอก บางครัวเรือนเก็บกองฟางมุงหลังคาป้องกันฝนและแสงแดดไว้ตามสวน หรือตามโคกจอมปลวกใช้ไม้ไผ่ทำเป็นรั้วล้อมกองฟางผูกวัวไว้ให้กินฟางและยังกันฝูงวัวคนอื่นมากิน ส่วนควายนั้นเลี้ยงไม่มาก ถ้าเลี้ยงมีจำนวน 2-3 ตัว วัวเลี้ยงเพื่อขายตัวรุ่น ๆ ขายได้ราคา 5,000 - 10,000 บาทควายรุ่นขึ้นไปขายได้ราคาเป็น 10,000 - 20,000 บาท ถ้าขายหลายตัวได้เงินมาใช้สร้างบ้าน งานบวชลูกชาย งานแต่งงานให้กับลูกชายลูกสาว วัว - ควายจึงเป็นสัตว์เลี้ยงเพื่อขายและเพิ่มรายได้อีกทางหนึ่งของชาวบ้านดริ่ม

การเลี้ยงควายสมัยแต่ก่อนใช้ไถนา เลี้ยงวัวใช้เทียมเกวียน ชาวบ้านเล่าว่าวัวควายแต่ก่อนนั้นตัวใหญ่เพราะมีอาหารตามธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ แต่ทุกวันนี้หญ้า ไร่ไม่รอบ ๆ หมู่บ้านเปลี่ยนเป็นไร่นาหมดแล้ว กอหญ้าที่งอกอยู่ตามคันนาคิดว่าไม่พอกับความต้องการของวัวควาย ชาวบ้านจึงเก็บฟางไว้ให้ควายกินในช่วงฤดูฝน ชาวบ้านเล่าว่าทุกวันนี้วัวควายมีมากอาหารไม่พอจะสังเกตว่าวัวควายตัวเล็กกว่าสมัยแต่ก่อน

การเลี้ยงไก่ชาวบ้านดริ่มนิยมเลี้ยงไก่แทบทุกหลังคาเรือน มีการเลี้ยงตามไร่นาในหน้าแล้ง มีการสร้างกระท่อมเลี้ยงไก่ออกหมู่บ้านช่วงหลังการเก็บเกี่ยวข้าวขึ้นสู่ฉาง สร้างกระท่อมบริเวณที่เป็นจอมปลวก ริมกระท่อมมีกองฟาง มีรั้วไม้ไผ่กันล้อมรอบ เลี้ยงตามธรรมชาติให้เก็บเศษข้าวเปลือกตามทุ่งนา หากินแมลงตามธรรมชาติเป็นอาหารตาม เมื่อเจ้าของมาดูไก่อแต่ละครั้งก็เอาวัว - ควายมากินกองฟางและเล็มหญ้าตามทุ่งนาใกล้คอกไก่ พอตกเย็นก็มาคือนวัว - ควายกลับบ้าน ไก่เป็นอาหารในครัวเรือน ยังใช้ทำพิธีกรรมเช่นปูตาเดือน 3 และเดือน 6 ซึ่งทุกหลังคาเรือนจะมีประเพณีฆ่าไก่ไปเช่นบวงสรวงปูตา การเลี้ยงไก่แบบธรรมชาตินี้ประหยัดค่าการใช้จ่ายในครัวเรือนเพราะชาวบ้านบริโภคไก่เป็นประจำ เมื่อถึงฤดูทำนาได้ปุ๋ยมูลไก่อตามจอมปลวกทำเป็นปุ๋ยใส่หน้าข้าวอีก (เลี่ยน ศัญญาวัตร. 2547 : สัมภาษณ์. และ พิสมัย ศัญญาวัตร. 2547 : สัมภาษณ์)

พ่อค้าขายฮ้อยควาย เดิมบ้านดริมีพ่อค้าขายฮ้อยเป็นการค้าทางไกล แต่ทุกวันนี้ขายฮ้อยควายเสียชีวิตหมดแล้ว และไม่มีผู้สืบทอดพ่อค้าขายฮ้อย ชาวบ้านหนองไผ่ ตำบลขวาวใหญ่ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุรินทร์ เล่าว่า ตอนอายุ 16 ปี (พ.ศ. 2510) ก่อนด้อนควายไปบอกให้เจ้าหน้าที่จากอำเภอชื่อ นายอนุกุล (นามสกุลจำไม่ได้แล้ว) จ้างให้ออกมาตีพิมพ์ เรียกว่า ตีพิมพ์ควาย โดยใช้เหล็กเผาไฟให้ร้อนออกสีแดงประทับตราพิมพ์ที่ตะโพกควาย ก็จะเกิดเป็นรอยประทับตราเป็นสัญลักษณ์ของควายและสะดวกในการด้อนควายออกจากชุมชนเดินทางไปขายทางไกล วิธีการด้อนควายนี้ได้ประสบการณ์และจากการผูกพ่อเล่าให้ฟัง เส้นทางด้อนควายผ่านบุรีรัมย์ ตามเส้นทางที่ขนานกับเส้นทางรถไฟ (ปัจจุบันเป็นเส้นทางรางยางและใช้เส้นทางรถเดินทางไปกรุงเทพฯได้) ถึงเขตจังหวัดนครราชสีมา ผ่านกลางดง พันธ์สนิม เข้าชลบุรี การเดินทางจะออกไปเป็นกลุ่ม ๆ ละ 10 – 15 คน นายฮ้อยคนหนึ่งจะมีควาย 10 ตัวขึ้นไป มีเกวียนใส่อาหารไปด้วย เวลาพักระหว่างทางมีการเปลี่ยนการเฝ้าเวรยามให้ฝูงควายอยู่กลางวงเจ้าของควายขณะพักระหว่างทาง ขากลับขายทั้งเกวียนและวัวหรือควายที่ใช้เทียมเกวียนควายตัวหนึ่งขายในราคาตัวละ 800 บาท (ขายที่พันธ์สนิม) แล้วกลับบ้านทางรถไฟ โดยมาขึ้นรถไฟที่นครราชสีมาและลงที่สถานีรถไฟบ้านกะลัน

การค้าข้าวเปลือก ชาวไทยอีสานบ้านกาเจาะ - กุดทอง ตำบลดริมี เล่าว่า ชาวภูยซื้อรถยนต์หกล้อกับนายทุนค้าข้าวเปลือกกับชาวไทยจีนที่ตลาดบ้านกะลัน คันหนึ่ง 400,000 กว่าบาท โดยซื้อด้วยเงินผ่อนและพ่อค้าข้าวให้เงินกู้ยืม 50,000 บาท คิดดอกเบี้ยร้อยละ 2 เพื่อเป็นทุนในการออกไปเร่หาซื้อข้าวเปลือกนอกหมู่บ้านและจะได้นำข้าวเปลือกที่หาซื้อได้มาขายให้พ่อค้าที่กู้เงินไปแล้วพร้อมกับส่งคืน และดอกเบี้ยทุกเดือนครั้งละหลายหมื่นบาทบาท ส่งผลให้ชาวบ้านที่ออกรถยนต์นี้ต้องปรับตัวเพื่อหาเงินมาใช้หนี้ ดังนั้นผู้กู้เงินตามสัญญาดังกล่าวจะต้องอดทนขยันเพิ่มกว่าเดิม ที่ชาวบ้านเรียกว่า “กะเตาลอน” หมายถึงเงินร้อนกันจะนั่งนิ่งเฉยๆ ไม่ได้ อีกแล้วเพราะจะต้องหาวิธีให้ได้เงินมาใช้หนี้ และขณะนี้ชาวลาวบ้านกาเจาะก็เลียนแบบชาวบ้านดริมีแล้วจำนวน 5 คน อีก 6 คนถูกนายทุนค้าข้าวยืมรถยนต์คัน บางรายต้องเสียที่นาด้วย เพราะเวลาออกรถยนต์นั้นต้องจำนำที่นาด้วย เพื่อใช้เป็นหลักประกันในการกู้เงิน ซึ่งเขากู้เงินออกรถยนต์มาเมื่อ 5 – 6 ปีที่ผ่านมา แต่โดยทั่วไปแล้วชาวบ้านมีแนวคิดใหม่ในสมัยนี้ว่า “กู้เงินน้อยพลอยยากจน กู้มากสบายไปข้างหน้า” (ชาวบ้านกาเจาะ - หนองไผ่. 2547 : สัมภาษณ์)

พฤติกรรมการค้าข้าวของชาวภูยตำบลดริมี มีการซื้อรถยนต์ช่วยให้ชาวนาเร่ขายข้าวมีความสะดวก แต่กำลังซื้อและความรู้พื้นฐานการค้าข้าวยังมีประสบการณ์น้อย เพราะต้องแข่งกับพ่อค้าอื่นๆ เช่น ชาวจีนที่ตลาดบ้านกะลันผู้มีประสบการณ์ค้าข้าวมานาน พบว่า ทุกวันนี้ชาวภูยก็นิยมชมชอบเกี่ยวกับสิ่งของบริโภคของเมือง เป็นเหตุให้วัฒนธรรมการเลียนแบบเมืองเข้ามาปะปนอยู่กับชาวภูย เช่น นิยมชมชอบกับเทคโนโลยีใหม่ๆ ชอบแสดงตัวเป็นคนทันสมัยเหมือนคนในเมือง

ผลที่รับคือ ชาวอุษในปัจุบันไม่สามารถกำหนดทิศทางที่ชัดเจน เพราะผลกระทบความเจริญจากภายนอกเข้าสู่สังคมชาวอุษอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะเทคโนโลยีใหม่ๆ

ด้านเทคโนโลยีพื้นบ้านมี “กลดเต” หรือ “โรงสีมือ” ผลิตจากวัสดุพื้นบ้านใช้สีเข้าด้วยแรงงานคน ค่อมามีโรงสีข้าวเข้าสู่หมู่บ้าน ประเภทเครื่องจักรเค้นน้ำมันของคุณแม่บัวเทศ สว่างโลกกรวด เป็นครัวเรือนแรกของหมู่บ้านซื้อในปี พ.ศ. 2495 ผู้คนในหมู่บ้านเริ่มเปลี่ยนแนวคิดใหม่ โดยจ้างสีข้าวด้วยโรงสีข้าวเริ่มหุุดค่าข้าวกินเอง เริ่มนิยมนำข้าวมาสีที่โรงสีกันมาก หมู่บ้านอื่น ๆ ได้หาบข้าวเปลือกมาจ้างสี ได้แก่ บ้านคู่ ,อาราง, หนองแคน, หนองซอน, หนองหิน, โคกศิลา, หนองทุ่ม, นา, ม่วง, ทรัพย์โกฏ และบ้านจิงเอ็ด ส่วนบ้านหัวแรดชาวบ้านไม่มาสีข้าวที่บ้านคริม เพราะหมู่บ้านนี้มีโรงสีของเจ๊กกอง เขาซื้อโรงสีก่อนขาย 2 เดือน สามิของยายเคยเป็นครูสอนนักเรียนที่โรงเรียนบ้านคริมมาก่อนเขาเป็นคนโคราช อำเภอโคกกรวด จังหวัดนครราชสีมา เมื่อสำเร็จการศึกษาทางวิชาชีพครูก็ได้บรรจุม้าทำการสอนบ้านคริม และต่อมาได้รับการแต่งตั้งในตำแหน่งครูใหญ่ที่โรงเรียนบ้านจิงเกา เมื่อสาขาดำเนินการไม่ดีจึงลาออกจากการเป็นครู แล้วซื้อโรงสี เค้นน้ำมันโซล่าที่เมืองสุรินทร์ในราคาหนึ่งหมื่นกว่าบาท เก็บค่าสีข้าว 1 หาบปีบ คิดราคา 1 บาท ถ้าเป็นหาบตะกร้าใหญ่คิดราคา 3 บาท แต่ละวันสีข้าวเปลือกจนถึงเวลา 1 ทุ่ม

สมัยนั้นมีโรงสีไฟของเสี่ยเกียรติ ศรีสุรินทร์ ตั้งอยู่ริมทางรถไฟทางทิศเหนือสถานีรถไฟบ้านกะถัน ได้ตั้งมาก่อนราว 10 กว่าปี รับซื้อข้าวเปลือกในเขตอำเภอศีขรภูมิ อำเภอสำโรงทาบ อำเภอปรangkู่ จังหวัดศรีสะเกษ ชาวบ้านบรรทุกข้าวเปลือกโดยใช้วัวเทียมเกวียน หรือ ควายเทียมล้อมาขายที่โรงสีไฟ ขายกิโลกรัมละ 5 สตางค์ เป็นข้าวพื้นบ้าน เช่น พันธุ์ข้าวนางคง นางร้อย ชาวบ้านคริมนิยมนำข้าวเปลือกไปขาย 2 แห่ง คือ ที่โรงสีไฟของเสี่ยกา ริมสถานีรถไฟสำโรงทาบ และที่โรงสีไฟอาเสี่ยเกียรติริมสถานีรถไฟบ้านกะถัน นำข้าวเปลือกไปขายมีทั้งหาบคอน และบรรทุกทางเกวียน เหตุที่ชาวบ้านคริมนำข้าวเปลือกไปขายที่โรงสีไฟริมทางรถไฟสำโรงทาบเพราะที่นี่จะรับซื้อข้าวเปลือกให้ราคาดี แต่ข้าวเปลือกของขายบรรทุกไปขายเป็นขาประจำที่โรงสีไฟอาเสี่ยเกียรติ และทางอาเสี่ยเกียรติยังให้ยืมเงินมาจัดการหารับซื้อข้าวเปลือกในหมู่บ้านเพื่อผูกขาดการรับซื้อขายเอาไว้และจ้างเกวียนบรรทุกข้าวเปลือกจากบ้านคริมถึงโรงสีไฟอาเสี่ยเกียรติ โรงสีไฟที่ทำการสีจากข้าวเปลือกเป็นข้าวสารแล้ว จะถูกส่งทางตู้รถไฟไปขายกรุงเทพฯ

กู้เงินครั้งหนึ่งสามิของยายไปกู้เงินจากเสี่ยเกียรติ เพื่อใช้เงินซื้อข้าวเปลือกกู้จำนวน 8,000 บาท ระหว่างเดินทางกลับคอนบ้ายกำลังออกจากตลาดบ้านกะถันมีผู้ร้ายจะทำการปล้นแย่งชิงเอาเงิน สามิของยายรู้ตัวจึงหนีเข้าวัดบ้านกะถัน พระสงฆ์ในวัดช่วยป้อน จึงเดินทางกลับบ้านคริมได้ปลอดภัย ชาวบ้านเล่าว่าการปล้นชาวบ้านอย่างนี้มีบ่อยครั้งที่สถานีรถไฟบ้านคริม เช่น ปล้นเอาเงินผู้ออกไปรับจ้างตัดอ้อยแถวเมืองชลบุรี เมื่อได้ค่าจ้างตัดอ้อยจึงเดินทางกลับขึ้นรถไฟที่สถานี

รถไฟหัวลำโพงมาลงที่สถานีรถไฟบ้านกะลัน เมื่อลงจากรถไฟเดินทางถึงบ้านคูยังไม่ถึงบ้านคริมก็มีผู้ร้ายปล้นแย่งเอาเงินได้ 6,000 บาท

บ้านกะลันแหล่งธุรกิจโรงสีไฟและโรงเลื่อยไม้และมีการจ้างคนงานรับจ้างชาวบ้านในเขตละแวกใกล้เคียงมาเป็นคนงานรับจ้างมีคนงานแบกกระสอบข้าวเปลือกข้าวสาร สมัยนั้น (ช่วงมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ หนึ่ง) มีคนงานในโรงงานเลื่อยไม้ ทำงานแบกไม้ในโรงเลื่อยมีชาวบ้านคริมไปรับจ้างราว 15 ครั้วเรือน ได้ค่าจ้างในการทำงานในโรงเรื่อวันละ 60 บาท คนงานที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นหัวหน้าคนงานจะให้คนงานรับจ้างมาจากโคราช และเขาพักอาศัยอยู่ในตลาดกะลัน การมีตลาดรับซื้อสินค้าส่งลงมาทางรถไฟ ก็มีชาวบ้านรับซื้อสินค้าทางรถไฟวางขายที่ตลาดเพื่อขายเป็นสินค้าบริโภค ทำให้บ้านกะลันเป็นศูนย์การซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า และเป็นแหล่งการกระทำของผู้คนที่ผิดทางกฎหมายบ้านเมือง เช่น การปล้นจี้ เกิดนาครกรรมอยู่บ่อย ๆ ซึ่งเป็นข้าวเล้าลือของชาวบ้านคริมอยู่เป็นประจำ ส่วนชาวนั้นก็มารับซื้อสินค้าทางรถไฟ ขบวนรถไฟที่บรรทุกสินค้าขายตามสถานีรถไฟนี้เรียกว่า “รถไฟหวานเย็น” มีสินค้าบริโภคจากเมืองโคราชหลายชนิด สินค้าที่ขายชื่อ เช่น ปลาทุเค็ม หมาก พดู แก่นดูณ ตั้งวางขายที่หน้าบ้าน และบางครั้งก็หาบเร่ขายในหมู่บ้าน และเป็นคนแรกของชาวกูยที่บ้านคริมที่รู้จักการค้าขายแบบวิธีนี้ ถ้าชาวบ้านไม่มีเงินก็ใช้วิธีการแลกเปลี่ยนกับข้าวเปลือก ทำให้ชาวบ้านได้บริโภคสินค้านอกชุมชน

โรงสีเครื่องที่สองของยายเทศ สว่างโคกกรวด ชื่อในปี พ.ศ. 2515 ราคาสองแสนกว่าบาท ใช้น้ำมันโซล่า ขนาด 18 แรงม้า ชื่อที่สุรินทร์ร้านจงดัง เสียภาษี 400 บาท ต่อปี การบริการสีข้าวเปลือกเป็นชาวบ้านคริม เพราะหมู่บ้านในละแวกบ้านคริมมีโรงสีเกือบทุกหมู่บ้านแล้ว สมัยเปิดบริการสีข้าวระยะแรก ๆ ขายรำด้วย มีรำละเอียด กับรำหยาบ ค่าบริการคิดเป็นข้าวสาร โดยเก็บจากข้าวเปลือกที่นำมาสี 1 หาบปิบหรือหาบตะกร้า เก็บเป็นข้าวสาร 1 ชัน รำละเอียดนั้น สมัยแรก ๆ ของการตั้งเครื่องที่ 2 นี้ขายกิโลกกรัมละ 1 บาท ทุกวันขายกิโลกกรัมละ 5 บาท ปลาขข้าวสำหรับเลี้ยงสุกรกิโลกกรัมละ 6 บาท ชาวบ้านคริมไม่นิยมบริโภคข้าวกล้อง แต่นิยมกินข้าวที่ 1 และที่ 2 และยังกินข้าวเหนียวแต่นิยมกินเป็นอาหารเช้า ทุกวันนิยมขายข้าวเปลือกที่ทำนาแต่ละปีได้แล้วซื้อข้าวสารกิน

โรงสีเครื่องที่สาม พ.ศ. 2540 ซื้อด้วยเงินผ่อน 3 ปี กู้เงิน ธ.ก.ส. ชื่อในราคา สองแสนบาททุกวันหมดหนี้แล้ว 12 แรงม้า เสียภาษีปีละ 1,200 บาท ชื่อที่สุรินทร์ ร้านโลหะการ เครื่องนี้ดีกว่าเครื่องที่สองคือใช้ไฟ สีเข้าถึงเย็น บางวันถึง สองทุ่ม เสียค่าไฟเดือนละ 1,300 - 1,500 บาท ผู้บริการมาสีข้าวเป็นชาวบ้านคริม เก็บเป็นค่าสีเป็นข้าวสารหาบละ 1 ชัน และขายรับซื้อข้าวเปลือกจากชาวบ้านสีไว้ขายทุกวันขายข้าวสารกิโลกกรัมละ 18 บาท ผู้มาซื้อเป็นชาวศรีสะเกษ มีอยู่ 6 ราย เขาโทรมาสั่งซื้อครั้งละ 3 ตัน แล้วบรรทุกใส่รถไปขายที่จังหวัดชลบุรี ส่วน

ชาวบ้านตรึมเขาไม่ซื้อเพราะเขามีข้าวส่วนตัวเก็บไว้กินแล้ว ส่วนโรงสีที่ติดตั้งในบ้านตรึมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีถึง 11 เครื่อง แต่ทุกวันบริการสีเป็นบางเครื่องและปิดบริการกันมากเพราะรัฐเก็บภาษีแพง กิจการสีของยายได้เริ่มลดการลงเพราะในหมู่บ้านมีโรงสีหลายเครื่องและโรงสีติดตั้งอยู่ทุกหมู่บ้าน

การปรับตัวของตระกูลสว่างโลกกรวด นายนเรศ สว่างโลกกรวด ปัจจุบันอายุ 77 ปี เป็นสามีของยายบัวเทศ สว่างโลกกรวด ตระกูลทางสามีนี้อยู่ที่บ้านโลกกรวด อำเภอโลกกรวด จังหวัดนครราชสีมา มีโลกทัศน์ด้านธุรกิจการจัดทำโรงสีข้าว เมื่อมารับราชการครูที่บ้านตรึมพบเห็นการดำรงชีพด้วยการทำนาเป็นหลัก จึงเกิดความสนใจต่อกิจการบริการด้านโรงสีในหมู่บ้าน แล้วลาออกจากราชการมาทำธุรกิจโรงสีข้าว และทำการยกฐานะร้านค้าขายของชำ เป็นสินค้าบริโภคที่จำเป็นในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน เป็นตระกูลหนึ่งที่ปรับตัวการดำรงชีวิตที่หลากหลาย เช่น ทำนา เลี้ยงสัตว์ ไร่ ปลูก สุก รบ เป็ด ไก่ มีการสร้างสัมพันธ์กับพ่อค้าคนนอกหมู่บ้านคือ อาเลี้ยเกียรติ ศรีสุรินทร์ ซึ่งเป็นตระกูลคนจีนที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์ ทำกิจการรับซื้อข้าวเปลือกออกขายให้พ่อค้าส่งทางรถไฟ ส่งเสริมการศึกษานุตรหลานในระดับครอบครัวให้สูงขึ้น ยายบัวเทศ สว่างโลกกรวดกล่าวว่า มีบุตรจำนวน 6 คน

บุตรคนที่หนึ่ง ชื่อนายธรรมบุญ สว่างโลกกรวด รับราชการทหารได้ตำแหน่งร้อยเอกสังกัดจังหวัดอุดรธานีมีภรรยาเป็นคนอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา มีบุตร 1 คนสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี

บุตรคนที่สอง ชื่อนายบรรณรงค์ สว่างโลกกรวด รับราชการครูในตำแหน่งรองผู้อำนวยการที่ตำบลเสลา อำเภอบัวเชด จังหวัดสุรินทร์ ภรรยารับราชการครูที่ตำบลเสลาเช่นกัน มีบุตร 2 คน คนที่ 1 สำเร็จการศึกษาทางวิศวกรรมเคมี

บุตรคนที่สาม ชื่อนายพอใจ สว่างโลกกรวด รับราชการเป็นทหารจำสิบเอก สังกัดค่ายทหาร ที่จังหวัดสุรินทร์ ภรรยาเป็นคนอำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบอาชีพค้าขาย มีบุตรแล้ว 2 คนและกำลังศึกษา

บุตรคนที่สี่ ชื่อนางแก้ว คัชอุยวัตร สามีเป็นคนบ้านตรึม มีบุตร 2 คน คนที่หนึ่งเรียนสำเร็จการศึกษาทางวิศวกรรมกล ทำงานบริษัทญี่ปุ่นและทางบริษัทอนุญาตไปศึกษาดูงานที่ญี่ปุ่น 1 ปี คนที่สองเป็นนางพยาบาล รับราชการอยู่ที่โรงพยาบาลสุรินทร์และกำลังลาศึกษาต่อระดับปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น สามีเป็นคนจังหวัดศรีสะเกษเป็นทหารตำแหน่งจำสิบเอก สังกัดค่ายทหารที่จังหวัดสุรินทร์

บุตรคนที่ห้า ชื่อนางสร้อยเพชร แต่งงาน สามีชื่อบุญองค์ แต่งงาน เป็นชาวภูบ้านอาราง แต่เสียชีวิตแล้ว มีบุตรด้วยกัน 4 คน คนที่ 1 เป็นพ่อค้าซื้อข้าว แต่งงานแล้วมีบุตร 2 คน คนที่ 2 แต่งงานแล้วมีบุตร 1 คน คนที่ 3 คนที่ 4 เรียนที่กรุงเทพฯ

บุตรคนที่หก ชื่อนางก้านทอง เมาทุ้ง มีสามชื่อทาน เมาทุ้งเป็นคนจังหวัดสุโขทัย นางก้านทองเรียนนิเทศศาสตร์จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง เคยไปทำงานที่เยอรมันกับสามี 5 ปีทำกิจการขายบ้านที่เยอรมัน มีบุตรอยู่ 1 คน

ยายบัวเทศ สว่างโลกกรวด เล่าว่า บุตรหลานที่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน เมื่อถึงงานเทศกาลตามประเพณีของชาวไทย เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษาและวันออกพรรษา งานบุญที่เกี่ยวกับทางวัด เช่น บุญผ้าป่า (บัวเทศ สว่างโลกกรวด. 2547 : สัมภาษณ์)

ชาวจีนบ้านครึม เคยมีชาวจีนมาตั้งร้านค้าในหมู่บ้าน 2 ปี แต่ก็ต้องเลิกกิจการไป ชื่อว่าเจ็กซุง ชาวบ้านบอกว่า พฤติกรรมไม่ค่อยร่วมกิจกรรมกับชาวบ้าน เช่น กิจกรรมเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ปู่ตาตะกวด และลักษณะนิสัยชาวบ้านคริมนั้นประหยัด กิจการค้าไม้จึงอพยพไปที่อื่น

เศรษฐกิจบ้านปราสาทเขย เศรษฐกิจชาวบ้านปราสาทเขยเป็นเศรษฐกิจพึ่งพิงธรรมชาติ เช่นเดียวกับเศรษฐกิจชาวภูเขยบ้านครึม สภาพที่ตั้งหมู่บ้านบ้านปราสาทเขยมีระบบนิเวศดี เพราะมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติคือ ห้วยทา และมีสาขาของห้วยทา คือ ห้วยชะล้าง ภูมิปัญญาชาวบ้านในอดีตที่พบร่องรอยคือ ความสามารถในการผันน้ำเข้าสู่หมู่บ้าน ทำให้มีน้ำบริโภคภายในชุมชนตลอดปี เรียกว่า หนองทาม และหนองคู ซึ่งเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำและทำสวน สภาพหมู่บ้านมีร่องน้ำธรรมชาติที่เป็นห้วยชะล้าง (ชะล้างเป็นภาษาภูเขย แปลว่าปลากด ตั้งชื่อตามสภาพนิเวศธรรมชาติ) และเชื่อมต่อกับห้วยจ้งเอ๋ยทางเหนือของหมู่บ้าน ฤดูฝนน้ำไหลตามร่องน้ำจากห้วยทา แล้วไหลตามห้วยชะล้างเข้าสู่บ้านปราสาทเขย แล้วไหลลงสู่ห้วยจ้งเอ๋ย แล้วน้ำไหลวกกลับเข้าสู่ห้วยทาอีกครั้ง การเชื่อมโยงระหว่างห้วยทากับห้วยชะล้างเข้าสู่บ้านปราสาทเขยนี้จึงเกิดผลคือ มีปลามากที่หนองทาม และหนองคู ปลาจึงเป็นอาหารหลักของชาวบ้านปราสาทเขย เขาจับปลาทำเป็นปลาจ่อม ปลาร้าไว้บริโภคตลอดปี

ห้วยชะล้างช่วยการเกษตรของหมู่บ้านในตำบลปราสาทเขยเพราะปีใดฝนแล้งสามารถสูบน้ำเข้ามาข้าว หรือ ทำไร่ ปลุกพืชผักสวนครัวไว้บริโภค พบว่าชาวบ้านทำการปลุกพืชผักตามพื้นที่โคกเนินสูงบริเวณรอบๆ หมู่บ้าน บางครั้งปรับจอมปลวกตามไร่นาเป็นที่ปลุกพืชสวน ด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกเป็นที่ลุ่ม ชาวบ้านปรับพื้นที่ขุดสระพูนดินให้สูงป้องกันน้ำท่วมเพื่อปลุกพืชผักสวนครัว

ริมสระน้ำปลุกต้นยูคาลิปตัสและริมถนนสาธารณะคณะกรรมการหมู่บ้านเสนอให้ปลุกไม้ยูคาลิปตัสเพื่อขาย มีผู้มารับซื้อและบรรทุกไปขายในเมือง เงินที่ขายได้นำมาพัฒนาบ้าน (ผอง นพมาศ. 2548 : สัมภาษณ์) เช่น สร้างเรือนศาลปู่ตาหมู่บ้าน ราคาต้นยูคาลิปตัสปี พ.ศ. 2541 ขายต้นละ 300 บาท ปี พ.ศ. 2547 ขายต้นละ 600 บาท ปี พ.ศ. 2548 ขายต้นละ 800 บาท ปลุกต้นยูคาลิปตัสแล้วจะมีแขนงแตกกิ่งขึ้นใหม่ตัดขายได้อีก ตามริมห้วยสระสาธารณะก็ให้ชาวบ้านเก็บกอง

ฟางเลี้ยงสัตว์ได้ ตามสวนส่วนตัวของชาวบ้านใกล้ๆหมู่บ้านมีสระขุด บ่อน้ำ ลอกสระตกแต่งขอบ
สระน้ำทุกปีเพื่อใช้น้ำปลูกพืชผักสวนครัว เช่น พริก มะเขือ ข้าวโพด ข่า ตะไคร้ อีหระ สาร-
แหน่ หอม กระเทียม อ้อย ถั่วฝักยาว มะพร้าว มะม่วง ฝรั่ง ถั่ว ขนุน ชาวบ้านถือว่าเป็นแหล่ง
เพาะพันธุ์ปลาตามธรรมชาติ เพราะเป็นพื้นที่ใกล้ห้วยชะล้าง (เป็นภาษาญะแปงว่า ห้วยปลากด) เป็น
สาขาของห้วยทา เป็นแหล่งปลากด ปลาชะแยง หมอ ช่อน คูก ไหล ขาว หลด ปลาชีว (ใช้ทำ
ปลาจ่อม) กุ้ง หอย กบ เขียด อึ่ง เต่า คอง นิล ตะเพียน สะลิด

ช่วงมีปลามากในเดือน 12 เมื่อถึงเดือน 3 ผู้นำหมู่บ้านพร้อมชาวบ้านมีพิธีลงจับปลาใน
หนองทาม หนองกุ่ม เพื่อเอาปลาหม่อม ปลาสาบ ถวายปู่ตาหนองน้ำเป็นประจำทุกปี เครื่องมือจับ
ปลา มี แห ถ้าเป็นช่วงฤดูฝนมี มอญ เบ็ด ลอบ ไซ สวิง พื้นที่หนองน้ำทาม หนองกุ่มนี้ สภาพ
โดยรอบ เป็นนาล้อมเรียกว่านาทาม และที่ดินของชาวบ้านได้ออกเอกสารสิทธิทำกินมานานแล้ว ทำ
นาได้ผลผลิตมากแห่งหนึ่งของหมู่บ้าน เป็นข้าวพันธุ์หนัก นางคง นางร้อย ข้าวลอม เมื่อก่อนทำ
นาไม่ต้องใส่ปุ๋ยเพราะเป็นที่ลุ่มเป็นเขตรองรับมูลพืชและสัตว์มารวมกัน เป็นพื้นที่แหล่งธาตุอาหาร
พรรณพืชและปลา แต่ปัจจุบันนี้มีการตัดถนน มีท่อน้ำ ผลคือเกิดเป็นพื้นที่ดินแข็ง การทำนาต้อง
ใช้ปุ๋ยเคมีมาช่วยเพิ่มผลผลิต บางปีฝนหนักเกิดน้ำท่วมถึงเขตหมู่บ้าน ถ้าปีใดอ่างเก็บน้ำดากราว
ทางเขตตำบลไพรบึงปล่อยน้ำมามาก หรือ แดก เขตบ้านปราสาทเขยก็จะเกิดน้ำท่วม แล้วน้ำไหล
ไปถึงบ้านขาว บ้านตำโรง (สมาน โยธี. 2548 : สัมภาษณ์)

การใช้ทรัพยากรธรรมชาติตามทุ่งนารอบๆหมู่บ้าน ใช้พื้นที่นาขุดบ่อปล่อยปลา และได้้นำทำ
การเกษตรสูบน้ำขึ้นเพื่อใส่มาข้าว เมื่อฝนตกถึงช่วง พ่อเสาร์ โยธี กล่าวว่าเจ้าของพื้นที่นาทางทิศ
เหนือที่ขุดสระน้ำมี จำนวน 20 สระ ทางทิศตะวันออกจำนวน 10 สระ ทางทิศใต้จำนวน 20
สระ ส่วนทางตะวันตกมีไม่มากมีไม่เกิน 10 สระ เพราะเป็นที่เนินสูงมีป่า มีป่าช้าหมู่บ้าน ต่อมา
ช่วงสมัยของหลวงพ่อบุญปรับใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นที่สร้างโรงเรียนประจำหมู่บ้านปราสาทเขย
เมื่อก่อนนี้เรียนที่วัดบ้านปราสาทเขย ทุกวันกลายเป็นพื้นที่ตั้งหน่วยงานทางราชการของหมู่บ้าน
หลายอย่าง เช่น สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล สถานีอนามัยหมู่บ้าน เป็นจุดศูนย์รวมของ
ชาวบ้านรอขึ้นรถโดยสารไปติดต่อธุรกิจส่วนตัวได้หลายทาง เช่น ทางทิศใต้อำเภอไพรบึง ทาง
ทิศเหนือไปอำเภอพยุห์ เข้าอำเภอเมืองสุรินทร์ มีร้านค้าริมทางเกิดขึ้นใหม่ และมีพ่อค้าเร่จัดแสดง
สินค้าจากโรงงานในเมือง

ตะวันตกหมู่บ้านนี้ยังมีเส้นทางลาดยาง (หมายเลขถนน 2111) จากเมืองศรีสะเกษตัดผ่าน
ใกล้หมู่บ้านเพื่อให้เป็นเส้นทางผ่านอำเภอไพรบึงไปจนถึงอำเภอบุณฑล ริมถนนสายนี้ได้สร้างที่
ทำการองค์การบริหารส่วนตำบล สถานีอนามัยประจำหมู่บ้าน ป้อมตำรวจ ร้านค้าของชาวบ้านจำ
นวน 3 ร้าน มีปั้มน้ำมัน โรงซ่อมรถยนต์ไฮดรอลิค ขายอาหาร แนวโน้มพื้นที่จะเพิ่มธุรกิจมากขึ้น

เพราะเป็นจุดศูนย์รวมของผู้คนผ่านไปมาเพื่อเดินทางทำธุรกิจที่อำเภอไทรบุรี อำเภอเมืองสุรินทร์ (เสาร์ โยธี. 2547 : สัมภาษณ์)

ทิศเหนือหมู่บ้านช่วงฤดูหลังเก็บเกี่ยวข้าวพบว่า ใน พ.ศ. 2547 มีคณะกรรมการหมู่บ้านกลุ่มเกษตรกรใช้พื้นที่นาห่างจากหมู่บ้าน 400 เมตรปลูกพืชผักขาย ใช้เครื่องสูบน้ำจากสระ หรือหนอง น้ำส่งไปตามท่อ พีวีซี. เพื่อลำเลียงน้ำรดผัก การเพาะปลูก พริก หอม กระเทียม เริ่มสนใจทำการเกษตรเป็นกลุ่ม ตามคำแนะนำเจ้าหน้าที่ของรัฐ และยังมีกลุ่มทำไร่ แรกเริ่มที่รวมกันได้มีจำนวน 12 คน เป็นผู้มีประสบการณ์รับจ้างทำสวนที่จังหวัดจันทบุรี เมื่อดำเนินการไปแล้วได้ประสบปัญหาเรื่อง ด้านผลผลิต เพราะสภาพภูมิอากาศร้อนและแห้งแล้ง สภาพดินเป็นดินทรายมีคุณภาพน้อย แหล่งน้ำอยู่ห่างไกล ปัญหาการเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านที่ปล่อยให้หากินเองตามธรรมชาติ และเข้าไปทำลายพืชผลในสวนผลไม้ จึงเป็นสาเหตุสำคัญทำให้จำนวนสมาชิกกลุ่มลดลงเหลือ 4 คน

การทำนาตามหรือนาดุ่ม (แซ - ญ) รอบๆ หนองทาม และหนองคูอยู่ระหว่างบ้านปราสาทเขื่อนอกกับบ้านปราสาทเขื่อนใต้หรือทางตะวันออกหมู่บ้าน ติดกับร่องน้ำห้วยชะล้าง ริมห้วยคูมีพื้นที่นา 4 ครัวเรือน ริมห้วยทามมี เกือบ 10 ครัวเรือน ชาวบ้านทำนาหว่านมา 10 ปี เมื่อก่อนทำนาคำใช้แรงงานควาย ทุกวันใช้รถไถ ผลผลิตที่ได้ไร่หนึ่งไม่ต่ำกว่า 30 ถัง

ที่นาห่างออกไปเป็นนาดอน นาลาด (แซโง๊ะ - แซจอก) การทำนาในปี 2547 ฝนตกดี ทำนา 10 ไร่ ได้ผลผลิตข้าว 100 กระสอบปึก (กระสอบปึกหนึ่งหนัก 40 กิโลกรัม) แต่มีค่าใช้จ่ายอื่นๆ เพิ่ม เช่น ค้างซื้อน้ำมันใส่รถไถตั้งแต่เริ่มแรกที่เรียกว่า ไถแปร ต่อมาก็ไถหว่าน เกือบ 1,000 บาท เติมใช้พันธุ์ข้าวเมล็ดเล็กซึ่งจะออกรวงช้า ปัจจุบันปลูกข้าวพันธุ์มะลิ 105 , พันธุ์ กข. 15 ข้าวที่ผลิตได้จะขายมากกว่าเก็บไว้รับประทาน(สมาน โยธี. 2548 : สัมภาษณ์) ชาวภูเขื่อนนี้นิยมกินข้าวเจ้ามากกว่าข้าวเหนียว ปลูกข้าวเหนียวเพื่อบริโภคเป็นครั้งคราว เช่น ทำขนม ข้าวต้ม ข้าวเหนียวมีพันธุ์อินคำ พันธุ์อินแดง พันธุ์ปองแฉว ทุกวันมีข้าวเหนียวสันป่าตอง แต่ปลูกเล็กน้อย (นวล โยธี. 2547 : สัมภาษณ์)

ตามทุ่งนา มีคัน ทะลอก คันจะบก มะม่วงป่า เสคา หว่า ตะแบง มะค่า พุง ตะโก คันไม้ที่ขึ้นตามจอมปลวกมีคันคั่ว คันกะทกรก เป็นผักที่ชาวบ้านนิยมเก็บไปรับประทาน และที่จอมปลวกเป็นแหล่งเกิดเห็ดตามธรรมชาติมีมากในช่วงต้นฤดูฝน ส่วนเรื่องการขายที่นาพบว่าที่นาก็มีการซื้อขายกัน ผู้ซื้อเป็นคนในหมู่บ้านเดียวกัน ลี โยธี กล่าวว่า ที่นาเมื่อ พ.ศ. 2523 หรือเมื่อ 25 ปีผ่านมาก็มีนา 9 ไร่ ขาย 15,000 บาท เดียวนี้ พ.ศ. 2547 ขาย ไร่ละ 30,000 - 35,000 บาท เหตุที่ขายนาเพราะมีคิทำร้ายร่างกายกับเพื่อนบ้านจึงต้องใช้เงินในการขึ้นโรงขึ้นศาล

ทำนาคาหมาแหล่งรองรับน้ำห้วยทา และห้วยชะล้าง พื้นที่ขัศเกลาสังคมของหลวงพ่อบุญ และสืบทอดวิถีการทำไร่ของชาวบ้านปราสาทเขื่อน ดินน้ำห้วยทาอยู่ในเขตเทือกเขาคงรักปัจจุบัน

เป็นพื้นที่ทางใต้ของอำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ ไหลผ่านอำเภอขุนหาญ อำเภอไพรบึง ส่วนห้วยชะล้าง เป็นสาขาห้วยทาด้านน้ำอยู่เขตตำบลไพรบึงไหลลงห้วยทาเขตตำบลปราสาทเขยส่วนด้านตรงข้ามห้วยทาเป็นเขตบ้านคาเหมา อำเภอศรีรัตนะ จังหวัดศรีสะเกษ

ชาวบ้านเล่าว่าหลวงพ่อมุม เข้าใจเรื่องชาวบ้านข้ามห้วยทาลำบาก จึงคิดสร้างร่วมกับผู้นำหมู่บ้าน และชาวบ้านสร้างทำนบกิน และซ่อมทำนบกินทุกปี เพื่อให้น้ำและปลาไว้บริโภคและข้ามห้วยได้สะดวก ความสำคัญในเรื่องน้ำ ระบบนิเวศที่หลากหลายมีความสมบูรณ์ที่เป็นพันธุ์สัตว์น้ำพรรณพืช หลวงพ่อมุมยังคิดสร้างสำนักสงฆ์ริมห้วยทา เพื่อใช้เป็นสถานที่ให้ความรู้แก่ชาวบ้าน จัดเกล้าสงฆ์ชาวบ้านที่สนใจด้านความรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ผสมผสานใช้วรรณกรรมพื้นบ้านและคติธรรมพุทธประวัติ ใช้กลวิธีการให้ความรู้ในรูปแบบการแสดงหมอลำแก่ผู้สนใจ

หลวงพ่อดิ่งแห่งวัดปราสาทเขยได้เล่าว่า ใช้พื้นที่ริมฝั่งห้วยทาใกล้ทำนบกินบนคาเหมาราว 700 ไร่ ในการทำไร่ เช่น ปลูกอ้อย เพื่อให้ได้อ้อยผสมกับน้ำมะตูมเป็นอาหารเลี้ยงชาวบ้านพบว่าพื้นที่สำนักสงฆ์ยังพบพืชขึ้นดินหลายชนิด เช่น มะม่วง มะพร้าว มะขาม ไม้ คาล จำนวนมากสมัยนั้นมีชาวจีน (ชาวบ้านเรียกว่าเจ๊กโทน ชื่อจริงชื่อว่า นายทวิ)อยู่ในเมืองศรีสะเกษเข้ามามีความสัมพันธ์กับหลวงพ่อมุม เป็นผู้อยู่ใกล้ชิดด้านทรัพย์สินในพื้นที่สำนักสงฆ์ฝั่งห้วยทาใกล้ห้วยคาเหมา ปรากฏว่าชาวจีนได้ใช้พื้นที่ดินออกเอกสารสิทธิ์ (ส.ค.1) โดยใส่ชื่อตัวเองลงในเอกสารที่ดินแทนหลวงพ่อมุม หลังจากที่หลวงพ่อมุมมรณภาพ และชาวบ้านได้รู้ว่าพื้นที่ตรงนี้มีเอกสารสิทธิ์จึงเกิดการฟ้องคดีต่อกันเป็นเวลา 5 ปี ผลชาวบ้านแพ้คดี แต่ชาวจีนผู้นี้ได้ขายที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์คืนให้กับชาวบ้าน ชาวบ้านที่มีกำลังซื้อด้วยเงินได้ซื้อไว้ทำไร่ โดยซื้อไร่ละ 25,000 บาท สวิง โยธี อดีตกำนันตำบลปราสาทเขยเล่าว่าที่ดินที่ยังพิจารณาอยู่ขณะนี้จำนวน 60 ไร่ และพยายามพิจารณาพื้นที่เพื่อจัดทำเป็นโครงการทำไร่เขตเขยคาเหมาให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการทำไร่ จึงทำโครงการสร้างถนนจากบ้านปราสาทเขยไปที่ห้วยคาเหมา หางบประมาณ

ชาวบ้านที่ซื้อที่ดินจากชาวจีนไว้ได้ใช้ประโยชน์เดิม บางคนใช้ประโยชน์จากการไปขายแรงงานทำสวน ทำไร่ที่จันทบุรีมาทำไร่ริมห้วยทา และรวมกลุ่มขึ้นเป็นโครงการสวนผลไม้ มี จำนวน 12 คน ได้คำปรึกษาจากองค์การบริหารส่วนตำบล เกี่ยวกับพรรณไม้สวน สวิง เล่าว่าได้ให้ความช่วยเหลือกลุ่มผลไม้ซึ่งเป็นที่เสนอองค์การบริหารจำนวน 30,000 บาท จำนวน 300 ต้น เพื่อจัดซื้อพรรณไม้สวนจำนวน การดำเนินการมีปัญหาเพราะขาดการดูแลอย่างสม่ำเสมอ แต่สมาชิกที่ดำเนินการปลูกได้ผลดีจำนวน 4 ราย พรรณพืชที่ปลูกมี เงาะ ทุเรียน มังคุด ส่วน เงาะ ได้ผลดี แต่ทุเรียน มังคุดพบปัญหาเกี่ยวกับสภาพดินซึ่งเป็นดินทราย ต้องสูบน้ำรดต้นไม้จากห้วยทาเพราะดินไม่อุ้มน้ำและแห้งเร็ว สภาพลมฟ้าอากาศ ส่วนพรรณพืชอื่นๆที่เริ่มทดลองปลูกเพิ่มอีก ได้แก่ มะไฟ น้อยหน่า ลำไย ลองกอง มะปรางค์ กล้าย พริก มะละกอและใช้ปุ๋ยคอกช่วยบำรุง

ดิน ผลผลิตขณะนี้ยังประเมินไม่ได้เพราะเป็นโครงการใหม่ แต่การปลูกพริกเห็นผลเร็วไม่ถึงปีได้เก็บขายปี 2547 นี้ขายกิโลกรัมละ 18 บาท เงาะเริ่มแรกเก็บ 7 ต้นขายได้ 9,000 บาท นำไปขายงานบุญตามประเพณีของหมู่บ้าน

การค้า ด้านตลาดค้าข้าวของชาวบ้านปราสาทเขมมิตลาดอำเภอไพรบึง พ่อค้าชาวจีนรับซื้อข้าวเปลือก เดิมชาวจีนอยู่เมืองซุนันต์ เมื่อต้องการทำการค้าขายได้กำไรจึงมีชาวจีนเข้ามาอาศัยอยู่บ้านไพรบึง ต่อมาชาวบ้านไพรบึงเป็นอำเภอออกจากอำเภอซุนันต์ในปี พ.ศ. 2511 เป็นกิ่งอำเภอวันที่ 1 พฤศจิกายน 2511 ในสมัยนายอำเภอยอด อ่อนโอภาส และยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอไพรบึงวันที่ 12 สิงหาคม 2518 มีนายมัน พรหมบุตร ดำรงตำแหน่งนายอำเภอคนแรก การปกครองอาศัยกฎหมายเป็นหลักจัดระเบียบสังคมส่งผลให้ชาวบ้านมีความเกรงกลัวกฎหมาย (ชัย บุญเยี่ยม. 2548 : สัมภาษณ์) กฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้องกับชาวบ้านมากขึ้น และกลัวกฎหมายไม่ยอมขึ้นโรงขึ้นศาล เวลาไปกู้เงินชาวจีนจะรีบคืนให้ทันทีถ้ามีทรัพย์สินในครัวเรือน สมัยก่อนชาวบ้านที่ทำงานไม่มีเงินใช้ก็ขอกู้จากนายทุนชาวจีน เช่น เจ็กกาง (ทุกวันเสียชีวิตแล้ว) ลี โยธี เล่าว่า สมัยเป็นเด็กคุณพ่อไปกู้เงินแต่ใช้คืนเป็นข้าวเปลือก เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวคนจีนคือเจ็กกางจะขี่ม้าไปทวงข้าวเปลือก โดยคักควงเอาไปเลย บางทีควงเอาข้าวเปลือกไปหมดทั้งลานข้าวมีถึง 500 ถัง กลัวมากเพราะเขาเลี้ยงเรามาตลอดทั้งปี (ลี โยธี. 2547 : สัมภาษณ์)

ทุกวันนี้ชาวบ้านไปกู้เงิน ธกส. ทุกหลังคาเรือนแทบทุกหลังคาเรือน ถ้าเงินหมดก็ไปรับจ้างขายแรงงานที่กรุงเทพฯ และเป็นคนงานก่อสร้างรับจ้างให้กับหัวหน้าก่อสร้างในเมืองศรีสะเกษ ลูกหลานที่ไปรับจ้างที่กรุงเทพฯ ก็มีมากขึ้นเพราะเขาขี้เกียจทำนา ทำนานั้นลำบาก เป็นการทำนารอน้ำฝน แม้แต่ฝนเทยมเห็นประกาศว่าจะเกิดฝนตกก็ไม่ตกซักที ใครที่ทำงานรับจ้างก่อสร้าง ขาดข้าวแกง หรือขาดไอติมในเมือง แล้วรู้จักสะสมเงินเมื่อกลับบ้านบางคนสามารถเอาเงินซื้อวัสดุสร้างบ้านได้ แต่ถ้าคนค้มเหล้า เล่นการพนันด้วย ครอบครัวนั้นจะลำบากมาก แต่โชคดีเขตตำบลปราสาทเขมมิตั้งมีทรัพยากรธรรมชาติบ้าง เช่น หาดปลาในห้วยชะล้าง ยังมีที่เก็บผักจากป่าริมห้วยชะล้าง น้ำได้ดินถ้าขุด ลึก 2-3 เมตรก็มีน้ำได้ดินใช้ค้มกินได้ ไม่ถึงกับอดตาย ถ้าขยันเลี้ยงวัว - ควาย ก็ขายได้เป็นกอบเป็นกำช่วยประหยัครายจ่ายแก่ครอบครัวอีกมาก บ้านปราสาทเขมมิตี้อย่างหนึ่งคือทุกวันนี้ไม่มีชาวไทยจีนในหมู่บ้านเหมือนบ้านอื่น ๆ เข้าใจว่าชาวเขมมิตัวคนประหยัดและยังมีสิ่งของบริโภคจากธรรมชาติพอเพียง ถ้าคนจีนเข้ามาอยู่ในปัจจุบันชาวบ้านปราสาทเขมมิตัวจะมีหนี้สินมากเพราะจะไปกู้เงินคนจีนสะดวก โดยแนวทางการประกอบอาชีพของชาวไทยจีนเขาคิดทำอะไรเป็นสำคัญ เช่น ให้กู้เงินคักคอกเป็ดแพ่ง ๆ แต่ก็ยังมีชาวบ้านไปขอกู้เงินกับชาวไทยจีนที่ตลาดไพรบึง (ลี โยธี. 2547 : สัมภาษณ์)

โดยทั่วไปเศรษฐกิจในจังหวัดศรีสะเกษ เป็นเศรษฐกิจแบบธรรมชาติเคยมีแหล่งความอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งผลิตอาหารมากน้อยแตกต่างกันไปตามสภาพภูมิประเทศ แต่การใช้

ทรัพยากรธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง เช่น ทำเป็นไร่เป็นนา รัฐจึงเข้ามาสนับสนุนเกษตรกรแผนใหม่มีเจ้าหน้าที่ของรัฐให้ความรู้ตามหลักวิชาการ เช่น การปลูกพริกพันธุ์ใหม่ มีพริกพันธุ์ขี้นุเมล็ดใหญ่ จะมีพ่อค้าเข้าไปรับซื้อถึงหมู่บ้าน ส่วนกระเทียมเป็นพืชสวนที่เคยปลูกมานานยังพริกของชาวบ้านก็โลกรั้ละ 50 - 60 บาท ส่วนพันธุ์พริกจินแดงเป็นพันธุ์ใหม่ราคาโลกรั้ละ 25 - 30 บาท (อนก บางข่า. 2547 : สัมภาษณ์)

เมื่อ 10 ปีผ่านมามาทหารของจังหวัดศรีสะเกษส่งเสริมการปลูกพืชขึ้นดิน เช่น ทุเรียน ลำไย เงาะ มังคุด สมโอ ลองกอง สะตอ โดยเฉพาะยางพาราส่งเสริมให้ปลูกมาเป็นเวลา 6 ปี รุ่นแรกได้ผลผลิตแล้ว ปีนี้ปลูกตามโครงของจังหวัดจำนวนตามหมื่นกว่าไร่ ส่งเสริมให้ปลูกพริกแห้งใหญ่ หอม กระเทียม แต่ชาวบ้านยังก็ยังไม่ปลูกพืชชนิดเดิม เช่น มะม่วงแก้ว มะม่วง หิมพาน มะพร้าว

ส่วนการผลิตข้าวเป็นพืชหลักของบ้านปราสาทเขยปัจจุบันมีการผลิตเพื่อกิน และเพื่อขาย แต่ผลิตข้าวขายมากกว่าผลิตเพื่อกิน เริ่มมีความสนใจเรื่องการทำไร่ โดยใช้ภูมิปัญญาเดิม และประสบการณ์ใหม่จากการขายแรงงานต่างถิ่นมาหลายปีทำสวน มีองค์กรชุมชน และหน่วยราชการจังหวัดเริ่มสนใจคิดโครงการสนับสนุนการทำด้านสาธารณสุขโลก เช่น การสร้างถนนเชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้าน อำเภอ และจังหวัด ส่งผลให้การบรรทุกผลผลิตไปขายที่ตลาดอำเภอ หรือจังหวัดได้รวดเร็ว

อาจกล่าวสรุปได้ว่า ประสิทธิภาพการปรับตัวด้านเศรษฐกิจของชาวกุญระบบนิเวศมีความสำคัญที่ชาวกุญใช้ภูมิปัญญาในการปรับตัวผสมผสานกับความเชื่อ เพื่อการจัดระเบียบทางสังคมให้เกิดความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม กลุ่มชาติพันธุ์ข้างเคียง โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์จีนมีความพันธุ์ด้านการซื้อขาย รัฐส่งเสริมให้ชาวกุญเพิ่มวิธีการผลิตแบบใหม่และให้สนใจด้านเทคโนโลยีทำให้สภาพนิเวศปรับเปลี่ยนรวดเร็ว ที่ดินเป็นปัจจัยการผลิตที่ชาวบ้านต้องการส่งผลให้เกิดการจัดแย้งเรื่องที่ดินในชุมชน พื้นที่ทำการผลิตข้าวได้ดีเป็นพื้นที่ใกล้แหล่งน้ำ หรือห้วย ปัจจุบันปรับเปลี่ยนใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ไร่ลดไร่ ทรายลด ไร่ลดเก็บเกี่ยว ลดระยะการทำนาแต่ชาวบ้านใช้ทำงานหลายอย่าง หนุมสาว หรือวัยเจริญพันธุ์ไปขายแรงงานในเมือง ผู้สูงอายุ ส่วนเด็กก่อนเข้าเรียน และเด็กนักเรียนระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาอาศัยอยู่ในชุมชน เมื่อสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมแล้วชาวบ้านก็จะหาโอกาสเข้าทำงานทำในเมือง บทบาทของหน่วยงานทางราชการยังเป็นผู้นำชุมชนในการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สิ่งที่ชาวบ้านผสมผสานช่วยด้านการผลิตการค้าคือเรื่องความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม และศาสนา ส่งผลให้เกิดคุณลักษณะความซื่อสัตย์ในชุมชน ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ และเคารพกฎระเบียบการปกครองของไทยได้ดี

3.4 กระบวนการปรับตัวด้านความเชื่อ

ความเชื่อเกี่ยวข้องกับมนุษย์เพราะต้องประสบปัญหาที่หลากหลายในชีวิต และสังคมมนุษย์ได้แสดงพฤติกรรมเพื่อความอยู่รอดในลักษณะของความเชื่อ เช่น คนทรง เฒ่าจ๋า ผู้นำทางศาสนา ซึ่งบุคคลเหล่านี้เชื่อว่าเป็นผู้วิเศษในการติดต่อกับสิ่งเหนือธรรมชาติ การเชื่อตะกวดของชาวภูบ้านตรึมเป็นสัญลักษณ์ผีบรรพบุรุษเป็นผลดีต่อการจัดระเบียบสังคมของชุมชน เชื่อการทำนายทางตะกวด คางไก่ คางเต่า ไขไก่ เชื่อว่าจะมีผลดีต่อชีวิต การอยู่ร่วมกันดี ธรรมชาติ ดินฟ้า อากาศดีมีให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล เชื่อว่าปีนั้นๆจะมีผลดีดี ถ้าทำนาก็เชื่อว่าจะมีข้าวเต็มทุ่งเต็มฉาง เชื่ออย่างนี้มีผลต่อสภาพจิตใจ มีความพอใจ สุขภาพก็จะมีผลดีทางจิตใจ สบายใจ เกิดผลดีแก่ผู้เชื่อและเกิดผลดีต่อสังคม ศรีศักร วัลลิโภคม อธิบายว่า “ระบบความเชื่อส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือเพื่อความอยู่รอด ความเชื่อจึงเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดการสร้างวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ เพื่อเป็นแบบแผนในวิถีชีวิตของคนในสังคมทั้งในด้านดี เช่น การปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา และความเชื่อเรื่องผีปอบ เพื่อให้เกิดการเป็นระเบียบในสังคม ในส่วนด้านร้าย เช่น ความเชื่อทางไสยศาสตร์บางประการ” (ศรีศักร วัลลิโภคม. 2548 : 9)

บัวเทศ สว่างโลกกรวด เล่าว่า ตาอะ สมสุระ เคยบวชพระสงฆ์อยู่ที่บ้านตรึมเวลาเดินทางไกลออกนอกชุมชนถึงประเทศกัมพูชาต้องเชื่อมั่นในบทคาถาความปลอดภัยในชีวิต เพราะสภาพเป็นป่า ข้ามเทือกเขา แม่น้ำ ห้วยหนอง อันตรายมีรอบด้าน ทั้ง สัตว์ร้ายในป่า เช่น เสือ งู สัตว์น้ำ เช่น จระเข้ เมื่อประสบอุบัติเหตุ ในความลำบากต้องคิด นึกถึงข้อความศักดิ์สิทธิ์เพื่อความสบายใจ และปลอดภัย ดังบทคำสวดที่กล่าวว่า

“อามะดิง ปะกาแสนโต ราชาสิงโห สัตถาพะ

ขัมพุทธ เสโต ปะลิวรรณะ โรสัมสะ หิสุจิง” (อะ สมสุระ)

หลวงพ่อเส็ง แห่งวัดปราสาทเขยไต้ปรับใหม่ว่า

“ตามะดิง ปะกาแสนโต ราชาสิงโห ศรีททาพะ

ขัมพุทธเสธโร ปลิวรรณะ หยีสุจิง” (หลวงพ่อเส็ง แห่งวัดบ้านปราสาทเขยไต้)

หลวงพ่อเส็งอธิบายอธิบายว่า “เป็นคาถาหมานิยม” ในความเชื่อของชาวกูยนั้นต้องกล่าวด้วยจิตสำนึก เปล่งเสียงให้ผู้อื่นได้ยิน ไม่ให้เขียนเพราะความขลังจะหมดไป เรียกว่า “คาถาลอดพรอง” เมื่อก่อนใช้เดินป่าเป็นสำคัญ ทุกวันนี้การปฏิบัติงานในสถานการณที่ไม่สะดวกก็ใช้บทสวดนี้ได้และผู้หญิงก็ใช้ปฏิบัติได้ เรียกว่า “บริบทกรรม” (เส็ง วิสุทธสีโล. สัมภาษณ์ : 2547)

ในความเชื่อของชาวกูยที่เกี่ยวกับผีในแง่ภูมิคุ้มกันสุขภาพและชีวิต ดังที่พระครูบริหารชัยมงคล วัดชัยมงคล มุนีวาส บ้านตรึมไพร อำเภอสักรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ให้บทคำสวดว่า

“โอมละคุละคัค คีปัดคีเปา โอมมะยัง อังมะลม
ผสมเนื้อ คิคเนื้อ ให้เป็นเนื้อเดียว”

ความเชื่อจากคำคาถาบทสวดนี้ชี้ให้เห็นวิหิตผสมผสานบทคำให้เกิดพลังแก่คนป่วย มีทั้ง ผี
ทูท พรหมณ์ แสดงออกในแง่บริบททางไสยศาสตร์ช่วยกลุ่มชาติพันธุ์ทุกกลุ่ม และผู้มาจากที่
อื่นๆของประเทศ พลังจากสมุนไพรมีเป็นหมากพลูได้ช่วยรักษาและพลังกำลังใจกับบทคาถาที่เป็น
จุดรวมพลังกำลังใจแก่คนป่วย จึงเป็นผลดีแก่ผู้มารักษาด้านความพอใจ

จากคำเล่าเกี่ยวกับคาถาของหลวงพ่อมุมซึ่งหลวงพ่อดีง แห่งวัดบ้านปราสาทเขมรได้อธิบาย
ว่า หลวงปู่มม เก่งคาถา 8 ทิศ โจร สัตว์ร้ายก็เข้าไม่ถึง เป็นคาถาภาษาบาลี และมีมนต์ เขมร
กูย ลาว และไทย เคยรุกคืบไปถึงพนมเปญ การเดินทางพบนายด่านเขมร ได้ยิงปืนใส่ปรากฏว่า
ยิงไม่ออก คืนเช้าครูวันใหม่มาด่านเขมรถวายภัตตาหารเช้ามีภัตตาหารมีฟักทอง มีอาจารย์ทาง
เขมรมาฉันอาหารด้วยได้ฟันฟักทองเพื่อฉันท์อาหาร ฟันฟักทองไม่เข้าเลยไม่ได้ฉันท์ แต่หลวง
ปู่มมฟันฟักทองได้จึงได้ฉันท์อาหารเขมรได้ เป็นการแข่งวิชาหมานิยม และหลวงพ่อมมกล่าวว่า
ชม วิชาอาคมเขมรว่า “เขมรเก่งมาก” การเดินทางรุกคืบต่อไปต้องข้ามห้วย แม่น้ำ เจอกระเซ
ไล่กินคน หลวงปู่ลอยน้ำไปพร้อมกับชาวเขมร จะเข้าไม่กินแต่ได้ยินเสียง วิ...วิ...วิ ลอยเป็นคู่
ตามกันมา หลวงปู่หันกลับมาแล้วจมน้ำคาถาที่ทางกระเซ จะเข้าก็กลับคืนไป หลวงพ่อดีงเล่าเพิ่ม
อีกว่า หลวงพ่อมมได้รุกคืบไปทางจังหวัดสระบุรี เขต เทือกเขาคลองพญาเย็น ได้พบโจรระหว่าง
ทางในตอนกลางคืนและได้ถามว่า เขตนี้มีบ่อน้ำคั้นที่ไหน โจรก็บอกทางไป ขณะหลวงปู่ไปทาง
บ่อน้ำคั้น โจรวางแผนล้อมบ่อน้ำเพื่อทำการปล้น โจรไม่สามารถทำอะไรได้ ปรากฏว่าโจรยอมรับ
ในคาถาหมานิยมจึงต้องยอมเดินตาม และช่วยเหลือความสะดวกในการเดินทาง 15 กิโลเมตร
(เสียง วิทูรสถิล. 2547 : สัมภาษณ์)

พระครูบริหารชัยมงคล วัดบ้านตรมไพร อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เล่าว่า หลวงพ่
มมเคยมาที่วัดบ้านตรมไพร สมัยวัยหนุ่ม ที่วัดบ้านตรมไพรมีหลวงพ่อดาว ฐานะเป็นญาติบ้านที่
บ้านน้องมีเมืองขุนันท์ และสังขะ หลวงพ่อมมคิดทำอะไรเป็นตัวของตัวเองเพราะมีของคืออยู่ในตัว
มีเหล็กไหลเป็นของศักดิ์สิทธิ์ รู้สึกตัวเองได้ ในระดับญาณ 4 แต่หลวงปู่ชา อยู่ในระดับญาณ 5 -
6 ลอยสังขารได้ แยกร่างได้ การมีของดีนี้ส่งผลให้หลวงพ่อมมถูกพระผู้ใหญ่ในอำเภอเมือง
จังหวัดศรีสะเกษมองว่าเป็นปฏิบัติธรรมฝึกหลักพระพุทธศาสนา (พระครูบริหารชัยมงคล. 2549 :
สัมภาษณ์)

ชี้ให้เห็นว่าแนวคิดที่ชาวบ้านทั่วไปยอมรับในความเชื่อที่สัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ
กับคน และชุมชน เกี่ยวข้องกับธรรมชาติแวดล้อม หลวงพ่อมมได้แสดงออกที่ชาวบ้านและคน
ทั่วไปยอมรับการปฏิบัติเกี่ยวกับ ผี ทูท พรหมณ์ และท่านได้เป็นเกจิอาจารย์เป็นที่รู้จักของคน
ทั่วไปสมัยนั้น ในวันที่ 25 ตุลาคม 2514 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงมีพระราชศรัทธาในพระครูประสาธน์ขันธคุณ (หลวงปู่มม) เจ้าอาวาสวัดปราสาทเขื่อนเหนือ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ และได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงทอดผ้าพระกฐินพระราชทานเป็นการส่วนพระองค์ (คณะกรรมการจัดทำหนังสือ วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ฯ จังหวัดศรีสะเกษ. 2542 : 380)

พบว่าความเชื่อ ในปัจจุบันนี้มีศูนย์รวมทางด้านจิตใจของชาวภูยที่สำคัญที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเข้ามาตั้งถิ่นฐานนั้นคือ ศาลปู่ตา กรณีชาวภูยที่บ้านปราสาทเขื่อนเหนืออยู่ 4 แห่ง แห่งแรกคือ ที่วัดปราสาทเขื่อนเหนือเชื่อว่าเป็นศาลปู่ตาธาตุ ตั้งอยู่บริเวณวัดปราสาทเขื่อนเหนือ พิธีเช่นสรงน้ำของ ชาวหวาน ชาวบ้านเล่าว่า เมื่อก่อนมีพิธีผูกเกี่ยวกับชาวบ้านอื่นเป็นความรู้สึกผูกพันทางจิตใจ ใช้ ศาลปู่ตาธาตุแห่งนี้สร้างความสัมพันธ์ด้วยการผูกเสี่ยวเครื่องพิธีกรรมที่กำหนดให้มี ได้แก่ ข้าวคำ ข้าวแดง แห่งที่สองเป็นปู่ตาทางทิศตะวันออกบ้านปราสาทเขื่อนเหนือ เช่นสรงด้วย เหล้า ไก่ หัวหมูตามที่บนไว้ ชาวบ้านเชื่อว่า ปู่ตาช่วยเหลือ ปกป้อง และรักษาทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งน้ำโบราณ การจัดระเบียบสังคมภายในหมู่บ้าน และป้องกันจากคนนอกหมู่บ้านที่ไม่หวังดี เช่น จะมาทำร้ายชีวิต หรือ ขโมยทรัพย์สินของชาวบ้าน แห่งที่สามปู่ตาตะวันตกบ้าน เชื่อว่า การออกนอกหมู่บ้านปู่ตาแห่งนี้ช่วยเหลือดูแลความปลอดภัย ปู่ตาแต่ละแห่งมีเจ้าประจำเขตและ ทำหน้าที่เป็นตัวแทนชาวบ้านเมื่อกระทำพิธี การคิดสิ่งที่ไม่ดีต่อปู่ตาเชื่อว่าทำให้เกิดโชคร้าย เช่น หัวเราะเยาะขณะทำพิธีทำให้มีอาการปวดท้อง แห่งที่สี่ปู่ตาบ้านปราสาทเขื่อนใต้ เป็นปู่ตาคุ้มครอง ผู้คนเข้าออกหมู่บ้านเกิดขึ้นเพราะบ้านปราสาทเขื่อนใต้แยกออกจากบ้านปราสาทเขื่อนเหนือ เป็นความ สำนึกให้เกิดเป็นบ้านที่มีความสมบูรณ์ทางด้านขวัญกำลังใจ และต้องการความสะดวกเวลาจัดทำ พิธีกรรมเพราะตั้งอยู่ใกล้กับชาวบ้านปราสาทเขื่อนใต้ ความเชื่อและความศรัทธามีสูงขึ้นตามยุคแห่ง การเปลี่ยนแปลงทางความเจริญของบ้านเมือง ได้ปรับให้เป็นคู่ขนานไปกับความเจริญทางด้านวัตถุ แต่ความเชื่อของเด็กหนุ่มสาวได้ลดลงแต่ เมื่อเขาโตขึ้นมีครอบครัวความคิดเริ่มเปลี่ยนแปลงความ เชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตาข้อสังเกตพบว่าในพิธีกรรม พบว่าตัวแทนของครัวเรือนจะเป็นผู้มีครอบครัว แล้ว

พิธีกรรมความเชื่อมีความหลากหลาย และการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ของบ้านเมือง เช่น การทำบุญข้าวจีจัดไปรวมวันเดียวกันกับทำบุญเดือน 3 เครื่องถวายทำบุญที่ปู่ตาธาตุปราสาท เขื่อนเหนือเป็นเครื่องแต่งกายเปลี่ยนเป็นข้าวเปลือก วัดยังเป็นศูนย์กลางจัดกิจกรรมของชุมชนอย่าง เหนียวแน่นและมีการเชื่อมโยงถึงนักการเมือง และชาวบ้านที่ไปรับจ้างในเมืองได้จัดทำบุญใน รูปแบบงานกฐิน ขอบจัดงานผ้าป่าเพื่อหาทุนส่งเสริมพัฒนาวัด ยังมีความเชื่อด้านานพื้นบ้าน เช่น ด้านานการเกิดมนุษย์และกิจกรรมสร้างชาติในแง่ศีลธรรม เพื่อให้มนุษย์ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น

1. เชื่อดำเนินการของของพระอินทร์ของชาวภูเขยอ กล่าวว่า มีพระองค์อินทร์ไม่มีตัวคนมีแต่จิตประทับอยู่ในความว่างเปล่า พระองค์เอาเครื่องประดับ 3 ประการเสกใส่หุ่่นก็มีชีวิตขึ้นมาสามารถบริหารงานได้ คิดได้ วาจาได้ ประพฤติได้ พระองค์ตั้งชื่อให้มนุษย์ทั้ง 3 คนว่า ปู่สังกะสา ย่าสังกะสี และหญิงมอง ค่อมามนุษย์มีคัมภีร์จึงเกิดมนุษย์ขึ้นมาอีกมากมายในโลกนี้

การเกิดมนุษย์นี้ชาวภูเขยอสอดคล้องกับกล่าวความเชื่อของภูค้ำแรบ (ภูซ้าง) เมื่อมีพิธีบายศรีสู่ขวัญก็จะอ้างถึง “ปู่สังกะสา ย่าสังกะสี” และอ้างว่าประทับฐานอยู่ตามเทือกเขาสูง เช่น เทือกเขาชายแดนระหว่างลาวกับเวียดนาม ซึ่งน่าจะเป็นที่พระองค์อินทร์ประทับอยู่ ยังสอดคล้องกับการเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัยของชาวภูเขยอที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานใหม่ตามแหล่งน้ำ ที่ใกล้กับแม่น้ำที่เป็นสาขาของแม่น้ำโขง

2. เชื่อบุคคลปราสาทเขยอชาวบ้านเล่าว่า คน 8 สกช่วยกันสร้างขึ้น เมื่อสร้างเสร็จก็ประกาศให้ผู้ที่มียศมีค่านาใส่ในองค์ปราสาทเพื่อถวาย สิ่งที่น่ามาถวายที่สำคัญได้แก่ ผ้าไหมสีดำลายเก็บ เครื่องประดับตัวที่เป็นแก้วแหวนเงินทอง ได้มีคนครอบครัวยากจนไม่มีของถวายจึงถวายลูกชาย(บางคนเล่าว่าเป็นลูกสาว) ให้แก่องค์ปราสาท แต่คุณแม่ตัดใจความคิดถึงลูกชายไม่ได้จึงร้องไห้จนสลบที่องค์ปราสาท พอครบเจ็ดวันเสียงกระดิ่งที่คล้องแขนขา ก็เงียบหายไป แต่จะได้ยินอีกในวันพระทางพระพุทธศาสนาผู้ที่ได้ยินนั้นต้องมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา มาก ๆ จึงจะได้ยิน และทุกวันนี้ชาวบ้านมีการปรับเปลี่ยนของถวายเป็นข้าวเปลือกในวันทำบุญเดือน 3 ซึ่งตรงกับการทำบุญโคขุน (บุญข้าวจี)

ความเชื่อกับความรู้ก่อให้เกิดความคิดของชาวบ้านเกี่ยวกับปราสาทเขยอ การสำรวจของหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นศูนย์วัฒนธรรมศรีสะเกษ กล่าวว่า “ปราสาทเขยอสร้างขึ้นในราวศตวรรษที่ 16 ก่อนที่จะปรักหักพังนั้นเป็นปราสาทที่สวยงามสร้างด้วยอิฐ สีลาแลง และหินทราย กรอบประตู และสีลาทับหลัง ทำด้วยหินทราย สลักเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ” ผลจากการกล่าวนี้ได้สอดคล้องกับคำกล่าวของชาวบ้านเล่าว่า เมื่อก่อนที่ยอดปราสาทมีลูกแก้วสว่าง ผู้คนที่อยู่ห่างไกลมองเห็นแสงสว่างสวยงาม แต่ถูกพวกภูตมาเห็นได้เคาะตีเอายอดปราสาทไปทำให้ปราสาทพังลง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชทรงสนใจในปราสาทเขยอที่เป็นศูนย์กลางความเชื่อของท้องถิ่น พระองค์ทรงถามหลวงพ่อบุญว่า “หลวงพ่อบุญเท่าไรแล้ว บวชมากี่พรรษา” คำถามที่น่าสนใจคือ “ปราสาทเก่าแห่งนี้สร้างมาก็ปีแล้ว” หลวงพ่อบุญตอบว่า เกิดมาก็เห็นแต่นั้น” (เสียง วิสูตรสิโร. 2547 : สัมภาษณ์) ซึ่งให้เห็นว่าแหล่งโบราณสถานนี้ แนวโน้มต้องมีความสำคัญต่อชาวบ้านในแถบนี้ ที่จะขัดเกลาวความเชื่อ และความศรัทธาทางศาสนาควบคู่กันไป และเป็นสิ่งที่สร้างให้เกิดความรักระหว่างท้องถิ่นกับชาติไทย

3. เชื่อในผีแดนเป็นผู้ที่ประกอบความดีงามไว้มากเมื่อตายไปไปเกิดเป็นเทวดาขึ้นสวรรค์ อยู่มาเทวดานั้นระลึกถึงชาติกำเนิด จึงลงไปเยี่ยมเมืองมนุษย์ ระหว่างทางต่อกับรามสูร พญา

แดนอุทราธรรมสุราษฎร์ ฝ่ายเทศาภิบาลอยู่บนสวรรค์ไม่เห็นพญาแถนกลับเมืองสวรรค์ จึงพากันลงมาตามเป็นจำนวนมาก รามสูรไม่กล้าทำอะไร จึงให้ลงไปเมืองมนุษย์ได้ เทวดาที่ตามหาพญาแถนก็ไม่พบได้รับความทรมานอย่างมาก ทนสภาพความเป็นอยู่ไม่ไหวจึงพากันเข้าสิงอยู่ในร่างของมนุษย์ อยู่นานเข้าอยากจะสนุกสนานเหมือนอยู่บนสวรรค์ จึงทำให้ร่างสิงที่อยู่นั้นไม่สบาย เจ็บไข้ป่วยต่าง ๆ นานา ผู้ป่วยจะต้องร่ำรำหาความสุขสำราญเป็นการแก้บน ซึ่งเรียกว่า เล่นแถน ชาวอุยกูยเรียกว่า “สะเอ็ง” เมื่อพญาแถนได้รับความสนุกสนานแล้วอาการเจ็บป่วยไข้ก็หายไป

การเล่นสะเอ็งเป็นความเชื่อ ของชาวอุยกูยมานาน เชื่อว่าเป็นพิธีกรรมช่วยภูมิป้องกันโรคและผูกความสัมพันธภาพทางเครือญาติ เป็นความเชื่อเหมือนกับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่เรียกว่า ใจลมมือคด ชาวไทยเรียกว่าเล่นแถน ชาวไทยเรียกว่า ผีฟ้า

การเล่นสะเอ็งหรือแกลมอซีให้เห็นโลกทัศน์ของชาวอุยกูย เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ปะปนเกี่ยวกับเรื่องผีบรรพบุรุษ สอนให้คนเข้าใจว่าธรรมชาติมีชีวิตจิตใจเช่นกัน คนจึงอยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยความเห็นอกเห็นใจ เกรงใจกัน เพราะคนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ไม่แยกจากกัน การเล่นสะเอ็งจึงใช้วิธีการจัดประดับประดาด้วยดอกไม้ที่สวยงาม ดอกไม้เป็นของสูง และเป็นดอกไม้ที่สำนึกในอดิศักดิ์เกี่ยวกับผีบรรพบุรุษได้ โดยเฉพาะเชือกดอกจำปาเป็นสัญลักษณ์แห่งคุณค่าของความงาม บ่งบอกว่ามนุษย์มีการปรับตัวกับธรรมชาติอยู่ร่วมกันได้ทั้งสองฝ่าย

อย่างไรก็ตาม การเล่นสะเอ็งยังสะท้อนวิถีชีวิตมนุษย์การอาศัยอยู่ร่วมกันผูกพันต่อกันช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกันเมื่อเวลาเจ็บไข้ได้ป่วยกันมา กลุ่มชาวอุยกูยที่เป็นเครือญาติกันและเพื่อนบ้านใกล้เคียงมีน้ำใจ ก่อให้เกิดความสามัคคีระหว่างญาติกับเพื่อนบ้าน ในแง่ของการปรับตัวพบว่าการเล่นสะเอ็งนี้ยังเป็นเป้าหมายในแง่พิธีกรรมที่สะท้อนการปรับตัวโดยไม่สูญเสียเอกลักษณ์

ชาวบ้านเชื่อเรื่องเต่าพระสำเภาเล่าว่า เป็นสัญลักษณ์ของการมีอายุยืนนาน ในหมู่บ้านปราสาทเขมรมีเต่าตัวใหญ่ออกมาจากมาจาบริเวณปราสาทเขมร เมื่อถึงวันศีล เจ็ด หรือ แปด หรือ สิบสี่ หรือ สิบห้า คนแก่เล่าต่อ ๆ กันมาว่า เต่าใหญ่จะออกมาเยี่ยม ผู้พบเห็นก็เอาน้ำอบ น้ำหอม ประพรมให้เต่า เต่าก็คลานไปเรื่อย ๆ ในหมู่บ้านแล้วก็คลานเข้าไปอยู่ที่ธาตุปราสาทเขมร ในช่วงสมัยของหลวงพ่อมุมมีชีวิตอยู่ชาวบ้านยังนับถือเต่า

เชื่อว่าคนกับธรรมชาติอาศัยอยู่ร่วมกันได้ สังคมชาวอุยกูยในอดิศักดิ์มีความเชื่อในเรื่องผี คอ ๆ มามีการปะปนอยู่กับพุทธศาสนา ธรรมชาติสอนให้คนยอมรับว่าธรรมชาติก็มีชีวิตจิตใจ มีค่านิยมช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้วยน้ำใจ ศาลปู่ตาของชาวอุยกูยเป็นความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ เป็นศูนย์รวมใจของโคตรตระกูล เชื่อว่าทุกคนในหมู่บ้านเป็นพี่น้องเดียวกัน พิธีกรรมเช่นสรงปู่ตาของหมู่บ้านหรือตามโคตรตระกูล และมีผู้นำพิธีกรรมหรือเผ่าเจ้าทำพิธี ในเดือน 3 เดือน 6 หรือเช่นสรงกรรมเกี่ยวกับชีวิตเมื่อมีเหตุการณ์สำคัญเกี่ยวกับชีวิต ข้อคิดศาลปู่ตาช่วยป้องกันต้นไม้ใหญ่ไม่ให้

ถูกทำลายเป็นที่เชื่อว่ามีผีบรรพบุรุษ บางแห่งไม่มีปู่ตาชาวบ้านเอาผ้าสีไปคล้องให้ นับว่ามีส่วนช่วยในระบบนิเวศให้กับชุมชนเป็นอย่างดี

ข้อสังเกต ค่านิยมของชาวภูยพบว่าในพื้นที่วัดนั้นจะมีศาลปู่ตาและมืองค์บรืวารเป็นช้างม้ารูปปั้นเป็นชายหญิง เป็นคุณค่าของการจัดระเบียบของโคตรตระกูล เช่น ปู่ตาปลัดที่วัดบ้านตรมไพร อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์และพบที่วัดบ้านโพนปลัด ตำบลสุขสวัสดิ์ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ แต่สิ่งที่พบเห็นเหมือนกันในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เขตอีสานใต้คือมีหลักเสาคันไม้

ชาวภูยนี้มีความเชื่อศาลปู่ตาสูง บางชุมชนเชื่อดอบรืวารอันเป็นที่อยู่อาศัยของพันธุ์พืชและสัตว์ที่เข้ามาอาศัยอยู่กับพื้นที่ของปู่ตา บ้านปราสาทเขोजัดให้เป็นศาลปู่ตา มีความสำคัญเท่าเทียมกับศาลปู่ตาในบริเวณอื่น ๆ ซึ่งมีจำนวนถึง 4 แห่ง แต่ละแห่งมีเฒ่าเจ้าประจำ แต่บางหมู่บ้านมีเฒ่าเจ้าเพียงคนเดียว เช่นที่บ้านศรีม อำเภอศีขรภูมิ เวลาที่มีพิธีกรรมกำหนดให้มีเพียงคนเดียวซึ่งมีปู่ตา 4 แห่งเช่นกัน การเชื่อนศาลปู่ตามีการจัดพิธีกรรมทุกปี ส่งผลให้มองเห็นโลกทัศน์ของชาวภูยความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวภูยแตกต่างกันไปตามพื้นที่ของสภาพที่ตั้งถิ่นฐานแตกต่างกัน มีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันชาวภูยจึงปรับตัวตามสภาพแวดล้อมที่ตั้งถิ่นฐาน

สัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ เมื่อสามารถผลิตพอกินเหลือขายแลกเปลี่ยนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ การแลกเปลี่ยนพืชผักผลไม้กับกลุ่มชาติพันธุ์เขมร การเชื่อในคติทางพุทธศาสนาของชาวลาว การเทศน์มหาชาติ เจ็งบั้งไฟหรือเชื่อพิธีกรรมในพิธีสู่ขวัญตามความเชื่อแบบพราหมณ์จากชาวเขมร ดังนั้นชาวภูยที่ใกล้ชิดลาวจึงปรับตัววิถีชีวิตใกล้เคียงกับลาวกลุ่มชาวภูยที่ ใกล้ชิดเขมรจะมีวิถีชีวิตใกล้เคียงกับเขมร เช่น การละเล่นมออะจึงมีพิธีบายศรีสู่ขวัญ แต่เวลาขับลำจะขับลำเป็นภาษาลาวสะท้อนให้เห็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมเพื่อใช้วิถีชีวิตร่วมกัน

ยังพบความเชื่อชาวภูยแตกต่างต่างกันไปในเขตตำบลปราสาทเขอ เช่น ชาวภูยบ้านประอาจมีความเชื่อเรื่องผีปะกำช้างเพราะใช้ช้างเพื่อการดำรงชีวิตเป็นสำคัญ มีการจับช้างเพื่อขาย ชาวภูยบ้านปราสาทเขอเป็นชาวภูยต้องการปรับตัวการรวมกลุ่มเป็นสังคมที่ใช้พื้นที่อุดมสมบูรณ์ และมีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์คือปราสาทเป็นสัญลักษณ์เคารพเพื่อความยั่งยืนของกลุ่ม

ในความเชื่อเช่นนี้ที่ศาลปู่ตานอกจากนี้ ยังพบเกี่ยวกับบรืวารที่เป็นรูปพญานาคซึ่งจะพบเห็นความเชื่อที่ศาลปู่ตาของชาวเขมรถิ่นไทย ที่บ้านคาถูก อำเภอเขวาสินรินทร์ บ้านกระแสง อำเภอเมืองสุรินทร์ และพบหมู่บ้านของชาวไทยอีสานพบว่าศาลปู่ตามีองค์รูปปั้นเป็นบรรพบุรุษเชื่อว่าสถิตอยู่ในคันไม้ใหญ่และช่วยคุ้มครองผู้คนเดินทางผ่านไปมาซึ่งพบเห็นที่บ้านปะอาว อำเภอเมืองอุบลราชธานี และหมู่บ้านลาวยังพบว่าการแกะสลักไม้เป็นรูปเคารพพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ด้านความเชื่อทางศาสนาพุทธนั้นชาวบ้านออกไปทำบุญวันสำคัญมิได้ขาด เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ตักบาตรเทโว และบุญกฐิน เมื่อมีกิจกรรมทางศาสนาพบว่าชาวบ้านมีความสัมพันธ์กับพระสงฆ์ และยึดแนวทางการดำเนินชีวิตและแนวทางปฏิบัติในชุมชน พระสงฆ์นั้นได้มีส่วนร่วมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างมากในช่วงสมัยหลวงพ่อมุม ซึ่งยังพบหลักฐานผลงานที่เป็นหลักฐานข้อมูล และหลักฐานทางวัตถุ เช่น สถานศึกษาของชุมชนได้บันทึกหลักฐานกิจการความเป็นมาของสถานศึกษา ได้แก่ ข้อมูลการจัดตั้งโรงเรียนบ้านประอาจ และโรงเรียนบ้านปราสาทเขย ตลอดจนการบันทึกถึงผลสำเร็จความก้าวหน้าของสถานศึกษา ศิษย์เก่าที่ออกไปประกอบอาชีพในเมือง ที่จันทบุรี หรือสายกรุงเทพมหานคร โดยจัดลักษณะทำบุญกฐิน บุญผ้าป่า เป็นต้น (สวิง โยธี. 2547 : สัมภาษณ์)

3.5 กระบวนการปรับตัวด้านศาสนา

วัดเป็นศูนย์กลางของสังคมไทยมานาน มีพระสงฆ์ทำหน้าที่เผยแผ่งานคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลักคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ปัจจุบันวัดมีองค์ประกอบด้านความเชื่อถือ สืบทอดวัฒนธรรม เสริมคุณธรรมให้ชาวบ้านมีปัจจัยทางเศรษฐกิจพอเลี้ยงตัวเองและช่วยเหลือสังคม ศรีศักร วัลลิโภดม กล่าวว่า ชาวไทยปรับความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษมาผสมผสานเข้ากับหลักศาสนาพุทธอย่างค่อยเป็นค่อยไป กว่าจะลดความสำคัญในเรื่อง ความเชื่อถือผีมานับถือพระพุทธศาสนา และสร้างวัดวาอาราม มีการเรียนรู้หนังสือ ก็กินเวลานาน ต้องรับและเลียนแบบอย่างพวกลาวมาผสมผสานก่อนที่จะพัฒนาสิ่งที่เป็นลักษณะเฉพาะคน หรือ ท้องถิ่นให้เกิดมีรูปแบบได้

วัฒนธรรมอันเนื่องมาจากการปรับตัว และพัฒนาตัวเองได้ซ้ำ ของกลุ่มชนที่เรียกว่า พวกข่า พวกส่วย หรือพวกญ้อที่มีอยู่มากในท้องถิ่นต่าง ๆ ในเขตจังหวัดศรีสะเกษและสุรินทร์นั้น ทำให้แลเห็นความแตกต่างทางวัฒนธรรมอย่างชัดเจนกับบรรดาจังหวัด ที่มีพวกลาวตั้งหลักแหล่งอยู่มาก เช่น อุบลราชธานี ยโสธร และร้อยเอ็ด ความแตกต่างทางวัฒนธรรมเช่นนี้คือที่มาของการเรียกสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนในเขตจังหวัดศรีสะเกษและสุรินทร์ว่า “เขมรป่าดง” (ศรีศักร วัลลิโภดม. ตุลาคม - ธันวาคม 2532. : 49)

ความเชื่อทางศาสนาพุทธเป็นคุณค่าทางศีลธรรม เป็นแนวทางหนึ่งที่เกิดจากความหลากหลายด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ จะมีทางเลือกหรือทางออกเป็นการลดของความรุนแรง การเข้าใจส่วนต่าง ๆ หมอประเวช วะสี กล่าวว่า ศาสนาก็เป็นอีกฐานะหนึ่งคือ วัฒนธรรมร่วม ศาสนาพุทธเป็นวัฒนธรรมของคนไทยส่วนหนึ่ง ศาสนาอิสลามก็เป็นวัฒนธรรมของคนไทยอีกส่วนหนึ่ง ประเทศไทยเป็นที่อยู่ของคนไทยที่มีความหลากหลาย ทางเชื้อชาติ หลากหลายศาสนา การเข้าถึงความหลากหลายทางธรรมชาติ ความหลากหลายทาง

วัฒนธรรมย่อมจะมีสันติสุข ถ้าคนไทยเข้าใจว่า ทุนอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เงินจะเป็นทางออกของเรา แต่ถ้าเข้าใจว่าทุนมีแค่เงินอันนี้จะนำไปสู่หายนะและคนเรามีทุนอื่น ๆ อีกมากที่ไม่ใช่เงิน แล้วเป็นประโยชน์ต่อคนทั้งหมดยังขึ้น ส่วนทุนที่เป็นเงินไปทำลาย ไปเอาของคนอื่นมาแล้วเป็นประโยชน์ต่อคนส่วนน้อย ความขัดแย้งระหว่างทุนนิยมกับวัฒนธรรมนิยม ความรุนแรงมาจากเรื่องนี้มาก ทิศทางที่ไปต้องการที่จะให้คนไปในวัฒนธรรมเดียว ซึ่งเป็นความขัดแย้งอย่างยิ่ง เพราะว่าคนทั้งโลกจะต้องมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม อะไรที่มีวัฒนธรรมเดียวจะสูญพันธุ์ แน่ ๆ (นพ. ประเวศ วะสี. 2548 : 2)

วัดจึงเป็นที่รวมความหลากหลายและประเพณีกิจกรรม ความคิดใหม่ของชาวบ้าน ตัวอย่างบ้านศรีมวัดคือแก่นแท้ของจิตวิญญาณของชาวบ้าน ดังที่ชาวบ้านให้วัดเป็นพื้นที่จัดบุญผ้าป่าช่วยเหลือทางการศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลศรีมให้เป็นศูนย์การเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล การแข่งขันการประกวดสวนดอกไม้ของชาวภูในจังหวัดสุรินทร์ การให้เป็นสถานที่จัดซื้อสินค้าแบบคลองถมของหมู่บ้าน และเป็นศูนย์วัฒนธรรมของตำบล จัดกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนาเป็นประจำทุกปี ศูนย์รวมกิจกรรมบุญบั้งไฟของหมู่บ้าน สถานประชุมความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านกับทางราชการ และช่วงเลือกตั้งหาเสียงเลือกตั้งทางการเมืองก็ใช้พื้นที่แสดงตัวของผู้สมัครเลือกตั้งทั้งระดับประเทศ จังหวัด อำเภอหรือเขต เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่มากในคราวธุรกิจส่วนตัว และเป็นพื้นที่แสดงศิลปวัฒนธรรม การแสดงท้องถิ่น เช่น ลิเก หมอลำ หรือจากเมือง เช่น ภาพยนตร์ พบว่าทุกวันนี้พื้นที่ของวัดบ้านปราสาทเขยไค้ได้ปรับให้เป็นสนามกีฬาแข่งขันระหว่างหมู่บ้านเดียวกัน เป็นต้น

หลวงปู่มุน (พระครูประสาธน์ขันธคุณ) หลวงพ่อมุน อินฺทปญฺโญ แห่งวัดปราสาทเขยเหนือ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ นามเดิมว่า “มุน” นามสกุล “บุญโญ” เกิดในปี พ.ศ. 2429 และมรณภาพในปี 2522 สิริรวมอายุได้ 93 ปี ท่านเป็นชาวเขยโดยกำเนิด ท่านดำรงเพศบรรพชิตตั้งแต่อายุได้ 10 ปี โดยบรรพชาเป็นสามเณร พออายุครบ 20 ปี ได้อุปสมบทและอยู่ในสมณเพศไปตลอดชีวิต ท่านเป็นพระเถระเคร่งทางธรรมปฏิบัติ โดยได้อุปนิสัชอุปัชฌาย์อาจารย์น้อยไปในทางปฏิบัติธรรมกัมมัฏฐาน ได้ฝึกเดินธุดงค์ไปตามป่าเขาในบริเวณเทือกเขาพนมดงเร็ก เขตจังหวัดอีสานใต้มาตั้งแต่เป็นสามเณร ต่อมาเมื่อบวชเป็นพระภิกษุแล้วเคยเดินธุดงค์เข้าไปในประเทศกัมพูชาและจำพรรษาอยู่ในประเทศกัมพูชาหลายปี จนในระยะหลัง เมื่อพระกัมมัฏฐานแก่กล้า จึงได้กลับมาจำพรรษาอยู่ที่วัดบ้านปราสาทเขย

ในปัจจุบันสภาพของปราสาทเขยมิให้เห็นเพียงเนินดินที่มีซากอิฐหินแลงทับถมเป็นกองสูงจากความมกน้อยสัน โขยและการปฏิบัติเคร่งครัดในกิจวัตรสงฆ์ จึงเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชนทั่วไป และโด่งดังเป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วประเทศคือความศรัทธาในวัดดุมงคลที่ท่านสร้างและทำพิธีปลุกเสกเอง ด้วยพิธีกรรมการพุทธาภิเษกแบบเขมรโบราณ วัดดุมงคลที่มีชื่อ

ว่า พระหลวงพ่อบุญนั้นเองที่มีพุทธศาสนิกชนทั่วประเทศเดินทางมานมัสการและเข้าไปกราบไหว้ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ของวัตถุมงคลนั้น ผลงานของหลวงปู่บุญที่เด่นๆ เป็นผลงานด้านจิตใจ คือเป็นที่เคารพศรัทธาของปวงประชามหาชนด้วยจริยวัตรที่สม่ำเสมอ มักน้อยสันโดษ ท่านเป็นพระที่พูดน้อย มีความเป็นอยู่อย่างง่ายๆ วัตถุมงคลที่ท่านสร้างขึ้นจึงเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของท่าน จึงได้รับความนิยมจากประชาชนทั่วประเทศ ท่านยังมีผลงานการสร้างศาสนวัตถุไว้ในวัดปราสาทเขอมากมายหลายอย่าง นับแต่สร้างเสนาสนะที่จำเป็นในการทำสังฆกรรมของหมู่สงฆ์ เช่น อุโบสถ ตลอดไปถึงเสนาสนะที่จำเป็นทุกอย่างคือ กุฏิ หอระฆัง และกำแพงรอบวัดทั้ง 4 ด้าน

นอกจากนี้ ท่านยังมีวิสัยทัศน์กว้างขวาง มองการณ์ไกล โดยได้เห็นคุณค่าของการศึกษา ได้ให้การสนับสนุนด้านการบริหารและการเงินแก่โรงเรียนต่างๆ ในเขตใกล้เคียงอยู่ตลอดเวลา ท่านเคยเป็นครูใหญ่โรงเรียนบ้านประอาจ และโรงเรียนบ้านปราสาทเขอ อยู่ระยะแรกๆ ของการจัดตั้งโรงเรียนทั้งสองนี้

หลวงพ่อบุญแห่งวัดปราสาทเขอเหนือได้ปรับหลักพุทธศาสนาเข้ากับท้องถิ่นได้เหมาะสม เป็นที่รู้จักของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ชาวบ้านเล่าว่า มีผู้คนมาจากแดนไกลไหลหลั่งไปกราบนมัสการท่านที่วัดปราสาทเขอเหนือกันอย่างเนืองแน่น เพื่อขอศีลขอพร ไปกราบไหว้ท่าน แล้วขอประพรมน้ำพระพุทธมนต์ ท่านก็จะสนองศรัทธาให้อย่างทั่วถึงทุก ๆ คน โดยไม่มีการรังเกียจเชื้อฉันทน์ และไม่มีพระหรือกรรมการวัดคนใดมาถกกันหวังห้ามเหมือนการไปกราบไหว้พระอาจารย์ดัง ๆ บางรูป ที่มีคณะบุคคลรวมกันถกกัน อย่างน่าสะอิดสะเอียน เคยพบหลวงปู่แหวน สุจิณฺโน ท่านจำได้ว่า เคยปะกันแล้วหนหนึ่ง แม้ว่าโดยชาติกำเนิดของท่านจะได้ชื่อว่า เป็นพระเขมร แต่ท่านก็เป็นเขมรที่เกิดในประเทศไทย โดยเฉพาะเกิดในเขตจังหวัดศรีสะเกษ ภาษาพูดของท่าน ๆ พูดได้ทั้งภาษาเขมร ภาษาลาว ภาษาในท้องถิ่นอีสาน ภาษาภาคกลาง แม้แต่ภาษาพม่าก็พอพูดได้ ท่านเป็นพระที่พูดคุยได้สนุก ความจำแม่นยำ ญาณสมาธิแน่นหนา ความรอบรู้วิชาไสยศาสตร์ เวทย์มนต์คาถาก็นับว่าเป็นหนึ่ง เรื่องทางศีลาจารวัตรก็ประพฤติปฏิบัติเคร่งครัด เป็นที่เคารพเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างยิ่ง เรื่องทางอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ด้วยแล้วก็เป็นที่เลื่องลือกันว่า ตะกรุดของท่านนั้น ทางแคว้นคลาออกอยู่ยงคงกระพันชาตรี หรือจะเอาทางเมตตามหานิยมของท่านเก่งครบเครื่อง ใครมีทุกข์มีร้อน เพียงโปรคน้ำมันต์จากท่าน ก็หมดเคราะห์หมดโศก โชคดีมีสุข อย่างไม่น่าเชื่อ ถ้ามีพระเครื่องของท่านสักชิ้นหนึ่งติดตัว เรื่องตายโหงหรือรับอุบัติเหตุเป็นเชื่อได้ร้อยเปอร์เซ็นต์ว่า “ไม่มีเค็ดขาด”

วัดปราสาทเขอเหนือ จัดว่าเป็นวัดโบราณที่เก่าแก่วัดหนึ่ง หลวงพ่อบุญจะมาอยู่ที่วัดนี้ วัดได้ชำรุดทรุดโทรมมาก แต่เมื่อหลวงพ่อบุญได้มาอยู่แล้ว ท่านก็ได้พัฒนาให้เป็นวัดที่รุ่งเรืองขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง โดยมีผู้คนล้นหลามไหลไปทำบุญอยู่มีขาคสาข “แม้แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พร้อมด้วย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ก็ได้เสด็จไปทรงทอดผ้าพระกฐินพระราชทาน ด้วยพระองค์เอง เมื่อ พ.ศ. 2514 ในการนี้ทางวัดได้สร้างศาลา รับเสด็จขึ้นโดยเฉพาะ ที่หน้า บรรณศาลาได้อัญเชิญพระนามภิไธยย่อ ภปร.ขึ้นประดิษฐานไว้ด้วย” พร้อมกันนี้ทางคณะกรรมการ จัดงานรับเสด็จ ซึ่งมีผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษเป็นประธาน ก็ได้จัดสร้างเหรียญหลวงพ่อมุมขึ้น รุ่นหนึ่งเพื่อแจกเป็นที่ระลึกในงานกฐินพระราชทานครั้งนี้ เป็นเหรียญรูปเสมา ด้านหน้าเป็นรูป หลวงพ่อมุมเต็มองค์ ด้านหลังเป็นรูปหน้าบรรณศาลา มีพระนามภิไธยย่อ ภปร.

แต่กิจวัตรประจำวันในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงท่านเข้าใกล้ชิดอยู่เสมอ เยี่ยมพูดคุย กับชาวบ้าน กับเด็ก ๆ มีการสอนชาวบ้านให้รู้จักทำเครื่องมือประกอบอาชีพประจำวัน ให้ ชาวบ้านฝึกทำการเกษตรเลี้ยงชุมชนที่มาเล่าเรียนเรื่องตำนานนิทานชาวบ้าน โดยใช้กลยุทธ์วิธีสอน ในรูปแบบหมอลำ และเป็นการเรียนรู้ที่ชาวบ้านชอบใจ และสอนชาวบ้านให้เรียนรู้วิธีการเขียน ภาษอม ไทน้อย อักษรธรรม ที่สำคัญอย่างยิ่งรวมความคิดสร้าง ความทรงจำร่วมว่า นี่เรามี ประวัติศาสตร์อักษรเผ่าเยอ์ประจำเผ่าแล้ว โดยปรับจากอักษรธรรม อักษรขอมบ้าง แต่เมื่อท่าน มรณะแล้วก็ยังไม่ได้เผยแพร่ให้ผู้สนใจได้ขยายผล

ความน่าเคารพ สมณะไม่สะสมทรัพย์สมบัติใด ๆ ผู้คนเข้าพบท่านได้ตลอดเวลาเรื่อง ผิดหวังไม่มี คุณลักษณะเช่นนี้จึงแสดงงานให้แก่ชาวบ้านปราสาทเยอ และต่อมาได้รับ พระราชทานสมณศักดิ์ ที่ “ พระครูประธารักษ์ขันธคุณ ” ถ้ากล่าวถึงบ้านปราสาทเยอก็นึกถึง “หลวงพ่อมุม” ถ้าพูดถึง “หลวงพ่อมุม” ก็นึกถึง “บ้านปราสาทเยอ” เพราะความโดดเด่นอยู่ที่ หลวงพ่อมุมได้ช่วยฝึกเกลาวบ้านให้คิดรูปแบบการปรับตัวคือ การทำงานอย่างมีส่วนร่วม ท่วมเท ผสมผสานด้วยน้ำใจ และทุกวันนี้ยังมีศิษย์ท่านกำลังสืบสานตามแนวหลักพุทธศาสนาและยึดตาม แนวทางที่หลวงพ่อมุมกำหนดรูปแบบไว้คือ “ พระครูพัฒนสารกิจ เจ้าคณะตำบลปราสาทเยอ วัด ประอาง และ พระครูวิสุทธิศีลากร เจ้าอาวาสวัดปราสาทเยอได้”

พระสาเปาเล่าว่า ได้บวชเป็นเณรจำวัดอยู่กับวัดเดียวกันกับหลวงพ่อมุม พ.ศ. 2497 หลวงพ่อบุญรักษ์ เครื่องใช้ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน แล้วได้สึกออกจากการเป็นเณรปี พ.ศ. 2504 ไปอาศัยอยู่ที่บ้านเขตก้อนกันทรลักษณ์ (แล้วกลับมาบวชใหม่อีกในปี พ.ศ. 2544 และจำวัดอยู่ที่ วัดปราสาทเยอได้) หลวงพ่อมุมเป็นพระอุปัชฌาย์ธรรมฐานตั้งแต่บวชเป็นพระสงฆ์อายุ 20 กว่าปี ได้ แสวงหาความรู้จนเก่งทางด้านไสยศาสตร์ คาถาป้องกันปีศาจ รักษาคนที่ถูกผีสิงเข้า คาถาป้องกัน อันตรายการเดินทางไกล ท่านสอนธรรมะ ปรัชญาธรรม ธรรมสมาธิ เป็นนักปฏิบัติธรรมอยู่ใน กรอบตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

หลวงพ่อมุมเคยอุทิศไปประเทศเขมร, ลาว, พม่า, มาเลเซีย เก่งทางภาษาบาลี สอน หนังสือแก่พระสงฆ์ และสามารถจารตัวหนังสือเป็นภาษาลาว ภาษาขอม และภาษาไทย วิธีสอนที่ น่าสนใจคือใช้หมอลำเรือสอนเป็นเรื่องมีคติการดำเนินชีวิตแยกความดีกับความชั่ว ผู้สนใจได้

พิจารณาบทเนื้อหาสาระที่มีคติเพื่อปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เรื่อง สอนนามหรือบาลีสอนหมอ
 ลำเรื่องที่เกี่ยวข้องกับนิทาน(เก่งสอนสอนนามให้กับหมอลำ สมัยนั้นถ้าไม่เก่งสอนนามจะล่าหากินไม่ได้)
 โดยใช้เนื้อหาที่จารไว้ในใบลาน เช่น เรื่อง จำปาสี่ต้น, นางแดงอ่อน, กำพรวีพี่น้อง, ไก่แก้ว,
 ศรีธนญชัย, การเกิด, สังคิลปี่ชัย, ขูลุนางอ้ว, พระเวสสันดร, พระลักษมณ์พระราม ปฐมสมโภช
 (เกี่ยวกับประวัติพระพุทธเจ้า) และเรื่องอื่น ๆ รวม 20 เรื่อง หลวงพ่อมูมเป็นครูสอนหมอลำ และ
 มีความรู้เรื่องเมืองเวียงจันทน์ทุกยุคทุกสมัยเคยจำพรรษาอยู่ที่วัดธาตุทอง เล่าเรื่องประสบการณ์ไป
 จำพรรษาที่พม่าแล้วเมืองย่างกุ้งเกี่ยวกับกฎระเบียบการเข้าวัดของชาวบ้าน และไปมาเลเซียก็เล่า
 เรื่องแขกให้ผู้ที่สนใจฟัง ที่สำคัญตอนที่ท่านไปจำพรรษาที่ประเทศเขมรที่นครวัด ได้ศึกษาวิชา
 ภาษาเวทมนต์เกี่ยวกับวิชา ป้องกันผีเข้า วิชาของท่านที่ชาวบ้านนำมาใช้คือใช้ตะกรุดแขวนคอ
 แขนงเอวทำให้ผีปอบไม่กล้าเข้า

กรณีพระมหามังกร ปญญาวโร ชาวบ้านตรึมเล่าว่า ท่านเป็นชาวกูยเกิดที่บ้านแดก
 ตำบลแดก อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุรินทร์ ได้บวชเณร แล้วบวชเป็นพระสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียน
 หลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นเพื่อเผยแผ่ผู้ที่สนใจหลักธรรมนำไปปฏิบัติแก่ชีวิต ท่านเป็น
 นักเทศน์ที่สามารถเชื่อมโยงกลุ่มชาติพันธุ์ กูย ลาว เขมรได้อย่างแนบแน่น เพราะเคยใช้ชีวิตอยู่ใน
 จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดอุดรธานี เมื่อได้ประสบการณ์ชีวิตท่านนำมาเล่าให้แกชาวกูย
 ท่านเล่าว่า ชาวกูยควรขัดเกลาเกี่ยวกับ เรื่อง พฤติกรรมการประหยัด การดื่มเครื่องดองของเมา
 ขอบเขตสนใจเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์ หรือเรื่องชาวบ้านให้อาติโยมนำไปคิดขัดเกลาชีวิตการอยู่ใน
 สังคม ถ้าเทศน์ให้เยาวชนฟังก็จะเน้นเรื่อง พระคุณของแม่ ส่วนแนวคิดที่เหมาะสมกับพัฒนาชีวิตคือ
 “การปรับชีวิตเข้ากับธรรมชาติใกล้ชิดกับธรรมชาติ” เพราะธรรมชาติเกี่ยวข้องกับชีวิตคนเรารั้งแต่
 เกิดจนตาย น่าเสียที่ท่านมรณภาพเพียงอายุ 53 ปี ท่านเกิดปี พ.ศ. 2494 ผลงานที่ท่านสร้างไว้
 เพื่อเป็นตัวอย่างการคิดให้กับสังคม และเป็นที่ชาวบ้านพอใจมากคือการสร้างประปาหมู่บ้าน
 สามารถจูงใจชาวบ้านช่วยเหลือกันด้วยน้ำใจและใช้แรงงานแท้ ๆ ของชาวบ้านพร้อมนี้ท่านเข้าไป
 มีส่วนร่วม เข้าไปมีบทบาทคลุกคลีกับชีวิตชาวบ้านจริง ๆ ท่านจะทำอะไรก็ขอให้ชาวบ้านมีส่วน
 ร่วมในการคิด แก้ปัญหา และลงมือปฏิบัติร่วมกัน ตัวอย่าง ผลงานเด่นที่ท่านมามังกรบันทึกเอง

1. ประปาบ้านเตาไห อยู่ที่บ้านเตาไห เมื่อ 18 เมษายน 2535 ถึงวันที่ 23 เมษายน
 2535 ก็ลงมือก่อสร้าง 64 วัน (2 เดือน 4 วัน) ทำพิธีมอบประปาเมื่อ 27 มิถุนายน 2535 โดย
 ทำบุญเลี้ยงเพลและมีการทอดผ้าป่าจากสายอำเภอมหาชนะชัย สายวัดสุปัฏฯ สายบ้านปากน้ำ และ
 สายบ้านแดก รวมสิ้นค่าก่อสร้างประปา 673,659 บาท การก่อสร้างได้รับความร่วมมือจาก
 ชาวบ้านเป็นอย่างดี ทำให้การก่อสร้างเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและรวดเร็ว สามารถให้บริการ
 น้ำประปาแก่ชาวบ้านได้เป็นอย่างดี ดีใจและภาคภูมิใจกับความร่วมมือของชาวบ้านเตาไห หวังว่า
 ในการสร้างสาธารณะประโยชน์จะได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านที่บ้านเตาไห

2. ที่มาของประปาบ้านแดก ต้นปี 2535 ท่านพระครูโพธิวรालังการ เจ้าคณะอำเภอมหาชนะชัย, คำเขื่อนแก้ว, ค้อวัง วัดพระพุทธบาทขอสรร เจ้างค์พระมหามังกรว่า จะมาสร้างประปาให้ชาวบ้านแดก โดยเจ้าของร้านร้านทองสุข สมุทรปราการเป็นผู้บริจาคให้เงินทุนมาก่อนสร้าง และอาศัยแรงงานฟรีของชาวบ้านที่ช่วยกันสร้าง

- 18 มกราคม 2537 ก็นัดประชุมชาวบ้านแดก ทางสงฆ์มีหลวงพ่อบ้านเจ้าอาวาสวัดพรหมศิลาแดก พระอาจารย์เหลื่อ พระปลัดฤทธาเข้าร่วมประชุม ผู้เข้าประชุมแน่นศาลา พระมหามังกรได้ชี้แจงให้ที่ประชุมเข้าใจ วันลงมือสร้างประปาบ้านแดก 1 มีนาคม 2537

- 6 มีนาคม 2537 ท่าน ส.ส. เกียรติ ศรีสุรินทร์ มาเยี่ยมชมการทำงานของพี่น้องบ้านแดก เป็นครั้งแรกในภาคกลางวัน และบริจาคเงิน 20,000 บาท ประเดิมตั้งกองทุนประปาบ้านแดก นายจุฬา อุดาห์ดี ผู้ใหญ่บ้านอายุของ บริจาคปูนตราเสือ 30 กระสอบ

- 8 มีนาคม 2537 ปลัดจังหวัดสุรินทร์นายจิรศักดิ์ เกษณียบุตร มาเยี่ยมชมการทำงานของพี่น้องบ้านแดก และบริจาคช่วยค่าน้ำดื่ม อาหาร พี่น้องที่มาทำงาน 1,000 บาท

- ประชุมครั้งที่ 4 มีขึ้นในคืนวันที่ 10 มิถุนายน 2537 เป็นการประชุมเตรียมจัดงานวันรับมอบประปา 26 มิถุนายน 2537

- คำกลอนท่านมหามังกร “แด่คณะแม่บ้านแดกน้อย”

หญิงเหล็กแท้ คือคณะแม่ เจดแดกน้อย

ไม่เคยถอย งานทุกอย่าง เมื่อเรียกหา

มีที่อุ้ย พี่พุด นำทีมมา

สร้างประปา เมรุกำแพง และแหล่งน้ำ

งานอื่น ๆ จิปาถะ สารพัด

งานอุทิศ ถึงกรอง ประปานั้น

แม้มีคนไปบอก อย่างทันขวัญ

ก็รีบพลัน พากัน มาช่วยงาน

งานประปา เกิดขึ้น และอยู่ได้

เพราะน้ำใจ เสียสละ ของพี่น้อง

ช่วยกันสร้าง ช่วยกันดูแล ช่วยประคอง

เกียรติฟูฟ่อง เลื่องลือบือ ลือไปไกล

3. ชมรมเอื้ออาทร

ชมรมเอื้ออาทร เป้าหมายสำคัญ คือมิตรแท้ เป็นมิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ เห็นอกเห็นใจกัน เป็นที่พึ่งของกันและกันได้ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเสมือนพี่เสมือนน้อง ในครอบครัวเดียวกัน ญาติ

ธรรมเดียวกัน เริ่มต้นที่วัดพระพุทธบาทยโสธร จริ่งจั้งที่วัดพระธาตุพนม นครพนม เป็นรูปเป็นร่างที่วัดสุปฏิหารามวรวิหาร จังหวัดอุบลราชธานี จากบันทึกของท่านหมามังกร กล่าวว่า เริ่มก่อตั้งปี 2534 มาถึงปี 2543 นี้ถือว่าอายุได้ 9 ปีเต็ม ในการประชุมสามัญประจำปี แต่ละครั้ง ท่านหมามังกรได้รับเกียรติเป็นอย่างสูง โดยที่ประชุมเสนอ และแต่งตั้งให้เป็นประธานชมรมเอื้ออาทร มา 9 สมัย (9 ปีติดต่อกันมา) ปี 2536 และ 2538 เคยเสนอคัดสิทธิของตนเองเพื่อไม่ให้ที่ประชุมเสนอแต่งตั้งให้เป็นประธาน แต่ที่ประชุมคัดค้านก็ยอมรับตำแหน่งประธาน ปี 2543 เสนอตัวล่วงหน้าไม่ขอเป็นประธานอีก เพื่อความสะดวกใจในการอภิปรายของสมาชิก และก็ได้ออกจากการเป็นประธานได้ดังใจ

ผลที่ได้สู่กลุ่มชาติพันธุ์กูย ได้มีโอกาสเข้ารับรู้การปฏิบัติงานร่วมกันกับกลุ่มชาติพันธุ์ลาว และเขมรเป็นบางครั้ง ชาวบ้านได้รับรู้ในหลักธรรมพุทธศาสนาไปสู่การปฏิบัติงานด้วยแรงงานร่วมกัน เช่น การสร้างประปาชุมชนที่บ้านเตาไห จังหวัดยโสธร ประปาที่บ้านแดก จังหวัดสุรินทร์ การที่ชาวบ้านร่วมงานกับชมรมครั้งนี้ทำให้สมาชิกได้สัมผัสความทุกข์ยาก ความทรมาน แต่ก่อให้เกิดผลดีต่อสังคมอย่างมาก ชมรมเอื้ออาทรนี้ได้ประสบการณ์ถึงปัญหาชาวบ้านกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ คือ ปัญหาเรื่องน้ำ

ชี้ให้เห็นว่าทุกศาสนาไม่สามารถแยกศาสนาออกจากการทำมาหากินออกจากชีวิต จากรัฐจากการเมือง ศาสนาพุทธเองสมัยหนึ่งก็เคยเป็นแบบนี้ในเมืองไทย เพราะแยกไม่ออกระหว่างการศึกษเพื่อทำมาหากิน กับการศึกษาเพื่อศาสนา

ข้อคิดจากการศึกษาคครั้งนี้คือ ระบบคิด ยุทธวิธีแบบเชิงรุกเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ คือการทำงานอย่างมีส่วนร่วม การรับรู้ร่วมกัน ตระหนักในศักยภาพของชมรม และ การเข้ามามีบทบาทเป็นรูปแบบหนึ่งที่เหมาะนำมาเป็นทางเลือกแก่กลุ่มชาติพันธุ์กูย ลาว และเขมร ยังสะท้อนให้เห็นการนำหลักคิดแนวพุทธที่สอดคล้องกับระบบนิเวศวัฒนธรรม ซึ่งมีพลังวัฒนธรรมพร้อมที่จะผลักดันให้มีการปรับตัวสู่ความเท่าเทียมกัน และยั่งยืนในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

3.6 กระบวนการปรับตัวด้านการแต่งกาย

กลุ่มชาติพันธุ์กูยมีความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรและไทยอีสาน การดำเนินชีวิตใกล้เคียงกัน ส่งผลให้เกิดผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ชาวบ้านเล่าว่า ลักษณะผ้าของชาวกูยที่มีลักษณะเหมือนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ผ้าโฮลกูย หรือ ผ้าลายขอลที่ชาวกูยนุ่งใส่มานานก็เหมือนลักษณะผ้าโฮลเขมรหรือลายขอลของเขมร แต่ลวดลายผ้าของชาวกูยที่มีลักษณะเป็นของชาวกูย เช่น ผ้าตะโหลดกูย ผ้าระหวี่ เป็นผ้าที่นิยมนุ่งใส่เวลาทำงานบ้าน หรือทำไร่ทำนา ผ้าที่นิยมสวมใส่ในงานสังคม เช่น ผ้าตะเนาะกูย ผ้าเก็บ ผ้าคังกล่าวเป็นผ้ามัดหมี่ที่ถักลวดลายจากสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่ใกล้เคียง สีที่นิยมเป็นสีดำ และสีเมสึคมะขามเพื่อสวมใส่ในงานมงคลหรือกิจกรรมวันสำคัญตามวันสำคัญประเพณีของหมู่บ้าน

ผ้าลายเก็บบ่งบอกลักษณะความเป็นชาวอุษ ส่วนมากย้อมสีดำ มีการตัดเย็บด้วยมือเรียกว่า “เขาว” คือเย็บรอยตะเข็บติดต่อกันให้เป็นผืนผ้าเดียวกัน ทำเป็นลายทางตะกวด ลายตะขาม ลาย ลูกไช้ เดิมนิยมกระดุมเป็นเม็ดเงิน ผ้าสไบเป็นที่นิยมของผู้หญิง ส่วนผู้ชายนิยมผ้าขาวม้า เรียกว่าลายปลาชะโด ผ้าถุงห่มของชาวอุษมีระดับถุงห่มหรือสวมใส่มีดังนี้

3.6.1 ผ้าถุงสำหรับผู้ชายชาวอุษ มี 2 ประเภท

- ฉีกตะเนียบ (ฉีก หมายถึง ผ้า) เป็นผ้าผืนยาวไว้ถุงโจกระเบน เป็นผ้าไหมที่ทอด้วย เส้นไหม 2 เส้น 2 สีนิยมใช้สีเหลืองควบกับสีอื่น ๆ เช่น เขียว เม็ดมะขาม ควบกันเป็นเกลียว (ระหว) ทอตลอดทั้งผืน ลักษณะจึงออกเหลืองมันและหนา เป็นผ้าสำหรับถุงในพิธีการสำคัญต่าง ๆ นอกจากนี้ยังใช้เป็นผ้าคลุมศพคนตายอีกด้วย

- โสร่ง เป็นผ้าตารางสี่เหลี่ยมใหญ่ มีหลายสี นิยมทอด้วยเส้นไหมควบ 2 สีและสลับกับ เส้นสีต่าง ๆ ทั้งไหมขึ้น และไหมทอ ผ้าจึงมีความเป็นมันและหนา นิยมใส่ในงานพิธีต่าง ๆ และใส่อยู่บ้าน ชาวอุษบ้านตรึม และ บ้านปราสาทเขยปัจจุบันยังนิยมถุงห่ม

3.6.2 ผ้าถุงสำหรับผู้หญิง อาจารย์สุภาพร พลเหลา เป็นชาวอุษบ้านแฉก อำเภอสี่รภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ปัจจุบันสอนอยู่ที่โรงเรียนสิรินธร จังหวัดสุรินทร์ เสนอว่า ผ้าถุงสำหรับผู้หญิงมี 4 ประเภทดังนี้

- ฉีกตะโหลด เป็นผ้าชิ้นที่ถุงเป็นลายขวางพันรอบตัวลายผ้าจะเป็น 2 สี คือดำกับ แดง สลับกัน 4-6 เส้น เป็นทางยาวตามเส้นขึ้น ฉีกตะโหลดเป็นผ้าที่ผลิตง่ายไม่ต้องใช้กรรมวิธีมากนักเส้นไหมนิยมใช้เส้นใหญ่หรือไหมหัว บางครั้งนิยมนำเส้นด้ายเป็นเส้นทอ ตัวผ้าจึงมีเนื้อหยาบ และลายหยาบมีความหนาและทนทาน เป็นผ้าที่นิยมใส่ไปทำงานในไร่นา สมบุกสมบันที่บ้าน

- ฉีกระหว เป็นผ้าลายเส้นทางยาวโดยใช้เส้นไหมสีเดียวล้วนตลอด แล้วทอด้วยเส้นไหม หลายสีสลับกันเป็นตอน ๆ ในจำนวนเส้นที่ทอนั้นจะมีประมาณ 30-40 % ที่เป็นเส้นไหม 2 สี ควบเป็นเกลียวสลับแทรกอยู่ ส่วนใหญ่นิยมใช้สี เขียว ม่วง เม็ดมะขาม ฉีกระหวนี้เป็นผ้าที่ใช้ กรรมวิธีในการทอที่ซับซ้อน และละเอียดจึงมีการคัดเลือกเส้นไหม และต้องทอด้วยความ ระมัดระวัง เพื่อให้ลายผ้ามีขนาดลาย และสีที่ถูกต้องเหมือนกันตลอดทั้งผืน ฉีกระหวินิยมใส่อยู่ บ้าน หรือถ้าไปงานพิธีจะต่อเชิงสั้นด้วย บุร ทำให้มีความงดงามยิ่งขึ้น

- ฉีกตะเนาะ เป็นผ้าถุงประเภทมัดหมี่ (ซัดปัด) ที่ทอเป็นชั้นสลับระหว่างมัดหมี่กับเส้น ไหมที่สลับสี บางที่เรียกว่า “หมี่คัน” ไทยอุษนิยมขึ้นลายขนาดใหญ่ประมาณ 1 นิ้ว (คล้ายผ้า ลาว) สีที่นิยมใช้มัดหมี่คือ เขียว เหลือง ดำ แดง และทอขึ้นด้วยไหมสี เหลือง แดง ขาว เขียว ฉีกตะเนาะ เป็นผ้าที่ใช้กรรมวิธีในการมัดหมี่ทอที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น จึงเลือกไหมเส้นงาม เป็นผ้าที่ นิยมใส่ในงานพิธีต่าง ๆ และนิยมต่อเชิง (เชิง) ขึ้นที่มีขนาดเล็กประมาณ 1 นิ้ว

- ฉีกเคียน เป็นผ้าถุงมัดหมี่ที่ทอเป็นลายมัดหมี่ตลอดทั้งผืนเป็นผ้าที่ใช้ไหมยืนด้วยไหมสี แดงสด และทอด้วยมัดหมี่ลายสีต่าง ๆ เช่น สีขาว เหลือง เขียว ดำ แดงสดที่เจี๊ยง นิยมต่อด้วย กว้างประมาณ 1 นิ้ว ปัจจุบันผ้าเคียน ถูกดัดแปลงให้เป็นสีต่าง ๆ จนทำให้ไม่เหลือร่องรอย ของวัฒนธรรมไทยยุคที่แท้จริง

3.6.3 ประเภทผ้าห่ม

ฉีกเพลาะเป็นผ้าห่มของไทยยุคนิยมทอด้วยเส้นด้ายเส้นใหญ่ สีนวลงาช้าง ฉีกเพลาะจะมีความแตกต่างจากผ้าห่มอื่น ๆ คือ เป็นรูปกระดองด้านหนึ่ง ทำให้เวลาห่มผ้าจะนำเท้าสอดเข้าไป ในกระดองนั้นเพิ่มความกระชับแน่นและอบอุ่นมากยิ่งขึ้นและไม่หลุดออกเวลานอนหลับ

ความโดดเด่นของผ้ายุคอีกอย่างหนึ่งคือ ผ้าชิ้นซึ่งเป็นผู้นำใส่ของผู้หญิงจะมีหัวชิ้น และ ชิ้นชิ้นเป็นการเพิ่มความงามในรูปแบบในแง่ความคิดของชาวยุค

เกี่ยวกับการแต่งกายของชาวยุคคุณตา ขวนะ หนูนุช เป็นชาวยุคบ้านแดก ตำบลแดก อำเภอบึงสามพัน เล่าว่า การแต่งกายของผู้ชาย

- เมื่อ 70 ปี ย้อนหลังไปผู้ชายนุ่งผ้าโจงกระเบนเหน็บเข้ามีผ้าคาดพุงไม่มีเสื้อมีผ้าโผก ศรีษะ รองเท้าแตะ ดัดจากหนังแห้งส่วนที่หนาที่สุด คล้ายรองเท้าฟองน้ำ ในสมัยนี้นิยมสูบบุหรี่

- เมื่อ 50 - 60 ปี มานี้มีเสื้อที่ดัดจากผ้าฝ้าย ดัดเอง ไม่มีแขนคล้ายเสื้อพวกกระเหรี่ยง หรือชาวยุคเรียกว่า ฮับเนิง ๆ ผ้าขาวม้าพาดไหล่

- ยุค 30 ปี ถึง ปัจจุบัน คนได้รับการศึกษา และเริ่มรับวัฒนธรรมภายนอกเข้ามาจนถึง ปัจจุบัน

การแต่งกายของผู้หญิง

- ผู้หญิงเมื่อ 70 ปี ย้อนหลัง ดัดผมสั้นไว้จนขาวได้คาง เลี้ยวหมากฟันดำ ปากแดงทั้ง คนแก่และหญิงสาว ไม่มีเสื้อ ใช้ผ้าผืนยาวสีต่าง ๆ คาดอก พาดเฉียงทั้งชายซ้ายและขวาแล้วแต่ ถนัดและห่มคาดด้านหลัง เอาชายทั้งสองข้างผ่านด้านหลังปิดหน้าอก เอาชายไปมัดที่คอด้านหลัง ไม่สวมรองเท้า และนุ่งผ้าถุง

- ผู้หญิงเมื่อ 50 - 60 ปี เริ่มดัดเสื้อสวมใส่เอง เข็บด้วยมือหยาบ ๆ ย้อมสีจากเปลือกไม้ ผ้าทอจากไหม และฝ้ายที่ผลิตเองได้ การนุ่งผ้าถุงเรียบร้อยคี่ขึ้นเพราะได้รับการศึกษา และ วัฒนธรรมใหม่เข้ามา

- ผู้หญิงเมื่อ 30 ปีถึงปัจจุบัน การศึกษามีบทบาทสำคัญเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเดิมเข้าสู่ ยุคใหญ่จนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันนี้การทอมีลดน้อยลงเพราะเส้นไหมทอผ้าซื้อจากตลาดมีราคาถูกกว่าผ้าพื้นบ้าน เงินตราใช้จ่ายในครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นส่งผลให้ชาวบ้านออกไปประกอบอาชีพนอกหมู่บ้าน เช่น รับจ้างทำงานในกรุงเทพฯ ทำสวนที่จันทบุรี การทำงานในเมืองเป็นเวลานานส่งผลให้เกิด

ค่านิยมปรับเปลี่ยนตามผู้คนในเมือง เช่น ค่านิยมมุ่งห่มผ้าสีดำเวลาปฏิบัติงานแต่งงาน แต่ทุกวันนี้ นิยมใช้สีสดหลากหลายสี และแต่งกายเจ้าบ่าวเจ้าสาวตามหลักสากล อย่างไรก็ตามชาวเขายังรักษาลักษณะของความเป็นเขอ ดูได้จากลายผ้าแบบชาวเขายังปรากฏอยู่ เช่น ลายเก็บ และมีการปรับเปลี่ยนสีตามที่ถูกค้าต้องการซื้อ

เมื่อทางราชการให้ความสำคัญด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน จึงรวมกลุ่มกันตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรปราสาทเขอ ปรับให้เป็นผ้าลายที่ตลาดต้องการ เช่น ปรับผ้าเก็บเป็นลายลูกแก้ว ทั้งนี้มีสำนักงานเกษตรอำเภออำเภอไพรบึง จ. ศรีสะเกษเข้ามาสนับสนุนส่งเสริม การรวมกลุ่มเพื่อผลิตขาย ปี 2546 มีสมาชิกจำนวน 44 คน ปัญหาคู่แข่งผลิตเพื่อขายเช่น มีคู่แข่งทอผ้าของหมู่บ้านในตำบลโนนปูน อำเภอไพรบึง หมู่บ้านในอำเภอพยุห์ จ.ศรีสะเกษ กลุ่มอื่นๆที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน มีกลุ่มผลิตสุรากลับ มีการจดทะเบียน 1 ปีกว่า มีสมาชิก 5 คน ได้รับการสนับสนุนจากนายทุนในเมืองศรีสะเกษ กลุ่มกลองยาวมีสมาชิก 17 คน ถ้ามีการพ้องด้วยเพิ่มสมาชิกเป็น 40 คน ข้อคิดกลุ่มเหล่านี้เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน แต่เพิ่งเกิดเป็นกลุ่มมาไม่นานจึงมีปัญหาในการจัดการ โดยเฉพาะการตลาด

สรุป

กระบวนการปรับตัวที่ดีของชาวภูยเป็นกระบวนการทางความคิดที่หลากหลายที่เกี่ยวกับระบบนิเวศวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ ความเชื่อ ศาสนา และภูมิปัญญา ในอดีตที่ผ่านมากลุ่มชาติพันธุ์ข้างเคียงมองว่าถ้าหลังทางวัฒนธรรม เป็นกลุ่มชนที่ไม่มีภาษาเขียนของตัวเอง มีความยึดแน่นกับสภาพทางธรรมชาติเป็นสำคัญ เป็นกาฝากทางธรรมชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยอีสานมองว่าเป็นผี เป็นจิ้งหรีดหรือส่วย กลุ่มเขมรถิ่นไทยในเมืองสุรินทร์มองว่าเป็นคนป่า ชนชาติที่ต่ำศักดิ์ ได้รับการศึกษาน้อย ความรู้น้อย และยากจน พระอาจารย์อัมพร มาลีหวล เสนอว่าถ้าใครแต่งงานกับชาวภูยแล้วจะถูกตัดขาดญาติมิตรเลยทีเดียว หรือใครถูกคำว่าอายภูย คนถูกคำจะโกรธมาก คล้ายกับว่าไม่ใช่มนุษย์ เหมือนคนเชียงใหม่ถ้าถูกคำว่าอายขมุ อ้ายแม้ว เขาจะโกรธมากเช่นกัน ถ้าชาวเขมรถิ่นไทยมีความสัมพันธ์กับชาวไทยอีสาน (ชาวเขมรจะเรียกว่าชาวเลี้ยว) ถือว่าศักดิ์ศรีเท่ากันในประวัติศาสตร์ไม่เคยมีการรบกันเลย ถ้าแต่งงานกันระหว่างคนเลี้ยวกับเขมรจะไม่รังเกียจกัน จากสภาพทางวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากการปรับตัวเองได้ซ้ำของกลุ่มชาวภูยในท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ และสุรินทร์จึงมองเห็นความแตกต่างกัน ส่วนพวกลาว (ไทยอีสาน) ตั้งหลักแหล่งอยู่มากในจังหวัดอุบลราชธานี ขุโสธร อำนาจเจริญ และร้อยเอ็ด ความแตกต่างกันทางวัฒนธรรมเช่นนี้จึงเป็นที่มาของการเรียกสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนในเขตจังหวัดศรีสะเกษ และสุรินทร์ว่า “เขมรป่าดง”

อย่างไรก็ตามความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ในอีสานได้ภายใต้การปกครองของไทยช่วงหลังสมัยสงครามโลกครั้งที่สองได้มีความสัมพันธ์ดีขึ้น เพราะเกี่ยวกับการปรับแนวทางให้ทุกกลุ่มชาติพันธุ์มีการศึกษาภาษาไทย ใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวัน ทำให้ทุกคนได้สื่อความสัมพันธ์เข้าใจต่อกันได้ดีและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างก็มีความรู้สึกเป็นคนไทย ใช้ภาษาไทยเป็นภาษากลางในการสื่อสารสร้างความเข้าใจ นอกจากนี้ชาวภูยใช้ความรู้ ความสามารถทางด้านประสพการณ์ผสมผสานกับวัฒนธรรมกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทยอีสานที่เจริญมาก่อนได้ดี เช่น มีการผสมผสานความเชื่อผีกับพุทธศาสนา เรียนรู้หนังสือจากกลุ่มชาวลาว พุคและฟังหมอลำได้ดี ในอดีตได้บวชเรียนเขียนภาษาลาวและปรับได้สนิทในความเชื่อ และความศรัทธาพระพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบัน แต่รัฐไทยปัจจุบันนี้ปล่อยให้พ่อค้านักธุรกิจสร้างความสัมพันธ์กับท้องถิ่นในลักษณะที่เสียเปรียบต่อกันหรือการให้ความรู้ผู้มวลชน ด้านข่าวสาร และสถานการศึกษาของหมู่บ้านไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ผลที่ได้รับชาวภูยต้องเสียเปรียบเพราะระบบคิดที่ฝังลึกในแง่จริยธรรมคุณธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ภูยมีความคิดที่อยู่ตรงข้ามกับฝ่ายพ่อค้านักธุรกิจทำให้สภาพทางสังคม เศรษฐกิจ กิจกรรมของชาวภูยต้องตามหลังจากกระแสโลกอยู่มาก เพื่อหาทางเลือกใหม่ประชาชนคนไทยและทุกพื้นที่ควรสร้างจิตสำนึกร่วมกันส่งเสริมกิจกรรมของชาวภูย เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกับกลุ่มชนอื่นๆ ได้ดี

ดังนั้นวิธีการปรับตัวของชาวภูยเพื่อทางเลือกและความอยู่รอดควรร่วมกันโดยเป็นกิจกรรมที่มีการผสมผสานมีความเหมาะสมมีแนวคิดที่เกี่ยวกับความเชื่อเก่าและใหม่สร้างความพอใจ ความเข้าใจในประสพการณ์ทางด้านวัฒนธรรม พิธีกรรม เพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมเป็นทางเลือกใหม่ที่ไม่เสียภูมิปัญญาเดิม เช่น ความเชื่อระบบนิเวศน์เกี่ยวกับปู่ตาช่วยสร้างความรู้สึกลึกซึ้งทางด้านดำรงชีพ เช่น เชื่อเกี่ยวกับที่มาของน้ำเพราะน้ำช่วยการเกษตร การทำนาเป็นการทำน่าน้ำฝน ปีใดฝนตกน้อยจะมีพิธีกรรมเกี่ยวกับขอฝนด้วยการเช่นสรวงปู่ตาตะกวดของชาวบ้านดริ่ม ภูมิคุ้มกันชีวิต เช่น การละเล่นผีมือ หรือเล่นสะเอ็ง เชื่อว่าช่วยรักษาความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความสามัคคีของชุมชนในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันส่งผลให้สภาพทางจิตใจมั่นคงและส่งผลดีต่อสุขภาพทางกาย สร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติและชุมชน เช่น เกิดสังคมที่ทำให้เกียรติแก่บรรพสตรีที่มีบทบาทต่อการจัดความสัมพันธ์ของสมาชิกในครัวเรือนและนอกครัวเรือน ความสัมพันธ์เกี่ยวกับทรัพย์สินพื้นที่ทำกินของครัวเรือน ผสมผสานความเชื่อผีเข้ากับพุทธศาสนา เช่น การจัดเกลาทางด้านสังคมให้เป็นคนดี ช่วยสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ข้างเคียงและเป็นคนดีของประเทศชาติ ภูมิปัญญาด้านการทอดผ้าและการแต่งกาย เช่น การทอดผ้าของชาวภูยบ้านปราสาทเขย และบ้านดริ่ม แสดงให้เห็นการปรับตัวอย่างค่อยเป็นค่อยไปเพราะชาวภูยทอดผ้ามือด้วยเพื่อเก็บรักษาไว้ และสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติเมื่อมีกิจกรรมสำคัญๆ ได้แก่ การเกิด พิธีกรรมการแต่งงาน การตาย

การบรรณาการ ทุกวันมีการปรับลายผ้าตามความต้องการของผู้ซื้อ โดยซื้อผ้าให้มีความสอดคล้องอย่างลายผ้าเก็บของชาวภูษหรือไทยอีสานเรียกว่าลายลูกแก้ว เดิมนิยมสีดำหรือสีขาว ทุกวันนี้ซื้อเป็นสีอื่นๆ การตัดเสื้อผ้ามีออกแบบรูปทรงมีการปรับให้เป็นแบบสากลเพื่อสวมใส่ในงานสังคม อาจกล่าวได้ว่าชาวภูษต้องเผชิญกับวิธีการปรับตัวอยู่รอดได้ในท่ามกลางกระแสความเจริญ เพราะชาวภูษมีจิตสำนึกร่วมกัน ยังสามารถรักษาจิตวิญญาณความเป็นชาวภูษได้ แต่ลักษณะการบริโภค ความคิดทางวัตถุนิยม ได้เปลี่ยนไปมากแล้ว

บทที่ 4

ประวัติศาสตร์ชุมชน

4.1 บริบททั่วไปของชุมชนบ้านครึม

ครึมเป็นชื่อหมู่บ้านเก่าแก่แห่งหนึ่งในท้องที่อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอศีขรภูมิ ระยะห่างจากตัวอำเภอ 16 กิโลเมตร (เส้นทางผ่านตลาดกะลัน) ในปี พ.ศ. 2545 มีประชากร 1,770 แบ่งเขตการปกครองเป็น 2 หมู่ คือ หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 16 (ปัจจุบันตำบล ครึมมี 18 หมู่บ้าน) และพบว่า มีเส้นทางเข้าสู่บ้านครึมถึง 9 สาย เอเตียน แอมอนิเย (Etienne Aymonier) ได้กล่าวในบันทึกการเดินทางในลาวภาคสอง พ.ศ. 2440 ว่า ชาวภูบ้านครึมเป็นภูมลาว หรือเมโล ในปี พ.ศ. 2440 มีครัวเรือน จำนวน 100 กว่าหลังคาเรือนซึ่งเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ในขณะนั้น (เอเตียน แอมอนิเย. 2541 : 172) สภาพที่ตั้งโดยรอบมีทุ่งโล่งและเนินเตี้ยๆซึ่งเต็มไปด้วยคันไม้เต็ง การปกครองขณะนั้นอยู่ในเขตเมืองขุขันธ์ก็ตาม แต่คนจำนวนหนึ่งในทะเบียนยังขึ้นกับเมืองสังขะ และคูขันธ์ (ปัจจุบันคืออำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ) ในขณะนั้นเมืองศีขรภูมิตั้งอยู่ที่บ้านจารพัฒน์จำนวน 100 หลังคาเรือน (เอเตียน แอมอนิเยเรียกครัวเรือนว่า กระต้อม บ้านจารพัฒน์ตั้งอยู่บนเนินสูงในป่าใหญ่ซึ่งยาวไปทางทิศใต้ โดยมีทุ่งโล่งแผ่กว้างไปทั่วทั้งหน้าเมืองทั้งสามด้าน ขณะนั้นมีการรื้อเจ้าเมืองคนใหม่ซึ่งกำลังเดินทางมาจากบางกอก เจ้าเมืองคนนี้มียศเป็นพระศรีขรภูมานุรักษ์ เจ้าเมืองศรีขรภูมิพิสัย ซึ่งให้เห็นว่าบ้านครึมเป็นภูเป็นบ้านขนาดใหญ่เท่ากับเมืองศีขรภูมิขณะนั้น และตั้งอยู่ห่างจากปราสาทศีขรภูมิ (ปราสาทระแงง) 8 กิโลเมตร

บริบทบ้านครึม พ.ศ. 2440 พบว่า หมู่บ้านรายรอบบ้านครึมหรือหมู่บ้านใกล้เคียงที่พูดภาษาภู, ภาษาเขมร (เขมรถิ่นไทย) และภาษาลาว (ไทยอีสาน) ความสัมพันธ์ภายนอกหมู่บ้านมีมานาน แสดงให้เห็นว่า มีการปรับตัวกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาอื่นๆ ภาษาพูดจึงเป็นสื่อความสัมพันธ์ในการดำรงชีพ การปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม ตลอดจนความสัมพันธ์ทางด้านวัฒนธรรมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ชาวบ้านครึมเล่าว่า ชาวบ้านสามารถสื่อสารกับกลุ่มที่ใช้เขมรถิ่นไทย และภาษาไทยอีสานได้ดี มีประเพณีการแข่งบั้งไฟเหมือนชาวไทยอีสาน และสามารถฟังเจริงเขมรเข้าใจ เอเตียน แอมอนิเย กล่าวว่า “โอกกับเตยล” เป็นพื้นที่ของคนพูดภาษาลาว เรียกว่า ห้วยทับทัน (ปัจจุบันมีอำเภอห้วยทับทัน ปกครองขึ้นต่อ จังหวัดศรีสะเกษ) ซึ่งที่นี่มีลำห้วยห้วยทับทันเวลาข้ามจำเป็นต้องหาเรือข้ามลำห้วยน้ำ โดยใช้เวลาครึ่งชั่วโมง เลยจากที่นี่ก็เดินทางข้ามทุ่งโล่งกว้างใหญ่ ซึ่งเป็นทุ่งของเมืองการะพุม (ปัจจุบันคือศีขรภูมิ) ทางทิศเหนือ ต่อไปก็จะมีพุ่มไม้มากมาย ที่สรกแยง (บ้านยาง) ซึ่งเป็นหมู่บ้านของชาวเขมร และมีกระต้อมอยู่ 100 หลัง ตั้งอยู่บนเนินดินทรายแดง ปกคลุมด้วยคันไม้ ล้อมรอบด้วยทุ่งนามากมาย มีทุ่งโล่งของที่ราบต่ำ เดินทางไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ เพื่อไปดูซากโบราณวัตถุปราสาทอนาร์

ซึ่งอยู่ใกล้บ้านอนาร์ห่างจากบ้านแยงไป 2 ไมล์ เดินทางออกจากสrokแยงไป แล้วเริ่มผ่านทุ่งโล่ง ในตอนกลางคืน จนกระทั่งไปถึงหมู่บ้านสrokตรึม (Srok trum บ้านตรึม)

จากตำนานพื้นบ้านตรึมที่ผู้เฒ่าผู้แก่กล่าวว่า เป็นที่เนินสูง ตะวันออกมีหนองน้ำธรรมชาติ กว้างใหญ่ ซึ่งปัจจุบันสร้างทำนบกั้นโดยรอบเป็นคันงักเก็บน้ำ เมื่อที่ 122 ไร่ จุดพื้นที่กลาง หมู่บ้านเคยเป็นโคกร้าง และเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนใหญ่ในอดีตเพราะมีร่องรอยอารยธรรมเก่าแก่ฝังจมดิน บนเนินสูงใจกลางหมู่บ้านนี้ ไม่มีผู้ใดกล้าขุดค้นทำลาย เพราะเชื่อว่าเป็นสถานที่ อันศักดิ์สิทธิ์ มีใบเสมาหินขนาดใหญ่กว้าง 80 ซม. สูงประมาณ 130 ซม. หน้า 29 ซม. เป็นวัตถุโบราณสร้างด้วยศิลาแลงฝีมือค่อนข้างหยาบ จมอยู่ในบริเวณกองดินนี้จำนวนมาก ส่วนหนึ่งของใบเสมาที่กระจัดกระจายอยู่ได้เก็บรวบรวมไปตั้งไว้ในบริเวณวัด จำนวน 15 ชิ้น เมื่อก่อนชาวบ้านได้สร้างศาลาชั่วคราวมุงสังกะสีครอบไว้และปัจจุบันชาวบ้านได้พัฒนาสร้างเป็น เรือนคอนกรีต ทราบว่ากรมศิลปากรได้ขุดค้นขุดพบเป็นวัตถุโบราณไว้แล้ว

โคกร้างแห่งนี้เดิมมีสภาพเป็นป่าโปร่งมีต้นไม้ใหญ่ขึ้นอยู่ทั่วไป โดยมีพุ่มไม้เตี้ยๆ ขึ้น แซมเป็นดง เดิมบริเวณนี้เป็นดงคราม ที่ชาวบ้านเก็บเอาไปทำสีย้อมผ้า ตามกรรมวิธีของคนโบราณ ด้นครามเหล่านี้ชาวเขมรเรียกว่า “คราม” โดครามตรงนี้ก็จะมีชื่อเรียกว่า “โคคราม” ชาว ลาวเรียกว่า “โคกชม” เมื่อมีผู้คนเข้ามาบุกเบิก สร้างถิ่นฐานขึ้นที่โคกนี้จึงเรียกตามชื่อของโคกว่า “บ้านโคคราม” อันเป็นที่มาของชื่อ บ้านตรึม โดยเพี้ยนจาก “คราม” มาเป็น “ตรึม”

ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่าชาวญกกลุ่มหนึ่งได้เข้ามายึดพื้นที่ป่าดงรกร้างปึกหลักบุกเบิกทำกิน ที่โคก หนองทุ่งเขตเมืองขุขันธ์ (ปัจจุบันเป็นบ้านกู่ ตำบลกู่ อำเภอบางขัน จังหวัดศรีสะเกษ) อันเป็น โคกร้างมีทะเลสาบปราสาทปรังค์ 3 หลัง ตั้งอยู่ริมฝั่งหนองด้านตะวันตกอยู่ในดงที่ที่เต็มไปด้วย ป่าไม้อันมีค่าขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น เป็นโคกร้างที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนครั้งโบราณ ไม่น้อยกว่า 1 พันปี โดยมีร่องรอยคูน้ำกำแพงดิน อยู่โดยรอบ กลุ่มหนองใหญ่เนื้อที่ร่วมร้อยไร่ และปราสาท 3 หลัง นี้ไว้ด้วย กลุ่มเดียวกันนี้ได้แยกมายึดพื้นที่โคกสำโรงเตียบ ซึ่ง ปัจจุบันคือ บ้านสำโรงทาบ อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ และพวกหนึ่งได้แยกไปตั้งริมหนองโคกตรึม (บ้านตรึม) ซึ่งเป็นโคกร้างมีร่องรอยกลุ่มอาศัยอยู่ และเคยเป็นชุมชนใหญ่ครั้งหนึ่งในสมัยโบราณ

ชาวบ้านเล่าว่าบ้านตรึมน่าจะตั้งขึ้นปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา 300 ปี เมื่อมีผู้คนหนาแน่น จึงขยายไปตั้งหมู่บ้านอยู่รายรอบบ้านตรึม เช่น จังเกา หัวแรด อาราง และอื่นๆ อีกมาก เวลานี้ ชุมชนบ้านตรึมมีอยู่ 300 กว่าหลังคาเรือน แยกเป็น 2 หมู่บ้าน และเป็นที่ตั้งของตำบล ผู้คน ชาวบ้านตรึมเป็นชนเผ่าญกโดยกำเนิด มีภาษาพูดเป็นภาษาประจำเผ่าของตนเองซึ่งคล้ายคลึงกับ ภาษามอญ เขมรและลาวผสมกัน ศิลปะ ดนตรี การขับร้อง ถิ่นต่างๆ ตลอดจนสวดเสภาเคราะห์

ผู้ช่วยใช้ภาษาลาว ขนบธรรมเนียมประเพณีผสมผสานไปทางลาวผสมเขมร เช่น การนับถือผี การผัดผี การเคารพนับถือบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

โดยส่วนรวมชาวบ้านมีความเชื่อพิธีกรรมต่างๆ ตามขนบธรรมเนียม และประเพณี ยึดถือ การเช่นไหว้ บวงสรวง สังเวศน์บรรพบุรุษเสียก่อน เช่น งานมงคลสมรส งานบวช พิธีขึ้นบ้านใหม่และก่อนหลังทำไร่นา งานบุญบั้งไฟ บุญพระเวส บุญข้าวจี ฯลฯ เหล่านี้ จะละเว้นการบวงสรวง สังเวศน์มิได้ ทั้งนี้เพราะความเชื่อมั่นในวิญญาณของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับโดยเชื่อว่า วิญญาณของท่านเหล่านั้นได้เกิดเป็นเทพสถิต วนเวียนอยู่ใกล้ๆ กับลูก หลาน ไม่ได้ทอดทิ้งไปไหน จะคอยดูแลปกป้องรักษาอำนาจโชคอำนาจความปลอดภัยแก่ลูกหลานที่กระทำดี คอยลงโทษผู้ทำชั่ว กระทำผิดล่วงเกินประเพณีที่ดีงาม วิญญาณบรรพบุรุษจึงเป็นจตุรมน้ำใจของลูกหลานทั้งมวล และได้รับการยกย่องเรียกขานกันว่า “ผะจ๊ะ” ชื่อแปลว่า “ปู่ตา” และสร้างศาลาไว้ให้เป็นสิ่งสถิต โดยมีบุคคลสำคัญผู้มีอายุในหมู่บ้านเป็นผู้คอยดูแลปฏิบัติรักษา เรียกว่า “เฒ่าจ๋า” หรือ “ตาเฒ่าจ๋า” ศาลผะจ๊ะ

กล่าวได้ว่าชาวภูพานศรีมนี้ให้ความสำคัญถึงการเข้ามีส่วนร่วมช่วยเหลือกันระหัดกันระหนัดถึง ความผูกพันที่แนบแน่นที่เกี่ยวข้องบรรพบุรุษ เพื่อจัดระเบียบความมั่นคงของชุมชน ทศนะที่เกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อมเชื่อเรื่องเจ้าเรื่องผี ปะปนอยู่กับพุทธศาสนา สอนให้คนรู้วัฒนธรรมชาติมีชีวิตจิตใจ คนจึงอยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยความเห็นอกเห็นใจ เพราะคนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ทำในรูปของการอนุญาตจากธรรมชาติมาใช้สอย แบ่งปันเพื่อความอยู่รอดและการอยู่ดีกินดีของมนุษย์ ธรรมชาติถูกสร้างขึ้นเพื่อรับใช้มนุษย์ ดังนั้นชาวบ้าน ศรีมจึงให้ความสำคัญในพิธีกรรมของศาลปู่ตา และเชื่อฟังคอสู่อาวโสหรือผู้กระทำพิธีกรรมที่เรียกว่า “เฒ่าจ๋า” คือตัวแทนพิธีกรรมให้กับชาวบ้าน และศาลปู่ตาเป็นสัญลักษณ์แห่งความหลากหลาย เช่น ความหลากหลายวิถีชีวิตของชาวภูพาน และความหลากหลายของธรรมชาติ

4.1.1 สภาพนิเวศน์ทางสังคมของบ้านศรีม ภูมิปัญญาชาวภูพานให้ความสำคัญที่โลกเนินสูงมีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ปราสาทเก่าแก่สมัยขอม และกลุ่มใบเสมาหินทรายสมัยทวารวดี ใกล้ปราสาท ส่วนบริเวณรายรอบโคกเนินสูงนี้มีสระเก่าโบราณกว้างใหญ่ และมีที่ลุ่มเหมาะทำนา ใกล้กับหนองน้ำทางตะวันออกหมู่บ้าน ทางทิศใต้หมู่บ้านเป็นที่ลุ่มเหมาะในการทำนา ถ้าปีใดฝนน้อยได้ผลผลิตดี ทางทิศตะวันตก และทิศตะวันตกเฉียงเหนือเป็นที่พื้นที่ป่าหนาแน่น และมีสระโบราณเรียกว่า “หนองกา” ปัจจุบันปรับเป็นที่นาโคกโดยรอบ ถ้าปีใดมีฝนถูกต้องตามฤดูกาลได้ผลผลิตดี ที่ใกล้แห่งนี้ยังมีโรงเรียนบ้านศรีมเป็นโรงเรียนขยายโอกาส สอนระดับมัธยมศึกษา และมีป่าช้า (ป่าที่คนไม่อยากตาย) ตั้งอยู่ข้างเคียงหนองกาด้านทางทิศเหนือ สภาพหมู่บ้านศรีมทั่วไปรอบๆหมู่บ้านมีร่องน้ำไหลน้ำซึ่งไหลไปทางตะวันออก ผ่านพื้นที่อำเภอตำบองและไหลลงสู่ห้วยทับทันที่บ้านกะเลาและบ้านกุดจั่ว ตำบลหมื่นศรีใหญ่ อำเภอตำบอง จังหวัดสุรินทร์

4.1.2 การปกครอง เดิมมีผู้ปกครองเป็นพ่อบ้านเป็นโคตรใหญ่ประจำหมู่บ้าน มีต้นตระกูลที่เก่าแก่ คือ ตระกูล ศัชฎยาวัตร ได้เป็นผู้นำทางการปกครองตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีกำนัน 17 คน ทุกวันนี้มี 18 หมู่บ้าน (เดิมตำบลนาทุ่งอยู่ในการปกครองตำบลตรึม และแยกเป็นตำบลในปี พ.ศ. 2527) ส่วนผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมี 14 คน หมู่ที่ 16 เพิ่งมีผู้ใหญ่บ้าน 2 คน ต่อมาผู้นำหมู่บ้านทำการปกครองรวมบทบาทตามรูปแบบทางราชการ ผสมผสานการเป็นผู้นำแบบชาวบ้าน กล่าวคือมีลักษณะเป็นผู้ใหญ่บ้าน และเป็นเผ่าเจ้าพร้อมๆกัน ทำหน้าที่เป็นคนกลางเมื่อมีกิจกรรมที่สำคัญ เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับศาลปู่ตา ต่อมาการปกครองได้ถูกปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ของบ้านเมือง เช่น สมัยกำนันทองสุข ศัชฎยาวัตร เกิดความขัดแย้งกับนักปกครองท้องถิ่นระดับอำเภอและให้ออกจากตำแหน่งใน พ.ศ. 2540 อาจกล่าวได้ว่าถูกผนวกเข้าในรูปแบบการปกครองแบบใหม่คือปกครองแบบมีสภาตำบล โดยปฏิบัติตามหลักการทางด้านการปกครองที่ทางราชการกำหนดเป้าหมายไว้ เช่น มีบทบาททางด้านสาธารณูปโภค แหล่งน้ำ ถนน สะพาน ตลอดจนการจัดเก็บภาษีและเกณฑ์แรงงานให้แก่ทางราชการ

4.1.3 โลกทัศน์ของชาวบ้านตรึม ความพอใจและความต้องการในความเชื่อมีความหมายและความสำคัญต่อโลกทัศน์ตลอดมาของชาวบ้านตรึม เช่น เชื่อกลุ่มสมาหินสมัยทวารวดี ปราสาทเก่าแก่ใช้เป็นสัญลักษณ์การจัดระเบียบวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกัน การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับ การเกษตร ภูมิคุ้มกันโรค คำมั่นสัญญาของชุมชน พบว่าหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น ชาวบ้าน อาราง ตำบลนาทุ่ง มาทำพิธีบอกกล่าวถึงผลสำเร็จเมื่อได้รับการคัดเลือกเป็นผู้นำหมู่บ้าน (อ.บ.ต.) ที่ศาลปู่ตาบ้านหรือปู่ตาตะกวดที่ตั้งอยู่กลางหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นใจบ้านใจเมือง พื้นที่จะมีต้นมะขามใหญ่มีอายุหลายร้อยปี มีตะกวดใช้เป็นที่ยอาศัยอยู่มานาน จนชาวบ้านมีความผูกพันระหว่างตะกวดกับต้นไม้ใหญ่ และสมาหิน กลายเป็นสถานที่ผูกพันด้านจิตใจในเรื่องผีบรรพบุรุษที่ศักดิ์สิทธิ์ บริวารต่างๆที่อยู่รอบศาลปู่ตาตะกวดนี้กลายเป็นบริวารของผีบรรพบุรุษ เช่น ความเชื่อในกิ่งไม้ตายที่หล่นลงมาก็ยังเชื่อว่าเป็นของผีบรรพบุรุษ พ่อวัง ศัชฎยาวัตร เล่าว่า เมื่อสิบปีก่อนนี้ต้องทำพิธีเผากิ่งไม้ มีพิธีกรรมสงฆ์แล้วนำขี้เถ้าไปเก็บไว้บริเวณวัด และเชื่อว่าให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่ชาวบ้านและชาวบ้านของหมู่บ้านข้างเคียง

นอกจากนี้ชาวบ้านตรึมยังเชื่อพื้นที่ศาลปู่ตาหนองกาที่ตั้งอยู่ห่างจากหมู่บ้านไม่มากนัก เชื่อว่ามีความสัมพันธ์กับการดำรงชีพ การทำไร่ ทำนา สิ่งที่เกิดปรากฏการณ์ขึ้นเองโดยธรรมชาติ และใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม ปัจจุบันมีพ่อภูมิ ศัชฎยาวัตร เป็นเผ่าเจ้า ต่อจากพ่อวัง ศัชฎยาวัตร ตามประเพณีของชาวบ้าน ความเชื่อเรื่องศาลปู่ตาจึงมีพิธีกรรมเช่นสรงในเดือน 3 และเดือน 6 ทุกปี ความเชื่อเรื่องตะกวดถือว่าการจัดระเบียบทางสังคมของหมู่บ้านให้ภูมิคุ้มกันโรคภัยต่าง ๆ ของผู้คนในหมู่บ้าน ความปลอดภัยสบายใจเมื่อออกไปทำกิจกรรมนอกชุมชน และให้กำลังใจต่อการดำรงชีพทางการเกษตร เช่น ฝนตกไม่ถูกต้องตามฤดูกาล โดยทำนาย

จากทางตะกวดตัวเล็ก ถ้าทางตะกวดออกเป็นคำเชื่อว่า ฝนจะดี ถ้าทางตะกวดออกเป็นสีขาวเชื่อว่า เป็นจะแล้ง หรือทางตะกวดคล้ายสีเชื่อว่าฝนทั้งช่วง เป็นคัน นอกจากนี้มีเชื่อเรื่องการทำนายจาก คางไก่ หรือเคียวไก่ ถ้าเคียวไก่โน้มเอียงไปด้วยกันก็เชื่อว่าวิถีชีวิตความเป็นอยู่ดี หรือเกี่ยวกับพิธี แต่งงานเวลาดูทำนายคางไก่ถ้าโอนอ่อนตามกันก็จะครองชีวิตคู่ครองกันดีตลอดไป

เกี่ยวกับเรื่องโคตร ชาวบ้านตรึมให้ความสำคัญ เพราะเป็นสายเครือญาติการ แก้ปัญหาสังคมภายในหมู่บ้าน ผู้ชายคนใดถือว่าจะได้เป็นโคตรใหญ่ หรือโขดบิด เป็นคนที่ อาวุโสที่สุดและเป็นผู้ชาย จะเป็นผู้ควบคุมกิจกรรมการทำงานต่าง ๆ เช่นด้านพิธีกรรม การไถ่เกวียน ข้าราชการทางการดำรงชีพ ขนบธรรมเนียมประเพณี แก่ เจ็บ ตาย การแต่งงาน การบวช และการตายโดยเฉพาะการเก็บกระดูกผู้ตายไว้ตามหลักไม้ที่ป่าช้า ค่อมานามาเก็บไว้ที่ได้ดินโพ ตาม เจดีย์ และตามกำแพงวัดในปัจจุบัน

ชาวภูษบ้านตรึมให้ความสำคัญเกี่ยวกับผู้หญิงให้เป็นใหญ่เมื่ออยู่ในบ้าน ถึงแม้ว่า โคตรใหญ่ที่เคยเป็นใหญ่นอกบ้าน เมื่อกลับเข้าอยู่ในบ้านก็ต้องเชื่อสิทธิของผู้หญิงในบ้าน บทบาท ผู้หญิงในบ้านที่สำคัญ เช่น การแบ่งมรดกที่เกี่ยวกับทรัพย์สิน ถูกผู้หญิงจะมีสิทธิเกี่ยวกับที่ดินทำ กินมากกว่าผู้ชาย ส่วนถูกผู้ชายนั่นต้องไปรับมรดกจากภรรยาหลังจากการแต่งงาน

ความเชื่อเรื่องศาสนามีความสำคัญ เพราะเป็นหลักทางด้านจิตใจของชาวบ้านตรึม ในทุกวันนี้วัดเป็นศูนย์กลางกิจกรรมของหมู่บ้านหลายอย่างต่าง เช่น การเลือกตั้งแต่ละระดับหมู่บ้าน จนถึงระดับประเทศประชุมกิจกรรม กิจกรรมกลุ่มเศรษฐกิจ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณี ทางการศึกษา ทางสาธารณสุข กิจกรรมเกี่ยวกับฉาปนกิจศพชาวบ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง ประเพณีอื่นๆ เช่น ทำบุญข้าวจี ทำบุญพาเวส เป็นต้น

ความเชื่อเกี่ยวกับการละเล่นมออะจิง (มอช้าง) เพื่อรักษาภูมิคุ้มกันทางสุขภาพ ความสามัคคี และส่งเสริมความสามัคคีในระบบเครือญาติ และเพื่อนบ้านข้างเคียงสะท้อนรูปแบบ วิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ได้คืออีกประเพณีของชาวบ้านตรึม ที่น่าสนใจคือสะท้อนให้เห็นบทบาทเกี่ยวกับภูมิ ปัญญาของผู้หญิงชาวภูษบ้านตรึม แสดงให้เห็นพลังในความคิดที่ปรากฏร่องรอยประวัติศาสตร์ด้าน ศิลปวัฒนธรรม เช่น ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมการทอผ้า งานประดิษฐ์ดอกไม้ งานแกะสลัก ภูมิ ปัญญาลดความขัดแย้งในชุมชน การแสดงน้ำใจช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกัน เป็นต้น

4.1.4. ด้านเศรษฐกิจ กิจกรรมเศรษฐกิจจะมีความสอดคล้องกับฤดูกาล ผู้นำถูกจัดระบบ ความเชื่อของแต่ละเดือนในปีหนึ่งๆ ซึ่งจะมีกิจกรรมประจำเดือนของชุมชนเช่นเดียวกับฮีตสิบสองครองสิบสี่ของชุมชนลาว ซึ่งเมื่อไหร่จะลงกิจกรรมทำไร่นาต้องเชื่อผู้นำในพิธีกรรมก่อน จึงจะลงทำไร่นาได้ การเคารพต่อกฎระเบียบการใช้น้ำตามห้วย หรือหนองน้ำของหมู่บ้าน

ชาวอุษประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก และมีการปรับรูปแบบการทำนาโดยตลอด ชาวบ้านตรึมจึงมีความรู้ความชำนาญด้านการเกษตร โดยเฉพาะภูมิปัญญาด้านการทำนา มีการจัดการทำนาตามสภาพพื้นที่ เช่น นาห่ม นาลาด นาโคก ตลอดทั้งการจัดเทคโนโลยีเกี่ยวกับทำนาและการจัดระบบน้ำในนาข้าวตามสภาพหรือปริมาณของน้ำเพื่อความเจริญเติบโตของต้นข้าว เพื่อได้ผลผลิตแล้วชาวบ้านตรึมมีการจัดเก็บข้าวไว้ในยุ้งฉางที่โปรดปรานสามารถจัดเก็บข้าวไว้บริโภคได้ตลอดทั้งปี และสามารถเก็บเป็นพันธุ์ข้าวโดยไม่เสียหาย ดังตัวอย่างกิจกรรมของภูมิปัญญาชาวอุษมีดังต่อไปนี้

การทำนา มีการจัดการทำนาของแต่ละฤดูกาล โดยพิจารณาตามสภาพพื้นที่และฤดูกาล เช่น วิธีการปรับพื้นที่ของการทำนาที่สอดคล้องกับระบบนิเวศน์ ปีไหนแล้งชาวบ้านตรึมจะให้ความสำคัญของนาห่มตรงกันข้ามนาโคกหรือนาคอนจะได้ผลผลิตน้อย ปีใดฝนตกหนักก็จะให้ความสำคัญของนาโคกและนาคอน สลับกันไปตามสภาพของฤดูกาล ถ้าได้ผลผลิตข้าวจากนาโคกก็ผลผลิตจากนาห่มได้ผลผลิตน้อยเพราะน้ำท่วมข้าวเสียหาย อาจกล่าวได้ว่าทำเลที่ตั้งของชุมชนบ้านตรึมได้สร้างชีวิตบ้านตรึมเพื่อความอยู่รอด เป็นทางเลือกที่ดีที่ใช้ระบบนิเวศน์ต่อการดำรงอยู่ ดังนั้นความหลากหลายด้านความคิด ภูมิปัญญาที่สั่งสมมานานจึงเป็นดัชนีชี้ความสำคัญว่าชาวบ้านตรึมนี้คือ ชาวอุษทำนา ดังเช่น สามารถผลิตพอกินอย่างต่อเนื่อง รักษาความหลากหลายของพันธุ์ข้าว ได้แก่ พันธุ์ข้าว พันธุ์นางคง นางร้อย ป่องแฉว (เหนียว) ดอกมะเขือ (เหนียว) ข้าวกัม ข้าวลอย ปัจจุบันปลูกพันธุ์ข้าวมะลิเป็นหลัก ชาวบ้านเล่าว่ามีหมู่บ้านเขมร เช่น ชาวเขมรบ้านยางอนันต์มีการนำใบหม่อน มะพร้าว ผัก ไร่ไหม มาแลกข้าวเปลือกทุกปี แต่เดิมบรรทุกเกวียน ปัจจุบันใส่รถพ่วงรถไถมาแลกเปลี่ยนข้าวของกับชาวบ้านตรึม ประโยชน์ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนนี้ทำให้ชาวบ้านตรึมมีวัตถุดิบมาใช้ในการทำงานในชีวิตประจำวัน เช่น การทอผ้าไหม

การทอผ้า ถือว่าเป็นอาชีพที่สำคัญของผู้หญิงชาวบ้านตรึม โดยเฉพาะการว่างเว้นจากการทำนา ตลอดทั้งฤดูแล้งมีการทอผ้าแทบทุกหลังคาเรือน ทำให้ได้ผลผลิตออกขายออกจากครัวเรือนและได้เงินตราใช้จ่ายในครัวเรือน ลายผ้าที่สำคัญ เช่น ลายแก้มสีดำ ผ้ามัดหมี่ (จิกระหวี) ผ้าโสร่ง ผ้าในพิธีกรรมบวชนาค ผ้าขาวม้าลายปลาชะโด ลายแครง ลายขอ ลายเต่า สีเหล่านี้แต่เดิมใช้สืบทอดมาแต่โบราณ เช่น มะเกลือให้สีดำ ครั่งให้สีแดง เขให้สีเหลือง ขนุนให้สีเหลือง ทองกวาวให้สีน้ำตาล ครามให้สีน้ำเงิน ย่านางให้สีเขียว ขี้เหล็กให้สีเขียว เมื่อมีการตัดเย็บและเย็บด้วยมือ เรียกว่า แช่ว เช่น แช่วเป็นลายหางตะกวด ลายดินตะขาบ ลายลูกไข่ (จำแลง เจือจันทร์. 2546 : สัมภาษณ์) เป็นต้น

การเลี้ยงสัตว์ เดิมชาวบ้านตรึมเลี้ยงวัวใช้เทียมเกวียนบรรทุกผลผลิต เช่น บรรทุกข้าวเปลือกจากนาไปเก็บไว้ในยุ้งฉาง เพื่อเก็บไว้รับประทานในรอบปีและใช้บริจาท่านุญประจำปี

ควายเพื่อใช้เป็นแรงงานไถนา พบว่าปัจจุบันนี้สัตว์ทั้งสองชนิดนี้เป็นสัตว์เศรษฐกิจมีการเลี้ยงไว้ขายแต่เลี้ยงไว้ตามกำลังของครัวเรือน จำนวน 5 ตัวขึ้นไป พันธุ์ที่เลี้ยงเป็นพันธุ์พื้นเมือง ถึงหลังเก็บเกี่ยวข้าวมีการเก็บกองฟางเลี้ยงวัวควายไว้เลี้ยงสัตว์ดังกล่าว ถือว่าเป็นบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะวัวควาย สามารถขายเป็นเงินก้อนใหญ่ เพื่อใช้ซื้อวัสดุมาก่อสร้างบ้าน ซ่อมแซมบ้าน

การทำจักสาน เป็นเทคโนโลยีพื้นบ้าน เพื่อช่วยความสะดวกในวิถีชีวิตประจำวัน วัสดุที่ใช้ทำมีอยู่ในท้องถิ่น ใช้เวลาทำห่างจากการทำนา เมื่อก่อน 50 ปี ผู้ชายทำได้เกือบทุกคน เพราะได้เรียนรู้จากบรรพบุรุษอย่างต่อเนื่อง เช่น สานลอบ ไซ สาน ถังคักปลาไหล สวิง ช้อง ตะกร้า กระบุง ครุ กระด้ง ชาวบ้านเล่าว่า เมื่อราว 10 กว่าปีมาแล้วชาวบ้านศรีมสามารถทำฟืนขาย ขายในบ้าน และตามอำเภอใกล้เคียง โดยการหาบเร่ขาย และบรรทุกเกวียนไปขาย ส่วนการทอผ้าผู้หญิงสามารถทอกันได้ทุกคนถ้าเป็นเด็กก็ได้เรียนรู้จากแม่

การจัดการศึกษาในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ พบว่าโรงเรียนจัดหลักสูตรให้รู้จักวัฒนธรรมชาวภูไทไว้ได้ดี จึงได้รับการคัดเลือกเป็นโรงเรียนในฝันตามนโยบายของรัฐบาล มีวิสัยทัศน์ใหม่ด้านวิชาชีพ วิชาการ และวิชาชีพ ให้กับเยาวชนในยุคกระแสโลกาภิวัตน์โดยมีนายมนตรี แด้มทองเป็นผู้อำนวยการ ที่ผ่านมามีลูกหลานจากโรงเรียนบ้านศรีมสำเร็จการศึกษาแล้วไปศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาเพิ่มขึ้น เช่น ประกอบอาชีพทางราชการเป็นครูอาจารย์ ทหาร แพทย์ และพยาบาลเช่น ครอบครัวของนางบัวเทศ สว่างโคกกรวดประกอบอาชีพราชการทหาร, ครู, นางพยาบาลและทำงานบริษัท (บัวเทศ สว่างโคกกรวด. 2547 : สัมภาษณ์)

การต่อสู้เพื่อความอยู่รอดตามกระแสที่เกิดขึ้นใหม่ที่พบเห็นเขตบ้านศรีมคือ การรื้อหาเชื้อข้าวเปลือกไปทั่วจังหวัดในภาคอีสาน และภาคตะวันออกของไทยเพื่อหาเชื้อข้าวเปลือกกลับมาขายในท้องถิ่นตนเอง คุณสมบัติของชาวบ้านศรีมที่ปรับตัวตามกระแสความเจริญอย่างรวดเร็ว ชี้ให้เห็นการต่อสู้ การต่อรองกับสังคมภายนอก เพื่อความอยู่รอดอยู่ตลอดเวลา ด้วยความพยายาม ความตั้งใจ มีมุ่งมั่น และภูมิใจกับอาชีพเร่ขายข้าววิธีใหม่ สะท้อนให้เกิดแนวคิดใหม่ วิธีการเรียนรู้แล้วนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อการปรับตัวทางด้านการค้า ตัวอย่างที่พบเห็นในชุมชนหรือนอกชุมชนของชาวภูไทที่เรียนรู้ได้แก่รูปแบบการค้าของชาวลาว และชาวจีน

กล่าวได้ว่าชาวบ้านศรีมมีลักษณะโดดเด่นทางด้านวัฒนธรรมเป็นของตนเองจัดระเบียบการดำเนินชีวิตร่วมกันของสังคม ใช้วัฒนธรรมเป็นแนวทางเลือก สะท้อนออกมาทางภูมิปัญญาของชาวภูไทกับต่อสู้กระแสโลกาภิวัตน์ การใช้แนวคิดทางระบบนิเวศผสมผสานกับความเชื่อต่อสังคม และยึดมั่นในหลักการทางพุทธศาสนาขณะนี้ชาวบ้านศรีมได้แสดงให้เห็นแล้วว่า น่าใจต่อสืบบรรพบุรุษช่วยรักษาระบบนิเวศที่สาคัญแต่คนรุ่นใหม่คิดว่าเป็นเรื่องงมงาย แต่ชาวบ้านศรีมมองว่าเป็นกรอบพฤติกรรมของการอยู่ร่วมกัน บ่งบอกการลดความรุนแรงในท่ามกลางกระแส

การเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ระดับหนึ่งเพราะสังคมการเกษตรบ้านครึม ความศรัทธาในศาสนาพุทธกำลังปรับเปลี่ยนการใช้วิถีชีวิตร่วมกับสังคมธุรกิจแบบทุนนิยม จารีตประเพณีเปลี่ยนมาใช้กฎหมาย ครอบครัวยุคใหม่เปลี่ยนเป็นปัจเจกนิยม ธรรมชาติถูกทำลาย และระบบอุปถัมภ์เปลี่ยนเป็นประชาธิปไตย ชาวบ้านครึมจึงใช้ภูมิปัญญาเพื่อการปรับตัวตามสมัยและให้ความหมายใหม่มีรูปแบบเป็นตัวของตัวเอง

4.2 ความเชื่อ และพิธีกรรมของชาวภูบ้านครึม

ไพฑูรย์ มีกุล (นำเสนอที่ปราสาทศิขรภูมิ พ.ศ. 2536) กล่าวว่า ความเชื่อไม่ใช่เรื่อง งามๆ หรือ เป็นเรื่องดีหลังคงจะไม่ถูกนัก เพราะเป็นวิถีชีวิตของแต่ละชุมชนที่ปฏิบัติสืบเนื่องต่อ ๆ กันมา การสืบทอดมาได้อย่างนี้ หมายความว่า “ เขาจะต้องมีความเชื่อ ” ความเชื่อก่อให้เกิดความสามัคคีของชุมชนของเขา

อิสรา จรรย์ยานนท์ (พ.ศ. 2536 นำเสนอที่ปราสาทศิขรภูมิ) กล่าวว่า ความเชื่อเป็นกรอบของสังคม เป็นกรอบความประพฤติของคน ดังนั้นความเชื่อจึงเป็นเหตุผลอย่างหนึ่งของมนุษย์ และเป็นเหตุผลทางสังคม

กล่าวได้ว่าความเชื่อ ไม่ใช่เรื่องดีหลัง มนุษย์ทุกกลุ่มมีความคิด เพื่อให้เกิดความพอใจ เข้าใจ มั่นใจ ต่อวิถีการดำเนินชีวิต และการช่วยเหลือผู้อื่นยังเป็นกรอบความประพฤติต่อมนุษย์โลกด้วยกัน

ปราณี วงษ์เทศ เสนอว่า พิธีกรรมก็คือ พฤติกรรมที่คนในชุมชนแสดงออกเป็นรูปธรรมด้วยพื้นฐานและดำเนินตามระบบความเชื่อ และศาสนาที่แตกต่างกันไปในทุกสังคมของโลก แต่มีความประสงค์คล้ายคลึงกันหรือเหมือนกัน คือ เพื่อดำรงชีวิตอยู่รอดร่วมกัน แล้วต่างก็ทำต่อเนื่องประจักษ์เป็นประเพณี ชีวิตคนเราตั้งแต่ยุคดั้งเดิมต้องสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ เช่น เกี่ยวข้องกับคนและชุมชน เกี่ยวข้องกับธรรมชาติแวดล้อม ล้วนมีพิธีกรรมร่วมกันทั้งนั้น (ปราณี วงษ์เทศ. 2548 : 9) เช่น บ้านครึม พบว่ามีพิธีกรรมเกี่ยวกับพิธีการสู่ขวัญ เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต และมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากิน เช่น เชื้อเรื่องหางตะกวดเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์

ฉะนั้นการนับถือตะกวดของชาวบ้านครึม หรือการดูทำนายคางไก่ก็คิ หรือทำนายไขไก่ ก็คิ หมายถึง ความเชื่อ และปรากฏเป็นรูปธรรมพิธีกรรมแสดง ลักษณะความรู้สึที่คล้ายไปด้วยกัน เช่น ทำนายคางไก่ที่นำไขไก่ไปทิศทางเดียวกัน จึงตีความว่าเป็นสัญลักษณ์ของความสามัคคีที่ไปทิศทางเดียวกันหมายถึงความสามัคคี การมีส่วนร่วม การมีบทบาทหน้าที่ร่วมกัน การมีจิตสำนึกร่วมกัน เช่น การทำนายคางไก่ในพิธีมงคลสมรสของคู่บ่าวสาวที่แต่งงานดูคางไก่ เคียวไก่ ถ้าคางไก่ไขไก่ไปทิศทางเดียวกัน แสดงว่าคู่บ่าวสาวอยู่ด้วยกันได้ดี

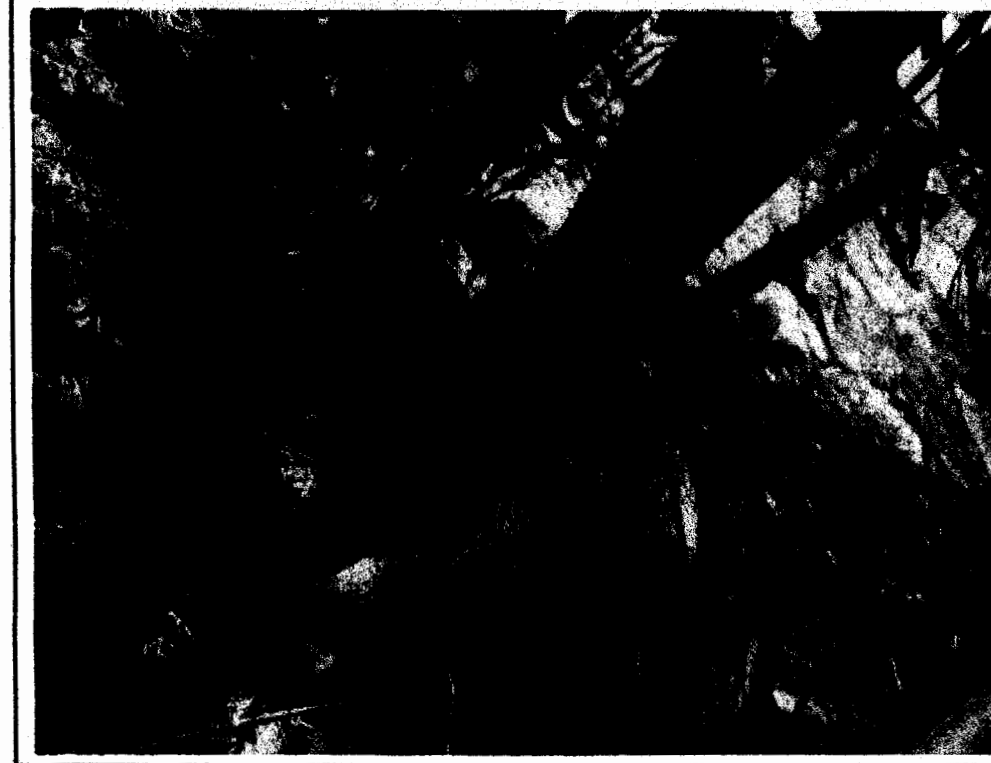
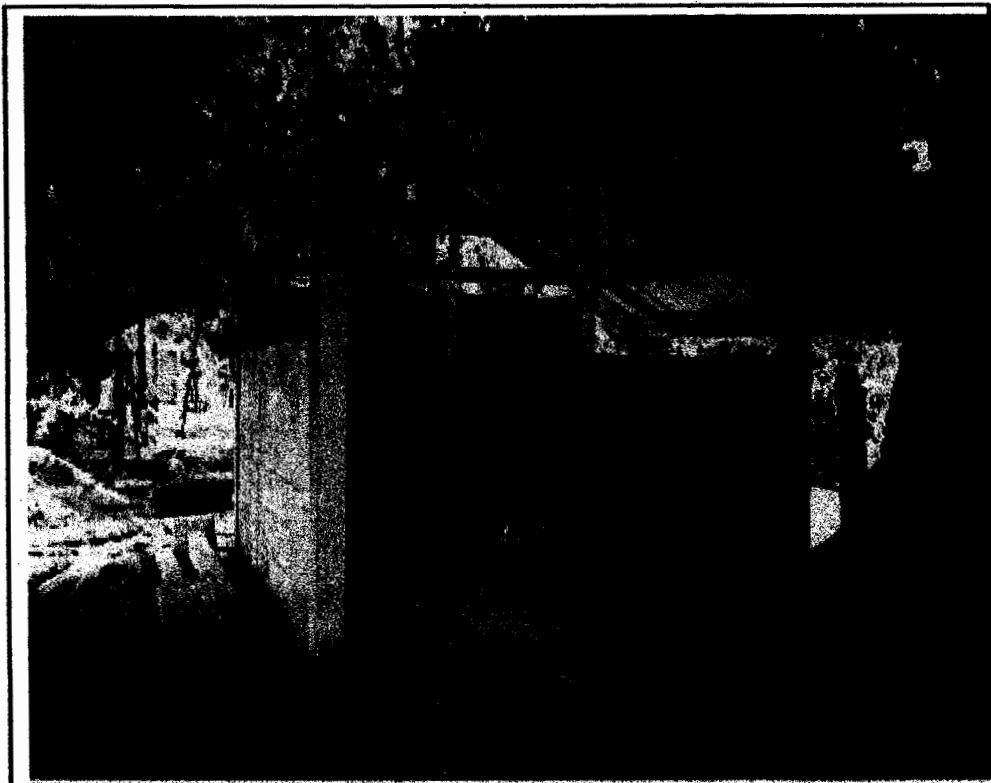
ถ้าเป็นเดือน 3 และเดือน 6 จะมีประเพณีเช่นสรงน้ำพุตก่อนลงการทำไร่ นา บางหมู่บ้าน ชาวภูจะเอาไขไก่ออกไปทุกหลังคาเรือน ถ้าหากว่าไขไก่เต็มบริบูรณ์ แสดงว่าเป็นสัญลักษณ์แห่ง ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ทำนายนว่าปีนี้ฝนจะมีฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล ความเชื่อและ พิธีกรรมดังกล่าวนี้ ทำให้เกิดกำลังใจ มีความหวังทำให้ผู้คนขยันหมั่นเพียร เมื่อฝนตกลงมาผู้คนที่ ได้ทำไร่ทำนา ได้ผลผลิตดี และมีข้าวเต็มทุ่งเต็มฉาง

ความเชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตาเผาะจ๊ะบ้านครึม

ความเชื่อเป็นอำนาจเหนือธรรมชาติเกิดจากความกลัวและความไม่รู้ต่างๆ เช่น กลัวว่า ฝนจะไม่ตกถูกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านครึมมีความเชื่อที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต การประกอบอาชีพ เพื่อให้ได้สิ่งที่พอใจ ดังนั้นการทำนาเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งต่อชาวภู เขาเชื่อว่าศาลปู่ตาจะกวาด เป็นใจบ้านเป็นจักรวาลแห่งชีวิต เชื่อว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ ตั้งอยู่บนเนินดินกลางหมู่บ้านสามารถช่วย ให้เกิดความพอใจได้ ซึ่งที่ตรงนี้เดิมเคยมีต้นมะขามสูงใหญ่ร่มหิมายาอายุนับร้อยปีขึ้นอยู่หลายต้น บางต้นได้ล้มตายลงเองตามอายุขัย ที่ละต้น สองต้นจนหมดไปแล้ว คงเหลือต้นมะขามรุ่นใหม่ที่ไม่ใหญ่โตนักเหลืออยู่เพียงต้นเดียว กำลังมีต้นโพธิ์แซมอยู่ เมื่อต้นมะขามเก่าแก่ล้มสลายหมดไป ชาวบ้านเกรงว่าจะไม่สบบารมีของท่านปู่ตาเผาะจ๊ะ จึงได้ช่วยกันตั้งแท่นบูชาขึ้นที่กลุ่มใบเสมา ในเขตบริเวณวัด อัญเชิญ ปู่ตาเผาะจ๊ะให้ไปสถิตอยู่ ณ ที่นั้นและทำพิธีบวงสรวงขึ้นที่นั่นด้วย ท่านเทพปู่ตาเผาะจ๊ะจะเสด็จไปสถิตหรือเปล่านั้นยังไม่มั่นใจนัก แต่ชาวบ้านก็ทำพิธีกรรมร่วมกัน ทุกปีพร้อมกับพิธีกรรมที่ศาลปู่ตาจะกวาด ส่วนสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เนินดินเดิมก็ยังคงให้ความเคารพ นับถือกันอยู่เพราะอยู่ในสภาพแวดล้อมเดียวกันอย่างเป็นระบบ

คนทุกคนมีความคิดต่อชีวิตเพื่อความอยู่รอด เพราะมนุษย์ทุกคนส่วนใหญ่ต้องเผชิญกับ ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และการดำรงชีพ กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นสังคมต้องอาศัยความ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้รู้ อาจเป็นเฒ่าจ๋า หมอทรง พระหรือนักบวช เข้ามาช่วยสิ่งเหนือธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่เกิดจากการเจ็บป่วย ความกลัวตาย ดังนั้นผู้คนที่ ประสบปัญหาจึงต้องแสวงหาความหมายต่อชีวิต เช่น แสดงออกในลักษณะเป็นพฤติกรรมหรือ พิธีกรรมเพื่อให้เกิดความพอใจหรือความต้องการ สะท้อนออกมาในกลุ่มชุมชนที่เกี่ยวกับชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตายหรือเกี่ยวขบประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากิน

พ่อวัง คัชฎาวัตร และคณะชาวบ้านครึมเล่ากันว่า ที่โนนโคกตรม ได้มีชาวบ้านคนหนึ่งจับเอาตะกวดใหญ่มาฆ่า ฆ่าแหละ เอาเนื้อประกอบอาหารบริโภคในครอบครัวซึ่งมีอยู่ ด้วยกัน 3 คน พ่อแม่ลูก ต่อมาคนทั้งสามได้ล้มป่วยลงอย่างหนักและตายในเวลาต่อมา ในระยะ ไล่เลี่ยกันทั้ง 3 คน ด้วยโรคและอาการของโรคชนิดเดียวกัน ปรากฏการณ์เช่นนี้ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นตะกวดเจ้าพ่อ เมื่อจับไปปรุงเป็นอาหารจึงสำแดงเดชให้เกิดการเจ็บป่วย มีลักษณะอาการผิด

ภาพประกอบ 13 ใบเตมาหินซุกทวาราวดีที่ศาลปู่ตาตะกวดและ “อะเผาะผู้” ที่บ้านควรม

ปกติเกิดขึ้น เหตุการณ์ครั้งนี้ได้เพิ่มความรู้สึกในความคิดของชาวบ้านจึงเกิดความกลัวและวิตกกังวล อาจจะเกิดขึ้นอีกกับครอบครัวอื่นๆ จึงมีการวิพากษ์วิจารณ์กันขึ้นอย่างกว้างขวางในแวดวงของชาวบ้าน และมีผู้เสนอขึ้นว่า ต้องจัดให้มีการเชิญหมอผี ครูธรรมมาลงทรงดูให้รู้เรื่อง ตกลงกันแล้วจึงจัดให้มีการจัดหาแม่หมอหมอผี ครูธรรม มาเข้าทรงลงธรรมเรียกวิญญาณของเทพ อารักษ์ เทวดา ภูตผีปีศาจ พระภูมิเจ้าที่ เชื้อเชิญมาเข้าทรงเพื่อเจรจากันโดยจัดเครื่องบวงสรวง มีหัวหมู่นายศรี ข้าวตอกดอกไม้รูปเทียน เครื่องสักการบูชาครบครัน มีคนตรี แคน โทน กรับ กระຈប់ปี เป่าบรรเลงกล่อม อัญเชิญดวงวิญญาณเทพทั้งหลายลงมาเผชิญหน้าเจรจาสอบถาม ก็ได้คำจากปากคำของแม่หมอว่า ผู้ตายรายนี้เป็นคนที่มินิสัยก้าวร้าว ไม่รู้จักยำเกรงต่อเราผู้เป็น “ผะจ๊ะจ๊ะ”

ผะจ๊ะจ๊ะ เทพเจ้าผู้ศักดิ์สิทธิ์ ผู้เกรียงไกรเผ่าดูแลรักษาปกป้องดินฐาน โลกภูมิบ้านครีมนี้นตลอดทั้งการพิทักษ์รักษา ผู้คนสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ให้ได้อยู่ดีมีสุขปลอดภัยพิบัติ สารพัดโรคมิให้เบียดเบียน ข้าศึกศัตรูเกรงขาม ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ผู้คนทำมาหากินได้มีผลบริบูรณ์เป็นปกติสุขปลอดภัยพิบัติ สารพัดโรคมิให้เบียดเบียน ข้าศึกศัตรูเกรงขาม ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ผู้คนทำมาหากินได้มีผลบริบูรณ์เป็นปกติสุขตลอดมา แต่นายคนนี้เป็นคนบังอาจ มันบังอาจมาลักลอบขโมยเอา ช้างทรง ม้าทรง (ตะกวดและเต่า) พาหนะของเราเอาไปฆ่ากินโดยไม่ยำเกรงเรา เราโกรธนัก เราจึงตามมาเอาตัวมันกับพวกไปลงโทษ เอาชีวิตของพวกมันให้ไปอยู่เป็นข้าช่วงใช้ของเรา ให้สาสมกับโทษที่มันบังอาจ สำหรับพวกเจ้าทั้งหลาย เราก็จะให้โทษเช่นเดียวกัน ถ้าบังอาจล่วงเกินเราไม่เคารพยำเกรงเรา ไม่อยู่ในกรอบประเพณีที่เราต้องการ เราจะลงโทษแก่มันโดยไม่ไว้หน้าผู้ใด ผู้เจ้าทั้งหลาย เชื้อฟังเราทุกๆ แต่โดยดี ผู้เจ้าจะต้องจัดเครื่องสังเวย บวงสรวงแก่เราทุกๆ ปีตามฤดูกาลอย่าให้ขาด ต้องจัดให้มีดาเผ่าเจ้าคอกดูแลปฏิบัติรักษา ทำตามบัญชาของเราด้วย ผู้เจ้าทุกคนจะต้องให้คำมันสัญญา เราจึงจะปกป้องให้ผู้เจ้าทั้งหลายอยู่เย็นเป็นสุขสืบไป แล้วทุกคนก็ได้ดอกไม้รูปเทียนมาขอขมา ขอได้โทษ ขอน้อมรักษาปกป้องพิทักษ์รักษาจากเจ้าเทพปู้ดาผะจ๊ะจ๊ะ อย่างสุดหัวใจ ตั้งแต่นั้นมา ตะกวดและเต่าพาหนะม้าทรงของผะจ๊ะจ๊ะบ้านครีมนจึงไม่มีผู้รังแกเบียดเบียนจากผู้คนในบ้านครีมน จนราบเท่าทุกวันนี้

พ่อภูมิ คัชฌายาวัตร เล่าว่า ตะกวด เชื่อว่ามีบทบาทสำคัญเคยสำแดงเดชพิสดารให้ผู้คนได้ประสบพบเห็น เกิดความยำเกรงเชื่อถือ จึงต้องเอาอกเอาใจเป็นพิเศษ เพราะปู้ดาผะจ๊ะจ๊ะได้เข้าไปสิ่งสู่อยู่กับร่างบรรดาตะกวดเหล่านี้ ที่มีอยู่ในบ้านครีมนตลอดมา ตั้งแต่นั้นมาก็ยังมีปรากฏการณ์เกิดขึ้นหลายหน หลายชั่วอายุคนของบ้านครีมน และได้มี อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ ของตะกวดปู้ดาออกมาในรูปแบบใหม่ เช่น การหลบหนีไปอยู่ที่อื่น ในกรณีนี้ผู้คนในบ้านครีมนแสดงความรู้สึกประพาศิตคนไม่อยู่กับร่องกับรอย แดกแยกสามัคคี เกิดทะเลาะเบาะแว้ง หรือประกอบกรรมอย่างอื่นที่ไม่เป็นที่สบบารมณย์ของ ปู้ดาเปาะจ๊ะจ๊ะ ตะกวดก็จะพาเปาะจ๊ะจ๊ะหนีออกจากบ้านครีมน ไปอยู่ที่

บ้านกู๋ ตำบลกู๋ อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นหมู่บ้านของชนเผ่ากู๋มะโลเผ่าหนึ่ง เช่นเดียวกับชาวกู๋บ้านตรึม ที่ตั้งบ้านกู๋ มีลักษณะเป็นโคกร้างเก่าแก่ มีปราสาทปรางค์กู่สร้าง อยู่สร้างเคียง เคียงเป็นที่อยู่ของชุมชนโบราณไม่น้อยกว่าพันปีมาแล้ว (เช่นเดียวกับโคกครมของ บ้านตรึม) ที่บ้านกู๋มีทิวทัศน์เป็นปราสาทสูงใหญ่ 3 หลัง ตั้งอยู่ริมฝั่งหนองใหญ่หรือบาราย กว่าร้อยไร่ อันเป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่อยู่อาศัยของฝูงนก เป็ดน้ำนบหมื่นตัว เป็นแหล่งอาศัย ของเต่าและปลาที่ผู้คนไม่กล้าแตะต้องทำลาย มีปู่ตาเปาะจ๊ะของชาวบ้านคุ้มครองรักษาเข้มแข็ง เป็นที่เกรงขามดุจเดียวกับบ้านตรึม รอบๆ องค์กรปรางค์กู่ปกคลุมด้วยต้นไม้ใหญ่ร่มครึ้ม เมื่อ ตะกวด เปาะจ๊ะบ้านตรึมมาหลบอยู่ในเขตบ้านปรางค์กู่ ก่อให้ผู้คนเกิดอาเพศต่างๆที่บ้านตรึม เช่น สัตว์เลี้ยงเกิดโรคระบาดล้มตาย ผู้คนเจ็บป่วยออดแอด เกิดภาวะฝนแล้ง ข้าวกล้าในนาเหี่ยวเฉาแห้งตาย ตาเผ่าจำต้องเคียดรื้อนหามคหมอ มาเข้าทรงจึงรู้ว่าปู่ตาได้หนีไปอยู่ที่บ้านกู๋ ต้องพากันไปเรือเชิญนำกลับคืนมา โดยจัดขบวนระแทะ (เกวียนขนาดเล็ก) เทียมด้วยวัวหลายเล่มและ ขบวนผู้คนเดินเท้า เดินทางไปสู่บ้านกู๋แห่งกบดานของปู่ตาเปาะจ๊ะ ซึ่งมีระยะทางห่างไกลจาก บ้านตรึม 60-70 กิโลเมตร

สมัยก่อนโน้นใช้เวลาเดินทางแรมคืนทีเดียว เป็นที่อัศจรรย์ว่าตะกวดจะเดินทางคืบคลาน จากบ้านตรึมไปบ้านกู๋ ซึ่งคงจะกินเวลาเป็นอาทิตย์นั้นรู้จักหลบหลีกผู้คน และบรรดาสัตว์ป่าที่เป็น ศัตรูไปจนถึงดินแดนศักดิ์สิทธิ์ที่บ้านกู๋ ตำบลกู๋ อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษตามลำพัง ได้อย่าง ไม่น่าเชื่อ และในบางครั้งบางคราวก็มีเต่าใหญ่จาก สระหนองสิมบ้านตรึมหายจากบ้านตรึมไป ปรากฏตัวอยู่ที่บ้านกู๋นั้นด้วย ผู้เฒ่าผู้แก่ชาวบ้านตรึมเล่าว่าเต่าใหญ่นี้มีขนาดเท่ากระดิ่ง (ประมาณ 60-70 ซม.) ที่กระดองคล่องด้วยหางทองเหลืองประกอบไว้ เป็นเครื่องหมายก็ไปโผล่ที่นั่นด้วย เช่นกัน เมื่อติดตามตะกวดไปถึงบ้านกู๋แล้วก็เชิญตาเผ่าจำประจำบ้านกู๋ออกมาทำพิธีบวงสรวง สักขะ เปาะจ๊ะ เป็นการบอกกล่าว ขอรับตัวตะกวดที่หนีมานั้นขึ้นเกวียน ดิฉันเอง ตีกลองแพะแทน เดินทางกลับบ้านตรึมกระทำการดังนี้ทุกครั้งมาเป็นเวลาเนิ่นนานหลายชั่วอายุคน

การเคลื่อนไหวโยกย้ายที่อยู่ของเจ้าตะกวดเผาะจ๊ะบ้านตรึมนี้ ไม่ใช่เป็นการรู้ความ เคลื่อนไหวด้วยการคาดเดาเอา แต่เขามีวิธีการเรียนรู้ได้จากการทำพิธีเชิญดวงวิญญาณของเทพ เผาะจ๊ะโดยการเข้าทรง ในร่างของแม่มอครุธรรม ครูธรรมแม่นั่นบางสมัยก็เป็นผู้หญิง บาง สมัยก็เป็นชาย แต่ส่วนมากเน้นหญิงอาจเป็นคนบ้านตรึมเองหรือบ้านอื่นก็มีและบอกเหตุ เรื่องราว ได้ถูกต้องแม่นยำ ทำตามแล้วเห็นจริงและได้ผลน่าเชื่อถืออย่างน่าทึ่ง

เหตุการณ์ใหม่ๆ ในช่วง 10-20 ปี มานี้เป็นเรื่องยืนยันของเรื่องราวนี้นี้ได้เป็นอย่างดี เช่น เมื่อไม่นานมานี้ นายลี เป็น ทายกวัดบ้านตรึม ชาวบ้านเรียกว่า ทายกลี อยู่ในวัยกลางคนอยู่ ดิๆ ไม่มีเจ็บป่วยอะไร ตอนหัวค่ำเข้านอนตามปกติ พอตื่นเช้าขึ้นมาปรากฏว่าทายกลีตาย

นอนตายโดยไม่มีสาเหตุ ชาวบ้านเห็นว่าตายผิดปกติ จึงไปเชิญนางเอาะ ชาวบ้านโนนลี อำเภอดำรงวิทยารามที่เป็นแม่มอกรรมมาเข้าทรงที่บ้านดริ่ม ก็ทราบเรื่องราว ทายกถิ เอาเข้ามาจากนาตัวหนึ่งมาฝากิน แต่ตัวนี้เป็นเต่าของเทพเจ้าเผ่าจ๊ะท่นจึงโกรธเคือง คิดตามมาเอาชีวิตของทายกถิไปเป็นข้าช่วงใช้ของท่าน เมื่อสอบถามผู้คนในครอบครัวก็ปรากฏว่าเป็นความจริงตามที่แม่มอกล่าวทุกประการ ตาเผ่าจ๊ะจึงบอกคนในครอบครัวไปบวงสรวง ขอขมาไล่โทษต่อเผ่าจ๊ะจะไม่ให้ไปลงโทษบุคคลอื่นอีก เรื่องก็สงบไป หลายปีต่อมาไขไก่ในรังได้ดูบ้านของนายสิงห์ ทายกถิบ้านดริ่ม หายไปวันละฟองสองฟอง โดยไม่ทราบว่ามีใครไป

บ่ายวันหนึ่งนายสิงห์กลับจากทำนา เหลือบไปที่รังแม่ไก่ก็พบตะกวดตัวหนึ่งกำลังกินไขไก่อยู่ ด้วยความโกรธเคืองไม่ทันคิดคว้าได้คืบตีนไก่ลื้อมือหวดไปที่กลางหลังตะกวดตัวนั้นเต็มแรง หยั่งผลให้ตะกวดตัวนั้นบาดเจ็บโค่นหนีจากขาหลัง คลานเข้ารกตามแนวรั้วหายไป ต่อจากนั้นไม่นานนัก นายสิงห์ทายกถิก็ล้มป่วยลง มีอาการปวดเอวและกระดูกสันหลังอย่างหนัก รักษาพยาบาลทั้งหมอรานธุร์ หมอหลวง เท่าๆ ไค ก็ไม่ทุเลา จนกระทั่งร่างกายส่วนล่างกลายเป็นอัมพาต เคลื่อนไหวไม่ได้ ในที่สุดก็ถึงแก่ความตายไปอีกคนหนึ่ง เรื่องนี้นางสอก แม่มอกรรมบ้านหัวเขา ตำบลลาดาเมะ อำเภอสิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นคนทรงชื่อดังได้เรียกวิญญาณเข้าทรง บอกเล่าเรื่องราว ทายกถิที่ตะกวดกินไขไก่ กระดูกสันหลังหัก เป็นตะกวดพิการ ออกหาอาหารไม่ได้อดโง่ตายไปในที่สุด ตะกวดตัวนี้เป็นตะกวดปู่ตาเปาะจ๊ะบ้าน ดริ่ม จึงบันดาลให้นายสิงห์เจ็บป่วยมีอาการเป็นอัมพาต จนถึงตายเหมือนตะกวดปู่ตาตัวนั้น

อภินิหารของตะกวดบ้านดริ่มปรากฏให้เห็นอยู่เสมอ ครั้งหนึ่งเมื่อไม่นานมานี้ ได้มีรถยนต์ยี่ห้อหนึ่งมาจากในเมืองเข้าไปฉายเก็บเงินที่บ้านดริ่มตลอดทั้งคืน หลังจากหนึ่งเลิกขณะที่เรือเก็บอุปกรณ์การฉายจะเดินทางกลับไปได้พบตะกวดตัวหนึ่งในบริเวณนั้น คนรถจึงจับมัดเอาขึ้นรถหมายจะนำไปดัดแก้แล้หมา ขณะที่รถวิ่งออกจากบ้านดริ่มไม่ไกลนักก็เกิดอุบัติเหตุพลิกคว่ำตกลงไปกลางทาง คนรถตกลงได้รับบาดเจ็บคนละเล็กน้อย จึงพากันจัดการดึงรถเอารถขึ้นมาใช้ความพยายามอยู่เป็นชั่วโมง โดยวิธีการต่างๆ รถก็ทำขยับเขยื้อนไม่ได้ ต้องเคี้ยวคร้อนขอระดมแรงชาวบ้านดริ่มให้ออกมาช่วยเท่าไรๆ ก็ไม่สำเร็จจนอ่อนใจ

ขณะนั้นได้มีผู้ถามคนรถว่าได้นำอะไรออกมาจากบ้านดริ่มบ้าง ก็ได้ความว่าได้จับเอาตะกวดมาตัวหนึ่ง ขณะนี้เอาไว้บนรถ ชาวบ้านจึงบอกให้ปล่อยตะกวดนั้นเสีย แล้วให้นำดอกไม้ธูปเทียนไปขอขมาต่อปู่ตาเปาะจ๊ะ สารภาพผิดเพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ขอให้ท่านอภัย อย่าได้ดูรังถึงรถเอาไว้เลย โดยพาเผ่าจ๊ะประจำหมู่บ้านไปบอกกล่าวบวงสรวงขอขมาที่ศาล หลังจากขอขมาและปล่อยตะกวดคืนแล้วจึงพากันมาออกแรงจูงรถที่คว่ำอยู่อีกครั้งหนึ่ง ก็ปรากฏว่า ดึงรถขึ้นมาจับต่อไปได้อย่างง่ายดาย นี่เป็นปาฏิหาริย์ที่เกิดจากอภินิหารของตะกวดปู่ตาบ้านดริ่ม

การติดตามไปเอาโทษต่อผู้ละเมิดไม่ยำเกรง ของปู่ตาบ้านตรึมนั้น ได้ปรากฏให้รู้กันมากต่อมากแล้ว ดังเช่น

คุณยายก้อนทอง คัชฎาวัตร บ้านตรึม เล่าว่า มีพ่อค้าเร่ขายเครื่องประดับจำพวกแหวน กำไล เข็มขัดเงิน จากอำเภอหาดูพนม จังหวัดนครพนม 2 ราย นำสินค้ามาเร่ขายที่บ้านตรึม พักและกินนอนอยู่ที่วัด ขากลับจากบ้านตรึมได้คว่ำจับเอาตะกวดตัวหนึ่ง ไปเป็นเสบียงประกอบอาหารกินรายทางขณะเร่ขายไปยังหมู่บ้านอื่นๆ จนขายหมดกลับคืนสู่หมู่บ้านหาดูพนม ต่อมา 2 หมู่บ้านเร่ก็ล้มป่วยอาการหนัก และเสียชีวิตไปคนหนึ่ง ส่วนคนที่สองไม่ถึงตาย แต่มีอาการคลุ้มคลั่ง สติฟั่นเฟือน คล้ายคนวิกลจริต พุดจาเลอะเลือน แม้อาการไข้จะหายเป็นปกติดี แต่สติวิปลาสไป แพทย์หมอทั้งปัจจุบันและแผนโบราณก็ไม่อาจบำบัดให้หายได้

กระทรวงบรรณาคิจัดให้มีการเข้าทรงลงกรรม โดยหมอธรรมในละแวกนั้นจึงได้เบาะแสว่า ผู้ป่วยกินตะกวดของปู่ตาบ้านตรึม จึงคิดผี ทำให้ผีตามมากกระทำให้มีอันเป็นไปต่างๆ เหล่านี้ให้ผู้กระทำผิดนำตะกวดไปคืน และขอขมา ไถ่โทษเสียก็จะหายเป็นปกติ ฝ่ายญาติพิเคราะห์ว่าอาจเป็นจริง เพราะเวลาเขากลุ่มคลั่งนั้น เขาพูดภาษาญะๆ ที่ไม่เคยรู้มาก่อนและปรารถนาซื้อถึงบ้านตรึมหลายครั้ง จึงจัดแจงตะกวดตัวหนึ่งนำมาใช้หนี้ทดแทน พร้อมเงินจำนวนหนึ่งเป็นค่าไถ่โทษ สืบหาที่ตั้งบ้านตรึมอยู่เป็นเดือนจึงรู้และนำเอาตะกวดนั้นมาคืนให้ชาวบ้านตรึมโดยมี

ทองสุข คัชฎาวัตร กำนันตำบลตรึมขณะนั้น และพ่อวัง คัชฎาวัตร อดีตกำนันเช่นกัน ซึ่งขณะนั้นทำหน้าที่เป็น “ตาเผ่าจ้ำ” ของปู่ตาเผ่าจ๊ะ บ้านตรึมเป็นผู้รับมอบตะกวดตัวใหม่ที่ใช้หนี้ทดแทนกับค่าเงินไถ่โทษ ทำพิธีบอกกล่าวบวงสรวงสังเวย พร้อมด้วยผู้เฒ่าผู้แก่ในบ้านตรึมเป็นสักขีพยาน เรื่องเกิดขึ้นเมื่อ 5-6 ปีมาแล้ว ชาวบ้านได้เคยสอบถามจากพ่อค้าเร่ชาวหาดูพนมที่มาเร่ขายรุ่นหลังๆ นี้ว่า คนป่วยครั้งนั้นได้หายแล้ว ประกอบอาชีพได้เป็นปกติเหมือนเดิม นับว่าเป็นเรื่องน่าทึ่งอยู่

เมื่อมีฝนแล้งถึงช่วงครั้งสำคัญ ชาวบ้านตรึมก็ไปติดตามเอาตัวตะกวดปู่ตาจากบ้านคู่เรื่องมีว่า ได้เกิดอาเพศวิกลจริตขึ้นที่บ้านตรึม เกิดภาวะฝนแล้งถึงช่วงยาวนานผิดปกติ โดยเฉพาะแถบทุ่งบ้าน ตรึมและบริเวณใกล้เคียง ทั้งๆ ที่บริเวณนอกออกไปมีฝนตกเป็นปกติอยู่ทั่วไป ตกตอนบ่ายมีกลุ่มเมฆลอยขึ้นทางเบื้องตะวันตกเฉียงใต้กลุ่มใหญ่ พัดขึ้นลอยตรงมามีเค้าว่าจะตก แต่แล้วกลุ่มเมฆก็ลอยผ่านไปตกที่บริเวณอื่นที่ไกลออกไป สภาพเป็นดังนี้แทบทุกวัน ติดต่อกันเป็นเดือน ข้าวกล้าที่หว่านไว้เหี่ยวเฉาแห้งตายเป็นแปลงๆ เป็นการผิดปกติ สัตว์เลี้ยงในหมู่บ้านก็พลอยเจ็บป่วยล้มตายกันมาก ชาวบ้านตรึมเดือดร้อน จึงไปเชิญ นางสก คนบ้านหัวเข่า ตำบลคาละแมะในอำเภอบึงสามพันที่ผู้คนนับถือว่าเป็นแม่หมอกรรมชื่อดัง ที่ทำนายทายทักได้ถูกต้องแม่นยำ มาเข้าทรงดูที่บ้านตรึมก็ได้ความว่า ปู่ตาเผ่าจ๊ะบ้านตรึมได้หลบหนีไปอยู่ที่บ้านคู่ อำเภอปรางค์กู่

นานแล้ว เพราะทนต่อการรบกวนรำคาญใจที่ชาวบ้านคริมก่อกั้นไม่ไหวที่ได้ยินแต่การทะเลาะเบาะแว้งได้เสียงแตกแยกกัน

การทะเลาะเบาะแว้ง ไม่สามัคคีปรองดองกัน จากเรื่องการสร้างโบสถ์ สร้างศาลา พระสงฆ์กับชาวบ้านไม่ลงรอยกัน ชาวบ้านก็แตกแยกเป็นหลายฝักหลายฝ่าย ฯลฯ อยู่ที่บ้านคริมนี้ ทนหนวกหูรำคาญใจไม่ไหวจึงต้องหนีไปให้พ้นๆ ใครมีทุกข์เดือดร้อนอย่างไรก็จะไม่สนใจจึงต้องหนีไปให้พ้นๆ ใครจะมีทุกข์เดือดร้อนอย่างไรก็จะไม่สน ตะกวดเจ้าพ่อปู้ดาจึงหนีไปสงบอารมณอยู่ที่บ้านกู๋ อำเภอปรางค์กู๋มาหลายเดือน เมื่อชาวบ้านรู้ดังนี้ จึงตกลงกันจะยกขบวนไปติดตามเชื้อเชิญนางสกได้ทั้งท้าว ทัดทานว่า ปู้ดาเผาจี๊จะไม่ชอบขึ้นรถยนต์ ชอบขึ้นเกวียนเหมือนสมัยก่อน แต่ชาวบ้านรุ่นใหม่นี้ไม่ฟังเสียงโดยอ้างว่าไม่มีเกวียน เขาเลิกใช้กันแล้ว ใช้รถยนต์นี้รวดเร็วทันสมัยดี ปู้ดาจะต้องทันสมัยกับเขาด้วยแล้วชาวบ้านคริมนับร้อยก็เดินทางสู่บ้านกู๋เข้าพบดาเผ่าเจ้าบ้านกู๋

เมื่อทำพิธีกรรมบวงสรวงตั้งเวรเปาะจี๊ที่บ้านกู๋ขอรับปู้ดาคริมเสร็จ ก็ออกช่วยกันค้นหา ตะกวดหรือเต่าตามบริเวณพื้นดินแดนศักดิ์สิทธิ์รอบๆ ปราสาท จนพบตัวตะกวด ผู้คนก็ช่วยกัน ตะกวดอุ้มไปให้นอนอยู่ภายในถ้ำถ่องกระด้างเตรียมขึ้นรถยนต์เพื่อแห่กลับบ้านคริมขณะเตรียมการอยู่นั้น ตะกวดปู้ดาก็คืนหลอดมือวิ่งเข้าป่าหายลับไป ผู้คนพากันติดตามค้นหาทั่วบริเวณพื้นที่จนอ่อนใจ กินเวลาหลายชั่วโมงก็ไม่พบ ร้อนถึงดาเผ่าเจ้าบ้านคริม ต้องนิมนต์ให้นางสกแม่มอครูธรรมที่รวมขบวนไปด้วยกัน ทำพิธีนั่งทางในสวดท่องว่าเวลานี้ ตะกวดเปาะจี๊จะอยู่ที่ใดเหตุใดจึงไม่ยอมกลับ ซึ่งนางสกแม่มอก็บอกว่า เวลานี้ปู้ดากำลังหนีค่อไปทางตะวันตก เวลานี้ถึงบ้านสนาย อำเภอปรางค์กู๋ เป็นหมู่บ้านชาวภูยซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันตกบ้านปรางค์กู๋ แล้วติดตามไปที่บ้านนั้น ชาวบ้านคริมกลุ่มหนึ่งจึงออกติดตามไปตามที่นางสกแม่มอทรงชี้บอกตำแหน่งอยู่ที่บ้านสนาย ตำบลกู๋ อำเภอปรางค์กู๋ จังหวัดศรีสะเกษ

บ้านสนายตั้งอยู่กลางทุ่ง ระหว่างบ้านกู๋กับบ้านพิมาย ที่ตั้งอำเภอปรางค์กู๋ ห่างจากบ้านกู๋ 5-6 กิโลเมตร เมื่อคณะติดตามชาวบ้านคริม ไปถึงคันไม้ใหญ่ข้างทางที่ขึ้นอยู่โคกเดี่ยวกลางทุ่ง ก็ได้พบตะกวดตัวหนึ่งนอนอยู่บนคันไม้ จึงได้ขึ้นไปหมายจับตัวขณะเอื้อมมือคว้าใกล้จะถึง ก็กระโดดลงจากคันไม้แล้ววิ่งหนีเข้าบ้านสนาย ชาวบ้านผู้ติดตามก็ช่วยกันล้อมจับตะกวดตัวไว้ได้ แล้วอุ้มกลับไปที่รถยนต์ที่บ้านกู๋ จัดแจงผูกมัดอย่างมั่นคงในลังกระด้างใบใหญ่ใต้นรถ แล้วขบวนแห่ก็ตีระโคมฆ้องกลางแห่แห่กลับบ้านคริม ขบวนรถวิ่งจากบ้านกู๋ ผ่านหมู่บ้านราชทางสู่อำเภอสำโรงทาบ เขตจังหวัดสุรินทร์ เมื่อเวลาพลบค่ำแล้วผ่านตัวอำเภอสักทุมเศษ เข้าเส้นทางลัดยางรถเร่งความเร็วสูงขึ้น ใกล้จะเข้าเขตศิขรภูมิ วิทยุรถกระทุ้งกลองเร่งจังหวะเพิ่มเร็วเสียงเฮฮาเคล้าเสียงเพลง เพิ่มขึ้นด้วยความคึกคอง โดยไม่มีผู้คาดคิดมาก่อนทันใดนั้น เสียง

ระเบิดก็ดังกึกก้องขึ้นที่รถ ตัวรถกระเทือนอย่างแรง วิ่งสายไปมา ผู้โดยสารตกใจสุดขีด บางคนกระโดดลงขณะรถยังวิ่งด้วยความเร็วสูง ผู้นั่งบนหลังคาตะโกนร้อง “ข้างรยณค์ระเบิดๆ” ร้องห้ามคนบนรถก็แผ่นลงมาแล้ว 5-6 คน กว่ารรถจะเข้าเครื่องจอดได้สนิท ความเอะอะโกลาหลของผู้คนฟังไม่ได้ศัพท์

เมื่อสำรวจก็ปรากฏว่ามีคนนี้ออกพื้นเสียชีวิตไป 2 คน บาดเจ็บสาหัส 2 คน ไม่สาหัสอีกหลายคนต้องจัดส่งโรงพยาบาลศิครภูมิในเวลานั้น เหตุการณ์ครั้งนี้ นับว่ารุนแรงมากไม่เคยมีมาถน นางฮกแม่มอครุธรรมผู้รับอตำแหน่งที่อยู่ไปของตะกวดปู่ตา กล่าวว่าเหตุเกิดครั้งนี้เพราะปู่ตาเปาะจ๊ะจะพิโรธอย่างแรง จากการที่ได้จับทั้งๆ ที่หนีอย่างสุดฤทธิ์แล้ว กระทำผูกพันธนาคารคุมขัง บังคับให้ขึ้นรถทั้งๆ ที่ไม่ประสงค์จะกลับด้วยรถยนต์ แต่ต้องการเดินทางด้วยเกวียนเหมือนสมัยก่อนๆ

เหตุการณ์ที่เกิดคราวนี้เป็นบทเรียนที่ฝังอยู่ในความจำของผู้คนบ้านคริมมา จนทุกวันนี้หลังจากนำตะกวดปู่ตาถึงบ้านคริมแล้ว ชาวบ้านก็ใคร่จะทำพิธีขอโทษขอขมาที่ได้ล่วงเกินอย่างมากด้วยความรู้เท่าไม่ถึงเหตุการณ์ และต้อนรับด้วยเครื่องสังเวยชุดใหญ่มีหัวหมูบายศรี ข้าวตอก ข้าวคัมขมนมนมเนยครบครัน เมื่อได้บอกกล่าวขอขมาพร้อมด้วยน้ำน้ำละพลาขมื่นผงประพรม แล้วจึงปล่อยไว้ที่ศาลปู่ตานั่นเอง หลังจากแห่ตะกวดมาถึงบ้านคริมแล้วไม่กี่วันก็มีฝนตกหนักเรื่อยมาจนได้ทำมาหากินบริบูรณ์ดุจเดิมเป็นที่น่าอัศจรรย์และน่าคิดอยู่

ที่ผู้เฒ่าผู้แก่ชาวบ้านคริมกล่าวมาทั้งหมดนี้ ก็เพื่อประมวลเอาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วประกอบการวิเคราะห์ เรื่องความเชื่อถือต่างๆ ของผู้คนในชนบทที่มีคล้ายๆ กันบ้างแตกต่างกันบ้าง ความเชื่อของชนเผ่าทุกๆ ไปนั่นคือ เชื่อถือต่อวิญญาณบรรพบุรุษโดยเฉพาะท่านผู้ที่เคยประกอบแต่กรรมดีในระหว่างมีชีวิตอยู่เป็นที่เคารพนับถือของผู้คน ความคตินั้นๆ จะมีผลติดตัวอยู่เสมอ เมื่อชีวิตตายไปแล้วเชื่อว่าเป็นเทวดา เช่น เป็นเทพ เป็นอารักษ์ และสถิตอยู่ตามที่ต่างๆ ที่เรียกว่า รุกขเทวดา อุกทเทวดา อากาศเทวดาๆ ปู่ตา เปาะจ๊ะ เหล่านี้เป็นต้น

จ๊ะจะเผาะ เป็นภาษาญะแปลว่า ปู่ตา ตรงกับภาษาเขมรว่า โคน - ตา คือผีปู่ย่าตายายที่ตายไปแล้วผลบุญส่งวิญญาณให้เกิดเป็นเทวดาระดับชั้นดินๆ คอยดูแลพิทักษ์รักษาผู้คนแลทรัพย์สินทั้งปวงในมนุษยโลก เผาะจ๊ะบ้านคริมเป็นวิญญาณผีบรรพบุรุษของชาวบ้านคริมที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นการสร้างความผูกพันชีวิตคนปัจจุบันต้องดำเนินชีวิตความดีให้ถูกตามบรรพบุรุษกำหนดไว้

ชาวญะในหมู่บ้านอื่นๆ ก็มีเผาะจ๊ะของเขาปลูกศาลให้อยู่เหมือนกัน กันทุกแห่ง ชาวเขมรก็มีศาล (กะโคมโคมนดา) ไทยเผ่าลาวก็มีศาลปู่ตาเช่นเดียวกัน นับถือเช่นบวงสรวงเช่นเดียวกัน มาต่างจากที่อื่นเพราะปู่ตาบ้านคริมนี้ไปพัวพันอยู่กับตะกวดและเผาะจ๊ะได้กล่าวมาแล้ว

เผาะเป็นสัตว์ที่ชาวบ้านคริมนั้นมีความสำคัญกับตะกวดแต่มีระดับความเชื่อน้อยกว่าเมื่อก่อนมีอยู่มากที่บ้านคริม และเดินทางไปมาถึงเขตบ้านกู๋ อำเภอบางคอก เช่น เดียวกันกับ

ตะกวด เค้าที่เคยอยู่ที่บ้านตรึมนั้นตัวไหนที่เขาจับได้ เขาจะนำมาหรือน้ำที่เจือด้วยขมิ้นผงประหอม เเจาะรูที่ชายกะคอง สวมห่วงแหวนทองเหลืองหรือทองแดง ก่อนอธิฐานปล่อยตัวไปเป็นเค้าปู่ตา วันดีคืนดีมันจะเดินทางกลับไปอยู่ที่หนองกู่ อำเภอปรางค์กู่ คราวใดที่ชาวบ้านตามไปแห่ปู่ตา กลับจากบ้านกู่ ก็พบเค้าตัวนี้อยู่ที่นั่นด้วย และแห่กลับมาด้วยกัน เค้าที่บ้านตรึมกล่าวกันว่าเค้ามีตัวโคเท่า กระดังก็มี (ราว 60 – 70 ซม.) และบางตัวก็เป็นเค้าเจ้าพ่อปู่ตาซึ่งชาวบ้านเคารพไม่ทำร้าย

เค้ามักอาศัยอยู่ที่สระหนองสิมข้างๆ วัดที่รกไปด้วยกอบัว ผักบุ้ง ผักแพงพวยขึ้นอยู่หนาแน่น ผู้คนลงไปอาบน้ำพบเห็นเค้าตัวใหญ่ๆ นี่เสมอ ทุกวันนี้สระหนองสิมได้ขุดลอกบурณะ เก็บน้ำฝนไว้ใช้ กอบัวที่ขึ้นอื่นๆ ถูกขุดลอกทิ้งหมดกลายเป็นสระโล่งเคียน จึงไม่มีเค้าทั้งเล็กทั้งใหญ่อยู่เลย เค้าใหญ่ๆ ที่เคยเห็นก็ไม่ปรากฏให้เห็นอีกเลย คงมีแต่เค้าตัวเล็กๆ เท่าๆ ขามแกง คลานป้วนเปียนตามทุ่งนาบ้างประปรายเท่านั้น

ชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อของชาวบ้านตรึมเคารพต่อผีบรรพบุรุษที่สิงสถิตอยู่กับปู่ตาเผาะจ๊ะจะเป็นความต้องการ อำนาจประโยชน์สุข คู่ครองจากผีบรรพบุรุษ เขาจึงยึดมั่นในขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีงาม ของชาวบ้านตรึมนี้ เป็นความเชื่อที่ฝังใจลึกลึกแนบสนิทอยู่ในจิตสำนึกของชนชาวไทยเผ่ากูย โดยเฉพาะชาวบ้านตรึมรวมทั้งบ้านอื่นๆ เค้าอื่นในชนบทละแวกเดียวกันนั้นมีความยาวนานตั้งแต่แรกเริ่มก่อตั้งหมู่บ้านตรึม สืบทอดต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน อย่างมั่นคงไม่มีการปล่อยวาง เป็นเวลาร้อยปี โดยมีบุคคลสำคัญคือ “ตาเผ่าจ๋า” ผู้รักษากฎระเบียบสังคมไว้ในกลุ่มชาวกูยและหมู่บ้านข้างเคียง เป็นการสร้างประวัติกวามสัมพันธ์กลุ่มชาวกูยไว้จนถึงปัจจุบันนี้

เผ่าจ๋านี้เป็นตัวแทนประจำหมู่บ้านเป็นสื่อกลางในการทำความเข้าใจระหว่าง “ปู่ตาเผาะจ๊ะ” กับผู้คนได้รับรู้เจตนาและความต้องการของวิญญาณบรรพบุรุษ ด้วยสติปัญญาความสามารถ ฉลาดรอบรู้อย่างลึกลึกทันต่อเหตุการณ์ รู้ต้นเหตุของปัญหา รู้ทางแก้ปัญหาย่างดี นับเป็นกิจวัตร ประเพณีที่ดีงามเป็นผลดีต่อการปกครองชุมชนกับระบบนิเวศเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่สัมพันธ์อย่างเป็นระบบ

สรุปได้ว่าชาวบ้านตรึมมองว่าความเชื่อมีความสำคัญเพราะจัดระเบียบสังคมที่สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ของชุมชน และปัจจุบันชาวกูยมีความพอใจ ได้แสดงจิตสำนึกร่วมกัน เพราะเชื่อว่าเป็นทางเลือกทางหนึ่งของยุคสมัยนี้ที่อยู่ร่วมกับสมัยใหม่ได้ เป็นการแสดงถึงการสร้างความสำนึก ร่วมที่ใกล้กับชีวิตตัวเอง ให้มีความสะดวกเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่ไม่ซับซ้อนอย่างกฎหมายของบ้านเมือง สิ่งที่จะสะท้อนออกมา เช่น รักสงบ รู้รัก สามัคคี ไม่เอาเรดเอาเปรียบซึ่งกันและกันไม่เบียดเบียนกัน ซื่อสัตย์มั่นคง รักใคร่ปรองดองกัน เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เคารพและอยู่ในโอวาทของผู้อาวุโส อันเป็นคุณธรรม จริยธรรม ที่ดียิ่งในหมู่ผู้คนชาวบ้านตรึมที่สอดคล้องกับระบบประชาธิปไตยที่สังคมทั่วไปแสวงหา แท้ที่จริงยังปรากฏในสังคมชาวกูยบ้านตรึม

4.3 การศึกษาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของชาวภูยบ้านครึม

เศรษฐกิจวัฒนธรรมเป็นสังคมของผู้คนในเขตพื้นที่หนึ่ง ซึ่งมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมร่วมกัน มีความเกี่ยวข้องปฏิสัมพันธ์ภายในสูง ผูกพันทางด้านภาษา การนับถือศาสนาอย่างเดียวกัน ภูมิศาสตร์ หรือเศรษฐกิจ การตลาดและการคมนาคม และไม่จำเป็นต้องเป็นเขตเดียวกันกับเขตการปกครอง เช่น เศรษฐกิจของชาวไทยภูยบ้านครึมมีการประกอบอาชีพแตกต่างกับเศรษฐกิจของชาวไทยภูยบ้านเวินบึก (ภูยบรู) อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานีเพราะมีลักษณะทางภูมิประเทศที่แตกต่างกัน ชาวไทยภูยบ้านครึมมีการทำนาเพื่อเลี้ยงชีพและขาย ส่วนชาวไทยภูยบ้านเวินบึกมีการจับปลาของป่าถ้ำเหลือก็ขาย แม้ว่าทั้งสองพื้นที่มีศาลปู่ตาในความเชื่อถือเพื่อวิธีการดำเนินชีวิตเหมือนกัน แต่ลักษณะที่ตั้งของศาลปู่ตาแตกต่างกัน กล่าวคือศาลปู่ตาบ้านครึมเป็นการเลี้ยงปู่ตาเพื่อการทำไร่ นา เช่น ปู่ตาหนองกา ส่วนปู่ตาบ้านเวินบึกเป็นการเลี้ยงปู่ตาเพื่อเบ็ดปลาของป่า การทำไร่ อย่างไรก็ตามทั้งสองหมู่บ้านมีศาลปู่ตาบ้านที่มีความเชื่อถือคล้ายกัน คือ ปู่ตาบ้าน เรียกว่า “หะจู้” หรือ “เพาะจี้วะ” เศรษฐกิจวัฒนธรรมยังสะท้อนให้เป็นชีวิตแท้ของชาวไทยภูยซึ่งมีพลังขับเคลื่อนอย่างไร สัมพันธ์กับรัฐ เชื่อมโยงกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอย่างไร ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุใด ผู้ศึกษาจะได้อธิบายเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจ - วัฒนธรรมของชาวไทยภูยบ้านครึม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ดังต่อไปนี้

4.3.1. ทุน ทุนทางธรรมชาติ ได้แก่ สภาพที่ดิน น้ำจากธรรมชาติ และสภาพป่า เกี่ยวข้องกับสภาพการตั้งถิ่นฐานการสร้างบ้านเรือนของชาวไทยภูยบ้านครึมมานาน ชาวบ้านครึมเล่าว่า มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยอีสานที่เข้ามาค้าขายของเร่ในหมู่บ้าน ได้เห็นสภาพการทำนาบริเวณรอบหมู่บ้านได้ข่าวงามดีเขากล่าวว่า “บ้านครึมเป็นบ้านค้ำบ้านอุดม” จึงสะท้อนบริบททั่วไปเพราะลักษณะที่ตั้งของบ้านเรือนนั้นอยู่บนที่โคกสูงกว้างใหญ่น้ำท่วมไม่ถึง พื้นที่โคยรอบหมู่บ้านใช้ทำการเกษตร คือ ทำนา ถัดถึงหน้าฝนเปรียบเสมือนเกาะแห่งหนึ่งเพราะบริเวณรอบบ้านเป็นที่ลุ่มกว้างจากหมู่บ้านห่างออกไปเป็นทุ่งนากว้าง สูงจากระดับน้ำทะเล 130 - 137 เมตร

ลักษณะดินโคยรอบหมู่บ้านครึมเป็นดินร่วนปนทราย ปัจจุบันใช้เพาะปลูกข้าวมีพันธุ์ข้าวหอมมะลิ ข้าวเหนียว และปลูกผักสวนครัว และยังมีร่องน้ำรายรอบหมู่บ้านทั่วไปที่ไหลเชื่อมโยงเข้าสู่หมู่บ้านทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน จึงมีลักษณะคล้ายกุด น้ำไหลออกไปทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านไปทางตำบลหนองแ้ง ตำบลตำโรงทาบ อำเภอตำโรงทาบ และน้ำก็จะไหลเข้าสู่ห้วยทับทันที่บริเวณบ้านกุดจิ้งและบ้านกะเลา ตำบลหมื่นศรีใหญ่ อำเภอตำโรงทาบ ห้วยทับทันนี้เป็นเส้นแบ่งเขตการปกครองของจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งไหลลงสู่แม่น้ำมูลที่อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ และอำเภอบึงบูรพ์ จังหวัดศรีสะเกษ

บริเวณโดยรอบหมู่บ้านยังมีแหล่งน้ำธรรมชาติและมีน้ำโบราณต่อมามีการขุดลอก
 พอวัง คัชฎาวัตร อดีตกำนันบ้านคริมเล่าว่าได้รับประมาณจากสภาตำบลหรือองค์การบริหาร
 ส่วนตำบลในปัจจุบัน ทางทิศเหนือหมู่บ้านมีร่องน้ำโบราณ ต่อมามีการขุดลอกขึ้นมาใหม่ เช่น
 หนองท่ม หนองกา และหนองชล ทางทิศตะวันออกหมู่บ้านมีหนองใหญ่หรือทำนบเป็นแหล่ง
 น้ำใหญ่มีน้ำตลอดปีมีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตกับชาวบ้านตลอดมา ใกล้วัดมีสระโบราณ
 ทุกวันนี้ได้ถมสระแห่งนี้แล้วและมีชาวบ้านเคลื่อนย้ายครวเรือนมาตั้งอยู่รอบ ๆ และหนองเปี้ยว
 ตั้งอยู่ห่างออกไปจากหมู่บ้านเหมาะในการเก็บน้ำไว้เพื่อเลี้ยงสัตว์ ทางทิศใต้มีหนองบ่อ และสระ
 หลวงซึ่งชาวบ้านได้ช่วยกันขุดให้เป็นสระสาธารณะเพราะอยากได้น้ำบริโภคภายในครัวเรือน ส่วน
 ทางตะวันตกเป็นพื้นที่สูงกว่าพื้นที่อื่น ๆ มีแหล่งน้ำธรรมชาติแห่งเดียวคือ หนองปัด

แหล่งน้ำดังกล่าวมีประโยชน์เพราะใช้ในการบริโภค ทำสวน เลี้ยงสัตว์ และเป็น
 แหล่งเพาะพันธุ์ปลารักษาโรค ถ้าปีใดผู้นำสามารถต่อรองกับทางราชการได้ก็จะได้งบประมาณมา
 ขุดลอกใหม่ เช่น หนองท่มทำการลอกสมัยพอวัง คัชฎาวัตร เป็นผู้ใหญ่บ้าน หนองบ่อขุด
 ลอกสมัยพอทองสุข คัชฎาวัตร เป็นกำนัน สระหลวงขุดลอกสมัยผู้ใหญ่มุค สมัยพอวัง คัชฎา
 วัตรเป็นกำนันมีการขุดลอกอีกครั้งหนึ่ง โดยให้ชาวบ้านรวมกัน 4 โดยให้ชาวบ้านขุด 4 หลังคา
 เรือนต่อ 1 หลุม ขุดลึก 2 เมตร กว้าง 20 เมตร ยาว 36 เมตร และหนองปัดขุดลอกสมัยพอ
 ทองสุข คัชฎาวัตรเป็นกำนัน ส่วนร่องน้ำที่ไหลเข้าสู่พื้นที่หมู่บ้านคริมปัจจุบันนี้ได้ทำการขุดลอก
 หมดแล้วรวมทั้งหนองใหญ่หรือทำนบซึ่งมีการขุดลอกด้วยรถขุดในปี 2547 จัดทำแหล่งน้ำประปา
 ของหมู่บ้าน และเลี้ยงปลาที่หน่วยทางราชการก็เกษตรอำเภอศรีบุญเรืองมาส่งเสริมการเลี้ยงปลา
 และชาวบ้านบอกว่าเป็นการเลี้ยงให้โคเพื่อให้ปลาออกวางไข่ในช่วงฤดูฝน

ที่ดินในทุ่งนาชาวบ้านให้ความสำคัญ มีการขุดบ่อล่อปลาเพื่อวิดน้ำหลังฤดูเก็บ
 เกี่ยวจับปลาบริโภค และยังได้น้ำเลี้ยงสัตว์วัว ควาย และบางครั้งเรือนสามารถกั้นรั้วปลูกผักสวน
 ครัว สระขุดไว้บริเวณที่นาส่วนด้วทางทิศเหนือหมู่บ้านได้แก่ นายพิง วังสันต์ เพื่อทำไร่นาสวน
 ผสม นายจันทร์ บุตรงาม เพื่อทำไร่นาสวนผสม สระขุดทางทิศใต้บ้านคริมได้แก่ นายสุข วัง
 สันต์ เพื่อทำไร่นาสวนผสม นายเลด สว่างโคกกรวด เพื่อใช้ทำไร่นาสวนผสม สระขุดทางทิศ
 ตะวันออกบ้านคริมได้แก่ นายทิพย์ วังสันต์ เพื่อใช้ทำไร่นาสวนผสม นางปัด วังนุราช เพื่อใช้
 ทำไร่นาสวนผสม นายทองสืบ บุตรงาม เพื่อใช้ทำไร่นาสวนผสม นายชน สาร เพื่อทำไร่นา
 สวนผสม และนายบุญ บุตรงาม เพื่อใช้ทำไร่นาสวนผสม สระขุดทางทิศตะวันตกหมู่บ้านได้แก่
 นายวัง คัชฎาวัตร เพื่อทำไร่นาสวนผสม นายลา บุสชาติรัส เพื่อทำไร่นาสวนผสม นายพา เจือ
 จันทร์ เพื่อทำไร่นาสวนผสม

อรรถ. 2548 : สัมภาษณ์) และชาวภูยในเขตตำบลแดล อำเภอศีขรภูมิเข้าไปหาเครือเถาวัลย์เพื่อไป ทำลอบทำไซ สิ่งที่น่าประหลาดใจคือการบริโภคของชาวบ้านขณะนี้คือ นำเอาเศษขยะของใช้ในครัวเรือน มาทิ้งริมป่าช้า ขณะนี้ชาวบ้านเล่าว่าป่าช้าผู้นำหมู่บ้านมีการถกเถียงกันอยู่ว่าจะใช้พื้นที่ป่าช้านี้เพื่อ ประโยชน์อะไรในอนาคต

สภาพโดยรอบของป่าช้าทางทิศเหนือของป่าเป็นนาของนางน้า คัชฎาวัตรเขา ได้รับจากมรดกมาเป็นเวลา 10 ปีและมีร่องน้ำไหลผ่านเข้าสู่หนองใหญ่ ทางตะวันตกของป่าช้า เป็นถนนสาธารณะ และทุกวันนี้ใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งเพื่อสร้างโรงเรียนขยายโอกาสของหมู่บ้านคสอน ระดับมัธยมศึกษา เดิมทีบริเวณโรงเรียนแห่งนี้เป็นป่าผืนเดียวกันกับป่าช้า ทางทิศตะวันออกของ ป่าช้าเป็นมีร่องน้ำและเป็นที่ลุ่มใช้ทำนา ทางทิศใต้ป่าช้ามีถนนดินเข้าสู่ป่าช้า เป็นตากถ้ำของ ชาวบ้านขนาดไม่ถึง 1 งานจำนวน 10 ครัวเรือนและที่ดินมีเอกสารสิทธิ์เป็นบางคน เขาใช้ ประโยชน์ทำกินมานานราว 50 ปี

ป่าหนองกาเป็นป่าธรรมชาติมีต้นไม้ใหญ่ขนาดใหญ่รอบ ๆ หนองกาเป็นหนอง น้ำโบราณ มีปู่ตาหนองการิมขอบหนองทางทิศเหนือ เป็นปู่ตาจุดแรกของการทำพิธีกรรมก่อนไป ทำพิธีกรรมอื่น ๆ เป็นแหล่งที่อาศัยของสัตว์มี นก กา เต่า ตะกวด ชาวบ้านใช้ป่าในพิธีกรรม ความเชื่อเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้าน เช่น ชาวภูยบ้านครึมกับชาวลาวร่วมบ้านกา เเจาะ - หนองไผ่ เกี่ยวกับบุญประเพณีพระเวสสันดรชาดก

สภาพโดยรอบหนองกา ทางทิศเหนือใช้ที่ดินทำนาขนาดไม่เกิน 1 งานจำนวน 10 ครัวเรือน เดิมพื้นที่ป่าเชื่อมโยงถึงเขตป่าช้า ทางทิศตะวันตกเป็นที่นาทำกินสืบทอดให้กับ ทายาทมานานนับ 100 ปี เป็นพื้นที่มีโฉนด เช่น ที่นาของ นางสาวบุญ คัชฎาวัตร นางสาวสี เพชรสุวรรณ นายประพันธ์ บุตรงาม นายทิพย์วังสันต์ นางนิค สุภนาม ทางทิศใต้หนองกาเป็น ที่นาปลูกข้าวทำกินมานานนับ 100 ปี ผู้ถือสิทธิ์ทำกินมีรายละเอียด 3 ไร่ต่อคน ทางทิศตะวันออก เป็นที่นามีโฉนดแล้วทำกินมานานนับ 100 ปี ผู้ทำกินบริเวณนี้ ได้แก่ นายมุง คัชฎาวัตร นาง มะลิ คัชฎาวัตร นางสาว คัชฎาวัตร นายโพ คัชฎาวัตร แต่เดิมใช้พื้นที่ปลูกผัก และยาสูบ หลังฤดูเก็บเกี่ยวข้าว แต่ทุกวันนี้ไม่ใช้ปลูกผักเพราะแหล่งน้ำหนองกาเค็มขึ้น น้ำไม่พอเพียง

จากข้อมูลที่ดินขององค์การบริหารส่วนตำบลครึมกล่าวว่า สภาพโดยรอบทุก หมู่บ้านในตำบลครึมใช้ทำนา มีพื้นที่ทั้งหมดจำนวน 28,229 ไร่ เป็นพื้นที่การเกษตร 27,474 ไร่ ที่อยู่อาศัย 775 ไร่ ลักษณะภูมิประเทศของตำบลครึมเป็นที่เนินสูงลาดไปทางทิศตะวันออก มี หนองน้ำใหญ่หรือทำนบอ่างเก็บน้ำทางตะวันออกหมู่บ้านครึม มีเนื้อที่บริเวณถึง 122 ไร่ มีอาณา เขตติดต่อกับตำบลอื่น ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับบ้านสองห้อง ตำบลเสมิง อำเภอสำโรงทาบ และบ้าน กาละเมะ ตำบลกาละเมะ

ทิศใต้ ติดต่อกับบ้านคู ตำบลนาทุ่ง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับบ้านโนนดี ตำบลหนองไผ่ล้อม อำเภอตำบองทาบ

ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านหนองกง ตำบลหนองบัว และบ้านหนองไผ่ ตำบล
ขาวใหญ่

อาจกล่าวได้ว่า “ทุนธรรมชาติ” ประกอบด้วยการใช้ที่ดิน การใช้น้ำ และป่า มีความสำคัญต่อวิถีชีวิต ไม่สามารถแยกออกจากกันได้เพราะมีความสัมพันธ์ในธรรมชาติเองและกับวิถีชีวิตชาวบ้าน ชาวบ้านใช้ทุนธรรมชาติอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น สร้างบ้านเรือนจากวัสดุธรรมชาติ เช่น จากไม้ ธรรมชาติ ปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนเป็นบ้านคอนกรีตจากตลาดเพราะป่าได้ลดน้อยลง จากลักษณะการสร้างบ้านที่ใกล้ชิดกันยังสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต และมีพิธีกรรมความเชื่อร่วมกัน ความผูกพันของเครือญาติ สายสัมพันธ์ของคนในครัวเรือนที่เป็นแก่นแท้ของชาวภูบ้านศรีม ไม่มีการหยุดนิ่ง ผู้คนยังสัมพันธ์กับสถาบันอื่นๆ ได้แก่ วัด โรงเรียน ศาลปู่ตา สถานีอนามัย ตลาด และหมู่บ้านอื่น ๆ ผ่านชีวิตที่ร่อนน้าวทางประวัติศาสตร์ เพราะเขาได้ฟังจากทุนธรรมชาติเป็นเครื่องมือสร้างพลังให้กำลังใจแก่กลุ่มสังคม และการดำรงชีวิตต่อไป

4.3.2 . การผลิต ท่อวัง ฉะอุยวัตร (อดีตผู้ใหญ่บ้านศรีม พ.ศ. 2504 – 2524 เป็นกำนัน พ.ศ. 2524 – 2532) ชาวบ้านศรีมมีการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพและขาย การทำนาเป็นอาชีพสำคัญ ผลผลิตอื่น ๆ เช่น เลี้ยงสัตว์ ทอผ้า ปลูกผักสวนครัว การผลิตจะมีกิจกรรมสอดคล้องกับวิถีชีวิตของแต่ละเดือนดังนี้ กิจกรรมสำคัญการลงไร่ลงนาในเดือน 6 มีการเช่นสรวงปู่ตาทุกแห่งที่อยู่ในชุมชน เป็นวัน “จัดแซงจัดไซ” เป็นวันเอาฤกษ์ยามก่อนมีการทำนาหว่านกล้าตามฤดูกาล เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับปรับพื้นที่ ดยหญ้า ปั่นคันนา หว่านพันธุ์ข้าว บริเวณปู่ตา บ้านศรีมจะทำที่ปู่ตาหนองกา บ้านม่วงหวาน – โคนเจริญทำที่ปู่ตาญาติ (จุ้เพรียม) ชาวภูบ้านแคลเรียกว่าปู่ตาจุ้เพรียม ในพิธีนี้มีการเช่นอาหารที่ปู่ตาชอบได้แก่ เนื้อเค็ม ทำนาคางไก่คางชะดาชีวิตของครัวเรือนและทำฝ่นที่จะลงนาปี ผู้กระทำพิธีกลางหรือตัวแทนชาวบ้านเรียกว่า เฒ่าจ๋า ซึ่งเป็นผู้ชาวบ้านศรัทธาหรือเป็นโคตรใหญ่ประจำหมู่บ้านดำเนินการเช่นสรวง กล่าวคำทำนาคางฝ่นฟ้าอากาศและช่วยเหลือพิจารณาทางไถให้แก่ผู้ที่มาร่วมพิธี จากนั้นไปทำพิธีกรรมปู่ตาอื่นๆ พิธีกรรมบุญเดือน 3 เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับเผ่าป่า กล่าวคำขอบคุณพระภูมิเจ้าที่ที่ศาลปู่ตาบ้าน บอกกล่าวเจ้าแม่ธรณีเจ้าแม่คงคา เจ้าแม่โพสพ แต่ที่บ้านปราสาทเขมมีการปรับพิธีกรรมทำบุญข้าวจี “โดยบู” หรือบุญข้าวจี จับปลาหม่อมปลาสาปปรุงเป็นอาหารเลี้ยงปู่ตา (พิธีนี้เขมรถิ่นไทยไม่มี) แต่ชาวภูกับกลุ่มไทยอีสาน(ชาวลาว) ให้ความสำคัญเกี่ยวกับบุญข้าวจี ชาวบ้านจะมีการทำขนมจีนพร้อมน้ำยาขนมจีนเพื่อรับประทานในเครือญาติหรือบ้านข้างเคียง พิธีกรรมในเดือน 10 ชาวภูเรียกว่าวันสารทมิสารทน้อยและสารทใหญ่ ตกอยู่ในระหว่างข้าวพรรษา เป็นวันสำคัญที่หญิงชราสูงอายุมี

บทบาทต่อเครือญาติหรือเรียกว่า “อาเฝาะ” กล่าวนำเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วเพื่อ
 อันเชิญดวงวิญญาณมารับอาหาร เหล้ายาปลาปิ้งที่ถวาย กล่าวคำอันเชิญมาร่วมรับรู้เกี่ยวกับพฤติกรรม
 ของลูกหลาน กล่าวคำในสิ่งที่ปรารถนาที่ดีเพื่อจะได้ให้คำสอนขัดเกลาสมาชิกในครัวเรือนที่บ้าน
 ก่อนที่นำอาหารอีกชุดหนึ่งไปถวายพระสงฆ์ที่วัดคอนเจ้าของวันเดียวกัน ส่วนพิธีกรรมในเดือน
 อื่นๆชาวภูมิจึงมีพิธีกรรมคล้ายๆกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่นเดือนห้า “หวัญญะพระ” (ทรงน้ำพระ)
 ก่อกองทราย วันสงกรานต์ เป็นต้น

- การเกษตร กลุ่มชาวภูมิจึงในตำบลศรีมหาโพธิ์เป็นหลักฐานสำคัญ ใช้พื้นที่ทำนา
 ๑ บ้านเป็นแหล่งผลิตที่สำคัญ ทำทั้งนาไร่และนาดอน ตัวอย่าง พื้นที่นาไร่ใกล้แหล่งน้ำใหญ่
 หรือทำนาทางตะวันออกหมู่บ้าน ซึ่งได้ออกเอกสารสิทธิหมดแล้วเริ่มออกโฉนดที่ดินตั้งแต่
 พ.ศ. 2498 เป็นจุดทำนาก่อนบริเวณอื่น เช่น ทางทิศใต้ทำนบเป็นที่นาของนางปอง จำนวน 3 ไร่
 นางนิค 6 ไร่ นางเภา 6 ไร่ นางปัด 10 ไร่ นายศูนย์ 10 ไร่ นายดี สาร 5 ไร่ นางใหม่
 ศุขยาวัตร 15 ไร่ ในปีนี้พบว่า(พ.ศ. 2547) มีชาวบ้านขยายครัวเรือนออกมาตั้งริมเขตตำบล
 จำนวน 4 หลังคาเรือนพันธุ์ข้าวที่ปลูกสมัยก่อนมีข้าวเหลือง(ไม่ทำการปลูกเป็นเวลา 20 ปีเพราะ
 ขายไม่มีราคา แต่ปัจจุบันชาวบ้านปลูกข้าวมะลิแทนเพราะขายได้ราคาดี) ข้าวนางร้อย(ภาษาภู
 เรียกว่า ซอมะคิว) ปลูกไม่มากแต่ปลูกพอสำหรับบริโภคในครัวเรือน ไม่มีการปลูกข้าวเหนียวเขต
 นี้เพราะเป็นนาไร่ลัดไร่แต่ชาวบ้านจะปลูกข้าวเหนียวเขตพื้นที่นาโคก ทางตะวันตกทำนบเดิมเป็น
 ดากดำ และที่สวนมีพื้นที่แต่ละครัวเรือน 50 - 80 ตารางวา ปัจจุบันได้ใช้เป็นที่อยู่อาศัยตั้งแต่ ปี
 2516 หลังแรกที่อยู่หลังแรกคือ บ้านของนายน้อย สาร ปัจจุบันมีครัวเรือนเพิ่มถึง 50
 ครัวเรือน

ทางทิศเหนือทำนบมีบ้านเรือนออกมาสร้างแล้ว 5 หลังคาเรือน เป็นที่ดินของ
 นายด้วง 3 ไร่ นางเพิ่ม 4 ไร่ นายเนียมมีมากถึง 10 กว่าไร่ ที่ของนายสอน 3 ไร่ นายทองสืบ
 5 ไร่ อาจารย์อู 5 ไร่ และเป็นที่ของชาวบ้านอีก 5 ไร่ เขตนี้ยังมีสระเก่าโบราณชาวบ้าน
 เรียกว่าหนองสิม ปัจจุบันบริเวณรอบหนองสิมนี้นำมาสวนปลูกพริก หอม กระเทียมของชาวบ้าน

ทางด้านตะวันออกทำนบเป็นที่นาของนายสา ศุขยาวัตรจำนวน 6 ไร่ซึ่งเป็น
 ได้รับจากมรดก ที่ดินของชาวบ้านศรีมหาโพธิ์ลูกหลานได้จากมรดกตกทอดทางราชการได้มี
 การพัฒนาเอกสารสิทธิจาก ส.ค. 1 แล้วปรับให้เป็น น.ส 3 ก. (ครุฑเขียว) แล้วปรับให้เป็นโฉนด
 (ครุฑดำ) ตั้งแต่ ปี 2518

ที่สวนของชาวบ้านปลูกไว้บริโภคในครัวเรือน เดิมทำการปลูกทุกระยะ
 ปัจจุบันปลูกเล็กน้อย เพราะมีการขุดลอกทำนบ แล้วนำดินทิ้งทับถมที่สวนชาวบ้านจึงพากันปรับ
 สร้างบ้านเป็นที่อยู่อาศัยแทน ที่สวนที่ปลูกสมัยก่อนได้แก่ กระเทียมหัวขาว หอมแดง ยาสูบ

กลับมาบอกญาติพี่น้อง เมื่ออพยพไปมีการซื้อที่ดินจากผู้ที่อยู่ก่อน และทำการบุกเบิกที่ไร่ที่นาเอง ถ้าอาศัยอยู่ในหมู่บ้านจะอยู่กันเป็นกลุ่ม ๆ เช่น เขตชายแดนไทยกับพม่า ในเขตอำเภอท่ง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ อพยพไปอยู่นอกจังหวัด เช่น บุรีรัมย์ เขตอำเภอเมืองบุรีรัมย์ อำเภอลำปลายมาศ อำเภอนางรอง อำเภอประโคนชัย เขตอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา

กลุ่มชาวกูยที่อพยพจากอำเภอสัขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในเขต จังหวัดบุรีรัมย์ เช่น บ้านทะลอก บ้านตะแบก บ้านเสมิง บ้านตาดโคง (ผสมลาว) ตำบลชุมพุก อำเภอเมืองบุรีรัมย์ บ้านหนองกะท่ม ตำบลโคกสงวน อำเภอชำนิ (แยกการปกครองออกจากอำเภอนางรอง) บ้านหนองบอน ตำบลบ้านยาง อำเภอลำปลายมาศ (ทา วงเวียน. 2546 : สัมภาษณ์)

กลุ่มชาวกูยจากเขตตำบลศรี ตำบลแผล อำเภอสัขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์อพยพไปอยู่ที่บ้านแสนสุข บ้านห้วยปอ อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา อพยพไปเพื่อบุกเบิกที่ทำกินใหม่เพราะบ้านเก่ามีที่จำกัด ทุนที่ไปหาจัดซื้อที่ดินใหม่ได้จากการขายที่ดินบ้านเก่าแล้วจัดหาซื้อที่ดินใหม่ และเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้คนบ้านเก่าที่มีทุนทรัพย์ได้รับซื้อที่ดินไว้เพิ่มขึ้นดังที่กล่าวแล้ว (นาง เจือจันทร์. 2546 : สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตาม ชาวกูยอพยพไปอยู่บ้านใหม่ยังยึดอาชีพการเกษตรเป็นหลักสำคัญ แต่ชาวกูยบ้านเดิมทำนาโดยใช้แรงงานสัตว์ใช้ควายทำนา ใช้วัวเทียมเกวียนบรรทุกผลผลิตจากท้องไร่ขึ้นยุ้งฉาง จากเอกสารสำนักงานเกษตรอำเภอสัขรภูมิกล่าวว่าในปี พ.ศ. 2525 ตำบลศรีสามารถผลิตข้าวได้จำนวน 4,916 เกวียน ชนิดข้าวที่ผลิตได้มากคือ ข้าวดอกมะลิ 105 และ กข. 15 อื่น ๆ ก็มีพันธุ์ข้าวเมล็ดเล็ก ข้าวเหนียวเมล็ดสั้นและเมล็ดยาวแต่เป็นการปลูกไว้บริโภคในครัวเรือน และบรรทุกสินค้าเทียมที่เก็บไว้ในยุ้งฉางไปขายตลาด ชาวบ้านศรีบรรทุกข้าวเปลือกขายให้กับเจ้าของโรงสีที่สถานีรถไฟบ้านกะถัน ที่สถานีรถไฟสัขรภูมิ และที่ตลาดพ่อค้าชาวจีนที่อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ และปัจจุบันนี้ชาวกูยบ้านศรีทำนาด้วยรถไถเดินตาม เปลี่ยนจากการทำนาค่าเป็นาหว่าน จ้างรถนวดข้าว จ้างรถเกี่ยว บรรทุกข้าวโดยรถยนต์ ที่น่าพิจารณาคือชาวกูยบ้านศรีได้ออกนอกชุมชนโดยรถยนต์ส่วนตัวเพื่อหาซื้อข้าวเปลือกขายเพื่อเก็งกำไร (เลี่ยน ศุขยาวัตร. 2547 : สัมภาษณ์)

พ่อวัง ศุขยาวัตร เล่าว่า ผลผลิตนอกเหนือจากการทำนา ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย หมู ไก่ เป็ด การเลี้ยงไหมและการทอผ้า เป็นการผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือน และขายเพื่อนำเงินมาจับจ่ายใช้สอยในครัวเรือน แต่บางครัวเรือนเลี้ยงวัวมากกว่า 10 สามารถนำเงินมาซ่อมแซม และก่อสร้างบ้าน

การเลี้ยงวัว - ควาย วัวเลี้ยงเกือบทุกหลังคาเรือน เป็นพันธุ์พื้นบ้านทั้งหมด 1 และ หมู 16 พ่อเลี่ยน ศุขยาวัตร เล่าว่า มีจำนวนถึง 1,000 กว่าตัว บางครัวเรือนหนึ่งเลี้ยงถึง 20 ตัว

แต่ส่วนมากเลี้ยง 5 ถึง 10 ตัว ช่วงฤดูเลี้ยงการเลี้ยงวัว-ควายมีความสะดวก โดยคือนอกไปหา กินหญ้าอยู่นอกหมู่บ้าน วัว-ควายจะอยู่รวมกันเป็นฝูงและอยู่ใกล้หนองน้ำ หรือห้วย พอตก คอนเย็นฝูงวัว-ควายก็กลับเข้าหมู่บ้าน เจ้าของวัวมารับเพื่อค้อนเข้าคอก บางครัวเรือนเก็บกอง ฟางมุงหลังคาป้องกันฝนและแสงแดดไว้ตามสวน หรือตามโคกจอมปลวกใช้ไม้ไผ่ทำเป็นรั้วล้อม กองฟาง แล้วผูกวัวไว้ให้กินฟางและยังป้องกันฝูงวัวของเจ้าอื่นมากินฟางที่กองไว้ ส่วนควาย ชาวบ้านเลี้ยงน้อยกว่าวัว ถ้าเลี้ยงในครัวเรือนก็มีเพียง 2-3 ตัว ราคาวัวควายในปัจจุบันเป็นวัวรุ่น ๆ ขายได้ในราคา 5,000 ถึง 10,000 บาท ถ้าขายหลายตัวได้เงินมาซื้อวัสดุสร้างบ้าน จัดงานบวช งานแต่งงานให้กับบุตรชายและบุตรสาว วัวควายจึงเป็นสัตว์เศรษฐกิจของชาวบ้านดริ่ม เช่นเดียวกับการทำนา

- การหัตถกรรม การทำหัตถกรรมในครัวเรือนที่สำคัญ ได้แก่ การทอผ้ามีมา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ก่อนที่จะมีกิจกรรมทอผ้าซึ่งเป็นบทบาทของผู้หญิง ผู้ชายจะมีบทบาท ในการ เตรียมพื้นที่ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทำเครื่องมือทอผ้า แต่พิมพ์ทอผ้าได้หยุดทำและไม่มี การสาน ต่อชนรุ่นหลัง ๆ งานที่ช่วยเหลืร่วมกันทำในครัวเรือนทั้งบิดา มารดา และบุตร ได้แก่ การปลูกหม่อน บทบาทของผู้หญิงได้แก่ การเก็บใบหม่อนเลี้ยงไหม การสาวไหม ย้อมผ้าไหม ทำลายผ้าไหม การทอผ้าไหม และการขายผ้าไหม ในช่วงฤดูฝนมีการเลี้ยงไหมและสาวไหม แต่ ฤดูแล้งนิยมทอผ้าไหม สถานที่ทอผ้าไหมใช้ได้จนบ้าน ปัจจุบันชาวบ้านดริ่มยังทอผ้าไหมและยัง รักษากระบวนการย้อมผ้าไหมด้วยวิธีย้อมด้วยสีธรรมชาติ เช่น ย้อมผ้าด้วยมะเกลือให้เป็นสีดา ลายผ้าที่นิยมทอใช้ทั้งผู้หญิงและชายได้แก่ ลายเก็บใบ ใช้ดัดเสื่อและผู้หญิงใช้เป็นผ้าสะไบ ผ้าที่ นิยมทอมากที่สุด ผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าขาวม้า ผ้าถุง ผ้าโสร่ง ซึ่งมีลวดลายและสีสันสวยงาม ลาย ผ้าที่นิยมทอเป็นผ้าถุงของผู้หญิง เช่น ลายขอ ลายเสมอ มีการพัฒนาลายผ้าไหมเพื่อปรับสีผ้าให้ สดใส เช่น แทนที่จะทำลายเก็บเป็นสีดามีการทำให้เป็นสีอื่น ๆ กล้ายผ้าลูกแก้วของกลุ่มชาติ พันธุ์ลาว ปัญหาชาวบ้านในการทำผ้าไหมคือ พื้นที่ปลูกหม่อนลดลงเพาะพื้นที่สวนกลายเป็นบ้าน ที่อยู่อาศัยเพราะประชากรเพิ่มขึ้น แต่ชาวบ้านบางอนันต์ กลุ่มชาติพันธุ์เขมร อำเภอสักรงมิได้นำ หม่อนไหม เส้นไหมไปแลกกับข้าวเปลือกกับชาวบ้านดริ่ม (สมนึก คำงาม, 2547 : สัมภาษณ์) อย่างไรก็ตามชาวบ้านดริ่มยังทอผ้าเพื่อขายในครัวเรือนเป็นสำคัญ และทอผ้าเก็บไว้ในพิธีกรรมอื่น ๆ เช่น แต่งงาน การทอผ้าสะไบสีใช้คลุมศีรษะเวลาบวชนาค

การหัตถกรรมอื่น ๆ ได้แก่ บทบาทของ จักสานไม้ไผ่ทำลอบ ไช สวิง เบ็ด เพื่อ ใช้เป็นเครื่องมือจับปลา เพราะวัสดุไม้ไผ่หมดไป แต่ปัจจุบันนี้ชาวบ้านใช้วิธีซื้อเครื่องมือผลิตพื้น ไม้ไผ่จากตลาดอำเภอสักรงมิ

- เครื่องมือและพาหนะ เครื่องมือเครื่องใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในการทำงาน เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันแต่เดิมทำจากวัสดุธรรมชาติในพื้นที่ของหมู่บ้าน ถ้าคิด

ทำเองไม่ได้ก็ใช้วิธีการแลกเปลี่ยนกับหมู่บ้านอื่น ๆ เช่น ใช้ข้าวเปลือกแลกหม้อข้าวหรือโอ่งดิน แต่โดยมากหมู่บ้านอื่นบรรทุกสินค้าสิ่งของด้วยเกวียนมาพักชั่วคราวในหมู่บ้าน แล้วทำการแลกเปลี่ยนส่งของหรือซื้อขายด้วยเงินตรา มักจะมีกิจกรรมแลกเปลี่ยนซื้อขายหลังฤดูเก็บเกี่ยว เขามาพักอยู่เป็นกลุ่มใกล้เคียง ๆ กับหมู่บ้าน หรือด้วยวิธีหาบคอนด้วยไม้คานเดินเท้าราว 4 - 6 คน เขาจะขออนุญาตกับเจ้าอาวาสวัดขอพักนอนที่ศาลาวัด

เครื่องมือวิถีดำเนินการในชีวิตประจำวัน เครื่องมือการเกษตรประกอบด้วย จอบ เสียม ไถ คราด มีด ขวาน ปัจจุบันเครื่องมือการเกษตรเปลี่ยนมีรถไถ คราด จ้างรคนวด เกี่ยว การบรรทุกผลผลิตเปลี่ยนจากเกวียนมาเป็นรถบรรทุกผลผลิต นางบัวเทศ สว่างโคกกรวด เล่าถึงการปรับเปลี่ยนเกี่ยวกับเทคโนโลยีหรือเครื่องมือดังนี้

เครื่องมือของใช้ถ้าเป็นงานหนักเป็นหน้าที่ของผู้ชาย เช่น เครื่องมือทอผ้า การเลี้ยงลูก จักสาน ทำนา การปรับพื้นที่ในการทำสวนได้แก่ การขุดสระน้ำ งานก่อสร้างบ้าน เครื่องมือจับสัตว์น้ำ เครื่องมือจับสัตว์คักสัตว์ป่าและตามทุ่งนา เครื่องมือที่ผู้หญิงคิดทำได้ดี ได้แก่ เทคนิคการย้อมสีผ้าธรรมชาติ เครื่องมือที่ผู้หญิงชายร่วมกันทำเช่น การปรุงยาสมุนไพรประเภทยาฝน การปลูกผัก ปลูกหม่อน การถอนกล้า ดำนา หว่านกล้า การปรุงอาหารให้กับครัวเรือน

เครื่องมือในชุมชนหมู่บ้าน ในช่วงหลัง พ.ศ. 2488 ชาวบ้านผลิตข้าวเพื่อขาย ส่วนหนึ่งเก็บไว้ในยุ้งฉางไว้รับประทาน ทำบุญ ทำพันธุ์ เลี้ยงสัตว์ในครัวเรือน มีการใช้โรงสีมือ “เกลดเค” ซื้อมาเป็นของนางบัวเทศ สว่างโคกกรวด เมื่อ พ.ศ. 2495 มีชาวบ้านหาบข้าวมาจ้างสี โดยให้เขาเป็นคนสีด้วยมือเอง มาจากบ้านดู่, อาราง, หนองแคน, หนองซอน, หนองหิน, โคกศิลา, หนองท่ม, นา, ม่วง, ทรัพย์โกฏี และบ้านจิ้งเอ็ด ส่วนที่บ้านหัวแรดไม่มาสีเพราะมีที่บ้านเจ๊กกอง เขาซื้อก่อนขาย 2 เดือน

เมื่อสามของขายลาออกจากครูเพราะสาขาค่าไม่ดีเขาเป็นคนโคราช จึงซื้อโรงสีเดิม น้ำมันโซล่า ชื่อที่เมืองสุรินทร์ในราคาหนึ่งหมื่นกว่าบาท เก็บค่าสี 1 หาบปีบ 1 บาท ถ้าเป็นตะกร้าใหญ่คิดราคา 3 บาท แต่ละวันสีข้าวเปลือกจนถึง 1 ทุ่ม ตอนนั้นโรงสีใหญ่ของอาเสี่ยเกียรติ ศรีสุรินทร์ ตั้งอยู่ริมทางรถไฟทางทิศเหนือสถานีรถไฟบ้านละสัน เขาตั้งมาก่อนขายราว 10 กว่าปี รับซื้อข้าวเปลือกในเขตอำเภอศีขรภูมิ อำเภอสำโรงทาบ อำเภอปรังค์ภู จังหวัดศรีสะเกษ ชาวบ้านบรรทุกข้าวเปลือกเทียมเกวียน หรือควายเทียมล้อบ้าง ขายกิโลกรัมละ 5 สตางค์ เป็นข้าวพันธุ์พื้นบ้าน ได้แก่ พันธุ์นางคง นางร้อย ขณะนั้นยังไม่มีข้าวมะลิ ชาวบ้านคริมได้นำข้าวเปลือกไปขาย 2 แห่งคือ ที่โรงสีไฟของเสี่ยกา ริมสถานีรถไฟบ้านสำโรงทาบ และโรงสีไฟอาเสี่ยเกียรติริมสถานีรถไฟบ้านกะลัน ชาวบ้านนำข้าวเปลือกไปขายด้วยวิธีหาบ คอน และเทียมเกวียน อาจกล่าวได้ว่าโรงสีในหมู่บ้านคริมได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงขณะนี้มียานวน 11 เครื่อง ตั้งกระจายออกไปทั่วทุกหมู่บ้าน

4.3.3 แรงงาน ชาวบ้านคริมใช้แรงงานในการทำนาเป็นหลักสำคัญ และรับจ้างในหมู่บ้าน เช่น รับจ้างก่อสร้างบ้าน เก็บเกี่ยวข้าว ขุดสระ รับจ้างไถนาด้วยรถไถ ถ้ารับจ้างนอกหมู่บ้าน เช่น ออกไปรับจ้างตัดอ้อย การศึกษาของสมเกียรติ อินทอภา เสนอว่า ในปี พ.ศ. 2544 ชาวบ้านคริมไปรับจ้างตัดอ้อยที่จังหวัดชลบุรีเป็นผู้ชาย 25 คน ผู้หญิง 37 คน สุพรรณบุรี ชาย 14 คน หญิง 9 คน สระแก้ว ชาย 4 คน หญิง 5 คน กาญจนบุรี ชาย 10 คน หญิง 4 คน ระยอง ชาย 3 คน หญิง 3 คน รวมทั้งสิ้น ชาย 56 คน หญิง 58 คน รวมทั้งสิ้น 114 คน (สมเกียรติ อินทอภา. 2545 : 52) ออกไปรับจ้างตัดอ้อยช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยวข้าว หรือช่วงเดือน มกราคม-มีนาคม เพื่อต้องการเงินใช้จ่ายในครัวเรือนและการศึกษาของบุตร

- เด็ก ในอดีตเด็กบ้านคริมจะใช้แรงงานในลักษณะการทำงานช่วยเหลือครัวเรือนหรือเครือญาติ ถ้าเป็นเด็กอยู่ในวัยเรียนงานในครัวเรือนบิดามารดาเป็นผู้ดูแลถึงความปลอดภัยและอบรมบ่มนิสัยไปในตัว งานของนักเรียนที่เรียนอยู่ในวัยประถมศึกษาที่ช่วยเหลือครัวเรือนได้ เช่น การปลูกผักสวนครัว การทำนา งานเลี้ยงสัตว์มีเลี้ยงวัว ควาย หมู เป็ด ไก่ ถ้าเป็นเด็กผู้หญิงสามารถเรียนรู้ทำงานเรื่องการทอดผ้าและปรุงอาหาร ถ้าเป็นเด็กผู้ชายเรียนวิธีการทำจักสานทำลอบทำไซ งานดังกล่าวนี้จะสามารถทำได้เหมือนผู้ใหญ่แต่เป็นลักษณะการฝึกทักษะงานเพื่อการเรียนรู้ ปัจจุบันนี้บทบาทของเด็กได้ลดลงเพราะเด็กเรียนหนังสือเป็นหลัก เวลาเลิกเรียนเขาจะใช้เวลาในการเล่นกีฬา และดูโทรทัศน์ เด็กนักเรียนที่ไม่ได้ศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือ จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายแล้วจะออกไปนอกหมู่บ้าน ไปรับจ้างตัดอ้อย ถ้าเข้าทำงานในกรุงเทพฯ จะรับจ้างทำงานตามโรงงาน การออกไปทำงานนอกบ้านแล้วจะกลับมาเยี่ยมบ้านในช่วงงานเทศกาล เช่น งานปีใหม่ วันตรุษจีน วันสงกรานต์ บุญสารทและบุญออกพรรษาของหมู่บ้าน(ปัญญา คัชคุยวัชร. 2547 : สัมภาษณ์)

โรงเรียนบ้านคริมในปีการศึกษา 2544 ได้จัดการศึกษา 3 ช่วงชั้นคือ ระดับก่อนประถมศึกษา ได้จัดบริการเพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กกลุ่มอายุ 4 - 6 ปี จำนวน 55 คน ระดับประถมศึกษา ป.1 - ป.6 จำนวน 189 คน มัธยมศึกษาตอนต้น ม.1 - ม.3 จำนวน 433 คน มีบุคลากรในโรงเรียน 27 คน นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาตอนต้นส่วนใหญ่เข้าศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่อำเภอศีขรภูมิ และในปีการศึกษา 2547 ได้เปิดทำการสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย(มนตรี แด้มทอง. 2547 : สัมภาษณ์)

เด็กที่สนใจศึกษาระดับสูงหลังสำเร็จการศึกษาจากหมู่บ้านแล้วก็ได้ออกประกอบอาชีพ เป็นข้าราชการ เช่น ครู - อาจารย์ ตำรวจ ทหาร หมอ - พยาบาล การค้าขายและเข้าไปประกอบอาชีพตามโรงงานชี้ให้เห็นว่า แนวคิดปรับเปลี่ยนจากการประกอบอาชีพการเกษตรเป็นอาชีพที่หลากหลายตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของความเจริญ ค่านิยมการใช้เงินตราเข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตตั้งแต่วัยเด็ก และส่งผลให้เด็กที่เติบโตขึ้นต้องการแสวงหาเงินตรามาใช้จ่ายเพิ่มขึ้น

- ผู้หญิง ผู้ชาย และคนชรา ความเชื่อชาวบ้านดั้งเดิมสมัยก่อนนั้น ผู้ชายแข็งแรงกว่าผู้หญิง ถ้าพิจารณาบทบาทถึงภายในครัวเรือนแล้วผู้หญิงเปรียบเสมือนคลังเก็บทรัพย์สินของครัวเรือน เพราะเป็นผู้คิดวางแผนการใช้จ่ายของผู้นในครัวเรือน ตลอดทั้งการใช้จ่ายและการวางแผนการงานนอกครัวเรือนหรือชุมชน แม้แต่พิธีกรรมภายในบ้าน เกี่ยวกับพิธีกรรมผีบรรพบุรุษ ชื่นบ้านใหม่ การแต่งงานลูกสาว ลูกชาย ตลอดทั้งการจัดการ วิธีการทำการเกษตรในครัวเรือน ส่วนผู้ชายสามารถทำงานที่ต้องใช้แรงงานมาก เช่น การไถนา การแบกหาม การปลูกบ้าน การออกไปทำงานนอกบ้าน แล่บทบาทที่สำคัญมากของผู้หญิงชาวบ้านดั้งเดิม สตรีให้กำเนิดบุตร การเป็นแม่ลูกอ่อน การทำงานบ้านทุกอย่าง การจัดดูแลบ้านให้มีความเป็นระเบียบ

ปัจจุบันสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองได้ปรับเปลี่ยนไปตามสมัย ผู้หญิงมิได้ทำงานภายในบ้านอย่างเดียว การปลูกพืชผักสวนครัว การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม งานทอผ้า การจัดเครื่องใช้ในครัวเรือนที่จำเป็น การเข้าไปมีบทบาทในการทำงานที่ใช้แรงงานเคียงบ่าเคียงไหล่เท่ากับผู้ชาย เช่น การถอนกล้า การดำนา การเกี่ยวข้าว การออกไปขายแรงงานคัถ์ย่อนอกหมู่บ้านกับครอบครัว บทบาทช่วยเหลือในชุมชนที่เกี่ยวกับวัด โรงเรียน การรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น การจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์สตรี โดยมีผู้หญิงเป็นประธานกลุ่ม การเข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมทางวัดเมื่อมีวันสำคัญทางศาสนา หรืองานเทศกาลแต่ละปี โดยเฉพาะบทบาทในเรื่องเครื่องพิธีกรรมทางความเชื่อ การจัดประดับตกแต่งพื้นที่ให้มีความพร้อมในเรื่องงานของชุมชน ตลอดทั้งการจัดอาหารการบริโภคเมื่อมีงานชุมชนในเขตวัด งานที่โดดเด่นของผู้หญิงบ้านดั้งเดิมได้แก่ การทอผ้า กลุ่มพิธีกรรมความเชื่อผีบรรพบุรุษที่เรียกว่า กลุ่มแกลมอ ซึ่งได้ช่วยรักษาประเพณีความเชื่อไว้ได้ดี จนเป็นลักษณะเอกลักษณ์ของชาวบ้านดั้งเดิม (จินทา คัชฎาวัตร. 2547 : ภาณณ์)

บทบาทของผู้ชายมีหน้าที่เกี่ยวกับสร้างความมั่นคงให้กับชีวิต ครอบครัว ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม เช่น แนวคิดการออกไปทำมาหากินนอกครัวเรือน งานสำคัญ ได้แก่ การใช้แรงงานในไร่นาทำนา ขุดดินปั้นคันนา การนวดข้าว ขนข้าวขึ้นยุ้งฉาง งานจัดพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชุมชน เช่น งานวัด งานเช่นพิธีกรรมที่ศาลปู่ตา งานดังกล่าวผู้หญิงทำได้แต่เป็นงานเบา ส่วนผู้ชายใช้แรงงานหนัก บทบาทของผู้ชายเกี่ยวกับงานการก่อสร้าง ตัดไม้ หาหิน เลื่อยไม้ หาของป่า หาปลา เลี้ยงสัตว์ การสร้างคอกวัวคอกควาย สร้างบ้านซ่อมแซมบ้าน เครื่องมือทอผ้า ไถนา ไถคราด คัถ์ย่อนอกชุมชน ขับริยณฑ์เพื่อจัดหาซื้อข้าวมาขาย ปัจจุบันโลกมีการสื่อสารติดต่อเชื่อมโยงเหตุการณ์สำคัญชาวบ้านได้ศึกษาจากวิทยุโทรทัศน์ ข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ และโรงเรียนมีการจัดการศึกษาแนวใหม่ ส่งผลให้คนรุ่นใหม่ทั้งหญิงและชายชาวบ้านดั้งเดิมได้ปรับความคิด การดำเนินชีวิตแบบใหม่ เช่น การเดินทางออกไปหางานทำในเมืองหรือที่กรุงเทพฯ ครอบครัวบางครอบครัวสามารถส่งบุตรหลานศึกษาในระดับสูง และได้ทำงานกับทางราชการ เช่น

ครู ตรวจ ทหาร หมอ พยาบาล เป็นพนักงานในบริษัทเอกชน และบางครัวเรือนสามารถเปิดร้านค้าส่วนตัวภายในชุมชน (ภูมิ ศัชฎาวัตร. 2547 : สัมภาษณ์)

คนชาวบ้านตรึมมีบทบาทที่สำคัญเกี่ยวกับการให้ข้อคิดแก่ลูกหลาน ในครัวเรือน และคนในชุมชน การปฏิบัติตัวกับงานในพิธีเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตให้กับลูกหลาน หรือสืบทอดภูมิปัญญาให้กับลูกหลานทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การครองบ้านครองเรือน เช่น การทำไร่ ทำนา ทำสวน การเกิด แก่ เจ็บป่วย ตาย งานแต่งงาน งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ งานประเพณีในเทศกาลของหมู่บ้าน การอบรมดูแลลูกหลาน งานพิธีกรรมด้านความเชื่อที่วัด และศาลปู่ตา คนชราชาวบ้านตรึมตระหนักถึงความรู้ ความปลอดภัยในชีวิตของลูกหลานอยู่เสมอ อาจกล่าวได้ว่าแนวทางดำเนินชีวิตของชาวบ้านตรึมนี้เป็นแกนหลักของการดำเนินงานของชาวบ้านตรึมทั้งภายในชุมชน และนอกชุมชน (สม ศัชฎาวัตร. 2548 : สัมภาษณ์)

4.3.4 ตลาด ปัจจุบันนี้ชาวบ้านตรึมได้ปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตอย่างต่อเนื่อง เพราะสภาพการตั้งถิ่นฐานของชุมชนได้รับผลกระทบจากความเจริญที่รัฐได้ขยายพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองเข้าสู่ท้องที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ เริ่มจากที่รัฐเปิดเส้นทางรถไฟสายโคราช - อุบลราชธานี ถึงสถานีบ้านกะถัน อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อปี พ.ศ. 2469 ผลที่เกิดขึ้นมีโรงสีไฟของชาวจีนของอาเลี้ยเกียรติ ศรีสุรินทร์เปิดรับซื้อข้าวเปลือกกรมทางรถไฟซึ่งห่างจากหมู่บ้านตรึมเพียง 6 กิโลเมตร โรงสีรับซื้อข้าวนี้จึงเป็นแรงจูงใจที่บ้านตรึมไม่มากนักน้อยเพราะชาวบ้านได้ทำการผลิตข้าวเพื่อส่งขายให้กับโรงสีข้าว และยังได้อิสระการบรรทุกข้าวไปขายยังตลาดรับซื้อข้าวที่ไม่ห่างไกลเกินไป ซึ่งเมื่อก่อนสามารถบรรทุกข้าวไปขายโดยไปกลับภายในวันเดียวได้ เช่น บรรทุกข้าวเทียมเกวียนไปขายที่ตลาดสำโรงทาบ และตลาดศีขรภูมิ ตรงกันข้ามมีชาวบ้านตรึมซื้อสินค้าส่งมากับทางรถไฟนำไปขายในชุมชน โดยรับซื้อที่สถานีรถไฟบ้านกะถันซึ่งชาวบ้านเรียกว่า รถหวานเย็น ขบวนรถไฟนี้มีสินค้าที่ชาวบ้านมีรสนิยมใหม่กับสินค้านี้คือ ปลาทุเค็ม กะปิ น้ำปลา ผลไม้ และผัก สิ่งเหล่านี้ได้เปลี่ยนค่านิยมทางการบริโภคมาจนถึงปัจจุบัน

- **การซื้อขายภายในหมู่บ้าน** ตลาดการซื้อขายภายในหมู่บ้านตรึมยังไม่เกิดขึ้น แต่เป็นลักษณะยกบ้านขายหน้าบ้านหรือยกบ้านขายภายในหมู่บ้าน ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ร้านแรก ๆ รับสินค้ามาขายเป็นบ้านของนางบัวเทศ สว่างโคกกรวด เขามีสามีเป็นชาวโคราช เข้ามารับราชการเป็นครูแล้วลาออกทำการค้าขาย เปิดร้านค้าโดยรับสินค้าส่งทางรถไฟเรียกว่า “รถหวานเย็น” มีสินค้าบริโภคจากโคราชหลายอย่าง สินค้าที่รับซื้อมาขายในหมู่บ้านได้แก่ ปลาทุเค็ม หมาก พลุ แก่นคูณ น้ำปลา กะปิ น้ำมันก๊าด ต่อมาได้ขายรำเพราะที่บ้านนางบัวเทศ สว่างโคกกรวดมีโรงสีข้าว ขายรำละเอียดในช่วง 2515 กิโลกรัมละ 1 บาท ทุกวันขาย กิโลกรัมละ 5 บาท ปลาขี้ขาวสำหรับเลี้ยงหมูกิโลกรัมละ 6 บาท ปัจจุบันนี้ชาวบ้านตรึมไม่

นิยมบริโภคข้าวกล้อง แต่นิยมรับประทานข้าวที่ 1 และที่ 2 นิยมกินข้าวเหนียวเป็นอาหารเช้า รับประทานข้าวเจ้าเป็นอาหารเย็น ชาวบ้านยังมีการขายข้าวเปลือกที่ทำนาได้แล้วใช้เงินตราซื้อข้าว ตลาดรับประทาน

เมื่อ 50 ปีผ่านมา(พ.ศ. 2497) ได้มีชาวจีนชื่อว่า เจ็กซุง มาตั้งร้านค้าขายทำการค้าสินค้าริมถนนทิศใต้วัดบ้านดริ่ม นายเมียน บุตรงาม เล่าว่า ชาวจีนผู้นี้พฤติกรรมไม่ดี ทำอะไรก็ไม่ปรึกษาชาวบ้าน ไม่บอกพระภูมิเจ้าที่ตะกวด ชาวบ้านไม่ให้บริการทำให้กิจการค้าไม่ดี และชาวบ้านดริ่มสมัยนั้นมีนิสัยคือไปแอบลักของในร้านเอาไปรับประทาน สิ่งที่ชอบลักขโมยของในร้านเป็นน้ำอ้อยปึก ทำการค้าอยู่ได้ 2 ปีชาวจีนจึงอพยพกลับไปอยู่ที่ตลาดศิขรภูมิ ชาวบ้านเล่าว่า ถ้าชาวจีนผู้นี้อดทนชั่วระยะเวลาหนึ่งแล้ว น่าจะสร้างฐานะได้ดี แต่ชาวบ้านอ้างเสมอว่า ที่ทำการค้าไม่ได้เพราะ “อาหะจี้ไม่ให้อยู่บ้านนี้” (ปู่ตาตะกวด)(เมียน บุตรงาม. 2547 : สัมภาษณ์)

ชาวบ้านเล่าว่า ชาวบ้านดริ่มยังมีการค้าซื้อขายแลกเปลี่ยนภายในชุมชน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางการค้าขาย เป็นลักษณะงานวัดเทศกาลประจำปี งานบุญของชาวบ้าน เช่น บุญผดุงชีพซึ่งชาวบ้านทำเป็นบุญใหญ่พร้อมกันหลายครัวเรือน และมีมหรสพ ก็จะมีชาวบ้านทำสินค้าขายด้วยภูมิปัญญาส่วนมากจะเป็นขนม เช่น ขนมก้อน ขนมใบบัว ขนมจีน ต่อมารู้จักทำกุยเตี่ยวขายตามงานบุญ ปัจจุบันยังมีกลุ่มการค้านอกชุมชนเข้ามาเร่ขายเดือนละ 2 ครั้ง เขาจะบรรทุกสินค้าด้วยรถยนต์เป็นสินค้าประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือน และประเภทอาหารเข้ามาขายในพื้นที่ของวัด ขายเวลาตอนเย็น ชาวบ้านเรียกว่า “ตลาดคลองถม” เป็นการค้าที่ชาวบ้านชื่นชอบมาก โดยเฉพาะสินค้าอาหารมีเด็กเยาวชนออกมาซื้อรับประทานกันมาก

ส่วนร้านค้าส่วนตัวภายในหมู่บ้านพบว่าชาวกุยบ้านดริ่มตั้งร้านค้าขายนับ 10 ร้าน แต่สินค้าที่ขายเป็นสินค้ามาจากตลาดศิขรภูมิ สินค้าประเภทผักรับซื้อมาจากหมู่บ้านอื่นก็มี เช่น ประเภทผักรับซื้อจากบ้านกาเจาะ – กุดทอง ตำบลดริ่ม ส่วนสินค้าที่ขายดีคือ สุรา (เหล้าขาว) ช่วงที่ขายได้ดีเป็นช่วงฤดูทำนา และงานเทศกาล (ศรี ศัญญาวัตร. 2547 : สัมภาษณ์)

- ตลาดในตำบล ตลาดการค้าซื้อขายแลกเปลี่ยนภายในตำบลดริ่มยังไม่มี แต่จะพบการค้าทางไกลซึ่งมีมานานแล้ว ผู้ทำการค้าเรียกว่า “นายอ้อย” พ่อวัง ศัญญาวัตรเป็นนายอ้อยผู้หนึ่งในเขตตำบลดริ่ม มีการซื้อวัว – ควายมาเลี้ยงไว้นับ 10 ตัว แล้วค้อนไปขายให้แก่ปากีสถาน กระจายไปตามที่ตลาดศิขรภูมิ จากนั้นเขาก็จะค้อนลงไปขายไปยังกรุงเทพฯ

ชาวบ้านหนองไผ่ ตำบลขวาวใหญ่ อำเภอศิขรภูมิ เล่าว่า บ้านดริ่มเดิมทำการค้าวัวควายเรียกว่า นายอ้อย แต่เดิมนี้อายุชราหมดแล้ว ก่อนค้อนวัวควายต้องไปแจ้งเจ้าที่อำเภอเพื่อให้เขาออกมาตีพิมพ์วัวควาย เขาใช้เหล็กเผาไฟให้ร้อนจนเหล็กเป็นสีแดงแล้วประทับพิมพ์ที่ตะโพกของวัวควาย เมื่อหายจากการเป็นแผลก็จะกลายเป็นรอยประทับตรา เป็นการสะดวกในการค้อนวัวควายในการเดินทางและการตรวจตราการเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าของสัตว์ การค้อนควายผู้

โรงสีมีถึง 50 คน และยังมีโรงเลื่อยไม้ข้างสถานีรถไฟและมีคนงานแบกหามขกไม้ที่โรงงานไม้ถึง 100 คน นอกจากนี้มีช่างพร้อมเจ้าของช่างมารับจ้างเคลื่อนย้ายไม้ในโรงงานจำนวน 5 เรือก เมื่อก่อนมีพ่อค้าหมู ไม้ ข้าวเปลือก เป็ด ไก่ บรรทุกทางเกวียนมาขายบริเวณด้านหน้าและหลัง สถานีรถไฟบ้านกะลันมากมาขาย เขาเหล่านั้นมาจากพื้นที่ตำบลศรีม ฤคหาวาย ยาง จากลัษซื้อ ลินค้าบริโภค เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน และเครื่องมือการเกษตรกลับหมู่บ้าน แต่ปัจจุบัน ความเป็นศูนย์กลางการค้าได้เปลี่ยนไปที่ตลาดศิขรภูมิ เพราะชาวบ้านสามารถบรรทุกสินค้ากับรถโดยสาร เพราะเป็นตลาดระดับอำเภอ มีสินค้าทุกชนิดเช่นเดียวกับตลาดที่สุรินทร์

ที่สถานีรถไฟที่บ้านตลาดกะลันนี้ได้เหยียบเหงาจากผู้คนทางด้านธุรกิจการค้า ยัง เหลือ 5 ครอบครัวทำธุรกิจรับซื้อข้าวเปลือก โดยตั้งร้านค้าริมทางราดยางสายศรีสะเกษ - สุรินทร์ และริมทางไปบ้านดริ้ม แต่ถูกหลานชาวจีนยังสำนึกถิ่นเดิมที่เคยอยู่มาก่อนมาจัดงานประเพณีศาล เจ้าพ่อบ้านกะลันที่สร้างขึ้นมาร่วม ๆ กับสถานีรถไฟ (พ.ศ. 2469) จัดงานตามประเพณีในช่วง เดือน พฤศจิกายน มีชาวบ้านมาเที่ยวงานมาก ชาวจีนที่ไปทำธุรกิจที่อื่น เช่น อำเภอเมืองศรีสะเกษ กรุงเทพฯ อำเภอเมืองสุรินทร์ อำเภอสำโรงทาบ อำเภอศีขรภูมิ อำเภอกาบเชิง อำเภอสังขะ เพื่อทำบุญเช่นไหว้ศาลเจ้าพ่อด้วย เป็ด ไก่ หมู ผลไม้ การแสดงบนเวทีของโรงเรียนบ้านกะลัน ลิเล่ราแสดงแก้บนได้รับเงินบำรุงศาลเจ้าพ่อปีละ 30,000 - 50,000 บาท

ส่วนการค้าส่งออกจากหมู่บ้านเป็นกิจการของนางบัวเทศ สว่างโคกกรวด มี กิจการโรงสีข้าวขนาด 12 แรงม้า เสียภาษีปีละ 1,200 บาท ซื้อที่สุรินทร์ใน พ.ศ. 2540 ที่ร้าน โลหการราคา 200,000 บาท ภูเงิน ธ.ก.ส.ซื้อ ทุกวันจ่ายหนี้หมดภายใน 3 ปี เป็น เครื่องใช้ไฟฟ้าเครื่อง สี่เข้าถึงตอนเย็น บางวันถึงสองทุ่ม เสียค่าไฟเดือนละ 1,300 - 1,500 บาท ผู้มาใช้บริการเป็นชาวบ้านดริ้ม เก็บเป็นค่าสี เป็นข้าวสารหาบละ 1 ขัน มีการสีข้าวเพื่อขาย ขายกิโลกรัมละ 18 บาท ผู้มาซื้อเป็นชาวศรีสะเกษมีอยู่ 6 ราย เขาโทรศัพท์สั่งซื้อครั้งละ 3 ตัน แล้วบรรทุกใส่รถไปขายต่อที่จังหวัดชลบุรี ชาวบ้านดริ้มไม่ซื้อเพราะเขามีข้าวส่วนด้วเก็บไว้ รับประทานเอง ขณะนี้กิจการสีข้าวได้ลดลงเพราะในหมู่บ้านมีโรงสีเพิ่มเป็น 11 เครื่องและติด ตั้งอยู่ทุกหมู่บ้าน (บัวเทศ สว่างโคกกรวด. 2547 : สัมภาษณ์)

- รถโดยสาร รถโดยสารของชาวบ้านดริ้มเจ้าของคนแรกเป็นของนายน้อยเป็น ชาวภูบ้านอาราง ตำบลนาทุ่ง(เดิมขึ้นตำบลดริ้ม)ภรรยาเป็นชาวบ้านดริ้ม เป็นรถอีซุๆ รุ่นเล็ก กิจการวิ่งรถดีขึ้นจึงซื้อใหม่เป็นรถหัวตัดหกล้อ วิ่งสายบ้านดริ้ม บ้านตลาดกะลันเข้าตลาดอำเภอ ศิขรภูมิ เป็นการรับวิ่งส่งคนโดยสาร และบรรทุกสินค้าข้าวเปลือกขายที่ตลาดศิขรภูมิ เดิมเก็บค่า โดยสาร 1 บาท ทุกวันนี้เก็บค่าโดยสาร 10 บาทถึง ศิขรภูมิ รับผู้โดยสารตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในเขตตำบล ดริ้ม ส่วนเส้นทางเข้าสู่บ้านดริ้มปัจจุบันเข้าได้หลายสาย

เส้นทางหลวงแผ่นดิน ศิขรภูมิ - รตนบุรี เส้นทางผ่านหนองกง ระยะทาง 18 กิโลเมตร

เส้นทางโยธาธิการหนองกุ้ง-บ้านดริ่ม ระยะทาง 13 กิโลเมตร

เส้นทาง ร.พ.ช. กลัน-ดริ่ม ระยะทาง 12 กิโลเมตร

เส้นทางโยธาธิการ ศิขรภูมิ-นารุ่ง ระยะทาง 10 กิโลเมตร

เส้นทางหลวงแผ่นดิน ศิขรภูมิ-รัตนบุรี เส้นทางผ่านหนองไผ่-กาเจาะ - ดริ่ม 8 เมตร

พ่อวัง คัชอุยวัตร เล่าว่า เดิมเส้นทางจากบ้านดริ่ม ผ่านบ้านนารุ่งเดินเกวียนใช้เวลา 2 ชั่วโมง ชาวบ้านจ้างเกวียนบรรทุกข้าวเปลือกขายตลาดศิขรภูมิ คิดเป็นกิโลเมตรละ ห้าสตางค์ ต่อมาเมื่อมีรถยนต์ประจำทางวิ่งหลังจากพ่อวังเป็นกำนันแล้ว เจ้าของรถโดยสารชื่อน้อย เป็นรถ 6 ล้อ รถของชาวบ้านดริ่มต่อมาเป็นของชายบัวเทศ สว่างโคกกรวด เก็บค่าโดยสาร 2 บาท ถนนสายกะลัน บ้านอนันต์ก็มีรถวิ่ง สายดริ่ม-กาเจาะ เดิมเป็นถนนใช้เส้นทางติดต่อกับชุมชนกุยบ้านแคล ปัจจุบันถนนที่ไ้มากคือสายบ้านดริ่ม - หัวแรด - สวาย - ศิขรภูมิ ได้ปรับถนนถูกรังมาเป็นถนนลาดยางแล้ว เมื่อก่อนนี้การค้าข้าวเปลือกบรรทุกทุกทางเกวียนและมาจากที่ต่าง ๆ ทำให้พ่อค้าข้าวเปลือกรับซื้อภายในวันเดียวไม่ได้ ดังนั้นชาวบ้านดริ่มเวลาไปขายข้าวเปลือกที่ตลาดศิขรภูมิต้องนอนค้างคืน

อาจกล่าวได้ว่ารถโดยสารมีส่วนผลักดันการปรับตัวของชุมชนที่อยู่ห่างไกลจากตัวอำเภอเข้าถึงตลาดสินค้าระดับอำเภอ ทำให้อำเภอกลายเป็นศูนย์กลางการค้าสำคัญเพราะรถโดยสารที่เชื่อมโยงออกสู่หมู่บ้านในตำบลต่าง ๆ สามารถติดต่อได้รวดเร็ว เดิมใช้เวลา 1-2 วัน สามารถเดินทางไปกลับภายในวันเดียวได้ 1-2 เที่ยว ผลกระทบที่ชาวบ้านได้รับคือการใช้เงินตรากับการซื้อขายสินค้าที่ผลิตจากโรงงานได้เต็มที่ และตามหมู่บ้านของตำบลสามารถเปิดร้านค้าขายสินค้าได้เหมือนกับร้านค้าในตลาดของอำเภอ

นอกจากนี้เส้นทางระหว่างอำเภอได้เชื่อมโยงถึงเส้นทางระดับจังหวัด เช่น จังหวัดสุรินทร์เป็นศูนย์กลางคมนาคมทางรถยนต์และสามารถเชื่อมโยงถึงทุกอำเภอได้ และขอกกล่าวถึงการพัฒนาการระดับชุมชนบ้านดริ่มถึงระดับอำเภอและเข้าสู่จังหวัดดังนี้

ที่ตลาดกระแจะ (ตลาดอำเภอศิขรภูมิ) มีกิจการเดินรถยนต์ โดยมีจุดเริ่มต้นที่ตลาดศกระแจะ ในปี พ.ศ. 2507 ลักษณะรถเป็นรถคอกหมูมีหลังคา ใกล้เคียงตลาดจะมีคิวรถรับส่งผู้โดยสาร ขนสินค้า ผู้โดยสารสามารถขึ้นบนหลังการได้ พ.ศ. 2514 กำนันดิน ปาทาน ได้สร้างคิวรถโดยสารสายสังขะบริเวณทิศใต้สถานีรถไฟระแจะ ให้รถทุกสายวิ่งเข้าตลาดได้ทุกสายและอยู่ที่เดียวกัน ได้เกิดร้านค้าพาณิชย์บริเวณคิวรถขึ้นหลายร้าน ทำให้รถเข้าออกลำบาก รถโดยสารบางคันออกมาจอดรับผู้โดยสารทั้งข้างหน้าและหลังสถานีรถไฟบ้านระแจะ

ระหว่างปี พ.ศ. 2511-2512 ได้ปรับเส้นทางเกวียนเป็นถนนดิน เป็นถนนลูกรังจนถึง พ.ศ. 2514 ถนนสายตลาดกระแจะรถสามารถวิ่งได้ทุกฤดูกาล สุรศักดิ์ กิจสัมพันธ์วงศ์ ผู้ใหญ่บ้านระแจะ หมู่ 3 ตำบลกระแจะ เล่าว่า พ.ศ. 2512 มีการรวมกลุ่มเดินรถ เรียกว่า ศิขรภูมิ

เดินรถ ตั้งเป็นห้างหุ้นส่วน มีการเดินรถจากตลาดระแงงไปตามหมู่บ้านในตำบลต่าง ๆ รับซื้อสินค้า บางคันก็ไปเข้ากลับเข็น บางคันก็ไปพักค้างในหมู่บ้านในตอนเช้าจึงเดินรถรับผู้โดยสารและสินค้าเข้าตลาดระแงง และสามารถต่อโดยสารเข้าถึงเมืองสุรินทร์ได้

หลัง พ.ศ. 2513 มีถนนสายสุรินทร์ - ศรีสะเกษผ่านตลาดระแงง ได้จัดตั้งบริษัทกระจางยนต์ มีนายกระจาง แห้วสุวรรณ, นายกฤษฎา พัทธเกียรติกุล, นายเล็ก ศิริพัทธ์, นายเล้ง แซ่เจียวร่วมบุกเบิกเดินรถบัส สายศิขรภูมิ - สุรินทร์ คือ สาย 292

พ.ศ. 2515 ได้มีบริษัทขนส่งวิ้งจากนครราชสีมา สุรินทร์ ศรีสะเกษ เป็นรถสายนอกของพื้นที่ตลาดระแงงสามารถวิ่งแข่งขันในเส้นทางเดียวกัน วิ่งได้เป็นเวลา 4 ปี จึงได้หยุดกิจการวิ่งรถช่วง สุรินทร์ ศรีสะเกษ แต่ยังคงวิ่งรถสายสินทรไปนครราชสีมา ปัจจุบันคือสาย 274

สังเกตเห็นว่ากิจการรถบัสวิ่งครั้งแรกรับผู้โดยสารจากบริเวณตลาดระแงงมีชาวบ้านสนใจเดินทางโดยรถบัสมากกว่าการโดยสารรถไฟที่เป็นเส้นทางจากศิขรภูมิไปสุรินทร์ นครราชสีมา และกรุงเทพฯ

ในปี พ.ศ. 2527 บริษัทกระจางยนต์ ได้ปรับปรุงวิธีการรับผู้โดยสาร คือจัดให้มีรถโดยสารเป็นรถตู้ปรับอากาศ รูด 1 คันสามารถรับผู้โดยสารได้ 22 คน ส่วนรถบัส 1 คันสามารถรับผู้โดยสารได้ 60 คน การเปิดเดินรถตู้ปรับอากาศเพื่อรับผู้โดยสารครั้งแรกมีจำนวน 9 คัน ต่อมาผู้นิยมโดยสารมากจึงเพิ่มเป็น 30 คัน (สุรศักดิ์ กิจสัมพันธ์ พ.ศ. 2546 : สัมภาษณ์)

4.4. วัฒนธรรมชุมชนบ้านปราสาทเยอ

4.4.1 บริบททั่วไปของชุมชนบ้านปราสาทเยอ สวิง โยธีเล่าว่า บ้านปราสาทเยอเกิดขึ้นในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ หรือ ประมาณ 200 ปี ตั้งอยู่ทางเหนือของอำเภอไพรบึง ระยะทางห่างประมาณ 8 กิโลเมตร อยู่ทางเหนือของอำเภอบุณฑล 28 กิโลเมตรและอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอเมืองศรีสะเกษระยะทางห่างประมาณ 38 กิโลเมตร พื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเล 138 เมตร สภาพดินทั่วไปเป็นดินทราย ปัจจุบันยังเหลือป่าประมาณ 500 ไร่ คือ ป่าภูขาด ป่าช้า และป่าริมห้วยทา (สวิง โยธี. 2547 : สัมภาษณ์)

ชาวภูเขย จัดอยู่ในกลุ่มพูดในตระกูลภาษามอญ-เขมร เรียกตนเองว่า ภูย หรือ กวย มีความหมายว่า คน หากจัดกลุ่มแล้วชาวเขยจัดอยู่ในกลุ่มของชาวภูย มีภาษาพูดภาษาเดียวกัน ซึ่งมีเพียงบางคำเท่านั้นที่แตกต่างกัน จุดเด่นของชาวเขยคือ มีความเหนียวแน่นในการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ทางภาษาของกลุ่มชนไว้เป็นอย่างดี ในหมู่บ้านชาวเขยทุกหมู่บ้านจะพูดภาษาเขย ชาวเขยจะมีผิวดำแดง การตั้งหมู่บ้านส่วนใหญ่จะตั้งในเขตใกล้ลำ

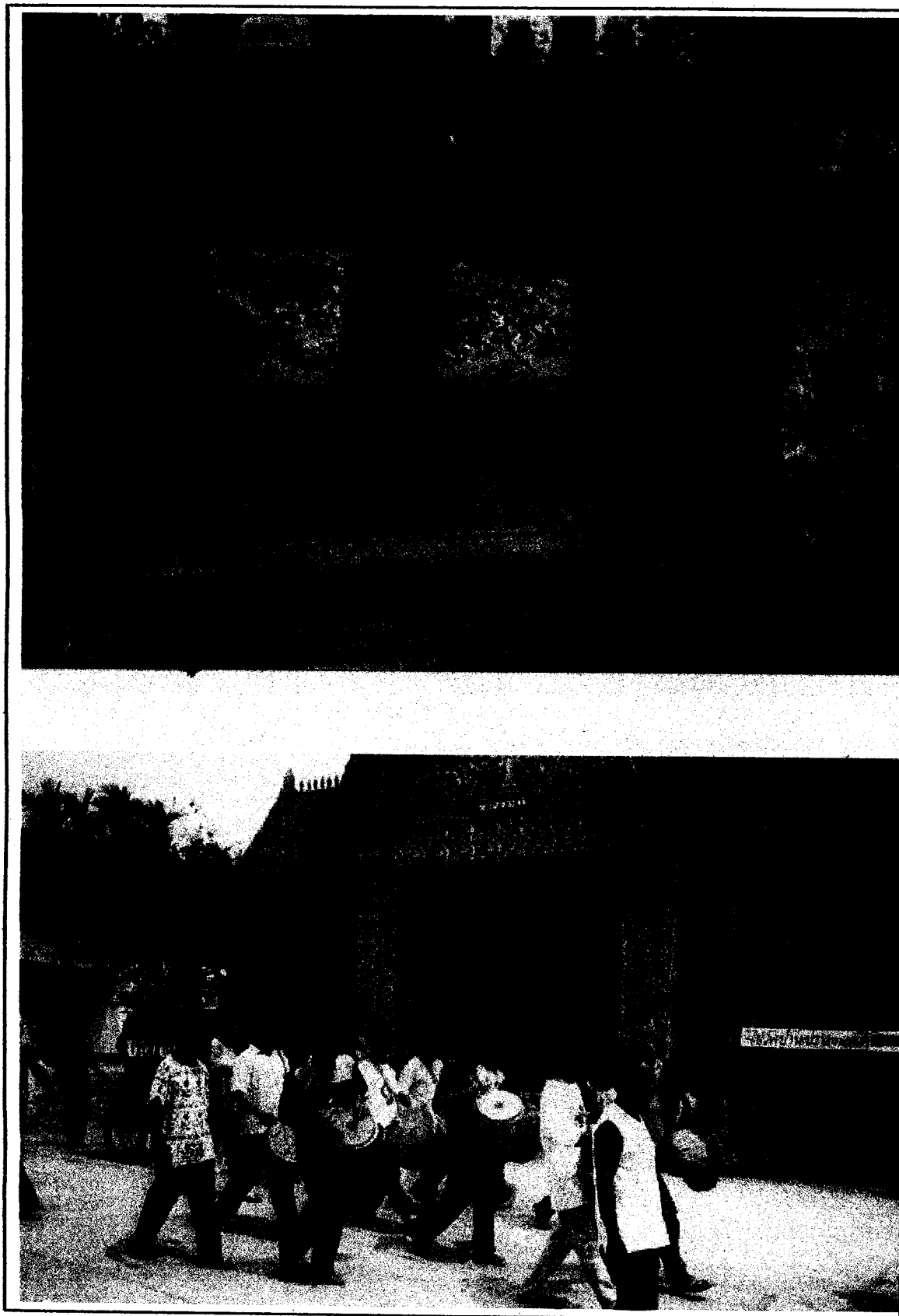
น้ำหรือลำห้วยเช่น บ้านปราสาทเขอ ตำบลปราสาทเขอ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ ตั้งอยู่ริมห้วยทา

ตำนานของชาวเขอในศรีสะเกษ จะเริ่มต้นที่ พญาคะตึกา เป็นหัวหน้านำคนเผ่าเขอพยพมาโดยทางเรือ มาตั้งเมืองคงโคกหรือเมืองคงปัจจุบันนี้ ซึ่งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำมูล ซึ่งอุดมสมบูรณ์ด้วยสัตว์น้ำ และเป็นเส้นทางคมนาคมในการติดต่อค้าขาย มูลเหตุของการตั้งชื่อเมืองอาจมาจากการที่พื้นที่เหล่านี้จะมีปามะม่วงมาก่อนแล้ว หรือมีการปลูกต้นไม้ผล เช่น ขนุน มะม่วง มะนาว มะพร้าว ฯลฯ ผลไม้ที่ปลูกง่ายและให้ผลเร็วคือ มะม่วง มะม่วงภาษาเขอว่า เขาคืออง หรือ เขาคืออง ต้นมะม่วงที่มีอยู่จำนวนมากจึงเรียกเมืองคนว่า เมืองเขาคืออง และเพี้ยนเป็นเมืองคง เมืองคง ในที่สุด ปัจจุบันมีรูปปั้นพญาคะตึกาที่บึงคงโคก บ้านหุบโมก อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ เป็นที่เคารพของชาวเขอและมีการบวงสรวงในวันเพ็ญเดือนสามทุกปี

การอพยพของพญาคะตึกาเป็นคำบอกเล่าที่น่าสนใจ เพราะใช้เรือสำเภา (เรือยาวที่ใช้ไม้พายแข่งกัน) 2 ลำ เรือลำที่ 1 ชื่อ ลำผาย เรือลำที่ 2 ชื่อลำม่วน แต่ละลำมีคนได้ประมาณ 40 - 50 คน พายจากลำน้ำโขงเข้าปากแม่น้ำมูล รอนแรมทวนกระแสน้ำขึ้นมาเรื่อยๆ ผ่านเมืองไหนก็บอกกล่าวเจ้าเมืองนั้นว่าจะไปตั้งเมืองใหม่อยู่ เจ้าเมืองๆ นั้นก็ให้ไปเลือกอยู่ตามที่เห็นเหมาะสม ถึงบ้านท่า ตำบลส้มป่อย ก็พาไพร่พลแวะพักแรม รุ่งขึ้นวันใหม่ก็นำพาพวกออกสำรวจหาพื้นที่ตั้งเมือง มาเห็นเมืองร้างเป็นเนินดินสูงมีคูน้ำล้อมรอบ ที่บึงคงโคกทุกวันนี้ เห็นว่ามีสภาพภูมิประเทศเหมาะสมก็นำไพร่พลตั้งบ้านเรือน ปัจจุบันที่เมืองคงโคกมีศาลรูปปั้นของพญาคะตึกา เป็นที่เคารพสักการะบนบานของชาวบ้านเป็นประจำ

ชาวเขอโดยทั่วไปมีสีผิวดำแดง ตั้งถิ่นฐานใกล้ลำน้ำ ที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำมูล เช่น บ้านเมืองคง (คงเป็นสำเนียงมาจากภาษาเขาคือ เขาคืออง หรือ เขาคือองแปลว่ามะม่วงเปรี้ยวหรือมะม่วงป่า) , บ้านท่าโพธิ์, บ้านใหญ่, บ้านกลาง, บ้านโนน, บ้านส่องโสก, บ้านหุบโมก, บ้านดอนเรือ, บ้านหนองบาก, บ้านห้วย, อำเภอราษีไศล ที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ราบลุ่มห้วยทา เช่น บ้านปราสาทเขอ, บ้านโพธิ์ปลัด, บ้านเขว ที่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบห้วยแสด เช่น บ้านโนนแสด, บ้านขมิ้น อำเภอเมืองศรีสะเกษ บ้านโพธิ์ศรี ตำบลโนนเท็ก อำเภอพยุห์ ที่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มลำน้ำเสียว เช่น บ้านทุ่ง, บ้านวังไฮ, บ้านขาม, บ้านกลาง, บ้านจิก จุดเด่นที่น่าสนใจของชาวเขอในแต่ละหมู่บ้านคือ มีลักษณะสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติ (คณะกรรมการจัดทำหนังสือ วัฒนธรรม ๔ จังหวัดศรีสะเกษ. 2542 : 35)

พระครูวิสุทธิธรรมากร เจ้าอาวาสวัดปราสาทเขอได้ เล่าว่า อพยพมาจากลาวตอนใต้ มาตั้งบ้านอยู่ที่เมืองคง (อำเภอราษีไศลปัจจุบัน) จังหวัดศรีสะเกษ แล้วมาตั้งหมู่บ้านที่บ้านปราสาทเขอเพราะที่บ้านเมืองคงเดิมนั้นมีประชากรเพิ่มขึ้น พื้นที่ทำไร่นาได้ผลผลิตไม่แน่นอนบางปีน้ำท่วม บางปีแล้งจึงพากันมาตั้งหมู่บ้านที่บ้านปราสาทเขอ กลางหมู่บ้านมีปราสาทเขอเป็นปราสาท

ภาพประกอบ 14 ทับหลังปราสาทบ้านปราสาทเขื่อนและ(ภาพล่าง)คณะกลองชาวนบ้านปราสาทเขอ

หินศิลาแลงแบบขอม ปัจจุบันปราสาทได้ปรักหักพัง ยังเหลือเพียงฐานปราสาทมีลวดลายแบบขอม แต่ชาวบ้านมักจะเล่าว่าคน แปกศอกเป็นผู้สร้าง ชาวบ้านพูดภาษาเขมร ดังนั้นจึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านปราสาทเขมร” บ้านนี้เป็นที่เกิดของหลวงปู่มม หรือหลวงพ่อมม พระเกจิอาจารย์ชื่อดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จมาถวายพระกรุณาค้นที่วัดปราสาทเขมรเมื่อปี พ.ศ. 2514 และทรงสร้างศาลา ภปร. ถวายแด่หลวงปู่มมด้วย

ผู้นำหมู่บ้านสมัยนั้นเรียกว่า “พ่อบ้าน” หรือโคตร มีบทบาทหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน มีผู้นำแบบทางการคนแรก ชื่อ “ขุนพระลีลา” ต่อมาปรับตำแหน่งใหม่เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 – 2453) มีผู้ใหญ่บ้านคนแรกจนถึงคนปัจจุบันคือ นายน้อย บุญโฮ (กำนัน), พ่อกำนันสาน บุญโฮ(กำนัน), นายโต โยธี (กำนัน), นายทอง โยธี, นายมี โยธี, นายสาตี บุญโฮ, นายอ้อม สุภาพ, นายแสง สุภาพ และนายสุนทร โยธี ในปี พ.ศ. 2507 พ่อเสาร์ โยธี อายุ 78 ปีเล่าว่า ได้แยกพื้นที่ปกครองเป็นหมู่ 2 มีผู้ใหญ่บ้านคือ นายอาน บัวจันทร์(2507 - 2536, นายชูเปี่ยม สังข์แก้ว (2537 – 2546) และผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันคือ นายเปลื้อง โยธี (2547 – ปัจจุบัน) ในปี พ.ศ. 2533 ได้แยกพื้นที่การปกครองเป็นหมู่ที่ 10 มีผู้ใหญ่บ้านคนแรกชื่อ นายสวิง โยธี (ได้รับตำแหน่งเป็นกำนันด้วย) และคนปัจจุบันชื่อ นายคิค โยธี (เสาร์ โยธี . 2547 : สัมภาษณ์)

หมู่บ้านในเขตตำบลปราสาทเขมร ปัจจุบัน (2545) มี 11 หมู่บ้าน

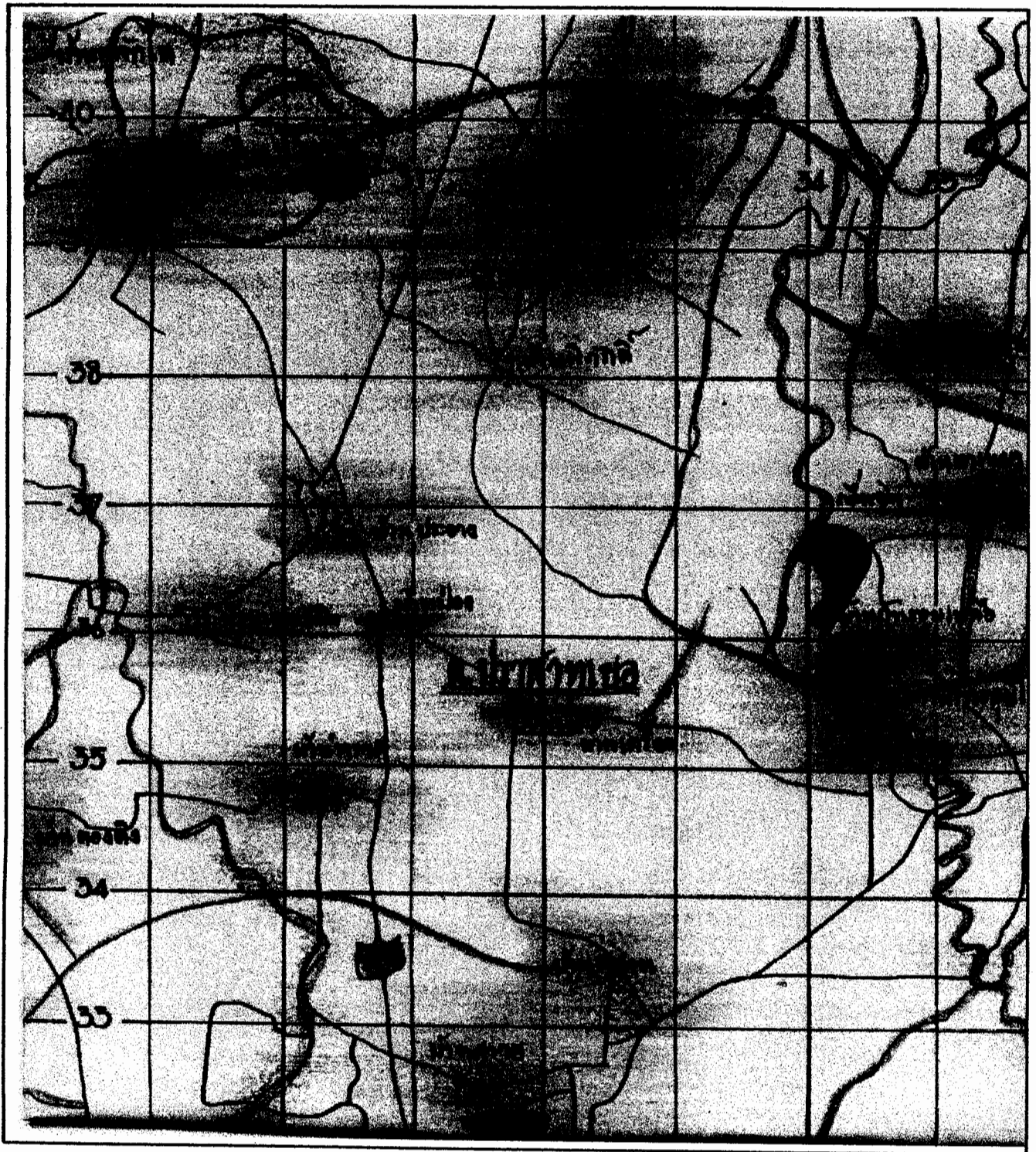
หมู่ที่ 1 บ้านปราสาทเขมรเหนือ พุคภาษากูยเขมร ระยะทางหมู่บ้าน – จังหวัด 53 กิโลเมตร มีครัวเรือนทั้งสิ้น 106 ครัวเรือน จำนวนประชากร 575 คน ชาย 265 คน หญิง 310 คน เนื้อที่ทำการเกษตร 600 ไร่ ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายสุนทร โยธี

หมู่ที่ 2 บ้านปราสาทเขมรใต้ พุคภาษากูยเขมร ระยะทางหมู่บ้าน – จังหวัด 50 กิโลเมตร มีครัวเรือนทั้งสิ้น 83 ครัวเรือน จำนวนประชากร 578 คน ชาย 275 คน หญิง 303คน เนื้อที่ทำการเกษตร 1,150 ไร่ ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายชูเปี่ยม สังข์แก้ว

หมู่ที่ 3 บ้านประอาจใต้ พุคภาษากูย ระยะทางหมู่บ้าน- จังหวัด 56 กิโลเมตร มีครัวเรือนทั้งสิ้น 103 ครัวเรือน จำนวนประชากร 508 คน ชาย 231 คน หญิง 277 คน เนื้อที่ทำการเกษตร 1,200 ไร่ ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายรัตน์ ศรีมณี

หมู่ที่ 4 บ้านหนองพัง พุคภาษากูย ระยะทางหมู่บ้าน – จังหวัด 52 กิโลเมตร มีครัวเรือนทั้งสิ้น 87 ครัวเรือน จำนวนประชากร 412 คน ชาย 198 คน หญิง 214 คน เนื้อที่ทำการเกษตร 1,800 คน ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายบุญเสริม โยธี

หมู่ที่ 5 บ้านเดรีย พุคภาษากูย ระยะทางหมู่บ้าน 45 กิโลเมตร มีครัวเรือนทั้งสิ้น 58 ครัวเรือน จำนวนประชากร 270 คน ชาย 122 คน หญิง 148 คน เนื้อที่ทำการเกษตร 475 ไร่ ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายกอง กาบบัว

ภาพประกอบ 15 แสดงแผนที่บริเวณบ้านปราสาทเขย ตำบลปราสาทเขย อำเภอโพธิ์ชัย
จังหวัด ศรีสะเกษ

หมู่ที่ 6 บ้านกันตรึม พุคภาษาเขมร ระยะทางหมู่บ้าน-จังหวัด 50 กิโลเมตร มีครัวเรือนทั้งสิ้น 51 ครัวเรือน จำนวนประชากร 202 คน ชาย 101 คน หญิง 101 คน เนื้อที่ทำการเกษตร 259 ไร่ ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายสนั่น ไชยโชติ

หมู่ที่ 7 บ้านหนองลูใต้ พุคภาษาญ ระยะทางหมู่บ้าน-จังหวัด 45 กิโลเมตร มีครัวเรือนทั้งสิ้น 97 ครัวเรือน จำนวนประชากร 513 คน ชาย 298 คน หญิง 215 คน เนื้อที่ทำการเกษตร 1,745 ไร่ ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายบุญเลิศ สายแก้ว

หมู่ที่ 8 บ้านคูสีแจเหนือ พุคภาษาญ ระยะทางหมู่บ้าน-จังหวัด 46 กิโลเมตร มีครัวเรือนทั้งสิ้น 115 ครัวเรือน จำนวนประชากร 550 คน ชาย 261 คน หญิง 289 คน เนื้อที่ทำการเกษตร 900 ไร่ ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายบุญแสน บัวจันทร์

หมู่ที่ 9 บ้านพิทักษ์ พุคภาษาญเยอ ระยะทางหมู่บ้าน-จังหวัด 50 กิโลเมตร มีครัวเรือนทั้งสิ้น 25 ครัวเรือน จำนวนประชากร 131 คน ชาย 73 คน หญิง 58 คน เนื้อที่ทำการเกษตร 270 ไร่ ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายนิโรจน์ โยธี

หมู่ที่ 10 บ้านปราสาทเขาคะวันคก พุคภาษาญเยอ ระยะทางหมู่บ้าน-จังหวัด 46 กิโลเมตร มีครัวเรือนทั้งสิ้น 89 ครัวเรือน จำนวนประชากร 356 คน ชาย 187 คน หญิง 169 คน เนื้อที่ทำการเกษตร 985 ไร่ ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายคิด โยธี

หมู่ที่ 11 บ้านประอาจเหนือ พุคภาษาญ ระยะทางหมู่บ้าน-จังหวัด 42 กิโลเมตร มีครัวเรือนทั้งสิ้น 112 ครัวเรือน จำนวนประชากร 587 คน ชาย 307 คน หญิง 280 คน เนื้อที่ทำการเกษตร 1,440 ไร่ มีกำนันชื่อ นายอำนาจ บุตรพวง (สวิง โยธี. 2547 : สัมภาษณ์)

จากข้อมูลสำนักงานสถิติจังหวัดศรีสะเกษ รวมจำนวนครัวเรือนในปี พ.ศ. 2524 ตำบลปราสาทเขมมีจำนวน 926 ครัวเรือน จำนวนประชากร 4,682 คน เป็น ชาย 2,318 คน หญิง 2,364 คน มีเนื้อที่ทำการเกษตร 10,824 ไร่ (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. 2524)

ปัจจุบันตำบลปราสาทเขมมีอาณาเขตติดต่อกับตำบลอื่น ๆ ดังนี้ ทิศเหนือมีตำบลสุขสวัสดิ์ และตำบลโนนปูน อำเภอไพรบึง ทิศตะวันตกมีตำบลดินแดง อำเภอไพรบึง ทิศใต้มีตำบลไพรบึง อำเภอไพรบึง ทิศตะวันออกมีตำบลศรีโนนงามและตำบลพิงพวย อำเภอศรีรัตนะ

อภิรัตน์ วงศ์สวัสดิ์ เล่าว่า เดิมตำบลปราสาทเขม มีพื้นที่กว้าง ต่อมาได้แยกพื้นที่ปกครองเป็นตำบลสุขสวัสดิ์ ในปี พ.ศ. 2527 ซึ่งขณะนั้นมีเนื้อที่ทั้งหมด 40,500 ไร่ จำนวน 16 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านปราสาทเขมเหนือ หมู่ 2 บ้านเขวา หมู่ 3 บ้านจิงเอญ หมู่ 4 บ้านโพนปลัด หมู่ 5 บ้านพะแะ หมู่ 6 บ้านประอาจ หมู่ 7 บ้านอาลัย หมู่ 8 บ้านคูสีแจ หมู่ 9 บ้านหนองขาว หมู่ 10 บ้านหนองพัง หมู่ 11 บ้านหนองอีไทย หมู่ 12 บ้านหนองสลักไค หมู่ 13 บ้านห้วย หมู่ 14 บ้านกันตรึม (พุคภาษาเขมร) หมู่ 15 บ้านเดรีย หมู่ 16 บ้านปราสาทเขมใต้ (อภิรัตน์ วงศ์สวัสดิ์. 2547 : สัมภาษณ์)

จากข้อมูลสำนักงานอำเภอไพรบึงเสนอว่า เค็มอำเภอไพรบึงเป็นท้องที่อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอบุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ ได้ยกฐานะทางการปกครองขึ้นเป็นกิ่งอำเภอในปี 2511 ประกอบด้วยราษฎรในพื้นที่ตำบลไพรบึง ตำบลปราสาทเยอ ตำบลดินแดง และตำบลสำโรงพลัน จำนวน 43 หมู่บ้าน ประชากร 29,368 คน ยกฐานะเป็นอำเภอไพรบึง เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2518 โดยมีนายมัน พรหมบุตร ดำรงตำแหน่งเป็นนายอำเภอคนแรก ในปี พ.ศ. 2545 อำเภอไพรบึงมี 6 ตำบล 80 หมู่บ้าน อำเภอไพรบึง มีประชากร 47,839 คน ชาย 23,793 คน หญิง 24,046 คน (ประชากร ปี 2545 ประเทศไทยมีประชากร 62,476,749 คน ชาย 30,999,680 คน หญิง 31,477,067 คน จังหวัดศรีสะเกษ 1,449,165 คนเป็นชาย 724,305 คน หญิง 724,860 คน)

4.4.2 ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวภูบ้านปราสาทเยอ

ความเชื่อมีความผูกพันเกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และได้แสดงพฤติกรรมออกมาต่อสังคม

ศรีศักร วัลลิโภคม เสนอว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องแสวงหาความรู้ ความเข้าใจในเรื่องโลกที่อยู่ใกล้ตัวเอง และที่ห่างออกไปในจักรวาล ซึ่งบางอย่างก็อาจหาคำตอบหรือพิสูจน์ด้วยความจริงได้ แต่ก็ยังมีอีกมากมายที่ข้ามพ้นความเป็นจริงจนหาคำตอบไม่ได้ เลยเกิดเป็นเรื่องของความเชื่อขึ้นมาแทน เพราะฉะนั้นความเชื่อจึงเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์ มนุษย์ทุกรูปทุกวัย และทุกแห่งต่างสัมพันธ์กับความเชื่อทั้งสิ้น การทำอะไรย่อมมีความเชื่อปะปนอยู่ด้วยเสมอ เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความมั่นใจ และกำลังใจขึ้น ถ้าหากขาดสิ่งเหล่านี้เสียแล้ว ก็ไม่อาจทำอะไรให้บรรลุเป้าหมายที่ดีได้ (ศรีศักร วัลลิโภคม. “ชีวิตวัฒนธรรมกับความเชื่อในสังคมไทย,” มองอนาคต บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางสังคมไทย, 2536. : 28.) ความเชื่อในเรื่องศาสนาและไสยศาสตร์ในสังคมไทยมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับมนุษย์เรื่อยมา ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันเป็นเรื่องของจิตวิญญาณที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างสังคมและเศรษฐกิจที่แยกออกจากกันไม่ได้ เช่นเกี่ยวกับโครงสร้างสังคมในสิ่งนอกเหนือธรรมชาติที่มีบทบาทควบคุม และกระตุ้นให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบแบบแผน เกิดเป็นจารีตประเพณีที่จะอยู่ร่วมกันเป็นที่มาของอำนาจที่ควบคุมให้มนุษย์อยู่ร่วมกัน

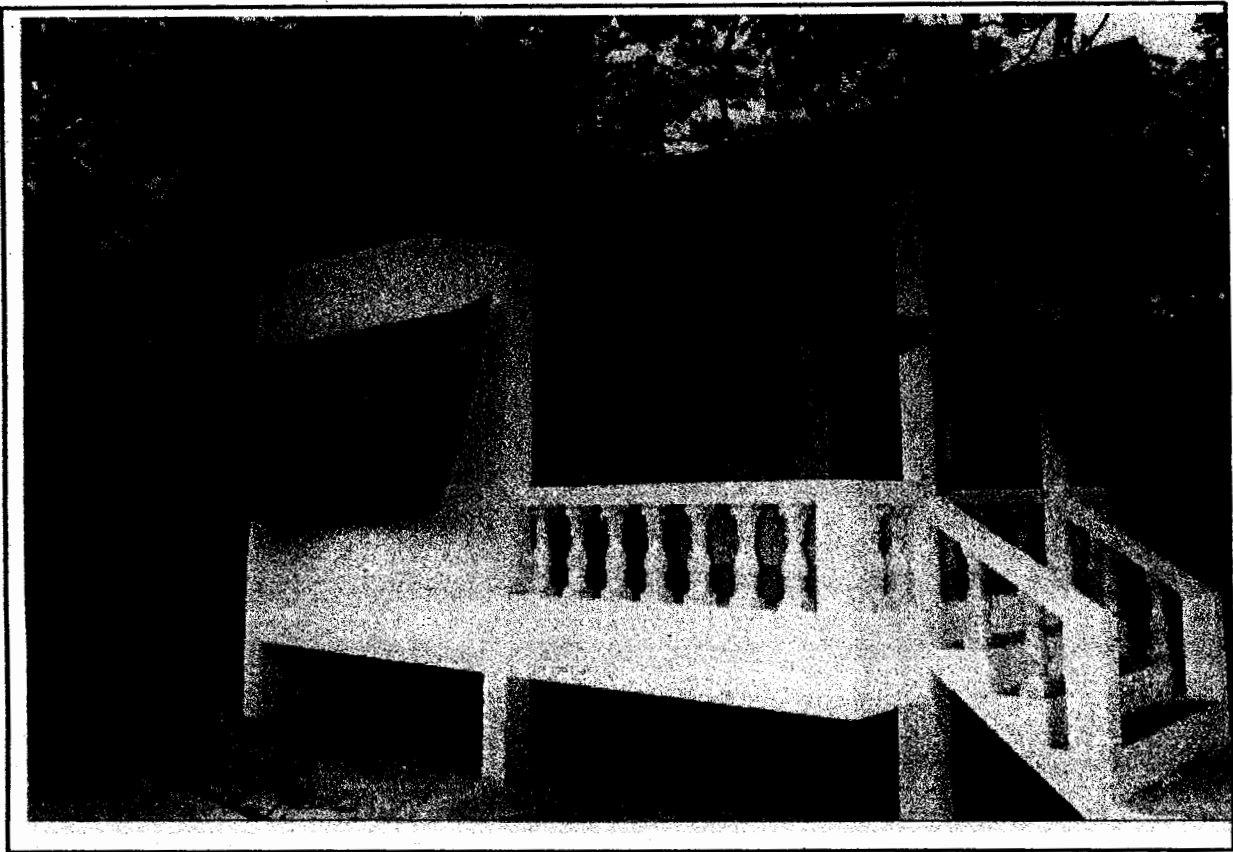
ส. ศิวลักษณ์ เสนอว่า ทุกวันนี้ไสยศาสตร์มีความซับซ้อนขึ้นอีก ไม่สัมพันธ์กับไสยศาสตร์กับผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีการรับแนวคิดใหม่ผสมปนเปกับความเชื่อเรื่องผีของเรา ซึ่งเก่าแก่ก่อนพุทธศาสนาจะเข้ามาสู่ดินแดนแถบนี้ เช่น โยเรจากญี่ปุ่น (ส. ศิวลักษณ์. “พุทธกับไสยในสังคมไทย,” ศิลปวัฒนธรรม, 15 (7) : 77-91 พฤษภาคม 2537.) ในความเชื่อของชาวภู

บ้านปราสาทเขื่อนในมติของเวลาและความสัมพันธ์ที่หลากหลายเชื่อมโยงปรับเข้าด้วยกัน ที่เกี่ยวกับ ผี พุทธ และพราหมณ์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เปรียบเสมือนผู้คุ้มครองให้มนุษย์มีความสุข อันอาจจะเกิดกับวิถีการดำเนินชีวิตทั้งโลกนี้ และโลกหน้า ทั้งนี้เพราะเกรงกลัวอำนาจสิ่งเหนือธรรมชาติเหล่านี้ที่จะก่อให้เกิดผลมาจากการกระทำชั่วต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ ในชุมชนหมู่บ้านปราสาทเขื่อนมีพลังอำนาจที่ก่อให้เกิดศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเข้ามาตั้งถิ่นฐานนั่นคือ ศาลปู่ตา

ศาลปู่ตาบ้านปราสาทเขื่อนทุกวันนี้มีอยู่ 4 แห่ง แห่งแรกคือ ปู่ตาธาตุ มีนายเกตุ โยธี และนายเสาร์ โยธี เป็นเจ้าประจำ ตั้งอยู่บริเวณวัดปราสาทเขื่อนเหนือ พิธีเช่นสรงมิของควาหวาน ชาวบ้านเล่าว่า เมื่อก่อนมีพิธีผูกเสี่ยวกับชาวบ้านอื่นเป็นความรู้สึกลึกซึ้งทางจิตใจ ใช้ศาลปู่ตาธาตุแห่งนี้สร้างความสัมพันธ์ด้วยการผูกเสี่ยวเครื่องพิธีกรรม ได้แก่ ข้าวดำ ข้าวแดง แห่งที่สอง ปู่ตาทางทิศตะวันออกบ้านปราสาทเขื่อนเหนือ มีทายกนัน โยธี เป็นเจ้าประจำ เช่นสรงด้วย เหล้า ไก่ หัวหมุดตามตีนไว้ ชาวบ้านเชื่อว่า ปู่ตาจะช่วยเหลือปกป้องและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งน้ำโบราณ การจัดระเบียบสังคมภายในหมู่บ้าน และป้องกันจากผู้ที่ไม่หวังดีกับชุมชน เช่น ทำร้ายชีวิตหรือ ลักขโมยทรัพย์สินของชาวบ้าน แห่งที่สามปู่ตาตะวันตกบ้าน มีทายกพันธ์ โยธี เป็นเจ้าประจำ เชื่อว่าการรอกนอกหมู่บ้านปู่ตาแห่งนี้ช่วยเหลือดูแลความปลอดภัย ให้ทุกคนคิดแต่สิ่งที่ดี ๆ เพราะใครที่คิดไม่ดีต่อปู่ตาเชื่อว่าจะทำให้เกิดโชคร้าย เช่น หิวระเะาะขณะทำพิธีทำให้มีอาการปวดท้อง แห่งที่สี่ปู่ตาหนองทาม มีนายดา โยธี เป็นเจ้าประจำ ปู่ตานี้แยกออกจากปู่ตาใหญ่ หรือปู่ตาตะวันตกบ้าน เมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา การทำพิธีแยกปู่ตาออกมาตามความต้องการของชาวบ้าน หมู่ที่ 2 ภายในปู่ตาประกอบด้วย หิน ดาบ ปืน หิน ตุ๊กตาไม้รูปคน เชื่อว่าเป็นปู่ตาช่วยรักษาหนองกุ่ม ทานบสงน้ำ และคุ้มครองผู้คนที่ออกไปประกอบอาชีพนอกหมู่บ้าน ชาวภูยบ้านปราสาทเขื่อนยังเชื่อในเรื่องแผ่นหินดั่งเดิม เชื่อว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งความหนักแน่น สร้างพลังสามัคคีร่วมกันป้องกันภัยพิบัติต่าง ๆ

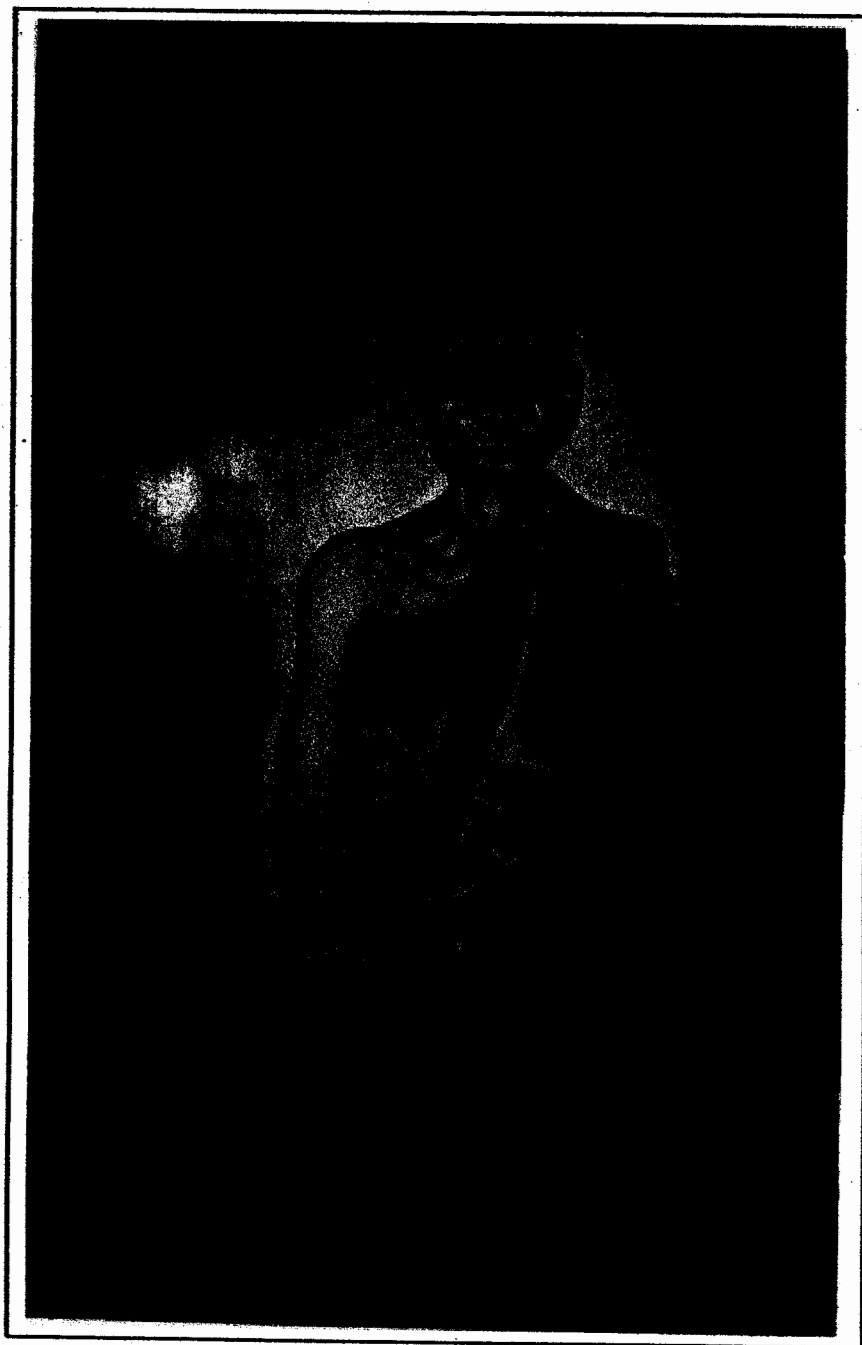
ข้อพิจารณา ประวัติศาสตร์การอพยพของชาวเขื่อนเข้าสู่พื้นที่ในจังหวัดศรีสะเกษ และตั้งถิ่นฐานในอำเภอรามิไสล ความเชื่อเดิมได้นำมาปฏิบัติในพื้นที่ที่อยู่อาศัยใหม่ด้วยคือ การรวมพลังความคิดเกี่ยวกับจิตวิญญาณสะท้อนให้เห็นในพิธีกรรมการตั้งศาลปู่ตาคู่เคียงกับชุมชน โดยมีสัญลักษณ์ก่อนหินศักดิ์สิทธิ์ตั้งไว้ประดิษฐานภายในศาลปู่ตา เพื่อเคารพและประกอบพิธีกรรมวัฒนธรรมใหม่ซึ่งสะท้อนมาจากคำว่า ไสล แปลว่า หิน โดยทั่วไปผู้คนเขื่อนได้มีศาลปู่ตามีหินเก๋ตั้งอยู่ในศาลปู่ตาของชุมชนชาวภูย ซึ่งให้เห็นว่าเป็นสัญลักษณ์ความเชื่อของชาวภูยเขื่อนมีลักษณะคล้าย ๆ กับชุมชนชาวภูยและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในเขื่อนได้ (นัน โยธี. 2546 : สัมภาษณ์) แต่ชาวภูยเชื่อในจิตวิญญาณผีบรรพบุรุษสูง

ภาพประกอบ 16 ศาลปูคาบ้านปราสาทเขตัญญุลักษณะการจัดระเบียบสังคมชาวบ้านปราสาทเขต

ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาพุทธ พุทธศาสนามีบทบาทต่อความรู้สึกนึกคิดและการแสดงพฤติกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย พื้นที่ในอีสานตอนใต้มีการรับนับถือศาสนาพุทธมานาน แต่ก็มีมีการปรับใช้ในส่วนที่สอดคล้องกับท้องถิ่นตนเองจึงส่งผลให้ความเชื่อของชาวภูษนั้นมีความหลากหลายในความเชื่อ เช่น มีผี มีพุทธศาสนามาผสมผสานกับความเชื่อในความเชื่อทางไสยศาสตร์ ซึ่งปรากฏในบทบาททางพระพุทธรูปที่หลวงพ่อบุณ วัดบ้านปราสาทเขตเหนือได้ดำเนินการปฏิบัติได้อย่างผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ได้อย่างแนบแน่น แม้ว่าท่านได้มรณภาพไปแล้วแต่จิตสำนึกยังเป็นฐานความนึกคิดต่อชาวภูษในปัจจุบันนี้

หลวงพ่อบุณ วัดประสาทเขตเหนือ ค.ประสาทเขต กิ่งอำเภอบึงไพร จ.ศรีสะเกษ หลวงพ่อบุณมีอายุ 92 ปี โอกาสที่ท่านล้มตมาสู่โลก ก็ต้องดกอยู่ใน พ.ศ. 2429 หลังหลวงพ่อบุณเดิม วัดบางโพ นครสวรรค์ ซึ่งเกิดใน พ.ศ. 2400 เพียง 29 ปี อายุอานามของหลวงพ่อบุณจึงอยู่ในระยะไล่เลี่ยกับหลวงปู่ไค้ะ วัดประคุ่มพิลลิต กทม. พ่อท่านกลิ้งวัดอุทอง ร่อนพิบูลย์ นครศรีธรรมราช ซึ่งต่างก็มีวัย 92-93 ปี เช่นเดียวกัน และก็ห่างจากหลวงปู่แหวนสุจิณโณ แห่งวัดคอกหมื่นปึง ไม่เกิน 3 ปี

ภาพประกอบ 17 หลวงปู่มรณะพระเกจิอาจารย์ดังแห่งอีสานผู้ขัดเกลาสังคมตามแนวพุทธ
ศาสนาที่วัดบ้านปราสาทพอเหนือ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ

เมื่อสมัยยังหนุ่มแน่นนั้น หลวงพ่อมูมได้เปิดเผยอย่างอารมณ์ดีว่า ท่านได้เดิน รุดงค์ ไปทุกหนทุกแห่งทั้ง เขมร ลาว และภาคอีสาน ภาคเหนือ ของประเทศไทยเข้าไปจนถึง ประเทศพม่า แล้วออกไปได้สุดของประเทศไทย การผจญภัยกับสิ่งที่เรียกว่าดินแดน นั้นก็มากมาย สุดคณานับ แต่สำหรับท่านแล้ว ท่านมิได้ถือเป็นเรื่องตื่นเต้น ผจญภัยอันใด ท่านถือแต่เพียงว่าเป็นกิจอันพึงต้องกระทำ เพื่อการโปรดสัตว์ และแผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย โดยมุ่งแสวงหา วิเวกเพื่อใคร่บรรลุนิพพาน ซึ่งโมกขธรรม ตามแนวของพระพุทธองค์ท่านบอกทั้งท้ายแต่เพียงว่า ที่รอด มาได้ทุกวันนี้ ก็ถือว่าเป็นบุญและผลานิสงส์สมความปรารถนาแล้ว มิได้มุ่งหวังลาภผลใดๆ เป็นการส่วนตนนอกจากมุ่งหวังที่จะเผยแผ่ธรรม และระงับทุกข์บำรุงสุข ของญาติโยม และผู้เคารพ นับถือไปกราบไหว้ตามกำลังศรัทธาของแต่ละคนนั้น ท่านจะช่วยทุกๆ คนได้ก็เพียงการให้ศีลให้ พรและแนวทาง ในการประพฤติปฏิบัติชอบตามมรรค 8 ของพระพุทธองค์เท่านั้น

ขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่มีประชาชนทั้งไกลและใกล้ไหลหลั่งไปกราบนมัสการท่าน ที่วัดปราสาทเขื่อนเหนือ ค.ปราสาทเขื่อน กิ่ง อ.ไพรบึง จ.ศรีสะเกษ กันอย่างเนืองแน่น บางรายถึง ขนาคมาเป็นคันรถบัส ไปกราบไหว้ท่าน เพื่อขอศีลขอพร แล้วขอประพรมน้ำพระพุทธมนต์ ท่านก็จะสนองศรัทธาให้อย่างทั่วถึงกันทุกๆ คน โดยไม่มีการรังเกียจเคียดฉุนและไม่มีการหรือ กรรมการวัดคนใดมาถกกันหวงห้ามเหมือนการไปกราบไหว้พระอาจารย์ต่างๆ บางรูป ที่มีคณะ บุคคลร่วมกันกีดกัน อย่างน่าสะอิดสะเอียน

ด้วยวัย 92 และมีสุขภาพที่ไม่สู้จะแข็งแรงนัก สาเหตุ ก็คือ โรคชรา มา เบียดเบียน และ มีอาการของโรคเหน็บชากับสายตาสั้น มารบกวน แต่กระนั้นหลวงพ่อมูม ก็ มิได้ย่อหย่อนต่อการรับรองพุทธศาสนิกชนผู้เลื่อมใส ที่พากันไปกราบไหว้ท่านอย่างเนือง เน้นทุกๆ วัน บางครั้งท่านนั่งรับญาติโยม จนถึง 3-4 ทุ่ม ก็เคยมีอยู่บ่อยๆ กับผู้เขียนท่านเปิดเผย ว่า “เหนืยนะ ก็ต้องเหนืยเป็นธรรมดา แต่ว่า เมื่อได้ฝึกสมาธิมาช้านาน ก็พอจะระงับความ เหนืยเมื่อยล้าลงได้บ้าง เพราะผู้ที่มาหาฉันพากันมาแต่ดินห่างไกล บางรายก็ต้องเดินทางข้ามวัน ข้ามคืนมาเพราะศรัทธา ก็ต้องฉลองศรัทธาของเขา จะเห็นความเหนืยยากเฉพาะคน นั้นไม่ควร” หลวงพ่อมูมบอกกับพุทธศาสนิกชนว่า หลวงปู่ฉัน ภูริทัตโต พระอาจารย์เสาร์ พระอาจารย์สิงห์ ซึ่งได้ชื่อว่า แม่ทัพธรรมแห่งภาคอีสาน นั้น ท่านมิเคยได้พบกันเลย แต่สำหรับหลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ นั้น ท่านจำได้ว่า เคยปะกันมาแล้วหนหนึ่ง แม้ว่าชาติกำเนิดท่านจะได้ชื่อว่า เป็นพระ เขมร แต่ท่านก็เป็นเขมรที่เกิดในประเทศไทย โดยเฉพาะเกิดในเขตจังหวัดศรีสะเกษ นี่เอง ภาษา พุคของท่านๆ พุคได้ทั้งภาษาเขมร ภาษาลาว ภาษาท้องถิ่นในอีสาน ภาษาภาคกลางแม้กระทั่งภา พม่า ท่านก็พอพูดได้ ท่านเป็นพระที่พูดคุยสนุก ความจำแม่นยำ ญาณสมาธิแน่นแน ความรอบรู้ ทางวิชาไสยศาสตร์ เวทย์มนต์คาถาก็นับว่าเป็นหนึ่ง เรื่องทางศีลาจารวัตรก็ประพฤติปฏิบัติ เคร่งครัด มีปฏิปทาเป็นที่เคารพเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างยิ่งเรื่องทางอิทธิฤทธิ์

ปาฏิหาริย์ ด้วยแล้วก็เป็นทีที่เลื่องลือกันว่า ตะกรุดของท่านนั้น ทางแคล้วคลาดอยู่ยงคงกระพัน ชาติหรือจะเอาทางเมตตามหานิยม ของท่านเก่งครบเครื่อง ใครมีทุกข์มีร้อน หรือเคราะห์หามยามร้าย เพียงไปรดน้ำมนต์จากท่าน ก็หมดเคราะห์หมดโศก โชคดีมีสุข อย่างไม่น่าเชื่อ ถ้ามีพระเครื่องของท่านสักชิ้นหนึ่งคิดตัว เรื่องตายโหงหรือรับอุบัติเหตุเป็นเชื่อได้ว่าร้อยเปอร์เซ็นต์ว่า “ไม่มีเค็ดขาด” วัตถุมงคลของหลวงพ่อมุมที่มีสังเกตได้ง่าย คือ ต้องมีเหล็กจารลงคาถาอาคม ด้วยตัวของท่านเองทุกเหรียญ หรือ ทุกองค์พระ ส่วนการเสกนั้น ท่านก็เสกด้วยตัวเอง ทุกวัน ทุกแบบ ซึ่งก็เป็นทีที่เชื่อลือกันว่า เป็นของ “ศักดิ์สิทธิ์” ทุกอย่าง ถ้าเป็นของหลวงพ่อมุม ที่ออกจากวัดประสาทเขื่อนเหนือ และได้เสกด้วยด้วยตัวของหลวงพ่อก่อนแล้ว

วัดประสาทเขื่อนเหนือ จัดว่าเป็นวัดโบราณเก่าแก่วัดหนึ่ง ในจังหวัดศรีสะเกษก่อนหน้าที่หลวงพ่อมุมจะมาอยู่ที่วัดนี้ ได้ชำรุดทรุดโทรมมาก เมื่อหลวงพ่อมุมได้มาอยู่แล้ว ท่านได้พัฒนาให้เป็นวัดที่รุ่งเรืองขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง โดยมีผู้คนล้นหลามไหลกันไปทำบุญอยู่ยงมีขาดสาย แม้แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วย สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ก็ได้เสด็จไปทอดผ้าป่ากฐินพระราชทาน ด้วยพระองค์เอง เมื่อ พ.ศ. 2515 ในการนี้ทางวัดได้สร้างศาลารับเสด็จขึ้นโดยเฉพาะ ที่หน้าบรรณศาลา ได้อัญเชิญพระนามภิไธยย่อ ภปร. ขึ้นประดิษฐานไว้ด้วย พร้อมกันนี้ทางคณะกรรมการจัดงานรับเสด็จ ซึ่งมีผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ เป็นประธาน ก็ได้จัดสร้างเหรียญหลวงพ่อมุมขึ้นรุ่นหนึ่ง เพื่อแจกเป็นที่ระลึกในงานกฐินพระราชทานครั้งนี้ เป็นเหรียญรูปเสมา ด้านหน้าเป็นรูปหลวงพ่อมุมเต็มองค์ ด้านหน้าเป็นรูปบรรณศาลา มีพระนามภิไธยย่อ ภปร.

หลวงพ่อมุม เป็นพระภิกษุที่นำเคารพกราบไหว้ ท่านถือสมณะ ไม่สะสมทรัพย์สมบัติใดๆ และให้การรับรองแก่ผู้กราบไหว้ทุกคน โดยไม่เลือกเวลา เช้าสาย บ่ายค่ำและดึกคืนเที่ยงคืน จะพบท่านได้ตลอดเวลา ใครไปหากราบแล้วก็สบายใจ เรื่องผิดหวังเป็นไม่มี เพราะท่านมีค้อยจะรับกิจนิมนต์ออกนอกวัด ดังนั้นไปเมื่อไร ก็พบเมื่อนั้น ถ้าท่านคิดจะไปกราบหลวงพ่อมุมที่ วัดประสาทเขื่อนเหนือ ศรีสะเกษ ก็นับว่าเป็นกุศลแล้ว ถ้าได้ไปมาแล้วก็จะทราบว่าเป็นกุศลมหาศาล และเบิกบานอิมเอมเปรมใจ เพราะที่นั่น ไม่มีมาร หน้ายักษ์ หน้าลิง มาคอยพญูให้รำคาญใจ

ต่อมาหลวงพ่อมุมได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ที่ พระครูสาทรนันทคุณ มีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดประสาทเขื่อนเหนือ ตำบลประสาทเขื่อน อำเภอเบิ่งไพร จังหวัดศรีสะเกษ

สะท้อนให้เห็นว่าหลักการแนวทาง และวิธีปฏิบัติของหลวงพ่อมุมที่ใช้ศาสนาและไสยศาสตร์ในสังคมไทย หลักความหลากหลายในทางปฏิบัติ โดยพิจารณาว่าสังคมไทยในพื้นที่มีความเป็นมาอย่างไร ชาวภูไทให้ความสำคัญในเรื่องผีบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องผีที่มีมาแต่เดิมก่อนศาสนาพราหมณ์ (ส. ศิวลักษณ์ เสนอว่า ไสยศาสตร์หมายถึงศาสนาพราหมณ์ หรือค่านิยมเดิมของชมพูทวีปซึ่งพระพุทธเจ้าปฏิเสธเนื้อหาสาระ หากทรงรับคำอธิบายปลีกย่อย) หลวงพ่อมุมยัง

นำมารับใช้พระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับพื้นที่อื่น ๆ เช่น จีน ทิเบต พม่า สยาม ลังกาทวีป ชมพูทวีป ท่านแสวงหาจากสิ่งที่อยู่ภายนอกจิตใจ ในพื้นที่ต่าง ๆ มาประกอบการพิจารณาความสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ และ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อช่วยเหลือมนุษย์

สวิง โยธี เล่าว่า ผู้คนที่มีความศรัทธาคือหลวงพ่อบุญ จะมีคำถามที่ท่านเอ่ยออกมาอยู่เสมอคือ “ต้องการให้ช่วยเหลืออะไร” ซึ่งให้เห็นว่า แนวคิดที่ใช้ไสยเวทย์วิทยามาช่วยเสริมหรือรับใช้พุทธศาสนา เท่ากับจะทำให้พระพุทธศาสนามีค่ายิ่งขึ้น นอกจากนี้หลวงพ่อบุญยังใช้วัตถุมงคลช่วยเสริมหลักธรรม การเผยแผ่แนวทางการทำความดีได้ดี เช่น การปลูกเสกเหรียญของท่านเอง และตะกรุด เพื่อให้ผู้ใช้จะได้ยึดเหนี่ยวตามคำสอนและนำแนวทางปฏิบัติที่ดีต่อสังคมในส่วนรวม

ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่มงคลและสิ่งมงคล สิ่งที่เกี่ยวข้องกับมงคลมักจะปรากฏในลักษณะการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับโบราณสถาน โบราณวัตถุที่เป็นวัตถุมงคล สิ่งที่เป็นมงคลเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง ความสุขสบาย ก่อให้เกิดพิธีกรรม เครื่องใช้ในพิธีกรรมที่เป็นมงคลต่อสถานที่อันเป็นมงคลและวัตถุมงคล ซึ่งเป็นเครื่องหมายแทนความเจริญรุ่งเรือง เช่น ผลผลิตที่ชาวบ้านผลิตได้ในรอบปีอาจเป็น ข้าวเปลือกข้าวสาร อ้อยผลไม้ เหล้า ดอกไม้รูปเทียน อาหารของหวาน ขนมข้าวต้ม ผ้าไหมเส้นไหม เงินทอง เครื่องประดับ ยอดไม้ใบไม้มงคลต่าง ๆ ไข่ เป็นต้น

พ่อเสาร์ โยธี เล่าว่า ปราสาทเขย ตำบลปราสาทเขยมีปราสาทสร้างสมัยขอม 1 แห่ง ตั้งอยู่ที่หมู่ 1 (บ้านปราสาทเขยเหนือ) เรือนปราสาทได้พังทลายลงมา แต่ทับหลังยังอยู่ในลักษณะที่สมบูรณ์ เป็นปราสาทที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ชาวบ้านตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “ปราสาทเขย” มีงานพิธีกรรมทุกปีในเดือน 6 ทำเป็นงานบุญข้าวจี (โดยบุญ) และถวายข้าวเปลือกให้กับปราสาทและทางคณะกรรมการวัดนำไปขายเพื่อจะได้เงินครามาส่งเสริมบำรุงวัดอย่างต่อเนื่องทุกปี

ปราสาทเดิมมีตำนานเล่าขานเกี่ยวกับการความศรัทธาของค้ำปราสาทด้วยการทำพิธีกรรมและถวายทานเป็นสิ่งของบริโภค และเครื่องแต่งกายมีผ้าเก็บพร้อมเครื่องประดับกายเพื่อบูชาใส่ทำพิธีรับฟังพระสงฆ์แสดงธรรมเทศนาเพื่อจะได้บุญแก่ชีวิต

ตำนานเล่าว่ายังมีครีวหนึ่งยากจนขณะที่แม่ออกไปหาของป่ากลับมาบ้านช้า บ้านคนอื่นเขาทำบุญกันหมดแล้วพ่อบ้านรอแม่ไม่เห็นกลับมาบ้าน คุณพ่อจึงถวายลูกชาย 2 ให้กับปราสาทเพื่อจะได้รับบุญอย่างครบครีวคนอื่น ๆ ตกค่ำมาปราสาทก็ปิดตายไม่สามารถเปิดได้อีก ลูกชายจึงสิ้นชีวิตในเรือนปราสาท เมื่อแม่กลับมาบ้าน จึงช่วยทำบุญด้วยสิ่งของไม่ทันจึงต้องเสียลูกชาย ชาวบ้านเล่าว่าถึงวันพระจะมีเสียงกระดิ่งที่ผูกติดกับแขน และขาของลูกชายที่ถวายแก่องค์ปราสาทดังอยู่ในปราสาท ตำนานเรื่องนี้ยังเล่าขานอยู่กับชาวบ้านปราสาทเขยจนถึงปัจจุบัน(เสาร์ โยธี. 2547 : สัมภาษณ์)

ผลที่ได้จากพิธีกรรมความเชื่อกับองค์ปราสาท ชาวบ้านได้ความสำนึกและเข้าใจในความเป็นมาของชุมชนท้องถิ่นตนเอง การเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในพิธีกรรมมองเห็นลักษณะภูมิปัญญาของผู้นำ เข้าใจลักษณะผู้ตามที่มีความตระหนักต่อวิถีชีวิตการพึ่งพาอาศัยกันเป็นแนวทางสร้างความยั่งยืนให้แก่สังคมทั้งในปัจจุบัน และการดำรงอยู่ในอนาคตสะท้อนให้เห็นความหลากหลายระบบคิดและภูมิปัญญาของชาวบ้านที่นำผลผลิตที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันนำมาเชื่อมโยงให้เห็นความสำคัญต่อสังคม เช่น ผ้าลายเก็บ และเครื่องประดับกายมีคุณค่าต้องเสนอให้ชุมชนเข้าใจและยึดเป็นรูปแบบเอาไว้ และทุกวันนี้ปราสาทเขย ผ้าทอมือ และเครื่องประดับกายยังดำรงอยู่ในชุมชน

ความเชื่อเกี่ยวกับขวัญ บ้านปราสาทเขยมีความเชื่อที่เกี่ยวกับการสู่ขวัญ ได้แก่ การสู่ขวัญในช่วงเปลี่ยนผ่านของชีวิต เช่น การสู่ขวัญเด็กแรกเกิด สู่ขวัญนาค สู่ขวัญพระภิกษุสงฆ์ สู่ขวัญในการแต่งงาน สู่ขวัญพระพุทธรูป สู่ขวัญเพื่อเป็นสิริมงคล การสู่ขวัญในการเช่นสรวง เช่น สู่ขวัญข้าวเปลือก สู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ การสู่ขวัญสำหรับผู้ป่วย เช่น สู่ขวัญสะเดาะเคราะห์ สื่อนขวัญคนป่วย (หมายถึง การดักขวัญ สู่ขวัญของผู้ป่วยที่ไม่ทราบสาเหตุของความเจ็บป่วยและรักษาไม่หาย)

กรณีการสู่ขวัญผู้ป่วย ในพิธีกรรมการเล่นสะเอ็งของชาวบ้านปราสาทเขย (ชาวภูเขยบ้านดริ้มเรียกว่า แกลมอ) เป็นพิธีกรรมความเชื่ออย่างหนึ่ง เพื่อรักษาผู้ป่วย ชาวภูเขยเชื่อว่าเกิดจากการกระทำผิดประเพณีของชุมชน หรือลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านนับถือ ญาติพี่น้องหรือผู้ป่วยจึงทำพิธีกรรมประกอบการสู่ขวัญ เพื่อเรียกขวัญกลับเข้ามาสู่ในร่างกายของผู้ป่วย

พิธีกรรมเล่นสะเอ็ง มีการสร้างเสริมขวัญกำลังใจ สร้างภูมิป้องกันโรคขณะเจ็บป่วย และรักษาประเพณีสมัยโบราณสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันเล่น การมีส่วนร่วมในพิธีกรรมการสู่ขวัญ ได้แก่ การปรุงอาหาร จัดวัสดุอุปกรณ์การละเล่น ดนตรีแบบเรณูพิธีกรรม ร่วมกันคิดประดิษฐ์ศิลปกรรมตกแต่งอุปกรณ์ ด้านพิธีกรรม เช่น ประดิษฐ์วัสดุเป็นรูปสัตว์เป็นนก ปลา น้อย หยากไข่แมงมุม ตกแต่งประดับดอกไม้ในเรณูพิธีกรรมด้วยดอกไม้ธูปเทียน การเข้าร่วมพิธีกรรมการละเล่นของเครือญาติ ผู้หญิงผู้ชายมีโอกาสร่วมกันในกิจกรรมเกี่ยวกับชีวิตด้วยกัน เช่น ผู้ชายมีบทบาทการบรรเลงดนตรีในพิธีกรรม เช่น ดิกลอง เป่าแคน เป็นต้น

การสู่ขวัญคนป่วยในพิธีกรรมเล่นสะเอ็งนี้ ยังสะท้อนให้เห็นถึงเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน เช่น ป่า น้ำ ดิน ธรรมชาติ มีคุณค่าต่อสังคม ถ้าถูกทำลายสังคมก็จะเสียขวัญ สู่ขวัญเป็นความสัมพันธ์และสร้างสรรค์ต่อกัน การดำเนินชีวิตร่วมกันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน ขวัญที่คืนนั้นมีความมั่นคงทั้งภายนอกและภายใน เป็นหลักเป็นฐาน เป็นมิ่งมงคล เป็นสิ่งที่ดี และเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา เสียขวัญเป็นเรื่องอัปมงคล เป็นเรื่องร้ายทำให้ขวัญเสีย เป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา สมัยก่อนเมื่อเสียขวัญก็มีการปลอบขวัญ มีการบายศรีสู่ขวัญ เรียกขวัญ

ให้กลับคืนมา “ ขวัญเอ๋ยขวัญมาอยู่กับเนื้อกับตัว ” หรือ ที่ชาวภูไทใช้กล่าวอยู่เสมอคือ “ เจาหอ
 พระเหวี่ยง ออนเบระะ ออนบีน ออนจะแคง จะเจิม ” (พระเหวี่ยง หมายถึง ขวัญ) นอกจากนี้
 พิธีกรรมดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นลักษณะโครงสร้างทางสังคมของชาวภูไท

4.4.3 เศรษฐกิจวัฒนธรรมชาวภูไทบ้านปราสาทเขย

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เสนอว่า เขตเศรษฐกิจและวัฒนธรรมคือ สังคมของผู้คนในเขตพื้นที่
 หนึ่ง มีเอกลักษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรมร่วมกัน มีความเกี่ยวข้องปฏิสัมพันธ์ภายในสูง อาจในแง่
 ภูมิศาสตร์ หรือเศรษฐกิจการค้าและคมนาคม หรือใช้ภาษาและนับถือศาสนาหนึ่งเดียวกัน
 ประเทศชาติหนึ่ง ๆ ข้อมประกอบด้วยเขตเช่นนี้หลายเขต และไม่จำเป็นต้องเป็นเขตเดียวกับเขต
 การปกครอง สำหรับเขตอีสานตอนล่างตัวอย่าง เช่น เขตลุ่มน้ำมูลตอนล่าง เขตลุ่มน้ำมูลตอนบน
 เขตทุ่งกุลาร้องไห้ เขตเทือกเขาพนมดงรัก เป็นต้น สรุปสั้น ๆ คือ ปัจจัยที่ฝังลึกเป็นรากของเขต
 เศรษฐกิจและวัฒนธรรม และแต่ละเขตมีลักษณะแตกต่างกัน

บ้านปราสาทเขยเป็นเขตหนึ่งในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง หรือ เขตเทือกเขาพนมดงรัก
 เป็นเขตที่มีเศรษฐกิจการผลิตแบบพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ การคมนาคมทางรถยนต์ทำให้เกิด
 ปฏิสัมพันธ์กับภายนอก มีวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ปัจจัยดังกล่าวเป็นผลให้เกิด
 การเปลี่ยนแปลงการปรับตัวตามกระแสวัฒนธรรมโลก ในอดีตที่ผ่านมาวัฒนธรรมเขตอีสานตอน
 ได้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมแห่งชาติและได้ปรับเปลี่ยนมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ด้านเศรษฐกิจ ข้อมูลสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลปราสาทเขยในปี พ.ศ. 2546
 เสนอว่าเศรษฐกิจหลักสำคัญของตำบลปราสาทเขยประกอบอาชีพทำนา นอกจากนี้ยังมีการ
 ประกอบอาชีพทำไร่ การทอดผ้า ปลูกพืชผักสวนครัว อาชีพรับจ้างทั่วไปและยกร้านขายของชำแต่มี
 เพียงเล็กน้อย มีพื้นที่ในการทำนาทั้งหมด 14,517 ไร่

สภาพแวดล้อมทางสังคมชาวภูไทบ้านปราสาทเขยเป็นสังคมเกษตรกรรม มีความผูกพันอยู่
 กับการปลูกข้าวเป็นหลัก มีการทำมาหากินด้วยการทำนาเป็นการปลูกข้าวเพื่อการเลี้ยงชีพ และ
 ส่วนหนึ่งนำออกไปขาย แต่เดิมชาวบ้านมีความผูกพันกันดีมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกัน ถ้าครัวเรือน
 เพื่อนบ้านทำนาเสร็จก่อนครัวเรือนอื่น ๆ ก็ไปช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกันเป็นแรงงานครัวเรือน และ
 เครื่องมือในการทำนา เช่น ไถ คราด และแรงงานจากสัตว์เลี้ยง อาชีพเสริมมีการทอดผ้า ปัจจุบันมี
 กลุ่มทอดผ้า มีการฟื้นฟูลายผ้าเก็บเป็นลายดั้งเดิมที่ยังรักษาความเป็นเอกลักษณ์ นิยมใช้สวมใส่ใน
 พิธีกรรมเล่นสะเอง งานแต่งงานก็สวมใส่เสื้อผ้าสีดำ ผลผลิตที่ได้จากการทำนา นอกจากเก็บไว้
 บริโภคในครัวเรือนแล้ว ส่วนหนึ่งใช้ในพิธีกรรมของชุมชน เช่น พิธีกรรมความที่เกี่ยวกับปราสาท
 เขย โดยการทำบุญกองข้าวเปลือกที่องค์ปราสาทเขย เพื่อถวายวัดร่วมกันทุกครัวเรือน เรียกว่า
 บุญข้าวจี หรือ โคยบู่ ตอนเช้าทำบุญดักบาตรตามประเพณี

ด้านวัฒนธรรม ชาวบ้านปราสาทเขมร คำบลปราสาทเขมรมีกลุ่มกวยเขมร และกลุ่มส่วย (กวย) หลวงพ่อวัดบ้านประอาจ คำบลปราสาทเขมร อายุ 70 ปี เล่าว่า คำบลปราสาทเขมรมีกลุ่มชาติพันธุ์ กวย (ส่วย) กวยเขมร เขมร แต่ชาวกวยและเขมรใช้ภาษาลาวและภาษาไทยเป็นภาษากลางในการติดต่อสื่อสารทำความเข้าใจ ชาวลาวเรียกชาวกวยว่า ส่วย ส่วนกลุ่มกวยเขมร มีสำเนียงการพูดเร็วกว่ากลุ่ม กวย (ส่วย) และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกลุ่มชาวลาว

นายอรุณศักดิ์เล่าว่า ชาวกวยตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ใกล้ๆกับแม่น้ำ เช่น กวยเขมรในเขตอำเภอราษีไศลบริเวณเมืองคงอยู่ริมแม่น้ำมูล กวยเขมรในเขตกิ่ง อ. ศิลาแลดในบริเวณตำบลกุงอยู่ริมลำน้ำเสียว นอกจากนี้ชาวกวยตั้งถิ่นฐานบริเวณคอนต้นและคอนกลางของห้วยทาและห้วยทับทัน ส่วนคอนบนเป็นชุมชนเขมรโบราณ ชุมชนชาวกวยโบราณในศรีสะเกษตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภอปรังค์กู่เช่น ชุมชนในตำบลกู่และตำบลพิมาย และอำเภอไพรบึง เช่น ชุมชนในตำบลปราสาทเขมร และตำบลสุขสวัสดิ์ ชาวกวยในเขตอำเภอเมืองศรีสะเกษจะเรียกชาวกวยที่อาศัยอยู่นอกอำเภอเมืองศรีสะเกษว่า กวยบ้านนอก

บ้านปราสาทเขมร และบ้านโพนปลัดในเขตอำเภอไพรบึง มีสำเนียงภาษาพูดที่ต่างกัน จึงสะท้อนให้เห็นลักษณะชาวกวยเขมร เช่น ชาวกวย พูดว่า จีเนีย ชาวกวยเขมรพูดว่า จีนา ชาวเขมรพูดว่า เควนา ชาวลาวพูดว่า ไปไส ในปัจจุบันสภาพการแต่งกาย ที่อยู่อาศัย นิสัยใจคอ วิถีดำเนินชีวิตคล้าย ๆ กัน ทั้งชาวกวย เขมร และลาวในเขตอำเภอไพรบึงกินข้าวเจ้า แต่เรียกชื่อพิธีกรรมการละเล่นกีฬาต่างกัน เช่น ชาวกวยเรียกว่า สะเอ็ง (ชาวกวยบ้านศรีม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เรียกว่า แกลอ) ชาวลาวเรียกว่า เล่นผีเถน ชาวเขมรเรียกว่า เลงมะมด

ชาวกวยเขมรมีเผ่าเจ้าเหมือนกับชาวลาวแต่เขาเรียกว่า อาหนุผีคหรือพ่อใหญ่ ชาวบ้านตั้งให้เป็นส่วนมากเป็นบุคคลสูงอายุนำเชือถือของชาวบ้านและตั้งอยู่ใกล้ ๆ กับศาลปู่ตา หรือเรียกว่า หะจู้ เช่น พิธีกรรมในเดือน 3 และเดือน 6 มีการทำนายคางไก่เพื่อขอความอยู่เย็นเป็นสุข

ส่วนมากภาษาพูดของชาวกวยเขมรกับชาวกวยทั่วไป (ส่วย) สามารถสื่อความหมายเข้าใจกันได้ เพราะเป็นภาษาในตระกูลมอญ-เขมร คำที่พูดเหมือนกัน และมีความหมายเหมือนกัน เช่น ไชล แปลว่า พุด อย่างไรก็ตามชาวกวย ยังมีคำศัพท์ เช่น กวยเขมรคิถุย(ส่วย) บักส่วย กวย(ส่วย)คิถุยเขมรว่า อาเขอ ลาวคิถุยเขมรว่า บักเขอ เขมรคิถุยเขมรว่า พวกเอง(พวกมึง)

คำชม เช่น กวยเขมรชมกวยทั่วไปว่า วัวคีนะ (ทำดีหนอ) กวยทั่วไปชมกวยเขมรว่า เขอว้าว ออเนาะ ชาวลาวชมชาวกวยเขมรว่า พวกเขอเฮคคีนอ ชาวกวยเขมรชมชาวลาวว่า เหลือว้าวออเนาะ ชาวเขมรชมกวยเขมรว่า พวกเองเทอะออเนาะ

ชาวกวยในตำบลปราสาทเขมรยังเชื่อผีปะกำ ที่พบเห็นมีที่บ้านประอาจ เก็บไว้ในห้องผีปะกำภายในบ้าน จะถือเครื่องมากเวลาออกไปคล้องช้างป่า ทั้งผู้ไปคล้องช้าง และภรรยาผู้ที่บ้าน ทุกวันนี้ถ้าเป็นมรดกทางผู้หญิง ลูกเขยจะเข้าห้องจัดเก็บผีปะกำไม่ได้เพราะจะผิดขล่ำ (ศาลผีปะกำ

ในหมู่บ้านตำบลกระโท อำเภอกำแพง จังหวัดสุรินทร์ จัดเก็บในศาลผีปะกำนอกบ้าน) ส่วนคนอื่นเข้าไปทำพิธีกรรมได้ เช่น อธิษฐานการขอเดินทางเพื่อให้เกิดความปลอดภัยต่อชีวิต พิธีเช่นสรงในวันแต่งงานของลูกสาวลูกชาย ทำพิธีกรรมเมื่อเจ็บป่วย ผีปะกำทำด้วยหนังควายทำเป็นเกลียวยาวใช้เป็นเครื่องมือในการคล้องช้าง สมัยเดิมบ้านนี้ไปคล้องช้าง ทุกหลังคาเรือนไปจับช้างในเขตจำปาศักดิ์ ประเทศลาว เขตจอมกระสาน ประเทศเขมร และบริเวณเทือกเขาพนมดงรักในอีสานตอนใต้ของประเทศไทย เช่น ตามช่องชะง่า (ปัจจุบันอยู่ในอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดศรีสะเกษ) ช่องแปดอ้อม (ปัจจุบันอยู่ในอำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี)

บ้านประอาจปัจจุบันยังเชื่อถือศาลปู่ตา หรือชาวภูบ้านประอาจเรียกว่า หะจุ่มมีอยู่ 4 แห่ง ได้แก่ ปู่ตาบ้านทางตะวันตก ปู่ตาปราสาทเขย ปู่ตาหนองน้ำมี 2 แห่ง รวม 4 แห่ง ทำพิธีเช่นสรงในเดือน 3 และเดือน 6 เครื่องเช่นมี ไก่ต้มและตุ๋นไก่ เหล้าขาว หมากพลู กรวยใส่ยอดไม้ มีเผ่าเจ้าทำพิธีกรรมเช่นสรงคือนายเสียง ทรงจิต อายุ 72 ปี ขณะทำพิธีเช่นมีการอธิษฐานตามที่ปรารถนา โดยมากอธิษฐานเกี่ยวกับการดำรงชีวิต เช่น ความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินและให้มีสุขภาพดี

นอกจากนี้ชาวบ้านประอาจยังเชื่อในพิธีกรรมการละเล่นสะเอ็งเหมือนชาวบ้านปราสาทเขย เช่น นิยมสวมใส่เสื้อคอกลมสีดำลายแถบ กระดุมลักษณะคล้ายเงินพดด้วงหรือคล้ายตัวหนอน ผ้านุ่งไหม มีผ้าสไบผาดำ สะท้อนให้เห็นการสืบทอดภูมิปัญญาของชาวภูที่ยังคงรักษาลักษณะตัวคนดั้งเดิมที่คงอยู่ร่วมกับสมัยโลกาภิวัตน์

กลุ่มชาติพันธุ์ภู เขมร และลาวในตำบลปราสาทเขยยังภูมิใจในภูมิปัญญาของหลวงพ่อบุมที่ท่านใช้แนวทางพุทธ พราหมณ์ และผีมาผสมผสานเพื่อเป็นแนวทางดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ท่านอายุขึ้นถึง 92 ปี ชาวบ้านเล่าว่า ท่านพูดจาปราดเปรื่อง สุขภาพ เรียบร้อย มีเมตตา และยึดแนวทางพุทธถือปฏิบัติตัว และช่วยเหลือผู้อื่น ความสำเร็จที่สืบทอดต่อ ๆ มาถึงปัจจุบันคือ ให้การศึกษาเป็นแนวทางสร้างคุณภาพของชีวิตผู้คนทั้งที่พึ่งตนเองได้ และช่วยเหลือผู้อื่น เช่น จัดการศึกษาในวัดโดยใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้านเป็นแนวทางในการอบรมสั่งสอน เมื่อไปจำพรรษาที่วัดบ้านประอาจก็ได้จัดการศึกษาให้กับชาวบ้านและได้ขยายเป็นโรงเรียนบ้านประอาจจนถึงปัจจุบัน

ข้อคิดที่เกี่ยวกับความเชื่อ คือ การผูกโยงด้วยสายสัมพันธ์ไปตามทุกครัวเรือนชี้ให้เห็นความผูกพันต่อกันเป็นการสร้างความสามัคคีร่วมกันกับพื้นที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ด้านความเชื่อทางศาสนา พุทธนั้นชาวบ้านออกไปทำบุญวันสำคัญมิได้ขาด เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ดักบาตรเทโว และบุญกฐิน เมื่อมีกิจกรรมทางศาสนาพบว่าชาวบ้านมีความสัมพันธ์กับพระสงฆ์ และยึดแนวทางดำเนินชีวิตและแนวทางปฏิบัติในชุมชน พระสงฆ์นั้นได้มีส่วนร่วมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างมากในช่วงสมัยหลวงพ่อบุม อาทิ การเข้าช่วยจัดการศึกษาในเขตชุมชนตำบล

ปราสาทเขยทั้งทางจิตใจ และทางวัตถุ เช่น การจัดตั้งโรงเรียนบ้านประอาจ และโรงเรียนบ้านปราสาทเขย

ปัจจุบันนี้ชาวบ้านปราสาทเขยยังรักษาวัฒนธรรมประเพณีเดิมไว้ เช่น พิธีกรรมด้านความเชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตา หัตถกรรมด้านการทอผ้า ความหลากหลายทางการเกษตร การปฏิบัติตามธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต อย่างไรก็ตามชาวบ้านมีการปรับตัวตามสมัยใหม่และได้ทิ้งความเชื่อเก่า ๆ เพราะว่าการคมนาคมที่สะดวกกับเมืองศรีสะเกษ การเข้าไปหารายได้ในกรุงเทพฯ และการไปหารายได้ทำสวนเขตภาคตะวันออกของประเทศไทย เช่น จังหวัดจันทบุรี การแต่งงานกับคนต่างถิ่นเช่นกับชาวลาว ชาวเขมร การทำการเกษตรเปลี่ยนไป เช่น การใช้เทคโนโลยีแทนแรงงานวัว และควายในการทำนา การใช้สารเคมีทางการเกษตร ความเชื่อเรื่องเต่า ตะกวดลดลงเพราะสัตว์ดังกล่าวหายไปตามระบบนิเวศซึ่งแต่เดิมนั้นถ้าชาวบ้านจับได้พบเห็นก็มีการจับประพรมน้ำมันคัมภีร์ให้แล้วปล่อยที่ศาลปู่ตาปราสาทเขย ผู้หญิงสนใจแฟชั่นตามในเมือง เช่น การนุ่งกางเกงแทนผ้าสิ่นและนิยมชมชอบผ้าซื้อจากตลาดในเมืองเพราะราคาถูกกว่าผ้าทอมือ ลดการกินหมาก เด็กนักเรียนนิยมพูดภาษาไทยแทนภาษากูยเขย การรับประทานอาหารแบบคนเมือง เช่น ก๋วยเตี๋ยว ขนมบรรจุซองที่ผลิตจากโรงงาน รู้จักการค้าขายในหมู่บ้าน มีประสบการณ์ในการทำสวนเพิ่มขึ้น ค่านิยมแบบใหม่มีบทบาทมากคือ การใช้เงินตราในการซื้อขายสิ่งของแทนการแลกเปลี่ยนสิ่งของ หรือ แรงงานคิดเป็นค่าจ้างด้วยเงินตรา การเชื่อเรื่องตำนานปราสาทเขยลดน้อยลง

4.4.3.1. **ทุน** ทุนเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านปราสาทเขยมีการสะสมทุนเอาไว้ เพื่อการดำรงชีวิตดังต่อไปนี้

- **ดิน** เป็นทรัพยากรที่สำคัญเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะการใช้ดินเพื่อการเกษตร และเป็นที่อยู่อาศัย ลักษณะการใช้ดินของชาวบ้านปราสาทเขยเป็นดินของสาธารณประโยชน์ และที่ดินส่วนตัว ที่ดินที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น ศาลปู่ตา ป่าช้า แหล่งน้ำ ห้วยหรือหนองน้ำ ถนนหนทาง ที่วัด ที่โรงเรียน ที่ร้านค้า ที่ธรณีสงฆ์ ส่วนที่ดินส่วนตัวชาวบ้านใช้ประโยชน์ทางการเกษตร คือ การทำนา

ลักษณะดินในพื้นที่ตำบลปราสาทเขยเป็นหน่วยดินที่ 17 คือ เนื้อดินบนเป็นพวกดินร่วนปนทรายหรือดินร่วน ดินล่างเป็นดินร่วนเหนียวปนทรายหรือดินร่วนเหนียวมีสีเทาหรือสีน้ำตาลอ่อน มีการระบายน้ำค่อนข้างเร็ว มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ ปัญหาสำคัญในการใช้ประโยชน์ ได้แก่ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ และมีเนื้อดินบนค่อนข้างเป็นทราย ปัจจุบันนี้พื้นที่ดินตำบลปราสาทเขยส่วนใหญ่ใช้ทำนา บางแห่งใช้ปลูกพืชไร่ หรือ ไม้ยืนต้น แต่มี

ปัญหาเรื่องการแข่งขังของน้ำในฤดูฝน (กรมพัฒนาที่ดิน. 2542 : 17.) ในปี พ.ศ. 2546 สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลปราสาทเขยเสนอว่า พื้นที่ในการทำนามีทั้งหมด 14,517 ไร่

- น้ำ แหล่งน้ำธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญของชาวบ้านปราสาทเขย ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตลอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคือ ห้วยทา มีน้ำตลอดปี ดินน้ำลำธารอยู่ที่เทือกเขาพนมดงรัก ซึ่งมีน้ำตกสำโรงเกียรติ น้ำตกห้วยจันทร์ ห้วยทาไหลผ่านอำเภอขุนหาญ อำเภอศรีรัตนะ อำเภอไพรบึง อำเภอพยุห์ อำเภอน้ำเกลี้ยง อำเภอโนนสูง แล้วไหลลงสู่ห้วยขยง ซึ่งเป็นลำห้วยที่มีการกั้นทำนบกั้นน้ำเป็นระยะ ๆ หลายจุด เป็นแหล่งน้ำที่มีประโยชน์ทางการเกษตร ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาธรรมชาติและปลาขึ้นมาช่วงฤดูฝน ส่งผลให้ บ้านปราสาทเขยมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยปลาที่เข้ามาอาศัยอยู่กับแหล่งน้ำสาธารณชุมชน เช่น หนองทาม หนองกูน ร่องน้ำจิงเอนเป็นร่องน้ำไหลเข้าสู่ห้วยทาซึ่งเป็นเส้นทางเชื่อมโยงน้ำไหล เป็นทางระบายน้ำไม่ให้เกิดน้ำท่วมบ้านปราสาทเขย

หลวงพ่อบุญผู้มีภูมิปัญญาในการทำประโยชน์จากห้วยทาเพราะท่านไปสร้างศาลา วัดอยู่ริมห้วยทา ปั่นทำนบในการทำไร่ ปลูกพืชที่ใช้ในการบริโภค เช่น มะขาม มะม่วง มะพร้าว ปั่นกับพืชธรรมชาติ เพื่อเลี้ยงชุมชนที่สนใจคุณธรรมศาสนา เปิดสอนธรรมในอุทฺทวิธเข้าถึงชาวบ้านคือ สอนหมอลำโดยแทรกธรรมในเรื่องราวกับวิถีชีวิตประจำวันให้สังคมอยู่ร่วมกันได้ การใช้ภูมิปัญญาเชิงบูรณาการวิถีชีวิตชาวภูษะ เขมร และเขมรให้อยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนจนกระทั่งมรณภาพ อาจกล่าวได้ว่าแหล่งน้ำห้วยทานี้เป็นปัจจัยสำคัญต่อบทบาทเข้าสู่ชุมชนให้ตระหนักภูมิปัญญาท้องถิ่นตนเอง (อินทร์ โยธี. 2547 : สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ รัฐยังช่วยจัดงบประมาณผ่านองค์กรท้องถิ่นดำเนินงานขุดสระน้ำไว้บริโภคให้กับชุมชน เช่น ขุดสระน้ำในพื้นที่ป่าภูเขาดงจำนวน 2 สระ ทุกวันนี้ยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาเลี้ยง และปลาธรรมชาติ เป็นน้ำดื่มของสัตว์เลี้ยงชาวบ้าน และที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ นกชนิดต่าง ๆ รัฐยังช่วยงบประมาณขุดลอกหนองน้ำธรรมชาติ เช่น หนองกูน หนองทาม กรณีหนองทามเดิมนั้นเป็นสระเล็ก ๆ เมื่อมีการขุดลอกใหม่เมื่อ 7 ปี ผ่านมา (พ.ศ. 2541) ทำให้กว้างกว่าเดิม และรัฐยังช่วยจัดการน้ำได้คืนเรียกว่า “น้ำบาดาล” ประเภทมือโยค ส่วนสระของชาวบ้านมีการขุดเป็นบ่อต่อปลาเพื่อสูบน้ำ วิดน้ำจับปลาไว้บริโภคในช่วงฤดูแล้ง (สวิง โยธี. 2547 : สัมภาษณ์)

ต่อมาชาวบ้านได้ปรับพื้นที่นาส่วนหนึ่งสำหรับขุดสระเป็นบ่อต่อปลาทั่วไป ตามทุ่งนาของส่วนตัว พ่อเสาร์ โยธีเล่าว่า มีสระขุดทางทิศเหนือหมู่บ้านจำนวน 20 กว่าสระ ทางทิศตะวันออกหมู่บ้านจำนวน 10 กว่าสระ ทางทิศใต้จำนวน 20 กว่าสระ และทางทิศตะวันตกนี้ไม่มีมากเพราะเป็นที่ป่าทำเลเป็นโคกเนินสูงแต่ก็มีชาวบ้านขุดสระจำนวน 5 กว่าสระ สระเหล่านี้

ชาวบ้านใช้บางส่วนตัวในการขุดขึ้นมา และได้ประโยชน์หลายอย่าง ถ้าฝนตกทิ้งช่วงก็สูบน้ำเข้านาเพื่อร่อนน้ำฝน สัตว์เลี้ยงวัว-ควายได้อาหารน้ำดื่ม และได้สูบน้ำหรือวิดน้ำออกจับปลาเป็นอาหาร

- ป่า เขตตำบลปราสาทเขยแต่เดิมเป็นป่าทั่วไป อดิศเลขมีไม้ จะบก ทะลอก มะม่วงป่า ตะกอก (ภาษาอุยกู) เสคา หว่า ตะแบง มะค่า พยุง ทุกวันนี้ยังเหลือป่าอยู่ 1 แห่งเรียกว่า ป่าภูขาด แต่นำเอาไม้ขนาดใหญ่ออกหมดแล้ว และได้กลายเป็นป่าเสื่อมโทรม ที่ยังเหลือคือ ป่าภูขาดมีจำนวน 300 ไร่ ป่าเจ้าปราสาทเขย ประมาณ 5 ไร่ โดยมีคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้ดูแล ยังมีป่าริมห้วยทาซึ่งมีชาวจีนจับจอง 600 ไร่ ในช่วงหลวงพ่อมุมยังมีชีวิตอยู่ ต่อมาหลวงพ่อมุมได้มรณภาพแล้ว ชาวจีนได้ ออกเป็นเอกสารครอบครอง คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล และชาวบ้านไม่สามารถเรียกคืนที่ดินได้เพราะที่ดินมีผู้ถือสิทธิการครอบครองแล้ว จึงเกิดคดีการขึ้นโรงขึ้นศาลถึงการเรียกร้องที่ดินกลับคืนให้แก่วัด แต่แพ้คดี และปัจจุบันที่ดินแห่งนี้มีผู้ครอบครอง และมีการทำการขายให้แก่ ผู้ประสงค์ใช้ทำการเกษตรชาวบ้านโดยชาวจีนขายไร่ละ 25,000 บาทของปี 2547 อย่างไรก็ตามสภาพป่าดังกล่าว ชาวบ้านยังได้ใช้ประโยชน์ เช่น เป็นพื้นที่เลี้ยงวัว-ควาย มีผักธรรมชาติ เป็นที่อาศัยของสัตว์ เช่น นก กระต่าย กระแต กบ เขียด (ดี โยธี. 2547 : สัมภาษณ์)

บ้านเรือน อาน บัวจันทร์ อดิศผู้ใหญ่วัยบ้านปราสาทเขยหมู่ 2 เล่าว่า การตั้งถิ่นฐานของชาวอุยกูบ้านปราสาทเขยมีสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดีทางภูมิศาสตร์ สภาพพื้นที่เป็นที่ดอนสูง ชาวบ้านเชื่อในปราสาทโบราณเชื่อว่าเป็นสัญลักษณ์การจัดระเบียบสังคมภายในหมู่บ้านให้มีความสุขอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้นปราสาทเขยจึงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งแต่ละปีจะทำพิธีกรรมตามประเพณีมีการสมโภชน์ เพื่อสำนึกพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนแห่งนี้ การตั้งบ้านเรือนมีความผูกพันกับปราสาทพิจารณาจากลักษณะการตั้งบ้านเกาะเกี่ยวใกล้ชิดกัน และอยู่รายรอบปราสาทเขยอย่างหนาแน่น เมื่อชุมชนหนาแน่นก็มีการขยายพื้นที่ออกไปตั้งบ้านใหม่อยู่ไม่ห่างไกลเกิดเป็นคุ้มบ้าน เช่น คุ้มโนนสง่า ต่อมาได้ขอแยกการปกครองเป็นหมู่ที่ 2 บ้านปราสาทเขยได้ในปี พ.ศ. 2514 ขณะนั้นมี 50 เรือน ซึ่งรวมทั้งคุ้มพิทักษ์ด้วยขณะนั้นมีราว 25 หลังคาเรือน ต่อมาคุ้มพิทักษ์ขอแยกการปกครองเป็นหมู่ที่ 9 เมื่อ พ.ศ. 2536 ขณะนั้นมีประชากรประมาณ 80 เรือน เมื่อรัฐได้มีนโยบายปรับเปลี่ยนถนนดินภายในชุมชนให้เป็นถนนคอนกรีต ส่งผลให้ครอบครัวรุ่นใหม่ขยายครัวเรือนออกไปตั้งบ้านเรือนริมถนน หรือ สร้างบ้านเรือนใกล้กับสถานที่ราชการสร้างขึ้นใหม่ในชุมชน เช่น โรงเรียน สถานีนอนามัย สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งแตกต่างจากความคิดแต่เดิมที่สร้างบ้านเรือนใกล้แหล่งน้ำ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่โลกเนินสูงตามธรรมชาติ (อาน บัวจันทร์. 2548 : สัมภาษณ์)

การสร้างบ้านสร้างเป็นกลุ่ม ๆ มีโคตรบ้านปราสาทเขยมองเห็นความผูกพันทางเครือญาติที่ดีคือ สายสกุลทางเครือญาติจะพบว่ามีนามสกุลที่คล้ายกัน เช่น นามสกุล โยธี, บุญโย

ทั้งหมู่บ้าน ลักษณะของครอบครัวเป็นครอบครัวใหญ่มีปู่ย่า หรือตายาย มีพ่อแม่ลูกหลานอยู่ร่วมกัน เมื่อลูกคนใดที่แต่งงาน สองสามปีแรกอยู่ร่วมกันกับพ่อแม่ก่อน เมื่อลูกคนต่อไปมีครอบครัวแล้วครอบครัวแรกจะออกไปสร้างบ้านใกล้เคียงบ้านของพ่อแม่ ลูกคนต่อ ๆ ไปแยกครัวเรือนอยู่รอบ ๆ บ้านของพ่อแม่ จนถึงลูกคนสุดท้าย ถ้าเป็นลูกผู้หญิงก็จะได้มรดกที่เป็นบ้านของพ่อ แม่ไป โดยทั่วไปลูกคนสุดท้ายจะอยู่ใกล้ชิดกับพ่อแม่ในวัยชรา เมื่อพ่อแม่ตายไปมักจะได้มรดกมากกว่าคนอื่น ๆ ถ้าเป็นลูกผู้ชายแต่เดิมนั้นลูกผู้ชายหลังการแต่งงานแล้วจะไปอยู่ทางบ้านผู้หญิงและอยู่กินกับทางภรรยาเป็นสำคัญ ส่วนมรดกของผู้ชายในประเพณีเดิมนั้นการรับมรดกจากผู้ชายจะไม่ได้ นอกจากครอบครัวนั้นไม่มีลูกผู้หญิง (ทองมี โยธี. 2548 : สัมภาษณ์)

ผู้หญิงในบ้านมีบทบาทการดูแลทรัพย์สินในบ้าน สร้างความสัมพันธ์ผู้คนภายในบ้าน สืบทอดการให้ความรู้ความสามารถให้แก่ลูกหลาน กิจกรรมพิธีกรรมเกี่ยวกับบ้าน เกี่ยวกับชีวิต เช่น การเกิด แก่ เจ็บ ตายตลอดทั้งสร้างความสัมพันธ์เกี่ยวกับเครือญาติและกิจกรรมภายในชุมชน ผู้ชายมีบทบาทเสริมสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว เช่น การหารายได้ให้เก็บครอบครัว ทำไร่ทำสวน ทำนา เลี้ยงสัตว์ บางครอบครัวไปหารายได้นอกหมู่บ้าน เช่น รับจ้างทำสวนที่จันทบุรี หรือ ออกไปขายแรงงานที่กรุงเทพฯ กิจกรรมทางด้านสังคมในหมู่บ้าน ด้านการพัฒนาชุมชน พิธีกรรม และความเชื่อ เป็นต้น แรงงานหนุ่มสาวส่วนมากออกไปหารายได้นอกชุมชน เด็กนักเรียนในวัยนักเรียนนักศึกษา ถ้าอาศัยอยู่ในหมู่บ้านช่วยเหลือครอบครัว กิจกรรมด้านสังคม แต่ที่พบเห็นส่วนใหญ่เด็กในวัยนักเรียนชอบเล่นกีฬา โดยใช้สนามโรงเรียนบ้านปราสาทเขยเป็นสนามฝึกเล่นกีฬา

4.4.3.2. การผลิต

- การเกษตร การทำนาของชาวบ้านปราสาทเขยเป็นการทำน่าน้ำฝนเป็นปัจจัยหลัก ทุกวันนี้มีการทำนาเก็บไว้กิน และขาย ที่เก็บไว้ทำพันธุ์และสงเคราะห์ในหมู่บ้านมีเพียงเล็กน้อย เดิมมีการหักล้างนางพงเพื่อใช้ทำเป็นนาไร่ และนาดำ เริ่มแรกทำพื้นที่ให้โล่งเคยเป็นการทำนาไร่ ถัดปีต่อไปมีการปักคันนาทำนาดำ โดยมีเพาะพันธุ์กล้าข้าวไว้ใกล้เคียงหมู่บ้าน เพราะแต่ก่อนนั้น นกเป็นศัตรูข้าวตั้งแต่เริ่มเริ่มหว่านกล้าพันธุ์ก่อนถอนกล้าไปปักดำจนกระทั่งข้าวแก่สามารถเก็บเกี่ยวได้เจ้าของนาต้องระวังศัตรูที่จะมาทำลายข้าวอยู่เสมอ การหว่านกล้าใกล้บ้านจึงสามารถเพาะพันธุ์กล้าได้ปริมาณพอเพียง และเจ้าของพันธุ์กล้าข้าวก็สะดวกในการไล่ศัตรูประเภทนกได้ดี การทำนาอีกวิธีหนึ่งคือ การทำนาหยอด โดยหยอดเมล็ดข้าวลงไปในบ้องไม้ไผ่พร้อมกับกระทุ้งไม้ไผ่ให้ปักดิน เมล็ดข้าวก็จะไหลเข้าในดินที่รอยหลุมบ้องไม้ไผ่กระทุ้งดิน แล้วใช้เท้าเหยียบดินตามพันธุ์ข้าวที่หยอดลงไป เป็นการทำนาไร่ที่ใช้น้ำฝนประจำปี

ส่วนการทำนาค่าส่วนมากทำบริเวณที่ลุ่มบ้านปราสาทเขย มีการจัดการน้ำเข้านา เพราะสภาพพื้นที่ลุ่มมีร่องน้ำทั่วไปมีการจัดทำท่อน้ำให้น้ำเข้านา ใช้แรงงานควายในการไถ และคราดเพื่อกำจัดวัชพืชที่เป็นศัตรูต้นข้าวออกไป จัดระดับน้ำในนาข้าวให้พอดี ชาวบ้านเล่าว่า ถ้าต้นข้าวโตแล้วถ้ามีน้ำไหล ทำให้ต้นข้าวแตกกอดี (อิม สุภาพ. 2547 : 2547)

ทุกวันนี้ปลูกพันธุ์ข้าวมะลิ กข. 105, กข. 15 นำเข้ามาปลูกราว 30 ปีแล้ว และจุดที่มีน้ำล้นชาวบ้านใช้พันธุ์ข้าวลอย พันธุ์นางคง นางร้อย พันธุ์ดังกล่าวชาวบ้านปลูกมานานแล้วแต่ปลูกลดน้อยลงเพราะ ขยายไม่ได้ราคาดีเท่ากับพันธุ์ข้าวมะลิ พันธุ์ข้าวที่ปลูก 4 เดือนเก็บเกี่ยว เรียกว่าข้าวพันธุ์หนัก ส่วนข้าวเบาปลูก 3 เดือนจึงจะเก็บเกี่ยวได้ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวเหนียว เช่น พันธุ์ปองแฉว ข้าวเหนียวดำ ข้าวเหนียวสันป่าตอง พ่อนวล โยธี อายุ 57 ปี เล่าว่า พันธุ์ข้าวเจ้าที่ปลูกในเขตรอบ ๆ บ้านปราสาทเขยได้แก่ ทรอหนุชะ , ทรอสะโนลลักษณะเปลือกสีดำ, ทรอเล็บมือนางลักษณะเมล็ดสีขาว, ข้าวลอย ลักษณะเจริญเติบโตจะลอยขึ้นลงตามน้ำ, ทรอทะเมนเป็ย, ทรอระทั่ง รสหอมเหมือนข้าวมะลิ, ทรอมะโฮ (ลาวเรียกว่าข้าวต้มพันธ์) พันธุ์ข้าวเหนียวได้แก่ ทรออีโนนคำ, ทรออีโนนแดง, ทรอกอดคะฮู ปัจจุบันมีข้าวพันธุ์ใหม่มาลงข้าวมะลิตือ มะละแดง ชาวบ้านเล่าว่าซื้อพันธุ์มาจากสุรินทร์ (นวล โยธี, 2547 : สัมภาษณ์)

พื้นที่ทำนาค้างแต่อดีตคือ บริเวณริมห้วยจ้งเอน เป็นร่องน้ำไหลผ่านตะวันออก บ้านปราสาทเขย ทุกวันมีการขุดลอกร่องน้ำจ้งเอนนี้แล้วในเขตห้วยคูณ และห้วยทาม ร่องน้ำนี้ไหลลงสู่ห้วยทาทที่บ้านจ้งเอน การทำนาค้างเริ่มใส่ปุ๋ยเคมี มานาน 40 ปี เดิมนั้นทำนาค้างมีการใส่ปุ๋ยคอกเป็นปุ๋ยได้จากมูลวัว ควาย หมู เป็ด ไก่ ใส่เฉพาะพันธุ์กล้าข้าวเท่านั้น ถ้าเปรียบเทียบนาข้าวระยะพันธุ์กล้าข้าว 10 เดือนก็ถอนไปปักดำ การเก็บเกี่ยวเก็บเกี่ยวเองใช้เวลา 1 ถึง 2 เดือนจึงเสร็จ และนิยมมีการลงแขก แต่การพัฒนาตามสมัยใหม่ทำให้หมู่บ้านไม่มีการลงแขกข้าวมา นาน 15 ปีแล้ว จ้างวันละ 100 บาท ปี 2547 ชาวบ้านปราสาทเขยไปรับจ้างดำนาที่อำเภอห้วยทับทันได้ค่าจ้างวันละ 120 บาท เจ้าของนาเลี้ยงอาหาร เหล้าด้วย ทุกวันนี้เขตบ้านปราสาทเขยมีรถจ้างเกี่ยว 2 ปีแล้ว เกียวไร่ละ 550 บาท ผลผลิตถ้าใส่ปุ๋ยเคมี 2 ครั้ง ได้ 30 ถุงปุ๋ย ถ้าไม่ใส่ปุ๋ยได้ผลผลิต 5 ถุงปุ๋ย (นวล โยธี. 2547 : สัมภาษณ์) กรณีการทำนาของนายคน โยธี เล่าว่า ปี 2547 นี้ ทำนาทางทิศเหนือบ้านที่นา 10 ไร่ ได้ข้าว 150 ถุงปุ๋ย ใส่ปุ๋ย 2 ครั้งรวม 16 ถุง (คน โยธี. 2547 : สัมภาษณ์)

การทำสวน แต่เดิมชาวบ้านในจังหวัดศรีสะเกษ ปลูกพริกแห้งใหญ่ หอม กระเทียม ตะไคร้ ข่า ยาสูบ ถั่วลิสง มะพร้าว ไม้ มะม่วงแก้ว ส้มโอ (พันธุ์ดั้งเดิมคอกยาว) สำหรับพืชสวนที่ชาวบ้านปลูกนิยมปลูกในช่วงหลังทำนาทุกวันนี้คือ พริก หอม กระเทียม ชาวบ้านเล่าว่า หอมศรีสะเกษนี้เป็นหอมแดงสีของหัวหอมจะออกสีเหลืองแก่และออกสีน้ำตาล ไม่มีฝ่อลูกเล็กแต่

มูลนิธิ สามารถเก็บไว้ได้นาน 2 ปี ถ้าเป็นหอมปลูกทางภาคเหนือของประเทศไทยจะออกเป็นสีชมพู เก็บไว้ได้ไม่นาน ถ้าราคาซื้อขายกิโลกกรัมละ 8 ถึง 10 บาท และพ่อค้าแม่ค้าจะมาซื้อถึงสวน ถ้าราคาไม่คิดราคากิโลกกรัมละ 5 บาท จะไม่มีพ่อค้าแม่ค้ามาหาซื้อชาวบ้านต้องนำไปส่งรถยนต์ออกไปหาเร่ขายถึงจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดมหาสารคาม ส่วนพืชที่ปลูกรองลงไปคือ กระเทียม และพริก แต่ในหมู่บ้านยังปลูกน้อย ส่วนมากปลูกไว้กินในครัวเรือน (พรหมมา ควนใหญ่. 2547 : สัมภาษณ์) นายอเนก บางข่า ผู้อำนวยการศูนย์พืชศรีสะเกษ กล่าวว่า กระเทียมกับพริกแนวโน้มจะเป็นพืชเศรษฐกิจของศรีสะเกษ โดยเฉพาะเขตพื้นที่ทางใต้ลุ่มแม่น้ำมูลสามารถปลูกได้ดี ทุกวันนี้ยังนิยมปลูกตามจอมปลวกตามไร่นาและเริ่มขยายพื้นที่การปลูกบริเวณที่โคกสูงเพิ่มขึ้น และบางครัวเรือนปลูกในไร่นา ส่วนกระเทียมเริ่มปลูกเพื่อขายเพิ่มขึ้นเพราะกระเทียมราคาดี ราคากิโลกกรัมละ 50 - 60 บาท ส่วนกระเทียมจีนขายกิโลกกรัมละ 25 - 30 บาท (อเนก บางข่า. 2547 : สัมภาษณ์)

พืชพันธุ์ใหม่ได้ขยายเพิ่มขึ้นทั่วไปในจังหวัดศรีสะเกษเมื่อประมาณ 10 ปีมาแล้ว ได้แก่ เงาะ ทุเรียน มังคุด ส้มโอ ลองกอง มะละกอ พริกพันธุ์จินดา (เป็นพริกชี้หมูเมล็ดใหญ่ของศรีสะเกษเข้ามาเมื่อ 20 ปี) ข้าวโพดหวาน สำหรับบ้านปราสาทขอได้ประสบการณ์จากการไปรับจ้างทำสวนแล้วได้ประสบการณ์กลับมาทำสวนในหมู่บ้าน เช่น สวนของ นายทวนโยธิ , นายอินทร์ โยธิ ทำสวนปลูกเงาะ ทุเรียน ระกำ มังคุด มะไฟ น้อยหน่า ลำไย ผลจากการปลูกยังได้ผลน้อยเพราะเกี่ยวกับลักษณะดินขาดปุ๋ยเป็นดินทราย เกี่ยวกับภูมิอากาศ ปัญหาจากสัตว์เลื้อย เพราะเข้าไปทำลาย เหยียบย่ำและกินทำให้เกิดเสียหาย

การเลี้ยงสัตว์มี วัว ควาย หมู เป็ด ไก่ เลี้ยงควายไว้ทำนา วัวเทียมเกวียน ทุกวัน วัว ควายเลี้ยงไว้ขายโดยจะมีผู้หาซื้อวัวควายบรรทุกออกไปขายตามตลาดต่าง ๆ และมีการเก็บกองฟางไว้ให้วัว ควายกินในช่วงฤดูฝน (ปรีชา คำแสน. 2547 : สัมภาษณ์)

- **หัตถกรรม** ชาวบ้านปราสาทขอผู้หญิงมีความชำนาญในการทอผ้า มีการรวมเป็นกลุ่ม เรียกว่ากลุ่ม “กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรปราสาทขอ” หมู่ 1, 2, 10 นางสาวสุเทพ โยธิ เป็นประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2544 มีสมาชิกจำนวน 10 คน ปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่ม 44 คน แต่ที่มาทำงานอย่างเนื่องทุกวันมี 27 คน เคยไปศึกษาดูงานกลุ่มทอผ้าที่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง และบ้านสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ เพื่อให้สมาชิกมองความสำคัญเรื่อง กลุ่มทอผ้า และการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว และกระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม ภายในชุมชนเองมีผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเป็นที่ปรึกษา แม้ว่ามีสมาชิกน้อย แต่ก็ในรูปแบบของชาวบ้าน ถ้ามีลูกค้ามาสั่งซื้อมากก็นำผลิตของชาวบ้านมาประกอบการขายร่วมกัน และใช้ราคามาตรฐานของกลุ่มเป็นเกณฑ์ ซึ่งขายผืนละ 200 บาท มีการพัฒนาลายผ้าเก็บ ให้มีความสวยงาม หลากหลายด้วยสีต่าง ๆ

ตามที่ลูกค้าต้องการ เรียกว่า “ฟ้าลายลูกแก้ว” เป็นผ้าทอมือเป็นที่นิยมซื้อของคนทั่วไป โดยเฉพาะข้าราชการนิยมซื้อไปสวมใส่ไปทำงานราชการ และกลุ่มยังได้นำผลผลิตที่ได้ นำออกไปจำหน่ายนอกชุมชนเวลาว่างงานแสดงผลผลิตกรรมต่าง ๆ ของจังหวัด (สุเทพ โยธี. 2547 : สัมภาษณ์)

- เครื่องมือ เป็นเครื่องมือช่วยการปฏิบัติงานให้มีความสะดวก และผลงานมีคุณภาพ เดิมเป็นเครื่องมือที่คิดผลิตขึ้นจากภูมิปัญญาของชาวกูย วัสดุจัดทำเป็นวัตถุดิบธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น เครื่องมือที่ใช้กับงานหนักผู้ชายจะมีบทบาทหน้าที่ ด้านเป็นงานละเอียด และมีความสวยงามจะเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้หญิง ส่วนมากเป็นเครื่องมือช่วยทำการเกษตร ได้แก่ ไถ ไม้ คราด เกวียน จอบ เสียม มีด ขวาน กรู กระบุง ตะกร้า ครกมอง ไม้ฟาดข้าว ไม้คานหาบ ข้าว สวิง แห ตุ่มจับปลา กระด้ง ถอบ ไช ข้องใส่ปลา เบ็ด เครื่องมือที่หมดไปแต่ยังมีความจำเป็นต้องใช้ ได้แก่ เครื่องมือตีเหล็ก เช่น มีด ผาลไถ จอบ เสียม เลื่อย เมื่อถึงช่วงช่วงเก็บเกี่ยวข้าวจะมีชาวกูยบ้านตะคอบ อำเภอเมืองศรีสะเกษจะมีคณะตีเหล็กมาทำการตีเหล็กเข้ามารับจ้างตีเหล็กในเขตวัดปราสาทเขยไค หรือ มีพ่อค้าเร่ขายเครื่องมือที่ทำด้วยเหล็กบรรทุกโดยรถมอเตอร์ไซด์จากบ้านตะเคียน อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ มาเร่ขายภายในหมู่บ้านปราสาทเขยไค ปัจจุบันนี้ช่างที่มีฝีมือในหมู่บ้านไม่ได้สืบทอดความรู้แก่ชนรุ่นหลังได้หมดไป เช่น ช่างทำเกวียน ช่างทำฝืนทอผ้า ช่างปั้นหม้อ ครกตำข้าว และช่างทอเสื่อ เป็นต้น

ปัจจุบันนี้เครื่องการดำรงชีวิตได้ปรับเปลี่ยนไปตามสมัยเพราะสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นได้หมดไป ชาวบ้านจึงหันไปซื้อเครื่องมือจากตลาดที่ผลิตจากโรงงานมาใช้แทน เช่น รถไถ เครื่องสูบน้ำ โรงสีข้าว รถยนต์ รถมอเตอร์ไซด์ เครื่องพ่นยาที่ใช้มือ ปุ๋ยเคมี ฝืนทอผ้า เครื่องมือจับปลา เรือมือก่อสร้าง เครื่องมือการเกษตรก็ต้องซื้อจากตลาด ในจังหวัดศรีสะเกษ หรือตลาดอำเภอไพรบึง

4.4.3.3 แรงงาน

- เด็ก ในวัยเด็ก ๆ จะมีผู้ใหญ่อบรมดูแล เลี้ยงดูในครัวเรือนก่อนออกไปเรียนที่โรงเรียนของชุมชน พ่อแม่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ชีวิตให้กับเด็ก ๆ การใช้ชีวิตประจำวันในครัวเรือน ถ้าเป็นเด็กผู้ชายได้รับการฝึกฝนอบรมบ่มนิสัยจากพ่อมากกว่าแม่ โดยเฉพาะงานที่ใช้แรงงานหนัก งานที่เกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิต เช่น เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ทำสวน ทำไร่ ทำนา จักสาน ทอแห ถักเคียบโคขึ้นสู่วัยรุ่นหรือจบการศึกษาภาคบังคับถ้าบิดาเคยไปรับจ้างภายนอกชุมชน เช่น การทำสวนเขตจังหวัดจันทบุรี โดยออกนอกชุมชนเพื่องานฝึกประสบการณ์ การเรียนรู้การใช้ชีวิตหารายได้นอกชุมชน การสะสมเงินตราสร้างฐานะให้กับครอบครัว เรียนรู้จากการบวชเรียน เคียบโคขึ้นสามารถช่วยตัดสินใจร่วมกับพ่อแม่เกี่ยวกับ เรื่องกิจการงานของ

ครัวเรือน และกล้าตัดสินใจเลือกคู่ครองให้กับชีวิตตัวเอง หลังจากการแต่งงานตามประเพณีผู้ชายชาวญ้อต้องไปอาศัยอยู่ร่วมกับทางบ้านฝ่ายหญิง ถ้าเป็นเด็กหญิงได้เรียนรู้จากแม่มากกว่าพ่อ เช่น การทำอาหาร การดูแลบ้าน เลี้ยงน้อง การเลี้ยงไหมและทอผ้า ปลูกผักสวนครัว การออกไปทำบุญงานวัดตามเทศกาลของหมู่บ้าน เป็นโอกาสให้เด็กหญิงเติบโตขึ้นเป็นหญิงสาวได้รู้จักเพื่อนชาย และมีโอกาสการตัดสินใจเลือกคู่ครอง (สุเทพ โยธี. 2547 : สัมภาษณ์)

ปัจจุบันนี้เด็ก ๆ มีการปรับตัวตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป นอกจากถูกการอบรมป้อนนิสัยแล้วเด็กยังได้เรียนรู้จากข่าวสารได้ศึกษา เครื่องสื่อสารที่ทันสมัย เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ มีความกล้าที่จะออกนอกชุมชนเข้าสู่เมืองเพื่อการออกไปรับจ้างขายแรงงาน และมีความสนใจการศึกษาที่สูงขึ้นทั้งระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา มีความสนใจในเรื่องการเล่นกีฬา มีความรู้ความสามารถการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น สามารถขับขีรถมอเตอร์ไซด์ การใช้โทรศัพท์มือถือ เด็กบางคนก็ครอบครัวยุติธรรมเรื่องการศึกษาที่ส่งบุตรหลานได้เรียนระดับสูงเมื่อสำเร็จการศึกษาได้รับราชการ งานบริษัทหรืองานเอกชน และสามารถเปิดธุรกิจส่วนตัว เช่น ข้อมรถมอเตอร์ไซด์ รถจักรยาน นอกจากนี้เด็กชาวญ้อรุ่นใหม่ในวัย ประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา สนใจเรื่อง ความบันเทิงร้องรำทำเพลง การแสดงออกในที่สาธารณะชุมชน

- ผู้หญิง นางสาว โยธี อายุ 41 ปี เล่าว่าการรวมกลุ่มของผู้หญิงเพื่อการดำเนินงานแล้ว ทุกคนคาดหวังกันถึงงานส่วนร่วมได้ดีกว่า กลุ่มของผู้ชาย ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านปราสาทเขย เล่าว่า เริ่มแรกของปี พ.ศ. 2537 มีสมาชิก 50 คน จ่ายค่าหุ้นเดือนละ 20 บาท บางคนกู้ให้เดือนละ 100 ต่อเดือน ทุกวันนี้มีสมาชิก 61 คน มีเงินกองทุน 200,000 บาท มีการปล่อยให้สมาชิกกู้ดอกเบี้ยละ 3 ต่อปี สมาชิกกู้ 3,000 ถึง 10,000 บาท รัฐบาลเงินหุ้นพิจารณาให้กู้ ถ้าสมาชิกส่งคืนเร็วไม่คิดดอกเบี้ยเลย เป็นการบริหารจัดการกันเอง รัฐบาลไม่ได้ช่วยอะไรเลย วิธีการกู้ต้องพิจารณาจากคณะกรรมการก่อนจึงอนุมัติให้กู้ได้ ที่ดำเนินการผ่านมาประสบผลคืออย่างสม่ำเสมอ เพราะแม่บ้านทุกคนไม่เหมือนพ่อบ้านชอบขัดแย้งกัน กลุ่มออมทรัพย์นี้ไม่มีพ่อบ้านเข้ามาเกี่ยวข้องในการบริหารการจัดการ (สมร โยธี. 2547 : สัมภาษณ์)

กิจกรรมการแสดงแนวใหม่ที่ต่างไปจากเดิมที่ผู้หญิงนิยมแสดงหมอลำ ได้ปรับเปลี่ยนกิจกรรมเป็นกลุ่ม เช่น มีความกล้าแสดงออกแนวสมัยใหม่ เช่น เดินแอโรบิค ส่วนมากเป็นผู้หญิง ซึ่งมีผู้ดูแลเด็กที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นผู้ควบคุมฝึกสอนคือ นางทองหล่อ สังแก้ว พบว่าผู้หญิงกล้าแสดงมากกว่าผู้ชาย มีผู้หญิง จำนวน 50 คน ชาย 5 คน ส่วนมากผู้หญิงสูงอายุนิยมเล่นตามความเชื่อที่สืบทอดจากอดีต เช่น เล่นสะบ้า ผู้หญิงยังรวมกลุ่มช่วยกิจกรรมชุมชน เช่น งานประจำปี งานเทศกาลของหมู่บ้าน งานที่ปฏิบัติร่วมกัน เช่น ประชุมอาหารให้แก่ผู้มาร่วมงานรับประทาน

- ผู้ชาย ผู้สูงอายุมีกิจกรรมความเชื่อ พิธีกรรมทางศาสนา บวชนาค และขยาย
 หลักธรรมให้แก่ชาวบ้าน เช่น หลักธรรมของหลวงพ่อมุม นายพันธ์ โยธี เป็นผู้นำด้านพิธีกรรม
 เช่นสรงปูคาหมู่ 10 และพิธีกรรมทางศาสนาที่วัด, พ่อเสาร์ โยธี และนายนันท์ โยธี พิธีเช่น
 สรงปูคา หมู่ 1, นายเกตุ โยธี พิธีเช่นปูคาธาตุ (ปราสาทเขย), นายคา โยธี พิธีกรรมปูคาหนอง
 ทาม การเป็นผู้นำหมู่บ้าน เช่น ผู้ใหญ่บ้านทั้งหมู่ 1 นายสุนทร โยธี, หมู่ 2 นายเปลื้อง โยธี, และ
 หมู่ 10 นายสมคิด โยธี, สนใจการศึกษาภาษาเขย ภาษาขอม ภาษาไทยน้อย เช่น มหาวรรณ
 นิมิตร บริสุทธิ์, พ่อเสาร์ โยธี สนใจตำนานปราสาทเขย และพิธีกรรมเกี่ยวกับพราหมณ์

ปัจจุบันผู้ชายชาวภูมิจึงมีการหน้าที่หนักกว่าผู้หญิง สุเทพ โยธี เล่าว่า การทำนา
 เป็นภาระหนักของผู้ชาย เช่น การไถนา ปั่นคันนา การดูแลการเพาะปลูกข้าวตามฤดูกาล

- คนชรา บทบาทหน้าที่สำคัญของคนชรา ช่วยให้แนวคิดด้านประสบการณ์ที่แก่
 ลูกหลาน คนชราที่เป็นหญิงก็เสนอแนะเกี่ยวกับการครองบ้านครองเรือน การอบรมบ่มนิสัยให้กับ
 ลูกหลาน งานสืบทอดภูมิปัญญาทอผ้าหรือคิดลายผ้าไหม สร้างความสัมพันธ์เกี่ยวกับธุรกิจกับ
 เพื่อนบ้าน งานในพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อ เช่น การละเล่นสะเอ็ง พิธีกรรมขึ้นบ้านใหม่ การ
 ทำคลอดหรือหมอด้าย ถ้าเป็นชายมีบทบาทด้านพิธีกรรม เช่น เช่นสรงที่ศาลปูคา พิธีกรรม
 เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย สืบทอดภูมิปัญญาการเรียนรู้และความสามารถเกี่ยวกับ
 การดำเนินชีวิต เช่น คำสอนจากหลวงพ่อมุมด้านคุณธรรม, พ่อสวิง โยธี ภูมิปัญญาด้านการจัด
 ระเบียบสังคมของหมู่บ้าน, พ่อเสาร์ โยธี เครื่องพิธีกรรมเช่นสรงตามความเชื่อของชาวบ้าน

4.4.3.4 ตลาด

- ครัวเรือน ลักษณะของครัวเรือนของชาวภูมิจึงบ้านปราสาทเขย เมื่อแต่งงาน
 แล้วลูกเขยอาศัยอยู่กับทางครัวเรือนของฝ่ายภรรยา ก่อน ได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันกับปู่ย่า ตายาย
 ก่อน ต่อไปอีกระยะหนึ่งหรือสามสี่ปีจึงแยกครอบครัวออกไปสร้างบ้านใหม่อยู่ใกล้ ๆ กับ บ้าน
 ของตากับยาย ส่วนลูกสุดท้องส่วนมากจะเลี้ยงดูตาตายจนแก่ชรา และเป็นผู้ได้รับมรดกมากกว่า
 คนอื่น ถ้าเป็นลูกชายเมื่อแต่งงานแล้วจะออกไปอยู่ข้างฝ่ายภรรยาและไม่ได้รับมรดก ยกเว้นเป็น
 ลูกฝาแฝด

บทบาทหน้าที่สำคัญของคนในครัวเรือน ได้แก่ การผลิต มีการทำไร่ ทำนา ทำ
 สวน การทอผ้า การผลิตเป็นการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน และใช้แลกเปลี่ยนวัสดุสิ่งของกับ
 เพื่อนบ้านได้ เช่น พริกหอมกระเทียมแลกเปลี่ยนกับปลาจ่อมปลาร้า ชาวบ้านยังพึ่งพาอาศัยกันมี
 ความผูกพันทางเครือญาติ อาชีพบางอย่างในครัวเรือนไม่ได้สืบทอดให้คนรุ่นหลังเพราะสามารถ
 ซื้อจากตลาดเมืองศรีสะเกษ สุเทพ โยธี เล่าว่า คุณพ่อเสียชีวิตตอนอายุ 77 ปี เมื่อปี 2547

คุณพ่อทำเครื่องเงิน ทำขัน เงินก้อน พาน กำไลมือและแขน กระดุมเสื้อ กระจอนหรือตุ้มหู แห่
ญาติ ๆ รุ่นหลัง ๆ ไม่สืบทอดภูมิปัญญาไว้เลย

ปัจจุบันบางครัวเรือนสามารถหารายได้จากการขายสินค้า ทุนกิจการ
ดำเนินการได้จากการทำนา สินค้าที่ขายซื้อมาจากเมืองศรีสะเกษเป็นสินค้าที่ผลิตจากโรงงาน เป็น
สินค้าบริโภคในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้มีการบรรทุกถ่อเงินเร่งขายในหมู่บ้าน ตั้งร้านขายอยู่
เดี่ยว เปิดตู้ซ่อมรถมอเตอร์ไซด์ และมีปั๊มน้ำมันบ้าน

กิจกรรมของครัวเรือนจะมีความสัมพันธ์กับเครือข่ายสูงเมื่อมีกิจกรรมเกี่ยวกับ
บรรพบุรุษ ทำบุญสารท งานบวช งานแต่งงานของบุตรหลาน งานขึ้นบ้านใหม่ และการทำบุญ
ศพ ครัวเรือนที่ต้องการใช้เงินก็ต้องเดินทางไปขายแรงงานที่กรุงเทพฯ ฯ และทำสวนที่จังหวัด
จันทบุรีจนมีความรู้ประสบการณ์การทำสวน และนำความคิดความรู้กลับมาใช้ทำสวนในหมู่บ้าน
เช่น การปลูกพริกขายของชายของทวน โยธี และนายอินทร์ โยธี (อินทร์ โยธี. 2547 : สัมภาษณ์)

- **ตลาดในตำบล** ช่วงสมัยของหลวงพ่อมุมไม่มีตลาดการซื้อขาย ถ้าจะขายสินค้า
ต้องบรรทุกด้วยเกวียนไปขายที่ตลาดอำเภอไพรบึง และตลาดศรีสะเกษ นายอินทร์ โยธี เล่าว่า
หลวงพ่อมุมยังทำไร่เหมือน ๆ กับชาวบ้านท่านชอบทำไร่ข้าวโพด ปลูกมัน เป็นการปลูกไว้กิน
ต่อ ๆ มาท่านก็ปลูกพอเป็นพืชเศรษฐกิจเป็นการปลูกขาย ผลผลิตบรรทุกเกวียนไปขายที่ตลาด
ไพรบึงกับเจ๊กไทน์ และบางครั้งบรรทุกไปขายถึงตลาดศรีสะเกษ คนจีนรับซื้อพอให้ราคาโลกกรัม
ละ ตั้งแต่ 1 บาท 50 สตางค์ ถึง 2 บาท สำหรับพันธุ์พอที่ปลูกนั้นซื้อจากชาวจีนโลกกรัมละ 1
บาท 50 สตางค์ คนจีนนี้ถ้าซื้อของชาวบ้านได้ราคาถูก แต่เวลาขายคืนให้ชาวบ้านกลับไม่มีราคา
เช่น บางครั้งก็ขายให้คนจีนในราคาโลกกรัมละ 50 สตางค์ ต่อ ๆ มา ชาวภูบ้านปราสาทเขย
หยุดปลูกพอ แต่ใช้พื้นที่ปลูกพอปรับเป็นนาข้าวจนถึงทุกวันนี้

ขณะนี้ชาวบ้านทำการเลี้ยงวัว-ควายเพื่อขาย ไม่เลี้ยงวัว-ควายใช้แรงงานในการ
ทำนา อาหารควายมีความสำคัญเมื่อถึงหลังฤดูเก็บเกี่ยวข้าว จะมีการเก็บกองฟางไว้ตามจอมปลวก
ตามสวน พื้นที่สาธารณะเช่น ริมหนองน้ำ เมื่อถึงฤดูทำนาใช้ฟางเป็นอาหารเลี้ยงวัว-ควาย ผู้ที่ไม่
มีฟางเพียงพอจึงต้องซื้อขายจากเพื่อนบ้าน และมีการขายกองฟางกองละ 800 บาท และมีการ
ขนเคลื่อนย้ายกองฟางเที่ยวละ 100 บาท (ลี โยธี. 2547 : สัมภาษณ์)

และยังมีผู้ต้องการสินค้าเกษตรชาวบ้านเพื่อไปแปรสภาพเป็นสินค้าแบบใหม่ เช่น
การรับซื้อ ขมิ้นชันที่บ้านปราสาทเขยโลกกรัมละ 17 บาท พ่อค้าแม่ค้ารับซื้อมาจากตลาดชุมชน
ตลาดบ้านอาราโกัดตัวเมืองศรีสะเกษ และจะมีพ่อค้าแม่ค้าจากกรุงเทพฯมารับซื้อต่อ เพื่อนำไป
ทำสบู่เหลวขายโลกกรัมละ 17 บาท แต่พันธุ์ขมิ้นชันซื้อมาปลูกในหมู่บ้านโลกกรัมละ 48 บาท
เป็นราคาในปี 2547, กลุ่มเพาะเห็ดฟาง 9 ครัวเรือน สมาชิก 30 คน, ปั๊มน้ำมัน 2 แห่ง การค้า

ในตำบลยังไม่พัฒนาแต่ก็เป็นจุดแนวคิดใหม่ของชาวบ้านได้รู้คุณค่าของการซื้อขายตามกระแสการ
พัฒนาของบ้านเมือง

- ตลาดจังหวัด เมื่อก่อนชาวบ้านทำการค้าทางไกลก่อน เรียกว่า นายฮ้อยพ่อค้า
รับซื้อวัว - ควายไปขายทางไกล พ่อค้าดังกล่าวจะซื้อวัว - ควายไปตามทุ่งนานอกหมู่บ้านและ
หยุดพักตามที่มีแหล่งน้ำเพื่อให้วัว - ควายได้ดื่มน้ำก่อนทำการซื้อวัว - ควายเดินทางไปขายยังภาค
กลางซึ่งจะพบพ่อค้านายฮ้อยในช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยว นอกจากนี้ยังมีพ่อค้าหมูหรือสุกร เขารับซื้อ
หมูได้แล้วบรรทุกทางเกวียนไปขายให้พ่อค้าชาวจีนที่ตลาดริมทางสถานีรถไฟ ในเขตจังหวัดศรีสะเกษ
(พรมมา ควนใหญ่. 2547 : สัมภาษณ์)

นายอินทร์ โยธี เล่าว่า เมื่อมีรถโดยสารและรับบรรทุกสินค้าชาวจีนของเจ๊กเพิ่ม
และรถจี๊ปของเจ๊กโทนใช้บรรทุกเฉพาะผลผลิตในเขตอำเภอไพรบึง (ตอนนั้นยังไม่ยกฐานะ
ทางการปกครองเป็นอำเภอไพรบึง) ครอบคลุมรับผู้โดยสาร และรับซื้อสินค้าผลผลิตจากชาวบ้าน
ได้แก่ ข้าว หนุ เป็ด ไก่ ไปขายที่ศรีสะเกษ

เมื่อเส้นทางลาดยางผ่านบ้านปราสาทเขอมิตรโดยสาร นับว่าเป็นการเปิดโลกทัศน์
แห่งการปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสังคม ด้านการผลิตมีข้าวเป็นปัจจัยการผลิตที่
สำคัญสามารถบรรทุกไปขายได้ตลอดเวลาที่ตลาดอำเภอไพรบึง และตลาดอำเภอเมืองศรีสะเกษ
การติดต่อสามารถกระทำได้อย่างสะดวก ตรงกันข้ามชาวบ้านซื้อสินค้าจากในเมืองไปใช้ตามหมู่บ้าน
ได้สะดวก เช่น วัสดุสินค้าประเภทการก่อสร้างที่อยู่อาศัย สินค้าบริโภคประเภทอาหาร
เครื่องนุ่งห่ม การรักษาโรค เทคโนโลยีการเกษตร เครื่องใช้ในครัวเรือนสามารถเข้าไปซื้อจับจ่าย
ใช้สอยตามกำลังความสามารถ นอกจากนี้ชาวบ้านมีความสนใจส่งบุตรหลานเข้าไปศึกษาในเมือง
ศรีสะเกษ และได้รับการศึกษาในระดับอุดมศึกษา และอาชีวศึกษา ตัวอย่าง เทคโนโลยีการเกษตร
ได้แก่ รถไถ รถปักอิฐ โรงสีข้าว รวดนวด เครื่องสูบน้ำ เลื่อยตัดไม้ จอบ เสียม เกียวเกี่ยวข้าว
มีด เครื่องปั้มน้ำ ท่อ PVC. ใช้เป็นท่อน้ำรดผัก เครื่องพ่นยาฆ่าแมลง เป็นต้น (สุนทร โยธี.
2547 : สัมภาษณ์)

- รถโดยสาร ก่อนมีรถโดยสารชาวบ้านปราสาทเขอมิตรการเดินทาง และเที่ยว
เกวียน สามารถเดินทางได้หลายทาง แต่สายที่สำคัญ เป็นเส้นทางจากเมืองศรีสะเกษ ผ่านอำเภอ
พยุห์ ทางเกวียนจะเลียบทางตะวันตกบ้านปราสาทเขอ เข้าบ้านไพรบึง จากนั้นมีเส้นทางแยกไป
ซ้ายผ่านบ้านตะเคียนดีเหล็ก เลี้ยวซ้ายอีกเข้าสู่อำเภอยุพันธ์ ออกจากอำเภอยุพันธ์ไปทางทิศใต้เข้า
บ้านละลม ถึงช่องชะง่างสู่เขตประเทศกัมพูชาซึ่งเป็นเส้นทางของชาวบ้านขึ้นลงระหว่างชาวไทย
กับชาวกัมพูชาติดต่อกันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น ชาวกูยเขอบ้านหนองบัวเจ้าป่า อำเภอสตึก
จังหวัดบุรีรัมย์เล่าว่า มีญาติชาวกูยทางประเทศกัมพูชาไปมาหาสู่กันทุกปี (นาย แสงงาม. 2546 :
สัมภาษณ์) อีกเส้นทางหนึ่งเป็นเส้นทางจากบ้านไพรบึงไปอำเภอยุหนายุ ผ่านบ้านลำโรงเกียรติ

เข้าสู่พนมดงรัก ถ้าลงสู่เขตแดนเขมรนั้นลำบากมากเพราะเป็นพื้นที่ต่ำระดับมีไชคหิน และสภาพพื้นที่เป็นป่าดิบ

สำหรับเส้นทางจะวันคออกจากบ้านปราสาทเขมรผ่านบ้านหนองอารี บ้านควนใหญ่ในเขตอำเภอวังหินถ้าเลี้ยวซ้ายเข้าสู่อำเภอเมืองศรีสะเกษ ส่วนเส้นทางสายตะวันออก ออกจากบ้านปราสาทเขมรเข้าสู่บ้านลำโรงระวี อำเภอศรีรัตนะ เลี้ยวขวาผ่านห้วยดามาย เข้าสู่อำเภอกันทรลักษ์ บ้านบึงมะรุ บ้านภูมิซรอล เขาพระวิหาร และจะมีช่องพระมาลัยเป็นช่องสามารถเดินเท้าเข้าประเทศกัมพูชาซึ่งเป็นพื้นที่จังหวัดพระวิหาร (Preah Vihear) และ กัมปงทม (Kampong Tum) ซึ่งเป็นบริเวณที่มีกลุ่มชาติพันธุ์กวยอาศัยอยู่หนาแน่น (จากการสำรวจของ Tom และ Lynn Newhouse เมื่อเดือนมิถุนายน 2546 (2003) พบว่ามีประชากรจำนวน 37,479 คน และน่าจะเพิ่มขึ้นในปี 2548 (2005) เป็น 37,744 คน)

เมื่อมีการสร้างเส้นทางสายอำเภอเมืองศรีสะเกษ ผ่านอำเภอพยุห์ เข้าสู่เขตอำเภอไพรบึง ซึ่งเส้นทางสายนี้สร้างความรู้สึกกับชาวบ้านปราสาทเขมร เพราะเป็นถนนตัดผ่านที่ไร่นาของชาวบ้าน ชาวในทุ่งนากำลังจะทำการเก็บเกี่ยวแต่ทางราชการของจังหวัดเร่งให้ชาวบ้านเก็บเกี่ยว ถ้าใครไม่เร่งเก็บเกี่ยวทางการจะออกมาจับทำให้ชาวบ้านต้องรีบเก็บเกี่ยว พ่อตา โยธี เล่าว่าเป็นถนนที่ชาวบ้านไม่เห็นด้วยในการที่รัฐตัดเส้นทางเข้าสู่หมู่บ้าน เพราะกลัวว่าจะถูกเจ้าหน้าที่สรรพสามิตลงมาจับชาวบ้านที่ทำเหล้าพื้นบ้านหรือชาวบ้านเรียกว่า เหล้าโท ได้เร็ว ดังนั้นถนนสายนี้จึงอยู่ห่างออกไปไม่ผ่านเข้าใจกลางหมู่บ้าน ยังเป็นถนนที่ใช้กำลังชาวบ้านช่วยขุด และให้ค่าตอบแทนเป็นเงิน ขุดหลุมหนึ่ง ลึก 1 สอก ยาว 8 สอก ได้ค่าตอบแทน 8 บาท ในวันหนึ่งคน 2 คนสามารถขุดได้ 1 หลุม ถ้าใครแข็งแรงสามารถขุดได้ 2 หลุม มีชาวบ้านออกมาช่วยทำถนนประมาณ 100 คน การสร้างถนนเป็นการขกร่องสูงเป็นถนนดิน ต่อมาเป็นถนนลูกรัง (ทา โยธี. 2547 : สัมภาษณ์)

ในช่วงสมัยหลวงพ่อบุมนั้นได้มีรถวิ่งรับผู้โดยสารจากเขตอำเภอไพรบึงไปจังหวัดศรีสะเกษแล้วแต่สภาพถนนเป็นถนนดิน เป็นรถของชาวจีน ชาวบ้านเรียกว่า เจ๊กเพิ่มอาศัยอยู่ที่บ้านไพรบึง เก็บค่าโดยสาร คนละ 2 บาท ไป-เข้า กลับเย็น ต่อมาเป็นรถโดยสารของเจ๊กโทน สินค้าที่ชาวบ้านนำไปขายโดยบรรทุกด้วยรถโดยสารไปพร้อมกันได้แก่ ข้าว หมู เป็ด ไก่ ปอ เมื่อรัฐได้ปรับถนนให้เป็นถนนลาดยางประมาณ พ.ศ. 2532 ชาวบ้านได้ขึ้นรถโดยสารเป็นรถบัสจากอำเภอไพรบึงถึงอำเภอเมืองศรีสะเกษ สมัยนั้นจ่ายรถโดยสาร 9 บาท (แก้ว พงษ์เพชร. 2546. สัมภาษณ์) ต่อมาชาวบ้านปราสาทเขมรทำการเดินรถโดยสารขนาดเล็กมีนายบัว ชันทอง วิ่งรถโดยสารไปจังหวัดศรีสะเกษ ทุกวันนี้เก็บค่าโดยสารจากบ้านปราสาทเขมรไปกลับสำหรับนักเรียนไปเมืองศรีสะเกษครั้งละ 16 บาท ส่วนชาวบ้าน เก็บค่าโดยสาร เพียงละ 16 บาท

เส้นทางที่สำคัญของเขตอำเภอไพรบึงคือเส้นทางเคชอุดม - ปักธงชัย เป็นถนนที่รัฐสร้างเพื่อความมั่นคงของชาติ (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. 2499) และทุกวันได้ปรับเป็นถนนชั้นดีใช้เป็นเส้นทางโดยสารบริเวณอีสานตอนใต้เขตชายแดนเข้ากรุงเทพฯ ได้สะดวกชาวบ้านปราสาทเขยได้ใช้เส้นทางสายนี้โดยไม่ต้องไปขึ้นรถไฟ หรือรถโดยสารประจำทางที่อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ

4.5 วัฒนธรรมชาวภูบ้านเวินปัก บ้านม่วงหวาน-โคกเจริญ และบ้านห้วยปอ

4.5.1 บริบททั่วไปด้านนิเวศน์

บ้านเวินปัก ตั้งชุมชนอยู่ริมฝั่งตามแม่น้ำโขง เป็นพื้นที่ปากแม่น้ำมูลไหลสู่มแม่น้ำโขง สภาพโดยรอบหมู่บ้านเป็นเนินภูเขาเรียกว่าภูห้วยเล้า มีร่องน้ำไหลผ่านในหมู่บ้านคือ ห้วยเคือ ห้วยยาง มีความสัมพันธ์กับหมู่บ้านข้างเคียงซึ่งเป็นหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ลาวได้แก่ บ้านหมากใต้ และบ้านด่านทุกวันนี้เป็นพื้นที่ในตัวอำเภอโขงเจียม ซึ่งปัจจุบันนี้สามารถเดินทางไปได้ทั้งทางเรือและทางรถยนต์ได้สะดวกระยะทาง 8 กิโลเมตร (ศรีทัน พรานแมน. 2548 : สัมภาษณ์)

จากข้อมูลจากสำนักงานปกครองจังหวัดอุบลราชธานี กล่าวว่า ปี พ.ศ. 2546 บ้านเวินปักมีประชากรชาย 281 คน ประชากรหญิง 258 คน รวมทั้งสิ้น 539 คน ชาวบ้านมีวิถีชีวิตกับธรรมชาติเป็นสำคัญ ปัจจุบันรัฐได้จัดทำพื้นที่ป่ารอบหมู่บ้านให้เป็นป่าอุทยานแห่งชาติ ดำเนินชีวิตจับปลาในแม่น้ำโขง การหาของป่าและใช้ภูมิปัญญาแปรสภาพวัตถุดิบเพื่อใช้และขายซื้อปัจจัยสำคัญต่อชีวิต เช่น ซื้อข้าวสารไว้รับประทาน มีการทำจักสานไว้ใช้และส่วนหนึ่งเพื่อขายที่ตลาดอำเภอโขงเจียม ความเป็นชุมชนชายขอบรัฐได้เข้าไปช่วยเหลือส่งเสริมเรื่องการหารายได้ช่วยเหลือครอบครัว(ผอช พึ่งป่า. 2546 : สัมภาษณ์) เช่น การทอดผ้า แต่ไม่สอดคล้องกับวิถีดำเนินชีวิตของหมู่บ้าน ผลที่ตามมาคือการทอดผ้าสร้างความพัฒนาไม่ต่อเนื่อง ชาวบ้านยังมีความสัมพันธ์ในเครือญาติสูง มีพิธีกรรมเช่นสรงอาหิยะจำนบกบนภูเขาในเดือน 3 และเดือน 6 บนเชิงเขาสูงทุกปี และมีผีประจำโคตรตระกูลคือตั้งอยู่ใกล้บ้านผู้เป็นโคตรตระกูล ความสัมพันธ์กับรัฐไทยทำให้ชุมชนมีโรงเรียนประถมศึกษา, สถานีอนามัย และถนนลาดยางเข้าสู่หมู่บ้าน สภาพที่ตั้งหมู่บ้านเป็นเขตชายแดนติดต่อกับประเทศลาวโดยขึ้นเรือข้ามแม่น้ำโขงไปซื้อขายสินค้าแลกเปลี่ยนกันได้

บ้านม่วงหวาน-โคกเจริญ แทน แจ่มใส เล่าว่า หมู่บ้านตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอไปทางใต้ของอำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ 5 กิโลเมตร บ้านเรือนสร้างชิดกันเป็นกลุ่มเพื่อความสะดวกในยามพึ่งพาอาศัยกัน ดินส่วนมากเป็นดินทราย ทางใต้หมู่บ้านเป็นที่ราบลุ่ม(เขตลุ่มน้ำตาเดียว มีลำห้วยตะแบกไหลผ่าน และมีน้ำตลอดปี ปี 2546 บ้านม่วงหวาน-โคกเจริญ ตำบลจันตุม อำเภอพลับพลาชัย มีประชากร 640 คน สภาพพื้นที่เป็นที่ราบ เดิมเป็นป่าชาวบ้านอพยพมาครั้งแรกในปี พ.ศ. 2494 มี 10 ครัวเรือน พื้นที่โดยรอบถูกปรับเป็นไร่เป็นนา

ในช่วงแรก ๆ ชาวภูบ้านม่วงหวาน-โคกเจริญอาศัยอยู่กับบ้านชาวบ้านพึงพวย ตำบลจันตุมก่อน ปี 2503 จึงย้ายไปอยู่ในเขตพื้นที่บ้านโคกเจริญปัจจุบันนี้แล้วเคลื่อนย้ายไปอยู่ที่โคกมะม่วงหวาน ขณะนั้นมีโจรลักวัว ควาย และทรัพย์สินอยู่เป็นประจำ ปี 2510 มีผู้ใหญ่บ้านคนแรกชื่อนายมอญ หาสุข ปัจจุบันมีนายสวิง สายบุตรเป็นผู้ใหญ่บ้าน ปี 2533 บ้านม่วงหวานได้แยกการปกครองเป็นบ้านโคกเจริญคือ หมู่ 15 มีนายทองคำ แจ่มใสเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกจนถึงปัจจุบัน(แทน แจ่มใส. 2546 : สัมภาษณ์)

ทองคำ แจ่มใสเล่าว่า ชาวบ้านเข้ามีส่วนร่วมและมีบทบาทการกับพัฒนาหมู่บ้านให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่ดีขึ้น เช่น มีร้านค้าชุมชน กิจกรรมโรงสีชุมชน 24 เกวียน ส่งผลให้ผู้เฒ่าได้รับเกียรติจากหน่วยงานอื่นๆ ผู้ใหญ่บ้านทองคำ แจ่มใสจึงได้รับรางวัลทั้งระดับชาติและเป็นคนศิรบุรีรัมย์ ปี 2544 ได้ร่วมเดินทางกับนายกทักษิณ ชินวัตรดูงานที่ประเทศญี่ปุ่น ปัจจุบันได้รับการคัดเลือกจากรัฐให้เป็นครูภูมิปัญญาชาวบ้านแห่งชาติรุ่นที่ 1 ด้านธุรกิจชุมชน และในปี 2548 ตั้งวิทยาลัยชุมชนบุรีรัมย์ที่หมู่บ้านม่วงหวาน-โคกเจริญ เป็นหน่วยจัดการศึกษาระดับอำเภอ พลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เปิดสอนในหลักสูตรอนุปริญญา ขณะนี้ผู้เรียนได้เน้นหลักสูตรผู้นำชุมชน มีผู้เรียนเป็นผู้ใหญ่บ้าน และ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ครูผู้สอนเป็นภูมิปัญญาในท้องถิ่นที่มีประสบการณ์และมีวุฒิการศึกษาระดับอุดมศึกษา (ทองคำ แจ่มใส. 2546 : สัมภาษณ์)

บ้านห้วยปอ ตั้งบ้านเรือนบริเวณคันน้ำห้วยปอซึ่งเป็นสาขาลำปลายมาศตอนปลาย และมีหมู่บ้านชาวภูเข้ามามากเบิกทำไร่ทำนา ได้แก่ บ้านแสนสุข บ้านสันติสุขและบ้านพลวงทอง อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา ข้อมูลที่สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยปอกล่าวว่า บ้านห้วยปอปี พ.ศ. 2546 มีประชากรจำนวน 572 คน จำนวน 114 หลังคาเรือน

ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน มีครอบครัวของนายหลง ไชว์ใหม่ชาวไทยโคราชโดยมาหักไร่ถางพงปลูกถั่วลิสง ต่อมามีชาวภูจากเขตอำเภอศีขรภูมิ และอำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกับผู้ที่มาก่อน เมื่อจำนวนครอบครัวเพิ่มขึ้นจึงตั้งเป็นหมู่บ้าน หมู่ที่ 15 ตำบลจัว อำเภอพิมายของปี พ.ศ. 2494 มีนายหลง ไชว์ใหม่เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก เมื่อบ้านห้วยแถลงได้ตั้งเป็นกิ่งอำเภอ บ้านห้วยปอก็ได้แยกการปกครองจากหมู่ที่ 15 เป็นหมู่ 9 ตำบลห้วยแถลง อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา (เสาร์ เจือจันทร์ 2548 : สัมภาษณ์) แม้ว่าชาวภูที่เข้ามาทีหลัง แต่เข้ามาอาศัยอยู่มากกว่าชาวไทยโคราช จำนวนประชากรภูมากกว่าจึงเป็นจุดเด่นต่อการรักษาการพูดภาษาภูไว้ได้จนถึงปัจจุบัน

คำกล่าวของชาวบ้านห้วยปอยังพูดภาษาภูอยู่เสมอคือ “เขอมอมะไฮ จิเหยี่ยมไจ๊ะติเยอ” หมายถึงชวนกันกลับไปเยี่ยมบ้านเก่าได้แก่ บ้านครึม อำเภอศีขรภูมิ บ้านแดล อำเภอศีขรภูมิ และหมู่บ้านเขตอำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ ชาวบ้านเรียกบ้านตัวเองว่า “ไจ๊ะคะโม” หมายถึงบ้านใหม่ จากสาเหตุชาวบ้านอพยพไปตั้งถิ่นฐานเพราะที่บ้านเก่ามีที่ทำกินน้อยจึงคืนรน

ไปบุกเบิกถางป่าเพื่อปลูกหลักสร้างถิ่นฐานที่ทำกินใหม่ และลักษณะประเพณีของชาวภูซโดยมากพ่อแม่จะแบ่งทรัพย์สินประเภทที่ดินให้แก่ลูกสาว การไปบุกเบิกที่ทำกินใหม่จึงเป็นทางออกที่สำคัญของลูกผู้ชายชาวภูซ แม้ว่าลูกชายไปอาศัยอยู่ที่อื่นก็ยังผูกพันกับบ้านเก่า (สร วังนุราช. 2548 : สัมภาษณ์) และ ปัจจุบันนี้ชาวภูซเขตอำเภอห้วยแถลงยังหวังพึ่งเครือญาติทางบ้านเก่า เช่น ขอแรงเครือญาติไปช่วยทำไร่นาเมื่อถึงฤดูการทำนา

กล่าวได้ว่าสภาพการตั้งถิ่นฐานของสังคมชาวภูซในพื้นที่อีสานตอนใต้ได้พยายามคิด สร้าง ค่อดี เพื่อการปรับตัวตามรูปแบบของสภาพแวดล้อมและการเกษตรตามลักษณะพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ สภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ดิน น้ำ ป่า เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมสภาพภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันส่งผลให้ผู้คนต้องปรับกลยุทธ์ทางการเกษตรต่างๆ ไม่เหมือนกัน ตาม

มติด้านประวัติศาสตร์ได้มีการปะทะสังสรรค์ระหว่างสภาพแวดล้อม ในแต่ละพื้นที่กับความรู้ความสามารถที่จะรักษาชีวิตรอดในสภาพแวดล้อม เช่น กรณีบ้านครึม บ้านปราสาทเขย เป็นหมู่บ้านมานานราว 200 ปี ย่อมมีประวัติศาสตร์การต่อสู้ที่ยาวนาน กิจกรรมสิ่งที่ยืนนานย่อมมีความสำคัญ ได้แก่ พิธีกรรมเพื่อขอน้ำฝนจากธรรมชาติจากการทำนาทางตะกวดเพื่อขอฝนในการทำนาของชาวภูซบ้านครึม พิธีเช่นสรงศาลปู่ตาปราสาทเขยด้วยบุญข้าวจีในเดือน 3 เพื่อแสดงความอ่อนน้อมต่อธรรมชาติที่ให้น้ำฝนและผลผลิตจากการทำการเกษตรของชาวภูซบ้านปราสาทเขย การปรับตัวของชาวภูซบ้านม่วงหวาน-โคกเจริญและบ้านห้วยปอที่อพยพหาที่ทำกินใหม่กับการดิ้นรนต่อสู้ทางการเกษตร เพื่อสร้างชุมชนให้อยู่รอดเท่าเทียมกับกลุ่มชาติพันธุ์ข้างเคียง หรือการปรับตัวของชาวบ้านเวินบึกซึ่งเดิมเคยมีความสามารถกับกระหาของป่าอย่างเฉียวมาประกอบอาชีพ ในการจับสัตว์น้ำในแม่น้ำโขงและแม่น้ำมูลเพราะเกิดจากการปรับตัวสภาพแวดล้อมใหม่ที่อาศัยอยู่ใกล้แหล่งน้ำ ซึ่งให้เห็นว่าชาวภูซมีการปรับตัวตามสภาพแวดล้อมที่คั่งอยู่ เช่น การทำนามีความรู้ความสามารถกับการใช้ดิน ใช้น้ำเหมาะกับการปลูกพันธุ์ข้าวและภูมิอากาศ เช่น ปลูกพันธุ์ข้าวนางคง นางร้อยในบริเวณที่น้ำขังอยู่นาน ปลูกพันธุ์ข้าวเหนียวปองแอมบริเวณที่นาโคก และยังสามารถในการผันน้ำข้าวนาถ้าต้องการน้ำทำนาในปีใดที่มีฝนคณ้อย ตลอดจนการตั้งบ้านใหม่ในพื้นที่มีน้ำได้ดินเพราะสามารถใช้น้ำได้ดินบริเวณของครัวเรือนได้ตลอดทั้งปี เป็นต้น

4.5.2 การปรับโลกทัศน์และชีวิตทัศน์

ชาวภูซบ้านเวินบึก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี โลกทัศน์ในความเข้าใจของชาวบ้านเวินบึก เชื่อว่าคนกับธรรมชาตินั้นอยู่ร่วมกันได้ การจะหยิบยืมรับเอาสิ่งใดจากธรรมชาติต้องบอกหรืออนุญาตก่อน ดังที่ชาวบ้านมีพิธีกรรมที่ศาลปู่ตาอาหะจำนงค์ที่เนินภูเขาเป็นประจำทุกปีในเดือน 6 โขงจุล มีกุลล เสนอว่าชาวภูซบ้านเวินบึกยังเชื่อทางด้าน

ไสยศาสตร์ค่อนข้างสูง เช่นเดียวกับชาวภูษ ขาวเขมรในเขตอีสานใต้ (ไพฑูรย์ มีกุล. 2541 : 19)

อย่างไรก็ตามเมื่อรัฐสร้างเส้นทางคมนาคมให้มีความสะดวก สร้างโรงเรียนเปิดสอนถึงระดับ ป. 6 สร้างสถานีอนามัยในปี 2540 เพื่อชาวภูษมีสุขภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทุกวันนี้ชาวภูษที่บ้านเวินบึกมองเห็นความสำคัญของเงินตรา ทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าเพิ่มขึ้น ชาวบ้านมีโลกทัศน์แบบใหม่ เช่น แต่งงานกับคนนอกชุมชนได้ วิชัย จุฬา เล่าว่าคุณพ่อเป็นชาวลาวศรีสะเกษ และคุณแม่เป็นลาวจำปาศักดิ์ประเทศลาว เมื่อวิชัย จุฬาแต่งงานกับสาวชาวภูษที่บ้านเวินบึก จึงต้องปรับตัวชีวิตความเป็นอยู่กับชาวบ้านชาวภูษที่บ้านเวินบึก นางมาลี จุฬา (ผัวป่า) เล่าว่า ทุกวันนี้ครอบครัวของชาวเวินบึกอยากให้ลูกโตเร็วๆ จะได้ไปหางานทำที่กรุงเทพฯ ซึ่งต่างจากความคิดเมื่อก่อนเพราะกลัวว่าไปแล้วจะถูกหลอกและหายไป (วิชัย จุฬา. 2546 : สัมภาษณ์)

วัฒนธรรมจากเมืองเข้าใกล้หมู่บ้านเวินบึก เพราะมีโรงแรมทอแสงตั้งอยู่ใกล้หมู่บ้าน ส่งผลให้ชาวบ้านเวินบึกคิดแบบใหม่เกี่ยวกับอาชีพบริการที่โรงแรมโดยการรับจ้างและได้ค่าตอบแทนเป็นเงินตรา ปี พ.ศ. 2543 ชาวบ้านเวินบึกจำนวน 10 คน ได้ทำงานบริการในโรงแรมทอแสงโขงเจียม เช่น ทำงานเวรยามได้ค่าตอบแทนเดือนละ 2,500 บาท งานยามเช้าใหม่เดือนละ 1,800 บาท งานสวนได้ 1,800 บาท ถ้าเป็นลูกจ้างรายวันได้วันละ (เดือนละ 10 ครั้ง) ได้ 140-170 บาท³ (อุคร แก้วใส. 2543 : สัมภาษณ์)

ดังนั้นโลกทัศน์ของชาวภูษที่บ้านเวินบึกได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตแบบใหม่ แต่ยังไม่ทิ้งวัฒนธรรมเก่าโดยเฉพาะระบบความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ สามารถสร้างชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมโลกาภิวัตน์ได้ นอกจากนี้ชาวภูษสามารถปรับรับวัฒนธรรมข้างเคียงจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทยอีสานเพิ่มขึ้น เช่น การหาปลาในแม่น้ำมูลเดิมนั้นชาวภูษนำอวนหาปลาได้ดีในร่องน้ำที่ไหลตามซอกเขาตงแม่น้ำมูลและแม่น้ำโขงสามารถเรียนรู้ข้อปลาทูจากคนไทยอีสาน และขณะนี้ชาวภูษใหม่ยอมรับนับถือศาสนาพุทธเช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ลาว และมีประเพณีไหลเรือไฟลงสู่แม่น้ำโขง และวิถีคิดแบบเดิมที่ไม่เหมาะสมชาวบ้านเวินบึกก็ละทิ้งไป เช่น พิธีกรรมที่มีผู้นำชนเผ่าเรียกว่า “จาละโบ” กระทำพิธีได้หายไปไม่เหมาะสมเพราะเชื่อว่าเป็นพิธีกรรมที่พุ่มเฟิยมิ้งขึ้นคอนมาก (สัง พึ่งป่า. 2548 : สัมภาษณ์) เป็นต้น

ชาวภูษบ้านม่วงหวาน - โลกเจริญ อำเภอพัฒน์พลชัย จังหวัดบุรีรัมย์ พ่อแทน แจ่มใส เล่าว่า เมื่อก่อนนี้ชาวภูษบ้านม่วงหวาน - โลกเจริญบ้านชนเผ่าภูษเลี้ยงช้างอาศัยอยู่ในเขตอำเภอ เขวาสินรินทร์ และอำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ มีความเชื่อสาละผิปะกำเพราะบรรพบุรุษเคยโดนช้างป่ามาเลี้ยงใช้งานในครัวเรือน หลังจากอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่ปัจจุบันนี้แล้วก็ได้ลดบทบาทความเชื่อลงและไม่เลี้ยงช้าง แต่มีการปรับความเชื่อสาละผิปะกำช้างหนองน้ำใหญ่ใกล้หมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ เพราะเชื่อว่าเป็นพลังกำลังใจให้กับผู้ที่มาร่วมพิธีใน

เดือน 3 และเดือน 6 โดยเฉพาะความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น เป็นภูมิป้องกันรักษาสุขภาพ ความปลอดภัยต่อชีวิต ทรัพย์สิน พลังความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน แต่ก็ยังมีครัวเรือนยังเชื่อ ศาสดาประจำที่บ้านเดิม ชาวภูเรียกว่า “โงะดี” ก็กลับไปเช่นสรวงศาสดาประจำ เช่น พิธีกรรม แต่งงานของลูกชายลูกสาว ทุกวันนี้ผู้นำหมู่บ้านคือ ทองคำ แจ่มใส ผู้ใหญ่บ้านใช้หลักความเชื่อ ผสมผสานหลักการปกครองให้เกิดประโยชน์ด้านความสามัคคีเพื่อการพัฒนาหมู่บ้าน และเป็นที่ รู้จักของนักการปกครองทั่วไป เช่น พลังการปรับตัวด้านการจัดการธุรกิจชุมชน ทุกคนในหมู่บ้าน ม่วงหวาน-โคกเจริญมีความพอใจกับหลักการอยู่ร่วมกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้

อย่างไรก็ตามชาวบ้านม่วงหวาน-โคกเจริญยังประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก แต่ละปีสามารถทำนาได้พอกินพอใช้และมีการปรับการทำนาแบบสมัยสมัย เช่น จัดกลุ่มโรงสี มีรถนวด รถเกี่ยว เป็นการส่งเสริมประสิทธิภาพด้านเทคโนโลยีระยะเริ่มต้นให้กับชาวบ้าน พลังการมีส่วนร่วม การรับรู้ ความตระหนัก และการเข้ามามีบทบาทได้รับผลที่ดีเช่นนี้นับว่าเป็นหมู่บ้านชาวภูที่ ประสบผลสำเร็จเป็นตัวอย่างของหมู่บ้านอื่น ๆ ที่รัฐไทยได้รับตัวอย่างนำไปเผยแพร่วิธีการพัฒนา หมู่บ้านของชาวไทย เพราะว่าลักษณะดีของชาวภูที่ปฏิบัติตามแนวคิดเดิมที่อยู่แล้วนำมา สร้างสรรค์ให้เป็นรูปแบบใหม่ โดยเฉพาะยึดแนววัฒนธรรมชุมชน และพลังการป้องกัน ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์แก่ผู้คนในท้องถิ่น

ชาวภูบ้านห้วยโป่ ตำบลห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมาโลกทัศน์ที่ชาวบ้าน ห้วยโป่ต้องการคือ ความอุดมสมบูรณ์จากทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ดิน น้ำ ป่า พื้นที่ความเหมาะสม ในการจัดการที่อยู่อาศัยร่วมกัน เมื่อความอุดมสมบูรณ์ลดน้อยลง และผู้คนเพิ่มมากขึ้นบาง ครอบครัวมีบุตรถึง 10 กว่าคน เช่น ครอบครัวของพ่อเพียร วงเวียนเดิมอยู่บ้านอาราง ตำบลศรีเมือง อำเภอกิจเจริญ อพยพมาอยู่บ้านห้วยโป่ เมื่อ พ.ศ.2497 ชีวิตที่อาศัยอยู่นี้ต้องพึ่งพิงทรัพยากร ธรรมชาติ เป็นหลัก เช่น ปีใดฝนแล้งสมัยนั้นก็ตัดไม้ขายเผ่าถ่านขายที่ตลาดสถานีรถไฟบ้านห้วย แถลงเพื่อใช้เงินซื้อข้าวสารรับประทาน (เพียร วงเวียน. 2548 : สัมภาษณ์)

อาชีพเดิมคือการทำนาเป็นหลักสำคัญ และปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ทอผ้า เมื่อมา อาศัยอยู่ในสภาพพื้นที่ต่างไปจากเดิม ชาวภูได้ปรับความคิดใหม่ โดยประกอบอาชีพเสริมจาก การทำนาจึงมีกิจกรรมการเกษตรที่หลากหลายตามสภาพพื้นที่ ได้แก่ การทำไร่อ้อย ข้าวโพด ปลูกยาง และทุกวันนี้ได้ปรับวิธีการทำการเกษตรตามสมัย เช่น รถไถ รวคนวด รถเกี่ยว และใช้ ปุ๋ยเคมีช่วยเพิ่มผลผลิตเหมือนกับท้องที่อื่นๆ และผลผลิตที่ได้เก็บไว้บริโภคในครัวเรือน แต่ผลิต เพื่อการค้าเพื่อให้ได้เงินตราจับจ่ายใช้สอยในครัวเรือน ข้อคิดใหม่ของชาวภูบ้านห้วยโป่นี้พบว่า ครัวเรือนส่งเสริมการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ครอบครัวใดที่ฐานะดีสามารถส่งเรียนใน ระดับอุดมศึกษาและได้รับราชการ ชุมชนอื่นๆใกล้เคียงจึงเรียกชาวบ้านห้วยโป่ในลักษณะเหน็บ

แนมว่า “ห้วยปอผีเวอร์” (เสถียร วงศ์สาสุข. 2548 : สัมภาษณ์) เพราะมีโลกทัศน์ใหม่ให้ลูกหลานเข้าเรียนในอำเภอห้วยแถลงราว 50 คน

ลักษณะประเพณีของชาวภูที่ยังรักษาคำรงอยู่ได้แก่ ความเชื่อศาลปู่ตาและจัดพิธีกรรมเดือน 3 และเดือน 6 มีการผสมผสานวัฒนธรรมกับกลุ่มชาวไทยโคราช และไทยอีสานร่วมกัน เช่น ปัจจุบันมีพ่อค้า กองโลกกรวด เป็นชาวไทยโคราชได้เป็นเจ้าจ้มา 5 ปี สามารถพูดภาษาภูและชาวภูก็สามารถพูดภาษาไทยโคราชและสื่อความเข้าใจร่วมกัน สิ่งที่ยังรักษาภูมิปัญญาเดิมไว้ได้อีกคือ ทอผ้าลายขอ ลายเก็บ แต่โลกทัศน์ที่หายไปคือความเชื่อเรื่องตะกวด (คำ กองโลกกรวด. 2548 : สัมภาษณ์) เดิมเชื่อว่าเป็นสัตว์นำความอุดมสมบูรณ์มาสู่หมู่บ้าน

อาจกล่าวได้ว่าโลกทัศน์ในประสบการณ์ปรับตัวของชาวภูเขตอีสานใต้ไม่มีอะไรที่สมบูรณ์แบบ อาจมีความขัดแย้งในความคิด การต่อรอง กับการเข้ามามีส่วนร่วมกับกลุ่มอำนาจอื่นๆ โดยเฉพาะรัฐ กับทุนนิยมบ้าง ทั้งนี้กระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้าถึงชุมชนได้ส่งแรงตันทะเทือนถึงความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและการนำความคิดลงสู่ปฏิบัติที่ขัดความรู้สึกรู้สึกเดิม ระบบคิดในความเชื่อเกี่ยวกับผี ความเชื่อกับพุทธศาสนาที่เคยสอนให้คนยอมรับว่าธรรมชาติมีชีวิตจิตใจ ผู้คนเคยอยู่ร่วมกันด้วยความเกรงใจเมื่อจะหยิบยื่นสิ่งของให้ร่วมกัน ทศนังกล่าวได้ลดบทบาทลงไปเพราะกระแสการคมนาคมที่เชื่อมโยงถึงกันได้สะดวก เงินตราผูกพันกับวิถีชีวิต ชาวภูได้เข้าสู่สมัยชีวิตในเมืองอย่างรวดเร็ว แรงกระทบได้ปะทะกับการรักษาป้องกันความเชื่อของชาวภู เช่น ผู้นำชาวภูบ้านดริ่มต้องปลุกจิตสำนึกกับชาวบ้านให้ช่วยกันปกป้องการรักษาสัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์ความเชื่อว่าเป็นเทพแห่งความสมบูรณ์จากธรรมชาติและคุ้มครองสุขภาพชีวิตเพราะการที่กลุ่มอื่นๆ เข้ามาล่าตะกวดเอาไปเท่ากับว่าไม่ช่วยกันรักษาทรัพย์สินของหมู่บ้านตนเอง ผู้นำชาวภูเขของบ้านปราสาทเขต้องพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมป้องกันความงามในคุณค่าจริยธรรมคุณธรรมแนวพุทธศาสนาไว้ เช่น การทำพิธีกรรมปลุกเสกพระหลวงพ่อมุมให้เห็นคุณค่าขึ้นมาอย่างต่อเนื่องเพื่อรักษาแนวคิรูปแบบความดีงามไว้ ชาวภูบ้านม่วงหวาน-โคกเจริญพยายามปรับแนวคิดใหม่โดยไม่ทิ้งรูปแบบการดำรงชีวิตที่เคยมีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ โดยผู้นำหมู่บ้านและชาวบ้านร่วมกันคิดต่อสู้ให้พ้นจากความยากจนที่หลากหลาย เชื่อมโยงกับแนวคิดของรัฐ เอกชนเพื่อบูรณาการช่วยกันจัดให้มีร้านค้าชุมชน ขยายบทบาทการเข้ามีส่วนร่วมเพิ่มขึ้น เช่น กิจกรรมโรงสีชุมชน และจัดวิทยาลัชุมชนขึ้นในหมู่บ้านเพื่อเสริมองค์ความรู้แก่ชาวบ้าน ชาวภูบุรีบ้านเวินบึกพยายามปรับวิถีชีวิตการเรียนรู้วิธีการหาปลาจากกลุ่มชาติพันธุ์ข้างเคียง หรือปรับความเชื่อที่หลากหลายโดยรับศาสนาพุทธเข้าช่วยขัดเกลาจิตใจให้สมบูรณ์แต่ยังยอมรับวัฒนธรรมผีบรรพบุรุษไว้ ชาวภูบ้านห้วยปอเป็นชาวภูที่ค้ำจุนเพื่อปรับเอาตัวรอดด้วยการเพิ่มอาชีพตามกระแสของตลาด นอกจากนี้แล้วยังให้ความสำคัญปลูกพืชไร่อ้อย ไร่เข้าโพด และให้ความสำคัญกับการส่งเสริมให้ลูกหลานได้เรียน

ระดับการศึกษาที่สูงขึ้น และเข้าหางานทำในตลาดอำเภอหรือในเมืองเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว เป็นต้น

4.5.3 การจัดการด้านความรู้ความสามารถของชาวกูยบ้านเวินบีก

ชาวกูยบ้านเวินบีก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

ปัจจุบันบ้านเวินบีกได้ปรับเปลี่ยนตามกระแสโลกาภิวัตน์อยู่ตลอดเวลา แต่ช่วงปรับเปลี่ยนเด่นชัดซึ่งสำราญ ผิงป่า กล่าวถึงช่วงการเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้านดังนี้

พ.ศ. 2530 – 2535 เริ่มเปลี่ยนแนวคิด เพราะมีการศึกษาสูงถึงระดับชั้นธยมศึกษาปีที่ 6 (2547)

พ.ศ. 2536 – 2540 ชาวบ้านทำงานขยันขึ้น เป็นช่วงมีถนน ไฟฟ้า และมีน้ำประปาในหมู่บ้าน

พ.ศ. 2541 - 2545 ด้านสาธารณูปโภคเปลี่ยนแปลงชาวบ้านรับประทานอาหารแบบคนเมือง เช่น กุ้งเคียว อาหารสำเร็จรูป

พ.ศ. 2546 – ถึงปัจจุบัน มีการบริโภคแบบทุนนิยมเพิ่มขึ้น มีโทรศัพท์มือถือ คืมเหล่านอก วิทยุในหมู่บ้านชอบชมโทรทัศน์ซึ่ง ผู้หญิงวัยรุ่นชอบดูโทรทัศน์ นักเรียนชายชอบเล่นกีฬาฟุตบอลและฟังเสียงเพลงและเลียนแบบตามสื่อโทรทัศน์ เป็นต้น

จากการตรวจสอบข้อมูล พบว่าการพัฒนาที่เกิดขึ้นมาจากภาครัฐไทยให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพราะเกิดจากลักษณะที่ตั้งหมู่บ้านชายแดนรัฐต้องการความมั่นคงต่อประเทศจึงเกิดโครงการให้กับชาวบ้าน เช่น การสร้างถนน ไฟฟ้า ประปา โรงเรียน สถานีอนามัย โครงการศูนย์ศิลปาชีพทอผ้า วัดที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านก็เป็นความต้องการของทางราชการเพื่อให้หมู่บ้านมีความทันสมัยเหมือนหมู่บ้านอื่น ๆ และได้สะท้อนความเชื่อแบบเก่าได้หายไปจากหมู่บ้าน เช่น พิธีกรรมจาละโบ แต่ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษคือ อาหะจันักยังรักษาได้ดี ส่วนหะจันักประจำครัวเรือนประจำคุ้มเครือญาติได้ลดบทบาทลงไปบ้าง ประเพณีการแต่งงานของคนในหมู่บ้านเดียวกันเปลี่ยนไป เช่น แต่งงานกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทยอีสาน การค้าในหมู่บ้านมีความสำคัญเพิ่มขึ้น ผู้สนใจการค้าทำหน้าที่เป็นคนกลางรับซื้อสินค้าจากเมืองอุบลราชธานีส่งขายประเทศลาว และตรงกันข้ามรับสินค้าจากฝั่งลาวข้ามแม่น้ำโขงส่งกลับมาขายในหมู่บ้านและส่งให้พ่อค้าเมืองอุบลราชธานี ข้อสังเกตพบว่าบ้านเวินบีกประกอบอาชีพจากการหาของป่ามาทำอาชีพการประมงเพิ่มขึ้น และการจับปลานี้ทำให้ชาวบ้านมีความผูกพันกับกลุ่มชาติพันธุ์อีสาน เช่น ชาวบ้านด่าน (อำเภอโขงเจียม) บ้านห้วยหมากใต้ อาชีพเดิมที่ลดลงไปคือการจับสัตว์น้ำเพราะวัสดุไม้ป่าลดลง และพื้นที่ป่ารอบๆหมู่บ้านทางราชการจัดให้เป็นป่าอุทยานแห่งชาติ ความทรมานความลำบากเพิ่มขึ้นเพราะไม่มีที่ทำไร่ทำนา การทำนาทำเพียง 3 ครัวเรือนเท่านั้น กระแสทุนนิยม

เข้าใกล้หมู่บ้านเพิ่มขึ้น เช่น มีโรงแรมโฮมสเตย์ท่องเที่ยวเชิงช้างหมู่บ้าน ชาวบ้านหันไปรับจ้างคั้น
รนออกไปขายแรงงานที่กรุงเทพมหานครเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

คุณลักษณะที่คนรุ่นใหม่อยากได้ขณะนี้คือ ต้องการติดต่อกับรัฐไทย เพราะรัฐ
เข้ามาจัดการโดยที่ชาวบ้านไม่ได้คิดร่วม เข้ามีบทบาท การตรวจสอบรับรู้ในโครงการ และอยาก
เข้ามีส่วนร่วมให้มากขึ้น เช่น ชาวอุบลบุรีบ้านเวินบึกรู้ว่าสร้างบ้านรองรับการท่องเที่ยวขึ้นใน
หมู่บ้าน ชาวอุบลบุรีบ้านตามุย ชาวอุบลบ้านท่าล้ง อยากเข้ามีส่วนร่วมการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการ
จัดการบริหารในพื้นที่อุทยานป่า ศูนย์บริการการท่องเที่ยวเขตผาแต้ม การเก็บค่าธรรมเนียมท่องเที่ยว
เทียมควรกระจายรายได้ให้แก่ผู้คนในชุมชน และให้ปรับวิธีการคิดกันไม่ให้คนในพื้นที่ขาย
สินค้าผลผลิตในท้องถิ่นให้เกิดความพอใจ (บุญทิ้ง แก้วใส. 2548 : สัมภาษณ์) เป็นต้น

ชาวอุบลบ้านม่วงหวาน-โคกเจริญ มีลักษณะเด่นคือ การสร้างเครือข่ายองค์กร
ภายในชุมชน โดยใช้ลักษณะเด่นด้านบุคลิกภาพของชาวอุบลที่มีอยู่ในสายเลือดและฐานวิถีชีวิต
วัฒนธรรมของชุมชนที่มีอยู่เดิมมาเพิ่มศักยภาพใหม่ คือ การเชื่อผู้นำมาสร้าง ต่อสู้ ต่อรอง กับ
กลุ่มชาติพันธุ์ข้างเคียง และรัฐไทย จนสามารถเป็นชุมชนแนวหน้าของประเทศไทย หากว่าผู้นำมี
ทิศทางคิดต่อการพัฒนา มีจิตวิญญาณท้องถิ่นตนเองแล้ว ย่อมเกิดประโยชน์การพัฒนาที่ยั่งยืนได้
จากการศึกษาครั้งนี้มีผู้นำชุมชนชาวอุบลสามารถสร้างความเข้มแข็งได้ดี เช่น กรณี เครือข่ายธุรกิจ
บ้านม่วงหวาน-โคกเจริญ ขณะนี้มีผู้นำหมู่บ้านที่ใช้แนวทางพัฒนา “การมีส่วนร่วมในชุมชนคือ
หัวใจของการพัฒนา” ตัวอย่าง ผู้ใหญ่บ้านทองคำ แจ่มใส โคกเจริญ เล่าว่า การจัดตั้งกลุ่มออม
ทรัพย์เพื่อการผลิตและดำเนินกิจการที่เป็นรูปธรรมกลุ่มมีระเบียบกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนเพิ่มขึ้น มี
คณะทำงานเป็นทีม คณะกรรมการของแต่ละฝ่ายผ่านการคัดเลือกจากสมาชิก ปัจจุบันมีสมาชิก
จำนวน 580 คน จำนวน 90 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนประชากร คิดเป็นครัวเรือนในชุมชนที่เป็น
สมาชิก 97 เปอร์เซ็นต์ และปัจจุบันสมาชิกฝากเงินตั้งจะสะสม 63,000 บาทต่อเดือน ฝากเงิน
ตั้งจะสะสมพิเศษโดยเฉลี่ย 20,000 บาทต่อเดือนในแต่ละเดือนกลุ่มจะมีกระแสเงินหมุนเวียนให้
สมาชิกกู้ยืมประมาณ 100,000 – 150,000 บาท

จากผลงานที่โดดเด่นอย่างต่อเนื่อง ได้รับขวัญกำลังใจจากองค์กรภายนอกชุมชน
และทางราชการของไทย อุดมการณ์การนำเสนอแสดงความเป็นชาวอุบลที่ปรับตัวได้ดีไม่แพ้กลุ่มชาติ
พันธุ์อื่น ๆ จนได้รับการไปศึกษาดูงานต่างประเทศร่วมกับผู้นำของชาติคือ นายกรัฐมนตรีทักษิณ
ชินวัตรแนวคิดธุรกิจชุมชนขยายบทบาทเพิ่มขึ้น มีกิจกรรมโรงสีชุมชน 24 เกลียน มีรถนำชม รด
เกี่ยวข้าวช่วยเหลือหมู่บ้านตัวเอง และขณะนี้ได้เปิดทำการสอนหลักสูตรอนุปริญญาให้แก่ผู้สนใจ
ศึกษาในหมู่บ้านม่วงหวาน-โคกเจริญ เรียกว่า “วิทยาลัยชุมชนบุรีรัมย์” หน่วยจัดการศึกษาอำเภอ
พลับพลาชัย อนุวัฒน์ เดือนประโคนครูผู้สอนกล่าวว่า หลักสูตรเน้นพัฒนาเขตชุมชนตนเอง ได้แก่
รายวิชา “องค์กรและการจัดการ” เป็นลักษณะวิชาโครงสร้างขององค์กรทั่วไป การวางแผน

การจัดสายงาน หลักเกณฑ์และแนวคิดในการจัดตั้งองค์กร ลักษณะประเภทขององค์กร เป็นต้น รายวิชา เกษตรกรรมท้องถิ่น เป็นลักษณะวิชา ศึกษาความหมายและความสำคัญของระบบ เกษตรกรรมท้องถิ่น กระบวนการเกษตร ตั้งแต่การจัดหาปัจจัยการผลิต การผลิตสินค้าเกษตร การแปรรูป การเก็บรักษา การขนส่ง การจัดจำหน่ายสินค้าให้แก่ผู้บริโภคภายในประเทศ การเกษตรกับสิ่งแวดล้อม การเกษตรรูปแบบต่างๆ ปัญหาแนวทางที่ควรที่จะพัฒนาระบบ เกษตรกรรมท้องถิ่นไทย (ทองคำ แจ่มใส. 2546 : สัมภาษณ์) เป็นต้น

ชาวภูบ้านห้วยปอ ความรู้ความสามารถในการจัดการภายในหมู่บ้านห้วยปอพบว่า กลุ่มกิจกรรม โครงการที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านเป็นแนวคิดจากรัฐส่งเสริมสนับสนุนให้โดยประสาน กับผู้นำหมู่บ้านและผู้นำได้นำหลักการแนวทางลงมาปฏิบัติพบว่ามีความหลากหลายมีจำนวน 15 โครงการ ได้แก่ โครงการผู้ใช้น้ำ โครงการน้ำประปา โครงการเงินสัจจะออมทรัพย์ โครงการเงิน เลี้ยงวัวในหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์กลุ่มแม่บ้าน กองทุนยาประจำหมู่บ้าน กองทุนเยาวชน กลุ่มออม ทรัพย์ปุย โครงการฉางสำรองพันธุ์ข้าว โครงการศูนย์สงเคราะห์ประจำหมู่บ้าน เงินขายปลา หมู่บ้าน เงินค้ำหนัหมู่บ้าน กองทุนเงินล้าน เงิน กขจ. (ขจัดความยากจน) และฉางบัญชีข้าว ข้อดี คือ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในลักษณะรูปแบบหลักการแนวคิดประชาธิปไตย ข้อเสียคือไม่มีโครงการที่ เคนชักและยังยืนต่อการดำรงอยู่ แต่ก็ยังเป็นพื้นฐานความคิดร่วมกัน เช่น ผักผ่อนการตรวจสอบการ ปฏิบัติการตามกิจกรรมของโครงการ ก่อให้เกิดความรู้ความสามารถจากประสบการณ์จริง ได้รับ คุณสมบัติที่ดีในแง่ใจ เอื้ออาทรต่อกัน น่าจะเกิดแนวโน้มต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนได้

ลักษณะวิถีชีวิตชาวบ้านห้วยปอนี้ต้องค้ำเนิน กับกระแสการเปลี่ยนแปลงความ ทันสมัยอย่างมาก เพราะเกิดจากความสะดวกจากเทคโนโลยีใหม่ๆ และการพัฒนาของรัฐ เช่น ถนนลาดยางเข้าถึงสะดวก หมู่บ้านตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากตัวอำเภอห้วยแถลง (8 กิโลเมตร) และ เมืองนครราชสีมา มีรถยนต์บรรทุกสินค้าจากในเมืองเข้าสู่หมู่บ้านแทบทุกวัน สามารถซื้อขาย สิ่งของบริโภคคล้ายผู้อาศัยอยู่ในเมือง อย่างไรก็ตามถ้าผู้นำหมู่บ้านมีแผนงาน โครงการเกี่ยวกับ วัฒนธรรมที่ดี ใช้วัฒนธรรมเก่ามาเชื่อมโยงปรับเข้ากับวัฒนธรรมใหม่ที่เหมาะสมกับสังคม ชาวบ้าน ทำให้สมาชิกในหมู่บ้านมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงและจิตใจเข้มแข็งสามารถช่วยเหลือ ตัวเองหรือช่วยผู้อื่นได้ น่าจะทำให้บรรลุเป้าหมายได้

อาจกล่าวได้ว่า ความรู้สามารถด้านการจัดการของชาวภูของชาวภูบ้านห้วยปอ เป็นแนวทางหนึ่งที่ใช้ภูมิปัญญาในการปรับตัวให้เกิดความก้าวหน้า โดยใช้ฐานวิถีชีวิตเดิมมา ผสมผสานกับประสบการณ์ใหม่ ปรับบริบทให้เหมาะกับสภาพธรรมชาติ สังคมของกลุ่มชาติ พันธุ์ข้างเคียง รัฐไทย และกระแสวัฒนธรรมโลก แล้วมีการจัดรูปแบบให้เป็นสัญลักษณ์ที่โดดเด่น สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เช่น ใช้วัฒนธรรมด้านความเชื่อศาลผีบรรพบุรุษให้เกิดความ ความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นในกลุ่มชาติพันธุ์ หรือจัดภูมิปัญญาด้านการเกษตรเพื่อให้ผลผลิตกับ

การดำรงชีวิตอยู่รอด อันเกิดผลดีต่อการจัดระเบียบสังคมท้องถิ่น และวัฒนธรรมแห่งชาติ (เสถียร วงศ์สาสุข. 2548 : สัมภาษณ์) เป็นต้น

สรุป

ปัจจุบันนี้กระแสโลกาภิวัตน์กำลังหลั่งไหลเข้าสู่ประเทศไทย และได้สะท้อนไปทั่วทั้งภูมิภาค และทุกๆ ส่วนในพื้นที่ของหมู่บ้านอย่างรวดเร็ว โดยผ่านสื่อมวลชน สื่อสารโทรคมนาคมที่ทันสมัย กลุ่มชาติพันธุ์ถูกเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่ได้รับผลกระทบบริบทหรือโครงสร้างวัฒนธรรม และสังคมชาวกูย และไม่อาจปฏิเสธกระแสวัฒนธรรมนานาชาติได้ เพราะสังคมไทยเป็นสังคมเปิดและระบบเศรษฐกิจการเมืองของเราได้พัวพันกับระบบเศรษฐกิจ - การเมืองโลกอย่างแยกไม่ออก สถานการณ์เช่นนี้ได้เกิดปรากฏการณ์ทับซ้อนกดทับครอบงำวัฒนธรรมชาวกูยมาเป็นเวลานาน โดยเฉพาะในช่วงรัฐไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติครั้งที่ 1 (2504 - 2509) วัฒนธรรมชาวกูยเกี่ยวกับวิธีการทำนาถูกดึงเข้าสู่เศรษฐกิจโลก บริบทด้านโครงสร้างสภาพแวดล้อมในการตั้งถิ่นฐานได้ปรับเปลี่ยนจากพื้นที่ที่เคยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ ต้องพึ่งพิงเศรษฐกิจในเมือง เพราะป่าได้กลายเป็นไร่เป็นนา สภาพร่อนน้ำดินเงินเพราะเกิดจากการปรับเปลี่ยนสภาพที่ดินทำการเพราะปลูกมานานจนเกิดสภาพดินเสื่อมโทรม ทุกวันนี้ชาวกูยต้องพึ่งพิงสารเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิต ด้านสังคมกลุ่มชาวกูยได้รับแรงสะท้อนจากการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมนานาชาติ เพราะผู้คนเชื่อว่าวิถีชีวิตต้องอาศัยเงินตราเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตก่อน ส่วนแนวทางศีลธรรมลงสู่การปฏิบัติในสังคมต้องรับความลำบากและทรมาน ในขณะที่สิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นต่อชีวิตประจำวันมีราคาเพิ่มสูง ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติงานเพื่อสังคมปรับเปลี่ยนความคิดใหม่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับชีวิตต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ต้องแข่งขันในการทำงานและสังคมตกอยู่ในสถานะที่ดังเกรียศ การคิดค้นหาทางออกเพื่อชีวิตไม่ได้จึงก่อให้เกิดสังคมคอร์รัปชันทั่วไปในสังคมไทย ด้านระบบนิเวศมีปัญหาคือสังคมอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน และสร้างความลำบากให้แก่ผู้มีรายได้น้อย เพราะคนจนต้องพึ่งพิงธรรมชาติเมื่อทรัพยากรธรรมชาติหมดไปจึงต้องอพยพออกจากชุมชนเพื่อขายแรงงาน หรือรับจ้างในเมือง สังคมหมู่บ้านจึงขาดแรงงานปรับปรุงด้านการเกษตรเพราะเป็นสังคมที่ขาดความภูมิใจและไม่มั่นใจในความรู้ความสามารถ อย่างไรก็ตาม สังคมชาวกูยมีลักษณะเด่นในเรื่องประสบการณ์การทางนิเวศและมีความเชื่อวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ถ้ากลับมาพลิกฟื้นหาทางออกสร้างสังคมที่มีน้ำใจน่าจะเป็นผลดีให้กับสังคมได้

บทที่ 5

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ การดำรงอยู่กับทางเลือกต่อการพัฒนาสังคม

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ การดำรงอยู่ถูกสร้างขึ้นมาจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนและคนกับธรรมชาติ เกิดเป็นกระบวนการสังคมมีการพิจารณาแนวทางเลือกและสร้างพลังจิตสำนึกร่วมของกลุ่มคนที่มีระบบคิดการตัดสินใจทางสังคมวัฒนธรรมใหม่ในท่ามกลางกระแสการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่กำลังหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเดียวกันอย่างรวดเร็ว โดยผลักดันจากภายนอกผ่านรัฐไทยสู่ท้องถิ่นไทย กลุ่มสังคมชาวกูย และกลุ่มชาติพันธุ์ข้างเคียงก็ได้ผลกระทบจากกระแสภายนอกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นการปรับตัวหรือการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมจึงเป็นแนวทางหนึ่งเพื่อการดำรงอยู่และเป็นสัญลักษณ์วิถีชีวิตของชาวกูย โดยพิจารณาจากปัจจัยในความหลากหลายทางระบบนิเวศน์ สังคม เศรษฐกิจ ความเชื่อ ศาสนาและภูมิปัญญาที่ส่งสมมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน สะท้อนถึงความสำเร็จการดำรงอยู่และทางเลือกของชาวกูยที่ดำเนินชีวิตขนานไปกับทุนนิยมดังที่จะได้กล่าวต่อไป

5.1 การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม

การปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมใหม่หรือการผสมกลมกลืนเพื่อการดำรงอยู่ในสังคมของชาวกูย พบว่ามีกรยอมรับปรับตัวได้ง่ายกับสภาพสังคมอื่น ๆ ที่เข้ามาในชุมชนของคน ชาวกูย บางส่วนหลงลืมไปว่าตนเป็นชาติพันธุ์ใด เช่น การพูดภาษาไทยอีสาน(ชาวลาว) และภาษาเขมรถิ่นไทย(ชาวเขมร) เพื่อความสะดวกในการติดต่อสื่อสารทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม มีการใช้ภาษาอื่นกับบุคคลภายนอกชุมชน ปัจจุบันนี้เด็ก ๆ ที่กำลังเรียนระดับการศึกษาพื้นฐานนิยมใช้ภาษาไทยเพราะเป็นนโยบายของรัฐไทยที่ต้องการให้คนไทยเรียนรู้และสื่อสารภาษาไทยได้ โดยมีโรงเรียนเป็นสถาบันช่วยจัดเวลาเรื่องการใช้ภาษาไทยและพบว่าวัฒนธรรมของกลุ่มชนข้างเคียงก็ได้ยอมรับการใช้ภาษาไทยเช่นเดียวกันเมื่อมีธุรกิจสื่อสารการค้าดำรงชีวิตนอกบ้าน

การปรับตัวมีหลายรูปแบบเมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปความสัมพันธ์ก็ต้องเปลี่ยนไปด้วย ทำให้เกิดการประเมินสถานการณ์ตนเองใหม่ พบเห็นจากการที่บุคคลสร้างเอกลักษณ์ใหม่ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด การปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นนั้นจะปรับจุดสมดุลและทำให้เกิดเสถียรภาพได้พอสมควร ตัวอย่าง การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์สองกลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์รักษาเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมของตนไว้ กรณีกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งอพยพเข้ามาอยู่ในดินแดนใหม่ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์เดิมอยู่แล้ว กลุ่มใหม่อาจอพยพเข้ามาเป็นแรงงานหรือลูกจ้าง เป็นชนชั้นล่างของสังคม และค่อย ๆ เลื่อนฐานะทางสังคม โดยการเปลี่ยนอาชีพหรือเปลี่ยนฐานะทางเศรษฐกิจ ในที่สุดก็เป็นที่ยอมรับและถือว่าเกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (อมรา พงศาพิชญ์. 2521 : 169) ลักษณะการยอมรับการเผยแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากสังคมอื่นจนเกิดการปะทะสังสรรค์ผสม

กลมกลืน ได้แก่ การยอมรับเอาวัฒนธรรมอื่นมาโดยตรง และการรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาโดยมีการดัดแปลงเป็นการผสมผสานกันระหว่างสองสิ่งก่อให้เกิดวัฒนธรรมที่ผสมกลมกลืนกัน

ปรากฏการณ์การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมในชุมชนชาวกูยมีลักษณะดังต่อไปนี้

5.1.1 ด้านความเชื่อและพิธีกรรม ไพฑูรย์ มิกุล เสนอว่า ความเชื่อไม่ใช่เรื่องความงมงายหรือเรื่องที่ล้าหลังคงจะไม่ถูกนัก ความเชื่อยังเป็นกรอบของสังคม พฤติกรรมของคน ดังนั้นความเชื่อจึงเป็นเหตุผลของสังคม ลักษณะทางศาสนาก็เป็นความเชื่อ และมีพิธีกรรม ศาสนาเป็นวัฒนธรรมสากล ทุกสังคมในโลกมีสิ่งที่เรียกว่า “ศาสนา” การพยายามค้นหาความหมาย ของคำว่าศาสนาจึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่สังคมยอมรับเพราะเป็นเรื่องของความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ให้คำอธิบายเกี่ยวกับมนุษย์ประกอบด้วยความเชื่อและพิธีกรรม ในเขตอีสานใต้มีชุมชนต่างๆ ชีดถือและปฏิบัติตามแนวพระพุทธศาสนาสืบต่อมาอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

การศึกษาระบบความเชื่อ และพิธีกรรมศาสนาพุทธแบบชาวบ้านต้องให้ความสำคัญในประเด็นที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง ผี และ พราหมณ์ ประกอบเข้าด้วยกัน เพราะความเชื่อเรื่องผีและพราหมณ์ได้ปรากฏพฤติกรรมก่อนความเชื่อเรื่องศาสนาพุทธ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์กูยสามารถเชื่อมโยงความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ความสมดุลระหว่างทรัพยากรทางธรรมชาติกับมนุษย์ พงภูมิ ดัชฎาวัตรเล่าว่า ชาวกูยบ้านครึมเชื่อว่าผู้ที่เสียชีวิตไปแล้วยังมีความสัมพันธ์ต่อกัน คือ ผีบรรพบุรุษ ผู้ที่เกี่ยวข้องพันธทางเครือญาตินำไปเนื้อแข็งเจาะที่โคนไม้หลักนั้น เพื่อเอากระดูกผู้ตายใส่ไว้แล้วนำไปฝังครั้งที่สองไว้ที่โคกจอมปลวกที่มีต้นไม้ใหญ่รกทึบในป่าช้า ค่อมามีการเคลื่อนย้ายหลักผีบรรพบุรุษไปไว้ที่มีต้นไม้ใหญ่กลางหมู่บ้าน ทุกวันคือ ศาลปู่ตาตะกวด แต่เดิมเคยเป็นพื้นที่ของวัดบ้านครึม เมื่อมาวัดเข้ามาดำเนินการจัดเขตพื้นที่ใหม่ให้ชุมชนเข้ามาอาศัยอยู่ได้เพราะเขตวัดนั้นกว้าง ทุกวันนี้พื้นที่ของวัดยังติดเขตพื้นที่ศาลปู่ตา ลักษณะความซับซ้อนของชุมชนที่สัมพันธ์กับพื้นที่ เช่น ส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่สร้างร้านค้าสหกรณ์หมู่บ้าน และ สร้างสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลครึม

ชาวบ้านเล่าว่า เดิมผู้นำหมู่บ้านมีบทบาทสำคัญในการทำพิธีกรรมเช่นสรงผีปู่ตาบ้าน เช่น พิธีดูคางไก่ เพื่อทำนายวิถีชีวิต ภูมิคุ้มครองบ้าน หรือพิธีกรรมเกี่ยวกับการดำรงชีพของผู้คนในชุมชน มีความเชื่อเกี่ยวกับ พิธีการดูคางไก่ ชาวบ้านเล่าว่า น่าจะปรับจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เมื่อประมาณ 50 ปีผ่านมาชาวกูยไม่ได้อยู่โดดเดี่ยว แต่มีการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนภายนอก เช่น สัมพันธ์กับวัฒนธรรมชาวเขมร(เขมรถิ่นไทย)ด้านไสยศาสตร์ วัฒนธรรมลาว (ไทยอีสาน) ที่เข้ามาจากทางทิศตะวันออกและทิศเหนือ เช่น การสรงขวัญ มาจากกระแสวิวัฒนาการวัฒนธรรมตะวันตก เช่น การปกครอง ความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านี้ได้ผสมกลมกลืนเป็นวิธีการผสมผสานวัฒนธรรม แม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์กูย ไทยอีสาน และชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยคล้ายกัน แต่ชาวกูยนี้มีคุณลักษณะความเชื่อในจิตวิญญาณสูงกว่ากลุ่มชาติพันธุ์ข้างเคียง

ตัวอย่าง พิธีกรรมผูกแขนผู้ขวัญหลังจากทำพิธีกรรมเช่นสรงปู่ตา อิศรา จรรย์ยานนท์ นักวิชาการท้องถิ่นเขาคือसानได้เชื่อว่า น่าจะได้อาณาจากกลุ่มชาติพันธุ์ลาว เรื่อง ภูคมีปีศาจที่มาหลอกลอนเชื่อว่ารับมาจากกลุ่มชาติพันธุ์เขมร แล้วชาวภูได้ปรับรับใช้อย่างต่อเนื่อง จึงยากที่จะแยกว่าเป็นความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ใดกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง แต่ชาวภูให้ความสำคัญเกี่ยวกับพิธีกรรมนี้ ดังนั้นการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมใหม่ หรือการผสมกลมกลืนระหว่างวัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องกับเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม คือเมื่อกลุ่มชนใดมีวัฒนธรรมแตกต่างกัน แต่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ได้มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และมีการยอมรับของกลุ่มชน ด้วยความพอใจ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมใดสังคมหนึ่ง กระบวนการที่วัฒนธรรมต่างสังคมมาผสมผสานเข้าด้วยกันจนเกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ โดยการติดต่อระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของแต่ละฝ่าย การปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรม และผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมล้วนมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทั้งสิ้น

5.1.2. ด้านภาษา

จากการที่รัฐไทยให้มีคำเนินนโยบายให้คนไทยทุกพื้นที่ของประเทศมีความเป็นไทยทั้งชาติ เพราะเกิดสาเหตุจากปัจจัยจักรวรรดินิยมล่าเมืองขึ้น ภาษาไทยเป็นจุดรวมความสำนึกความเป็นชาติไทย ดังปรากฏหลักฐานจากกองจดหมายเหตุกล่าวถึงให้คนไทยใช้ภาษาไทยว่า

“พลเมืองแห่งจังหวัดสุรินทร์เป็นเขมรเป็นพื้นเหมือน เช่น บุรีรัมย์ นางรอง มีลาวเจือปนเป็นส่วนน้อย กับมี ส่วน(ภู) อีกพวกหนึ่งพูดภาษาของตนเองต่างหาก ... ในเรื่องภาษาเขมรสอบสวนได้ความว่า วิชาหนังสือขอมสูญแล้ว ไม่มีใครเรียน และไม่มีที่เรียนเพราะโรงเรียนสอนภาษาไทยอย่างเดียว เวลานี้มีแต่คนแก่ ๆ เท่านั้นที่รู้ภาษาขอม ... ในทางปกครองที่จะให้เกื้อหนุนเป็นคนไทยนับได้ว่าทำได้มากแล้ว ถ้าจัดการให้โรงเรียนเจริญขึ้น และในต่อไปการคมนาคมกับกรุงเทพ สะดวกขึ้น พลเมืองพวกนี้คงรู้สึกตัวเป็นคนไทยยิ่งขึ้นทุกวัน ...”

อย่างไรก็ตามในชุมชนชาวภูมีวัด มีพระสงฆ์เป็นผู้ให้แนวคิดตามหลักธรรมพุทธศาสนา มีการจารหนังสือเป็นภาษาไทยน้อย (ไทยอีสาน) และภาษาเขมรดั้งเดิม(ชาวเขมร) ชุมชนภูเชื่อในศาสนาพุทธต้องใช้ภาษาตามสภาพแวดล้อมที่ตั้งของชุมชน เพราะ ชาวภูไม่มีอักษรเป็นภาษาเขียน เดิมเมื่อมีการบวชเรียนพระพุทธรศาสนาถ้าอยู่ใกล้ชุมชนลาวก็ใช้ภาษาไทยอีสาน หากว่าอาศัยอยู่ใกล้ชุมชนเขมรก็ใช้ภาษาเขมรดั้งเดิม ซึ่งให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ชาวภูมีการปรับตัวเรื่องการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารตามสภาพแวดล้อม แต่โดยมากชาวภูมีความสามารถใช้ภาษาไทยอีสานมากกว่าภาษาเขมรดั้งเดิม เพราะภาษาไทยอีสานมีลักษณะทางโครงสร้างทางภาษาใกล้เคียงกับภาษาไทยมากกว่าภาษาไทยเขมรดั้งเดิม เช่น ชาวภูบ้านครึมสามารถใช้ภาษาไทยอีสานและภาษาเขมรดั้งเดิมได้ดี แต่โดยมากชุมชนชาวภูนิยมใช้ภาษาภูในชุมชนตัวเองหรือในครัวเรือนเป็นสำคัญ

ลักษณะที่สำคัญที่ทำให้ชาวภูยปรับตัวได้เร็วเนื่องจากสังคมยอมรับการเปลี่ยนแปลงสิ่งใหม่ๆ เช่น เกี่ยวกับวิธีการดำรงชีวิตของการซื้อขายแลกเปลี่ยนของใช้ในชีวิตประจำวัน พบว่าปรากฏการณ์ด้านความสัมพันธ์จากอดีตจนถึงปัจจุบันคือ ระหว่างหมู่บ้านชาวภูยบ้านตรึมกับหมู่บ้านเขมรถิ่นไทยบ้านยาง-อนันต์ หมู่บ้านทั้งสองฝ่ายมีการติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยนของใช้ตลอดมา สมนึก คำงาม อดีตผู้ใหญ่บ้านยาง ตำบลยางเล่าว่า “ชาวบ้านตรึมใช้ข้าวสาร ข้าวเปลือก แลกเปลี่ยนพืชผัก มะพร้าว มะม่วง ใบกล้วย ใบมะพร้าว มะละกอ เมื่อชาวบ้านตรึมอยู่ที่บ้านยาง-อนันต์ก็ใช้ภาษาเขมรถิ่นไทย เมื่อชาวบ้านยาง-อนันต์ไปที่บ้านตรึมก็ใช้ภาษาภูย ถ้าพูดไม่เข้าใจกันทั้งสองฝ่ายก็ใช้ภาษาไทย หรือ ภาษาลาว” (สมนึก คำงาม. 2547 : สัมภาษณ์)

พบว่าชาวภูยบ้านตรึม และบ้านปราสาทเขยได้รับวัฒนธรรมทางภาษาไทยอีสาน เมื่อมีพิธีกรรมการสู่ขวัญ ภาษาที่ใช้เป็นสำนวนสำเนียงทางภาษาไทยอีสานเป็นสำคัญ และมีการใช้อย่างต่อเนื่องมานาน ทำให้คุ้นเคยในสังคมชาวภูยจึงเกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนใกล้เคียง สาเหตุที่ตัวบทสู่ขวัญเป็นภาษาอีสาน ก็เนื่องมาจากในอดีตมีผู้นิยมบวชเรียนกันมาก เพราะเป็นหนทางเดียวที่จะได้รับการศึกษา อ่านออกเขียนได้ ชาวภูยจึงนิยมบวชเรียนกันเป็นเวลานาน ในขณะที่บวชเรียนได้เดินทางไปศึกษาพระธรรมต่างๆ เช่น การพบเห็นในพิธีกรรมการสู่ขวัญในสังคมของชาวไทยอีสาน ก็ได้เรียนรู้ชาวไทยอีสานเกี่ยวกับพิธีกรรมการสู่ขวัญ ในขณะที่สังคมของตนก็เชื่อในพิธีการสู่ขวัญ จึงรับเอารูปแบบการสู่ขวัญมาปฏิบัติตลอดทั้งเรียนรู้เรื่องพิธีกรรมมาประกอบด้วย ซึ่งเป็นลักษณะของการผสมผสานทางวัฒนธรรม พ่อลี ศุขยวาทร์เล่าว่า ชาวภูยชอบเดินทางอยู่บ่อยครั้ง เมื่อมีโอกาสได้พบเห็นประเพณีของชนกลุ่มอื่นๆ จึงเกิดการจดจำมาใช้ และได้นำมาเพิ่มในพิธีการสู่ขวัญของชุมชน (ลี ศุขยวาทร์. 2547 : สัมภาษณ์)

ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารที่สำคัญ โดยเฉพาะภาษาพูด เนื่องจากถ่ายทอดได้ง่ายกว่าภาษาเขียน สังคมชาวภูยไม่มีภาษาพูดไม่มีเขียนเป็นของตนเอง การสื่อสารจะใช้ภาษาพูดผสมผสานกับภาษาอีสานและภาษาไทยในการสนทนากับสมาชิกครอบครัว เด็กรุ่นใหม่ก็เรียนรู้ภาษาพูดได้จากการสนทนาชีวิตประจำวัน แต่เนื่องจากการมีการพบปะสื่อสารกับบุคคลอื่นอยู่เสมอ ทำให้การสื่อสารด้านการพูดไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะภาษาภูยเท่านั้น ชาวภูยจะพูดภาษาไทยมากกว่าภาษาอื่น เพราะสะดวกและพูดได้ง่าย

สังคมหมู่บ้านชาวภูยล้อมรอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ โดยเฉพาะชาวไทยอีสานที่ย้ายมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตอีสานใต้ ทำให้การยอมรับการพูดภาษาไทยอีสาน เนื่องจากต้องพบปะพูดคุยอยู่เป็นกิจวัตร เช่น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน การปรึกษาหารือ การทำนาร่วมกัน การประกอบประเพณีร่วมกัน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการพบปะกันทำให้การพูดภาษาไทยอีสานมีมากขึ้น อีกทั้งภาษาภูยจะพูดได้ยาก แต่ชาวภูยสามารถฟังและพูดภาษาไทยอีสานได้ดีจนยอมรับ

เป็นภาษาพูดของคนไป ดังที่พ่อคำมี วิลเลิส อายุ 77 ปี เล่าว่า “ ทุกวันนี้บ้านควนใหญ่ คำบลควนใหญ่ อำเภอวังหิน จังหวัดศรีสะเกษพูดภาษาไทยอีสาน (ลาว) และชาวบ้านใช้ภาษามีสำเนียงแตกต่างจากภาษาไทยอีสานในเขตจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดกาฬสินธุ์ พ่อเกิดมาก็ใช้ภาษาไทยอีสาน และถูกหลานปัจจุบันไม่ยอมรับว่าตัวเองว่าเป็นชาวกูย พ่อคิดว่าบ้านลำควนนี้น่าจะพูดภาษากูยมาก่อน ต่อมาอิทธิพลภาษาไทยอีสานเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต เช่น การบวชเรียนต้องใช้ภาษาไทยอีสานบวชเรียน เชื่อว่าภาษาไทยอีสานเป็นภาษาระดับสูง เป็นภาษาผู้ที่ฝึกคนดีแล้ว ชาวบ้านจึงยอมรับภาษาไทยอีสานเพื่อแสดงออกว่าเป็นผู้ฝึกคนดีมาแล้ว และได้ถือปฏิบัติด้วยการพูดภาษาไทยอีสานมาจนถึงปัจจุบัน ” และมีชาวไทยอีสานในภาคอีสานเรียก ผู้ที่พูดภาษาไทยอีสานในเขตจังหวัดศรีสะเกษว่า “ ลาวศรีสะเกษ ” เพราะมีสำเนียงที่แตกต่างจากสำเนียงที่อื่น ๆ เช่น ลาวศรีสะเกษพูดคำต่อไปนี้ว่า “ กินข้าว, ไปสัย, มาเค้อกินข้าว ” แต่ผู้พูดภาษาลาวทางเขตจังหวัดอุบลราชธานีเป็นสำเนียงเสียงเนอ ๆ จะพูดว่า “ กินข้าว, ไปสัย, มาเคอกินข้าว ” พ่อคำมี วิลเลิส เชื่อว่าชาวบ้านควนใหญ่นี้มีการผสมผสานสำเนียงภาษาท้องถิ่นทั้งภาษากูย และภาษาลาวผสมกลมกลืนกับสำเนียงเก่าในภาษาท้องถิ่นเดิมเข้าด้วยกัน แล้วกลายเป็นภาษาที่มีสำเนียงเฉพาะถิ่น คือ สำเนียงลาวศรีสะเกษ ”

พ่อคำมี วิลเลิส เล่าว่าลักษณะวิถีชีวิตที่บ่งบอกยังเป็นชาวกูยของชาวบ้านควนใหญ่ในทุกวันนี้ พิจารณาได้จาก

1. สำเนียงภาษาพูด
2. การตั้งบ้านเรือนยังชิดกันมาก
3. ลักษณะบ้านเก่าที่ยังไม่ถูกรื้อสร้างใหม่จะเป็นบ้านหลังสูงมีชานออกหน้าบ้าน
4. อาหารประจำวันเป็นปลาจ่อม (อาภาเหาะมีรสชาติดอกส้ม) ประุงด้วยการใส่หัวหอม พริก กะเทียม
5. ทอผ้าเป็นลายแถบออกสีดำ และสีขาว เป็นผ้าที่ชาวกูยนิยมใส่มากต่อมากลุ่มชาวลาวปรับใช้เรียกว่า ผ้าลูกแก้ว
6. ความเชื่อ ในพิธีกรรมการละเล่นสะเอ็ง ลาวเรียกว่า เล่นแถน
7. เชื่อบาลูบาคะจะ และได้ป็นอนุสรณ์สถานกลางหมู่บ้าน ชาวบ้านลำควนให้เป็นศาลปู่ตาบรรพบุรุษของชาวกูย และปัจจุบันยังเชื่อในจิตวิญญาณสูง มีประเพณีเซ่นบวงสรวงทุกปี ในเดือน 3 และเดือน 6 ทุกปี และในหมู่บ้านมีปู่ตา 2 แห่ง
8. มีเฒ่าจ๋าหรือตัวแทนพิธีกรรมของชาวบ้านผู้ให้สัญลักษณ์จากผีบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ให้ ตะกวด เฒ่า เป็นสัตว์บริวารของผีบรรพบุรุษ (ปัจจุบันตะกวดหายไปเพราะระบบนิเวศซึ่งเป็นที่ตั้งของศาลปู่ตามีดันไม้ใหญ่

หนาที่ที่เหมาะสมเป็นที่ยู้อาศัย เมื่อชาวบ้านไม่ช่วยรักษาพุ่มไม้ป่าไว้จะกวาดหาย
จึงไปราว 30 ปี) ชาวบ้านจะเช่นสรวงผีปู่ด้าย ไก่ หมู ส่วนมากจะเช่น
สรวงด้วยหัวหมู

ปัจจุบันลักษณะเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวที่มีอยู่ในหมู่บ้านควนใหญ่ ได้แก่

1. ประเพณีเล่นบุญบังไฟเพื่อขอฝนตามประเพณีความเชื่อของชาวลาว
2. ชาวบ้านควนใหญ่ใช้ภาษาลาว ผู้ที่มีอายุ 80 ปีเล่าว่าเกิดมาก็ใช้ภาษาลาว
3. เชื้อหลักกรรม พิธีกรรมของศาสนาพุทธและมีวัดบ้านควนใหญ่เป็นศูนย์กลาง
การเผยแผ่ศาสนาในเขตตอนใต้ของจังหวัดศรีสะเกษ เช่น มีประเพณีทำบุญ
ทอดกฐินระหว่างบ้านควนใหญ่กับชาวกูยบ้านปราสาทเขือ เป็นต้น

5.1.3. ด้านการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์

ทุกวันนี้สังคมชาวกูยมีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาชอบปรับเปลี่ยนสิ่งใหม่ได้ไม่ยาก
การแต่งงานข้ามชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่พบเห็นในสังคมชาวกูยได้มาก แต่งานกับชุมชนข้างเคียงคือ
ไทยอีสานและเขมรถิ่นไทย หรือมีความสัมพันธ์เมื่อออกไปทำงานนอกชุมชน เช่น ที่กรุงเทพฯพบ
ความสัมพันธ์ต่อกันในสถานที่ทำงานร่วมกัน เมื่อมีการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ สาเหตุดังกล่าวทำให้
ให้ลักษณะของชาติพันธุ์กูยปรับเปลี่ยนไปตามบทบาทของสภาพแวดล้อม ความคิด การปฏิบัติงาน
ไม่แตกต่างเขมรถิ่นไทยหรือไทยอีสานเมื่ออาศัยอยู่ในชุมชนเขมรถิ่นไทย หรือไทยอีสาน ส่งผลให้
ความเชื่อ วิถีชีวิตดั้งเดิมของแต่ละกลุ่มผสมผสานเป็นสังคมใหม่ เช่น การปรับความสัมพันธ์กับ
ญาติของคนในครัวเรือนกรณีแต่งงานกับชาวจีน การเชื่อผี เชื่อศาลปู่ตาในชุมชนเดียวกันเมื่ออยู่ใน
ชุมชนเดียวกัน อาจจะมีประเพณีแบบใหม่ตามแต่กลุ่มชาติพันธุ์นั้นเข้ามาผสมผสานกับกลุ่มชาวกูย
จนเกิดการกลืนวัฒนธรรม ดังนั้นการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์แสดงออกให้เห็นถึงความพยายาม
ปรับตัวให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่มชนดังกล่าว

ตัวอย่าง การยอมรับบทสวดของชาวไทยอีสาน (ชาวลาว) เข้ามาใช้ในพิธีกรรมแต่งงาน
ของชาวกูย เป็นการแสดงออกถึงความพยายามปรับตัวให้ชุมชนข้างเคียงยอมรับกลุ่มชาติพันธุ์ของ
ตนให้เป็นความรู้สึกเป็นพวกพ้องเดียวกัน เช่น การแต่งงานระหว่างชาวกูยกับชาวไทยอีสานที่ไป
ตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกันที่บ้านกาเจาะ ชาวบ้านเล่าว่า ชาวบ้านดริ้มแต่เดิมชาวบ้านกาเจาะพูดภาษากูย
เพราะอพยพจากบ้านดริ้ม ตำบลดริ้ม เป็นกลุ่มชาวกูยที่ไปตั้งถิ่นฐานก่อนที่ชาวไทยอีสานบ้านขาว
ใหญ่ ตำบลขาวใหญ่ อำเภอศีขรภูมิ อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ และกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองดังกล่าวมี
ความเชื่อในศาสนาพุทธคล้ายกัน การศึกษาธรรมในศาสนาพุทธที่วัดได้ช่วยขัดเกลาทางคุณธรรม
ด้านศาสนา ด้วยวิธีการแสดงธรรมเป็นภาษาไทยอีสานจนคุ้นเคยกับการใช้ภาษาไทยอีสานร่วมกัน
ผลดีจากการศึกษาธรรมที่เป็นบทสวดเกี่ยวกับชีวิต เช่น บทสวดพิธีกรรมเมื่อมีพิธีสมรสทุกวันนี้
บทสวดเป็นบทสวดภาษาไทยอีสาน จึงเห็นว่าภาษาไทยอีสานมีความสำคัญเกี่ยวกับมงคลชีวิต

ทำให้ชาวภูบ้านกาเจาะเสียสัญลักษณ์ด้านภาษา และทุกวันนี้ปรับมาใช้ภาษาไทยอีสานแต่มีสำเนียงที่ไม่เหมือนภาษาไทยอีสานที่พูดที่บ้านขวาวใหญ่ ตำบลขวาวใหญ่ อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เพราะมีสำเนียงพูดเร็วคล้ายภาษาภูบ้านดริ่ม กล่าวคือสำเนียงพูดเป็น “ส่วยลาว” พ่อทองศรี สมฤทธิ์ ให้ข้อคิดว่าสำเนียงพูดภาษาไทยอีสานของบ้านกาเจาะที่เปลี่ยนไปนี้ น่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่เกิดจากความสัมพันธ์ด้วยการแต่งงาน และปรับเป็นภาษาท้องถิ่นภาษาไทยอีสานที่พูดอยู่ท่ามกลางของชุมชนภูในเขตตำบลดริ่ม (ทองศรี สมฤทธิ์. 2548 : สัมภาษณ์)

ด้านความสัมพันธ์การแต่งงานกับชาวจีน พ่อคำ เจือจันทร์ อายุ 63 ปีอาศัยอยู่ที่บ้านเมืองลิง เล่าว่า ชาวจีนเข้าไปอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเก่าแก่ในช่วงรถไฟมาถึงสถานีรถไฟสุรินทร์ (พ.ศ. 2469) และมีประชากรหนาแน่น เช่น ที่ชาวจีนเข้ามาอาศัยอยู่ที่บ้านเมืองลิงราว พ.ศ. 2470 เพื่อทำการค้าขายสินค้าจากในเมืองเข้าไปขายในหมู่บ้าน ตรงกันข้ามรับซื้อสินค้าของป่า และผลิตจากชาวบ้านออกไปขายในเมืองสุรินทร์ สมัยนั้นชาวจีนอยากให้ลูกสาวลูกชายแต่งงานกับผู้ที่มิฐานะดีในหมู่บ้าน แต่ชาวบ้านไม่ยอมแต่งงานด้วยเพราะชาวบ้านมองว่าเป็นผู้ขูดรีดไรที่กินไม่เอาไว้วางใจ การซื้อขายสิ่งของกับชาวบ้านมักจะเอาเปรียบชาวบ้านอยู่เสมอ ปัจจุบันนี้ชาวบ้านทุกแห่งอยากให้ลูกสาวลูกชายได้แต่งงานกับชาวจีน แต่พ่อแม่ของชาวจีนไม่ให้แต่งงานเพราะมองว่าชาวบ้านไม่ประหยัดและมีความขยันขันแข็งน้อย และชาวจีนทุกวันนี้จะให้ลูกสาวลูกชายแต่งงานกับชาวจีนที่อาศัยอยู่ในเมืองเพราะจะได้ทำมาค้าขายหรือทำธุรกิจเชื่อมโยงถึงกันได้สะดวก (คำ เจือจันทร์. 2546 : สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตามมีครอบครัวชาวจีนสามารถแต่งงานกับชาวบ้านและสามารถตั้งกิจการค้าขายได้ดี และเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านและสามารถเชื่อมโยงกิจการค้าและธุรกิจกับพ่อค้านายทุนในเมือง เช่น ชาวจีนที่บ้านแด่ อำเภอศีขรภูมิ ชาวจีนที่บ้านเมืองลิง อำเภอจอมพระ ชาวจีนที่บ้านจารพัต อำเภอศีขรภูมิ ส่วนชาวจีนที่บ้านดริ่มชาวจีนไม่ได้ตั้งกิจการอยู่ในหมู่บ้าน แต่ชาวจีนอาศัยการตั้งกิจการร้านค้าอยู่ใกล้ ๆ กับหมู่บ้านดริ่ม คือตลาดบ้านกะลันที่สถานีรถไฟบ้านกะลัน ตำบลยาง สามารถรับซื้อผลผลิตจากชาวบ้านได้สะดวก และได้แต่งงานกับลูกสาวชาวยุ 2 ครอบครัว (เขียร สาร. 2547 : สัมภาษณ์) ชาวจีนได้แต่งงานกับชาวบ้าน ส่งผลคือ ชาวบ้านมีความพอใจ ไว้ใจทำให้ทำการค้าธุรกิจได้ดีขึ้น ดังนั้นชาวจีนที่ตั้งถิ่นฐานในชุมชนภูสามารถสร้างฐานะได้ดีเท่าเทียมกับชาวจีนที่ทำการค้าธุรกิจในเมือง และได้เป็นผู้นำทางเศรษฐกิจของหมู่บ้าน

ส่วนชาวเขมร(เขมรถิ่นไทย) เดิมมองชาวยุยังล้าหลัง ชาวเขมรเขตตำบลคอโค อำเภอเมืองสุรินทร์เล่าว่า “ชาวยุเขตตำบลหนองเต็ง อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ มีหน่อไม้ กุ้ง หอย ปู ปลา กบ เขียด มาแลกเปลี่ยนกับสิ่งของบริเวณสถานีรถไฟลำชี เขามีของป่าใส่ครุคอนหาบมาขาย และรื้อปลาบกเขียดด้วยเรือแถววัลย์เป็นพวงหาบ มาแลกเปลี่ยนและขายบริเวณตลาดลำชีริม

สถานีรถไฟลำชี ชาวอุยกูร์แล้วเหมือนคนป่าห่างไกลจากความเจริญ” ส่วนชาวเขมรเขตบ้านดาถูก อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ได้บวชสงฆ์เป็นพระอาจารย์อัมพร มาลีหวล (พระจิตฺตญาโณ ภิกขุ ได้เสนอไว้ในหนังสือ อีสานปุระ (เมืองสุรินทร์) กล่าวว่า

“บ้านดาถูกเป็นชุมชนที่ยิ่งใหญ่ ไม่ทราบว่าจะรกรากมานานแต่เมื่อใด สิ่งที่น่าสนใจได้ คือ ดันโพธิ์สามต้น ใหญ่ขนาด 8 คนโอบ ตายไปหนึ่งต้น ขณะนี้เหลือเพียง 2 ต้นเท่านั้น ประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ คงที่ไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก คงยึดถือแบบฉบับเขมรโบราณไว้เหนียวแน่น แม้แต่ประเพณีการแต่งงานถ้าใครไปได้เมียอุยกูร์แล้ว จะถูกคัดขาดญาติมิตรเลยทีเดียว ถือว่าพวกอุยกูร์เป็นชนชาติที่ต่ำศักดิ์ หรือพวกคนป่าไม่ได้รับการศึกษา ความรู้น้อย และส่วนมากจนด้วย คนบ้านดาถูกเป็นเขมรห้อยในศักดิ์ศรีมาก ไม่เป็นกรรมเจ็ดขาดในสมัยนั้นถือพวกตัวเองยิ่งใหญ่ ถ้าใครถูกคำว่าฮ้ายอุยกูร์ คนอุยกูร์จะโกรธมาก คล้ายกับว่าไม่ใช่มนุษย์อย่างนั้นแหละ เหมือนคนเขียงใหม่ถ้าถูกคำว่าฮ้ายขมุ ฮ้ายแม้ว เขาจะโกรธมากเช่นกัน” (จิตฺตญาโณ ภิกขุ. 2545 : ม. ป. ป.)

การที่รัฐไทยมีนโยบายพัฒนาได้มีผลต่อหมู่บ้านชาวอุยกูร์ เช่น การสร้างถนนเพื่อให้เกิดการสัญจรติดต่อกันระหว่างหมู่บ้าน แนวคิดการจัดการศึกษาในหลักสูตรการเรียนการสอนเพื่อลงสู่การปฏิบัติไม่แตกต่างกัน การรับนโยบายทางการปกครองลงสู่หมู่บ้าน ความคล้ายคลึงทางด้านความเชื่อพื้นฐานที่คล้ายถึงกัน ได้ส่งผลต่อการผสมกลมกลืนทางด้านวัฒนธรรม ดังที่อาจารย์จำเนียร บุษยาศรัส ชาวเขมรถิ่นไทยบ้านดาอื้อง อำเภอเมืองสุรินทร์ ได้แต่งงานกับชาวอุยกูร์บ้านตรึม คืออาจารย์บุก บุษยาศรัส สามารถใช้ภาษาอุยกูร์ได้ดี และสร้างฐานะของครอบครัวได้ดี อบรมสั่งสอนบุตรได้รับการศึกษาระดับสูงได้รับราชการ สร้างสัมพันธ์กับชาวบ้านและบุตรก็ได้แต่งงานกับหนุ่มชาวอุยกูร์บ้านตรึมที่มีฐานะดี

พอนเรศ สว่างโคกกรวด เป็นชาวโคราช จากบ้านโคกกรวด อำเภอโคกกรวด จังหวัดนครราชสีมา แต่งงานกับชาวอุยกูร์บ้านตรึมคือ ยายบัวเทศ สว่างโคกกรวด การเข้ามาสร้างสัมพันธ์ด้วยการแต่งงานเมื่ออาศัยอยู่นาน ๆ ก็สามารถปรับตัวสร้างฐานะและยอมรับลักษณะวัฒนธรรมของชาวบ้าน (บัวเทศ. 2547 : สัมภาษณ์)

อาจกล่าวได้ว่าการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งทำให้เกิดความผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมระหว่างชุมชนขึ้น การที่ชายหญิงจะแต่งงานกันได้ต้องเกิดจากความยินยอม และตกลงใจกันเป็นที่เรียบร้อย โดยเฉพาะความแตกต่างในเรื่องของประเพณีวัฒนธรรม และพิธีกรรมต่าง ๆ ที่อาจมีผลกระทบต่อการแต่งงานนั้น

เมื่อผ่านการแต่งงานระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์แล้ว ความรู้สึกแปลกแยกเคียดจัญท์กันทางชาติพันธุ์ก็หมดไป กลายเป็นความกลมกลืนแต่ละกลุ่มชน ทำให้เกิดความยอมรับซึ่งกันและกัน บุตรที่เกิดขึ้นมานั้นพูดทั้งภาษาพ่อและภาษาแม่ เกิดการรับเอาแบบอย่างจากทั้ง 2 ฝ่าย การแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมขึ้น

สาเหตุที่ส่งผลให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมในสังคมชาวกูย เป็นสาเหตุที่พบเห็นในสังคมชาวกูยมีทุกพื้นที่ เพราะชาวกูยสามารถยอมรับความเปลี่ยนแปลงสภาพของตนเองได้ง่าย การมีสัมพันธไมตรีที่ดีจะไม่เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มข้างเคียง จึงทำให้วัฒนธรรมที่แวดล้อมสังคมชาวกูยอยู่นั้นเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมเดิมของคน โดยเฉพาะในสังคมชาวกูยรุ่นใหม่พร้อมเปลี่ยนแปลงตนเองให้ทันกับวัฒนธรรมของสังคมเมืองอยู่ตลอดเวลา

พ่อวัง คัชญาวัตรเล่าว่า การปรับตัวสู่ความทันสมัยตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปนี้เองทำให้คนรุ่นใหม่เปลี่ยนแนวความคิดให้ความสำคัญกับความเชื่อ และค่านิยมของคนลดน้อยลงไปให้ความสำคัญกับประเพณีลดลง ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านทุกกลุ่มกลมกลืนกันอย่างยิ่ง เช่น พิธีแต่งงานชาวนครีมีมีการปรับชุดการแต่งกาย ทุกวันนี้ชาวบ้านมีการแต่งกายแบบพื้นบ้าน และอีกโอกาสหนึ่งแต่งกายแบบสากลเมื่อเปิดโลกทัศน์ภายนอกเข้าสู่หมู่บ้าน และเป็นที่นิยมกันทั่วไป

อาจกล่าวได้ว่าสังคมชาวกูยเป็นสังคมที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงได้ไม่ยาก วิถีชีวิตดั้งเดิมรู้วิธีการปรับตัวได้รวดเร็ว ทำให้ลักษณะโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวกูยเปลี่ยนแปลงได้ง่าย โดยเฉพาะการปะทะสังสรรค์ ทางวัฒนธรรมกับชาติพันธุ์ไทยอีสานที่อาศัยอยู่ข้างเคียง และมีวัฒนธรรมที่สูง และโดดเด่นกว่ากลุ่มชาวกูย ประเพณีและพิธีกรรมที่มีการปฏิบัติกันอย่างเป็นขั้นเป็นตอนทำให้การประกอบประเพณีนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์และน่าเลื่อมใส ปัจจัยเหล่านี้ทำให้สภาพโครงสร้างของชาวกูยที่อยู่ใกล้เคียงยอมรับ และนำไปปฏิบัติตามร่วมกันในชุมชน

5.2 ศักยภาพการดำรงอยู่จากการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวกูย

ปัจจัยที่ส่งผลให้ศักยภาพของชาวกูย เกิดจากการปรับตัวหรือผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมกับกลุ่มข้างเคียงต่อการดำรงอยู่นั้นสะท้อนให้เห็นลักษณะของสังคมใหม่ของชาวกูย ได้แก่ ประสพการณ์ที่สืบทอดส่งผลต่อโลกทัศน์ชาวกูยที่มีต่อโลก และชีวิตของเขาในมิติของเวลาที่หลากหลาย (multiple dimension), สภาพการตั้งถิ่นฐาน (settlement) ทางด้านภูมิศาสตร์ สภาพภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ การเมืองและการปกครอง, ความรู้ความสามารถของสังคม เศรษฐกิจ-วัฒนธรรม วิธีด้านการจัดการ เทคโนโลยี และวิทยาศาสตร์ การปรับตัวบ่งบอกถึงการเชื่อมโยงถึงกันของปัจจัยดังกล่าวที่ชี้ให้เห็นชีวิตแท้แห่งการปรับตัวให้มีศักยภาพในการดำรงอยู่ และการยอมรับจากกลุ่มข้างเคียง และความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชนชาวกูย ผู้ศึกษาจะกล่าวถึงศักยภาพที่เกิดจากการปรับตัว และมีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมในสังคมชาวกูยในประเด็น ต่อไปนี้

5.2.1 การผสมกลมกลืนด้านความเชื่อ กับระบบนิเวศน์

ความเชื่อเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำรงอยู่ของชุมชนชาวกูย ความเข้าใจของสังคม และวัฒนธรรมของมนุษย์เป็นลักษณะนามธรรมเพราะเกี่ยวข้องกับอุดมคติ ทศนคติ และค่านิยมของคนในสังคม รวมถึงการให้คำอธิบายความเป็นไปในชีวิตและแนวทางการปฏิบัติตัวของมนุษย์ อุดมคติทางศาสนามีอิทธิพลครอบคลุมไปถึงพฤติกรรมด้านอื่น ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การพักผ่อนหย่อนใจ และการสร้างสรรค์งานศิลปะ

ลักษณะการผสมกลมกลืนกันระหว่างความเชื่อถือผีบรรพบุรุษ ความเชื่อตามคติในลัทธิพราหมณ์ และการศรัทธาในศาสนาพุทธ ความเชื่อกับระบบนิเวศน์เป็นพลังเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่มีความสอดคล้องกับการพัฒนาระบบความเชื่อ ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เชื่อเรื่องชีวิตหลังจากความตาย การเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ และอำนาจเหนือสิ่งธรรมชาติที่สถิตอยู่ในระบบนิเวศน์ ได้แก่ ดิน ท้องฟ้า แม่น้ำ ภูเขา และต้นไม้ เป็นต้น เมื่อมีการรับอิทธิพลของศาสนาฮินดู และศาสนาพุทธเข้ามา มิได้ทำให้ความเชื่อดั้งเดิมของผู้คนเสื่อมคลายไป แต่มีการนับถือควบคู่กันไปกับความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญต่อการผสมกลมกลืน และยังสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ตลอดจนการตอบสนองความต้องการทางจิตวิทยาของผู้คนในสังคม หรือมีจิตสำนึกร่วมกัน เป็นการสร้าง และสื่อสัมพันธ์เข้าใจกันในพื้นที่ท้องถื่น และเป็นฐานสำคัญต่อการพัฒนาที่เชื่อมโยงเข้าสู่ระบอบชาติ เพราะเป็นการสร้างความพอใจในระบบความเป็นอิสระต่อระบบคิด ที่มาจากความเชื่อ ศาสนา อุดมการณ์และค่านิยม ซึ่งชุมชนในพื้นที่เข้าใจตัวเองว่าอยู่ในสถานการณ์เช่นใดภายใต้ระบบรัฐไทย เพราะความคิดที่แสดงพฤติกรรมลงสู่การปฏิบัตินั้นช่วยให้ผู้คนทุกกลุ่มสร้างความมั่นใจดำรงอยู่และเป็นฐานสำคัญต่อการสร้างรัฐชาติร่วมกัน เช่น ความเชื่อเรื่องศาลปู่ตาที่ช่วยจักรเย็บสังคัมที่สะท้อนเป็นผลดีต่อการดำรงชีพกับการเกษตร ภูมิคุ้มกันโรค และคุณภาพชีวิต

ตัวอย่าง ปู่ต่าบ้านครึมบ้านปราสาทเขมและบ้านอื่นๆ เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านให้ความศักดิ์สิทธิ์ที่ชุมชนคิดสร้างขึ้น เพื่อเป็นสัญลักษณ์ด้านความเชื่อ เช่น เชื่อว่าช่วยคุ้มครองชีวิต เป็นที่จิตวิญญาณของผีบรรพบุรุษอาศัยอยู่ โดยทั่วไปเป็นพื้นฐานของความเชื่อของผู้คนในเอเชียอาคเนย์

คำว่า ปู่ หมายถึง ปู่ที่สัมพันธ์กับย่าที่เป็นพ่อแม่ของพ่อ ส่วนคำว่า ตา หมายถึง ตาที่สัมพันธ์กับยายที่เป็นพ่อแม่ของแม่ เมื่อบรรพบุรุษทั้งสองล่วงลับไปหลายชั่วอายุคน จนไม่สามารถที่จะจำชื่อได้ ลูกหลานรุ่นหลัง ๆ จึงเรียกเป็นกลาง ๆ ว่า “ปู่ตา” บางพื้นที่เรียกว่า “ผีปู่ตา” และเรียกว่า “ศาลปู่ตา” ในหมู่บ้านชาวกูยจะมีปู่ต่าหลายพื้นที่ ตั้งไว้บริเวณกลางหมู่บ้าน บริเวณทางเข้าออกของหมู่บ้าน ปู่ต่าหนองน้ำ ปู่ต่าไร่นาหรือ ปู่ต่าจุ้เพรียม บ้านครึมมีปู่ต่า 4 แห่ง บ้านปราสาทเขมมี 4 แห่ง แต่ละแห่งชาวบ้านกำหนดบทบาทหน้าที่แตกต่างกันไป เช่น

“ปู่ตาหนองกา” ของบ้านครึม เชื่อว่าปู่ตาให้ความสำคัญกับการทำไร่ในพิธีกรรมเกี่ยวกับหว่าน เมล็ดพืชพันธุ์แสดงสัญลักษณ์แห่งการลงไร่ลงนาก่อนจะเข้าสู่ดิน “ศาลปู่ตาตะกวดบ้านครึม” เชื่อว่าเป็นที่อยู่ของผีบรรพบุรุษ เมื่อมีตะกวดเข้ามาอยู่อาศัย การที่ตะกวดอาศัยอยู่เป็นเวลานาน ชาวบ้านจึงเชื่อตะกวดเป็นผีบรรพบุรุษ และเชื่อว่า หางตะกวดเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ ดินไม้ใหญ่เป็นจุดที่ตั้งศาลปู่ตาตะกวดชาวบ้านก็ให้ความสำคัญในความศักดิ์สิทธิ์ เมื่อถึงไม้แก่ตายหักลงมา เมื่อก่อนนี้ชาวบ้านจะทำพิธีเผ่าชนเดียวกับพิธีกรรมของคนตาย พ่อวัง คัชฎาวัตร อดีตเผ่าจ๋าล่าว่า พิธีกรรมนี้หยุดไป 10 กว่าปีแล้ว ปู่ตาธาดูบ้านปราสาทเขอ หรือปู่ตา กลุ่มใบเสมายบ้านครึม เชื่อว่า เป็นปู่ตาชั้นเทวดาต้องถวายสิ่งของบริโภคด้วยของควาวหวาน ผลไม้ และน้ำดื่ม ปู่ตาหนองน้ำบ้านปราสาทเขอ เป็นปู่ตาที่ชาวบ้านเชื่อว่าดูแลความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำ ก็จะมีพิธีกรรมจับปลาหนุ่มปลาสาวปรุงเป็นอาหารถวายก่อนที่ชาวบ้านจะทำการจับปลาในแหล่งน้ำ

ชี้ให้เห็นว่าชาวกูยสัญลักษณ์ความเชื่อที่เกี่ยวกับศาลปู่ตา และสอดคล้องกับระบบนิเวศน์ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ และความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ เพื่อสร้างความสำนึกรักถิ่นฐานตนเอง เนื่องจากบรรพบุรุษได้สร้างสรรค์มานแล้วสืบทอดปกป้องระบบสังคมให้กับชุมชนถึงกลุ่มคนรุ่นหลัง ๆ ความสัมพันธ์กับระบบนิเวศฯจึงเป็นแนวคิดหนึ่งที่ยังอยู่ในระบบคิดที่ทุกคนควรรักษาไว้ ดังที่ชาวกูยรักษาดินไม้ในพื้นที่ศาลปู่ตา ป่าวัฒนธรรมของชุมชนที่เป็นป่าช้าเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ธรรมชาติ การไม่ทำร้าย หรือฆ่าตะกวดของบ้านครึม ทั้ง ๆ ที่สัตว์อื่น เช่น กิ้งก่า นก กา ชาวบ้านจับเป็นอาหารได้ แต่ชาวกูยไม่ทำร้ายตะกวด ตะกวดจึงเป็นสัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์ของระบบนิเวศน์ หรือทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และยังเป็นสัญลักษณ์ของผีบรรพบุรุษที่ผูกพันชาวกูยบ้านครึมที่ดำรงอยู่จนถึงปัจจุบันนี้

5.2.2 ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

ความผูกพันทางเครือญาติเป็นคุณสมบัติที่โดดเด่นและดำรงอยู่ของชาวกูย ความสัมพันธ์ของสถาบันครอบครัวแบบไม่เป็นทางการ พบว่าชาวกูยผู้หญิงมีบทบาทแสดงออกเป็นผู้นำทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม การตัดสินใจในการปฏิบัติกิจกรรมในครอบครัว เช่น การซื้อ การขาย การจับจ่ายในวิถีชีวิตประจำวัน กิจกรรมความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมด้านความเชื่อ พ่อภูมิ คัชฎาวัตร กล่าวว่า “ เมื่อมีพิธีเช่นผีบรรพบุรุษในงานบุญสารท แม่บ้านเป็นผู้นำพิธีกรรม เพื่อบอกผีบรรพบุรุษได้รับรู้ เข้ามาร่วมรู้เห็นของลูกหลานทุกวันนี้ได้แสดงออกถึงซึ่งความรัก การถือปฏิบัติตามแนวทางที่สืบทอดต่อกันมา สร้างความผูกพันของครัวญาติ การปกป้องทรัพย์สินที่ตกทอดเป็นทุนเกี่ยวกับวิธีการปรับตัวแสดงถึงการมีจิตสำนึกร่วมถึงความสัมพันธ์ทางสายเลือดได้เข้าใจกัน” ชี้ให้เห็นว่า สถาบันครอบครัวที่มีบทบาทของสตรีแสดงออกเป็นผู้นำทางความคิด

ก่อนการลงมือกระทำกิจกรรมของครอบครัว เป็นลักษณะหนึ่งของความสัมพันธ์ในครัวเรือน ที่ต้องการแสดงจิตสำนึกให้บุตรหลานได้ตระหนักเห็นคุณค่า ความสำคัญของวัฒนธรรมชาวกูยที่มีต่อวิถีชีวิต เกิดความรักและหวงแหนในความเข้มแข็งของครอบครัวให้มีพลัง ไม่ถูกกลืนหายไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ เป็นสถาบันที่ใกล้ชิดและเป็นสถาบันแรกที่สามารถอบรมเยาวชนได้ดีที่สุดรองจากสถาบันทางการศึกษา

จากการศึกษายังพบว่ากิจกรรมของครัวเรือนยังสร้างความอบอุ่นถึงความต้องการให้ครอบครัวเข้มแข็งทั้งทางวัตถุที่สมดุลกับทางด้านจิตใจ เช่น พิธีกรรมยกเสาเอกของชาวบ้านกูยผู้หญิงได้มีส่วนร่วมถึงพลังความสัมพันธ์กับพิธีกรรมที่แสดงออกด้านพิธีกรรมด้วยการใช้เท้าสัมผัสกับเสาเอกของสตรีผู้สูงอายุของการก่อร่างสร้างบ้านเรือนที่สร้างใหม่ในพิธียกเสาบ้านเรือนชาวบ้านพอใจเพราะว่าเป็นตัวแทนแนวคิด ความอบอุ่นของคนที่อยู่อาศัยนี้สำคัญยิ่ง ซึ่งพิจารณาว่าการมีน้ำใจต่อกันนี้คือแนวทางการอาศัยอยู่ร่วมกัน ตรงกันข้ามกับแนวคิดของชาวจีนที่ให้บรรพบุรุษเป็นผู้นำบรรพสตรี การแสดงออกทางด้านการเก็บสะสมทรัพย์ ที่เป็นทรัพย์สินเงินทองหรือเงินตราเป็นปัจจัยสำคัญต่อการก่อร่างสร้างครัวเรือนมาก่อนเป็นสำคัญ พ่อวัง คัชฎาวัตรเล่าว่าเมื่อก่อนนี้ชาวบ้านดริ่มที่จะมีความสัมพันธ์กับชาวจีนด้านการแต่งงานกับชาวจีนนั้นยาก เพราะชาวกูยมองถึงการผลิตการใช้แรงงานกับที่ดินมาก่อน ชาวจีนที่เข้ามาตั้งร้านค้าในหมู่บ้านจึงเป็นคนแปลกแยกหรือเป็นคนนอก และมองว่าทรัพย์สินที่ดินนั้นมีน้อยหรือไม่มีเลยการให้บุตรหลานแต่งงานนั้นต้องหลีกเลี่ยงและชาวกูยต้องคิดกับการให้บุตรหลานสร้างความสัมพันธ์ด้านการแต่งงานกับชาวกูยก่อน โดยเฉพาะความพอใจกับชาวกูยในชุมชนเดียวกัน

เกี่ยวกับความสัมพันธ์ภายในชุมชน บทบาทผู้ชายเริ่มแสดงให้เห็นชัดเมื่อมีพิธีกรรมเกี่ยวกับชุมชน เช่น พิธีกรรมที่ศาลปู่ตาหรือ กิจกรรมด้านศาสนาพุทธที่วัดของหมู่บ้าน เกี่ยวกับการเซ่นผีบรรพบุรุษของหมู่บ้าน พ่อวัง คัชฎาวัตร เล่าว่า การปฏิบัติหน้าที่ในกิจกรรมของชุมชนด้านการเกิด การบวช การแต่งงาน หรือ การตาย ผู้ชายเป็นผู้นำทางความคิด กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ใช้แรงงานสัมพันธ์ของชุมชน ในพิธีกรรมก่อนความเชื่อผสมกลมกลืนระหว่างผีบรรพบุรุษกับพุทธศาสนากลายเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นและเชื่อมโยงไปสู่ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ที่เกี่ยวกับฤดูกาล เช่น กิจกรรมลงไร่ลงนาในเดือน 6 ก่อนทำนา หรือกิจกรรมวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา แม้ว่าวิธีการทำนาจะเปลี่ยนแปลงตามความเจริญยุคสมัย แต่ชาวบ้านยังยอมรับกิจกรรมประเพณีทุกปี

ผู้นำในเครือข่ายสัมพันธ์ทางเครือญาติของชุมชนชาวกูยในอดีตเรียกว่า “โคตร” เช่น บ้านดริ่มมีสายเครือญาติสายสกุล “คัชฎาวัตร” บ้านปราสาทเขมมีสายเครือญาติในสายสกุล “โยธิ” บ้านเวินบึกสกุล “ผึ่งป่า ผึ่งคง” บ้านม่วงหวาน- โลกเจริญสกุล “แจ่มใส” สายสกุลชี้ให้เห็นความเป็นเครือญาติเดียวกันทั้งหมู่บ้าน โคตรจึงเป็นผู้นำที่สูงอายุ มีความรู้ความสามารถด้าน

พิธีกรรม สร้างผู้นำความพอใจ ความต้องการ ที่ให้ความหมายของการผสมกลมกลืนกับพิธีกรรม ที่เกี่ยวกับชีวิต การแก้ปัญหาความขัดแย้ง การต่อรองกับคนภายนอกชุมชนชนหรือกิจกรรม เกี่ยวกับการเกษตร

ต่อมาผู้ขายเข้ามามีบทบาทเกี่ยวกับรัฐ โดยได้รับมอบหมายให้มีผู้นำปกครองแบบทางการ เป็นรูปแบบการปกครองแบบท้องถิ่น มีผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน ปกครองในรูปแบบของสภาตำบลมี นโยบายแบบใหม่ในช่วง พ.ศ. 2499 - 2500 และต่อมาปี 2509 รัฐจัดส่งเงินให้ผู้นำชาวบ้าน พิจารณาในสภาตำบลการเพื่อใช้เงินการพัฒนาหมู่บ้าน โดยจัดงบประมาณให้ 5,000 บาท เพื่อ ดำเนินงานตามโครงการของหมู่บ้านนั้น ๆ (สุเทพ สุนทรเกสัช. 2548 : 105 - 106)

รูปแบบการการจัดการปกครองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยให้ท้องถิ่นจัดการ เลือกตั้งบุคคลผู้ที่จะมาเป็นผู้ดำเนินการจัดการปกครองท้องถิ่นของตนเองนั้น เป็นนโยบายของ ภาครัฐเปิดโอกาสให้ชุมชนมีความก้าวหน้า และพยายามที่จะพัฒนาชุมชนของตนเอง

การเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามีส่วนร่วม มีบทบาท การรับรู้ และตระหนักกับการ ปกครองตนเองส่งผลให้สังคมชาวกูยเองที่ได้รับการศึกษาสูง มีโอกาสคิดและกลับมามีบทบาททำ กิจกรรมพัฒนาในชุมชนของตน การปะทะสังสรรค์ของคนต่างวัฒนธรรมจึงโอกาสการปฏิบัติงาน ร่วมกัน ทำให้สภาพสังคมชาวกูยมีลักษณะความสัมพันธ์ในรูปแบบสมัยใหม่ที่ถูก โยงยึดเข้าอยู่ กับ รัฐ แสดงให้เห็นความหมายใหม่ที่ผู้นำให้ความสำคัญแก่รัฐ โดยนำความคิดจากรัฐลงสู่การปฏิบัติ เป็นสำคัญมากกว่าความคิดของชาวบ้าน เช่น งบประมาณการลงทุนเข้าสู่หมู่บ้านด้าน สาธารณูปโภค เช่น ถนน แหล่งน้ำ สิ่งสาธารณูปโภคต่างๆ ปราบฏการณ์เช่นนี้เป็นการคัดระบบ ความคิดของชุมชนซึ่งที่ผ่านมาพบว่าความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชนกับการเมืองท้องถิ่นเพิ่มสูงขึ้นจน ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชน และกิจกรรมหมู่บ้านที่สัมพันธ์กันทั้งหมู่บ้านเริ่มแปลกแยก เช่น กรณีการมีส่วนร่วมในงานบุญของวัดบ้านตรึมเรื่อง กลุ่มแม่บ้านแยกเป็นกลุ่มปฏิบัติกิจกรรม เกี่ยวกับงานวัด

อย่างไรก็ตามที่แสดงทางด้านศักยภาพในการปรับตัวของชุมชนชาวกูยจากการจัดการ ปกครองที่มุ่งให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการปกครอง เรียกร้องสิทธิ และประโยชน์เกิดขึ้นอย่าง รวดเร็ว แต่ไม่รอบคอบ ตามแนวของรัฐ นายทุนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหมู่บ้าน ทำให้ ความคิดความเชื่อ และค่านิยมในสังคมเปลี่ยนแปลง เดิมสังคมชาวกูยศรัทธาผู้นำหมู่บ้าน แต่ใน ปัจจุบันความศรัทธาได้ลดน้อยลง เพราะสาเหตุจากคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน และการจัดการ ปกครองท้องถิ่นใช้สิทธิเพื่อหวังผลประโยชน์ตั้งแต่ระดับจังหวัดลงไปสู่ระดับอำเภอ และตำบลได้ มีส่วนได้ส่วนเสียในผลประโยชน์ที่ทางราชการจัดสรรให้ ความเลื่อมใสศรัทธาในตัวผู้นำจึงลดลง เป็นลำดับ

จากลักษณะความสำนึกสายสัมพันธ์ทางเครือญาติที่ผูกพันต่อกันของชาวกูย ที่ฝังอยู่ในจิตสำนึกร่วมกันมานานในด้านความจริงใจกับกลุ่มชาติพันธุ์อย่างแนบแน่นในครอบครัวและเครือญาติ แม้ว่าการขยายความเจริญทางการปกครองส่งผลให้ชุมชนชาวกูยเกิดการปรับเปลี่ยนสังคมของชาวกูย เช่น องค์การปกครองท้องถิ่นระดับตำบลบางแห่งสนใจแนวคิดร่วมกับชาวบ้านน้อยลง ตรงกันข้ามกลับให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องโครงสร้างอำนาจและผลประโยชน์ส่วนบนเป็นสำคัญ เช่น ผลประโยชน์ในการจัดการกับแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรของตำบลริมในช่วงสมัย พ่อทองสุข คัชฎาวัตรเป็นกำนันตำบลริม (พ.ศ.2532 - พ.ศ. 2540) จึงให้เห็นว่ามีความยั่งยืนหรือไม่ (ทองสุข คัชฎาวัตร. 2547 : สัมภาษณ์) เพราะชาวบ้านทุกวันนี้สามารถพิจารณาว่าส่วนไหนเป็นแนวคิดของชุมชนที่คงอยู่ ส่วนไหนที่เข้ากันไม่ได้ ส่วนไหนที่ควรจะเพิ่มขึ้น น่าจะเป็นแนวทางสร้างศักยภาพเพื่อการดำรงอยู่ต่อไปในสังคมวัฒนธรรมใหม่ของชาวกูย

ดังนั้นแนวทางการดำรงอยู่ยังอ่อนแอถ้าเดินตามรูปแบบแนวทางการปกครองจากอำนาจส่วนบนลงสู่ชุมชน ทางที่ดีน่าจะเป็นผู้นำชุมชนที่ค้ำจุนควรให้ความหมายความสำคัญการมีส่วนร่วม มีบทบาท การสร้างจิตสำนึกมาก่อน การสร้างให้สมาชิกของชุมชนที่เข้าใจท้องถิ่นก่อนเป็นแนวทางการวางแผนงานก่อนลงสู่การปฏิบัติพร้อมมีการตรวจสอบความเข้าใจร่วมกันตามวิถีคิดแบบเปิดเผยนั้นเป็นสิ่งดี เพราะการเมืองทุกวันนี้ชาวบ้านเข้าใจแล้วว่า “เป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วง” ต่อการดำรงอยู่ของหมู่บ้าน เพราะวัฒนธรรมการเมืองจะเป็นผู้ทำลายศูนย์รวมของชาวบ้านในด้านวัฒนธรรมการปกครอง เดิมชาวบ้านจะเลือกผู้นำจะใช้ระบอบประชาธิปไตยโดยยกมือแล้วนับจำนวน แต่การเมืองระบบกระจายอำนาจได้เข้ามามีอำนาจมากขึ้น จะเลือกตั้งแต่ละครั้งต้องมีการหยอดบัตรและนับคะแนน ซึ่งการกระทำโดยวิธีนี้เป็นช่องว่างที่ก่อให้เกิดกลโกงในที่สุด

5.2.3 ความหลากหลายทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม

จากความหลากหลายในพื้นที่ตั้งแต่เทือกเขาดงรักลงสู่ที่ลาดเชิงเขาสูงสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำมูล จึงเป็นลักษณะความโดดเด่นทางระบบนิเวศน์ของเขตอีสานใต้ สภาพแวดล้อมของพรรณพืช พันธุ์สัตว์จึงเป็นที่มาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายมาประดิษฐ์ผลงานทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่ พบว่าหลักฐานทางโบราณคดี หลักฐานทางประวัติศาสตร์ แสดงว่าผู้คนได้ร่วมกันสร้างและสื่อสารผลงานเพื่อการดำรงอยู่ร่วมกัน การสืบสานทางเครือญาติหรือสายพันธุ์เป็นวัฒนธรรมที่สัมพันธ์เพื่อการปรับตัวอยู่รอด สิ่งเหล่านี้บ่งบอกปรากฏการณ์ที่เชื่อมโยงผสมผสานสอดคล้องกับความเป็นอยู่และยอมรับเป็นแนวทางดำเนินวิถีชีวิตต่อไป เมื่อพิจารณาถึงวัฒนธรรมชุมชนชาวกูย พบว่าใช้ภูมิปัญญาร่วมกันสร้างพื้นที่ที่เหมาะสมกับระบบนิเวศน์ เช่น พื้นที่จัดระเบียบสังคมผ่านสัญลักษณ์ศาลปู่ตา ลักษณะสภาพที่อยู่อาศัยบ้านเรือนบ่งบอกน้ำใจเอื้ออาทรต่อกันสังเกตว่าชาวกูยนิยมสร้างบ้านเรือนเป็นกลุ่มโคตรใกล้เคียงกัน

จากสภาพแวดล้อมชุมชนข้างเคียงของชาวภูมิมี่หมู่บ้านชาวเขมร(เขมรถิ่นไทย) และชาวลาว(ไทยอีสาน) อยู่รายรอบ เช่น บ้านยาง-อนันต์ ตำบลยางเป็นหมู่บ้านชาวเขมรเมื่อต้องการพืชผัก ผลไม้ไปแลกเปลี่ยนข้าวสาร ข้าวเปลือกที่บ้านครึมก็ใช้ภาษาภูมิตรงกันข้ามชาวบ้านครึมเอาข้าวสาร ข้าวเปลือกไปแลกเปลี่ยนพืชผัก ผลไม้ที่บ้านยาง - อนันต์ก็ใช้ภาษาเขมรเพื่อสื่อสารทำความเข้าใจกัน ทำให้ชาวบ้านได้ช่วยตนเองและพึ่งพาอาศัยกันทางด้านเศรษฐกิจต่อกันได้ (สมนึก คำงาม. 2547 : สัมภาษณ์) ถ้าชุมชนไม่มีทรัพยากรบริบทในพื้นที่ใกล้เคียงชาวภูมิตก็จะเดินทางไปสืบเสาะค้นหาแหล่งวัตถุดิบที่ต้องการ เช่น นายทิง เจือจันทร์ ชาวภูมิตเขตอำเภอศีขรภูมิเล่าว่า “ ใน พ.ศ. 2500 หลังฤดูเก็บเกี่ยวข้าวแล้วผู้คนในหมู่บ้านรวมกลุ่มเกวียนเดินทางจำนวน 12 เกวียนๆ หนึ่งมี 2 คนออกจากอำเภอศีขรภูมิ ผ่านอำเภอยอมพระ อำเภอสตึก ถึงอำเภอชุมพลบุรี ก็หาซื้อปลาสดตามทุ่งนาที่หมู่บ้านยางชุม อำเภอชุมพลบุรี ซื้อปลาสดในราคา 1,200 บาท เมื่อได้ปลาแล้วพากันปรุงให้เป็นปลาร้าดลูกเกลือซึ่งหาซื้อได้ที่อำเภอชุมพลบุรีใส่ไหบรรจุทุกเกวียนกลับบ้าน อำเภอท่าตูม อำเภอยอมพระและถึงบ้านรวมเวลาในการเดินทางครึ่งเดือน” (ทิง เจือจันทร์. 2548 : สัมภาษณ์) แต่ทุกวันนี้เส้นทางสะดวกดี ผู้คนไม่ไปหาซื้ออีกแล้วเพราะจะมีกลุ่มชาวไทยอีสาน อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ดบรรทุกเกลือใส่รถยนต์มาแลกระหว่างเกลือกับข้าวเปลือกและขายในชุมชนชาวภูมิตตลอดฤดูกาล

ส่วนประเพณีบุญพระเวสสันดรของกลุ่มชาวลาวบ้านกาเจาะและบ้านกุดทอง ตำบลครึมเมื่อถึงวันจัดงานตามประเพณีชาวบ้านกาเจาะและกุดทองได้ใช้ป้าปู่ตาระกาศึกกับบ้านครึมเป็นสัญลักษณ์ของพื้นที่ประทับองค์สมเด็จพระเวสสันดรร่วมพิธีแห่ช้างทรงกลับเข้าสู่เมือง คือกลับไปทำบุญร่วมกันที่วัดบ้านกาเจาะ ซึ่งให้เห็นความหลากหลายความงามของกลุ่มชาติพันธุ์ภูมิต และลาวที่ผสมกลมกลืนร่วมกัน และมีความสำนึกร่วมกันในท้องถิ่น (ทองศรี สมฤทธิ์. 2548 : สัมภาษณ์)

เมื่อสังคมชาวภูมิตเกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชาติพันธุ์ข้างเคียง ทำให้ลักษณะของวัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลง การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจในสังคมชาวภูมิตเป็นไปอย่างธรรมชาติ และวัฒนธรรมของชาวไทยอีสาน ไทยเขมร ผสมผสานกันอยู่มากหรือน้อยไม่จำกัด เพราะไม่ว่าฝ่ายใดจะมีวัฒนธรรมมากกว่าหรือน้อยกว่า ก็จัดได้ว่าสังคมนั้นเกิดการกลมกลืนกันทางสังคมและวัฒนธรรมกันแล้ว สังคมและวัฒนธรรมที่ว่ามีก็ได้อีก ความเชื่อ ค่านิยม ซึ่งแสดงออกเป็นรูปธรรมได้โดยผ่านการกระทำในลักษณะของการประกอบพิธีกรรม

การผสมกลมกลืนในสังคมวัฒนธรรมของชาวภูมิต กอง กาบบัว ผู้ใหญ่บ้านเข็ญ ตำบลปราสาทเขย หมู่บ้านเข็ญนี้เป็นบ้านชาวภูมิตแต่ตั้งหมู่บ้านใกล้บ้านครึม หมู่ 6 เป็นหมู่บ้านพูดภาษาเขมรหมู่บ้านเดียวในตำบลปราสาทเขย เล่าว่า การแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ การประกอบพิธีกรรม ประเพณีต่าง ๆ เช่น การบวชนาค ประเพณีบุญบั้งไฟ ถูขวัญ ประเพณีทอดผ้าป่า

ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีทำบุญสารท การใช้ภาษาท้องถิ่นหรือภาษาไทย การศึกษาใน หลักสูตรเดียวกันของโรงเรียน การสื่อสารคมนาคม การใช้แหล่งน้ำร่วมกัน เป็นต้น ไม่ว่าจะเป็น การผสมกลมกลืนในลักษณะใดก็ตาม เป็นตัวอย่างของการยอมรับเอาวัฒนธรรมของชุมชน ข้างเคียงมาปรับใช้ให้เข้ากับสภาพสังคมของคนลักษณะการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมในสังคม ชาวไทย ไม่ได้ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งทางชาติพันธุ์หรือทางสังคมแต่อย่างใด เพราะการ ยอมรับลักษณะวัฒนธรรมใหม่ของกลุ่มข้างเคียงมาปรับใช้ เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวไทยได้เลือก ปฏิบัติ และยังทำให้ได้รับการยอมรับจากกลุ่มข้างเคียงจนเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันใน สังคม (กอง กาบบัว. 2547 : สัมภาษณ์)

การยอมรับยอมรับปฏิบัติตามประเพณีและวัฒนธรรมของกลุ่มไทยเขมรและชาวไทยอีสาน แล้วนั้น ส่งผลให้ลักษณะสังคมและวัฒนธรรมมีความหลากหลายคือ คนในสังคมสามารถเลือก ปฏิบัติได้ โดยไม่ผิดกฎเกณฑ์ของกลุ่มชาวไทย และกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ซึ่งเห็นว่า ชาวไทยไม่ได้ ยอมรับให้วัฒนธรรมของกลุ่มข้างเคียงอย่างไทยอีสาน ไทยเขมร เข้ามามีอิทธิพลจนพวกเขามี วัฒนธรรมเดิมของตนไปจนหมดสิ้น แต่ชาวไทยยังเลือกที่จะปรับเปลี่ยนให้มีการผสมกลมกลืน เป็นลักษณะใหม่ของวัฒนธรรมของพวกเขาที่ยังคงปฏิบัติกันอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันนี้

กล่าวสรุปได้ว่าปัจจัยส่งผลต่อความสำเร็จ การดำรงอยู่กับทางเลือกต่อการพัฒนาสังคมเกิด จากปรากฏการณ์ภายในสังคมชาวไทยที่สืบเนื่องมานานนั้นมีการปรับสร้างเพื่อให้เกิดความ เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและกลุ่มชาติพันธุ์ข้างเคียง ก่อให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อ การใช้ภาษาเพื่อสื่อความสัมพันธ์ในการดำรงชีพ ความสัมพันธ์ ด้านการแต่งงาน เมื่อสถานการณ์จากภายนอกเข้าสู่ชุมชนมากขึ้น โดยผ่านอำนาจรัฐ ทุนนิยมได้ ส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ต้องปรับตัวตามกระแสความเจริญ เพื่อความอยู่รอดของสังคม การ ปรับเพื่อแสวงหาทางเลือกใหม่ และการปรับเพื่อดำรงรักษาเป็นชุมชนชาวไทยภายในรัฐชาติ ดังนั้น กระบวนการปรับตัวของชาวไทยที่ผ่านมาไม่ได้หยุดนิ่ง มีการประดิษฐ์สร้างภายในชุมชนและการ ปรับเข้ากับปัจจัยภายนอก เช่น ชาวไทยมีการขัดเกลาความรู้ความสามารถเกี่ยวกับด้านการศึกษาเพื่อ เป็นสื่อทำความเข้าจับเพื่อนบ้านข้างเคียง เพื่อประโยชน์ทางด้านวัฒนธรรม ระบบความเชื่อ ระบบ นิเวศน์ สังคม และ เศรษฐกิจ สิ่งที่ชาวไทยดำรงรักษาไว้ได้ดี เช่น พิธีกรรมความเชื่อมาประยุกต์ใช้ กับความพอใจที่เกี่ยวกับการเกษตร ซึ่งแสดงออกในพิธีกรรมเช่นสรวงศาลปู่ตาประจำปีของบ้าน ต่อม หรือการเช่นสรวงปู่ตาธาตุปราสาทเขยของชาวบ้านปราสาทเขย ชาวไทยยังส่งเสริมประเพณีที่ เกื้อหนุนชาติกำลังใจเกี่ยวกับประเพณีในรอบปี เช่น ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณี ทางศาสนา พุทธ ประเพณีวันสำคัญของชาติ อย่างไรก็ตามชาวไทยทุกวันนี้เกิดและเติบโตภายใต้ระบบ เศรษฐกิจแบบทุนนิยม ได้ส่งผลให้ชาวไทยต้องปรับตัว เช่น การออกไปขายแรงงานนอกชุมชน ปรับวิถีชีวิตการทำการเกษตรแบบเข้มข้น การคืนรนเพื่อการศึกษาเพื่อหาโอกาสเข้ารับราชการ แต่

ลักษณะอย่างหนึ่งที่ชาวภูยกษาไว้ได้ ได้แก่เรื่อง น้ำใจเอื้ออาทรต่อกันซึ่งแสดงออกเมื่อมีกิจกรรมภายในครอบครัว เครือญาติ กิจกรรมความเชื่อของชุมชนซึ่งยังมีจิตสำนึกร่วมได้ดี กิจกรรมส่งเสริมความมั่นคงของชาติ แม้ว่ากระแสการเมืองสมัยใหม่ไม่ได้ให้ความหวังอะไรแก่ชาวภูยกทั้งในอดีตถึงปัจจุบัน ชาวภูยกก็ยังดำรงอยู่ได้ภายใต้กระแสความเจริญอย่างรวดเร็วเพราะชาวภูยกยังดำรงอยู่อย่างอิสระ และเป็นตัวของตัวเอง

สรุปผล อภิปรายผล และเสนอแนะ

การศึกษา “การปรับตัวของชาวญวนในบริบทพหุวัฒนธรรมเขตอีสานใต้” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ ประการแรก เพื่อศึกษาการปรับตัวของชาวญวนในบริบทพหุวัฒนธรรมเขตอีสานใต้ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2488) ถึงปัจจุบัน ประการที่สอง เพื่อศึกษากระบวนการปรับตัวของชาวญวนในบริบทพหุวัฒนธรรมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ในเขตอีสานใต้ ประการที่สาม เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ดำรงอยู่และทางเลือกต่อการพัฒนาสังคมชาวญวน โดยใช้วิธีวิทยาในการศึกษา การสำรวจ สัมภาษณ์ สังเกต สัมภาษณ์ และการเข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมในภาคสนามของชุมชนชาวญวนบ้านตรึม บ้านปราสาทเขย บ้านเวินบึก บ้านม่วงหวาน-โคกเจริญ และบ้านห้วยปอในเขตอีสานใต้ แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชื่อมโยง ตามแนวคิดชาติพันธุ์, นิเวศวัฒนธรรม วัฒนธรรมของกรรมวิธี และทฤษฎีสองระบบ เพื่อสะท้อนภาพพฤติกรรม สถานการณ์ กระบวนการการปรับตัวของชาวญวน โดยเสนอผลการศึกษาค้นคว้าวิธีพรรณนาวิเคราะห์ แล้วสรุปผลการศึกษาค้นคว้า

สรุปผล

เขตอีสานใต้เคยเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางระบบนิเวศน์ เป็นพื้นที่เชื่อมโยงของสายน้ำระหว่างเทือกเขาพนมดงรักลงสู่พื้นที่ลุ่มน้ำมูล หรือเขตลาคเขา มีลำห้วยต่างๆ เช่น ลำโคมใหญ่ ลำโคมน้อย ห้วยขยุง ห้วยทา ห้วยสำราญ ห้วยทับทัน ลำชีน้อย ลำปลายมาศ พื้นที่ใกล้เคียงห้วยดังกล่าว มีป่าเต็ง-รัง ป่าบุ่งป่าทามริมฝั่งแม่น้ำมูล และป่าดิบ ป่าเบญจพรรณบริเวณเทือกเขาแดงเร็ก อาจกล่าวได้ว่าเขตอีสานใต้มีพรรณพืช พันธุ์สัตว์ และมีคุณค่าต่อชีวิตผู้คนที่ย้ายมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้

เขตอีสานใต้หรือหัวเมืองเขมรป่าดงมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่แห่งนี้มานาน อาทิ กลุ่มชาติพันธุ์ญวน เขมรถิ่นไทย ไทยโคราชและไทยอีสาน นักวิชาการสายมานุษยวิทยา นักภาษาศาสตร์ นักโบราณคดีทางประวัติศาสตร์ และนักประวัติศาสตร์ เสนอว่าชาวญวนเป็นกลุ่มชนเจ้าถิ่นเดิมในเขตอีสานใต้และเป็นกลุ่มที่น่าสนใจเพราะสามารถรักษาวัฒนธรรมทางด้านภาษาพูดไว้ได้ และมีความสามารถใช้วิถีชีวิตในการปรับตัวเข้ากับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ได้ดี

ชาวญวนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในอีสานที่พูดภาษาในตระกูลมอญ - เขมร เขาเรียกกลุ่มตัวเองตามกลุ่มสำเนียงพูดคือ ญวน หรือ กวย หรือ โก้ย ทั้งสามคำดังกล่าว แปลว่า คน เช่น

“กลุ่มกูย มลอ หรือ เมโล หรือมัลลว” เป็นกลุ่มชาวกูยที่มีจำนวนมากกว่ากลุ่มกูยอื่น ๆ กลุ่มกูยเยอ เป็นคำชักชวนให้มาอยู่รวมกัน “กูยคำเรย” เป็นกลุ่มคนที่ดำรงชีพด้วยการโพนช้าง หรือ จับช้าง เลี้ยงช้าง “กลุ่มกูยบรู” เป็นกลุ่มชาวกูยที่ตั้งถิ่นฐานตามสภาพแวดล้อมอาศัยอยู่ในพื้นที่สูงหรือภูเขา คำว่า บรู แปลว่า ภูเขา ส่วนชาวไทยและชาวไทยอีสาน(ชาวลาว) เรียกกลุ่มชาวกูยว่า “ต่วย” ซึ่งในภาพลักษณ์หรือแนวคิดวัฒนธรรมปัจจุบันนิยมใช้เรียกตามที่กลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆเรียกตัวเอง ในที่นี้จึงเรียกว่า กูย หรือ กวย ตามเสียงที่พูดกัน

ในรัชสมัยสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ พ.ศ. 2302 พบว่ากลุ่มชาวกูยตั้งถิ่นฐานกระจายเป็นกลุ่มๆในพื้นที่เขตอีสานใต้ และผู้นำกลุ่มขอรับการเป็นเมืองขึ้นกับเมืองพิมาย ได้แก่ เมืองชุมพล (ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดศรีสะเกษ) เมืองรัตนบุรี เมืองสังขะและเมืองที่ (ปัจจุบันทั้งสามเมืองนี้อยู่ในจังหวัดสุรินทร์) ภูมิปัญญาเดิมก่อนกระจายอยู่ทั่วไปเขตอีสานนั้น ชาวกูยอาศัยอยู่ในเขตลาวใต้และต่อมาอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ตามป่าเขา ตามเชิงเขาแดงเร็กจนจรดเขตริมชายฝั่งของแม่น้ำมูล จากการศึกษา การกระจายของภาษากูยในประเทศไทย 2537 ชาวกูยอาศัยอยู่หนาแน่นมากที่สุด ในเขตจังหวัดสุรินทร์มีจำนวน 119,506 คน และศรีสะเกษ 105,852 คน บางส่วนในจังหวัดบุรีรัมย์ และ อุบลราชธานี รวมทั้งสี่จังหวัดนี้มีจำนวน 273,570 คน มีผู้พูดภาษาเขมรจำนวนมากกว่า 1 ล้าน 4 แสนคน การศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ พ.ศ. 2523 พบว่ามีประชากรชาวศรีสะเกษใช้ภาษาไทยอีสานหรือภาษาลาวร้อยละ 65 ภาษาเขมรถิ่นไทยหรือภาษาเขมรร้อยละ 20 ภาษากูยร้อยละ 13 ภาษาเขมรร้อยละ 1 พ.ศ. 2528 จังหวัดสุรินทร์ มีประชากรเขมรมีร้อยละ 50.10 ประชากรไทยอีสานร้อยละ 23.32 ประชากรกูยมีร้อยละ 9.59 ประชากรที่อยู่รวมกันระหว่างชาวไทยอีสานกับชาวกูยร้อยละ 9.20 ประชากรไทยเขมรที่อยู่รวมกันกับประชากรชาวกูยร้อยละ 3.15

วัฒนธรรมชาวกูยก่อนกระแสวัฒนธรรมโลกเข้ามาเบียดบัง แก่นของวัฒนธรรมได้แก่ ศีลพุทธ พราหมณ์ ศีลเป็นศีลบรรพบุรุษที่สืบทอดเชื้อสายทางเครือญาติ และได้พัฒนาความเชื่อเชื่อมสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ กลุ่มชาวกูยมลลวเชื่อเรื่องหางตะกวดอันเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ ชาวกูยคำเรยเชื่อในศาลผีปะกำเพื่อความปลอดภัยและโชคลาภ ชาวกูยเยอเชื่อผีปราสาทเพื่อการจัดระเบียบสังคมชาวกูยเยอ ส่วนชาวกูยบรูเชื่อผีอะหะยะในเรื่องเจ้าป่าเจ้าเขาจะได้ช่วยในเรื่องภูมิคุ้มกันโรค ต่อมาชาวกูยได้ปรับวิถีชีวิตในการนับถือพุทธซึ่งเป็นพลังใหม่เพื่อสร้างความสัมพันธ์ เชื่อมโยง ทำให้ชาวกูยมีวิถีชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติ และเป็นแนวทางสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มไทยอีสานและเขมรถิ่นไทยได้ดี วัฒนธรรมข้าว เป็นวัฒนธรรมที่ชาวกูยได้ปักหลักตั้งถิ่นฐานเป็นบ้านเป็นเมือง สร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชนและรักถิ่นฐานตนเอง วัฒนธรรมชุมชน ชี้ให้เห็นพลังน้ำใจเอื้ออาทรต่อกัน อยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน มีการแลกเปลี่ยนแรงงาน เชื้อผู้นำ ผู้อาวุโส ให้สตรีเป็นผู้นำสำคัญเมื่ออยู่ในครัวเรือน

ชาวกูยมีความสัมพันธ์ในการปรับตัวมานานมีประสบการณ์ทางสังคมกับชาวเขมรถิ่นไทย ไทยโคราช และไทยอีสาน ซึ่งแต่เดิมนั้นกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวนี้มีขนบธรรมเนียม ประเพณีเป็นของตนเอง เมื่ออาศัยอยู่ภายใต้การปกครองของไทยจึงได้มีการผสมผสานเป็น รูปแบบพฤติกรรมประเพณีอีสาน และต่อมาปรับรูปแบบตามรัฐไทยสมัยใหม่เพราะเกิดจาก ผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ และใช้วิถีชีวิตแบบสมัยใหม่ เช่น ปรับพื้นที่สภาพทำมาหากิน การเกษตรด้วยเครื่องมือที่คิดขึ้นเองแล้วมาปรับรูปแบบการเกษตรโดยใช้เครื่องมือจักรกลที่ทันสมัย ผลคือสภาพแวดล้อมได้เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้นชาวกูยต้องปรับตัวตามความเจริญที่เข้ามาใน พื้นที่เพื่อความอยู่รอดตลอดเวลา นอกจากนี้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้ปรับตัวตามมีเช่นนั้นจะเป็นคน ถิ่นหลังและพลาดโอกาสจากสังคมโลก ปรัชญาการณ์ที่เกิดขึ้นกับชุมชนชาวกูย เช่น การซื้อขาย แลกเปลี่ยนด้วยเงินตราและความสัมพันธ์กับกลุ่มไทยจีนเพิ่มขึ้น ดังจะได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ กลุ่มชาติพันธุ์กูยกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ และมีผลกระทบต่อการปรับตัวของชาวกูยในบริบทพหุ วัฒนธรรมเขตอีสานได้ดังต่อไปนี้

6.1 ปรับตามระบบนิเวศน์ พบว่าชาวกูยเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมมอง โลกทัศน์ต่อระบบนิเวศน์อย่างเป็นระบบ มองเรื่อง ดิน น้ำ ป่า และค่าน้ำลำธาร เกี่ยวโยงเข้า ด้วยกันแบบองค์ ระบบนิเวศน์เป็นแนวคิดที่สำคัญในการสร้างเงื่อนไข หรือความสัมพันธ์ทาง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สังคมและความเชื่อ ดังนั้นการเข้าถึงดินของมนุษย์และชุมชนมีลักษณะ สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม การตั้งถิ่นฐานของชาวกูยจึงแตกต่างกันไปตามระบบนิเวศน์

ระบบนิเวศน์ชาวกูยบ้านศรีม บ้านศรีม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์เป็นบ้านเก่าแก่มี ชาวกูยเมโสเข้ามาตั้งถิ่นฐานราว 200 กว่าปี พ.ศ. 2440 มีจำนวน 100 กว่าหลังคาเรือน ปี พ.ศ. 2545 มี 404 หลังคาเรือน(รวมหมู่ 1, 16 และหมู่ 9) ประชากร 2,162 คน ตั้งอยู่บนโคกสูง มีที่ ราบลุ่มอยู่รอบชุมชนเหมาะในการประกอบอาชีพในการทำนา ผู้นำใช้ระบบนิเวศวัฒนธรรมจัด ระเบียบทางสังคม เช่น มีโบราณสถานเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ จัดเทศกาลสังคมด้วยอำนาจสิ่งเหนือ ธรรมชาติ การจัดทำนบเก็บน้ำธรรมชาติเพื่อใช้ในการเกษตร การขุดสระน้ำในพื้นที่นาเพื่อล่อ ปลาธรรมชาติเข้ามาอาศัยอยู่เมื่อถึงช่วงเก็บเกี่ยวข้าววิดน้ำสระจับปลาเป็นอาหาร รักษาป่าช้าเป็นที่ สาธารณเพื่อใช้ประโยชน์ในการเลี้ยงสัตว์ การปลูกต้นไม้เพื่อใช้เป็นพลังงานในการหุงต้มอาหาร ปัจจุบันมีความสำคัญต่อระบบนิเวศวัฒนธรรมคู่ขนานกับสังคมโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว

บ้านศรีม เดิมเป็นพื้นที่เป็นป่าทึบ มีสัตว์ป่านานาชนิด ตะกวด เต่า สุนัขจิ้งจอก กวาง หมู่ป่า นกกระสา ฯลฯ เป็นชุมชนโบราณลำดับที่ 44 ของจังหวัดสุรินทร์ มีหนองน้ำธรรมชาติ เรียกว่า ทำนบมีเนื้อที่ 122 ไร่ มีร่องรอยอารยธรรมเก่าแก่ คือ ใบเสมาขนาดใหญ่ 15 ชิ้นพบ

อยู่ที่ศาลปู่ดากลางบ้าน และบางจีนพบอยู่ในบริเวณวัดบ้านครึม ทุกวันนี้ชาวบ้านครึมเชื่อว่าผีบรรพบุรุษสร้างเอาไว้ให้แก่ลูกหลาน และเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งของหมู่บ้าน

ในรัชสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีการตั้งขึ้นให้เป็นชุมชนที่เป็นทางการ เรียกตามภาษาพื้นบ้านว่า ไช้ผืด หมายถึงหมู่บ้านใหญ่ ชาวเขมรเรียกว่า เซราะทม และชาวไทยอีสานเรียกว่า บ้านโคกทม (คำว่าครึม หมายถึง ดันครามและชาวบ้านให้หมายถึง ดันทม ไม้อันดันขอบขึ้นในหนองน้ำ) และยังหมายถึง ไม้พุ่มมีหนามโค้ง งอแหลมคม มีลูกเล็ก ๆ เมื่อสุกกินได้ ขอบขึ้นในป่า เช่น ในป่าช้าบ้านครึมปัจจุบันยังมีจำนวนมาก

ปัจจุบันทำนารอบๆบ้านนาถุ่มสามารถผลิตข้าวได้ไร่ละ 30 ถัง (ถังหนึ่งหนัก 20 กิโลกรัม) ชาวบ้านสร้างบ้านเรือนเป็นที่อยู่อาศัยอย่างแน่นหนา เลี้ยงสัตว์ไว้ได้ถุนบ้าน มีที่ดินจำกัด เขาจึงใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ เช่น การสร้างขุ้งฉางเก็บข้าวเปลือกและห้องน้ำห้องส้วมใกล้ริชบ้านเรือน และขณะนี้คนรุ่นใหม่ได้ปรับที่อยู่อาศัย เริ่มมีการถมดินริมทางสร้างทางเพื่อสร้างบ้าน และขยายออกไปเพิ่มมากขึ้นก็กลายเป็นหมู่บ้าน เช่น บ้านจิงเอ็ด หมู่ 9

พื้นที่รอบ ๆ หมู่บ้านครึมมีการปรับตามระบบนิเวศน์ดังต่อไปนี้

1. ขั้วคุง (ขั้ว หมายถึง สวน, คุง หมายถึง บ้าน) หมายถึง เขตขอบบ้าน เดิมเป็นพื้นที่หว่านกล้ารอบบ้านก่อนที่จะถอนกล้าไปปักดำนานอกหมู่บ้าน ปัจจุบันมีสภาพเป็นสวนหม่อน คอกสัตว์วัวควาย และคอก เป็ด ไก่ และทุกวันนี้ไม่หว่านกล้าเพราะพื้นที่ส่วนมากปรับเป็นที่อยู่อาศัยและลดการทำนาค้าแทนนาหว่าน

2. แชถรุ (แช หมายถึง นา, ถรุ หมายถึง ลึก) หมายถึง นาลึกหรือนาถุ่ม เดิมเป็นพื้นที่สภาพนาลึก เป็นพื้นที่ถัดออกไปจากขั้วคุง เป็นบริเวณทำนาได้ผลผลิตดีเพราะได้รับปุ๋ยที่เกิดจากขยะมูลฝอยที่ไหลออกจากหมู่บ้าน สภาพปัจจุบันดินเงิน เช่น บริเวณหนองกาตันทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน

3. แชจ๊อด (จ๊อด หมายถึงพื้นที่ลาดเอียง) เป็นพื้นที่นาระหว่างนาโลก (แชไ้ชะ)กับแชถรุ เดิมเคยมีป่าแต่ทุกวันได้ปรับเป็นที่นามีเอกสารสิทธิ์แล้ว เป็นพื้นที่ผลผลิตข้าวดีอีกแห่งหนึ่งเมื่อเมื่อฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล พื้นที่บริเวณนี้จะอยู่ระหว่างบ้านนาทุ่งกับเขตแชถรุของบ้าน ครึม ข้อดีบริเวณนี้มีร่องน้ำมากมาย ทำให้ชาวบ้านมีประสบการณ์การกักน้ำทำฝายขนาดเล็กเพื่อปล่อยน้ำเข้านาข้าว และเป็นแหล่งมีปลาธรรมชาติมาก โดยเฉพาะคันฤดูฝน และปลายฤดูฝน

4. แชไ้ชะ (ไ้ชะ หมายถึงนาโลกหรือนาคอน) เดิมเคยเป็นป่าต่อมาประชากรเพิ่มขึ้น เกิดหมู่บ้านรายรอบบ้านครึม พื้นที่จึงถูกถากถางทำไร่นา ทุกวันเป็นที่นาหมดแล้วและมีเอกสารสิทธิ์เป็นนาฟุ้งน้ำฝน ถ้าปีใดฝนถูกต้องตามฤดูกาลจะได้ผลผลิตข้าวดี เป็นเขตนาบ้านม่วง หมู่ 12 บ้านทรัพย์โกฏิ หมู่ 15

5. แซเบียง (เบียง หมายถึง หนองน้ำ) หมายถึง เป็นพื้นที่ทำนาริมหนองน้ำ เดิมเป็น หนองน้ำตลอดปี เป็นแหล่งน้ำดื่มของสัตว์เลี้ยงวัว ควาย เป็นที่นาที่ได้ผลผลิตดี เพราะได้ปุ๋ยจาก สัตว์เลี้ยงที่ถ่ายมูลทิ้งไว้ เมื่อถึงหน้านาชาวบ้านใช้พื้นที่ทำนา แต่สภาพปัจจุบันเปลี่ยนไปเพราะรัฐ ได้ขุดลอกหนองแล้วสภาพก็จะเปลี่ยนเป็นสระลึก พื้นที่นากลายเป็นทุ่งน้ำทิ้งร้าง วัวควายถูกกำจัด สิทธิไม่ให้ลงน้ำเพราะผู้นำหมู่บ้านเกรงว่าอุทธรณ์น้ำเสียและกลายเป็นสระของทางราชการไม่ใช่ของ ชุมชน เช่น หนองท่าทางทิศเหนือบ้านตรึม หรือหนองสิมทางทิศตะวันออกบ้านตรึม แม้แต่ หนองใหญ่หรือท่าบทางทิศตะวันออกหมู่บ้านรัฐได้เข้ามาลอกแล้วไม่ให้สัตว์เลี้ยงลง เพราะอ้าง ว่าเอาน้ำขึ้นมาทำน้ำประปาหมู่บ้าน และทางเกษตรอำเภอเอาปลาไปปล่อยชาวบ้านก็ไม่กล้าลงหา ปลาได้อย่างอดีต

นอกจากนี้พื้นที่บ้านตรึมยังมีแหล่งน้ำเชื่อมโยงสาขาน้ำระหว่างตำบลอื่น ๆ กับตำบลตรึม บ้านตรึมตั้งอยู่กึ่งกลางของสาขาน้ำคือห้วยประ โดกที่ไหลมาจากสันปันน้ำที่ตำบลนุเกรงอำเภอจอม พระจังหวัดสุรินทร์ แต่เขตนี้เรียกว่าห้วยสิม ถึงเขตบ้านตรึมเรียกว่าห้วยประ โดกหรือ คลองเหมือง แล้วน้ำจะไหลผ่านบ้านตำโรงทางเขตนี้เรียกว่าห้วยตาแสงหรือห้วยประ โดกแล้วไหลลงห้วยทับ ทนที่บ้านกุดจี่ว ตำบลหมื่นศรีใหญ่ อำเภอตำโรงทาง จังหวัดสุรินทร์

ยังมีร่องสาขาน้ำไหลบ้านทางทิศเหนือบ้านตรึมอีกหนึ่งสายคือห้วยละเอาะซึ่งต้นน้ำเกิดจาก เขตตำบลหนองบัว อำเภอศีขรภูมิ เมื่อไหลผ่านบ้านตรึมแล้วก็จะไหลตกลงสู่ห้วยประ โดกทางทิศ ตะวันออกบ้านตรึม จึงกล่าวได้ว่าเป็นสาขาร่องน้ำประ โดกอีกสายหนึ่ง สภาพปัจจุบันมีการลอก ร่องน้ำเป็นบางช่วง และสภาพฤดูแล้งน้ำแห้งขอด

สาเหตุน้ำแห้งขอดในลำห้วยต่างๆ ในฤดูแล้งส่งผลทำให้ชาวบ้านตรึมคิดสร้างภูมิปัญญา ในการจัดการน้ำ ได้คิดทำนบกักน้ำเข้านาและทำให้มีปลาเข้าอาศัยอยู่ในทุ่งนา มีเครื่องมือจับปลา เช่น ลอบ ไซค์ปลา มาปรุงแต่งเป็นอาหาร ต่อมาผู้นำหมู่บ้านทำโครงการขุดลอกร่องน้ำส่งผลให้ เกิดน้ำท่วมบริเวณริมถนนเข้าหมู่บ้าน และต้นข้าวเสียหายเกือบทุกปี

ระบบนิเวศน์บ้านปราสาทเขย ตั้งอยู่ทางทิศเหนืออำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ อยู่ ระหว่างถนนขุนหาญ - พุทท์ ห่างจากอำเภอไพรบึง 8 กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดศรีสะเกษ 50 กิโลเมตร ปัจจุบันได้แบ่งเขตการปกครองเป็น 3 หมู่ คือหมู่ 1 มีประชากร 575 คน หมู่ 2 มี ประชากร 578 คน หมู่ 10 มีประชากร 356 คน มีเนื้อที่ทำการเกษตรทั้ง 3 หมู่จำนวน 2,735 ไร่

เป็นหมู่บ้านเก่าแก่เช่นเดียวกับบ้านตรึมตั้งมานาน 200 ปี ตำบลเมืองคง (อำเภอราศีไศล ปัจจุบัน) จังหวัดศรีสะเกษ อพยพมาตั้งหมู่บ้านที่ปราสาทเขย กลางหมู่บ้านมีปราสาทเขย ใน ข้อความประกาศที่ปราสาทเขยว่า “ปราสาทเขยสร้างขึ้นในราวศตวรรษที่ 16 ก่อนที่จะปรักหักพัง นั้นเป็นปราสาทที่สวยงามสร้างด้วยอิฐ ศิลาลง และหินทราย กรอบประตู และศิลาทับหลังทำ ด้วยหินทรายสลักเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ” เมื่อชาวบ้านอาศัยอยู่ ณ แห่งนี้ก็ใช้เป็น

สถานที่สำคัญของหมู่บ้านให้เป็นศาลปู่ตาธาตุและเป็นปูตาชั้นสูงต้องถวายน้ำอาหารประเภทผลไม้ของหวาน ดังนั้นการตั้งชื่อหมู่บ้านก็ให้ชื่อว่า “ปราสาทเขอ” ชาวบ้านใช้ภาษาเขอ ซึ่งเป็นภาษาใช้สื่อความเข้าใจกับชาวญ้อที่อื่นๆ ได้ เพราะอยู่ในตระกูลภาษาเดียวกันคือ มอญ-เขมร

สภาพแวดล้อมธรรมชาติรอบๆ หมู่บ้านมีระบบนิเวศน์แตกต่างจากบ้านดริ่มเพราะมีห้วยทามีนน้ำตลอดปี มีดินน้ำจากเทือกเขาพนมดงรักไหลผ่านอำเภอบุณหาญเข้าสู่อำเภอไพรบึง ชาวบ้านเล่าว่าเป็นห้วยที่มีการกักน้ำเป็นตมบเพื่อทำการเกษตรเรียกว่า “ตมบตาหมา” และมีการผันน้ำจากพื้นที่ตมบตาหมาเข้าสู่ห้วยชะล้างเพื่อให้น้ำทำนา แล้วผันน้ำเข้าสู่ชุมชนบ้านปราสาทเขอเรียกว่า “หนองทาม” เดิมเป็นหนองน้ำธรรมชาติปัจจุบันขุดลอกเป็นแหล่งน้ำสำคัญของหมู่บ้าน นอกจากได้น้ำแล้วยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาสรรพชาติที่ชาวบ้านจับสัตว์น้ำเป็นอาหาร

สภาพโคยรอบของหมู่บ้านยังมีป่าชุมชน ได้แก่ ป่าภูเขามิจำนวน 300 ไร่ ใช้เป็นป่าช้า ทุกวันนี้ใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งสร้างองค์การบริหารส่วนตำบล สร้างสถานีอนามัยประจำตำบล ผู้นำชุมชนได้ขุดสระในป่าแห่งนี้เพื่อเก็บน้ำไว้ในการเลี้ยงสัตว์และเพาะพันธุ์สัตว์น้ำตามธรรมชาติ รอบป่าแห่งนี้ชาวบ้านได้หักร้างถางป่าใช้เป็นพื้นที่นา และมีถนนลาดยางจากอำเภอมือจากศรีสะเกษตัดผ่านเพื่อเข้าสู่อำเภอไพรบึง และอำเภอบุณหาญ นอกจากนี้ยังมีป่าธรรมชาติริมห้วยทาม 600 ไร่ ส่วนพื้นที่ผลิตข้าวของชาวบ้านที่สำคัญได้แก่ บริเวณที่ลุ่มติดห้วยชะล้าง ชาวบ้านเล่าว่าเป็นพื้นที่นาดั้งเดิมสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

บ้านปราสาทเขอนี้เป็นที่กำเนิดหลวงปู่มม หรือหลวงพ่อมม พระเกจิอาจารย์ชื่อดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้เสด็จมาถวายพระกรุณาค้นเป็นพระกรุณาสวนพระองค์ ในปี พ.ศ. 2515 ด้วยคุณงามความดีของหลวงพ่อมมพระองค์ทรงสร้างศาลา ภปร.ถวายแก่หลวงปู่มม ท่านเรียนรู้วัฒนธรรมคนไทยอีสาน เขมรถิ่นไทยได้ดีเพราะบุคคลแสวงหาธรรมะไปทั่วทุกภาคของประเทศไทยและประเทศข้างเคียง เรียนรู้ระบบธรรมชาติริมห้วยทามได้ดีเพราะตั้งสำนักสงฆ์ริมห้วยทามเปิดสอนธรรมะให้สอดคล้องการดำรงชีพด้วยวิธีการสอนแบบพื้นบ้านคือ หมอตำ

ระบบนิเวศน์บ้านเวินบึก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เป็นหมู่บ้านชาวญ้ออพยพมาจากจากแขวงจำปาสัก แล้วสร้างบ้านขึ้นในปี พ.ศ. 2457 ติดกับชายแดนประเทศสาธารณประชาธิปไตยประชาชนลาว ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง ห่างจากอำเภอ 8 กิโลเมตร อีกด้านมีป่าภูเขาล้อมรอบ พ.ศ. 2546 มีประชากร 539 คน ดำรงชีพด้วยการหาของป่า จับปลาในแม่น้ำโขงเพื่อนำไปขายตามหมู่บ้านคนไทยอีสาน โดยเรียนรู้วิธีการจับปลาในแม่น้ำโขงจากคนไทยอีสาน รับประทานข้าวเหนียวเพราะพื้นที่เหมาะในการนาข้าวไร่หรือข้าวเบา

ระบบนิเวศน์บ้านม่วงหวาน - โคกเจริญ อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ พื้นที่รอบหมู่บ้านเป็นที่ราบลุ่มริมห้วยตะแบก ซึ่งเป็นสาขาลำชีน้อย ตั้งหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2494 ผู้คนอพยพมาจากเขตอำเภอมือจากศรีรินทร์ และอำเภอมอพระ จังหวัดสุรินทร์ สภาพทั่วไปเหมาะในการทำนา

เนื่องจากตั้งอยู่ในพื้นที่ลำบากเพราะแหล่งน้ำทำการเกษตรมีน้อยจึงปรับตัวตามผู้นำที่มีความสามารถด้านธุรกิจชุมชนตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน

ระบบนิเวศน์บ้านห้วยปอ อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา ปี พ.ศ. 2547 มีประชากร 541 คน มีระบบนิเวศน์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างมากจากป่าดงที่ถูกปรับให้เป็นไร่นา ปัจจุบันไม่มีป่า สภาพป่าได้กลายเป็นไร่อ้อยและนาข้าว การทำนาได้ผลน้อยเพราะฝนแล้งบ่อย ชาวบ้านประกอบอาชีพขายแรงงานคัดอ้อย ในท้องที่อำเภอห้วยแถลง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เรียนรู้วิธีการทำไร่อ้อยจากชาวไทยโคราช ขณะนี้ชาวบ้านปรับตัวในการเรียนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเพื่อประกอบอาชีพรับจ้างในเมืองนครราชสีมา

6.2 การปรับตัวทางด้านสังคม รูปแบบทางสังคมชาวกูยมีรูปแบบ เชื้อผู้นำอาวุโส เรียกว่า “โชค” หรือ โคตรหรือพ่อเฒ่า ในหมู่บ้านหนึ่ง ๆ จะมี สอง สาม โชค (โคตรผิดหรือโคตรใหญ่) เช่น บ้านครีมีโชค คัชอุยว้คร, บ้านปราสาทเขมีโชค โชติ เป็นผู้ชาย มีบทบาทสำคัญช่วยแก้ปัญหาในกลุ่มชาวกูยในชุมชน เกี่ยวกับเรื่องการค้าเนินชีวิตของชุมชน เมื่อมีปัญหาภายในโชคก็ทำหน้าที่แก้ปัญหา เดือนเมษายนของทุกปี ซึ่งจะมีผู้สูงอายุหรือโชค เป็นผู้ให้แนวคิดในการดำเนินชีวิตของสายตระกูล การปรับตัวเช่นนี้มีความหมายและคุณค่าต่อการดำเนินชีวิต

ต่อมารัฐจัดรูปแบบการปกครองกรองใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. 2457 ผู้ใหญ่บ้าน กำนันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ผู้นำหมู่บ้านเน้นหลักการจากอำเภอมาให้ชาวบ้านปฏิบัติ ปัจจุบันผู้นำหมู่บ้านมีโอกาสรับผิดชอบเกี่ยวกับงบประมาณเพิ่มขึ้น เช่น งบประมาณที่เป็นกองทุนหมู่บ้านที่รัฐจัดสรรให้ดูแลเงินกองทุนสังเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน หรือเป็นผู้นำที่ใช้ความสามารถถึงงบประมาณจากภายนอกชุมชนมาพัฒนาหมู่บ้าน เช่น สร้างถนน สร้างศาลา สร้างสะพาน เป็นต้น

รัฐมีนโยบายด้านบริการโดยการสร้างการคมนาคมเข้าสู่ภูมิภาคต่างๆของประเทศ เช่น รถไฟสายโคราช - อุบลราชธานี เปิดบริการจากโคราชถึงจังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. 2473 การสร้างถนนเชื่อมโยงระหว่างภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ทำให้การติดต่อระหว่างหมู่บ้านกับเมืองที่ตั้งของจังหวัดรวดเร็ว ส่งผลต่อการปรับตัว เช่น การทำการเกษตรพอเลี้ยงชีพเป็นการผลิตเพื่อขาย สินค้าจากหมู่บ้านบรรทุกทางรถยนต์รวดเร็ว เมื่อมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคม ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 - 2509) สภาพพื้นที่เคยเป็นป่าเปลี่ยนเป็นที่นา มีประชากรทุกกลุ่มชาติพันธุ์ รวมทั้งชาวกูยเคลื่อนย้ายออกจากชุมชนเดิมไปทำมาหากินตามชายแดนระหว่างไทยกับกัมพูชา และลาว ส่วนหนึ่งเข้าไปรับจ้างขายแรงงานในเมือง เมื่อกลับเข้าสู่ชุมชนเดิมก็รับวัฒนธรรมแบบใหม่กลับแบบเมืองเข้าสู่หมู่บ้าน ระบบคิดแบบชาวบ้านเปลี่ยนเป็นระบบคิดในเมือง เช่น ใช้เทคโนโลยีเครื่องจักรแทนแรงงานสัตว์ เงินตราเป็นปัจจัยสำคัญต่อวิถีชีวิต นิยมสังคมสังคมสุขนิยม เป็นต้น

ด้านการศึกษา จัดการศึกษาเพื่อเตรียมคนเข้าสู่เมือง หลักสูตรที่เกี่ยวกับชีวิต วิชาชีพใกล้ตัว เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่มีความสำคัญ โครงสร้างการศึกษาเป็นแบบเมืองมาให้ชุมชนเรียนโดยไม่สอดคล้องกับชีวิต ผู้นำท้องถิ่นพยายามปรับพื้นฐานการศึกษาให้ทันโลกสมัยสมัย เช่น โรงเรียนบ้านดริ่มเป็น ที่เข้าโครงการหนึ่งโรงเรียน หนึ่งในฝันของอำเภอศิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ พยายามจัดการการศึกษาให้ทัดเทียมกับโรงเรียนในเมือง เพื่อลดความเหลื่อมล้ำคุณภาพทางการศึกษาระหว่างเมืองกับชนบท พยายามจัดการสอนเรื่องท้องถิ่นตนเอง มียุทธศาสตร์ของโรงเรียนเน้นด้านวิชาการ วิชาชีพ ความรู้ความสามารถ ศึกษามารยาท ความมีระเบียบวินัย และความรู้รอบรู้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของข้อมูลข่าวสาร ให้เป็นคนคมีพละทานมัชฌมบูรณ์แข็งแรง เน้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ นำภูมิปัญญามาพัฒนาโรงเรียนและชุมชน พยายามพลิกฟื้นวัฒนธรรมท้องถิ่นและนิเวศวัฒนธรรมให้ชาวบ้านรู้สำนึกร่วม และ ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ

ความพยายามปรับการสอนเน้นวิถีพุทธเป็นรากฐานในการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพของสังคม ดังที่พระครูวิสุทธิธรรมากร (เส่ง วิสุทธิโส) เจ้าอาวาสวัดปราสาทเขยไธ มีนโยบายส่งเสริมการศึกษาของกุลบุตร - ธิดาของชาวบ้านให้บวชเรียน ศึกษาในด้านจริยธรรม และปฏิบัติเพื่อให้มีศีลธรรมและจริยธรรมแก่กุลบุตรผู้เข้ามาอุปสมบท โดยจัดให้มีการอบรมแล้วมอบรางวัลให้แก่ผู้เรียน มีนักเรียน นักธรรมศึกษา โดยมอบเกียรติบัตร เพื่อสนับสนุนและให้กำลังใจ

ความหลากหลายทางด้านการประกอบอาชีพเป็นทางออกเพื่อความอยู่รอดของชาวบ้าน พบว่าชาวภูยกออกไปขายแรงงานต่างจังหวัด เช่น รับจ้างตัดอ้อย ปลุกอ้อย ที่จังหวัดชลบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี ทำงานบริษัทในกรุงเทพฯ และงานก่อสร้าง เมื่อกลับมาบ้านชาวภูยกบางคนใช้สามารถจากประสบการณ์มาพัฒนาแรงงานในหมู่บ้านตัวเอง บางรายสามารถสะสมเงินเปิดร้านค้าภายในหมู่บ้าน พบว่าชาวบ้านดริ่มซื้อรถยนต์เพื่อวิ่งเร่หาซื้อเข้าเปลือกมาขายต่อให้แก่พ่อค้า ขณะนี้ชาวบ้านดริ่มได้ดำเนินกิจการเร่ซื้อข้าวเปลือก 20 กว่าราย และทุกวันนี้ชาวภูยกบ้านดริ่มสนใจการศึกษาสูงขึ้นได้เป็นข้าราชการครู, ข้าราชการสาธารณสุข, ข้าราชการมหาดไทย เป็นต้น

ตระกูลบ้านดริ่มมี แด้มทอง ตระกูลสว่างโคกกรวด และคัชอุยวัตรได้สร้างฐานะทางด้านการศึกษา การค้าขายภายในหมู่บ้าน สร้างฐานะได้ดี กลายเป็นผู้นำทางด้านเศรษฐกิจทางการปกครอง การออกไปรับจ้างทำงานนอกหมู่บ้านของผู้คนวัยหนุ่มสาวได้มีความสัมพันธ์ด้วยการแต่งงาน และกลับเข้ามาอยู่ในบ้านดริ่มส่งผลให้เกิดการผสมวัฒนธรรมร่วมกันและยอมรับประเพณีในหมู่บ้าน เช่น เชื่อในเรื่องผีตะกวด เช่น นางเยียน สาธร เป็นชาวจีนลูกครึ่งมาจากบ้านสวาย อำเภอเมือง สุรินทร์แต่งงานกับน้อย สาธร มีความเชื่อเรื่องผีตะกวดบ้านดริ่ม นายอาน บัวจันทร์ ผู้ใหญ่บ้านปราสาทเขยหมู 2 เป็นชาวไทยลาวบ้านหนองยาว ตำบลสุขสวัสดิ์ อำเภอไพรบึง แต่งงานกับชาวภูยกบ้านปราสาทเขย จึงให้เห็นว่าการเข้ามาอาศัยอยู่ในถิ่นเดียวกัน ความ

ใกล้ชิดกัน การเอื้ออาทรต่อกัน ความเห็นอกเห็นใจต่อกัน เกิดการผสมกลมกลืนเป็นกลุ่มบ้านเดียวกัน

การปรับตัวเพื่อมิให้สังคมอื่นดูถูกเหยียดหยาม เช่น ทองคำ แจ่มใส ผู้ใหญ่บ้านโคกเจริญ อำเภอพลับพลาชัย เล่าว่า ถูกชาวเขมรถิ่นไทยบ้านแพงพวย บ้านจันตุม อำเภอพลับพลาชัย เบียดเบียนรบกวนก่อให้เกิดความรู้สึกน้อยใจ หญิงสาวชาวกูยมีจุดค้อยก่อนข้างเก็บตัว หม่อมสาวเวลาเดินทางเข้าหมู่บ้านเขมรต้องเดินเป็นกลุ่มๆ ดังนั้นชาวกูยจึงคิดหาแนวทางการปรับตัวชีวิตความเป็นอยู่ให้ทัดเทียมด้วยวิธีการตั้งใจทำงาน สร้างชีวิตที่ดี เอื้ออาทรต่อกัน ต่อมาชีวิตชาวบ้านมีสภาพทางสถานะดีขึ้น สามารถจัดเก็บเงินทองหาซื้อที่ดินจากชาวเขมรถิ่นไทยที่อยู่ข้างเคียง และชาวกูยบ้านม่วงหวาน-โคกเจริญสามารถสร้างเกียรติศักดิ์ศรีทัดเทียมเท่ากับหมู่บ้านชาวเขมรถิ่นไทย

6.3 ปรับตัวด้านเศรษฐกิจ โลกทัศน์ชาวกูยในเขตอีสานใต้ได้มีการปรับตัวมานานแล้ว ปรากฏการณ์เมื่อชาวบ้านเล่าให้ฟังว่ามีพ่อค้าในจังหวัด และอำเภอที่ตั้งริมทางรถไฟได้มีพ่อค้าเดินทางเข้าไปตามหมู่บ้านต่างๆที่อยู่ห่างออกไป ต่อมาทางคมนาคมทางรถยนต์ที่สะดวกระหว่างเมืองสู่หมู่บ้าน แต่เดิมเศรษฐกิจชาวบ้านเป็นเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อการครองชีพได้ปรับเปลี่ยนเป็นเศรษฐกิจเพื่อขายควบคู่กันไป การผลิตเพื่อการครองชีพของครัวเรือนมีพรรณพืชผักสวนครัว การผลิตที่เพื่อขายมีข้าว ไร่-ควาย สุกร นอกจากนี้มีของป่า พ่อค้าชาวจีนเป็นกลุ่มคนที่ช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยน ซื้อขาย ความสัมพันธ์ระหว่างชาวกูยกับชาวจีนได้เรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกัน การรู้จักซื้อขายด้วยเงินตราส่งผลให้เกิดการตื่นตัวในการผลิตเพื่อขาย การผลิตข้าวจึงเป็นอาชีพที่สำคัญ ที่ป่าบริเวณสภาพแวดล้อมรอบๆหมู่บ้านได้ถูกปรับเป็นที่นาแล้วค่อยๆขยายที่นาออกห่างออกไป ต่อมาพื้นที่ที่อยู่ห่างออกไปจากหมู่บ้านเดิมจึงมีความเหมาะสมของการตั้งถิ่นฐานใหม่ จึงมีหมู่บ้านเกิดใหม่รอบๆหมู่บ้านเดิม ส่งผลให้พื้นที่ป่าได้หมดไปกลายเป็นที่นา ผลผลิตข้าวเดิมบรรทุกเกี่ยวไปขายให้แก่พ่อค้าริมสถานีรถไฟ เช่น เขตจังหวัดสุรินทร์ ชาวบ้านครึมส่งข้าวไปขายที่ตลาดสถานีรถไฟบ้านกะลัน ตลาดสถานีรถไฟบ้านสำโรงทาบและตลาดสถานีรถไฟศีขรภูมิ ชาวกูยเขอบ้านปราสาทเขาส่งข้าวไปขายที่ตลาดเมืองศรีสะเกษ เมื่อเกิดเส้นทางระหว่างหมู่บ้านกับตลาดในเมืองมีความสามารถเดินสะดวกรถยนต์ได้โดยปรับเส้นทางจากถนนดินเป็นถนนลูกรังแล้วปรับเป็นถนนลาดยาง

ถนนลาดยางมีผลกระทบต่อชุมชนชาวกูยมากเพราะผลผลิตของชาวกูยเป็นสินค้าเกษตร ผลผลิตที่ได้ต้องอาศัยสภาพธรรมชาติปริมาณผลผลิต ปีใดฝนดีได้ผลผลิตส่งขายนอกชุมชน ปีที่ฝนตกน้อยชาวบ้านลำบากและเป็นปัจจัยหนึ่งที่ชาวบ้านต้องกู้เงินมาใช้จ่ายในครัวเรือน และมีผลต่อชาวกูยต้องดิ้นรนเพื่อการหาเงินตราจ่ายใช้สอยในครัวเรือน ทางออกที่สำคัญของชาวกูยได้แก่ การออกนอกชุมชนไปรับจ้างค้าขายที่จังหวัดชลบุรี หรือที่จังหวัดสุพรรณบุรี ส่วน

ครัวเรือนที่ไม่ไปออกไปหารายได้นอกชุมชน พบว่ามีการเลี้ยงวัว – ควาย เลี้ยงหมู และทอดผ้า เป็นกิจกรรมเสริมจากการทำนา ทุกวันนี้การทำนาปรับเปลี่ยนวิธีการทำนาสมัยใหม่พบว่าใช้เทคโนโลยีประเภทเครื่องจักรมาช่วยการทำนา ตลอดทั้งพันธุ์ข้าวก็เปลี่ยนแปลงโดยทำการผลิตพันธุ์ข้าวที่ตลาดต้องการสูง เช่น มะลิ 105 และ กข. 15 การผลิตข้าวเพื่อขายนี้ได้สร้างปัญหาทับซ้อนแก่ชาวนาเพิ่มขึ้นเพราะการลงทุนทำนามาก เช่น การใส่ปุ๋ยสารเคมีช่วยเพิ่มผลผลิต การไถนาใช้เครื่องจักร การนวด การเก็บเกี่ยวก็ต้องจ้าง แม้แต่การลงแขกทำนาก็ต้องจ้างด้วยเงินตรา เหตุผลดังกล่าวชาวนาต้องออกไปหารายได้นอกชุมชน เช่น บ้านดริมรับจ้างตัดอ้อย และแรงงานแบกข้าวเปลือกในโรงงานข้าวเปลือกของพ่อค้าที่ตลาดกะตัน บ้านปราสาทเขยออกไปรับจ้างทำสวนที่จังหวัดจันทบุรี จากประสบการณ์ที่ชาวนาออกนอกชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ ปรับแนวคิดใหม่ เงินตราเป็นเรื่องสำคัญเพราะมีความสะดวกเกี่ยวกับธุรกิจทางด้านเศรษฐกิจที่รวดเร็วทั้งด้านการผลิตและด้านการค้า ทุกวันนี้ได้ทำการค้าได้ดีทัดเทียมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ

การค้าของชาวนาเดิมมีการค้าทางไกลเรียกว่า นายฮ้อยโค - กระบือ และสุกร โดยเดินทางไปขายทางส่วนกลาง ส่วนสุกรคือนำไปขายที่โคราช แต่การค้าที่ทำการค้าแร่และเป็นที่รู้จักดีของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในอีสานเป็นการค้าสมุนไพร งาม้างและสลักที่ปลูกเสกเป็นเครื่องรางของขลัง ทำการค้าเฉพาะชาวนาคำแคบ (กุ่มข้าง) ขณะนี้ชาวนามีการปรับประสบการณ์ค้า เข้ายกร้านค้าค้าขายหน้าบ้านในชุมชน สินค้าที่ขายเป็นของบริโภคในชีวิตประจำวัน ชาวนาที่มีความสัมพันธ์ในการแต่งงานกับกลุ่มชาติพันธุ์จีน และชาวไทยโคราชสามารถเชื่อมโยงกับพ่อค้าภายนอกชุมชน มีรถยนต์โดยสารบริการคนโดยสารในพื้นที่ของตำบลทำธุรกิจในเมือง ความพยายามของชาวนาที่แสดงออกว่ามีความรู้ความสามารถการค้าข้าวคือ การเร่งหาซื้อข้าวเปลือกเพื่อนำไปขายให้นายทุน แต่ยังบอกไม่ได้ว่ามีความสำเร็จหรือไม่เพราะเพิ่งเป็นการสร้างประสบการณ์มา 10 ปี

ขณะนี้ชาวนากำลังกำลังเผชิญปัญหาที่มีความรุนแรง เป็นสังคมที่บริโภคมากเกินไป สังคมวัตถุนิยมมากขึ้น ดิดสังคมสุขนิยม สังคมหลอกลอนตนเอง บูลาเงินตรา ความเชื่อความศรัทธา ความดีเสื่อม และการแสวงหาอำนาจนิยม ปัญหาดังกล่าวเชื่อว่าเป็นมหันตภัยของสังคมชาวนาและสังคมโลก ย่อมปฏิบัติพฤติกรรมเพื่อขับเคลื่อนชีวิตให้ราบรื่นได้ยาก แนวทางเลือกเกี่ยวกับการสร้างวัฒนธรรมที่หลากหลาย ความเชื่อที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศหรือระบบชีวภาพที่แน่นอนอย่างชาวนาบ้านดริม บ้านปราสาทเขย บ้านเวินบึก บ้านม่วงหวาน – โคกเจริญ ได้สะท้อนรูปแบบตัวอย่างของการต่อสู้เพื่อนำรูปแบบเศรษฐกิจศีลธรรมซึ่งเป็นเศรษฐกิจเท่าเทียมกันที่เป็นแนวทางหนึ่งของการอยู่ร่วมกัน ในการดำรงชีวิตพื้นฐานในสังคมโลก

6.4 การปรับตัวด้านความเชื่อ ชาวนาเกิดมาต้องพบกับโลกแห่งความเชื่อ ความเชื่อไม่ใช่เรื่องล้าหลังเป็นเรื่องที่ชุมชนแต่ละชุมชนใช้วิถีชีวิตสืบทอดต่อกันมาก่อให้เกิดความรักความสามัคคีในชุมชน ความเชื่อจึงเป็นกรอบของสังคม ความประพฤติดของคน เป็นระบบความร่วมมือ

เพื่อความอยู่รอด ความเชื่อเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดการสร้างวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ เพื่อเป็นแบบแผนในวิถีชีวิตของคนในสังคมทั้งในด้านดี เช่น ความเชื่อเรื่องผีปู่ตาเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบในสังคม ในด้านร้าย เช่น ความเชื่อทางไสยศาสตร์บางประการ ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ และศาสนามีลักษณะนามธรรมอยู่ในสำนึกของแต่ละบุคคล ซึ่งมองไม่เห็นและจับต้องไม่ได้ ด้วยเหตุนี้เองคนเราจึงแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมให้มองเห็นและจับต้องได้ด้วยพิธีกรรม พิธีกรรมจึงเป็นพฤติกรรมที่คนในชุมชนแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมด้วยพื้นฐานและสำนึกตามระบบความเชื่อและศาสนาที่แตกต่างกันไปในทุกสังคมของโลก แต่มีความประสงค์คล้ายคลึงกัน เพื่อดำรงชีวิตอยู่รอดร่วมกัน แล้วต่างก็ทำต่อเนื่องประจักษ์เป็นประเพณีซึ่งแบ่งกว้างๆเป็น 2 อย่างสำคัญคือ ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย และประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากินซึ่งคนเราสังเกตจากมีประสบการณ์ว่า ธรรมชาติมีความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงเป็นช่วงๆตามลักษณะธรรมชาติทำให้เกิดฤดูกาลและประเพณี 12 เดือน ปรากฏการณ์มีความสำคัญมากเพราะชุมชนอยู่รอดได้ล้วนขึ้นกับปรากฏการณ์

ปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับชีวิต ปัจจุบันนี้ชาวภูยบ้านดริ่มให้ความสำคัญในพิธีกรรมเกลมออะจิง (เกลมหมายถึง เล่น หรือพิธีกรรม อะจิงหมายถึงข้าง) เป้าหมายของพิธีกรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับภูมิคุ้มกันโรคหรือเพิ่มพลังทางด้านสุขภาพ รำลึกถึงผีบรรพบุรุษ การดำรงชีพที่ใกล้ชิดกับข้าง การละเล่นรักษาคณปวจะหายหรือไม่หาย แต่เครือญาติมีโอกาสได้มาพบกันสร้างความเข้าใจร่วมกัน เป็นการสร้างขวัญให้แก่ผู้ป่วย ทุกวันนี้วัฒนธรรมเกี่ยวกับพิธีกรรมเกลมออะจิงนี้ได้ดำรงอยู่กับชาวภูย ชี้ให้เห็นจิตสำนึกของกลุ่มชาวภูยบ้านดริ่มที่คัดค้านการรักษาพิธีกรรมไว้ แสดงให้เห็นความเป็นเอกเทศที่มีเอกลักษณ์ตนเอง อย่างไรก็ตามชาวภูยบ้านดริ่ม ชาวภูยบ้านปราสาท เขมมีความสัมพันธ์กับกลุ่มไทยอีสานมานานมีการยอมรับส่วนที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของการอยู่ร่วมกันได้ช่วยสร้างลักษณะร่วมเกี่ยวกับพิธีกรรมในความเชื่อเรียกว่า “เกลมออะ” หรือชาวบ้านปราสาทเขมเรียกว่า “เล่นสะเอ็ง” กลุ่มไทยอีสานเรียกว่า “เล่นผีเถน” จุดประสงค์การละเล่นคือ ภูมิคุ้มกันชีวิต เน้นเครื่องพิธีกรรมเกี่ยวกับสัญลักษณ์คือ “ดอกไม้ม” เช่น ดอกคำววน ดอกกลันทมหรือดอกจายร์ ลักษณะความสำคัญในพิธีจะมี “จวม” คือสัญลักษณ์สร้างความเชื่อเป็นที่สถิตหรือเรือนของผีบรรพบุรุษ ตั้งอยู่บนเรือนพิธีกรรม พิธีกรรมนี้แสดงถึงความสำเร็จที่ชาวภูยรักษาเอกลักษณ์ไว้และปรับเข้ากับสภาพแวดล้อม แสดงถึงความรู้ความสามารถ โลกทัศน์ของกลุ่ม ซึ่งเกียรติ ศรีสุรินทร์ เป็นไทยจีน และเป็นอดีตสมาชิกสมาชิกจังหวัดสุรินทร์ให้ข้อคิดว่าเป็นความเชื่อที่ดีช่วยทำให้เกิดความรักความสามัคคีในชุมชน

ปรากฏการณ์พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน โลกทัศน์ที่ชาวภูยต้องการและสร้างความพอใจเป็นเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ประเพณีพิธีกรรมความเชื่อได้ปรากฏในกิจกรรมในรอบ 12 เดือนของชาวภูย เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับศาลปู่ตาแต่ละแห่งเชื่อว่าทำหน้าที่แตกต่างกัน

เช่น ปู่ตาประจำบ้าน ปู่ตาเกี่ยวกับการทำการเกษตร ปู่ตาเฝ้าดูแลแหล่งน้ำ ในความจริงที่ชาวภูยกสร้างปู่เพื่อ ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ และความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน แต่ที่เกี่ยวกับธรรมชาติเรื่องทำไร่ทำนา ชาวภูยกเรียกว่า “จูเพริยมหรือปู่ตาพราหมณ์” หรือเรียกว่า “ปู่ตาฤๅษี” ชาวบ้านศรีมเรียกว่า “ปู่ตาธรรมา” เกี่ยวกับศาลปู่ตานี้เป็นอีกทางเลือกหนึ่งของชาวภูยกที่สร้างฐานชีวิตและชุมชนมานานที่สร้างพลังความสัมพันธ์ความสำเร็จในพิธีกรรมร่วมพิธีกรรมในเดือน 3 ให้ความสำคัญความเชื่อเกี่ยวกับในผลตอบแทน สะท้อนให้เห็นประวัติศาสตร์อันยาวนานของชุมชน เช่น ปู่ตาธรรมาของชาวบ้านปราสาทเขยหรือปู่ตาตะกวดของชาวบ้านศรีม นอกจากนี้มีความเชื่อเกี่ยวกับการทำบุญบั้งไฟที่ชาวภูยกยอมรับมาทำพิธีกรรมด้านการเกษตรจากกลุ่มไทยอีสาน และไม่ว่าพิธีนี้รับมาใช้ในชุมชนเมื่อไหร่และรับไว้ปฏิบัติอย่างแนบแน่นมานาน ทุกวันนี้ชาวภูยกทุกพื้นนี้มี การปรับความเชื่ออยู่ตลอดเวลาซึ่งการปรับนั้นย่อมแตกต่างกันตามสภาพพื้นที่ เช่น ชาวภูยกบ้านเวินบึก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ได้ยอมรับความเชื่อในศาสนาพุทธตามความเจริญแสดงให้เห็นว่าชุมชนมีความทันสมัยทัดเทียมกับกลุ่มไทยอีสาน และแสดงตนเป็นคนไทยที่มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ชาวภูยกบ้านเวินบึกยังนับถือผีประจำชุมชนเหมือนเดิม “ศาลปู่ตาอาหะจันท์” โดยมีพิธีกรรมความเชื่อควบคู่กับศาสนาพุทธ

6.5 การปรับตัวทางด้านศาสนา ปัจจุบันชาวภูยกเชื่อศรัทธาทางด้านศาสนาพุทธ และเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษซึ่งมีพิธีกรรมที่โดดเด่น ชาวภูยกสนใจ พอใจมั่นใจด้วยตัวของตัวเองในกระแสโลกที่เปลี่ยนผ่าน ที่จะให้ความความหมายและคุณค่าในการกำหนดรูปแบบเดิมไว้เพื่อที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อ ทางศาสนา ศีลธรรม ค่านิยม และ อุดมการณ์ เพื่อดำรงอยู่ ในอดีตนั้นได้ยึดติดแน่นเกี่ยวกับเรื่องผีผสมผสานอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน มีคติและการสอนให้สังคมยอมรับความสัมพันธ์กับธรรมชาติว่ามีชีวิตจิตใจ คนจึงอยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยความเห็นอกเห็นใจต่อกัน เกรงใจกัน เพราะคนเราก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ไม่แยกจากกัน การใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ทำในรูปของการขออนุญาตธรรมชาติมาใช้สอนแบ่งปันกันเพื่อความอยู่รอดและอยู่ดีกินดีของการอยู่ร่วมกัน อยู่ร่วมกันและมีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ฝึในความเชื่อของชาวภูยกเป็นผีบรรพบุรุษที่เกี่ยวข้องกับชีวิตผู้คนในปัจจุบัน

การปรับเปลี่ยนจากความเชื่อผีบรรพบุรุษของชาวภูยกบ้านศรีมสู่ความเชื่อและศรัทธาในศาสนาพุทธ ผีของชาวภูยกมีการพัฒนาจากผีป่าเข้าสู่ชุมชนซึ่งจะพบหลักเสตามได้ค้นไม้ใหญ่ หรือหลักเสในเขตวัดที่บรรจุกระดูกไว้ เมื่อถึงพิธีกรรมบุญสารทระหว่างเข้าพรรษา โคตรตระกูลของชาวภูยกมาร่วมกันทำบุญเป็นบุญผีบรรพบุรุษในพื้นที่บริเวณของวัดและสนับสนุนส่งเสริมวัดในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นการเชื่อผสมผสานทั้งผี พุทธ พราหมณ์ไปพร้อมๆกัน

เมื่อชาวภูยกปรับผสมผสานเข้าระหว่างฝึกความเชื่อในพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น และเป็นพลังพื้นฐานหลักในสังคมชาวภูยกมาตลอด ส่งผลให้สังคมชาวภูยกตระหนักในเรื่องของบุญ

กรรม ความไม่เที่ยง และยอมรับอำนาจของผู้ปกครองผู้มีธรรม มีการสะสมทรัพย์สินแสดงออกในรูปของการบริจาคทรัพย์ให้แก่วัด วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในอดีต เป็นแหล่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์ต่อผู้คนภายในชุมชน และภายนอกชุมชน เพราะมีพระเป็นผู้นำของชุมชน และยังเป็นตัวกลางระหว่างชนชั้นปกครองกับสามัญชน

การเชื่อมโยงกับภายนอกชุมชนที่เกี่ยวข้องร่วมกันมา ตั้งแต่อดีต ได้แก่ ความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์เขมร และลาว เช่น ได้หลักการด้านความเชื่อเกี่ยวกับ พิธีกรรมพราหมณ์จากเขมร อินโดจีนด้านการดูโช้ย หลักศาสนาพุทธกับการใช้ภาษาลาวในพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ เพราะชาวอุยกูไม่มีภาษาเขียนใช้สื่อสารจึงต้องเรียนรู้ภาษาลาวในความเชื่อหลักธรรมด้านศาสนา สะท้อนให้เห็นรูปแบบใหม่ มีพลังการปรับตัวในการจัดระเบียบสังคมให้เกิดความมั่นคง การปฏิบัติกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง มีการปรุงแต่งให้เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์ตัวเอง และบางลักษณะก็ผสมผสานกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น จนยากที่จะแยกแยะอะไรคืออุยกู อะไรคือเขมร และอะไรคือลาว เช่น พิธีกรรมพื้นฐานเกี่ยวกับความเชื่อเกี่ยวกับการไหว้ผีของกลุ่มชาติพันธุ์อุยกู เขมร และลาว มีการทำนาจากกลางไค้ ไช้ไค้ แต่ที่เป็นลักษณะแท้ๆของชาวอุยกูคือ เชื่อในเรื่องตะกวดที่เป็นเผ่าจู้ (ผีปู่ตา) คือ ตัวแทนผีบรรพบุรุษของชาวอุยกูบ้านตรึม หรือ ผีปะกำช้าง หรือผีเกลมอะจิง (เป็นพิธีกรรมลงขวง หรือ เล่นแถนของชาวลาว และเล่นโจลมะมี๊วตชาวเขมร) ความสัมพันธ์ของชาวอุยกูนี้ได้เกิดให้ชาวอุยกูมีพลังของการปรับตัวทั้งภายในชุมชน และนอกชุมชน เช่น กล้าคิด กล้าทำ และสามารถเชื่อมโยงกับบทบาทของประเทศไทย เช่น การรับราชการเพื่อช่วยเหลือสร้างชาติไทย การพัฒนาท้องถิ่นตามนโยบายรัฐจากความเข้าใจ เพราะมีการศึกษาภาษาไทยที่รัฐจัดให้เรียน โดยมีวัดเป็นสถานที่เผยแพร่ลักษณะไทยให้กับชาวอุยกู และชาวอุยกูมีความสามารถใช้ภาษาไทยได้ดีเท่าทันกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ

ส่วนโลกทัศน์ความเชื่อของชาวอุยกูเขยบ้านปราสาทเขยกำหนดให้มีผี มีระดับบทบาทหน้าที่แตกต่างกัน กลวิธีการปรับจึงแตกต่างกันไป ผีบ้านเพื่ออยู่เย็นเป็นสุขของคนในชุมชน ผีไร่นาเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ ผีปกป้องทรัพย์สินคุ้มครองความปลอดภัยและผีระดับชั้นเทวดารู้เห็นพฤติกรรมผู้คนคิดเชื่อว่าต้องรอกับมนุษย์และธรรมชาตินั่นคือ ผีธาตูปราสาทเขย (องค์ปราสาทเขย) และพุทธศาสนาต้องนอบน้อมเคารพเพราะต้องพึ่งพื้นที่แห่งผีเทวดาเป็นที่ปฏิบัติกิจกรรม

หลวงพ่อมุม เกกอาจารย์ชื่อดัง มีจิตสำนึกปกป้องพื้นที่แห่งผีปราสาทเขย กล่อมเกลากลุ่มชาวเขยด้วยแนวคิดที่หลากหลายผสมผสานทั้ง ผี ไสยศาสตร์ และพุทธ อยู่ในรูปหลักการธรรมเดียวกัน คือทุกคนต้องทำดีต่อมนุษย์ และธรรมชาติ โดยการสร้างตำนานวัฒนธรรมแห่งชาติปราสาทเขย เป็นตำนานการเสียสละอบรมบ่มนิสัยอย่างต่อเนื่อง เช่น การเสียสละทรัพย์ และชีวิตแด่องค์ปราสาท การแสวงหาแนวทางทางจิตวิญญาณ และเข้าใจธรรมชาติด้วยการรุดงค์ในประเทศ

ไทย และประเทศเพื่อนบ้านพร้อม เพื่อมุ่งหวังการเผยแผ่ธรรม และระงับทุกข์บำรุงสุขให้แก่ญาติโยม ความรอบรู้ทางวิชาไสยศาสตร์พื้นฐานรากหลักธรรมแห่งพุทธจึงเป็นที่พอใจของผู้ศรัทธาท่านยังเสริมขวัญความรู้ทางโลกให้แก่ชนชนตนเองเพื่อปรับวิถีชีวิตให้รู้ความเป็นไปของโลกภายนอกคือ ส่งเสริมการศึกษา เช่น สอนนักเรียนเพื่อเสริมความรู้แห่งชาติในโรงเรียนและแบบการศึกษานอกโรงเรียน สร้างโรงเรียนบ้านปราสาทเขย ตั้ง พ.ศ. 2464 โดยมีพระภิกษุหม่อม บุญโย (หลวงพ่อมุม) เป็นครูใหญ่คนแรก ระหว่างพ.ศ. 2464 - 2474 ทุกวันนี้ผู้ที่เข้าใจในหลักการแนวคิดของหลวงพ่อมุมในกลุ่มชาติพันธุ์เขมร , ลาว ที่ศรัทธาจะดำเนินอยู่เสมอ คือ หลวงพ่อมุมแห่งบ้านปราสาทเขย

ชาวบ้านเล่าว่า คำนาน นิทานพื้นบ้านใช้รูปแบบการสอนด้วยการปฏิบัติจริงเป็นทางเลือกของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เครื่องการเกษตรและเปิดวิชาการการทำไร่เพื่อปลูกพืชเลี้ยงคณะหมอลำริมหัวเขา ผสมผสานคำสอนท้องถิ่นในอีสานที่เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ลาวและเขมรมาสอนของคณะเอื้ออาทรหลวงพ่อมุม เพื่อให้ชาวบ้านได้รู้เข้าใจในบทตัวละครในตำนานว่าอะไรดี อะไรไม่ดี เพื่อปรับใช้ให้สอดคล้องกับสภาพวิถีชีวิตที่อยู่ร่วมกัน เช่น เรื่องจำปาสี่ต้น, นางผมหอม, นางสิบสอง, นางแดงอ่อน, นางไก่อั่ว, ท้าวสีทน นางมโนรา, ผ่าแดงนางไอ่, ท้าวคันธนาม, ท้าวกำกาคำ, रामเกียรติ และเรื่องเกี่ยวกับพุทธประวัติ เช่น พระเวสสันดรชาดก ซึ่งคำสอนและนิทานนั้นมีประโยชน์เพราะสามารถเข้าใจถึงชีวิตความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเป็นมาของท้องถิ่น ความสัมพันธ์กับชีวิตที่แท้จริงระหว่างมนุษย์ด้วยกันเองระหว่างธรรมชาติ และระหว่างรัฐกับชีวิตแท้ของชาวบ้าน สามารถแยกความดีงามไปปรับใช้ในสังคมหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน ในครัวเรือน ในเครือญาติ เป็นการสร้างการเอื้ออาทรต่อกันที่สะท้อนจากการเรียนรู้เข้าใจในคตินิยมของนิทาน และคำสอน ดังนั้นหลวงพ่อมุมพระเกจิอาจารย์แห่งวัดปราสาทเขยเหนือมีชื่อเสียงด้านคุณงามความดีด้านการปรับตัวให้กับชุมชน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงเสด็จมาถวายพระกรุณาค้นเป็นพระกรุณาสวนพระองค์ ในปี พ.ศ. 2515 และทรงสร้างศาลา ภปร. ถวายแก่หลวงพ่อมุม สรุปได้ว่าหลวงพ่อมุมคือ รูปแบบอย่างของการปรับตัวของชาวกูยเพราะ สามารถผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ากับกลุ่มชาวไทยอีสาน และเขมรถิ่นไทยได้อย่างแนบแน่น

6.6 การปรับตัวด้านการแต่งกาย ชีวิตชาวกูยแต่เดิมการแต่งกายมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ ตามโอกาสและฤดูกาล เขตอีสานใต้มี 3 ฤดู ฤดูร้อน ฤดูฝน ฤดูหนาว ถึงฤดูร้อนนุ่งห่มผ้าง่ายๆ ผู้หญิงมีผ้าสะไบพันรอบเอว มีผ้าสไบข้าง หญิงมีบุตรแล้วมักเปลือยกายตามธรรมชาติแบบสบายๆแต่นุ่งผ้าสิ้นเป็นสัญลักษณ์สำคัญ ผู้ชายนุ่งผ้าทอมือทำเองเป็นผ้าควบหรือผ้าม่วง ไม่นิยมใส่เสื้อผ้า ฤดูฝนหญิงนุ่งผ้าสิ้นลายโสด หรือลายแครง เสื้อคอกลมลายแก้วสีดำซึ่งข้อมมะเกลือ มีผ้าสะไบ ชายนิยมนุ่งเกงขาก๊วย เสื้อคอกลมสีดำ ผ้าขาวม้าพันศรีษะขณะ

ทำงานนอกบ้านหรือคาถาเอว ฤดูหนาวหญิงนิยมใส่เสื้อผ้าคอกกลมสีดำมีกระดุมเม็ดเงินห่มผ้าสไบ ชายนิยมนุ่งสะเตรง ใจกระเบนผ้าม่วง ใส่เสื้อผ้าคอกกลมมีสายรัดแทนกระดุมเสื้อ ผ้าขาวม้าไหม หรือผ้ายทอมือพันคอป้องกันหนาว ส่วนผ้าห่ม(ฉีกเพลาะ) นิยมผ้าฝ้ายตัดเย็บด้านหนึ่งเย็บเป็นรูป กระทงเพื่อห่มศรีษะเวลานอน และผูกเปลให้เด็กนอน ผ้าใช้ในพิธีกรรมหรืองานบุญ เป็นผ้า มัดห่มที่ทอมือที่มีลายละเอียดสวยงาม เช่น ลายตะเณะ ผ้าระหวี ผ้าเคียนซึ่งทุกวันนี้ไม่ทอแล้วเพราะ ขาดการสืบทอดทางด้านภูมิปัญญาและชาวบ้านที่เป็นหญิงชาวภูยกุญเล่าว่ามีลายละเอียดและทอยาก สำหรับลายผ้าที่ทอและคล้ายกับลายผ้าของเขมรมีผ้าลายไฮลญ (ญเรียกว่าฉีก กระปัดกะเขมร) ส่วนผ้าลายเก็บนั้นกลุ่มไทยอีสานก็นิยมทอแต่นิยมสีอื่นๆ เช่น เขียว เหลือง น้ำตาลเรียกว่า ผ้าลายลูกแก้ว สำหรับผ้าสิ้นชาวภูยกุญนี้นิยมทำเป็นหัวสิ้นเย็บต่อกับตัวผ้าสิ้น เย็บต่อข้างบนเรียกว่า เป็น ต่อเย็บผ้าสิ้นส่วนล่างเรียกว่า เชิง ลักษณะเด่นเป็นเอกลักษณ์ของการตัดเย็บนั้นเรียกว่า “แซว” เป็นการเย็บผ้าด้วยมือให้เป็นรูปแบบเสื้อผ้า ที่ยังนิยมเย็บ “แซว” พบว่านิยมใช้ในเขต อำเภอตำบองทาบ จังหวัดสุรินทร์ ส่วนเสื้อผ้าของผู้หญิงที่นิยมออกแบบเสื้อเย็บเป็นกระดุมเงินพบ ทั่วไปของหมู่บ้านชาวภูยกุญ ที่โดดเด่นของผ้าชาวภูยกุญอีกคือ ผ้าขาวม้าผู้ชายที่ทอมือ ทอเป็นผ้าลาย “ปลาชะโด” ซึ่งผู้ชายชาวภูยกุญใช้ทั่วไป

เกี่ยวกับการแต่งกายของชาวภูยกุญนี้มีการปรับเปลี่ยนตลอดเวลาเพราะมีความสัมพันธ์กับ ภายนอกชุมชน เช่น ผู้ชายชาวภูยกุญในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2520) ได้รับมีการศึกษาและรับ วัฒนธรรมการแต่งกายจากภายนอกชุมชนมาก แต่การแต่งแบบชาวภูยกุญที่ยังดำรงอยู่ตามหมู่บ้านชาวภูยกุญ จะนุ่งใส่เวลามีพิธีแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ งานบวช และเช่นพิธีกรรมศาลปู่ตา ส่วนการแต่ง กายของผู้หญิงในช่วง 30 ปีมานี้ก็ปรับเปลี่ยนตามความเจริญแบบสมัยใหม่ พบในวัยรุ่นนิยมนุ่ง กางเกง เสื้อผ้าตัดเย็บตามรูปแบบสากลทั่วไป โดยเฉพาะเวลาสวมใส่ออกนอกชุมชนไม่สามารถ แยกว่ากลุ่มไหนเป็นไทยญ ชนเขมรจีนไทย หรือ ไทยอีสาน หญิงชาวภูยกุญตามหมู่บ้านยังรักษา ประเพณีชาวภูยกุญด้านการแต่งกายจะพบในพิธีการแต่งงาน ถ้าชาวภูยกุญที่ได้รับราชการพบว่ามีพิธีการ แต่งกายทั้งสองแบบ คือ แต่งกายแบบสากลเมื่อมีงานเลี้ยงแบบสากล หญิงแต่งชุดเจ้าสาว และจะ แต่งกายแบบชาวภูยกุญเมื่อมีพิธีแบบชาวภูยกุญ (เจ้าบ่าวเรียกว่า กะตีม เจ้าสาวเรียกว่า กะมัน)

อาจกล่าวได้ว่าการปรับตัวของชาวภูยกุญในบริบทพหุวัฒนธรรมเขตอีสานใต้มีการปรับตัวให้ สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย เพื่อความอยู่รอด เป็นการประยุกต์ให้สอดคล้องกับวิถี ชีวิตความเป็นอยู่ตามสภาพพื้นที่ทางนิเวศน์ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อแสวงหา ทางเลือกใหม่ เป็นการนำความรู้ ความคิด ที่หลากหลายมาผสมผสานกับภูมิปัญญาเดิมเพื่อ ก่อให้เกิดภูมิปัญญาทางเลือกใหม่ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปสู่สิ่งที่ดี กว่าเดิม เพื่อปรับการดำรงอยู่ความเป็นชุมชนของท้องถิ่นและสอดคล้องกับความเป็นชาติ โดยมิ การเลือกสรรที่จะรับหรือปฏิเสธวัฒนธรรมใหม่และภูมิปัญญาใหม่จากต่างชาติที่หลั่งไหลเข้าสู่

ชุมชนชาวกูย ชาวกูยได้ใช้จิตสำนึกเกี่ยวกับชนชั้นของตนให้มีความเป็นเอกเทศ เป็นเอกลักษณ์ของตนเองเพื่อส่วนรวมซึ่งมีการถ่วงถ่วง วิจารณ์อย่างรอบคอบในการนำมาประยุกต์ใช้ในชุมชนและดำรงอยู่ต่อไป

อภิปรายผล

การศึกษาการปรับตัวของชาวกูยในบริบทวัฒนธรรมเขตนีซานได้ ได้แก่ หมู่บ้านตรึม อำเภอบึงสามพัน จังหวัดสุรินทร์ บ้านปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ บ้านเวินบึก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี บ้านม่วงหวาน - โคกเจริญ อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ และบ้านห้วยปอ อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา ทำให้เกิดความรู้หลายประการดังนี้

1. ทำให้เข้าใจความหลากหลายวัฒนธรรมของชาวกูยและกลุ่มชาติพันธุ์ข้างเคียง ได้แก่ วัฒนธรรมเขมรถิ่นไทย ไทยโคราช ไทยอีสาน ไทยจีน รัฐ และกระแสโลกาภิวัตน์ มีผลต่อการเลือกสรร การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ความเชื่อ มีค่านิยมที่แสดงออกมาเป็นรูปธรรมในลักษณะของการประกอบพิธีกรรมใหม่ วัฒนธรรมที่ผสมกลืน ในสังคมเช่น การดูขวัญ การเล่นมอ การแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ เปิดโอกาสให้มีทางเลือกปฏิบัติตามวัฒนธรรม เป็นลักษณะการปรับตัวเปลี่ยนวัฒนธรรมของคน ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิม หรือวัฒนธรรมใหม่ และเป็นการลดความขัดแย้ง เพราะกลุ่มชาติพันธุ์มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ภาษาพูดที่คล้ายคลึงกัน และส่งผลให้วัฒนธรรมและสังคมชาวกูยมีความหลากหลาย สามารถเลือกปฏิบัติได้โดยไม่ผิดกฎเกณฑ์ประสาสังคม

2. ทำให้เข้าใจชีวิตแท้ของชาวกูยเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ได้สร้างขึ้นด้วยน้ำใจเป็นสำคัญ มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน ได้ร่วมสร้างชาติร่วมกันให้เป็นวัฒนธรรมสากล ไม่ใช่วัฒนธรรมนานาชาติ เป็นวัฒนธรรมที่ยึดมั่นในคุณธรรมจากอดีตต่อเนื่องสอดคล้องกับเหตุการณ์ในปัจจุบัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับคุณค่า ความคิด ความเชื่อ อุปนิสัยที่ประกอบกันเป็นแนวทาง สัมพันธ์ขั้นพื้นฐานตั้งแต่ระดับครอบครัว เครือญาติจนถึงระดับชาติ และความเป็นชาวกูยนั้น ไม่ใช่ลักษณะที่ถูกกำหนดจากเบื้องบน แต่ในการสร้างชาติที่แท้จริงคือแสดงความเป็นคนไทย เช่น การใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันอย่างไม่ริบเร่ง ใช้อย่างรอบคอบ และคำนึงถึงผู้คนในท้องถิ่นเป็นสำคัญ

3. การศึกษาแนวคิดของชาวกูยที่ยึดระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีเกี่ยวข้อง ถักทอเข้ากับความเชื่อเรื่องผี พุทธ และพราหมณ์ เข้าใจทางเลือกแนวทางหนึ่งของการพัฒนารูปแบบที่ยั่งยืน เท่าเทียมกัน เป็นตัวของตัวเอง หากใครได้เป็นผู้นำสังคม ต้องปรับเปลี่ยนปัจจัยส่วนที่เป็นวัฒนธรรมใหม่มาปรับใช้กับแนวคิดดังกล่าว เพื่อให้สอดคล้องกับมิติทางประวัติศาสตร์ เพื่อสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับชนชั้นให้มีความเป็นเอกเทศ และมีเอกลักษณ์ของตนเอง เพื่อการดำรง

อยู่อย่างยั่งยืน ตามแนวพุทธ ศี พราหมณ์เข้ามาช่วยจัดเกลาชาวภูยในยุคโลกาภิวัตน์ให้เหมาะสมกับการเข้ามาประดิษฐ์พื้นฐานในการจัดการบริหารสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการเมืองให้มากขึ้น

4. กระแสโลกาภิวัตน์ที่ไหลเข้ามาในสังคมกลุ่มชาติพันธุ์ชาวภูยอย่างรวดเร็วและรุนแรง ได้สะท้อนถึงการปรับตัวของชาวภูย และสังคมภายนอกเข้ามาทับซ้อนวิถีชีวิตชาวภูย และชาวภูยต้องเลือกเส้นทางที่สังคมภายนอกบีบบังคับเพื่อความอยู่รอดภายในช่วงหนึ่ง ๆ เช่น สังคมชาวภูยบ้านดริ่มต้องออกมารับซื้อข้าวเปลือกต้องแรมคืน เพื่อให้ได้เงินตรา และเทคโนโลยีมาบริโภคตามสมัยใหม่ ในขณะที่ศักยภาพของกลุ่มชาวภูยนั้นยังพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการอยู่รอดและหาทางเลือกในการปรับตัวภายในสังคมยังมีน้อย ดังนั้นควรเปิดโอกาสการศึกษาให้มากแก่กลุ่มชาวภูย และให้ผู้รู้ได้กำหนดหลักสูตรท้องถิ่นกำหนดรูปแบบให้แก่เยาวชนที่ถูกต้องเพราะในปัจจุบันจัด แต่ขณะนี้หลักสูตรชาวเมืองที่กำหนดให้นักเรียนศึกษาไม่สอดคล้องกับการพัฒนาท้องถิ่นอย่างใด ควรนำ หลักการ แนวทางหลักสูตรวิชาชีพ วิชาชีพชีวิต และวิชาการที่หลวงพ่อบุญเคยลงสู่ปฏิบัติให้กับชาวบ้านได้ผลมาแล้ว หรือหลักสูตรโรงเรียนในฝันของผู้อำนวยการมนตรีแด่มทองปัจจุบันนี้ซึ่งมีภาพจินตนาการคืออยู่แล้ว แต่ทำอย่างไรหลักสูตรการลงสู่ภาคปฏิบัติจะได้เป็นที่เข้าใจต่อผู้เรียนหรือชุมชน

5. องค์กรท้องถิ่นขณะนี้ยังไม่พร้อมในแง่หลักการ แต่จะไหลไปตามกระแสเงินตรา และเทคโนโลยีเป็นสำคัญ นักการเมืองผูกคามักการปกครองท้องถิ่น ทำให้โน้มเอียงไปอยู่ทางการเมืองระดับชาติมากกว่า แทนที่การกระจายเมืองเป็นหลาย ๆ ด้านให้กับชาวภูย ซึ่งไม่ใช่เงินตราอย่างเดียว ควรเพิ่มมิติทางวัฒนธรรมมาช่วยเสริมฐานรากของชาวภูยเป็นสำคัญ เช่น เพิ่ม ความรู้ เน้นสติปัญญา การวิเคราะห์ปัญหาประสบการณ์ของชีวิต หรือการศึกษาที่ลำเอียงที่ดึงคนเข้าโรงงาน อุตสาหกรรม ขณะนี้ท้องไร่ท้องนาของชาวภูยขาดการเข้าถึงเพราะรัฐไม่เข้าใจ ไม่มีแหล่งข้อมูล แต่อย่างไร รัฐตัดสินใจปัญหาแบบผิด ๆ เป็นการสร้างความอ่อนแอแก่ชุมชนภูยมาเป็นเวลานาน เช่น ปลอมให้ชาวภูย บ้านดริ่ม ชำนาญ เชี่ยวชาญในการรับจ้างตัดอ้อย หรือไปทำไร่ผลไม้นอกพื้นที่ของชาวบ้านปราสาทเขย แต่ขณะเดียวกันในท้องถิ่นก็ถูกฉวยจากคนภายนอก เช่น นายทุน คนของรัฐ และขณะนี้ชนชั้นกลางกำลังออกมาเพื่อดำเนินกิจกรรมแนวทางเดียวกับรัฐหรือนายทุน ชาวภูยที่ขาดโอกาสมีแนวโน้มไม่ยั่งยืนเพิ่มขึ้น ดังนั้นรัฐควรออกออกกฎหมายหรือมาตรการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสคือชาวภูยเพื่อเขาสามารถช่วยตัวเองได้ และรัฐแก้ปัญหาตรงนี้ได้ นั่นคือความหมายใหม่ ดีความใหม่ ทางเลือกใหม่ และรูปแบบพัฒนาใหม่ ชาติจะได้ความมั่นคงและความยั่งยืน เพราะชาวภูยเป็นกลุ่มหนึ่งจะได้มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ

ข้อเสนอแนะ

1. ความหลากหลายเป็นความงามของโลก ชาวภูยเป็นกลุ่มชนส่วนน้อย แต่ศักยภาพในอุดมคติมีความงามด้านความเชื่อผศานผศานให้กลมกลืนเป็นข้อบัญญัติ เพื่อจัดการบริหาร การตัดสินใจของชุมชนมาเป็นเวลานาน เข้าใจในระบบนิเวศน์แต่เมื่อระบบนิเวศน์ และสิ่งแวดล้อมถูกนำไปใช้หมด ดังนั้นอาจจะเชื่อไม่แล้วว่าพื้นที่ของชาวภูยจะหวนกลับไปเหมือนสมัยเดิม การพัฒนาที่ดีจะต้องมีนโยบายที่ดี และชัดเจน ไม่ใช่การรักษาวัฒนธรรมเก่า ๆ แต่จะเป็นการส่งเสริมให้มีวัฒนธรรมที่ดี ที่เหมาะสมกับสังคมชาวภูย ที่จะทำให้สมาชิกส่วนใหญ่มีสุขภาพแข็งแรง ด้านร่างกายและจิตใจ สามารถพึ่งตนเองได้ และช่วยเหลือผู้อื่นที่ด้อยโอกาสได้ เป็นการนำวัฒนธรรมเดิมของชาวภูย เช่น ระบบนิเวศวัฒนธรรมด้านความเชื่อกับความรู้อจากประสบการณ์มาสร้างแนวทางหรือทฤษฎีใหม่เพื่อลงสู่ปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม การทำไร่ทำนา การทอผ้า การตีเหล็ก ความมีน้ำใจ เอื้ออาทร ความผูกพันกับครอบครัวเครือญาติ ภูมิปัญญาที่ดีดังกล่าวต้องนำมาปรับใช้ผสมผสานกับวัฒนธรรมใหม่ที่ดีที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย

2. เสนอการปรับเปลี่ยนปัจจัยที่มีส่วนกำหนดวัฒนธรรมใหม่ของชาวภูย การปรับปรุงคุณภาพของการศึกษาเน้นหลักสูตรชาวภูย เช่น ภาษาภูยควรมีหลักสูตรในโรงเรียน หรือหลักสูตรของหลวงปู่่ม ที่เน้นวิชาชีพของชาวบ้าน การจัดทำเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน โรงเรียนฝึกฝนการทำการเกษตรริมห้วยทา เน้นวิชาชีพที่เกี่ยวกับตำนาน นิทาน นิยายในท้องถิ่น มาสอนคุณธรรมผู้คนในชุมชน จัดการสอนแบบเรียนไปและปฏิบัติไปพร้อมกัน โดยใช้เทคนิคการสอนแนวหมอลำพื้นบ้าน ช่วยให้ชาวบ้านพอใจเกี่ยวกับชีวิต แม้แต่หลวงปู่่มมรณภาพแล้ว ชาวบ้านยังมีความทรงจำอย่างแนบแน่น นี่คือการที่แท้ที่ให้กับลูกศิษย์ทั้งวิชาชีพและวิชาการ ดังนั้นวิชาต่าง ๆ ดังกล่าวยังสอดคล้องกับแนวทางการจัดการเรียนการสอนของผู้บริหารโรงเรียนบ้าน ตริม และอาจารย์หมั่งกร ปัญญาโว

3. ชาวภูยจัดอยู่ในกลุ่มเกษตรกรมีอาชีพทำนาและทำไร่ ซึ่งเป็นกลุ่มคนจน รัฐต้องดูแลโครงสร้างพื้นฐาน เช่น โครงสร้างไม่เป็นธรรมทั้งทางด้านวัฒนธรรม สังคม กฎหมาย และการจัดสรรทรัพยากร หรือปัจจัยภายนอกประเทศ เช่น การแข่งขันที่รุนแรงในตลาดโลกทำให้คนยากจนซึ่งเป็นผู้ที่ขาดโอกาสอยู่แล้วเสียเปรียบในการแข่งขันมากขึ้นไปอีก ดังนั้นควรเพิ่มศักยภาพการวางรากฐานการปฏิรูปเชิงโครงสร้าง ทำให้เกิดความเท่าเทียมกันในสังคม และให้โอกาสคนจน สร้างเครือข่ายการเรียนรู้โดยการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา เทคโนโลยีท้องถิ่น และการพัฒนาจากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน วิเคราะห์ปัญหาบุคคลลบริบทวัฒนธรรมในท้องถิ่น

4. สื่อสารวัฒนธรรม และความเชื่อที่ดีงามของชุมชน วัฒนธรรม และความเชื่อมีผลต่อความอยู่รอด การคงอยู่ การปรับตัว ในลักษณะไม่ก่อให้เกิดความรุนแรง การหลีกเลี่ยงต่อกระแสการบริโภคที่เกินความจำเป็น ส่งเสริมแนวคิดความพอเพียงกับวิถีชีวิต ควรเกื้อหนุนปัจจัยการผลิต

และการประกอบอาชีพของชุมชนชาวกูย เช่น วัฒนธรรม ประเพณีงานบุญต่าง ๆ ที่แสดงความมีน้ำใจช่วยเหลือกัน นอกจากนั้นวัฒนธรรมทางจิตใจที่มีความเคารพนบถนอบ ความเป็นเครือญาติ จะทำให้ชุมชนมีความมั่นคงเป็นอัตลักษณ์และพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

5. ควรทำการศึกษาบทบาทการปรับตัวของชาวกูยให้กว้างขวางขึ้น มีการเชื่อมโยงชักตอสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างกลุ่มชาวกูยในประเทศไทย และชาวกูยในประเทศข้างเคียงมีความคลี่คลายมาในทางประวัติศาสตร์อย่างไร สร้างวัฒนธรรมชาวบ้านให้เป็นที่ยอมรับวัฒนธรรมแห่งชาติเพื่อให้เป็นลักษณะวัฒนธรรมที่ประกอบด้วย น้ำใจ เป็นชุมชน ความเข้มข้นของเครือญาติ และความอยู่เย็นเป็นสุข

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กนกวรรณ มะโนรมย์. "อัตลักษณ์ทางสังคมชาวประมงแม่น้ำมูลตอนล่าง," วาทกรรมอัตลักษณ์.

กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2547.

การข้าว, กรม. รายงานการสำรวจพื้นฐานการทำนาจังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2502. กรุงเทพฯ : แผนกประมวลสถิติและประวัติ, 2503.

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศ.บ. 2.47/69 รายงานตรวจราชการมณฑลอีสานและนครราชสีมา

9 ธันวาคม 2469 ที่ 23/820 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2470.

_____. ค.ศ. 0615.4/17 ขอโอนเปลี่ยนแปลงประเภทเงิน เงินช่วยเหลือสร้าง

ทางสายร้อยเอ็ด-เกษตรวิสัย-สุวรรณภูมิ-ท่าตูม. 3 มกราคม 2499.

_____. ค.ศ. 0615.4/17 ขออนุมัติโอนเปลี่ยนแปลงประเภทเงิน เงินช่วยเหลือ

สร้างทางโซคชัย-เดชอุดม (ตอน ปราสาท-ขุนันท์). ที่ ส.ร. 6 / 3 มกราคม 2499.

_____. ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, 2541.

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ. วิธีชุมชน คู่มือการเรียนรู้ที่ทำให้งานชุมชนง่ายได้ผลและสนุก. ในแผนงานวิจัยสังคมและสุขภาพ โครงการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้เพื่อเสริมศักยภาพในการ ทำงานบริการสุขภาพระดับต้น สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุขและสำนักนโยบายและแผนสาธารณสุข ฉบับปรับปรุง 2545.

_____. อำนาจและคอร์ปชั่น. กรุงเทพฯ : สำนักอมรินทร์, 2546.

ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์. อีสานเมื่อวาน. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, 2533.

คงเจตน์ พร้อมนำพล. บันทึกเลียดพนมดงรัก. กรุงเทพฯ : บริษัทชนนิยม, 2542.

คณะกรรมการดำเนินการจัดทำหนังสือวัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์จังหวัดบุรีรัมย์.

วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2544.

คณะกรรมการดำเนินการจัดทำหนังสือวัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์จังหวัด

นครราชสีมา. วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดนครราชสีมา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2543.

คณะกรรมการดำเนินการจัดทำหนังสือวัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์จังหวัดศรีสะเกษ.

วัฒนธรรมพัฒนาทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดศรีสะเกษ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2544.

คณะกรรมการดำเนินการจัดทำหนังสือวัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ฯ จังหวัดสุรินทร์.

วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดสุรินทร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2544.

คณะกรรมการดำเนินการจัดทำหนังสือวัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ฯ จังหวัด

อุบลราชธานี. วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2544.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. ชีวิตไทยชุมชนชาวนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2537.

เครือข่ายนักวิจัยไทบ้านลุ่มน้ำสงครามตอนล่าง. นิเวศวิทยาและประวัติศาสตร์ ป่าบุ่งป่าทามลุ่มน้ำสงครามตอนล่าง. เชียงใหม่ : วนิศาเพรส, 2548.

เครือข่ายแม่น้ำเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศไทย. แม่ขุนการกลับมาของคนหาปลา. เชียงใหม่ : เครือข่ายองค์กรชุมชนลุ่มแม่น้ำมูล, 2545.

โครงการวิจัยชุมชนโบราณจากภาพถ่ายทางอากาศ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 17/11/76.

โผสิต ปิ่นเปี่ยมรัชฎ์. ขุนบถอีสาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยพัฒนาพานิช, 2524.

งามพิศ สัตย์สงวน. สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาครอบครัวญวน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. คหิชาบ้านอีสาน. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, ม.ป.ป.

_____. “การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสาน,” ทิศทางหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2531.

จิตร ภูมิศักดิ์. ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ. (พิมพ์ครั้งที่ 4) กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, 2540.

จันทน์ เจริญศรี. โพสต์โมเดิร์น กับสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิภาษา, 2544.

เจริญ ไวรจันกุล. ตำนานคชศาสตร์ฉบับหมู่บ้านช้าง. สุรินทร์ : โรงพิมพ์รุ่งชนเกียรติออฟเซ็ท, 2541.

เจมส์ แมคคาร์ธี. บันทึกการสำรวจและบุกเบิกในดินแดนสยาม. แปลโดย ร.ท. สุมาลี วีระวงศ์. กรุงเทพฯ : กรมแผนที่ทหาร, 2533.

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. “คนไท เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันหรือไม่ หากจะมองแบบ BARTH,” ในบทความวิชาการและความทรงจำ เนื่องในโอกาสเกษียณอายุราชการ รองศาสตราจารย์ สมุทร ปิติพัฒน์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชันด้า, 2546.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต (พิมพ์ครั้งที่ 3) กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2533.

_____. ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนและชนชาติไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538

_____. จากประวัติศาสตร์หมู่บ้านสู่ทฤษฎีสองระบบ. สถาบันราชภัฏสุรินทร์จัดพิมพ์ เนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี ศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2544.

_____. “แนวคิดชุมชนกับประวัติศาสตร์ไทย,” ใน ประวัติศาสตร์ความคิดไทยกับแนวคิดชุมชน. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.

_____. แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2544.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพรพิไล เลิศวิชา. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2537.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ. พระยาสุริยานุวัตร (เกิด บุญนาค) นักเศรษฐศาสตร์คนแรกขแรงคนไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2523.

_____. ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนา. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2541.

ชนวน รัตนวราหะ. “นิเวศธรรมชาติกับเกษตรกรรม : ความหลากหลายทางชีวภาพและความสมดุล,” ใน ความหลากหลายทางชีวภาพกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน. หน้า 167. กรุงเทพฯ : บริษัทเกล็ดไทย, 2536.

ชอบ คีสวนโคก และคณะ. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนลุ่มแม่น้ำมูล ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ถึง ปัจจุบัน. ขอนแก่น : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2532.

ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์. ทฤษฎีไร้ระเบียบ (Chaos Theory) กับทางแพร่งของสังคมสยาม. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2538.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. อาวุธมีชีวิต ?. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, 2546.

ชัยอนันต์ สมุททวณิช. วัฒนธรรมคือทุน. กรุงเทพฯ : บริษัท สุขุมและบุตร จำกัด, 2540.

ชุมพล แนวจำปา. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน พ.ศ. 2443 – 2468.

วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชูศักดิ์ วิทยาก็ค. “สังคมศาสตร์กับการศึกษาคนชายขอบ,” วารสารสังคมศาสตร์. “ (1) : 2-4;

กรกฎาคม-ธันวาคม 2541.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. วาทกรรมการพัฒนา. กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.

ชลธิรา ศักยวัฒนา. ลี้ว๊ะเมืองน่าน. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2530.

ชิมเมอร์แมน, คาร์ล ซี. การสำรวจทางเศรษฐกิจในชนบทแห่งสยาม 2473. แปลโดย ชิม วีระไวทยะ. พระนคร :

ญาติ ไหววดี. “ชีวิตและผลงานข้าพเจ้า ญาติ ไหววดี,” ใน ผู้ว่าเสนอ 60 สมาคมศิษย์เก่าสุรวิทยาคารจังหวัดสุรินทร์. สุรินทร์ : โรงพิมพ์ ส. พันธุ์เพ็ญ, 2530.

คารารัตน์ เมตตาริกานนท์. การเมืองสองฝั่งโขง. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์เอส พรินท์ติ้ง เซนเตอร์, 2546.

เดช ภูสองชั้น. ประวัติศาสตร์สามัญชนคนทุ่งกุลาร. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์เอส พรินท์ติ้ง เซนเตอร์ จำกัด, 2546.

คณพล ไชยสินธุ์ และคณะ. สิทธิชุมชนท้องถิ่นภาคอีสาน. กรุงเทพฯ : แชนโฟร์ พรินติ้ง, 2547.

เดช บุญนาค. กบฏผู้มีบุญในภาคอีสาน. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิชย์, 2524.

_____. การปกครองระบบเทศาภิบาลของประเทศไทย พ.ศ. 2435 – 2458. แปลโดย ภรณ์ จันทรูติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532.

เดิม วิชาชัยพจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.

ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ . “ลาวในทรรณะของผู้ปกครองไทยสมัยรัตนโกสินทร์,” จดหมายเหตุสังคมศาสตร์. 11(1) : 114; ตุลาคม 2531.

_____. วิธีการทางประวัติศาสตร์. เอกสารสอนวิชาการสัมมนาการทางประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. ม.ป.ป.

_____. “การเคลื่อนย้ายแรงงานอีสานเข้าสู่ส่วนกลางในอดีต,” วารสารธรรมศาสตร์. 11(3) : 57-63 : กันยายน 2525.

ทองสืบ ศุภะมาร์ค. พระราชพงศาวดารเขมร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2526.

ธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พระ. การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2539.

ธวัช ปุณโณทก. “ชุมชนหัวเมืองเขมรป่าดง,” การสัมมนาวิชาการเรื่อง เมืองสุรินทร์มรดกโลกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย. (เอกสาร 06) ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์, 2536.

_____. เที่ยวอีสาน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนส, 2532.

_____. เอกสารคำบรรยายเรื่องไทยศึกษาระดับปริญญาเอกคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (กลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคอีสาน). 14 – 15 ธันวาคม 2544.

ธีรชัย บุญมาธรรม. “การเก็บส่วยในหัวเมืองลาวตะวันตกในช่วงต้นรัตนโกสินทร์,” วารสารธรรมศาสตร์. 12(4) : 159 – 160; ธันวาคม, 2526.

_____. ประวัติศาสตร์สังคมอีสานตอนบน พ.ศ. 2318 – 2450. มหาสารคาม : วิทยาลัยครูมหาสารคาม

ธีรพันธ์ ล. ทองคำ. ภาษาของนานาชนเผ่าในแขวงเซกองลาวใต้ กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรไทย, 2544.

นิพนธ์ เทียนวิหาร, นิธิ เอียวศรีวงศ์และไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. ความรู้ท้องถิ่น การจัดการความรู้สู่การจัดการทางสังคม. กรุงเทพฯ : บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, 2547.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. ปากไก่และใบเรือ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2527.

_____. ท่องเที่ยวบุญบั้งไฟในอีสาน. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์เนส พรินต์ติ้ง เซนเตอร์, 2536.

นิธิ เอียวศรีวงศ์และอาคม พัมพะยะ. หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ดวงดีการพิมพ์, 2525.

นิธิ เอียวศรีวงศ์, ศรีศักร วัลลิโภดม และ เอกวิทย์ ฌ. กลาง. มองอนาคต บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางสังคมไทย. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป, 2536.

นิตยพรรณ วรรณศิริ. มนุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

บำเพ็ญ ฌ อุบล. “เล่าเรื่องเมืองอุบล,” ใน เอกสารการประกอบสัมมนา อุบลราชธานี อดีตปัจจุบัน และอนาคต. หน้า 11 – 12. อุบลราชธานี : วิทยาลัยอุบลราชธานี, 2535. (เอกสารหมายเลข 10).

บุญยงค์ เกศเทศ. ดงขุมคำ. กรุงเทพฯ : บริษัทหลักทรัพย์ จำกัด, 2546.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. ภูมิปัญญาในเขตวิสาหกิจพื้นเมือง ศึกษากรณีชุมชนกะเหรี่ยงในป่าทุ่งใหญ่นเรศวร. นนทบุรี : สำนักพิมพ์โลกจุลยภาพ, 2539.

ประนุช ทรัพย์สาร. วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ อ.ม., กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

ประเทือง จิตสกุล. ภูมิศาสตร์กายภาพ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ : ทวีการพิมพ์, 2528.

ประยงค์ เนตยารักษ์และบัณฑิร อ่อนคำ. “วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,” วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์จุลา จำกัด, 2535.

ประเวศ วะสี. “ยุทธศาสตร์รัตนโกสินทร์ ระเบิดพลังฝ่าหลุมคำ,” ทางออกไทยยุคทักษิณกินเมือง. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์, 2548.

ประเวศ วะสีและคณะ. ความหลากหลายทางชีวภาพกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2537.

ประสงค์ จันทา. “ประวัติอำเภอศีขรภูมิ,” ศีขรภูมิ 2525 - 2526. ที่ระลึกวันเปิดโรงพยาบาล - ศีขรภูมิ 30 เมษายน 2526.

ปรานี วงษ์เทศ. “เช่นตะกวด : พิธีกรรมของชาวภูบ้านดริ่ม,” ศิลปวัฒนธรรม. 17(11) : 84 - 91 ; กันยายน 2539.

_____. ประเพณีสิบสองเดือนในประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมเพื่อความอยู่รอดของคน. กรุงเทพฯ : บริษัทพินเนส พรินติ้ง เซนเตอร์ จำกัด, 2548.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. เศรษฐศาสตร์สีเขียวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2539.

_____. “ทฤษฎีชนชั้นกลาง,” เศรษฐศาสตร์การเมือง (เพื่อชุมชน) 25 คนชั้นกลางไทยในกระแสนิยม (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : บริษัทแอคชั่นเพรส โปรดักส์ จำกัด, 2548.

_____. “เศรษฐศาสตร์แห่งความมิด ความมิดของเศรษฐศาสตร์ : เดินทางไกลไปสู่ postmodern economics,” เศรษฐศาสตร์การเมือง ยุควิกฤตรอบด้าน (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : บริษัทแอคชั่นเพรส, 2547.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, กาญจนา แก้วเทพ, กนกศักดิ์ แก้วเทพ. วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถี
วิทยาศึกษาศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

ปรีชา วรเศรษฐสิน. “วิถีชีวิตชุมชนชาวจีนเมืองสุรินทร์,” วารสารเมืองโบราณ. 31 (1) : 20 – 39
; มกราคม – มีนาคม 2548.

ปรีชา อุตระกุล. “กลุ่มชาติพันธุ์ในนครราชสีมา,” ของดีโคราช. หน้า 191. กรุงเทพฯ : เพื่อฟ้า
พรินต์, 2541.

_____. เศรษฐศาสตร์สีเขียวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2539.

ผกากรอง บุญเต็ม. นิทานพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งนทีเกียรติออฟเซต, 2546
พรหมนุ (ดิศโล อ้วน), พระ. ตำนานวัดสุปฏิหาราม. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์,
2478.

พัฒนา กิตติอาษา. ท้องถิ่นนิยม. กรุงเทพฯ : โอเอส พรินต์ เอส์, 2546.

พิทยา ว่องกุล. “ศาสนาพุทธกับไสยศาสตร์ : พัฒนาการของพระเครื่องสู่พุทธไสยศาสตร์,”
ไสยศาสตร์ครองเมือง. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์, 2543.

เพ็ญศรี ดีก. การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการ
พิมพ์, 2527.

ไพฑูรย์ มิกุล. “กวย : ชาติพันธุ์,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน เล่ม 1, 5

ธันวาคม 2542. กรุงเทพฯ : สยามเพรสมาเนจเม้นท์, 2542.

_____. ไทยกวย. โครงการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย ใน สมาคมสังคมศาสตร์แห่ง
ประเทศไทย, 2531.

_____. อีสานศึกษา. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม,
2531.

_____. “สภาพสังคมและเศรษฐกิจอีสานก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2,” เอกสารประกอบการ
สัมมนาทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับอีสานศึกษา. 4-6 กรกฎาคม 2527.

ไพฑูรย์ สุนทรารักษ์. “เมืองสุรินทร์ในอดีต,” ใน ผู้ว่าเสนอ 60 สมาคมศิษย์เก่าสุรวิทยาคาร
จังหวัดสุรินทร์. สุรินทร์ : โรงพิมพ์ส พันธุ์เพ็ญ, 2530.

พัฒนาที่ดิน, กรม. คู่มือการจัดการที่ดินพืชเศรษฐกิจจังหวัดศรีสะเกษ. กรุงเทพฯ : กรมพัฒนาที่ดิน,
2542.

เฟ็กเกีย วานเคอร์ซาก และบริกิตา วอยคอส .“ประวัติและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวกูย,”
วารสารภาษาและวัฒนธรรม. 17 (9) : 38 - 45 ; มกราคม - มิถุนายน 2533.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ประมวลพระบรมราชโองการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์
สยามและชาติพันธุ์วิทยาว่าด้วยชนชาติ. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
นาวาตรีขุนฤทธิไกรกรมการ ณ เมรุองคราราม, 27 พฤศจิกายน 2515.

มนัส สุวรรณ. ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
โอเคียน-สโตร์, 2544.

มหาดไทย, กรม. การสำรวจสำมะโนครัวทั่วราชอาณาจักร พ.ศ. 2480 เล่ม 4. พระนคร : โรง
พิมพ์กรมรถไฟ, 2485.

มนีมัย ทองอยู่. “เศรษฐกิจชาวนาอีสานและแนวคิดชุมชน,” กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.

มูลนิธิการแพทย์แผนไทยจังหวัดสุรินทร์. สรุปการสัมมนาตำรายาพื้นบ้าน จังหวัดสุรินทร์.
ระหว่างวันที่ 31 กรกฎาคม 2539 และ 1-2 สิงหาคม 2539.

โยชิฟูมิ ทามาคา. “อิทธิพลและอำนาจการเมืองไทยค่านที่ไม่เป็นทางการ,” ระบบอุปถัมภ์ (อมรา
พงศพิชญ์และปรีชา คุวินทร์พันธุ์ บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2543.

ยุค ศรีอาริยะ. ภูมิปัญญาตะวันออกผ่านมุมมองโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์, 2548.

ยศ สันตสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.

_____. “หลักช้าง,” ใน วิถีทรรศน์. กรุงเทพฯ : บริษัทพรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2543.

_____. “สิทธิชุมชน” ใน เอกสารประกอบการประชุม วันที่ 27-29 มีนาคม 2545 ศูนย์
มานุษยวิทยา - สิรินคร.

_____. จากวรรณถึงเทวดา : มาคซิสต์และมานุษยวิทยา มาคซิสต์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.

_____. ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. เชียงใหม่ :
นพบุรีการพิมพ์, 2544.

- รอง ศยามานนท์ และคณะ. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ถึงแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2526.
- วรรณ เทียนมี. การกระจายภาษาอยู่ในประเทศไทย กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรณิจิ, 2537.
- วิชัยไพบ้าน. นิเวศวิทยาและประวัติศาสตร์อีสาน. เชียงใหม่ : โครงการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทางความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนในพื้นที่ชุ่มน้ำลุ่มน้ำโขง, 2548.
- วิชัยไพบ้าน. แม่มนการกลับมาของคนหาปลา. เชียงใหม่ : เครือข่ายองค์กรลุ่มแม่น้ำมูล, 2545.
- วิทยา ปานะบุตร. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินกับงานด้านการสื่อสารคมนาคม (พ.ศ. 2460 – 2475). วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : บริษัทสารมวลชน, 2527.
- วิลาศ โพธิสาร. “ชุมชนชาวกูย : กรณีเส้นทางช้างป่าสู่ช้างบ้าน” . ใน เอกสารการประชุมสัมมนาทางวิชาการระดับชาติ เรื่อง ช้าง : มรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในประเทศไทย. จัดโดยสถาบันราชภัฏสุรินทร์ และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 24 – 26 เมษายน 2539.
- วีระ สดสังข์. กวย ชนกลุ่มน้อยจากลุ่มแม่น้ำโขงถึงลุ่มแม่น้ำมูล. นนทบุรี : บริษัทเฮลโลการพิมพ์, 2545.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. การปรับตัวของไทยและจีนในสมัยจักรวรรดินิยมใหม่. กรุงเทพฯ : บริษัท เลิฟแอนด์ลิฟเพรส จำกัด, 2534.
- เวลา, วอลเตอร์ เอฟ. แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ. แปลโดย นิจ ทองโสภิต. กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2530.
- เศรษฐกิจการเกษตร, กอง. กิจการของกระทรวงเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยสังเขป. กรุงเทพฯ : สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงเกษตร, 2504.
- ศิราพร ณ ถลาง. ชนชาติไทในนิทาน. กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์เนศพรีนติ้ง เซนเตอร์ จำกัด, 2545.

ศิริพร จิตฐาน ณ ถลาง. ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น. กรุงเทพฯ : บริษัท พินเนสพรีนติ้ง เซนเตอร์ จำกัด, 2539.

ศิริ ผาสุก, อังฉรา ภาณุรัตน์ และเครือจิต ศรีบุญนาท. สุรินทร์มรดกโลกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ เอส แอนด์ จี กราฟฟิค, 2536.

ศรีศักร วัลลิโภคม. “ศรีสะเกษเขตเขมรป่าดง,” เมืองโบราณ . 15(4) : 49; ตุลาคม – ธันวาคม 2532.

_____. “ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นบ้านชีสาร์,” สังคมและวัฒนธรรมชุมชนคนชีสาร์. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2545.

_____. “ ขุนเจือง ผู้นำร่วมทางวัฒนธรรมของคนในกลุ่มน้ำโขงตอนบน,” มหากาพย์ของอุษาคเนย์ (สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : บริษัท พินเนสพรีนติ้ง เซนเตอร์, 2538.

_____. พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย (เอกวิทย์ ณ ถลาง บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2544.

_____. เหล็ก โลหะปฏิวัติ เมื่อ 2,500 ปีมาแล้ว. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, 2548.

ศึกษาธิการจังหวัดสุรินทร์, สำนักงาน. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการ. 5 เมษายน 2538.

ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอศีขรภูมิ. ความเชื่อของชนบางกลุ่มในจังหวัดสุรินทร์. 2535.

_____. แอ่งอารยธรรมอีสาน (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่บริษัทพินเนสพรีนติ้ง, 2540.

_____. “ชีวิตวัฒนธรรมกับความเชื่อในสังคมไทย,” ในมองอนาคตบทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางสังคมไทย. หน้า 28. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พรีนติ้งกรุ๊ป, 2536.

_____. “บาราย (Barai),” ในทุ่งกุลารัษฎาจักรเกลือ 2,500 ปี. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2546.

ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ชาวนา ประวัติศาสตร์ชีวิตความหวังและทางออก. กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2547.

ศิลปากร, กรม. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสุรินทร์. สุรินทร์ : โรงพิมพ์รุ่งธนเกียรติออฟเซต, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์.

- ศิลปากร, กรม. คู่มือแนะนำเอกสารจดหมายเหตุจังหวัดอุบลราชธานี (เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 - รัชกาลที่ 7). กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่บริษัทอมรินทร์, 2532.
- ศุภชัย สิงห์ยะบุตรและคณะ. โครงการสารคดีลาวตอนล่างสหวันนะเขต สาละวิน เขกอง จำปา ลัก และอัครตะปือ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544 (อัครตะนา).
- ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์. วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : กรณี เขมร ลาว ล่วย สุรินทร์ กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่บริษัทสารมวลชน, 2533.
- สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล. สารานุกรมชนชาติไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, 2538.
- สมภพ มานะรังสรรค์. "พลวัตรของระบบการเงินโลกกับผลกระทบต่อไทย," ในเศรษฐศาสตร์ การเมือง กรุงเทพฯ : บริษัทเอคิสันเพรส โปรดักส์ จำกัด, 2546.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การศึกษาสังคมและวัฒนธรรม : แนวความคิด วิธีวิทยาและทฤษฎี. ขอนแก่น : อมรินทร์ก็้อปปี, 2544.
- _____. "ความยากจนกับกลุ่มชาติพันธุ์ : กรณีศึกษาชุมชนในภาคอีสาน," ในชาติและชาติพันธุ์ วิถีชีวิตและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในโลกปัจจุบัน. 26 - 28 มีนาคม 2546 เอกสารหมายเลข 11 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กรุงเทพมหานคร, ม.ป.ป.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- สายชล สัตยานุรักษ์. "ประวัติศาสตร์ความคิดชาติไทยกระแสหลัก," กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.
- สายพิน แก้วประเสริฐ. การเมืองในอนุสาวรีย์ท่าสุรนารี. กรุงเทพฯ : พิมพ์เศ พรินต์ดีเจเนเตอร์, 2538.
- ลีลา วีระวงศ์. ประวัติศาสตร์ลาว (สมหมาย เปรมจิตต์ แปลเป็นภาษาไทย). กรุงเทพฯ : มติชน, 2529.
- สุนทร พิพิธ, พระยา. บันทึกความทรงจำ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2516.
- สุนทรีย์ อาสะไวย์. "อุดมการณ์พระศรีอารียกับการเกิดขบวนการผู้มีบุญอีสาน ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2444 - 2445)," รัฐศาสตร์สาร. 14(3) - 15(1) : 132 - 133; กันยายน 2531 - เมษายน 2532.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. “คำนำเสนอ ท่งกูลา อาณาจักรเกลือ 2,500 ปี,” ศิลปวัฒนธรรม.
กรุงเทพฯ : มติชน, 2546.

_____. ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมสยามในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : บริษัทพินเนส
พริ้นท์ติ้ง เซนเตอร์ จำกัด, 2546.

_____. ชาติพันธุ์สุวรรณภูมิ. กรุงเทพฯ : บริษัทพินเนส พริ้นท์ติ้ง เซนเตอร์ จำกัด, 2547.

สุเมธ ตันติเวชกุล. ใต้เบื้องพระยุคลบาท. กรุงเทพฯ : บริษัทพินเนส, 2543.

สุทัศน์ เจริญรัตน์ และคณะ. ศิขรภูมิ 2525-2526. กรุงเทพฯ : ชีรพงษ์การพิมพ์, 2526.

สุทิน สอนองคัน. “ผลกระทบการเปลี่ยนแปลงอำนาจทางการเมืองในอีสาน ตั้งแต่สมัยสุโขทัย
จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น(พ.ศ. 1792-2394),” วารสารประวัติศาสตร์ 2534

ฉบับรวมงานวิจัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรไทย, 2534.

สุวิงค์ พงศ์ไพบูลย์. วัฒนธรรมพื้นบ้าน แนวปฏิบัติในภาคใต้. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์,
2525.

_____. โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย, 2544.

สุภัทรดิศ คีตกุล, ม.จ.. ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. 2,000. กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการ
พิมพ์, 2535.

สุเทพ สุนทรเกสัช. มานุษยวิทยากับประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ,
2540.

_____. หมู่บ้านอีสานยุคสงครามเย็น. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, 2548.

สุเมธ คงสวัสดิ์. ความเชื่อของชาวบ้านพลวง ตำบลกั้งแอน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์
ปริญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2531.

สุรจิตต์ จันทรสาขา. รวมเผ่าไทยมุกดาหาร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศรีอนันต์, 2530.

สุริยา สมทฤปต์ และคณะ. ทรงเจ้าเข้าผี. กรุงเทพฯ : บริษัทพินเนส พริ้นท์ติ้ง เซนเตอร์ จำกัด,
2539.

- สุวิชัย หวันแก้ว. โลกกว้าง – จิตแคบ : สู่ทางเลือกทางวัฒนธรรมและความเป็นไทยในยุคโลกาภิวัตน์. รายงานวิจัยสัมมนาสังคมวิทยาพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย สาขา สำนักศึกษา และมนุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- สุวิทย์ ชีรสอวดี. เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน : ประวัติศาสตร์และเศรษฐกิจอีสานหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน (2488 – 2544) กรุงเทพฯ : 2545, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- _____. ประวัติศาสตร์ลาว 1779 – 1975. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด, 2543.
- _____. “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในกลุ่มแม่น้ำชี แม่น้ำสงครามและแม่น้ำมูลตั้งแต่ พ.ศ. 2475 - ปัจจุบัน,” สายธารแห่งความคิด (ชาคริต ชุ่มวัฒนะและอุกฤษฏ์ ปัทมานันท์ บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, 2532.
- สกินเนอร์, จี วิลเลียม. สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรัตน์ และคนอื่นๆ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิชย์, 2529.
- เสนห์ จามริก. “ฐานคิดสู่ทางเลือกใหม่ของสังคมไทย,” ใน วิถีทรรศน์. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2544.
- ส. ศิวลักษณ์. “พุทธกับไสยในสังคมไทย,” ศิลปวัฒนธรรม. 15(7) : 77 – 91 พฤษภาคม 2537.
- เสรีयर โกเศศ. ชีวิตชาวนา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม่คำผาง, 2531.
- สมาคมประวัติศาสตร์ ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. เอกสารขึ้นต้นเกี่ยวกับการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. 2428 – 2465 (ไพฑูรย์ มีกุล บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2535.
- สำลี รักสุทธี. นิทานพื้นบ้านอีสาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, 2544.
- สมคิด พรหมจ้อยและคณะ. เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานใต้. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์ดี, 2546.
- หม่อมอมรวงศ์วิจิตร (ม.ว.ปฐมคเนจร). “พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน,” ประชุมพงศาวดาร เล่ม 3. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506.

อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรมกระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

_____. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ (พิมพ์ครั้งที่ 5) กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

อรรถ นันทจักร. "สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของหัวเมืองอีสานก่อนและหลังการปฏิรูปมณฑลเทศาภิบาล," การสัมมนาทางวิชาการเรื่องภาษากับประวัติศาสตร์ และความเคลื่อนไหวในวิชาประวัติศาสตร์. ในสมาคมประวัติศาสตร์ในพระบรมราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ณ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า 16-18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2533. (เอกสารหมายเลข 10).

อรอนงค์ น้อยวงศ์. กัมพูชา นโยบายต่างประเทศไทยสมัย พลเอกเปรม ติณสูลานนท์. (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และกาญจน์ ละอองศรี บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

อนันต์ กาญจนพันธุ์. ความคิดทางประวัติศาสตร์และศาสตร์ของวิจิตร. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544.

_____. "หมู่บ้านในสังคมไทย : ข้อโต้แย้งทางความคิด," วิถีสังคมไท ชุดที่ 4. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2544.

_____. "ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา," เศรษฐศาสตร์การเมือง ยุควิฤตธิ์อุปถัมภ์. (ณรงค์เพชรประเสริฐ บรรณาธิการ) กรุงเทพฯ : บริษัทเอคิสเพรส, 2547.

_____. ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2548.

อนันต์ กาญจนพันธุ์ และคณะ. พลวัตรของชุมชนในการจัดการทรัพยากรกระบวนทัศน์และนโยบาย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

อารียา เสวตมร. ผ้าป่าข้าว : บทสะท้อนวิถีชีวิตของชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542.

อิชิอิ โยเนะโอะและโยชิโกะวาทะ โทชิฮารุ. ความสัมพันธ์ไทย - ญี่ปุ่น 600 ปี. แปลโดย พลัปลึง กงชนะและคณะ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พรินต์ติ้ง, 2530.

อี. เอช. คาร์. ประวัติศาสตร์คืออะไร (ชาติชาย พณานนท์ แปล) กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์. 2531 อุทัย คลยเกษม. สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา. พระนครศรีอยุธยา : เทียนวัฒนา, 2545.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. ภูมิปัญญาอีสาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2544.

เอเจียน แอมอนิเย. บันทึกการเดินทางในลาวภาคสอง พ.ศ. 2440. แปลโดย ทองสมุทร โดเร และสมหมาย เปรมจิตต์ สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541.

_____. บันทึกการเดินทางในลาวภาคหนึ่ง พ.ศ. 2438. แปลโดยทองสมุทร โดเร และสมหมาย เปรมจิตต์ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.

เฮเลนา นอร์เบิร์ก-ฮอคจ์. “การรักษาความเคารพตนเองทางวัฒนธรรมและความยั่งยืน เหตุผลเพื่อด้านการพัฒนา,” จิตวิญญาณเพื่อสังคม. (เดวิด ซาปแปล บรรณาธิการ, พรรณงามธรรมสาร และเบญจรัตน์ แซ่ฉั่ว แปล). กรุงเทพฯ : หจก. สามลดา, 2548.

ภาษาต่างประเทศ

Clifford Geertz. The Interpretation of Cultures. New York : Basic Books, 1973.

Department of the Army. Minority Groups in Thailand Ethnographie Study Series. Washington D.C. June 1968.

Dufosse. “Monographie des Peuplades Kuoyse Cambodge,” Externe – Asie. 83 (February 1934) : 553 – 568.

Hans Kung. “An ethical Framework for the Global Market Economy,” Making Globalization good. New York : Oxford University, 2004.

Jeffrey Avita. Resettlement & Social Characteristics of New Villages. In Basic needs For resettled communities an Orstom Survey : UNESCO , 1996.

Komatra Chuengsatiansup. Living on the Edge : Marginality and Contestation in the Kui Communitis of Northeast Thailand. Doctor of Philosophy in the subject of Social Anthropology : Harvard University Cambridge, Massachusetts. May 1998.

- Levy, Paul. Recherches Prehistoriques dans la Region de Mlu Prei. (Accompagnees de Comparaisons archeologiques et suivies D'un vocabulaire Francais – KUY). Hanoi : Publications de l'Ecole Francaise D'Extreme Orient, 1943.
- Markowski, Linda Marie. A Comparative of Kuy Varieties in Cambodia. Master of Arts in Linguistics. Chiangmai : Payap University, 2005.
- Martyn Hammersley & Paul Atkinson. Ethnography. London : Biddles Lth. 1995.
- Paitoon Mikusol. Social and Cultural History of Northeastern Thailand from 1868 – 1910 : a case Study of the Huamuang Khamen Padong (Surin, Songkha and Khukan). Doctor of Philosophy (Sociocultural Anthropology) University of Washington, 1984.
- Renate Holub. Antonio Gramsci. London and New York : Redwood Press, 1992.
- Rote Sodesiri. The Changing Systems of belief of the Elephant Hunters of Surin, Thailand. The degree of Master of Arts in Anthropology at the University of Western Australia, 1972.
- Seidenfaden Erick. “ The Kui People of Cambodia and Siam.” Journal of the Siam Society 39.2 (1952) : 144 – 180.
- Tom & Lynn Newhouse. Kuy village. Phnom penh. Cambodia. July 2003.

สัมภาษณ์ผู้รู้เกี่ยวกับบ้านตรึม หมู่ 1 หมู่ 16 ต.ตรึม อ.ศีขรภูมิ จ.สุรินทร์

กรทอง คัชฎาวัตร อายุ 60 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบ้านตรึม ตำบลตรึม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2547.

แก้ว บุตรงาม อายุ 52 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 95 หมู่ที่ 16 บ้านตรึม ตำบลตรึม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2547.

เกิด เหมรานนท์ อายุ 66 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 2 หมู่ที่ 15 บ้านกะลัน ตำบลยาง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 16 เมษายน 2547.

เชียว จินดาศรี อายุ 75 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 50/2 บ้านจอมพระ ตำบลจอมพระ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2547.

คำ เจือจันทร์ อายุ 63 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 18 หมู่ 17 บ้านเมืองสิงห์ ตำบลเมืองสิงห์ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2546.

เงิน คัชญาวัตร อายุ 62 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 17/1 หมู่ที่ 5 ตำบลนาทุ่ง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2547.

จันทา คัชญาวัตร อายุ 70 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 118 หมู่ที่ 1 บ้านตรึม ตำบลตรึม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2547.

จำแลง เจือจันทร์ อายุ 66 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 2/1 หมู่ 11 บ้านลำโรงทาบ ตำบลลำโรงทาบ อำเภอลำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2546.

จ้อย คำดี อายุ 60 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ หมู่ที่ 2 บ้านกุดทอง ตำบลตรึม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2547.

เชียม คัชญาวัตร อายุ 62 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 115/2 หมู่ 1 บ้านตรึม ตำบลตรึม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2548.

ดา การเกิด อายุ 84 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 40 หมู่ที่ 5 บ้านหัวแรด ตำบลตรึม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2547.

ดี วังสันต์ อายุ 57 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 100/4 หมู่ที่ 2 บ้านกุดทอง ตำบลตรึม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2547.

คม วังสรรค์ อายุ 47 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 43 หมู่ 8 บ้านตรึม ตำบลตรึม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 16 เมษายน 2547.

ทา เบิกบาน อายุ 47 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 119 หมู่ที่ 2 บ้านกุดทอง ตำบลตรึม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2547.

ทุ คัชญาวัตร อายุ 62 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ หมู่ที่ 1 บ้านตรึม ตำบลตรึม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 16 เมษายน 2547.

ทองสา คัชฎาวัตร อายุ 52 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 27 หมู่ที่ 1 บ้านครึม ตำบลครึม อำเภอสักรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2547.

ทองสุข คัชฎาวัตร อายุ 53 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 98/1 หมู่ที่ 1 บ้านครึม ตำบลครึม อำเภอสักรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2547.

ทองศรี สมฤทธิ์ อายุ 61 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 2/2 หมู่ 4 บ้านกาเจาะ ตำบลครึม อำเภอสักรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2548.

บัวเทศ สว่างโคกกรวด อายุ 74 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 101 หมู่ที่ 1 บ้านครึม ตำบล ครึม อำเภอสักรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2547.

บุญฤทธิ์ กลิ่นสุคนธ์ อายุ 59 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ สถานีอนามัยบ้านนา ตำบลครึม อำเภอสักรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2547.

ประพันธ์ บุตรงาม อายุ 51 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 115/1 หมู่ที่ 1 บ้านแดล ตำบลครึม อำเภอสักรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2547.

ประพันธ์ บุธยาครัส อายุ 65 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ โรงเรียนบ้านครึม ตำบล ครึม อำเภอสักรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2547.

ประสาน บุตรลักษณ์ อายุ 59 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ หมู่ที่ 1 บ้านครึม ตำบลครึม อำเภอสักรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2547.

ผอง นพมาศ อายุ 63 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 43/1 หมู่ที่ 8 บ้านสว่าง ตำบลยาง อำเภอสักรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2548.

พัน เกสรชื่น อายุ 72 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, หมู่ 17 บ้านโคกศิลา ตำบลครึม อำเภอสักรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2546.

พันนิศา วังเวงจิตร อายุ 48 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 33 บ้านคาบเหนือ ตำบลเทนมีย์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2548.

พิสมัย คัชฎาวัตร อายุ 48 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร ผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 37/1 หมู่ 1 บ้านครึม ตำบลครึม อำเภอสักรุมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 18 เมษายน 2547.

พูน เจือจันทร์ อายุ 80 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 108 หมู่ที่ 1 บ้านครึม ตำบลครึม อำเภอสักรุมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2547.

พระอาจารย์หาญ อายุ 52 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัด อาเจียง หมู่ 14 บ้านหนองบัว ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2546.

พระอาจารย์สุมิตร สุจิตโต เจ้าอาวาสวัดบ้านครึม อายุ ปี ผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร ผู้สัมภาษณ์, หมู่ที่ 1 บ้านครึม ตำบลครึม อำเภอสักรุมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2547.

ภูมิ คัชฎาวัตร อายุ 74 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 118 หมู่ที่ 1 บ้านครึม ตำบลครึม อำเภอสักรุมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2547.

เมียน บุตรงาม อายุ 78 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 109 หมู่ที่ 1 บ้านครึม ตำบลครึม อำเภอสักรุมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2547.

มนตรี แด้มทอง อายุ 53 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ โรงเรียนบ้านครึม ตำบลครึม อำเภอสักรุมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2547.

เขียน สาร อายุ 60 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 80/3 หมู่ที่ 16 บ้านครึม ตำบลครึม อำเภอสักรุมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2547.

ถิ คัชฎาวัตร อายุ 60 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร ผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 9 หมู่ 16 บ้านครึม ตำบลครึม อำเภอสักรุมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2547.

เลี่ยน คัชฎาวัตร อายุ 65 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 15 หมู่ที่ 16 บ้านครึม ตำบลครึม อำเภอสักรุมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2547.

วลีรัตน์ รักษาวงศ์ อายุ 65 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 35/2 บ้านหนองหิน ตำบลครึม อำเภอสักรุมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2547.

วัง คัชฎาวัตร อายุ 76 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 76/1 หมู่ที่ 1 บ้านตรึม ตำบลตรึม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2547.

วัน แด้มทอง อายุ 75 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียน บ้านตรึม ตำบลตรึม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2547.

ศรี คัชฎาวัตร อายุ 60 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ หมู่ที่ 1 บ้านตรึม ตำบลตรึม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2547.

สัทฤทธิ์ ทองม้วน อายุ 50 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 4 บ้านกาเจาะ ตำบลตรึม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2548.

สุริยา คัชฎาวัตร อายุ 26 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 90/1 หมู่ที่ 1 บ้านตรึม ตำบลตรึม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2547.

สม คัชฎาวัตร อายุ 73 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 113 หมู่ที่ 1 บ้านตรึม ตำบลตรึม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2547.

สมจิตร ทองลาย อายุ 43 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 11/1 หมู่ 8 บ้านสน ตำบลสะกาด อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2548.

สมนึก คำงาม อายุ 71 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 1/2 หมู่ที่ 1 บ้านยาง ตำบลยาง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2547.

สมชาย คำราษฎร์ อายุ 39 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 103 หมู่ที่ 1 บ้านตรึม ตำบลตรึม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2547.

อำนวย บุตรลักษณ์ อายุ 41 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 29/1 หมู่ 11 บ้านหนองหิน ตำบลตรึม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2547.

สัมภาษณ์ผู้รู้เกี่ยวกับชาวภูเยอบ้านปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ

กอง กาบบัว อายุ 57 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 5 บ้านเด็ย ตำบลปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2547

จันทร์ วรรณวงศ์ อายุ 81 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 24 หมู่ 2 บ้านกุง ตำบลกุง กิ่งอำเภอสีลาลาด จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2547

คำมี วิไลเลิศ อายุ 77 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 9/1 หมู่ที่ 3 บ้านควนใหญ่ ตำบลควนใหญ่ อำเภอวังหิน จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2547.

คำสอน โยธี อายุ 51 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หมู่ 1 บ้านปราสาทเขย ตำบลปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2546.

ชัน สุนัน อายุ 80 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 94 หมู่ที่ 3 บ้านประอาจ ตำบลปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2547.

ชาติรี มณีเวทย์ อายุ 67 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 8 หมู่ 5 บ้านโนน ตำบลเมืองคง อำเภอราศีไศล จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2547.

แดง โยธี อายุ 70 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านปราสาทเขยเหนือ ตำบลปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547

คน โยธี อายุ 38 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 69/1 หมู่ที่ 1 บ้านปราสาทเขยเหนือ ตำบลปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2547.

ทา โยธี อายุ 63 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, หมู่ 10 บ้านปราสาทเขย ตำบลปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2547.

ทวน โยธี อายุ 42 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 28 หมู่ 2 บ้านปราสาทเขย ตำบลปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2547.

นวล โยธี อายุ 57 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 29 หมู่ 1 บ้านปราสาทเขื่อนือ ตำบลปราสาทเขื่อนือ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.

นัน โยธี อายุ 55 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, หมู่ 1 บ้านปราสาทเขื่อนือ ตำบลปราสาทเขื่อนือ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2546

ปรีชา คำแสน อายุ 22 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, หมู่ 9 บ้านพิทักษ์ ตำบลปราสาทเขื่อนือ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2547.

ปะ สระสายทอง อายุ 37 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, หมู่ 10 บ้านปราสาทเขื่อนือ ตำบลปราสาทเขื่อนือ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2548.

ปี บริสุทธิ์ อายุ 43 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 73 หมู่ 1 บ้านปราสาทเขื่อนือ ตำบลปราสาทเขื่อนือ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.

เปลี่ยน บริสุทธิ์ อายุ 54 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 86 หมู่ที่ 1 บ้านปราสาทเขื่อนือ ตำบลปราสาทเขื่อนือ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2548.

พรมมา ควนใหญ่ อายุ 59 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 043 หมู่ 1 บ้านควนใหญ่ ตำบลควนใหญ่ อำเภอวังหิน จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2547.

พระครูบุญธรรมสารกิจ เจ้าคณะตำบลปราสาทเขื่อนือ อายุ 65 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบ้านประอาน ตำบลปราสาทเขื่อนือ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2546.

พระครูวิสุทธิศีลากร (หลวงพ่อดิ่ง) อายุ 63 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดปราสาทเขื่อนือ หมู่ 2 บ้านปราสาทเขื่อนือ ตำบลปราสาทเขื่อนือ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2547.

พระครูสุขวัฒนคุณ เจ้าอาวาสวัดบ้านโนนปลัด อายุ 68 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบ้านโนนปลัด ตำบลสุขสวัสดิ์ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.

มหาวรรณนิมิตร บริสุทธิ์ อายุ 80 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 16 หมู่ 1 บ้านปราสาทเขื่อนือ ตำบลปราสาทเขื่อนือ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2548.

เลียง ทรงกิจ อายุ 80 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 11 หมู่ 3 บ้านประอาจ ตำบลปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2547.

ลี บุญโย อายุ 79 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านปราสาทเขย ตำบลปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2547

ลี โยธี อายุ 56 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 9 บ้านพิทักษ์ ตำบลปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2547

วรรณภา ทองรอง ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านปราสาทเขย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนบ้านปราสาทเขย ตำบลปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2547.

สมร โยธี อายุ 41 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 102 หมู่ 1 บ้านปราสาทเขย ตำบลปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2547

สมาน โยธี อายุ 34 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 87 หมู่ที่ 1 บ้านปราสาทเขยเหนือ ตำบลปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2548.

สวิง โยธี อายุ 63 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ หมู่ 10 บ้านปราสาทเขยตะวันตก ตำบลปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2547.

สุนทร โยธี อายุ 44 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 61 หมู่ 1 บ้านปราสาทเขยเหนือ ตำบลปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.

สุนทร เรืองวงศ์งาม อายุ 30 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนบ้านปราสาทเขย ตำบลปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2547.

สุเทพ โยธี อายุ 47 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ 10 บ้านปราสาทเขยตะวันตก ตำบลปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2546.

สุพรรณ โยธี อายุ 44 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 79 หมู่ 10 บ้านปราสาทเขย ตำบลปราสาทเขย อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2548.

เสาร์ โยธี อายุ 78 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 99 หมู่ที่ 1 บ้านปราสาทเขื่อนเหนือ ตำบลปราสาทเขื่อน อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2547.

อภิรัตน์ วงศ์สวัสดิ์ อดีตอาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านปราสาทเขื่อน อายุ 64 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ 11 ตำบลสุขสวัสดิ์ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2547.

อรอุมา มณีคำ อดีตครูโรงเรียนบ้านปราสาทเขื่อน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านแดล อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2548

อาน บัวจันทร์ อายุ 61 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 2 หมู่ 2 บ้านปราสาทเขื่อนใต้ ตำบลปราสาทเขื่อน อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2548.

อินทร์ โยธี อายุ 59 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 52 หมู่ 2 บ้านปราสาทเขื่อนใต้ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2547.

อินทร์ เรืองฤทธิ์ อายุ 59 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 56 หมู่ 11 บ้านภูดินพัฒนา ตำบลบักคอง อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2548.

อิม สุภาพ อายุ 57 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 53 หมู่ 1 บ้านปราสาทเขื่อนเหนือ ตำบลปราสาทเขื่อน อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.

อะเนก บางข้า ผู้อำนวยการพิชสวนศรีสะเกษ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานพิชสวนศรีสะเกษ อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 17 กันยายน 2547.

สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับชาวภูมบ้านม่วงหวาน-โคกเจริญ ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์

ทา วงเวียน อายุ 53 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 8 หมู่ 4 บ้านหนองบอน ตำบลบ้านยา อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2546.

แทน แจ่มใส อายุ 65 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 190 หมู่ 8 บ้านม่วงหวาน ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2546.

ทองคำ แจ่มใส อายุ 47 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 15 หมู่ 15 บ้านโคกเจริญ ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2546.

อนุวัฒน์ เคื่อนประโคน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วิทยาลัยชุมชนบุรีรัมย์ หน่วยจัดการศึกษาอำเภอพลับพลาชัย บ้านม่วงหวาน-โคกเจริญ ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2548.

โอะ ศาลางาม อายุ 80 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 172 หมู่ 10 บ้านไทรเนิน ตำบลท่าม่วง อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2546.

สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับชาวภูมบ้านห้วยปอ ตำบลห้วยแถลง อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา

คำ กองโคกกรวด อายุ 73 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลาประชาคมหมู่บ้านห้วยปอ บ้านห้วยปอ ตำบลห้วยแถลง อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2548.

เพชร วงเวียน อายุ 60 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 234 หมู่ที่ 9 บ้านห้วยปอ ตำบลห้วยแถลง อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2548.

สร วังนุราช อายุ 80 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิลาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 11 หมู่ 9 บ้านห้วยปอ ตำบลห้วยแถลง อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2548.

เสถียร วงศ์มาสุข อายุ 53 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 64 หมู่ 9 บ้านห้วยปอ ตำบลห้วยแถลง อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2548.

เสาร์ เจือจันทร์ อายุ 54 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 7 บ้านแสนสุข ตำบลห้วยแถลง อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2548.

อัม เปียนงเหลื่อม อายุ 89 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 8 หมู่ 5 บ้านหนองบัวรี ตำบลท่าช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2543.

สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับชาวภูบ้านเวินบึก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

กาบ คำบุญเรือง อายุ 57 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 54 หมู่ที่ 8 บ้านเวินบึก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2548.

กิ คำบุญเรือง อายุ 70 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 12 หมู่ที่ 8 บ้านเวินบึก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2549

ถาวร พรานแมน อายุ 47 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 25 มกราคม 2549.

ทวี ผึ้งป่า อายุ 31 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 14 หมู่ที่ 8 บ้านเวินบึก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2549

บุญทิ้ง แก้วใส อายุ 28 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ สำนักงานสาธารณสุขโขงเจียม ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2548.

บุญมี จุฬา อายุ 51 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบ้าน เวินบึก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2548

ผอย ผึ้งป่า อายุ 75 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 38 หมู่ 8 ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2546.

พลอย ผึ้งป่า อายุ 57 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 64 หมู่ที่ 8 บ้านเวินบึก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2548.

พัน พึ่งคง อายุ 65 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 37 หมู่ 8 บ้านเวินบึก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2547.

เวียน มั่นการ อายุ 55 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, หมู่ที่ 7 บ้านหมากใต้ ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2548.

วิชัย จูพา อายุ 46 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 37 หมู่ 8 บ้านเวินบึก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2546.

ศรีทัน พรานแมน อายุ 65 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 3 หมู่ 8 บ้านเวินบึก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2548.

สมใจ ผึ้งคง อายุ 53 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 79 หมู่ที่ 8 บ้านเวินบึก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2548

สมบัติ คำบุญเรือง อายุ 43 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 8 บ้านเวินบึก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2548.

สะอาด วันดี อายุ 38 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, หมู่ 4 บ้านหัวหว้า ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2549.

สัง ผึ้งป่า อายุ 72 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 15 หมู่ 8 บ้านเวินบึก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2548.

สัญญา ศรีคำ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 283 หมู่ 5 บ้านหนองซอน ตำบลโคมประดิม อำเภอโนนสูง จังหวัดอุบลฯ เมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2548.

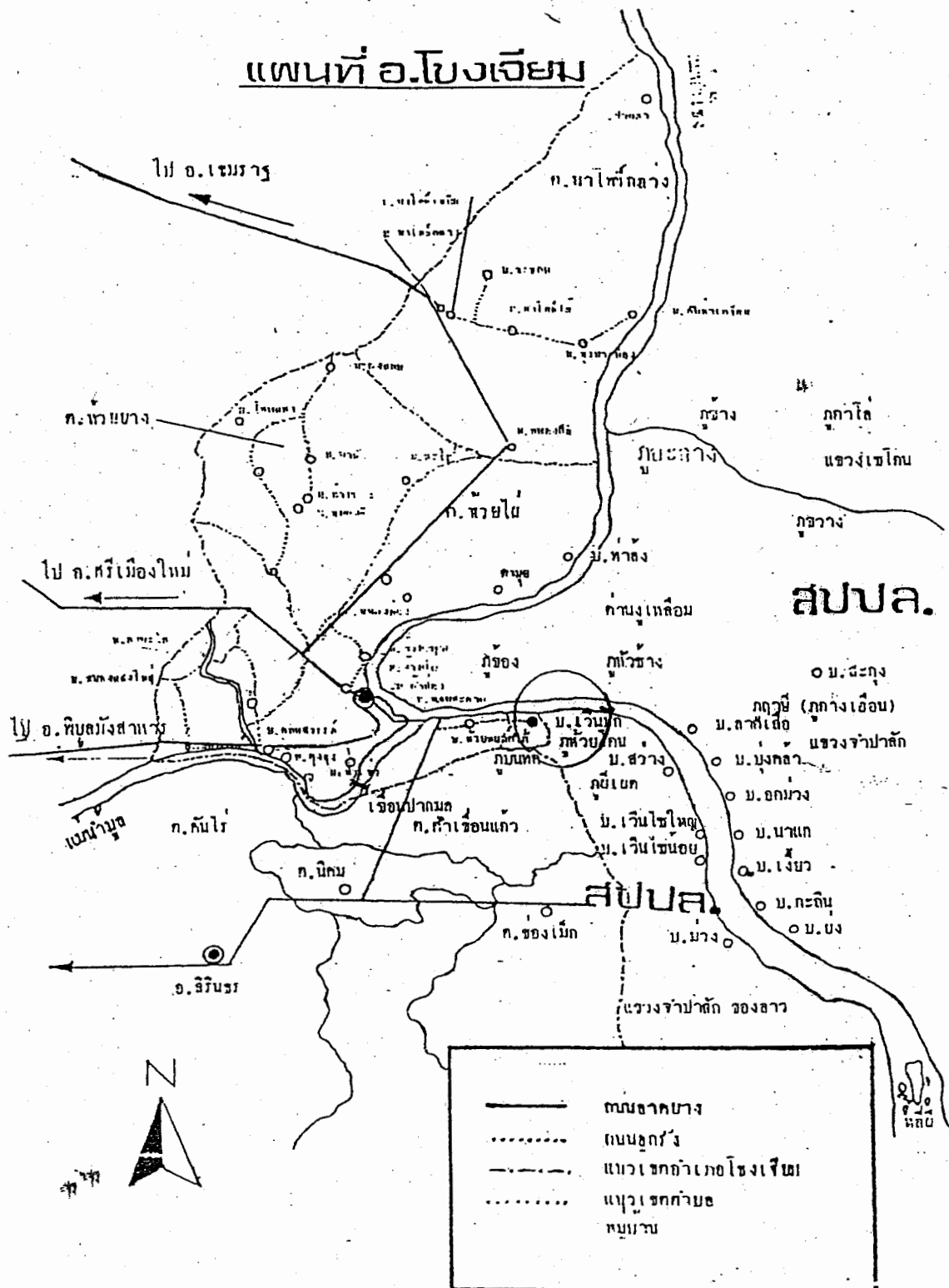
สำราญ ผึ้งป่า อายุ 35 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 59 บ้านเวินบึก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2548.

หมาน คำพูน อายุ 39 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, บ้านเลขที่ 10 หมู่ 8 บ้านเวินบึก ตำบลเวินบึก อำเภอเวินบึก จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2549.

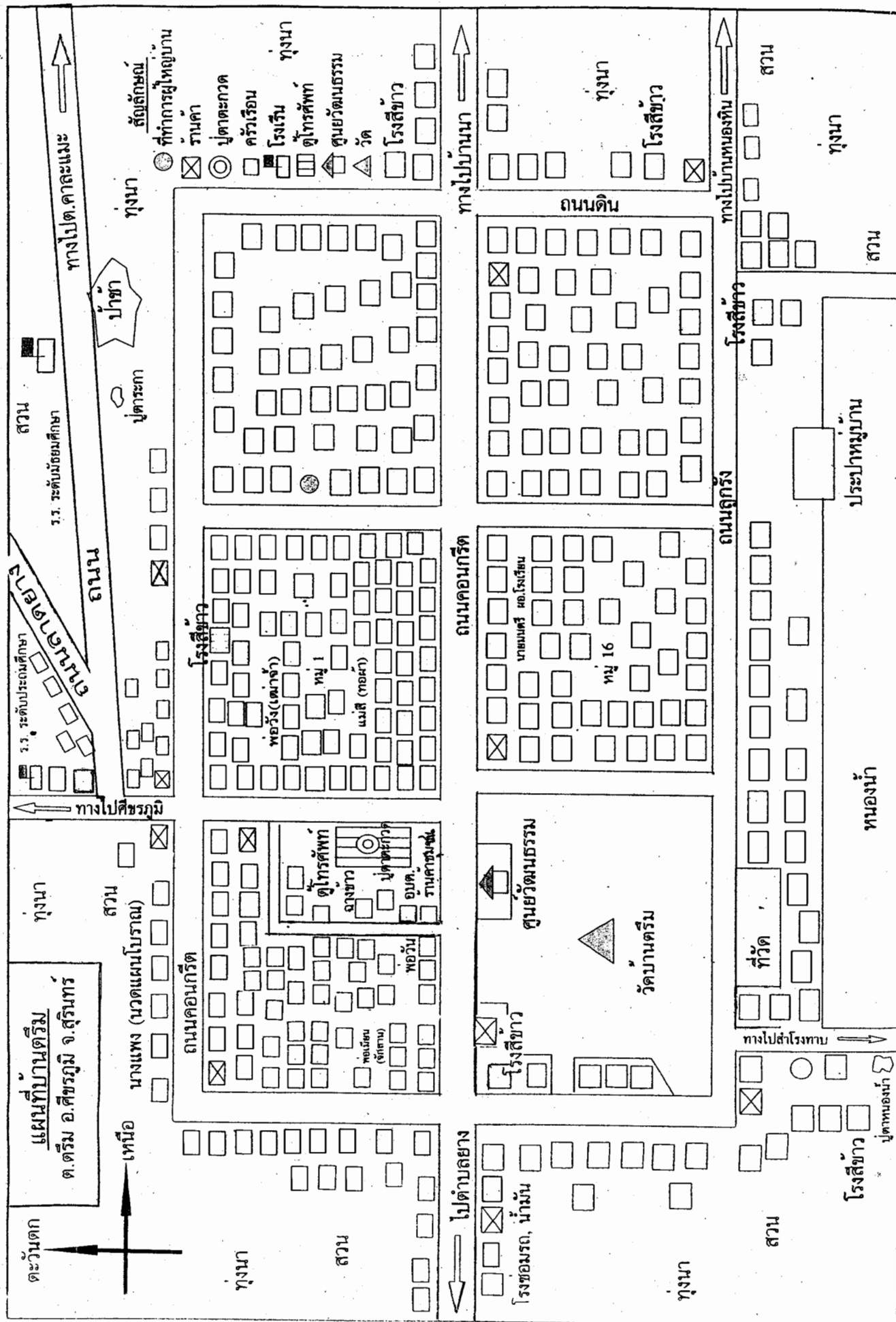
อำพน เวสกามา อายุ 57 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 249 หมู่ 1 บ้านค่านเก่า ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2548.

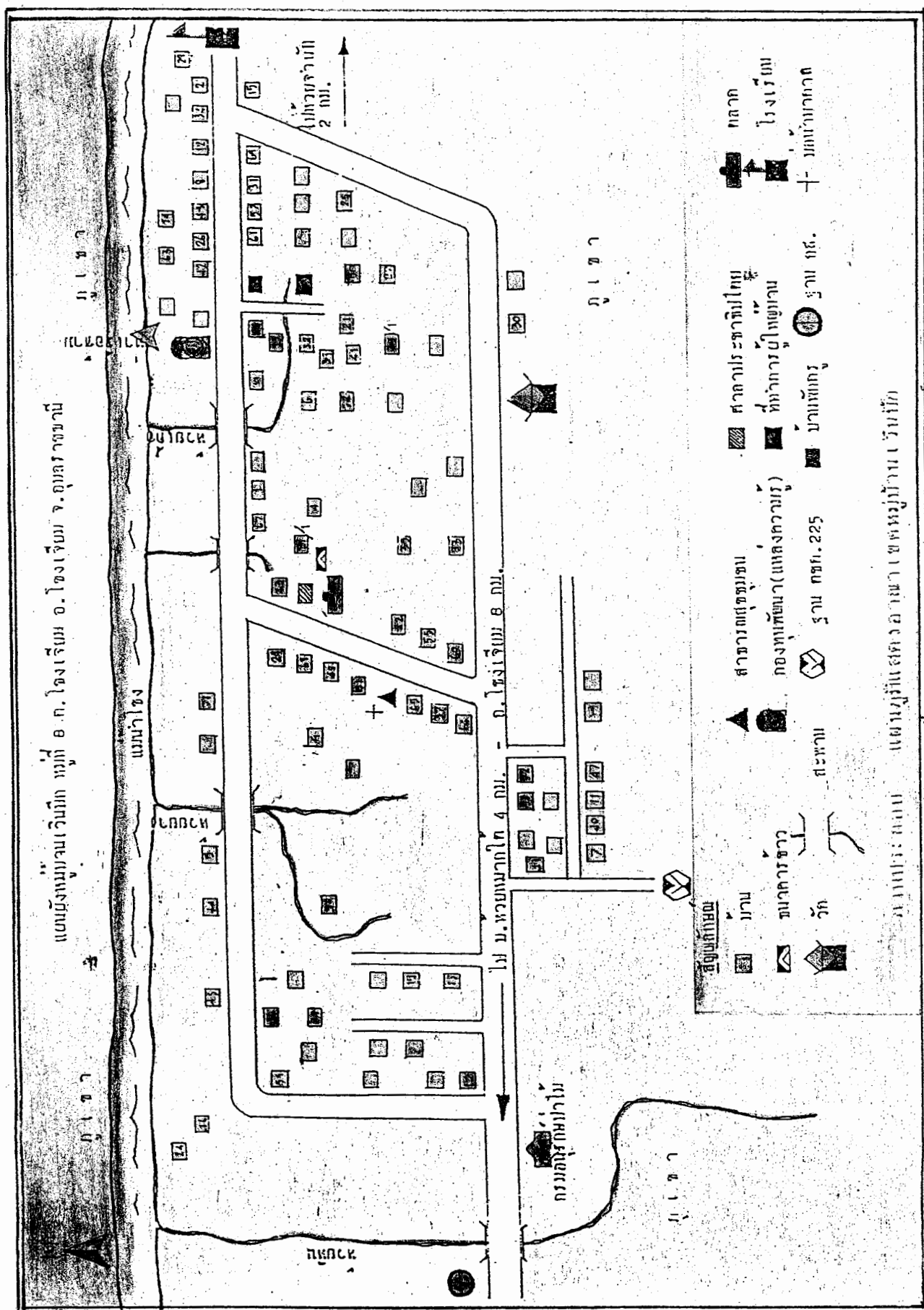
อุดร แก้วใส อายุ 50 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชาศ โพธิสาร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 78 หมู่ 8 บ้านเวินบึก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2543.

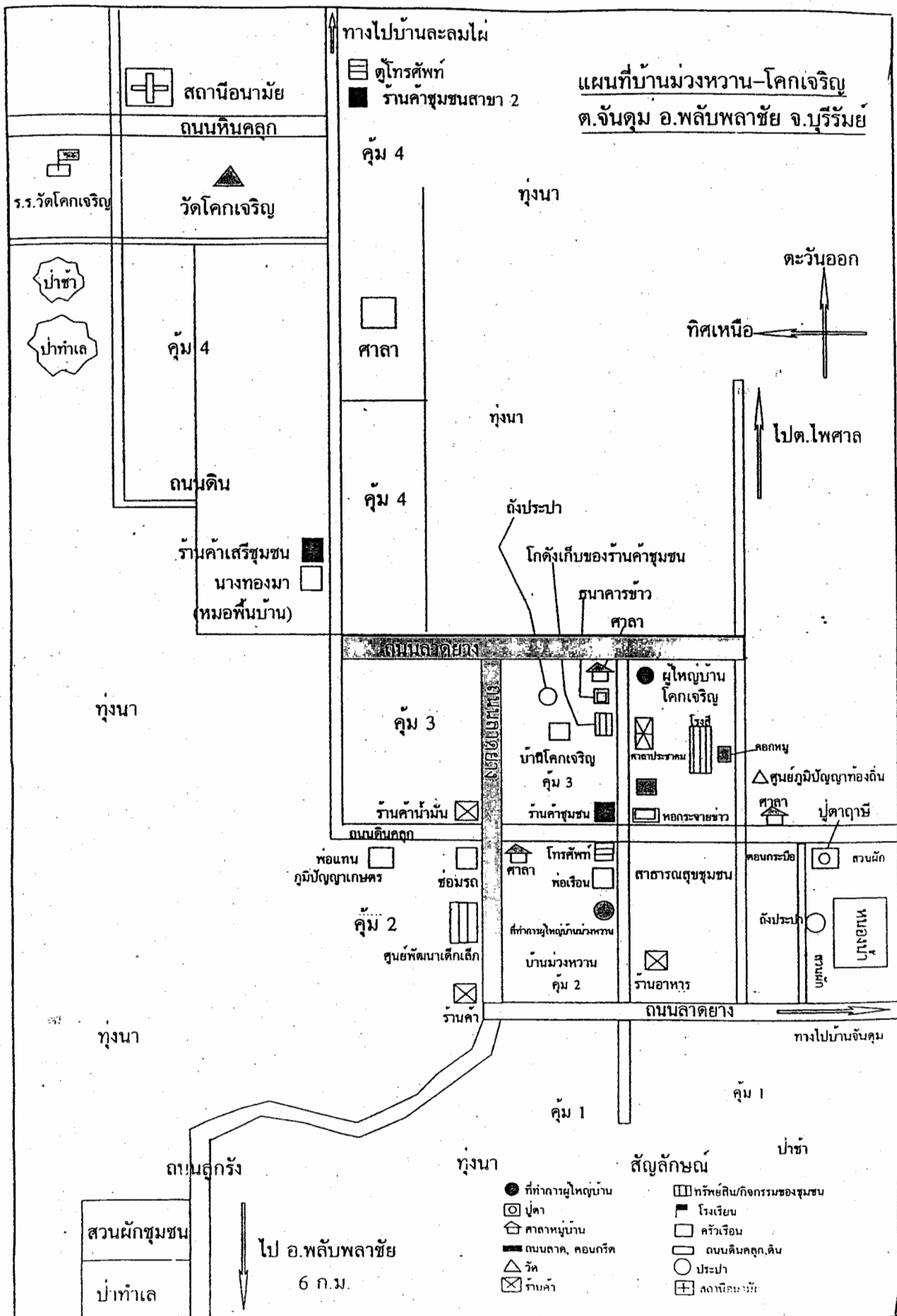
ภาคผนวก

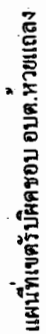
แผนที่ อ.โขงเจียม

แผนที่แสดงอาณาเขตอำเภอโขงเจียม

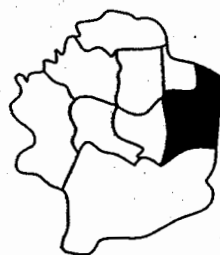

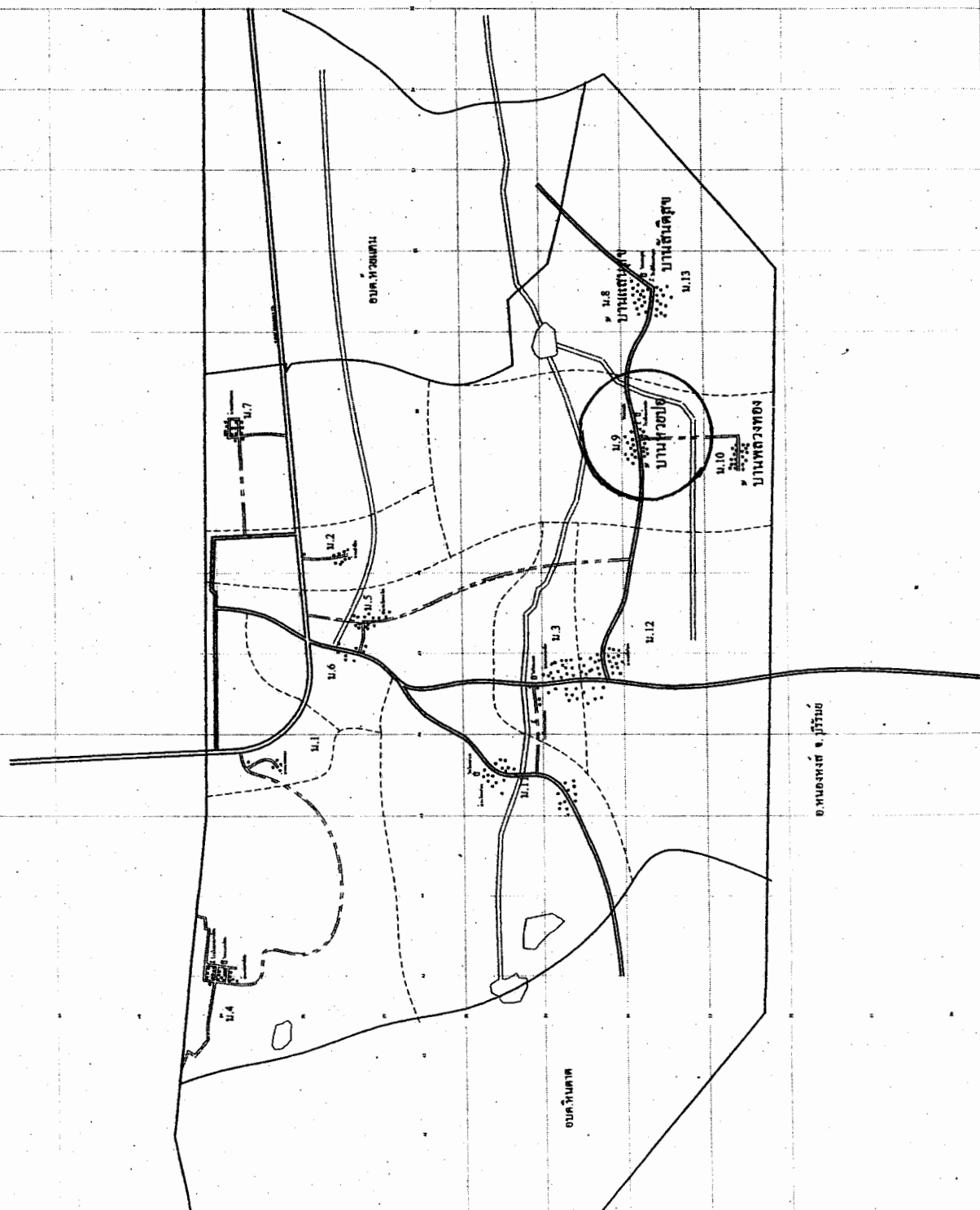

0005:1 NCJ158171

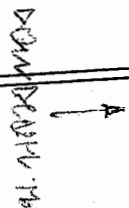

องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแถลง

จำเภอห้วยแสง
จังหวัดนครราชสีมา

७७

ระบบนิเวศน์ที่อยู่อาศัยของชาวภูบ้านตรึม

ระบบนิเวศนอกหมู่บ้านตรึม
ในฤดูน้ำหลากในปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ผู้นำระดับจังหวัดกับผู้นำหมู่บ้านศรี

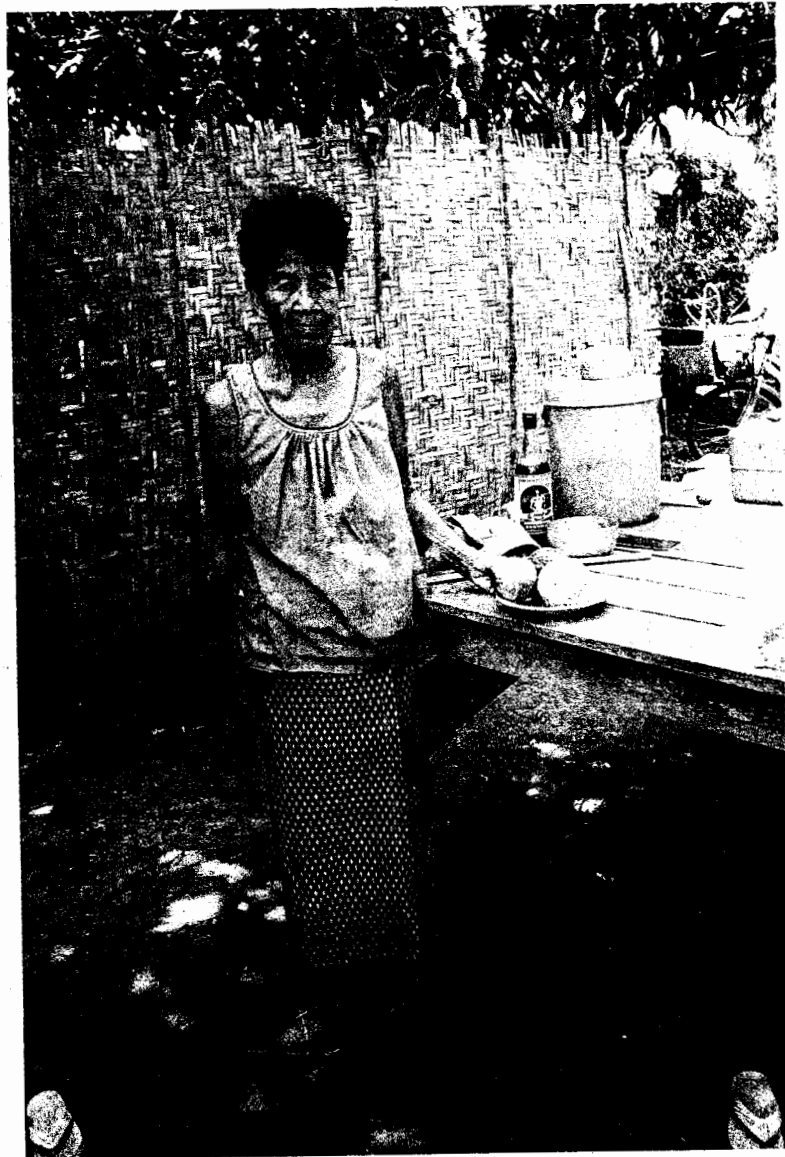
เทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่

ของถวายญาติเจ้าป่าในพิธีกรรมชาวภูบ้านดริ่ม

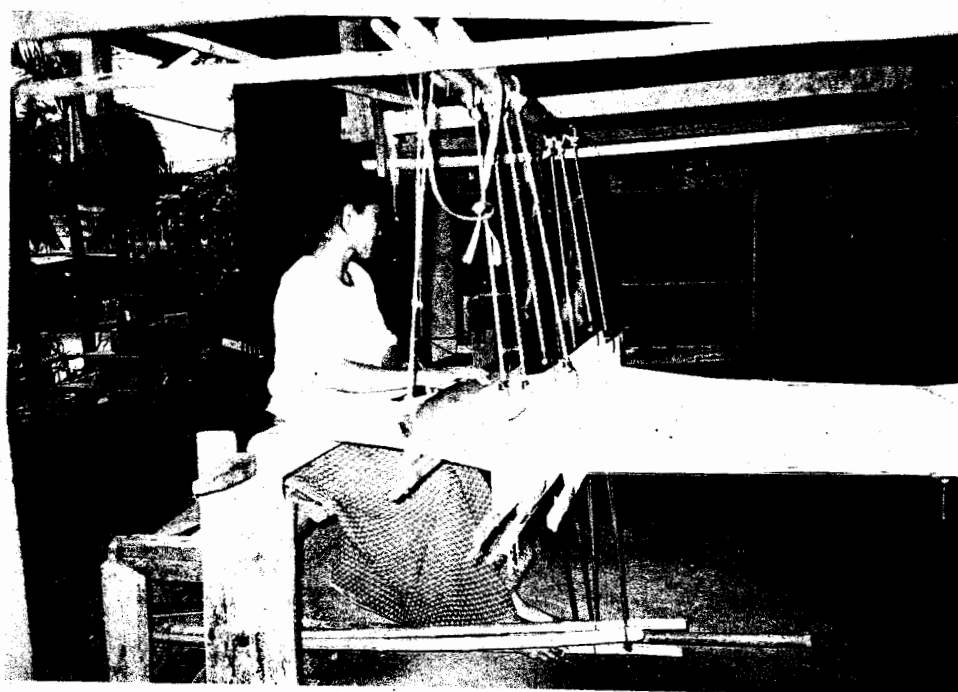
บทบาทในพิธีกรรมยกเสาเอกของหญิงราชวภูบ้านดริ่ม

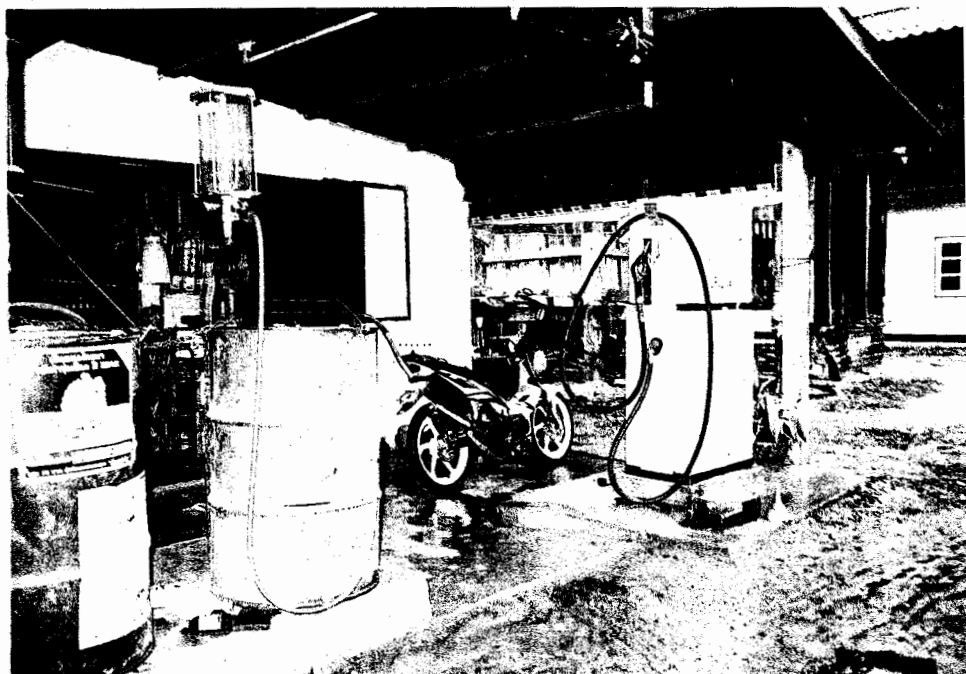
อาหารพิธีกรรมชาวภูเขอ

โกลมะมืตชาวเขมรสุรินทร์

หัตถกรรมพื้นบ้านชาวภูษะเขอ บ้านปราสาทเขอ

การค้าขายในหมู่บ้านตรึม

การบริโภคอาหารดิบ ชาวลาวบ้านกาเจาะ ตำบลดริ่ม

วัดเป็นศูนย์กลางการค้าการขายของชาวภูบ้านดริ่ม

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นายวิลาศ โพธิสาร

สถานที่เกิด บ้านเลขที่ 162 หมู่ 1 บ้านแคด ตำบลแคด อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

สถานที่อยู่ปัจจุบัน รองผู้อำนวยการโรงเรียนแคดศิริวิทยา อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 32110

โทร (044) 586120

สถานที่ทำงานปัจจุบัน โรงเรียนแคดศิริวิทยา อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 32110

โทร (044) 586127

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2512 ประกาศนียบัตรประโยคประถมศึกษา (ป.ป.) วิทยาลัยครูมหาสารคาม

พ.ศ. 2515 ประกาศนียบัตรพิเศษครูมัธยมศึกษา (พ.ม.)

พ.ศ. 2519 กศ.บ. (วิชาเอกประวัติศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน

พ.ศ. 2520 ศศ.บ. (วิชาเอกประวัติศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง

พ.ศ. 2536 กศ.ม. (วิชาเอกประวัติศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

มหาสารคาม

ผลงานวิจัย

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ - สังคมบริเวณทุ่งกุลไธพ ระหว่าง พ.ศ. 2469-2537 ได้รับ
ทุนอุดหนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติประจำปี 2539

เศรษฐกิจชุมชนอีสานใต้ (งานวิจัยร่วม) ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงาน
คณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติประจำปี 2540-2541

เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานห้าทศวรรษหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2488-2543)
กรณีศึกษานานตระแสง อ.เมือง จ.สุรินทร์ (ศึกษาร่วมกับ รองศาสตราจารย์ สุวิทย์ วีระศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น) ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ประจำปี 2544